



PROSPERI ALPINI

PHIL. ET MED. DOCT. IN GYMNASIO PATAVINO
MED. PROF. ORDINARII

DE PRAESAGIENDA VITA ET MORTE AEGROTANTIVM LIBRI SEPTEM.

IN QVIBVS ARS TOTA *HIPPOCRATICA* PRAEDICENDI IN AEGROTIS VARIOS MORBORVM EVENTVS, CVM EX VETERVM MEDICORVM DOGMATIS, TVM EX LONGA ACCVRATAQVE OBSERVATIONE, NOVA METHODO ELVCESCIT.

CVM
PRAEFATIONE
HERMANNI BOERHAAVE.

TEXTVM RECENSVIT, PASSIM EMENDAVIT, SVPPLEVIT, CITATA *HIPPOCRATIS* LOCA ACCVRAVIT
HIERON. DAV. GAVBIVS, M. D. ET CH. L.

CVM CAPITVM ET RERVM DVPLICI INDICE.

EDITIO TERTIA EMENDATA.

HAMBVRGI,
SVMTIBVS ABRAHAMI VANDENHOECK,
LITTERIS JO. GEORGII PISCATORIS.
MDCCXXXIIII.

MEDICAE ARTIS PRINCIPI,

HERMANNO BOERHAAVE,

FAUTORI SUO AETERNUM VENERANDO,

HIERONYMUS DAVID GAUBIUS,

PERPETUAM FELICITATEM.

Maximo, quod apud Te, VIR CELEBERRIME, iſthic ALPINI liber habuit ſemper, & etiamnum habet, ponderi junge immenſam Tuorum erga me meritorum molem: Sic momenta cognoveris, quae, hanc ut novam ejus editionem Tibi potiſſimum dedicem, me induxêre. Te profecto Auſpice his primum in oris lucem Ille vidit. Te commendante diſtractus eſt avidiſſime. Te adhortante ejus, jam alterum proditurі, in

me curam ſuſcepi. Quid ni Illuſtris adeo Patroni prae ſe ferat Nomen cliens? Sed vel praegnantior multo, alia, quæ ad me attinet, ratio id ipſum poſtulat. Tanta enim eſt Tuorum in me benefactorum magnitudo; ut dulciſſima horum recordatione memet oblectans, ſaepe dubitem, anne vel ipſis Parentibus meis plus debeam, quam Tibi? Quum vero acceptis paria unquam referre me poſſe, non niſi inſanus ſperarem; eo tamen adnitendum mihi fore credidi, ut aliquando perpetuum juſtiſſimae gratitudinis, ſummaeque erga Te reverentiae meae, monumentum palam ſtatuam: cui equidem, ſi ullo tempore, hodie certe optatiſſimam nactus prehendo occaſionem. Immortali quippe, & omnium manibus tritiſſimo id inſculptum libro & propalabitur latiſſime, & delebitur nunquam: quorum utrumque in votis eſt.

Tu igitur, Fautorum Maxime! quod mente Tibi devotiſſima ſacratur, aequo id animo velim accipias. Vive diu, quam feliciſſimus! Dumque, quo nobis datus es, coelum Te manet, ſerus ſaltem eo redi! Iterum vale. Dabam Leydae 17$\frac{27}{9}$32.

LECTURO

HIERONYMUS DAVID GAUBIUS,

S. P.



Quanto se usu commendet, in Artis Medicae exercitio, Prosperi Alpini hocce scriptum, novit, qui argumenti gnarus illi legendo dedit operam: sed nec latere ipsum potest, quot quantisque passim vitiis, quacunque demum culpa commissis, scateant, quotquot has in oras pervenerunt, ejus editiones. Enata hinc intelligentiae obstacula fructuum inde colligendorum & copiam minuunt & dulcedinem. Quam equidem rem uti dolui semper, ita tandem, vel in privata duntaxat commoda mea, ipsi, quousque possem, mederi, mecum constitui: utpote qui, Hippocratis lectioni intentus, Alpinum mihi elegeram pro indice, in quem loca, de praesagio in morbis occurrentia, ad suos quaeque titulos referrem. Dum ergo hoc agenti plurima inibi, errorum nube obfuscata, sponte illucebant; haec simul corrigendo, tacite quasi voti reddebar compos, Alpinum nactus satis emaculatum, meoque deinceps usui pulchrè adaptatum. Interea temporis novam ejus parat editionem Bibliopola; qui, cum praeter unicum, idque & mutilum, de priore editione exemplar nullum possideret, meum ipsi ut commodare velim rogat. Annuo: do: evolvit Ille; curas videt meas, novaeque editioni suae adjungi optat, perfectioni quippe operis inservituras autumans. Celeberr. D. Boerhaavium uterque id

 con-

consultum imus: probat & Hic propositum. Ita Hoc incitante, Illo rogante, inopinatò adducor, aliunde satis occupatum hunc hominem novo ut labore onerem. En L. B. bonâ fide, quo casu tota res contigerit. Nunc quae praestiterim, audi! Mendas, quotquot observavi, bene multas & graves correxi, ut potui: hiatus aliquot, mihi visos, replevi: citata Hippocratis loca, juxta editionem Hujus Foesianam, novissimam, utpote coeteris ferè magis hodiè pervulgatam, accuravi: quae vero ex Galeno, aliisve allegantur, non attigi; plus enim haec, quam quo fruor, exegissent otii.

Quoniam vero, quo tempore manum ego primum admovi operi, aliqua jam ejus pars binis sub praelis sudaverat, quam abjici, & correctam de novo imprimi, haud patiebatur sumtuum magnitudo; inde factum, hæc ut talis fere permanserit, qualis fuerat ante. Habetur autem à paginâ prima ad 57mam usque, in primo Alphabeto; in secundo vero à pag. 185. usque ad 209. Interim ne quid desiderari tamen posset, quae hac in parte corrigenda & addenda fuissent, in peculiares quasdam pagellas, indici praefixas, conjecimus. Ea igitur L. B. facili negotio, inter legendum, ad suos quaeque locos, si ita videbitur, transferre poteris. Vale, & labores hosce meos in Tua commoda converte. Dabam Lugduni Batav. 17 $\frac{27}{9}$ 32.

MEDI-

MEDICINAE CULTORIBUS

HERMANNUS BOERHAAVE.

S. P.

Ad condendam medicinam requiri accuratam primô eventum hiſtoriam, deinde verô ſeverum ex illo ratiocinium, cenſent omnes, quibus accuratius introſpicere in diſciplinae hujus indolem unquam placuit. Qua autem lege, ex idonea experimentorum copia, diſputatione rationis proficere quis posſit, olim indicare conatus fui, quum de vi ratiocinii mechanici in Medicina publicè diſſerui. Qua vero via experimenta capere, vel jam capta diſcere, quis poterit, in commendatione ſtudii Hippocratici longè prius dixeram. Eſt enim HIPPOCRATES unus fere, penes quem ſylva reperitur obſervationum earum, quae ad artem pertinent. Utinam, qui collegit accurate, ordinatim digeſſiſſet! Sed properum Viri fatum obſtitit, ne tam ſperatum abſolveret opus. Incubuere dein ſupplendo huic defectui Illuſtres in Arte Viri, quos inter LUDOVICUS DURETUS excellit, & eo vel major forte PROSPER ALPINUS. Prior in immortali mehercle ſcripto

ad

ad Coaca Hippocratis, poſterior in abſolutiſſimo, quod vobis jam offertur, opere. Egò ſanè, poſtquam prima id vice evolveram, judicavi meliorem in Medicos uſus librum alium vix inveniri; nullum ergo Medicinae Studioſis magis commendandum eſſe. Qvum vero rariſſimi libri ingens eſſet penuria, exarandum denuò curavi juxta exemplar, quod posſidebam, editionis Francofurtenſis. Id autem qvum verborum, ſententiarum, citationum, mendis ſcateret adeò, ut ſenſus Auctoris vix ſibi conſtaret, nec mihi curandis his vel minimum ſupereſſet otii, qvaerendus fuit, qvi id in ſe ſuſciperet oneris. Hoc autem, grave licet & plenum taediosi laboris, ſibi imponi paſſus eſt RUDOLPHUS DYKER Embdanus, ingenio, induſtria, eruditione & modeſtia ornatisſimus, Medicinae ut nunc ſumma cum laude Candidatus, ita brevi, Deo dante, ipſe magno hominum bono futurus Medicus. Atqve idem ille felicisſimo ardui laboris ſucceſſu rem optime abſolvit. De eo autem & gaudeo impenſe, & Vobis gratulor, probè gnarus, dignius hôc opus rarô exiviſſe in lucem. Valete. Lugd. Bat. 22. Sept. MDCCIX.

ILLU-

ILLUSTRISSIMIS AC SAPIENTISSIMIS

SENATORIBUS,

JACOBO FOSCARENO

Equiti, & Divi Marci Procuratori.

HIERONYMO CAPELLO

ATQUE

JOANNI DELPHINO

Equiti, & Divi Marci Procuratori,

Triumviris Literariis.

PROSPER ALPINUS

S. D.



nter partes, quæ artem Medicam perficiunt, Viri Illuſtriſſimi, ea, quæ occultarum morbos continentium cauſarum notitiam per ſigna exhibet, perinde ac Imperatori hoſtium inſidias, Medico morbos maligne ingraveſcentes detegit, præteritasque moleſtias ægro non referente aperit, præſentia cernit, de vita & morte, deque longitudine ac brevitate morborum multo antea prænoſcere docet, atque demum hominem prædictionibus, quaſi

oraculis, auctore Hippocrate Coo, admiratione dignum reddit, ab omnibus plurimum commendatur, ac veluti divinum quoddam suspicitur. Neque immerito sane, cum Medici hanc artem perdocti, veluti Dii oracula hominibus, ita morbos futuros prædicant, ægrotorumque salutem atque exitium ante prævideant, ac non minus, quando tempore hæc futura. Hippocrates Cous pestilentiam ab Illyriis venientem prædixit, & discipulos ad opem ferendam in varias urbes dimisit; cui illos honores, quos Græcia Herculi, propter ejus merita contulerunt. Libros scripsit Prognosticorum, Morborum Epidemiorum, ac, uti aliis visum est, etiam Prorrheticorum, & Coacorum præsagiorum, quibus tota prædicendi ratio Medicis innotescit: In quibus quidem Hippocratem, quasi divinam naturæ mentem, loquentem audire licet. Quamobrem Eudemus olim Romanus & Senator & Philosophus prædictionem a Galeno sibi arte Hippocratica proditam maxime est admiratus, ita ut postea, sicuti Galenus prædixerat, sanatus, amicis alta voce clamando dixerit: Pythium Apollinem vaticinari ægrotantibus voluisse per os Galeni. Quibus sane constat, hanc Medicinæ partem Græcis prognosin dictam, ceteris nobilitate ac præstantia esse anteponendam, Medicisque splendorem multum & ornamentum afferre, & ad Medicinam faciendam esse scitu necessariam. Etenim quis quæso occultis morborum causis per signa haud quaquam cognitis, natu-

naturæque morbo adverſantis ſtatu, ac humorum motibus ignoratis, ægrotis opportuna præſidia adhibere poterit? Hinc fit, ut Medici hujus artis ignari, ejusdem naturæ ſtatum, humorumque motus in ægrotis minus accurate obſervantes, ſæpius ipſis intempeſtivo ac inopportuno medicamentorum uſu, aut impediendo, aut intercipiendo, utiles naturæ progreſſus, exitium inferant. Ego itaque eximia hujus partis Medicinæ utilitate, præſtantia ac nobilitate perſuaſus, cum moltos annos huic ſtudio incubuerim, cum in variis, & regionibus & locis, varios morborum caſus atque eventus, tum apud præcipuos Medicinæ Scriptores obſervaverim, opus ad medicum præſagium maxime faciens compoſui, in quo de morbis prævidendis, de longitudine & brevitate morborum cognoſcenda, de præteritorum ſymptomatum cognitione, deque præſagienda vita & morte ægrotantium, ſatis accurate egi. Ac demum cum ultimam hujuſce operis partem, ſeptem libris diſtinctam, de præſagienda quippe vita & morte ægrotantium inſcriptam, multorum perſuaſione in lucem edere conſtituerim, idque libenter, ne Medicinæ ſtudioſi hoc etiam ad medicinam faciendam commodo carerent, extemplo Vos Senatores Ampliſſimi mihi in mentem occurriſtis, quibus hoſce meos labores devotiſſime offerrem, ac dedicarem: primum, quoniam hoc opus, quod partim Medicinæ prope divinam (divinum enim videtur, Medicum ægrotos vel morituros, vel ſanitatem receptu-

 ros,

ros, antea prænoſcere, atque prædicere) complectitur, ſua nobilitate ac præſtantia non indignum etiam Ampliſſimorum Senatorum benignitate mihi ſit viſum. Addo mihi jamdiu fuiſſe in optatis, ut me Vobis, Triumviris Litterariis Sapientiſſimis, poſſim aliquando honoris, ac beneficii olim ſuſcepti memorem declarare. Quippe qui, nedum lectionem medicamentorum, vulgo ſimplicium vocatam, (quæ naturalium omnium vel plantæ ſint, vel animalia, vel foſſilia, ad uſum medicinæ facientium hiſtoriam docet, vireſque ac uſus omnes ad medendum, quod ipſum recte mederi eſt) ſtudioſis Medicinæ merito maximi faciendam, quod absque medicamentorum notitia, neque ullus Medicus, neque ars ipſa Medica unquam eſſe potuerit, in ſtudio Patavino omnium celeberrimo, mihi interpretandam detuleritis, ſed etiam eam ordinariam in eodem ſtudio, ut majori quoque honore, majori veſtra benevolentia decoraret, declaraſtis, quod honoris & ornamenti huic lectioni alias nunquam fuit tributum. Merito itaque hoſce Libros de nobiliſſima ac fere divina Medicinæ parte nunc in publicum evulgandos Vobis Senatoribus humaniſſimis (quorum magnificentiam, ſapientiam, juſtitiam, humanitatem, prudentiam, omnes nationes maxime admirantur, venerantur, ſuſpiciunt) dedicandos duxi. Ut ea ratione quandoque etiam appareat, quantopere iſtius Patavini Gymnaſii Medicinæ ſtudioſis utile foret, ac quantum ejusdem ſtudii ornamentum, atque

que perfectio augeretur, si una cum aliis partibus Medicinæ hæc una quoque ad prognosticum pertinens, ceteris nobilior, omnino Medicis necessaria publice in eodem Gymnasio doceretur. Qui non avidissime audirent libros prognosticorum Hippocratis, atque libros morborum Epidemiorum? Illos tanquam prædicendi rationis præcepta continentes, atque hos tanquam casus peculiares, in quibus studiosi ad prædicendi praxin seipsos exerceant. Undique (auderem affirmare) Medicinæ studiosi Patavium confluerent, ut præter alias Medicinæ partes prognosis quoque ad Medicinam summæ utilitatis, ac splendoris facultatem, quæ olim a primariis Medicis jure merito in hoc studio tractabatur, intelligere possent. Interim Viri Illustrissimi hosce Libros, Vobis a me devotissime dicatos, hilari ac perbenigno vultu accipite. At si quid ex ipsis ornamenti ad artis Medicæ studiosos ac comodi aperiatur in hoc Vestro disciplinarum omnium emporio, denuo vel restituendum, vel potius instaurandum, summæ prudentiæ Vestræ judicium esto. Deum Optimum Maximum precor, ut Vos & Reipublicæ Vestræ felicissimæ, & huic Patavino Gymnasio perpetuis annis tueatur incolumes & fortunatos. Patavii. Anno salutis humanæ MDCI. die 15. Mens. Februar.

PROSPER ALPINUS
LECTORI OPTIMO.



Cum in editione Librorum de Medicina Ægyptiorum studiosis Medicinæ polliciti fuerimus, Libros quoque nostros de medico præsagio conscriptos nos in lucem edituros, posteaque multis viris celeberrimis, quibus alii nostri labores alias evulgati haud ingrati exstiterunt, hortantibus, ac rogantibus, cum promissis standum esset, non potuimus, neque debuimus ipsorum desiderio plane non obsequi. Unde cum scripserimus primo de morbis prævidendis, mox de præteritorum symptomatum cognitione, tertio de longitudine & brevitate morborum, atque demum de præsagienda vita & morte ægrotantium, ex quatuor partibus totum hoc opus, ad Medicum præsagium attinens, perficientibus, eam quæ in morbis ægrotantium vitam & mortem prænoscere docet, septem libris distinctam primum publicandam consulto duximus. Quos libros propter ipsius eximiam ad Medicinam faciendam utilitatem, tum quod a multis maxime expeti intellexerimus, tum etiam, quod libros de hac quidem prædicendi parte prosecutos in promptu magis, ut typis committi possent, habuerimus, eo libentius nunc in lucem prodire permisimus. Itaque, optime Lector, hos interim legito, recte consulito, reliquosque libros de aliis prognosis partibus conscriptos prope diem exspectato. Atque nostram fortasse Medicinam alias methodico modo informatam. Vale.

INDEX

INDEX
OMNIUM CAPITUM,

Quæ in hoc opere continentur.

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

II. Quid

LIBER TERTIUS.

LIBER QUARTUS.

*** XII. Quæ

LIBER QUINTUS.

LIBER SEXTUS.

III. An

LIBER SEPTIMUS.

PRO-

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,
Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum Simplicium Professoris Ordinarii,

DE
PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.

Ad eam Medicinæ partem explicandam aggredimur, quæ, quomodo de ægrotantium salute & morte præsagiendum sit, docet. De qua ob eximiam ad Medicinæ studiosos utilitatem, atque commodum, accurate nunc agendum duximus. Etenim hæc prædicendi ratio non minus Medicis, quam ægrotis plurimum emolumenti afferet. Hi quidem de ipsorum futura salute Prognosticum audientes, facilius, ac propensius Medicorum præceptis obediunt, ac exinde tutius & citius pristinam sanitatem recipiunt. Illi vero prævisis ea arte symptomatis, quibus ægroti sunt vexandi, facilius medicamentis occurrunt. Ex quibus morborum probe cognita ac perspecta natura, curatio qualis recte profutura sit, intelligunt; atque etiam (quod maximum curatricis Medicinæ partis esse existimo) neglecta morborum prædictione, proba quidem vivendi ratio illis minime institui potest. Ipsius enim instituendæ rationem ex singulorum morborum temporum, omniumque maxime status, præcognitione pendere, Galen. *in lib.* 1. *cap.* 3. *de Crisibus* hisce verbis prodidit: *Generosi autem Medici atque arte Hippocratica digni est officium, futurum statum præcognoscere, cum omnem victus rationem ad ipsum inspiciens, instituat. Eadem ratione Principium morbi, atque augmentum,*

Prognostici summa utilitas.

A *non*

non ubi jam perfecta ſunt, cognoſcere, ſed multo antea præſtabit prænoſcere. In hac prædicendi parte olim Galenus poſt unum Hippocratem, a quo artem didicit, maxime claruit. Cujus ſane illuſtria multa præſagiorum exempla in ejus libris leguntur.

Quid de illo præſagio, imo de divina ejus mente, quaſi natura loquente ad Eudemum olim Romanum Philoſophum clariſſimum? An non ei prædixit, qua febre eſſet laboraturus, non minus & diem, in qua critica alvi fluxione fuit judicata? Quid de Sexto Romano Senatore, Severo Imperatori multum familiari? An non prima die febrem adventuram, ſexta die ceſſaturam, & decimaquarta redituram, atque decimaſeptima per ſudorem prorſus ſolutum iri? Quid amplius? Cum, ut ex ipſius libro de præſagitione ad Poſthumum conſtat, in quodam juvene Romano, febre vexato, quo tempore alii omnes Medici mittendum ſanguinem conſulebant, ſanguinem abunde e dextra nare fluxurum, eoque ægrotum juvenem ſanatum iri, coram multis Medicis prædixit, continuoque erumpente ſanguine, uti prædixerat, juvenis fuit liberatus? Quæ omnia ut ex ipſius ſententia præter aliorum ſpem evenerunt, ſic ſummam in ipſo præſtantiam omnes Medici admirari ac ſuſpicere cœperunt. Martianus, unus ex primariis Medicis, Romæ in via obviam Galeno factus, ait: *Quæ ergo in eo libro ſecundo Prognoſticorum Hippocr. ſcripta ſunt, agnoſcis, atque eadem ſcio, nec tamen vaticinor?* Et Eudemus a febre, uti a Galeno ipſi fuerat prædictum, ſanatus, de illo alta voce clamando amicis, qui apud ipſum fuerant, inquit: *Vaticinari Pythium Apollinem ægrotantibus voluiſſe per os Galeni, & quibus remediis ad ſanitatem revocari poſſint, & qua die perfecte liberari debeant.* Hinc complures non ſolum medendi artis ignari, ſed etiam doctiſſimi Philoſophi, ac Medici Galenum in hac arte divinum eſſe prædicabant, divinisque honoribus ac laudibus dignum ad cœlum usque ferebant. Cujus cum ægroti, tum Medici præſagia perinde ac certiſſima oracula exſpectabant. Ex quibus prædicendi hæc ratio, quanti ſit a Medicis facienda,

da, facile intelligitur. Juvat quin etiam maxime Medicos: In morbis acutis exitialibusque, qui præcognitam futuram ægrotantium mortem ubi aſſidentibus prædixerint, mortis culpa plane vacare ſolent: ægrotosque audito prognoſtico non Medicorum culpa, ſed morborum vi interemptos, asſidentes judicant. Quod ſi antea exitium non prædixerint, ipſorum aut ignorantiæ, aut negligentiæ mortem omnes adſcribunt, interiiſſeque Medicorum cauſa pro certo habent. Hinc non pauci Medicorum noſtri temporis perdocti, propriæ conſcii ignorantiæ omnes fere acutis morbis correptos indiſcriminatim morituros prædicant. In horum quidem morborum principiis morbum ſane fore graviſſimum, ingentibusque periculis plenum, affirmant: morbisque iisdem ad ſtatum properantibus, ſymptomata cum de novo oborta, tum vel alia, quæ prius fuerant, adaucta viderint, aut quovismodo ægrotos plus ſolito inquietos, vel anxios, deliros aut ægre ſpirantes, aut plus ſolito dolentes, continuo exitium futurum affirmant, quibus, etſi paulo poſt ægroti ii ſanitati reſtituantur, tamen hæc prædicendi ratio nihil affert incommodi: Cum ea via neque parum laudis hi conſequi ſoleant; ipſorumque in arte medica nomen atque fama non parum creſcat; artis ſiquidem medicæ ignari ipſorum ſanitatem, (etſi iisdem Medicos mortem prædixiſſe, memoria habeant) Medicorum ſtudio ac diligentia ſubſecutam putant. Ex quo eos Medicos maximis laudibus extollunt. At Medici, arte Hippocratica digni, non in omnibus acutis morbis exitium perpetuo prædicant, ſcienter enim, ac docte quidem ſanitati reſtitutum iri, & morituros eſſe ex veris prædicendi artis principiis affirmant. Neque omnia gravia ſymptomatum incrementa timent, neque nova oborta ſymptomata, vel hæc ipſa multum aucta. Quinimo magis ex iis, quæ ignaris Medicis malum morem in morbis ſignificare videntur, ſalutarem aliquam criſim ſæpe eſſe exſpectandam, affirmant. Ex his itaque, cum nos hanc prædicendi in ægrotis rationem Medicis non ſolum maxime utilem, ſed apprime et-

iam necessariam esse intellexerimus; mirari aliquis non debebit, si nos plane, ut methodo, a nullo antea explicata, commonstraretur, in ea tradenda, ac accurate scribenda plurimum studii adhibuerimus. Sed nunc ad illa, quibus hæc prædicendi methodus investigatur, veniamus.

CAP. I.

Ex quibus Medici in ægrotis salutem & mortem præcognoscant?

Præsagium in ægrotis unde petendum.

Qui recte cupiunt in ægrotis præsagium aperire, inprimis a quibus ipsum indagetur, intelligere debent. Hæc vero duo existunt, unum morbus, qui in corpus tanquam inimicus agens hominis corpus destruere conatur; atque alterum natura, quæ perinde ac arcis alicujus præfectus, in corpore residens, a morbo perinde ac duce aliquo exercitus, ipsum corpus tanquam arcem oppugnante, defendere studet. Ut autem dux exercitus ad expugnandam arcem multis utitur militibus, ipsorum alii, ut unam, atque alii, ut alteram arcis partem aggrediantur, quo multis superatis tandem arx universa in potestatem veniat. Sic & morbus militum loco, pluribus utitur symptomatibus, ac aliis morbis, ut multas partes corporis eodem tempore expugnent. Ex oppositoque natura ejusce, & corporis acerrimus defensor, ipsum a symptomatum insultibus custodit, & ne morbo succumbat pro viribus operam dat. Eruditam enim esse naturam, atque arte etiam non carere, artificemque merito dici, atque animalibus consulere Hippocrat. *Com.* 5. *in text.* 2. *si* Galeno *in lib.* 6. *epidem.* credimus, statuit. Hæc enim partes singulas corporis facultatibus multis muniit, quibus partes, tanquam militibus ad resistendum, cum variis morbis, tum symptomatis utuntur. Itaque eæ partes corporis facultatibus perinde ac militibus utentes, a morborum symptomatumque insultibus defenduntur. Ex quibus cuique liquido constabit, naturam corporis partes robustis facultatibus instructas habentem, difficili negotio morbo esse superandam, ipsamque contra debi-

Morbi & Naturæ comparatio.

debilioribus partium viribus ſeu facultatibus inſtructam facile morbo ſuccumbendam. Colligamus igitur ab his, ut nuper dictum eſt, ſalutis atque mortis futuræ præno- ſcendi judicium a duorum tantum, morbi nimirum & naturæ invicem colluctantis obſervatione pendere atque fieri. Quod Galen. *in lib. de conſtit. art. medicæ cap.* 18. perbelle ita expreſſit: *Medicus quippe his duobus, morbo inquam & natura colluctantibus, animum ſemper intendit, atque dum diſcernit, quodnam horum robuſtius ſit, primum quidem ſecum de ſalute hominis, aut interitu, præſagium depromit. Deinde vero, quo alterum altero fortius eſſe novit, tum & illius præfinitum tempus agnoſcit.* Nec mirari quiſpiam debet, ſi quis robur utriusque recte perpendens victurum tandem deprehendat. Quum videamus complures Gymnaſtas ex primis ſtatim motionibus, quibus contra ſe invicem luctantes feruntur, victurum prænuntiare, & ſæpe ante partam victoriam, quodque celerius adverſarius ſuccumbet. Hoc autem agunt, cum alterum altero non viderint validiorem. Quare ex alia nulla exercitatione ſalutem aut interitum præ- noſcet, præterquam ex exacta virium, tum morbi tum naturæ notitia, ex qua utriusque præfinitum tempus exquirit; ut enim celerrime ſolvendus morbus eſt, quum validiores vires fuerint; ita cito mors adventabit, ſi hæ imbecilliores ſint, morbus vero fortior. Naturam vero morbo robuſtiorem ſignificabunt validæ robuſtæ, ut corporis facultates, quibus ipſa non carens, vel etiam contra magnum morbum, fortiſſime pugnat, nec ipſo facile ſuperatur. At interdum fit, ut quemadmodum arx firmiſſima munitiſſimaque, aut militum, aut victus, aut cæterarum rerum, quibus caſtra, ut defendi poſſint, opus habent, defectu, a fortiſſimo Duce exercitus expugnatur; ſic natura noſtrorum corporum, vel etiam fortiſſima, ciborum inopia, aut mala victus ratione, aut medicamentis non recte adhibitis, aut denique longa morbi oppugnatione, ſæpe ſuccumbat. Ex quo ipſa aliquando caſtrorum Ducem imitatur, qui, cum a longa obſidione milites, victum & cætera neceſſaria ſibi defectura, timeat,

Salutis atque mortis præſagium ex quibus noſcitur.

meat, inopinanter aliquando e castris egressus repente contra obsidentem exercitum pugnam tentat, quem quandoque fortissime pugnando, aut totum vincit, aut ingenti militum copia excisioni mandata, ita debilitat, ut ab ipso nihil amplius, aut sane parum sit timendum. Non dissimili argumento corporis alicujus natura sagacissima, robustissimis munita facultatibus, ex longa quandoque morbi pugna, virium defectum timens, morbo vel causis, vel symptomatis irritata, sæpius in ipsum morbum ante opportunum tempus ad pugnam invehitur, ipsumque fortissime pugnando aut plane vincit, aut saltem plurimum ejus vires debilitat. Atque hæc miro quodam quasi discursu aut ratione (sic probe ipsam Deus docuit) in ægrotis a natura non raro fiunt. Demum natura æque omnes partes corporis non curat, sed præcipuas præcipue. Cum singularum partium corporis non æquale sit robur, quippe principaliores partes statim ab initio natura majori robore donavit, ut Gal. *in lib. de causis morborum cap.6.* docuit. Arcis enim alicujus præfectus ac defensor, non æque omnes, sed principaliores magis arcis partes curat, & defendit, quibus præsertim expugnatis arcem universam superari sit necesse; ita natura corporis custos, ignobiles, admodumque a visceribus remotas, non tanto studio curat, quod si graviter aliquando a morbo vexentur, servata viscerum nobilium sanitate, deinceps pristinæ saluti ea restitui soleant. Curæ igitur primum naturæ sunt viscera, ut a morbi insultibus custodiat, omneque studium ad ipsorum conservationem adhibet, maximeque ad ipsum cor defendendum. Sæpeque, ut isthæc nobilia viscera morbo aliquo vexata, ac oppugnata defendantur, ac serventur, natura permittit, aut ipsa procurat, ut ab his visceribus totus morbi impetus ad aliquam partium ignobilium feratur: tantam semper, Galen. *in Lib.2. cap. de usu partium* auctore, natura providentiam securitatis principalium particularum habuit, ut non raro in longis morbis Medici observare soleant, naturam robustam, diu a magno morbo conflictatam, ad aliquam ignobilem partem humo-

humores noxios transmittendo membra præcipua exonerare, atque liberare. Quo pacto ſæpe multos cum acutos tum longos morbos judicatos vidimus, nempe in cruribus, cuteque, tumoribus, inflammationibus, exanthematis, variolis, morbillis, ſcabie, aut aliis hujusmodi obortis. De quibus Hippocr. *in lib. 2. in text. 18. §. 13. prognoſticorum* dixit: *Abſceſſus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* Colligamus itaque duo eſſe, a quibus Medici in ægrotantibus ſalutem & interitum prænoſcent, nimirum naturam atque morbum, ac ex utriusque virium cognitione, uter ſit victurus, eſſe judicandum. Quam rem Gal. 2. in text. 6. ita expreſſit: *Summa totius præſagitionis in morituris convalituriſque eſt, quoties vis morbi cum ægri facultate conferatur.* Si enim morbus vehementior eſt, æger omnino morietur, ſi debilior quam ægri facultas, haudquaquam morietur, ubi nihil committatur. At cum ſanitas non niſi declinantibus morbis, aut ſaltem in ſtatu contingat, Medici diligenter naturæ & morbi viribus exploratis, an eæ eousque perdurare poſſint, conjectura aſſequi debebunt. Quod ni aſſequantur, quippe, an natura poſt morbi ſtatum cum morbo pugnando perdurare queat, ni conjiciant, de ſalute & interitu præſagium haud probe prænoſcent. Hinc præter naturæ & morbi cognitionem, futuri quoque ſtatus ſeu vigoris cognitio erit neceſſaria. Etenim æqualibus cum naturæ tum morbi viribus obſervatis, ubi ſtatus morbi cito futurus ſit, naturam morbum absque dubio ſuperaturam Medicus præſciet: at quo ex oppoſito tarde eodem morbi ſtatu futuro, oppoſitum, atque difficile judicium fiet. Ex quo apparet ſine ſtatus ſeu vigoris morbi futuri notitia, minime poſſe de ſalute & morte recte judicari: Quam rem expreſſit Gal. *in lib. 3. cap. de criſibus* ita ſcribens: *Et quidem ſine horum trium exacta dignotione nihil de ſalute inveſtigari contingit, non magis quam hoc ſciri poteſt, hominis robore, oneris magnitudine, & viæ longitudine antea non perſpecta: nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod usque ad ſtatum extenditur,*

Status futuri cognitio neceſſaria ad prædicendum in morbis.

ditur, longitudini viæ reſpondent? Quo pacto igitur de ægrotante ſciri poteſt, num quid ſufficiat, ſi nulla ſtatus præcognitio habeatur. Ex iis itaque omnibus ratio cogit, nil tam ſtudioſe eſſe diſcendum, quam futuri ſtatus prænotionem. Itaque ex natura, morbo, atque morbi futuri ſtatus dignotione totam in ægrotis prædicendi rationem, ſeu methodum pendere merito diximus. At iis præmiſſis nunc ad ſingulorum notitiam aſſequendam declinemus, a naturæ viribus dignoſcendis incipientes.

CAP. II.

De cognoſcendis Naturæ viribus, atque inprimis ex quibus ipſarum cum robur, tum imbecillitas dignoſcatur.

Cum naturæ vires ſint a nobis dignoſcendæ, atque non minus, ex quibus ipſarum cognitio habeatur, de Natura, atque de ipſius facultatibus & actionibus prius eſt agendum. Naturam vero, illam (inquam) adverſus morbos pugnantem, quandam eſſe ſubſtantiam ſeipſum moventem, in iis, quæ ab ea reguntur, corporibus inhabitantem plures exiſtimarunt; at quid illa ſit, quave ratione varias in illis actiones edat; omnes fere vel etiam nunc latet. Multis tamen Medicis, * Hippocrati, Galeno, atque aliis, quendam illam eſſe ſpiritum, vel calorem innatum, ſeu congenitum ex primorum elementorum commoderatione profectum, in partibus corporis ſpirituoſis, carnoſis, atque ſolidis viventem, perſuaſum eſt. Quam rem (etſi calorem ipſum naturam, vel animum non eſſe putem, ſed ipſo magis tanquam inſtrumento uti) nobis non pauca ſuadere exiſtimo. Corpora ſiquidem, ut docet Hippocrates, pluri innato calore referta, perfectius ac robuſtius ſuas obeunt functiones, ac imbecillius, quæ illius caloris minus participant. Quod in puerorum & ſenum corporibus facile obſervamus, illa namque, quia plurimo innato calore valent, ſua idcirco naturæ munera perfectiſſime præſtant, ſeu exer-

Natura, ejusque vires quomodo cognoſcuntur.

* Gal. in 9. de Hip. & Plat. decr. cap. 9. Gal. in 4. aph. 37. & in 5. aph. 22. Gal. in 2. aph. 51. Gal. in 11. method. med. c. 1. in 1. aph. 14.

exercent: etenim recte cibum appetunt, concoquunt, retinent, atque ipſo ad nutritionem utuntur, non minusque genita excrementa inutilia rejiciunt & conſumunt. Ex quo maximos graviſſimosque morbos pueri aliis aliarum ætatum hominibus facilius ferunt. Senum vero corpora caloris inopia ac defectu omnium maxime languidiſſimis functionibus utuntur. Præterea in ſingulis quoque corporis partibus id licet obſervari, quo enim cerebrum, ſtomachus, hepar, cor, atque cætera alia membra, plus nativo illo calore valent, ſive ejusce caloris plus habent, eo robuſtius naturalia munera obeunt, ac exercent. Quo vero minus, ad obeunda naturæ opera eo imbecillius ſe gerunt. Cerebrum plurimo calore utens recte concoquit, pauca excrementa gignit, ipſaque valenter digerit, reſolvit, vel rejicit, in quo ſenſus omnes ob id puriſſimi exercentur. Frigidius vero debiliter concoquit, excrementa multa coacervat, ipſisque ea de cauſa aſſidue ſcatet, quo ſenſus non recte ſuas edunt functiones, vel eas debiliter & imperfecte. Quod eodem modo & de aliis noſtri corporis membris demonſtrari poteſt. Ex quibus quidem natura nihil ſane aliud, quam calor temperatus, congenitus, ſive innatus creditur, probe (uti in brutis etiam animalibus apparet, quæ, quod plura ratione agere videantur, non omnino diſcurſu carere quibusdam naturæ doctis perſuaſum eſt) ab Auctore noſtræ creationis perdocta, atque erudita. De qua Gal. *in Capite 2. lib. 2. de dieb. decretoriis: Phyſicum eſſe convenit, qui hæc judicet, & perſuaſum habere naturam prorſus ſufficere; & ſumma quadam providentia corpori noſtro proſpicere: Item propriis etiam motibus ordinatis, ſi quid aliud, ita & ipſam uti.* Et in lib. de cauſis morborum *cap. 2. Rationem enim quandam, atque mentem naturæ tribuemus, ſi ita ſimpliciter ipſam quicquid inutile eſt, deponere affirmemus, ex nobilioribus partibus ad ignobiles.* Ex quo Hippoc. *in lib. 6. cap. 6.* & idem ait: *Morborum naturæ medicæ,* atque ibidem Galenus *Com. 5. Text. 1. Hippocratem non eſſe ex illorum cœtu, qui naturam arte carere arbitrantur, ſed eam eſſe artificem, animalibusque*

Natura quomodo distinguitur.

consulere, tradidit. Hæc vero triplici differentia distinguitur; una siquidem *animalis* dicitur, quod functiones ad animam, seu ratiocinatricem facultatem attinentes obeat: *naturalis* altera, quæ ad appetitricem, altricem, generatricem: atque tertia *vitalis*, quæ vitæ custodiæ maxime præest. Has Gal. *in lib. IX. cap.* 10. *meth. medendi*, ita expressit: *Gubernans animal* (ut in lib. de Hippoc. & Platonis dogmatis est monstratum,) *tres diversi generis facultates toti corpori ex suo quodam veluti fonte, quæque distributæ: eas Plato animas vocat, propriam cujusque substantiam inveniens. Est enim earum quædam ad nutriendum animal necessaria, ac cum stirpibus communis: quæ jecur veluti pro fonte habet: Canales vero ab hac in totum corpus sparsos, ipsas venas: hanc seu appetitricem, seu naturalem, seu altricem voces, nihil interest: veluti si animam aut facultatem. Altera est, quæ non modo, ut stirpibus aut vita præditis, sed etiam ut animalibus anima est insita: Hæc sedem in corde habet, ipso quoque insiti caloris quodam seu fonte. Ab hoc fonte canales arteriæ sunt, vocanturque hæ multis sane nominibus: nam & facultas, sive virtus vitalis, & facultas, sive virtus animosa, & anima vitalis, & anima animosa dicitur. Tertia anima ratiocinatrix in cerebro domicilium habet: ea voluntariis actionibus una cum sensibus præsidet.* Utitur & hæc particulis quibusdam seu canalibus, nempe ipsis nervis, sensum motumque per hos in totum animal transmittens. Tres itaque hæ sunt facultates, quæ corpus a morbo defendunt, *animalis*, quæ cerebrî, *vitalis*, quæ cordis, & *naturalis*, quæ hepatis curam habet. Hæ tribus alicujus arcis præfectis, eam defendentibus comparantur, qui, cum per se soli nequeant ejus defensionem tueri, seu recte sustinere, militibus utuntur, quibus ab arce infensos hostes propellant. Sic quælibet prædictarum facultatum pro militibus functionibus quibusdam contra morbos utitur. Donatæ etiam sunt facultates nonnullis instrumentis, quæ ipsis subserviant, cum corporum sanitatem curare student. *Animalis* siquidem facultas, (quam in cerebro sedem habere diximus) nervos; *vitalis* in corde arterias, ac *naturalis* in hepate venas habent:

Corpori tres insunt facultates.

per

per has ſanguis ad omnes corporis partes nutriendas labitur, ac per nervos iisdem partibus ſenſus & motus, atque demum per arterias vitalis ſpiritus a corde communicatur. Vivunt itaque corporis partes ope vitalis ſpiritus, ſentiunt, ac moventur animalis a cerebro per nervos in ipſas effuſi atque emanantis; Nutriuntur denique a ſanguine ipſis per venas a jecore accedente. Quælibet quoque pars vita non deſtituta a natura nervis arteriis veniſque referta, continue ex ſanguine, ac gemino nuper dicto ſpiritu, alitur, vivit, ſentit, ac movetur. Hinc ſingulis corporis partibus adſunt ii ſpirituum calores, quibus functiones omnes, ſeu actiones, ſcilicet animales, vitales, naturales vitæ conſervandæ cauſæ, obeuntur: Hosque calores, a quibus actiones eæ obeuntur, Medici merito vires appellant, quas natura ſingulis partibus, prout opus eſt, diſpenſat. Quo etiam facultas diſpenſatrix a Medicis eſt nuncupata. Facultates vero omnes propriis actionibus perficiuntur. Naturalis quidem tres præcipuas habet, quippe nutritionem, auctionem, atque generationem; quibus multæ aliæ deſtinantur, quæ ſunt attractrix, retentrix, concoctrix ſeu alteratrix, ac expultrix: Sine his corporis partes neque generantur, neque nutriuntur, neque augentur. Non me latet his longe etiam plures, ſervientes huic facultati, actiones ab aliis recenſeri, quas tamen omnes ſub prædictis contineri haud ignoro. Attrahunt enim partes, quo nutriantur, alimentum, vel quo exonerent præcipuum, nobileque membrum, excrementum, ut veſicula bilem, lien ſanguinis fœcem, & urinam veſica. Retinent partes attractum alimentum, quoad ipſum perfecte coxerint, atque excrementum, donec copia diſtendendo, aut qualitate infeſta partes valde moleſtet. Coquunt non minus, quoad in ſubſtantiam partis nutriendam alimentum mutatur. Quod ut fiat, facultas pluribus utitur coctionibus, pro variis præparationibus, priusquam partes ſimilares ſanguinem recipiant, ſibique ipſis ultima coctione edita aſſimilent. Variæ profecto in variis membris ad illud operis a natura deſtinatis concoctiones fiunt.

Facultas naturalis quæ?

Cibus inprimis in ſtomacho ſuſceptus coquitur, poſteaque rurſus in venas attractus coquitur, quoad in ſanguinem mutetur; qui dehinc per venas ſingulis partibus conceſſus in ipſarum ſubſtantiam, poſtrema peracta coctione, mutatur. Expellunt etiam, aut quod alterari, ſeu coqui non poteſt, aut quod quantitate vel qualitate moleſta lædit. Hinc omnes partes, quoad poſſunt, noxios humores a ſe propellunt, ipſoſque partes aut naturæ, aut morbi alicujus ratione factæ debiles, recipiunt. Atque hæc de facultate naturali. Vitalis vero facultas, qua corporis partes vivunt, duabus tantum functionibus ſeu actionibus utitur, quippe pulſatione arteriarum, atque reſpiratione. Hac quidem frigidus aër per aſperam arteriam & pulmones ad cor vehitur, ut calor vitalis igneo temperamento donatus (qui absque ventilatione, quin reſolvatur & marceſcat, ſervari non poteſt) ejus frigore coerceatur, neque diffluat, neque exſtinguatur. Pulmonum vero dilatatione (veluti eorundem compreſſione innati caloris fuligines geniti evacuantur, puriorque vitalis ſpiritus redditur) cordis calor recreatur, fitque purior. Idem in toto corpore pulſatione arteriarum fit, quando ipſarum dilatatione (quam Græci *dyaſtolen* vocant) calor refrigeretur, & compreſſione, *ſyſtole* vocata, quod ex humorum deüſtione in toto animante contractum eſt, veluti fumidum excrementum expellatur. Quod Gal. in multis locis meminit, & *cap.* 33. *de cauſis pulſuum* hiſce verbis: *Quod tuendi cauſa caloris univerſi corporis creati (ſcilicet pulſus) ſunt, quem refrigerent; & ſi quid ſit fuliginis ex ſuccorum aduſtione contractum, id excernunt e veſtigio.* Etiam illo loco dictum eſt, ad gignendum hos conferre animalem ſpiritum. Reſpiratio a natura facta eſt caloris innati cordis cauſa, ut refrigeretur, & a fumoſis halitibus expurgetur, & pulſatio arteriarum non minus addita eſt, caloris vitalis in toto corpore effuſi refrigerationis, atque purificationis gratia. Animales denique functiones plures exiſtunt, ſcilicet animalis ſeu voluntaria, quæ nervis atque muſculis eſt deſtinata, quintuplexque exiſtit, una ſenſitiva, quæ in alias quinque ſubdi-

Facultas vitalis quæ?

Facultas animalis quæ?

ſubdividitur, quippe in videndi, odorandi, audiendi, guſtandi, tangendique actionem. Secunda eſt motiva, qua corporis ſingulæ partes moventur. Tertia imaginandi. Quarta ratiocinandi, & poſtrema memorandi. Hæque ſunt omnes facultatum actiones, quæ inculpatæ, ac robuſtæ in corpore cognitæ naturam robuſtiſſimam præmonſtrant, plurimumque inati caloris ad ipſas facultates ipſam mittere, ac inſtrumenta quibus ea obeuntur; itaque primum ipſorum principium, nempe cerebrum facultatis ſedem nullo vitio teneri. Infirmæ vero debiles vel vitiatæ oppoſitum utique denotant; quando hæ, caloris (quem vires appellant) inopia, vel debilitate, aut vitio inſtrumentorum, aut ex cauſa morbifica ita obeantur. Ab actionum itaque robore & debilitate, totius naturæ potentia ſeu vis quanta ſit conjicitur. Sed quod nos hactenus univerſaliter conjecimus, nunc ſingillatim attingamus.

CAP. III.

De facultatum actionibus robuſtis cognoſcendis.

Facultatum actionum robur, unde cognoſcitur?

Actiones, quæ in corpore perfectiſſimæ obeuntur, facultatis, a qua emanant, robur ideo ſignificant, quoniam nedum facultatis, ſed & illius ſedis (quod primum facultatis inſtrumentum Gal. vocat) atque aliarum partium, vel inſtrumentorum, primo inſtrumento inſervientium perfectæ ſanitatis certa ſunt indicia, ut Galen. *in* 1 *lib. cap.* 2. *de ſympt. cauſa* tradidit. Cum itaque in ægrotis, ut ab animalis facultatis actionibus incipiamus, omnes cum interni tum externi ſenſus, ſcilicet viſus, olfactus, guſtus, tactus, nihil a ſtatu naturali mutati obſervantur, recteque, quod ad imaginationem, memoriam, rationem, atque motricem potentiam pertinet, tunc ſe habent, (ſic robuſtam recteque valentem facultatem cerebrum inhabitantem ſignificant) ut nihil omnino ipſam offenſam exinde præmonſtretur habuiſſe. Quod Hippoc. *in lib.* 2. *aphoriſm.* 33. nobis indicaſſe viſus eſt, quum dixerit: *In quovis morbo mente conſtare & bene ſe habere ad ea, quæ offeruntur, bonum, contrarium vero malum.*

Animalis facultatis actiones robuſtæ unde noſcuntur?

Vitalis facultatis actiones robustæ unde cognoscuntur?

malum. Naturaliter itidem homines respirare, atque arteriarum pulsus, magnos, vehementes, æquales atque ordinatos habere facultatis vitalis seu animosæ fortitudinis nobis est indicio. Hoc Hippoc. in 1 *libr. prognosticorum text.* 25. ita expressit: *Spirationis autem facilitatem existimari oportet, perquam magnam vim habere ad salutem in omnibus morbis acutis, qui cum febre sunt, & in quadraginta diebus judicantur.* & Galen. *in commento cap.* 7. naturalem respirationem appellavit spirationis facilitatem, significantem neque thoracem, neque cor, ac pulmonem, neque præcordia doloris quandam habere affectionem, quin etiam neque partes quasdam iis admistas. Et *in lib.* 1. *de præsag. ex pulsibus;* de pulsibus, hanc facultatem robustam denotantibus, ita habet: *Vehemens enim pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior tanto robur majus esse facultatis.* Non secus etiam de naturalis facultatis functionibus dicendum erit, ægrotos namque probe cibos appetere, atque ex ratione sitire, optimum est, exindeque robur facultatis significatur, non minus & partes ad se alimentum recte attrahere, retinere, concoquere, excrementumque per loca convenientia expellere; idem ostendet *com.* 2. Ex quibus naturalis facultatis actionibus duæ sunt præcipuæ, ad hujus potentiæ robur ac debilitatem denotandam, quippe excrementorum coctio atque excretio. de illa Hippoc. in 1. *text.* 45. *cap.* 9. & idem ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem.* Et Gal. *in lib. de constit. art. medicæ* dixit: Quibus omnibus hoc commune est, nunquam morbum solvi posse, nisi prius in excrementis coctionis signa conspiciantur. Unde sive aures male habeant, sive oculi, sive fauces, &, ut summatim omnia dicam, coctiones omnes celerem crisin, salutisque securitatem indicant. & in 1. *de crisibus cap.* 8. scribit, coctionis signa nunquam male apparere. Non minus *in libr.* 3. *cap.* 3. affirmavit, cum millies, dum crises fierent, interfuisset, neminem unquam vidisse intereuntem, qui præcedentibus coctionibus crisin habuisset. & *in* 1. *aphorism.* dixit, coctiones naturam morbosis

Naturalis facultatis functiones robustæ, unde cognoscuntur?

causis

causis prævalere perpetuo præmonstrare. Hanc sequitur excretio, quæ post coctionem apparens semper facultatis robur indicat, certamque salutem prænunciat. Natura enim perpetuo hoc ordine procedit, ut prius concoquat, mox expellat. Quo omnis excretio post coctionem apparens optima & salutaris judicatur. Hæc vero duobus modis fit, uno modo, singulis corporis partibus propria excrementa in ipsis genita excernentibus; altero, cum multitudine humorum exsuperantium vel qualitate, vel utroque modo eadem partes gravatæ excernunt. Quam excretionem præmonstrant excrementa probe concocta, atque secundum naturam excreta. Quorum absolutissimam tractationem postea quippe in ultimo libro instituemus. Hæc vero ita prodeuntia excrementa, perfectam, ut docet Hippocrates, partitium, a quibus procedunt, sanitatem indicant. Altera vero excretio, in qua humores quantitate aut qualitate molesti, debito tempore vacuantur, expultricem facultatem robustam, naturamque ipsam morbo prævalere, certo præmonstrant. Cujusmodi sunt criticæ sanguinis eruptiones, urinæ copiosiores, alvi dejectiones, vomitus, spura, atque sudores. Hæ etenim omnes natura cum robustam tum causis morbosis prævalentem significant. De proba sanguinis excretione Hipp. in 1. *epid. comm.* 2. *text.* 65. & idem ita habet: *Febribus autem ardentibus, quibus rite ac largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maxime servabantur.* Quod in Cleonactide, Pericle, virgine Abdera, Heropyto, muliere morosa, Larissa virgine, Metone atque in aliis multis ab Hippocrate *aphor.* 73. fuit observatum, de quibus ait: *Sanguis autem plurimis erupit; præcipue adolescentulis, & adultis. Quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.* Et Gal. paulo post *com.* 3. *text.* 88. *de Metone* dixit: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere.* Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quanquam non omnino tuta signa haberet. De urinarum vero probis excretionibus seu purgationibus post coctionem apparentibus. Hipp. *in* 4. *aphoris.* 74. inquit: *in quibus ad articulos speratur abscessus, liberat*

Excretio post coctionem duobus modis fit.

berat ab abſceſſu urina multa, craſſa facta. Qua ſcilicet alba, craſſa, & copioſa cum multa ſubſidentia Nicodemum fuiſſe judicatum *in lib.3. Epidem. com.2. text.2.* poſteritati tradidit, & Charionem multis bilioſis. Nonnunquam etiam nigras tunc temporis excretas multis profuiſſe Gal. *in lib. 3. Epid. com.3. text.73.* his verbis affirmavit, dicens: *Equidem quandam novi, quæ talibus urinis magna copia evacuatis, auxilium percepit:* & de dejectionibus ſalutaribus, naturam morbo prævalentem præmonſtrantibus, *in lib. 4. aphoriſm.28.* Hipp. ita habet: *Et, quibus ſurditas, ſupervenientibus bilioſis dejectionibus, ceſſat:* ac *in lib.6. aph. 17. Lippientem ab alvi profluvio corripi, bonum.* De Heropytoque judicato *in lib.2. Epid. com. 2. Circa diem centeſimum alvus fuit turbata, multis bilioſis, durabantque diu multa talia.* Gal. vero clarius de hac excretione *in lib.1. aphor. 22.* ita ſcribit: *Quando igitur poſt morbi coctionem aliquis humor vitioſus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atrabilis, & alius omnis humor hujuscemodi, ubi ſigna coctionis in morbi proceſſu apparuerint, bonam ſignificat evacuationem.* De ea itidem, quæ per vomitum fit, Hippoc. *in lib.2. Prognoſt. aph.15.* dixit: *vomitio autem utiliſſima eſt, quæ pituita ac bile permiſta quam maxime eſt:* & de excretionibus in ſuppuratis ait: *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id eſt ſuppurati, ſi quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur.* & de ſudoribus: *Sudores autem optimi ſunt per omnes acutos morbos, ſi per diem eveniunt decretorium, & integre ſedant febrem, ſi ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum.* Atque hæ omnes ſunt excretiones expultricem facultatem robuſtam præmonſtrantes, quæ ſic valida contra morbum pugnat, ut interim ſola excretione ipſum ſuperet. Quod de Metone Gal. *in 1. prognoſt. text. 35.* animadvertit, de quo ait: *Sane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione, & judicatus, & ſervatus; quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Ex hac prævalida excretrice facultate Hippoc. in iis, qui in ſecunda epidemica conſtitutione ægrotarunt, maximam utilitatem cognovit. Nam *in libr. Epidem. com. 2. text. 79.* hujuſce potentiæ tale

tale commodum iis fuisse dixit, ut fere omnes, qui forte hac excretoria vi valuerunt, evasisse animadverterit. Quæ res nobis ex ipsius sermone conspicua magis fit, qui est hujusmodi: *At vero hoc statu quatuor his præcipue signis servabantur; quibus enim aut ex naribus probe sanguis erupisset; aut qui per vesicam urinas multas, & multo bonoque præditas sedimento reddidissent; aut per ventrem, turbida biliosa tempestive processissent; aut qui in dysenteriam incidissent. Multis vero usu venit, ut non ab uno illorum judicarentur, sed per omnia plurimi excernerent, qui quidem gravius habere videbantur: Veruntamen omnes, quibus hæc accesserunt, superstites erant.* At de cognoscendis robustis naturæ actionibus, hæc nobis sufficient. Nunc ad debilium dignotionem declinemus.

CAP. IV.

De naturæ actionibus debilibus cognoscendis, & primo ex animalis facultatis symptomatis.

Validis seu robustis naturæ actionibus, quæ ipsam morbo prævalentem ostendunt, recte perspectis, ad debilium notitiam descendimus. Quæ * tribus modis prælanguescunt, scilicet ubi omnino tolluntur, aut diminuuntur, aut denique vitiantur. Unde in ipsis varius debilitatis gradus nobis innotescit: etenim maximam naturæ debilitatem actiones sublatæ explicant, quippe cum ipsis facultas plane destituitur. Præsertimque si hæ, resoluta aut emortua facultate, aut primo facultatis instrumento læso, tales prodeant, seu deficiant. De his Hippoc. *in lib.* 4. *aphorism.* 49. ait: *Si non videat vel non audiat, jam debili exsistente corpore: quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Et in *Epidemiis: partes extremæ frigescebant, atque ad calorem amplius non redibant.* Et ex naturali facultate in Hermocrate exstincta; *perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat.* Minus malum vero portendunt, quod minorem quoque naturæ debilita-

Naturæ actiones tribus modis prælanguescunt

* Gal. in 1. de sympt. caus. cap.

litatem denotent, quæ fiunt aut cum defectu, aut cum vitio, non tamen ex facultatis defectu vel vitio, neque primo ejus instrumento læso (quando & hæ actiones imminutæ aut vitiatæ magnum periculum præmonstrent) sed læsis tantum instrumentis primo servientibus, cujusmodi sunt surditates, cæcitates, paraplegiæ, tremores, atque aliæ actiones diminutæ, aut vitiatæ, quarum ii affectus symptomata exsistunt, quæ læsis instrumentis primo quippe cerebro servientibns concitantur. At hanc rem accuratius attingamus & illustremus per singulas tres facultates discurrendo, ab animali exordientes; quæ cum triplicem habeat potentiam, nimirum ratiocinatricem, motricem, ac sensitivam. Nunc de prima agamus. Itaque ut nuper diximus, ægrotos mente constare optimum est, quippe quod facultatem adversus morbum animalem viribus maxime valere denotet, ita sublata ratione ac discursu eandem maxime languidam, atque morbo imparem viribus comprehendimus. Ipsamque facultatem, aut primum instrumentum, nempe cerebrum, quod alias ejus sedem esse diximus, aut alia instrumenta, primo subservientia, aut denique omnia simul læsa, cognoscimus. De quibus in *Prorrheticorum text.* 8. *Prælanguentium desipientiæ pessimæ*, ut & Trasynonti contigit, &c. *Tremulæ, obscuræ, blandæque, & contrectabiles desipientiæ, valde phreniticæ,* ut Didymacho obvenit. Nec non *a sanguinis,* dixit Hippoc. *in* 7. *aphorism.* 9. *profluvio desipientia, aut convulsio, malum.* Hæc sane symptomata sunt, quæ facultatem resolutam consequuntur. Sicuti veras omnes phrenitides (quoniam cerebrum primum facultatis instrumentum maxime læsum explicant) Galenus plerumque lethales esse, putat: quo in primo *Prognost. text.* 36. omne genus phrenitidis esse exitiosum affirmavit: & in primo *Prorrheticorum* dixit, *eas, quæ in tremorem finiuntur, quod fiant facultate resoluta nervis supra modum arefactis, exitialissimas esse.* Idem fere denotare desipientias, quæ cum studio fiunt, Hippocrat. statuit, quia a flava bile cerebrum lædente oriuntur: omnium maxime lethales esse a flava

Animalis facultas prælanguida. Ratiocinatricis facultatis debilitas unde noscitur?

flava bile, nimio calore ad exuſtam accedente, concitatas, qua amentes furioſi ferarumque modo effrenes, iracundi ferocesque homines redduntur. Continuæ itaque hæ deſipientiæ cum febre continua (quod & cerebrum peſſimo humore lædi, & ea læſione quam brevi facultatem exſtinctam iri præmonſtrent) naturam viribus morbo longe infirmiorem, ſignificant. Quare cum ratio tum imaginatio admodum læſa, cerebri virtutem maxime debilem oſtendit. Memoria quoque eodem modo ſublata aut imminuta, aut vitiata, idem fere in morbis acutis denotat: quam memoriam in ea peſte, quæ Athenas devaſtavit, multos peſte infectos ita perdidiſſe, ut neque conſanguineos, neque amicos cognoſcerent, neque (quod mirabilius eſt) ipſorum nomina recordarentur. Theucid. hiſtoricus narrans, iſtius quoque potentiæ debilitatem attigiſſe, viſus eſt. De hac ipſa Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem.* ſcripſit: *Oblivio ſub acceſſiones, languor, vocisque defectus*, & Gal. *in Commento. Et oblivio manifeſta eſt, & monſtrata frequenter eſt, de exitialibus eſſe*, & in *lib.* 1. Prorrheticorum: *Ignorantia cum rigore malum; malum quoque oblivio.* Ex quibus actionibus ita læſis licebit facultatis impares cum morbo vires, & maxime prælanguidas cognoſci. Ceterum cum hæc recitata ſymptomata, nonnunquam ſint ſigna judicatoria, quæ ante ſalutarem criſin conſpici ſolent, ideo accuratius ab iis, quæ facultatem debilem denotant, erunt diſtinguenda. Idemque faciendum in aliis omnibus cujuslibet facultatis actionibus læſis, naturam debilem ſignificantibus. De quibus Galenus *in primo de Criſibus* ita habet. *Quæ vero veluti horum ſigna indicativa ſunt, deliria exſiſtunt, atque vigiliæ, & ſomni graves, & dolores, & lacrymæ, & difficultates ſpirandi, & tenebræ oculis obortæ, & quæcunque ſimilia, etenim hæc, ſi absque coctionis ſignis apparuerint, ſunt peſſimarum diſpoſitionum indicia. Hæc in morborum principiis, quo tempore natura nondum humores concoxit, & ſuperavit, apparent.* De his Hippoc. *in ſecundo Pognoſticorum*, in hunc modum ſcripſit: *Ceterum in principiis febrium ſive delirium acceſſerit, ſive ali-*

cujus membri Syderatio periturum hominem, sciendum est, si non omnino aut ex optimis signis aliquod accedat, aut corporis vires adsint. Signa vero crisin indicantia in statu morbi observari Gal. in *primo de Crisib.* statuit, ac ipsa post signa coctiones perpetuo esse salutaria. At modo ad id, ex quo digressi sumus, redeamus. Cognitaque natura virium ex ratiocinatricis potentiæ actionibus læsis debilitate, nunc symptomata quoque, quæ motricem facultatem prælanguidam ostendunt, attingamus. Partes itaque corporis motu atque sensu destitute facultatem animalem resolutam indicant. Quo Hippoc. *lib.* 2. *Aphorism.* 42. dixit. *Solvere morbum, quem apoplexiam vocant, fortem impossibile, debilem vero non facile.* Quemadmodum optimum est corpora facile moveri, ita non recte moveri malum. Hipp. *in lib.* 3. *Prognosticor. aph.* 36. ait. *Qui dolore vexatur, facile convertatur, sitque resurgendo levis oportet, si corpus omne grave est, & item manus ac pedes, majori cum periculo est.* Sunt itidem aliquarum tantum partium resolutiones (quas paralyses Græci vocant) prælanguentem naturam præmonstrantes, eæque præsertim, quæ læso cerebro excitantur. Cujusmodi in febribus continuis est aphonia, scilicet vocis resolutio, de qua auctor *Prorrheticorum* habet. *Quæ cum exsolutione fiunt & Catochæ, & aphoniæ perniciosæ sunt.* Fiunt vero hæ non raro etiam ob convulsiones linguæ, vocis nimirum instrumentis multo humore imbutis, aut ab igneo calore admodum exsiccatis, quo pejus malum est. At quæ læso cerebro exsoluta facultate fiunt, lethales exsistunt, uti in Sileno observatum est, de quo Hippocrates ait. *Septimo die obmutuit, & in Philini uxore die septimodecimo.* Sed hæ perniciosæ resolutiones apparent semper cum aliquo ex exitialibus signis, quando nonnullæ, ut nuper dictum est, aliquando fiant, partium resolutarum læsis tantum instrumentis, ac aliquando criticæ, qualis in muliere trimestri fœtu gravida apparuit, *ipsa enim die tertia obmutuit, quæ quinto sudore fuit judicata.* Quæ vero læso cerebro fiunt, semper cum aliis pravis signis nobis innotescunt, qualis

Motricis facultatis debilitas unde noscitur?

fuit,

fuit, quæ in Pythione illuxit, de quo Hippoc. ait: *Altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput obmutuit, brevispirans, redit calor.* Hanc aphoniam Galen. *in commento* docuit caloris refrigerationem, & maximam virium imbecillitatem prænotare. Atque sic ex sublato motu, ac diminuto, partium corporis facultatem animalem debilem, viribusque morbo infirmiorem cognoscemus. Ex vitiatis quoque motricis potentiæ actionibus, quarum symptomata sunt convulsiones, singultus, tremores, rigores, & horrores, idem perquirendum est, hæc enim symptomata itidem naturam, & præsertim animalem, morbo infirmiorem denotant. De convulsionibus Hippoc. *in lib.* 4. *Aphoris.* 66. ita habet. *In acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum; & ubi sanguis multus fluxerit convulsio aut singultus superveniens, malum.* Et postea: *A vomitu singultus & oculorum rubor, malum; & ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio, malum.* Tremores eodem modo in acutis morbis, quod hanc facultatem debilem præmonstrent, male apparent, omnium vero maxime, si a vehementi phrenitide appareant, lethales exsistunt, teste auctore *Prorrheticorum in* 1. *lib. text.* 31. qui ait, *phrenitica in vehementer trementia finiuntur.* Et postea: *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores supervenientes, maligni.* Gal. *in comm. text.* 2. ait. *Cum igitur talem ob affectionem tremor fiat, vehementer exsiccatos ostendit nervos, atque ob id hominem lethaliter habere*; & paulo post. *Qui ergo ex atra bile, mente aberrantem superveniente tremore, certo moriturum affirmat, non fallitur.* Et de rigore itidem prælanguidam hanc facultatem indicante, *in* 1 *lib. Prorrh. text.* 24. *Ignorantia cum rigore, malum; & a rigore refrigeratio non recalescens, malum; & post oculorum perversionem in febre laboriosa rigor superveniens, mortem fatetur.* Et Hippocrates *in lib.* 4. *Aphorism.* 46. *Si rigor inciderit febre non intermittente ægro jam imbecilli, exitialis.* Et *in* 7. *lib. Aphor.* 7. *Ex multa potatione rigor & desipientia, malum.* Rigor etiam in febre acuta, quam aut nulla evacuatio sequatur, aut non

bona, facultatem maxime debilem oſtendit, veluti mulieri, quæ in foro mendacium decumbebat, eveniſſe Hippoc. vidit, quam ait ante exitium rigorem habuiſſe, cum ſudore frigido, qui eſt peſſimus, ut poſterius oſtendemus, idem notant horrores, de quibus Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 3. ſcripſit: *Horrebant & ſub mortem delirabant, ut Critoni accidit.* Vigiliæ etiam debilem facultatem ea ratione ſignificabunt. Aſſiduæ enim vigiliæ vires maxime reſolvunt cerebrumque ſiccant. Quo Hippoc ait, *hominem neque noctu, neque interdiu dormire peſſimum eſſe:* hinc etiam addidit: *vigilias, quæ modum exceſſerint, malas.* Interdum vero vigilant ægroti non ſiccato cerebro, atque exſtincta facultate reddita debili, ſed antequam fiant criſes ſalutares, ut Gal. *in lib.* 3. *cap.* 5. *de Criſib.* meminit, quod & *ad Sect.* 4. *Aph.* 71. ita habet: *Vigilant enim magna ex parte & graviter ſe habent, ac febricitant vehementius ægri, quanto propius ad judicationem accedunt.* Sed, ut alias quoque dictum eſt, hæ vigiliæ, ſignis coctionis prægreſſis, excitantur, illæ facultatem debilem ſignificantes principio morbi, quo tempore omnia cruda exſiſtunt. Aſſiduæ vero & diu durantes peſſimæ exſiſtunt, quippe naturam partim exſolutam, & partim exſolvi præmonſtrantes. Quales in uxore dromeadai, atque in illo, qui caleſcens cœnavit, Hippoc. *in* 3. *Epid.* 3. *tex.* 28. *Aph.* 18. vidit. Hic quidem a die ſexta usque ad undecimam, in qua obiit, aſſidue vigilavit. *Peſſimam itidem vigiliam in acutis morbis cum convulſione eſſe,* Hippoc. *in lib.* 7. *Aphoriſ.* 6. ſtatuit. A ſomno etiam hujus facultatis debilitatem cognoſcere poſſumus. Immoderatus enim ſomnus malus eſt, & exitialis longas vigilias in acutis morbis ſecutus. Loquor vero de ſomno profundo, quem *coma* Græci vocant, & Gal. in ſomnum delationem ſive inclinationem appellat; qua ægri quin dormiant, ſecontinere nequeunt, atque etiam profunde ſic dormiunt, ut vix expergiſcantur, ſtatimque in ſomnum deferuntur. Hos ſomnos veternoſos Gal. in *6. Epidem. com. 6. in tex.* 8. vocat, qui perpetuo prælanguidam facultatem denotant, omniumque maxime

maxime, ut diximus, qui calidioribus, ſiccioribusque morbis ſuccedunt, quoniam frigiditas, ex qua fiunt, eſt lethalis. Quod Gal. *in lib.* 3. *Epidem.* hiſce verbis expreſſit, dicens: *Nam inſanabilia ea eſſe demonſtratum eſt frigora, cum calidis & ſiccis morbis contingunt.* Addimus ſomnum eſſe actionem naturæ, qua humores in viſceribus concoquuntur, & digeruntur. Quod inde omnis calor ab extra intus feratur, ut Gal. *in* 6. *Epidem. com.* 5. *tex.* 37. tradidit. *Cum vero ægri dormiant, morbusque nihil exinde minuitur, maximo eos teneri morbo, quem facultas vincere nequeat, nobis eſt argumento.* De quo Hippoc. *in* 2 *Aphoriſm.* dixit: *Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum, &c.* Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale. Si vero non juvet mortale. Somnus itidem nimius ſimul cum vigilia idem denotabit, quippe facultatem morbo viribus imparem, atque debilem. De his Hippoc. *in* 3. *Epid. com.* 3. *tex.* 16. dixit. *Comatoſi rurſusque inſomnet erant.* Et paulo poſt, *detinebantur aut comate perpetuo, non ſomnolento, aut vigiles erant cum laboribus.* At ad ea ſymptomata, quæ actiones ſentientis facultatis debiles, quippe, aut ſublatas, aut imminutas, aut vitiatas, quibus hæc ſentiens potentia debilis ſignificatur, oſtendunt, deſcendimus. De quibus, ut a viſu incipiamus, Hippoc. *in lib.* 4. *Aphoriſm.* 49. habet: *Si non videat, vel non audiat, jam debili exſiſtente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima eſt.* Symptomata vero omnia, quæ viſoriam potentiam prælanguidam morboque imparem viribus, denotant; Hippocrates addidit *in primo libro Prognoſt.* ſic ſcribens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illacryment, aut pervertantur, aut alter altero fuerit minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas, aut nigras venulas, aut ſordes appareant circa oculos, aut ſublimes, tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, & obſcuri, quippe ſine ſplendore, vel totius color evariet vultus. Hæc omnia mala eſſe atque exitioſa cenſendum eſt.* Et poſtea: *Conſiderari autem convenit hunc in modum ſuſpectiones etiam oculorum per ſomnum, ſi quid enim candidæ partis ſubapparet commiſſis palpebris, nec alvi fluor aut medi-*

Actionum ſentientis facultatis debilium ſigna.

medicamentum in causa est, aut nec ita dormire consuevit, vitiosum indicium, lethaleque admodum est. Idem surditas ni fuerit critica, in morbis acutis ostendet. de qua *in Coacis præsagiis tex.* 2. legitur: *In febre acuta aures obsurdescere furiosum esse,* & in 1. *Prorrheticorum tex.* 32. *Surditas in acutis & turbulentis, malum.* Idem ex aliis sensibus, aut sublatis, aut imminutis, aut denique vitiatis in morbis acutis crudoque exsistente morbo, erit conjiciendum. Quotiescunque etiam ægroti morbos non sentiunt, aut delirium, aut emortuam sentiendi facultatem prænotant. Hippoc. *in* 2. *Aphorism.* 6. ait: *Quicunque dolentes parte aliqua corporis omnino dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat.* Addimus, ni id exstincta sentiente facultate fiat. Idem partes extremas corporis frigidas sentiri, cum internæ urantur nobis præsagient. Quod Hippoc. *in lib.* 4. *Aphorism.* 48. ita expressit: *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, lethale.* Pessimum est extrema refrigerata, non amplius recalescere. Quod de Sileno moribundo Hippoc. meminit, dicens: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Ex iis itaque omnibus actionibus, a suo naturali statu valde mutatis, quippe vel ablatis, vel diminutis, vel maxime vitiatis, facultatem animalem debilem, morboque viribus imparem conjicimus; maximeque, si vel hæ omnes, vel plures eo modo læsæ, sua munera non recte obire comprehendantur. Ad quam rem accuratius dignoscendam, omnia earum actionum cum symptomata, tum instrumentorum ipsis famulantium morbi erunt attendendi. Veluti in videndi actione ablata nuper ex Hippocrate complura exempla adduximus: qui cum nobis ex illa sublata actione prælanguidissimam facultatem visoriam significare voluerit, non solum ægros acuto morbo laborantes non videre, aut diminute quidem, at simul etiam visus instrumenta varia cum symptomata, tum morbos pati docuit *in* 1. *Prognost. tex.* 13. Nam non solum ægroti, si lucem effugiant, aut nolentes illacryment in acutis morbis, malum est; at longe pejus erit, oculo-

oculorum altero alterum ſimul convelli, aut intumeſcere, aut inflammatum albumine rubrum videri, aut cavos admodum, vel ſine ſplendore oculos eſſe, & alia hujusmodi multa in oculis obſervari. Quæ & cerebrum, & ei, quæ ſerviunt, inſtrumenta maxime læſa oſtendunt, atque ex iis facultatem quoque unam periiſſe. Quæ omnia poſtea nos accuratius tractabimus, cum ſpeciatim de prædictione a cujuslibet facultatis actionibus, & a partibus corporis agemus. At ex aliis aliarum cognoſcendarum facultatum actionibus inſtitutum noſtrum proſequamur.

CAP. V.

De actionibus facultatis vitalis ex ipſius ſymptomatis cognoſcendis.

Ex multis ſymptomatis, quæ potentiam ſeu facultatem vitalem debilem, quippe aut ſublatam, aut imminutam, aut denique vitiatam oſtendunt, duo præcipua ſunt, reſpiratio nimirum, atque pulſus a ſuo naturali ſtatu mutatus, ad quæ nonnulla alia accedunt, uti cordis palpitatio, ſyncope, & refrigeratio. A reſpiratione vero exordientes, dicamus, ipſa nimirum reſpiratione intercepta animal mori, uti in anginoſis, pleuriticis, peripneumonicis, orthopneicis, atque ſuppuratis obſervatur. Quæ itaque in morbis acutis reſpiratio magna eſt, atque rara, præſagit delirium. Cujusmodi in Sileno viſa eſt, de quo Hippoc. *in* 3. *Epid.* 2. *tex. ult. a primo hic ad finem usque ſpiritum magnum habuit, & rarum*, & de Mœliboeæ etiam adoleſcente. *Sequentibus diebus ſpiritus rarus, & magnus per intervallum.* Quæ vero rara & parva obſervatur, exitialis eſt. De qua Galenus *in* 3. *Epidem. com.* 3. *in text.* 74. ita habet, *parvum eſſe quendam pariter & rarum ſpiritum, qui, cum refrigeratur, & emoritur jam vitalis facultas, fit.* De frigido vero, qui fere exſtincta facultate editur, ait: *Si frigidum e naribus, & ore exſpiretur, exitiale jam eſt admodum.* Eſt etiam parvus & frequens ſpiritus non minus malus, cum & ipſe nativum calorem, ut Galenus docet, exſtinctum ſignificet. Qualem in

Reſpirandi actiones læſæ.

D Pythio-

Pythione Hippoc. *breviſpirum* appellavit. Pravum itidem eſt, magnum ſpiritum ſeu reſpirationem in parvam, & raram in frequentem mutari, quæ in Dealcis uxore fuit obſervata, de qua Hippocrates *in* 3. *Epid.* 3. *text.* 85. *Decimoquarto, ſpiritus rarus, magnus per intervallum, rurſusque breviſpirus.* Omnium maxime exitialis eſt etiam reſpiratio, quæ e ſolis naribus editur, & non ex ore. In qua cum thorax debilius, quam ad reſpirationem conveniat, moveatur, neque commode dilatetur, etiam pinnæ narium contrahi, & moveri videntur, quod Gal. *in lib. de Loc. Affect.* hiſce verbis docuit: *Quippe, ſi videatur laborans inter ſpirandum totum movere thoracem, ut in parte quidem anteriore ad jugulum, in utroque latere ad ſummum humerum, in poſteriori parte ad ſcapulas usque motus ipſius aſcendat, tres ex hujusmodi ſpiratione affectiones ſignificant. Una eſt flammea in pulmone atque corde caliditas, altera in aliquo ſpiritualium inſtrumentorum anguſtia, tertia eſt facultatis muſculos thoracis moventis imbecillitas.* Inæquales itidem reſpirationes, & interruptæ, quæ convulſionum modo fiunt, perpetuo peſſimæ exſiſtunt. Reſpirandi hæ itaque actiones læſæ, vitalis facultatis impotentiæ nobis ſunt indicio. Eodem quoque modo arteriarum pulſationes, vel prorſus ſublatæ, vel maxime imminutæ, vel vitiatæ, ſeu ut unico verbo dicam, maxime a ſuo naturali ſtatu mutatæ, idem præmonſtrabunt. Itaque cum vehementes pulſationes omnium maxime robuſtam facultatem ſignificent, ut Gal *in lib.* 2. *de Præſag. ex Pulſibus* eſt auctor, ita languidæ imbecillam, quam rem Gal. ita expreſſit, dicens: *Vehemens pulſus a facultatis ſemper robore fit, ac quo ſit vehementior, tanto robur majus eſſe facultatis. Languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo ſit languidior, eo facultatem quoque imbecilliorem eſſe demonſtrat. Ceterum omnes pulſus,* (ait Gal. *in Synopſi, de Pulſibus cap.* 7.) *qui a naturali ſymetria multum recedant, non boni ſunt.* At certe languidiſſimus & tardiſſimus, & rariſſimus, omnium eſt deterrimus; poſt hos autem minimus, & molliſſimus, & duriſſimus, poſtea frequentiſſimus, at non celerrimus, neque maxi-

Arteriarum pulſationum actiones læſæ.

maximus; sed hi sunt modice periculosi, solus aut in extremis optimus est omnium vehementissimus. Infirmam vero denotant facultatem parvi, angusti, humiles, tardi, languidi, intermittentes, minus deficientes, vermiculantes, formicantes, atque omnes, qui ad extremum pervenerunt, exceptis vehementissimis. Quare hi omnes pulsus seu arteriarum pulsationes, debiles ac admodum a naturali statu mutatæ, conspectæ, facultatem vitalem morbo viribus imparem ostendunt, & quæ nullo modo fiunt, eam exstinctam prædicant. Atque his non minus, tardissime quæ obeuntur & rarissime, nec nunquam in pulsando sæpius, & multum intermittunt. De quibus Gal. *in* 2. *cap.* 4. *de Præsag. ex Pulsibus* ita scribit: *Nam si hactenus procedat, ut unius pulsus, vel alterius videatur tempus quiescere, instar veterni est, aut apoplexiæ cujuspiam, aut resolutionis actionum voluntariarum, qualia enim hæc in aliud principium sunt, quod sedem habet in cerebro, tale quiddam pulsuum est quies adversus principium, quod in corde situm est, & ut recte de illo est dictum, apoplexiam non posse fieri, ut propulsetur, si ingens sit: sin levis sit, non sine magno negotio: ita etiam dicitur hic recte, quies pulsuum si sit diuturna, ut tollatur non fieri posse. Sin brevis sit non citra negotium. Porro diuturna est, quæ excedit duorum pulsuum tempus, brevis, quæ intra duorum pulsuum tempus manet. Quies vero temporum unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt, juvenum autem ne ex hac quidem ullus.* De raris vero ac tardis pulsibus *in lib. Synops. de Puls. cap.* 33. sic ait: *Quæ igitur est in ipso cordis corpore refrigeratio magna, catenus etiam pulsus languidos efficit & tardos, & parvos, quatenus & ipsa dominatur. Quæ vero ab aliqua alia parte proficiscitur, raritatem plusquam alia prædicta genera a naturali statu amovet. Ubi ergo corpus ipsum cordis refrigerationem suscipiat, mors inevitabilior est, ac raritas quidem pulsuum est usque adeo perniciosa.* A respiratione itaque ac pulsibus arteriarum sic nos vitalis potentiæ debilitatem discere quimus, tum vero ab animi deliquiis, quæ syncopes Medici appel-

lant, tum a cordis palpitationibus, de quibus Hippocr. *in ſecunda ſect. Aphoriſm.* 41. ita meminit: *Qui frequenter ac fortiter absque cauſa manifeſta exſolvuntur, derepente moriuntur.* Et Galen. *in Commento: Sicuti & ille, cui dum exſolveretur, cor fortiter palpitabat, atque hic derepente mortuus eſt, non aliter quam illi, qui acutiſſimis cordis affectibus, quos ſyncopes vocant, arripiuntur.* Sed de ſymptomatibus vitalem naturam prælanguidam, morboque infirmiorem denotantibus hæc ſufficient. Nunc illa, quæ naturalis potentiæ impotentiam ſeu debilitatem declarant, itidem ſpectemus.

CAP. VI.

De debilibus actionibus facultatis naturalis ex ipſius ſymptomatis cognoſcendis.

Nutritio quomodo perficitur, & hujus neceſſitas.

Dictum eſt alias, unam præcipuam eſſe actionem, qua corporis partes omnes conſervantur, ſcilicet nutritionem, ob hanc enim corpora diu vivunt, & ſine ipſa contabeſcunt. Hujus ope humidi ſubſtantifici, quod in partibus corporis conſumptum, ſeu exhauſtum eſt, ſeu reſolutum, continue reſtauratur, atque regeneratur. Huic autem quatuor actiones famulari ſuperius diximus, unam quippe cibum, ſeu alimentum, ſeu nutrimentum attrahendo, alteram retinendo, tertiam coquendo, ac quartam excrementum expellendo, ſeu excernendo. Hisque non minus actionibus robuſtis exſiſtentibus, animal probe nutriri atque vivere. Nunc oppoſitum illi prælanguidis exſiſtentibus fieri ſtatuimus; ſcilicet in corporis partibus, innutritionem fieri, *atrophiam* Græcis dictam, qua corpora ſiccantur & contabeſcunt. Stomachus autem inſtrumentorum naturali huic potentiæ ſervientium præcipuus, ante eas quatuor actiones, alia etiam utitur, ſine qua aliarum uſus haud recte conſiſteret. Hæcque cibi atque potus appetentia dicitur, quæ a penuriæ ſeu carentiæ pabuli ſenſu prodit, atque innoteſcit. Duplexque hæc appetentia, ſive appetitus, unus cibi, quem famem, alter humidi ſeu potus, quem ſitim appellant. His ſi careant corpora, morbis inculpata, diu non

Naturalis facultatis debilitatis cognitio ex nutritione vitiata.

vivunt, in morbis longis nihil cibi inappetentia eſt deterius. Quo dixit Hippocrates *in 2. libr. Aph. 7. in morbo diuturno cibi faſtidium, malum.* Et Galenus *in Commento: Faſtidium cibi per ſe ipſum pravum eſt ſignum in morbis diuturnis.* Nam in iis, qui a talibus morbis ſunt evaſuri, contrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia. Quod ſpeciatim *de Dyſentericis* Hippocr. *in ſec. 3. Aph. 3.* clarius hiſce verbis expreſſit: *In difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum, & ſi cum febre, pejus.* In morbis vero acutis nihil eſt deterius, quam ægrotos cum ciborum omnium, tum potus appetitu carere, etenim duorum alterum neceſſario ſequetur, aut eos mente motos eſſe, aut naturalem facultatem ſtomachi exſtingui, ut Galen. *in lib. 2. Aphoriſm. 6.* affirmavit. De quibus plura apud Hippoc. exempla habentur, quibus in morbis acutis ciborum, potusque ſublatum deſiderium, ſeu appetitus, lethalis, dignoſcitur, quod in Hermocrate Euryanactis virgine, Pario, muliereque apud frigidam aquam decumbente, & in aliis, qui obierunt, fuit obſervatum. De Hermocrate Hippoc. *in 3. Epidem. com. 3. text. 3.* ait: *Toto tempore cibos averſabatur, & paulo poſt guſtare quicquam non valebat;* & de virgine Euryanactis in libro tertio *Epid. 3. text. 3. Quosvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam, non ſitiit:* & de muliere apud frigidam aquam: *Cibum faſtidiebat.* Idem de ſiti dicendum erit, nimirum ſublatam in ardentibus febribus aut delirium, aut facultatis naturalis exſtinctionem, denotare; de hac Galen. *in primo Epidem.* ita ſcribit: *Huc acceſſit ad cumulum aliud ſignum exitioſum, quod cum antea æſtuaſſent, amplius non ſitirent, atqui, quando, qui antea ſiti flagrarent, poſtea eſſent a ſiti liberi, horum duorum ſit neceſſe eſt alterutrum, aut morbi ſolutio, aut virtutis exſtinctio, ita ut præſentia mala amplius non ſentiant.* Uti in Hermocrate atque in aliis moribundis viſum eſt, de illo Hippoc. *Com. 2. text. 75.* dixit: *lingua inaruit, non ſitiebat.* Atque hæc de naturalis facultatis infirmis, ſeu debilibus actionibus, ex appetitus ratione cognoſcendis, nobis ſufficiant.

Ex ſiti.

Nunc de reliquis quatuor agamus. Itaque partes corporis, si improbe humores, quibus nutriuntur, attrahant, in innutritionem (quem affectum Græci *atrophiam* vocant) necessario incurrent. Idem, & quæ attractum humorem, quoad concoquatur, non retinent, denotant, facultatemque debilem esse præmonstrant. Uti in lienterîa seu levitate intestinorum (quod symptoma cum perpetuo malum, tum in acutis morbis, quia sublatam retentricem significat, summe exitiosum est,) observamus. Eodem modo concoctricem, seu alteratricem sublatam, diminutam atque vitiatam (quos affectus Græci *apepsiam, bradipepsiam* ac *dispepsiam* vocant,) ejusdem naturalis facultatis debilitatem denotare non minus, quam expultrix itidem læsa faciat, est dicendum. Quare ex quatuor iis læsis actionibus hujus facultatis imbecillitas nobis innotescet.

Quas actiones, quippe attractricem, retentricem, concoctricem, atque expultricem, læsas excrementa e corpore exeuntia maxime ostendent, nimirum, quæ ex ventre, stomacho, pectore, vesica, & ex cutis meatibus rejiciuntur, non minusque a sanguinis eruptionibus. Quibus addimus abscessus tumoresve in corpore erumpentes, qui ad excretricis vim dignoscendam, maxime faciunt. Itaque has quatuor actiones naturalis scilicet facultatis sublatas, imminutas, atque vitiatas, primo ex malis alvi dejectionibus cognoscamus, postea, ex malis itidem urinis, sputis, vomitibus, sudoribus, & a sanguinis eruptionibus, ac vel etiam ab abscessibus erumpentibus. De malis vero dejectionibus actiones naturalis potentiæ debiles denotantibus, Hippocr. *in lib.* 3. *Epidem. com.* 33. *text.* 40. ita habet: *Alvus his plerisque turbata erat, atque dejectiones crudas excernebant, & multas & tenues.* Et in libro quarto Aphorismorum: *Quibuscunque tabe laborantibus capilli a capite defluunt, iis alvi profluvio superveniente, moriuntur.* Et in libro septimo, *a puris sputo phtysis, & fluxus.* Quod Gal. *in Comm. Aph.* 65. ita est interpretatus: *Fluxum autem vel de capillorum defluvio, vel de humida dejectione, protulit:* ambo consueverunt evenire,

Ex dejectionibus malis.

evenire, cum tabidi ad extremum mali, perducuntur: alterum ex ſiccitate, altera ex potentiæ debilitate. Eandem facultatis debilitatem, cruentam alvi dejectionem præmonſtrare Galen. *in primo lib. Prorrhet. com.* 2 docuit. Idem & urinæ profluvium, *diabetem* Græcis dictum, ſignificat, præmonſtrare enim magnam retentricis & alteratricis facultatis debilitatem, ait Galen. *in* 1. *libr. cap.* 22. *de Criſibus: Copioſæ item dejectiones in principio morborum, bilioſæ, virides, lividæ, nigræ, verſicolores, meræ, pravæ ſunt.* Cum, Galen. autore *in primo libr. cap.* 7. *de Criſibus: Decernentia in melius non ſtatim appareant, ſed ubi natura humores concoxit.* Hæ retentricem debilem, aut excretricem immaturius, multitudine aut prava qualitate humorum gravatam excernentem, oſtendunt. Paucæ quoque in die decretorio apparentes, quæ continuo ſiſtantur, languorem & imbecillitatem expultricis, denotant. De his Hippoc. *in primo Epidem. comm.* 22. *text.* 41. ita habet: *Ventres etſi forte humecti eſſent, ſtatim maligno modo ſiſtebantur.* Aquoſas vero candidas, aut admodum croceas, aut ſpumantes, Hippoc. *in libr.* 2. *Prognoſt. text.* 12 *&* 29. damnavit; nonminusque paucas glutinoſas, pingues, candidas, ſubcroceas, læves, quod colliquationis ſint indicia. His eſſe exitialiores nigras, lividas, opimas, & fœtidas. De nigris *in lib.* 4. *Aphoriſm.* 21. Hippoc. dixit: *Dejectiones nigræ, qualis eſt ſanguis niger, ſponte venientes, ſive cum febre, ſive ſine febre, peſſimæ.* Et paulo poſt: *Aph.* 23. *Quibuscunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger deſuper exierit, poſtridie moriuntur.* Atque hæc pauca obiter de malis dejectionibus naturalem facultatem debilem, ejusdemque actiones maxime læſas præmonſtrantibus, diximus. Idem nunc ex urinis malis perſcrutemur, quatenus actiones naturalis potentiæ debiles oſtendunt: De his *in* 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 41. Hippocrates: *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii, quicquam vel boni.* In Prognoſticis ſcribit: *Urinas nigras in mulieribus & viris, & in pueris aquoſas, perniciales eſſe.* Et

Ex urinis malis.

in

in lib. 4. Aphorism. 72. *Quibus urinæ albæ & perspicuæ malæ præsertim si in delirantibus appareant.* Has Gal. *in Comment.* dixit, conspici in iis ægrotis, qui exitio proximi sunt. *Tenues aquosæ in biliosis acutisque morbis pessime exsistunt,* quod omnium maxime cruditatem humorum significent, ut Galen. cum in loco citato, tum in primo *de Crisibus* docuit. Eodem modo crassæ, turbidæ non residentes, quod itidem naturam prælanguidam ostendant. De his Gal. in 4. *Aphorismorum* 70. *cap.* 4. *Quæ non resident, si vires adfuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Et in quarto lib. de Sanitate tuenda: *Si vero vel omnino nulla separatio, vel id, quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur.* Idem notant, quæ subsidentiam crassam, farinæ crassiori similem habent. Galen. *in* 4. *Aph. Com.* 31. enim dixit, *tales urinas exitiales esse, quod in acutis morbis exitium, & in mitioribus saltem longitudinem prænuntient, natura crudum humorem longo tempore coquente.* Plurimi vero morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, & quicunque ex ipsis sunt liberati, iis omnibus in longum producta est ægritudo. Nigræ etiam omnes pravæ sunt, exitialissimæ cum nigro sedimento, cujusmodi minxerunt Phyliscus & Silenus moribundi. Pingues itidem ac oleosæ, quod liquentem calorem significent, damnantur. Addimus copiosas crudas, quæ concoctricis potentiæ debilitatem, tum ipsam etiam excretricem læsam indicant. De quibus Hipp. *in* 3. *Epid. comm.* 3. *text.* 61. ita meminit: *Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingesto, sed illum excedebant, neque enim inerat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio proba.* Idem ex malis sputis comprehenditur, scilicet naturalis facultatis actionum imbecillitas in morbis sane partium spirituosarum. Etenim in pleuriticis, ægrotos nihil exspuere, morbum crudissimum denotare, Galen. in primo *de Crisib. in* 1. *Aph. com.* 12. posteritati tradidit: & sputum supprimi cum in his, tum in suppuratis exitium præmonstrare *in lib. de constit. Art. Medicæ* testatum reliquit. Amplius ex Hippocratis

Ex sputis malis.

cratis *lib.* 2. *Prognosticorum cap.* 18. in suppuratis excreationem biliosam exitialem esse scimus, sive sejunctim bilis & pus, sive simul excernantur. Nigra quoque sputa, flava, viridia, livida & versicolora, pessima exsistunt. Ex sanguinis quoque eruptione potentiæ hujus infirmitas cognoscitur, ubi sane parcius, quam sit opus, erumpat, debilis expultricis non raro est nota. Hinc omnes stillæ sanguinis e naribus in febribus acutis ac inflammationibus maxime damnantur, quippe quod nobis expultricis facultatis prælanguescentis sint indicio. Quod Hippoc. *in primo Epidem. comm.* 2. *text.* 17. ita annuit: *Nec sanguis de naribus nisi paucis & admodum paucus erupit,* & postea *text.* 63. *Nam Phyliscus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto ex naribus stillavit, mortem obierunt,* & Gal. in 4. *Com.* 67. *de Vict. rat. in acutis:* Novimus enim, quod sanguinis e naribus stillationes, malum semper quippiam esse ait, propterea quod natura quidem incipiat, quod superfluum est, excernere, sed ob propriam imbecillitatem nequeat. Et in *primo Prorrh.* ait: *Sanguinis stillatione naturam collectam in cerebro abundantiam conatam esse, ut expelleret, sed nequivisse.* In morbis siquidem, quorum proprium videtur, ut per sanguinis vacuationem solvantur, ubi non eruperit, si tamen per alias vias ægrota corpora non fuerint vacuata, prælanguidæ naturæ expellentis est indicium. Ex quo dixit Hippoc. in *primo Epidem. comm.* 2. *text.* 65. *Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.*

Ex sanguinis eruptione prava.

Idem significat in febribus continuis ægrotos sine sudore, vel alia bona vacuatione judicari, ut Hermocrati evenit, de quo scriptum est: *quarto decimo die a febre erat liber, non sudavit:* & paulo post: *Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit.* Aut si sudores erumpant, sed tamen pauci, vel morbum non solventes. De quibus Hippoc. *in quarto Aphorism.* ait: *Febricitanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum:* vel clarius de prælanguidam expultricem significantibus in *primo Prorrh.* sic habet: *Sudores*

Ex sudoribus pravis.

dores quoque, qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſaverunt, pravi ſunt. Et Hippoc. *Com.* 1. de iis, qui non ſolum febrem, neque ægrotos allevant in eodem libro: *Qui in hypochondrio, febre refrigerata, ardores relinquuntur, tum alias, tum cum ſudoribus, mali ſunt,* & in alio libro: *inquietatio cum ſudore eſt mala in acutis morbis, & flammans quoque cum ſudore facies his mala.* Aut mali ſunt, qui non ex toto corpore, ſed ex aliqua parte tantum erumpunt. Quos Hipp. in *primo Epid. com.* 1. *text.* 24. ita meminit: *Sudabant ſemper quidem, ſed non ex toto corpore.* Et auctor Prorrh. *in* 3. *Prorrh. text.* 34. exiguum ſudorem cum extremis refrigeratis malignum atque pravum eſſe voluit: & Hippoc. in *primo Prognoſticor.* frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem; hosque cum acuta febre exitiales eſſe ſtatuit. Mali itidem ſunt, multi non juvantes, de quibus Hippoc. ſupra *in primo Epidem. com.* 2. *text.* 26. *Sudores multi his tantum aberant, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Quare tales omnes ſudores naturalem potentiam debilem, morboque viribus imparem eſſe ab excretricis cognita imbecillitate, præmonſtrabunt. Nunc ex vomitibus quoque malis idem cognoſcamus. Quorum pauci, multique non juvantes, mali exſiſtunt, de quibus in *primo Epidem. com.* 2. *text.* 64. Hippocrates ait: *Phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex his quidam ſubito moriuntur.* Significant enim naturam cœpiſſe expellere malos humores, & non potuiſſe, in principio quoque morborum copioſi mali ſunt, ſymptomaticique vocati, omnium peſſimi porracei, lividi, nigri, verſicolores, graviter olentes, ex Hippoc. in *lib.* 2. *Prognoſt. text.* 39. ita ſcribente: *Si vero vomitio fuerit porracea, livida, aut nigra, quicunque ex his fuerit color, malum eſſe cenſendum eſt, & ſi idem homo omnes vomuerit colores, exitiale admodum eſt.* Ex abſceſſibus itidem mali ſunt, non juvantes, etſi magni ſint & plures, quia naturam omnem humorum copiam non poſſe deponere nobis ſunt indicio. Parvi itidem non ſubſiſtentes, neque venientes ad ſuppurationem, pravi exſiſtunt, præſertim ſi ſtatim exorti diſſolvantur, atque intus

Ex vomitibus pravis.

Ex abſceſſibus malis.

recur-

recurrant. De his Hippoc. *in 1. Epidem. com. 2. text. 35.* dixit: *His ſuccedebant abſceſſus aut majores, quam ut ferri poſſent, aut minores, quam ut prodeſſe quicquam. Sed ſtatim redierunt, & deteriores evaſerunt:* & in lib. 6. Epidem. com. 2. text. 10. *Abſceſſus veluti bubones, ſignum quidem ſunt germina habentium tum aliorum tum præcipue viſcerum, maligni.* His facultatem imbecillem eſſe, aut a morbi vi exſolutam, aut nobili viſcere ipſius primo inſtrumento, in quo ſedem habet, valde læſo, dignoſcimus. De his malis abſceſſibus ſatis accurate Hippoc. *in 1. lib. Epidem. com. 2. text.* 38. ita meminit: *Papulæ parvæ, quæ non eſſent excernendis morbis, ſtatimque evaneſcebant, aut ſecundum aures tumores nigricantes, qui nihil denuntiarent.* Quibus in articulos præſertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie ceſſabant, ſtatimque ſuperati ad priorem ſtatum redierunt. Atque hæc obiter de actionibus omnium facultatum, quippe, animalis, vitalis atque naturalis a probo ſtatu in malum mutatis, naturam morbo, contra quem pugnat, viribus imparem nobis præmonſtrantibus, dicta ſint. Tranſeundum vero nunc eſt ad morborum virium dignotionem, ut ipſis etiam cognitis, naturamque ac morbi viribus invicem comparatis, & collatis de morborum exitu, certum prognoſticum aſſequi poſſimus.

CAP. VII.

De cognoſcendis morborum viribus, atque inprimis ex quibus ipſorum cum robur, tum imbecillitas cognoſcatur.

Cognitis naturæ viribus, morborum quoque nunc ſunt cognoſcendæ, quæ uti naturæ vim ex actionibus, tum fortibus ſeu robuſtis, tum debilibus cognoſci, diximus, ſic nobis etiam ex ſymptomatis, quibus morbi ad varias partes corporis oppugnandas, utuntur, innoteſcent. Horum quædam una cum morbo, quem ſequuntur, apparent, quædam poſtea. Hæc morem ſeu modum morbi produnt, illa ideam ſeu ſpeciem, atque magnitudinem. Ideam vero denotant propria morborum ſymptomata, quæ *Pathognomonica* Græci appellant, quæque ſimul cum morbo apparent, ipſumque

Morborum ſymptomata pathognomonica, & ſubſequentia.

que perpetuo concomitantur, ut in pleuræ inflammatione, pleuritide vocata, dolor in altero laterum vel in utroque punctorius, febris continua, tussis, respiratio difficilis, pulsus inæqualis, durus, serrinus nuncupatus, ideam seu speciem istius inflammationis denotant, & phrenitidem, febris continua, & delirium perpetuum explicant, & sic de aliis omnibus. Quilibet enim morbus propria signa seu symptomata habet, quibus ejus species seu idea detegitur, ac ab aliis distinguitur. Hæc itaque recte perspecta ac cognita non parum nobis erit adjumenti, ad cognoscendum morborum cum robur, tum imbecillitatem. Etenim omnes Medici non ignorant, pleuritidem esse morbum, naturam corporis magnis viribus oppugnantem. Quod & partem cordi, visceri præcipuo, vicinam inflammaverit, cujus febris assidua, dolor lateris, tussis, respiratio difficilis propria ac certa sunt symptomata. Hæc vero vel pauciora, vel parva ac levia observata, mitem morbum minus natura corporis, cum qua pugnat fortem, declarant. Contrarium indicant plura, magna seu vehementia, quippe magnum, naturaque robustiorem. Uti sunt dolores pungentes, vehementes, assidui, utrumque vel unum latus vexantes, morbum sane magnum ac difficilem detegunt, quod partem tum respirationi servientem, tum cordi, nobiliori visceri, proximam maxime lædant. Viscerum vero nobilium affectus esse magnos & graves Hippocrat. *in secundo Prognost. text.* 70. ita scribit: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos & inferas sedes, & præcordia attigerint, inferas relinquentes sedes, exitiales admodum sunt.* Et *in lib.* 4. *Aphor. In acutis febribus convulsiones, si circa viscera dolores fortes, malum.* Respiratio itidem in his quoque difficilis, tussis molestissima, sicca seu inanis, aut cum sputis perniciosis, seu malignis, egerrime eductis, nihil ægrotos juvantibus, pulsusque duri admodumque inæquales, morbum maximum non nisi a robustissima natura superandum, præmonstrant. Crebra enim respiratio, ut Gal. docet *in* 1. *Epidem. cum dolore gravem inflammationem supra septum transversum significat tussis magna sicca*

Morborum levitas & magnitudo cognoscitur ex morbi ideâ.

Ex symptomatibus paucis, vel multis, parvis vel magnis, levibus vel fortibus.

ſicca ſ. ſine ſputis morbum crudiſſimum, non ſecus ac urinæ aquoſæ in febribus ardentibus conſpectæ. Gal. *itidem in* 1. *de Criſib.* auctore, *oſtendit, de qua in libr. etiam de conſtit. art. Medicæ* dixit. *ex Symptom.* ut nihil omnino exſpuere pernicioſum eſt, partim quod ſignificet fluxionem in phlegmone quaſi devinctam teneri, partim vero, quia ea univerſa interius contenta, corrumpetur. De quibus Hipp. in 1. *Epid. com.* 3. *in text.* 18. ait: *multi præterea infeſtabantur arida tuſſi, nihilque excreabant.* Cum qua etiamſi pauca cruda vel prava excernantur, malum eſt, magno enim ac difficillimo morbo naturam conflictari, nobis ſignificatur. De his Gal. *in lib. de totius morbi Emtor. cap.* 16. ita meminit: *Magnum etiam morbum oſtendunt, ſi etiam ſputum pleuritide & peripneumonia laborantibus, vel nigrum vel fulvum vehementer, vel ſpumans vel impenſe fœtidum eſt; eoque magis, quod nihil juvat, ſed quod dolorem non levat.* ut Hippoc. *in lib.* 2. *Prognoſt. comm.* 1. *text.* 12. *cap.* 6. *text.* 51. nobis tradidit. Quare ex hiſce ſymptomatibus, pleuritidem pernicioſiſſimam denotantibus, morbus magis veneno refertus ac propterea difficillimus, præmonſtratur. Veluti ab iisdem, ut nuper dictum eſt, mitioribus ac levioribus, morbum natura viribus infirmiorem, ac quem haud difficulter ipſa natura ſuperabit, comprehendimus. In hac enim pleuritide neque febris magna ſeu vehemens apparet, neque magnus dolor, neque admodum ægri difficulter reſpirant, neque valida tuſſi vexantur, facileque & cito concoctum excrementum exſpuunt, neque in pulſu multa durities & inæqualitas obſervatur. Atque hic eſt modus prædicendi ſalutem & mortem ex morborum idea, ſeu ſpecie, qui penes propriorum ſignorum, quæ *Pathognomonica* appellant, magnitudinem ac vehementiam, ut recte a Galeno in 3. *de Criſib.* proditum eſt, attenditur, atque nobis ex iis innoteſcit. Levia & parva, morbum debilem ac levem præmonſtrant, magna & vehementia, magnum & curatu difficilem. Idem nedum ſymptomatum vehementia, & parvitate nobis innoteſcet, verum etiam numero. Eteniſn ſi ſymptomata Pathognomonica ſ. pro-

Ex numero ſymptomatum.

propria, præterquam quod magna ſint, etiam numero plura exſtiterint, utique morbum natura potentiorem declarabunt, & debilem pauciora. Ceterum non quæ ſymptomata numero plura in morbo apparent, paucioribus ſymptomatis ad majorem morbi vim denotandam perpetuo erunt præferenda. Quandoquidem phrenitidem, quæ cerebri eſt inflammatio, duobus tantum numero ſymptomatis ſimul conſpectis, febre nimirum aſſidua continuaque, ac perpetuo delirio conſpectam, nuper dicta pleuritide, quinque ſymptomatis nobis præſcripta & indicata, morbum non minorem eſſe, neque debiliorem, neminem Medicorum latet. Sed in eodem morbo, quo numeroſiora illa prodierint, ſimul eo majus malum denotabunt. Veluti ſi una cum pleuritidis ſignis dolor capitis, vigilia, delirium, aut aliud ſymptoma illuxerit, graviorem utique morbum oſtendet. Idem in phreniticis, ſi veternoſus ſomnus appareat. De quibus Hippocrates in *libro tertio Epid.* ait: *Nec phreniticorum valde inſanivit quicquam, quod uſu venit aliis, ſed alia quadam cataphora ſegni gravati peribant.* In eodem itaque morbo plura conſpecta ſymptomata morbum reddunt graviorem & potentiorem. Demum a ſymptomatis in morbis poſtea apparentibus, quæ morem morborum, auctore Galeno oſtendunt, ipſorum cum robur tum imbecillitas cognoſci poterit. Galenus in *primo de Criſibus cap.* 2. ait: *Ex ſupervientibus ſymptomatis, ſi multa, ſi diuturna & valida atque maligna etiam exſtiterint, morbum magnum natura potentiorem, & ſi pauca brevi temporis ſpatio, & parva & ſimplicia fuerint debilem ac mitem nobis præmonſtrari.* Itaque in parvis morbis non perniciosis optima ſigna illucent, & prava in non ſalutaribus. In putridis ſiquidem continuis febribus ad ſalutem tendentibus, primo in excrementis ſigna coctionis apparebunt, omniumque maxime in urinis. Hæ itaque mutabuntur in bonum colorem & ſubſtantiam, habebuntque bonam hypoſtaſin. Et ſic cetera alia excrementa concocta prodibunt. De quibus poſterius a nobis accuratius ſcribetur. A conſpectis ſignis co-

Ex ſymptomatibus ſubſequentibus,

Bonis.

coctionis febres ac ſymptomata, aut reſolventur, aut ſaltem diminuentur, ægrique facilius morbum ferent. Somno enim, exempli gratia, deſtitutis, ſomnus redit, veternoſis vigilia, dolores, ſitis, inquietudinesque abeunt, & amentes ad mentem redeunt, & male antea reſpirantes melius reſpirare incipiunt. Ex oppoſitoque, morbis naturæ prævalentibus, ſigna mala poſtea illucent. Nam præterquam quod excrementa cruda appareant, etiam prava obſervantur, uti in phreniticis urinæ albæ lucidæ malignitatem denotant. Ex quo Hipp. *in quarto Aph.* 72. ait: *Quibus urinæ albæ ac perſpicuæ, malæ, præſertim ſi in delirantibus appareant.* Et in febribus ardentibus nigræ cum nigro ſedimento, quod morem peſſimum ſignificent, ideo morbum natura robuſtiorem ſignificant. Eodem modo ab aliis excrementis pravis conjicitur in morbis malus mos, qui malignos, ac magnos morbos denotat. At qualia ſint & dicantur excrementa prava, poſterius a nobis dicetur. At non ſolum prava excrementa in morbis poſtea apparentia, morbum natura potentiorem oſtendunt, ſed omnia itidem mala & prava ſymptomata. Cujusmodi ſunt, exempla cauſa, deliria, convulſiones, tremores, ciborum abhorrentia, non ſitire in morbo calidiſſimo, ſi præſertim antea non parum ſitierint, lingua ſqualida & nigra, malus decubitus, inquietudines & ſimilia ſymptomata. De quibus poſtea accurate agemus. Ex iis igitur tribus explicatis, quippe morborum idea, magnitudine, atque more morbos prævalidos & debiles cognoſcemus.

Malis.

Symptomata morbi malum morem indicantia.

CAP. VIII.

De morbis debilibus ex morborum Idea, magnitudine, atque more cognoſcendis.

Nunc ſpeciatim quoque debiles morbos, atque a natura, ut ſuperentur, faciles, ab ipſorum idea, magnitudine ac more intelligamus, ab idea principium facientes. Ideam vero in morbis ſigna indicantia ſunt, ut dictum eſt, quæ ſimul cum morbo apparent, ſymptomata, & morem ſignificantia, quæ poſtea. Itaque ſi pauca ſint, levia, neque valde cor-

Morbi debiles quomodo ex horum idea noſcuntur.

corporibus molesta, mitem ſane & debilem morbum explicant, & quem natura haud difficulter ſuperabit. Quos Hippoc. merito morbos ſimpliciſſimos, ſeu, ut Galeno placuit, placidiſſimos ac mitiſſimos vocat, quoties ſecuritatis indicia exſtiterint, parvaque ſymptomata, pauca, leviaque fuerint. Etenim *in lib. 3. Progn. text. 3.* dixit: *Simpliciſſimæ enim febres ac ſignis firmatæ ſecuriſſimis quarto die aut citius deſinunt.* Quæ ſigna ſecuriſſima eſſe poſt expreſſit, dicens: *Qui enim convaliturus eſt, facilius ſpirat, ſine dolore agit, noctu dormit, & alia ſigna ſecuriſſima habet.* In pleuriticis levem ac debilem morbum conjicimus, ubi lateris dolor ſit levis, non difficulter ſpiret, tuſſis ſit parva, neque multum moleſta, facileque ægroti ſputum, quod neque malignum ſit, tuſſi excernunt, pulſus item neque valde duri neque inæquales ſint. Sic in anginoſis parvam & debilem comprehendimus eſſe inflammationem, ubi itidem dolor in gutture aut faucibus ſit debilis, exilis, facile reſpirant, & deglutiunt. Quæ ſane ſigna morbum debilem, quem natura non difficulter alteret, denotantia Hippoc. *in 2. Prognoſt.* de ſuppuratis locutus, ita expreſſit: *Bona vero hæc ſunt facile morbum ferre, bene ſpirare, dolore vindicatum eſſe, ſputum facile extuſſire, corpus æqualiter calidum videri ac molle, ſiti non detineri, urinas, dejectiones, ſomnos, ſudores, ſingula intelligere bona, uti præſcriptum eſt, ſuccedere. Quare pauca parvaque ſymptomata cum in principio morborum, tum poſtea conſpecta debilem morbum, viribusque natura imparem, ſignificant.* Addemus vero hæc parva, & levia ſeu placida ex ratione videri oportere, cum ſæpius parva placidaque ſenſibus apparent, licet magna & parva (quod a morbis, cauſisque fortiſſimis prodeant) ſint dicenda. Complura enim in multis morbis exitialibus ſymptomata parva ac levia apparent, ut ex ipſis quandoque Medici non leviter eruditi decepti ipſorum maligna natura, putent ægrotos nedum gravi morbo teneri ac conflictari, ſed quinimo ipſos ægrotare dubitent. Quæ tamen ſymptomata a fortiſſima, & exitiali cauſa foveri dignoſcuntur. Quorum non pauca apud Hippocratem exempla legun-

Ex magnitudine.

gun-

guntur. De exitialibus hac nimirum ratione phreniticis *in primo Prorrheticorum text.* 33. hæc habuit: *Tremulæ, obſcuræ, blandæ & contrectabiles deſipientiæ valde phreniticæ.* Etſi enim hæc ſymptomata parva ac levia ſenſibus adjudicentur, tamen a maximis fortiſſimisque cauſis oriuntur; quippe, ut Galeno placuit, humore bilioſo in cerebri ſubſtantia imbibito, ac ipſo cerebro ad hecticam affectionem deducto. Simile exemplum de Hermocrate moribundo *in* 3. *Epid.* 1. *text.* 8. legitur hiſce verbis: *Quartodecimo die a febre liber: non ſudavit: dormivit, omnino mente conſtabat, urina eadem:* Et paulo poſt; de eodem: *Iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit, perpetuo a cibo adhorrebat, omnino mente conſtabat.* Sic quoque magna ſymptomata exiſtimanda duximus, quæ a fortiſſimis cauſis foventur, ſicuti, ut jam dictum eſt, parva a parvis proficiſcentia. Sæpius enim magna vehementiave aliqua ipſorum æſtimantur ſeu judicantur, quæ tamen non ſunt a Medicis timenda, quod a prærobuſtiſſimis naturæ viribus concitentur, præſertim natura corporis pravos humores deponere ac excernere volente. De qua Hippocrates *in* 6. *Epid. com.* 2. *text.* 23. *Quæcunque tertianam naturam habent, his nox ante acceſſionem moleſta eſt, a quibus ſane acceſſionibus natura ſemper aliquam vacuationem moliri eſt ſolita.* Hinc auctor Prorrhet. *in* 2. *lib. text.* 17. dixit: *pernicioſa ſine ſignis levantia mortem indicare,* & Hippoc. *in ſecundo Aph.* 27. *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim ſtabilia non ſunt, neque multum durare & permanere conſueverunt.* Quod Galenum ſæpe aſſecutum, ipſius verba *in ſexto Epidem. com.* 1. *in text.* 16. ſcripta, declarant, quæ hæc exiſtunt: *Interdum namque in vehementiſſima febre adjuncta vigilia, faſtidio, ſiti, impatientia, nonnunquam & delirio omnibus ægrotantis domeſticis perterritis ac flentibus, quempiam licet rigorem & ſudorem morbique ſolutionem ſcienter prædicentem Æſculapium eſſe videri.* Parva igitur ex ratione, leviaque ſymptomata, tum ſimul cum morbo conſpecta, tum ſupervenientia,

ſeu poſtea in morbo apparentia, morbos debiles, quos natura facile ſuperabit, præmonſtrabunt. Omnino vero ſalutares, ſi multa aut aliqua optima ſigna illuxerint. Nullus enim ægrotus ad ſanitatem pervenit, in quo non prius aliquod ex optimis ſignis illuxerit. Hæc enim ex Galeno *in tertio de Criſibus*, bonum morem in morbis, uti mala malum denotare, nuper diximus, ex quo Medici morbos boni & mali moris appellant. Hos vero comprehendunt, uti dictum eſt, ex supervenientibus accidentibus ſeu ſymptomatis, ſcilicet, quæ poſt principium apparent, vel bonis malis, ut meminit Galen. *in tertio de Criſib. cap.* 4. dicens: Si vero benignus aut malignus ſit morbus, ex ſubſequentibus ipſum accidentibus noſcitur. Quæ in ea, quæ morem oſtendunt, & quæ criſin futuram, & quæ etiam criſis cauſæ exſiſtunt, dividuntur. Ideo morem ſignificantia, ab aliis erunt diſtinguenda, aliud quidem quam hæc præſagientia. Etenim vigilia, deliria, lacrymæ involuntariæ, convulſiones, atque alia ſimilia, ſi cum coctionis ſignis in morbo, criſi judicando, appareant, criſin denuntiant. De his in *primo Epidem. com.* 2. *text.* 55. Hippocrates: *In ardentibus ceteriſque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus ſanguis erumpit.* Et paulo poſt, *text.* 88. etiam clarius: *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus ſpontaneæ effluunt lacrymæ, his (ſiquidem reliqua non ſint exitialia) e naribus ſanguinis eruptio eſt exſpectanda. Qui incommode habent, his non ſanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Hactenus debiles parvi atque benigni morbi, qui ſint ex ipſorum idea, magnitudine, atque more, didicimus. Nunc eosdem cognoſcere ab ipſorum cauſis diſcamus.

Ex more.

Symptomatum morbum ſubſequentium diſtinctio.

Symptomata criſin denotantia.

CAP. IX.

De morbis debilibus ab ipſorum cauſis cognoſcendis.

Morborum debilium

Ex cauſis quoque debilium morborum cognitionem indagaturi, ab externis principium faciamus. Itaque varii in primis aëris ſtatus, variæ cum annorum conſtitutiones

tum tempora, atque etiam morborum grassantium ideæ, seu naturæ sunt prænoscendæ. Aër quidem nihil aut parum, quod ad ejus qualitatem & substantiam attinet, mutatus, nequaquam magnos sævosque morbos excitat. E contrario mutatus solet maximos in corporibus morbos concitare; Quippe illo maxime a naturali & consueto temperamento recedente, morbos gravissimos fieri observamus. Minus vero morbosus est, minusque graves morbos, ad frigidum quam ad calidum mutatus sive alteratus, hominibus invehit. Nam, ut scribit Hippoc. *in tertio lib. Aph,* 17. *Quotidianæ constitutiones Aquiloniæ corpora densant, & robusta, & bene mobilia, coloratiora, & melius audientia faciunt. Et calidæ Austrinæ corpora dissolvunt, humectant, auditum obtundunt, & vertigines faciunt. Oculis atque corporibus difficilem motum præstant.* Ex passivis etiam aëris qualitatibus vocatis, siccitatem aëris præ humiditate, salubriores morbos facere, colligimus ex Hippoc. *cap.* 17. ita dicente: *Ex anni constitutionibus (quod in totum dixerim,) siccitates imbribus sunt salubriores, & minus mortiferæ.* Atque ex anni quoque temporibus ver morbos saluberrimos, minime exitiosos parere, Hippoc. tradidit. Quandoque observantur salutares grassationes, quales Hippocrat. meminit *in* 1. *Epid. com.* 2. *text.* 9. ita dicens: *Ante ver ex priore cœlo, quod huic subcontrarium fuerat, Aquiloniumque paucos ardentes febres corripuerunt, eosque admodum stabiles, paucisque sanguis erupit, nec ex his peribant. Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque exstiterunt, febri carebant, erant recti. Nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum, neminique suppurarunt cuiquam, uti solent, quæ aliis ex occasionibus extuberant. Erat eorum hæc natura laxa, erant, magna, diffusa, citra phlegmonem, atque citra dolorem obscure omnibus evanescebant.* Venetiis, ac in aliis locis multis Italiæ, anno 1580. complures febres (quem *morbum Arietis* vulgus appellabat) grassatæ sunt. Quibus tamen paucissimi interierunt, & in Lyguria, quo tempore Genuæ apud Andream Auream Principem

cognitio ab ipsorum causis.

Ab Aëre.

Ab Annorum variis constitutionibus.

Ab anni temporibus.

Grassationes salutares.

cipem amplissimum, medicinam faciebam, febres synochæ, ardentes, tertianæ cum paucorum morte epidemicæ fuere grassatæ. Æstate quoque propriam servante naturam maxima ex parte, tertianæ, quæ sunt salutares, vagantur. Febres enim quocunque modo intermiserint, omnino vacare periculo tradidit Hippoc. in *Aphorismis*. Ex proba etiam victus ratione, pauci, minimeque exitiales fiunt morbi. Qui enim optimam servant vivendi rationem, quæ præcipue qualitate proba ciborum, idoneaque quantitate absolvitur, raro ægrotant, & morbis minime exitialibus capiuntur. Idem contingit illis, qui somno vigilia, exercitio consueto utuntur, quique hilarem vitam sine molestiis ducunt, solitasque naturæ excretiones nimirum quod ad alvi feces, urinas, sputa, menses, hæmorrhoidas, attinet, habent, non minus corpora humida, succique plena, si veneri temperate operam dent.

Victus ratio quid ad morbos.

Pueri etiam, quod ad ætates spectat, minus quam alii aliarum ætatum homines, morbis gravioribus laborant, quod ipsorum corpora præ multo calore innato & præ cutis raritate plurimum evacuentur, & resolvantur. Ex internis vero causis eodem modo debiles morbos perscutabimur, incipientes a naturarum, & habituum corporum dispositionibus, de quibus Hippocrat. ita meminit in 2. *lib. Aph.* 34. *In morbis minus periclitatur, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit.* Proinde calida corpora periclitantur minus a morbis calidis, quamvis tamen facilius corripiantur contra frigida. Quo æstate febres minus sunt timendæ, quam hyeme. Eodem modo senum, quam juvenum erunt periculosiores. In quo sensu Hippoc. dixit, in morbis minus periclitari, quorum naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit. Ex variarum itidem, tum partium temperamento, tum dispositione ad morbos, morborum quoque debilium ratio nobis innotescit. Partes etenim corporis, nihil a sua natura in temperamento

Ætates quid ad morbos.

Morbi debiles ex internis causis cognoscendi.

A tempore.

Ex temperamento.

mento mutatæ, non facile magnis morbis tentari ſolent. Hæ namque partes recte valentes, plura gigni excrementa, & prava fieri non permittunt, eaque genita conſumunt, aut excernunt, aut ad partem aliquam ignobilem transmittunt, quo ne a magnis morbis corripiantur, defendunt. Eædem partes nihil aut parum, ad morbos, quibus tentantur, habentes aptitudinis, fortes ſunt, ægreque morbis gravioribus tentantur. Etenim quibus, exempli gratia ad phtyſin, aptitudo non eſt, quanquam ſæpe ii capitis diſtillationibus vexentur, tardiſſime tamen ac magna difficultate phtyſici evadunt, facillime vero ac citiſſime, habentes aptitudinem ſeu diſpoſitionem, uti Hippocr. in multis, qui tabe interiere, obſervavit. De his *in primo Epidem. com.* 1. *text.* 18. dixit. *Maxime moriebantur, quibus ad phtyſin natura vergebat.* Quod *in* 3. *Epidem. comm.* 2. *text.* 3. de Euryanactis virgine, quæ tabida obiit, ita expreſſit. *Erat autem nativum quoddam tabidum.* Qua ratione etiam *in lib.* 6. *Aphoriſ.* 33. dixit. *Qui acidum eructant, non valde morbo laterali corripiuntur.* Ab humoribus etiam exſuperantibus debiles ac ſalutares morbi conjici poſſunt. Quorum omnium ſanguis (quod qualitate ſit ceteris aliis humoribus benignior, atque naturæ amicior) morbos minus periculoſos parit. Ex quo Hippoc. *in* 6. *Aph.* 53. dixit: *Deſipientiæ, quæ cum riſu fiunt, ſecuriores.* Et in pleuriticis ſanguinis excreationem morbum monſtrare ſecuriorem obſervamus. Eſt tamen ſanguis quovis modo excreatus, malus, non ex ſua natura, ſed quod plerumque in pulmonibus aut thorace malum irreparabile denotet. Quod Hippocr. expreſſit *in Aphoriſmis,* cum dixerit. *Sanguis qualiscunque ſit per ſuperius malum, & a ſanguinis ſputo puris ſputum, & a puris ſputo phtyſis.* Nos itaque loquimur hic de ſanguine, tanquam cauſa materiali, ex qua morbi fiunt, ad differentiam aliorum humorum, & propterea dicimus, ab ipſo, tanquam ab humore, qualitate benigniori, non fieri morbos magnos ac periculoſos. Etſi ipſius plenitudine, & copia exitialiſſimi non raro fiant, uti ſunt anginæ ſuffocantes, pleuritides & alii. Pituita vero ſangui-

Ab humoribus exſuperantibus.

A ſanguine.

A Pituita.

ſanguine minus bona exſiſtit, utraque tamen bile naturæ eſt humor accommodatior, quod hæc facile in ſanguinem vertatur, majorem quippe coctionem adepta, proinde immoderatius niſi fuerit copia aucta, utraque bile morbos beni-gniores facit. Flava bilis, majores, ac omnium periculoſiſſimos, crocea, porracea, æruginoſa atque nigra. Hic enim humor omnium eſt naturæ inimiciſſimus, difficillimus, & tardiſſimus, ut a natura coquatur, & ſuperetur. Simplices etiam humores quam miſti benigniores morbos concitant, & graviores plures ſimulmiſti, quam ſimplices. Quo Hippoc. *in* 2. *Progn. text.* 4. dixit, *ſi vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum eſt:* Atque Gal. *in lib. de humoribus, & in* 1. *Epidem. com.* 3. Ubi æque redundant bilioſi & pituitoſi, fieri morbos acutiſſimos & graviſſimos, docuit. Humorum quoque quantitas moderata & pauca non pariet magnos morbos, quod natura facilius paucum, quam multum alteret, & ſuperet. Ex humorum item commotione per corpus idem dignoſci ſolet, quandoquidem humoribus ab intro foras motis, ſalutaris morbus animadvertitur. Quod Hippocr. *in* 3. *Prognoſt. text.* 30. ita expreſſit. *Securiſſimum vero eſt, ſi œdema, aut rubor quam maxime foras vertantur.* Idem, ſi ad ignobiles partes e viſceribus transmittantur. Quod itidem *de abſceſſibus in* 2. *lib. text.* 67. ita docet. *Abſceſſus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* Ab humoribus quoque ignobiles partes vexari idem comprehenditur, nam morbo licet aliqua ipſarum partium pereat, non ob id animal perpetuo moritur, ſiquidem multi, quibus crura vel manus fuere mutilata, ſuperſtites vixerunt. Idem & de lingua, naſo, oculis, auribus, genitalibus atque aliis partibus eſt dicendum. Ex quo febres intermittentes, quod fiant humoribus putreſcentibus in parvis capillaribus venis a magnis remotiſſimis, debiles ſunt, ac plerumque ſalutares, atque quo morbi plus intermittunt, eo benigniores exſiſtunt, cujusmodi eſt quartana febris, quam ob id Hippoc. *in* 6. *Epidem.* ſecuriſſimam omnium fecit.

A bile varia.

Ab humoribus ſimplicibus.

Ab humorum quantitate.

Ex humorum commotione.

Ab humoribus ignobiles partes occupantibus.

fecit. Addimus quoque iis, morbos ab aliis morbis concitatos sæpius in magis salutares mutari, veluti sunt exempli gratia, quæ ex continuis febribus intermittentes evadunt, & a pestilentibus malignisque, quæ benigniores fiunt; morbum quoque simplicem ex multiplici; Convulsioni, Paralysi, tremori febrem continuam aut intermittentem supervenire; ab Apoplexia, Paralysin seu Paraplegiam; ab Angina lethali, colli pectorisque tumorem apparentem, atque ita de aliis multis. Ab iis itaque omnibus morbi debiles, naturaque viribus infirmiores nobis innotescent. Nunc ad eos, qui natura viribus sunt potentiores, descendimus.

A morborum mutatione.

CAP. X.

De morbis natura potentioribus ex idea, magnitudine, atque more cognoscendis.

Ex propriis cujusque morbi symptomatis, magnis vehementibusve, morbos gravissimos ac summe periculosos comprehendimus. Cujusmodi in pleuriticis diximus esse magnum lateris dolorem, febrem acutam, tussim molestam, siccam scilicet sine sputis, aut magna cum difficultate ægrotos exspuere, quod etiam pravum sit respirationem admodum difficilem habere. His omnibus nobis magna inflammatio & pernicialis indicatur, veluti ex febre continua, acuta, & delirio perpetuo, ac vehementi, phrenitis gravissima. Ceterum, quoniam diximus, non tantum illa symptomata magna sive vehementia intelligi, quæ talia sensibus apparent, sed, quæ a fortissimis morbis, atque causis promanant. Qua ratione in continuis febribus, calor exterius mitis & obscurus, cum tamen ægroti interius urantur, magnum est symptoma, febris quippe malignæ ac pernicialis certum indicium. Has febres exterius mites seu obscuras intus turbantes Græci *typhodes* appellant; quippe quæ naturam multitudine humorum gravatam, ac fere suffocatam, incendium foras transmittere, nequeundem, significent. Hasque vulgus Medicorum appellat, foris

Morbi natura potentiores ex horum idea cognoscendi.

foris mites, intus conturbantes; ſuntque eæ omnes admodum pernicioſæ. Delirium itidem vehemens, aut obſcurum ſine ratione, in his febribus, magnæ malignitatis eſt indicium. De illo Auctor Coacorum *in lib. Præſag. text.* 11. ait: *Quæ feroces deſipientiæ in brevi deſinunt, ferinam convulſionem prænuntiant*, & de hoc, quippe de obſcuro delirio, Auctor Prorrheticorum: *Blandæ, tremulæ, obſcuræ deſipientiæ valde phreniticæ.* Virium enim languorem ſignificant. Quare accidentia ſimul cum morbo conſpecta, aut quod vehementia ſint, aut parva ſine tamen ratione morbum maximis viribus adverſus naturam fulcitum præmonſtrant. De quibus in 1. *Epid.* Hippoc. ſcribit: *at cum febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet.* Siquidem ſtatim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua parum ſuperrigebant, inſomnes erant, ſitibundi, faſtidioſi. Dolor vehemens in pleuriticis, morbi fortiſſimi eſt indicium. Parvus vero, cum prius vehemens fuerit, absque ratione allevatus, vel etiam omnino ſublatus, aut delirium, aut exſtingui facultatem ſentientem, aut materiam morbificam alio converſam. Morbum eodem modo natura potentiorem comprehendimus, ſi præter ſymptomata propria idem denotantia, alia quoque gravia ſimul illuxerint. Veluti in phrenitide, ſi præter acutam continuamque febrem atque delirium perpetuum, quæ hujus morbi ſigna propria, *Pathognomonica* Græcis dicta, exſiſtunt, dolor capitis acutiſſimus, perpetuæ vigiliæ, aut convulſio, aut tremor, aut partium extremarum frigiditas, aut aliud ex iis unum appareat, morbum magnis viribus præditum, naturæ prævalentem comprehendimus. Ex ſupervenientibus demum malis ſymptomatis, quæ morem ſignificare dictum eſt, morbos perniciales eadem ratione comprehendimus. Quæ prava ſigna Hippoc. *in* 1. *Epid. comm.* 2. *text.* 75. ita eſt complexus. *Paulum in fronte & claviculis exſudabant, ſed nemo per totum corpus. Multum delirabant, timores, mæſtitiæ, extremitates ſubfrigidæ, ut ſummi pedes magisque manus. Acceſſiones diebus paribus, plurimi* 4. *die maxime laborabant,*

Ex magnitudine.

Ex more.

rabant, ſudores diutiſſime ſubfrigidi. Extremitates non ad calorem redibant, ſed lividæ erant, & ſubfrigidæ. Nec ſitiebant. Ad hæc erant urinæ his nigræ, tenues, paucæ, & alvi ſiſtebantur. Nec erupit e naribus ſanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, ſed parum ſtillarunt. Neque recidiva ulli horum advenit: Ceterum ad ſextum diem cum ſudore moriebantur. Hactenus multa ſymptomata prava in multis, qui morbis exitioſis laborabant, ab Hippocrate obſervata, vidimus, quæ ſi morbis ſupervenerint, aut poſtea in morbis appareant, pravum malignumque morbum, naturæ prævalentem denotabant. Sed, ut lector hic ſingula legere poſſit, ad hoc, ut ipſa morbis ſupervenientia, ſeu poſtea apparentia recognoſcat, & ſciat morbum denotare absque dubio lethalem, utile fore duximus, omnia hic a nobis adnumerari oportere. Hæc itaque ſunt, Vigiliæ aſſiduæ, profundus ſomnus, veternoſus, delirium, oblivio, dolor acutus, ægrotos dolores non ſentire, ſurditas, aurium tinnitus, vertigo, oculis caliginem obſervari, lacrymæ involuntariæ, oculos lucem effugere, convelli, aut alterum altero majorem videri, aut ſi candidum rubeum appareat, aut lividas aut nigras venulas habeat, aut ſordem circa oculos, aut ipſos ſublimes tumidos, ut, vel cavos admodum videri, aut ſqualentes & obſcuros, vel totius vultus color evariet, tremores, convulſiones, reſolutiones, palpitationes præſertim cordis, anxietates, inquietudines, ſingultus, viſcerum dolores fortes, extrema frigida difficulter recaleſcentia, livida, lingua ſualida exuſta, nigra, livida, craſſa, cœnoſa, ſine ſiti, aut ægrotos ſiti ardere inexſtinguibili, cibos abhorrere, eos ſtomacho non continere, ſed vomitu rejicere. Pulſus arteriarum prælanguidi, duri, inordinati, inæquales, intermittentes, deficientes. Reſpiratio magna & rara, parva, denſa, intermittens inordinata, ſublimis, frigida, fœtida, & quæ pinnis narium quoque & pectore editur. Malæ excretiones, non allevantes, in die decretorio. Sudores multi non allevantes, pauci, aſſidui, non ex toto corpore ſed ex capite, fronte, claviculis, frigidi. Stillationes ſanguinis e naribus nigræ, craſſæ in die decretorio, lar-

Morbum lethalem indicantia ſigna.

gæ itidem ſanguinis vacuationes non juvantes: Vomitus bilioſi, flavi, virides, nigri, fœtidi, virulenti, æruginoſi nihil juvantes: Hypochondrium cum dolore tenſum, atque cum ipſo ictericus color in corpore, ante diem ſeptimum. Si conſpiciantur exanthemata, parva, pauca, numero & magnitudine non augeſcentia, livida, nigra, intus recurrentia, atque ſine ratione evaneſcentia, copioſa, magna non ſublevantia. Tumores quoque poſt aures, Græci *parotidas* appellant, in inguine, aliisque partibus, parvi, non augeſcentes, vel magni non venientes ad ſuppurationem, omniumque maxime cito, nulla prægreſſa vacuatione, intus recurrentes atque evaneſcentes. Urinæ item aquoſæ, turbidæ non clareſcentes, craſſæ, nigræ cum ſuſpenſis nigris, albæ lucidæ in phreniticis, cum ſuſpenſo elato, lividæ ictericæ, non juvantes, pingues oleoſæ, cum ſedimento farinæ craſſiori ſimili. Dejectiones immodicæ, liquidæ, fœtentes, quas *colliquativas* Medici appellant, pingues, cruentæ, nigræ, lividæ, bilioſæ, ſinceræ, multæ non minuentes febrim, ſputa ſincera, bilioſa in tabidis & ſuppuratis, cruenta ex pulmonibus, livida, nigra æruginoſa, admodum viſcida & magna difficultate educta, dolorem non ſedantia, atque penitus ſuppreſſa in viſcerum internis inflammationibus, ad reſpiratoria inſtrumenta pertinentium. Hæc itaque, atque hujuſcemodi generis alia, poſt morbum conſpecta, (ni propter criſin futuram fiant, quod nobis ſigna perfectæ coctionis & alia ſigna ſalutaria indicabunt) morbum natura potentiorem, ſummeque pernicioſum, nobis præmonſtrabunt.

CAP. XI.

De morbis natura potentioribus ab ipſorum cauſis cognoſcendis.

Morbi magni ac pernicioſi cognoſcendi ex cauſis externis.

Nunc eosdem morbos natura potentiores ab ipſorum cauſis indagemus, atque ab externis exordiamur. Quarum primo occurret conſideranda, quæ ex vario aëris ambientis ſtatu, a variis cum annorum conſtitutionibus, tum temporibus morbos magnos nobis indicare poteſt. Itaque aër a ſuo conſueto temperamento ad calidum maxime mutatus

Ex aëre.

tatus, quique diu talis prævaluerit, maximos morbos animalibus invehit. Etenim immodica ipsius caliditas, plurimum nativi caloris in corporibus resolvens, corpora cum in magnos morbos, (magno quidem a suo statu naturali facto recessu) delabi, tum valde languida, & debilia, reddi, est causa: a qua sane immoderata caliditate quandoque pestilentiam gravem concitatam fuisse, Gal. *in primo de differ. feb.* hisce verbis tradidit, dixit enim: *Contingit autem quandoque præcedere ambientis aëris caliditatem immodicam, quemadmodum in ea pestilentia, quæ Athenienses invasit, ut Thucidides inquit: Sed in tuguriis suffocantibus æstatis tempore habitantium corpora corruptione laborabant*, & in 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 71. *Æstatem Etesiis ventis carentem* (qui sunt septentrionales frigidi) *admodum morbosam esse* statuit. Ex quo Hippoc. *in Epidemiis com.* 3. *text.* 71. pestilentem constitutionem describens, ait: *Æstas serena erat & calida, magni erant æstus.* Ex calore itaque aëris immodico corpora patiuntur insignes corruptiones, & resolutiones, cerebrumque ipsum insignes noxas a calore patitur. Caput enim incalefactum a toto corpore humorum redundantiam trahit, præsertimque biliosos, qui tali tempore cum multi tum tenuissimi ac acutissimi abundant. Facillimeque ex universo corpore ad caput rapiuntur, quibus cerebrum in morbos symptomataque perniciosa incurrit. Qualia *Hippoc. in* 3. *Epid. c.* 4. meminit. Ubi ergo caliditati aëris etiam humiditas conjungitur, nihil corporibus morbosius, pessimumque aëris temperamentum esse atque pestiferum. Gal. *in lib.* 1. *cap.* 4. *de temperamentis* ita expressit: *Omnium aëris ambientis temperamentorum pessimum id esse, quod humidum est & calidum.* Quod & paulo post ita confirmavit, dicens: *Verum hic minus, utpote uno tantum e quatuor temporibus mutato malum fuit, quod si duo triave sint mutata, aut etiam totus annus calidus humidusque fuerit, necesse est, magna pestilentia succedat.* Cujusmodi *in tertio Epidem.* id est, *grassantium publice morborum*, narrat. Quid mirum. Cum humiditas in aëre corpora redundare quamplurimis humiditatibus faciat, quæ

facile, insigniterque a calore computrescunt. Siccitas vero humiditate minus est mala, quæ etsi acutissimos pariat, tamen humiditate ortis sunt salubriores, & minus mortiferi, teste Hippocrate *in lib. Aphorism.* 15. Ex præimmoderata etiam aëris frigiditate, sic nonnullæ partes corporis læduntur, ut exstincto exinde calore, emoriantur. Quæ mala in variis annorum observationibus, quas medici constitutiones appellant, sæpius apparent. Hæque constitutiones aut a multis anni temporibus, aut ab omnibus ad unum idemque conspirantibus temperamentum procedunt. Hippocrat. *in libris Epidem.* quatuor annorum constitutiones descripsit, quarum prima fuit austrina humida, secunda & tertia borealit, atque quarta calida, & humida, quæ perniciosos ac pestilentes morbos mortalibus intulerunt. Quippe *austrina* prima phthyses, parotides, carbunculos, ardentes febres, pestilentes: & *duæ boreles* ophthalmias, dysenterias, tenesmos, lienterias, diarrhæas biliosas, febres ardentes, semitertianas, erraticas, malignas, phrenitides, & alias: & quarta *austrina calida,* & humida sine ventis, pluviosa, sacros ignes cito undique depascentes, oris ulcera, *aphthas* Græcis dicta, atque pudendorum, febres ardentes, phrenitides, lippitudines, tabes multas, internas inflammationes, tubercula in pudendis, carbunculos, abscessus ad suppurationem, quæ erat potius corruptio, non venientes, ex qua caro, ossa, nervique integri decidebant multis, item ex maligna fluxione totum brachium, ut narrat Hippocrates, vel totus cubitus, vel femur, vel tibiæ, vel pedes omni carne nudabantur. *Ex inconstantibus etiam anni temporibus inconstantes morbos, ac difficiles judicatu fieri,* Hippocrat. *in sect.* 3. *Aph.* 8. docuit. Ex propriis item temporum anni temperamentis idem comprehendi nobis in *sect.* 3. *Aph.* 9. indicavit, ita dicens: *In Autumno morbi acutissimi atque exitiales magna ex parte: ver vero saluberrimum, & minime exitiale.* Et *Aph.* 10. *Autumnus tabidis malus.* Ab iis quoque anni temporibus, non servantibus proprium temperamentum, morbi magni ac perniciales fieri observantur. Anno MDLXXXVI. *Bassani,* & prope ipsum in Villa Novarum nuncupata, pleuriti-

Ex annorum constitutionibus variis.

ritides pestilentes, contagiosæ, epidemicæ grassatæ sunt, quæ quarta vel ad plus septima interimebant. Hoc itidem anno quo hæc scripta revideo Venetiis, & in aliis multis Italiæ locis, complures ab epidemicis febribus, semitertianis, ardentibus, pestilentibus cum morbillis malignis moriuntur. Hocque genus morbi non in pauperum corpora ex proxima annona exsiccata, sed divitum, quæ multis cibis se impleverunt, sævit. A mala quoque victus ratione diu servata morbi magni, ac perniciosi, excitantur. In gravissimos morbos ii incurrunt, qui crapulis atque ebrietatibus indulgent, quando ex multo cum cibo tum potu calore corporum fere suffocato insignes putredines fiant. Quo Gal. in libro *de caus. morb.* affirmavit: *Immodicum cibum & potum corpora refrigerare, frigidosque & fortissimos morbos facere.* Ex potatione *Silenum, Charionem, Nicodemum, adolescentem Mœlibæum in pestilentes indicisse febres, Hippocr. in Epid.* meminit. Cibos vero pravi succi, ac potus perniciosos morbos facere Medicorum neminem latet. Gal. in *lib. de succorum bonit.* & *vitio.* *Pestem sæpius annonam secutam fuisse* scriptum reliquit. Copia itaque ciborum immodica vel etiam boni succi, & longe plus pravi, concitari magnos ac perniciosos morbos, omnes perspectum habent. Ceterum corpora nedum ipsorum ciborum copia in perniciosos morbos delabuntur, sed quin etiam inopia Gal. *in lib.* 8. *meth. med. cap.* 7. scribit: *Complures in syncopas fastidiosissimas atque becticas febres ex jejunio incidisse,* & *in lib.* 5. *de loc. affectis Grammaticum quendam præ inedia sæpius convulsum vidisse,* dixit. Ex immoderato vini potu homines in summe perniciosos morbos delabi. Hippoc. *in sect.* 5. *Aph.* 5. ita expressit: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, qua solvuntur crapulæ, vocem recuperet.* Usum item aquarum palustrium jecur atque lienem durum ac scirrhosum reddere, exindeque hydropes, febresque malignas, veluti corruptarum seu fœtidarum morbos pestilentes facere experientia docet, & ratio nobis suadet, hæ enim humores nostri

A mala victus ratione.

corporis ad ſuſcipiendam excellentem putredinem faciunt opportunos, illæ ſua craſſitie obſtruendo, viſcera debilitant, quæ variis propterea excrementis qualitate pravis abundant, a quibus prædicti affectus concitantur. Alexandriæ in Ægypto habitatores quotannis, autumno aquis ad cibum corruptis utentes, in peſtilentes febres exitialiſſimas incidunt, quibus epidemice complures interimuntur; de qua re nos in libris noſtris *de Medic. Ægypt.* editis accuratius ſcripſimus. Ex ſomno item diuturno, atque immoderato, homines redduntur vertiginoſi, veternoſi, oblivioſi, epileptici, paralytici ac vel etiam apoplectici. Qui omnes ſunt affectus perniciales. Non raro etiam phthyſici, auctis ſcilicet ex capite ad pulmones deſtillationibus. Non minus & ab immodicis vigiliis, phrenitides fiunt, amentiæ, convulſiones atque alii praviſſimi affectus. De quibus nos ſatis in opere de pravidendis morbis ſcripſimus. Ab immoderatis etiam exercitationibus corpora plethorica non raro in inſanabiles affectus incurrunt. Non paucis ex iis rupto vaſe aliquo ex pulmonibus aut thorace ſanguis profunditur, quo ad phthyſin via fit. Alii in febres, atque in viſcerum internorum inflammationes incidunt, ex nimo motu accenſis & putrefactis humoribus, atque motis ad viſcera. Non minus paſſiones vehementes animi poſſunt ad concitandos magnos morbos. *Ex ira multos in acutiſſimas febres deveniſſe,* Gal. *in lib. de ſanit. tuenda,* meminit. *Ab ipſa tamen ſubito neminem mori in lib.* 2. *ſympt. cauſ.* teſtatum reliquit. Quod ab ingenti gaudio, atque timore quibusdam contigiſſe, plures obſervarunt. Timor metusque magnus ſæpe quosdam interemit. Ex hoc complures febres acutæ & lethales invadunt, quibus omnes fere moriuntur. Ab uſu veneris cum immoderato, tum ab abſtinentia, hominibus graviſſimos ſæpe morbos contingere *in lib.* 6. *de loc. affectis* docuit. *Perpetuum tremorem quosdam incurriſſe ex immodica venere in lib.* 3. *Epid. com.* 1. *in text.* 2. poſteritati tradidit. Idem interceptis naturalibus conſuetisque vacuationibus fit. Ex fecibus retentis & exſiccatis ſæpe in ileon incidunt. A ſuppres-

Ex ſomno.

Ex vigiliis immodicis.

Ab animi paſſionibus vehementibus.

pressis cum menstruis tum hæmorrhoidibus morbi gravissimi solent concitari, iisdemque immoderatis fluentibus. Quod Hippoc. *in sect.5. Aph.57.* meminit, dicens: *si menstrua plura fiant, accidunt morbi, & si non fiant, ex utero morbi contingunt.* Et Gal. *in Commen. Quocunque autem horum fuerit, necesse est processu temporis & ipsum uterum pati aut similem inflammationi dispositionem, aut erysipelati aut duro tumori, aut cancro, quibus denuo totum compatitur corpus.* De hæmorrhoidibus. Hippoc. *in libr. 6. Aph.12. A diuturnis sanato hæmorrhoidibus, si una non servatur, periculum est, aquam intercutem, vel tabem advenire.* & Gal. *in 4. de præsag. ex pulsibus: ex iis immodice tum fluentibus, tum retentis, aquam intercutem fieri* docuit. *Et in libr. de venæ sectione cap. 9. adversf. Erasis. ab hæmorrhoidibus suppressis nonnullos melancholicos amentes factos,* observasse scripsit, *alios pleuriticos & alios hydropicos.* Urina suppressa brevi hominem perdit, quem longo tempore consumit, diu immoderatiusque fluens, uti in *Diabete.* At de cognoscendis morbis natura potentioribus a causis externis hæc nobis sufficiant. Nunc eosdem ab internis causis perscrutemur. Ab ætatibusque exordiamur, quæ & ipsæ ad morbos natura potentiores cognoscendos non parum faciunt, Pueri frequenter ab austrina constitutione pluviosa in variolas atque morbillos malignos incidunt. Quo malo MDLXXXXIII. Venetiis Epidemice grassante complures interierunt. *In Juvenibus,* ait Hippoc. *in sect. 3. Aph. 29. sanguinis exspuitiones, tabes, febres acutas fieri:* tabes vero ab anno decimo octavo usque ad trigesimum quintum solent concitari. Post juventutem hoc fieri quoque dixit: *quippe asthmata, morbos laterales, pulmonias, phrenitides, lethargos, alvi profluvia, choleras, dysenterias.* Senectus maximos quoque morbos affert. Quos meminit Hippocr. *in 3. Aph. 31.* in hunc modum: *Senibus spirandi difficultates, urinæ stillicidia, vertigines, apoplexiæ, hydropes, tusses:* & alia, quæ omnia in hac ætate omnino sunt lethalia. Nam ut dicit Hippoc. in *libr. 2. Aph. 39. Senes juvenibus magna ex parte ægrotant minus, qui vero morbi ipsis accidunt longi, maxima*

Ab internis causis.

Ab ætate.

xima ex parte comitantur ad mortem. Et postea *Aph.* 40. *Raucedines & gravedines in valde senibus concoctionem non admittunt.* Et Gal. *in Comment.* ait: *Neque enim hi soli morbi senes comitantur ad mortem, sed nephritis, id est* passio renum, *podagra, morbus articularis coxendicis cum dolore, & quæ laxiori intestino ac spleni frigidæ insunt dispositiones, & præterea crebri anhelitus,* (quos Græci *asthmata* vocant) *tusses, dorsi curvationes, recurvationes & obliquationes,* demum *quæcunque alia morborum genera ex frigidis humoribus ortum habent, quæ in quibusdam juvenibus, nedum in senibus, difficulter coquantur.* Et *in sexto libro Aph.* 57. *Apoplectici autem fiunt maxime a quadragesimo anno usque ad sexagesimum.* Ex habitu quoque corporum non naturali graves morbi comprehenduntur. Obesos ac pinguiores, quod hæc corpora minus habeant caloris innati, magnis tentari morbis, quibus etiam ob calorem prælanguidum seu debilem plerique moriuntur. De his Hippoc. *in lib.* 2. *Aphor.* 44. ita habet: *Qui natura admodum crassi sunt, citius intereunt, quam qui graciles.* Corpora itidem calidioris & humidioris temperamenti, febribus, synochis malignis, atque internis viscerum inflammationibus sunt obnoxia, veluti calida & sicca in ardentes febres acutissimasque inflammationes incurrere solent. In hisce corporibus morbi omnes frigidi, admodum graves exsistunt; veluti in corporibus frigidis, calidi, hocque fit ex magno ab ipsorum temperamento recessu; & hoc est, quod Hippoc. *in* 2. *Aph.* 34. dixit: *In morbis minus periclitari quorum, naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit.* Ceterum etsi hoc verum sit, ex eo quod magni recessus, qui perpetuo sunt difficiles, ut a natura ad solitum statum restituantur, in iis corporibus facti denotentur; tamen verum quoque non minus erit, eos, qui ad graves aliquos morbos inclinationem habuerint, si ipsis capiantur, pessime se habere, difficulterque iis morbis resistere. De his Hippoc. in 1. *Epidemicorum com.* 1. *text.* 18. ait: *Et maxime moriebantur, quibus natura vergebat ad phthysin.* Calidioris

Ex habitu corporum non naturali.

et-

etiam temperamenti homines destillationibus calidis acribus a capite in pulmones, sunt obnoxii. Quod Hippoc. *in* 1. *Epid. com.* 2. *text.* 19. quoque dixit: *Qui calidiore erant temperamento, illos inprimis laborasse ex destillationibus capitis.* Atque hinc etiam fit, quod qui calido siccoque capite sunt facile in phrenitim incidant. Humorum etiam copia seu multitudo graves morbos parit, qui in corporibus debilibus exitiales esse solent, omniumque maxime, si ea multituto fuerit humorum crudorum & crassorum. Ex his itaque morbi acuti concitati, ni fuerint vires robustissimæ, erunt plane lethales. Natura enim robusta longo tempore eos concoquet & superabit. Ex quo de frigidis sudoribus in continuis febribus apparentibus, (quod significent, teste Galeno, crudorum humorum multitudinem, quæ non nisi longo tempore potest a robusta natura vinci) Hippoc. *in sect.* 4. *Aphoris.* 37. scribens, ita habent. *Sudores frigidi cum acuta febre mortem, cum mitiori longitudinem morbi significant.* A vehementia enim morbi vires, etsi etiam validæ sint, collabuntur. Idem præsagit calidorum non minus humorum copia. Neque etiam sanguinis copia est salutaris (quanquam ceteris humoribus sit benignior) quando ex ea maxime inflammationes fiant, veluti sunt anginæ, pleuritides, atque aliæ, ut Gal. in lib. *de venæ Sect. cap.* 1. adversf. Erasist. meminit. Idemque & ex bilis multitudine erit æstimandum. Perniciosi item sunt morbi, qui fiunt, ubi in corporibus æque exsuperant crassi, viscidi, crudi, & tenues calidi, ut docuit in primo *lib. Epidem.* Humorum etiam inopia seu defectu morbi magni ac difficiles fiunt, uti sunt, tabes, singultus, convulsiones, & alii hujusmodi, de quibus Hippocr. *in quinto libro Aphorismor.* 3. *Ubi sanguis plurimus fluxerit, singultus aut convulsio superveniens, malum.* Et *Aph.* 4. *A superflua purgatione eodem modo singultum atque convulsionem supervenientem, malum significare tradidit.* Ex particularibus quoque humoribus morbi magni, & graves comprehenduntur. Ex quo dixit Hipp. *in sect.* 6. *Aph.* 53. *Desipientias, quæ cum risu fiunt, esse securiores: & quæ cum studio, periculosiores.*

Ex humorum copia.

A morbi vehementia.

Ex humorum defectu.

Ex humoribus particularibus.

Quod illæ ex ſanguine, hæ a bile exuſta oriantur, a quo humore phrenitides ac pleuritides concitatæ, lethales creduntur. Hæ ſputa æruginoſa, & nigra habent, illæ virulentos ſeu æruginoſos vomitus. Quæ omnia eſſe lethalia ſigna Hippocrat. & Galenus in multis locis docuerunt. Sanguis item a pulmonibus, eroſo aut fracto vaſe aliquo, ſi extuſſiatur, lethalis morbi erit præſagium, atque hoc eſt quod dixit Hippocrat. *in 4. libr. Aph. 25. Sanguis quidem ſupra, qualiscunque fuerit, malum.* Galen. itidem *in 4. de loc. affect. cap. 8.* ſcribit: *Omnes, qui a ſanguinis ſputo per tuſſim purulenta reddiderunt, tabidos ſeu phthyſicos obiiſſe.* Plurimam quoque bilem ſine febre ex pulmonibus tuſſi rejectam, exitialis affectus nobis eſſe indicio, ſcriptum reliquit. Tres ibi narrat fuiſſe, qui cum plurimum flavæ bilis exſpuere tuſſi cœperint, quin tabidi morirentur, nullo modo effugere potuerunt. Omnium humorum atrabilis (quod maxime naturæ humanæ ſit inimica, difficillimaque, & tardiſſima, ut concoquatur, & ſuperetur) morbos exitiales parit. Hujus ſucci copia, ſi ad benignum vel reduci debeat, vel conſumi, vel excerni, prævalida facultate eſt opus. Qua debili exſiſtente, caſus eſt pernicialis; quod nobis Hippocrat. *in ſect. 4. Aph. 23.* expreſſit, dicens: *Quibuscunque, ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger, exierit, poſtridie moriuntur.* Pituitoſos quoque crudos humores difficillimos concitare morbos quotidie praxin facientes obſervant. Cujusmodi ſunt tenebricoſæ vertigines, epilepſiæ, paralyſes, apoplexiæ, convulſiones, & alii hujusmodi. Malignam etiam humorum putredinem pernicioſos morbos facere, Galen. *in libro quarto Aphoriſ. 47.* ſcriptum reliquit: etenim humores excellenter putrefacti qualitatem pravam acquirunt, quæ noſtris corporibus eſſet venenum. Quod Gal. in peſte infectis, & in quibusdam etiam mulieribus ex corrupto ſemine morbis, ac ſymptomatis pernicioſis vexatis, ſe vidiſſe & cognoviſſe in libro ſexto *de loc. affect.* ſcribit: De his Hippocrat. *in primo Epidemior*

Ex atrabile.

Ex pituitoſis crudis.

Ex maligna humorum putredine.

mior. a) com. 2. text. 54. dixit: *Phreniticis convulsiones, & virulenta vomont, & ex his quidem subito moriuntur nonnulli.* Et *in lib. tert. b) Phreniticus primo die vomuit virulenta, & multa & tenuia.* Et Galen. in Comment. *Nam si phreniticus primo die vomuit virulenta, quod febribus adurentibus vere est consequens.* Itaque ut veneno epoto lethali quidam postridie vel tertio die moriuntur, qualitate ejus, non copia mortem afferente. His addimus, humores habentes aptitudinem ad vehementer putrescendum, ex Galeno *in 3. Epidem. exitiales morbos, pestemque concitare.* Qualibus corpora in quarta constitutione pestilenti, quam in libro tertio *Epidem.* Hippoc. descripsit, scatuisse Galen. meminit. Humores itidem aut suapte natura, aut ob insignem putredinem tenuissimi, atque ad motum præcipites redditi, sæpius nobile aliquod viscus occupantes morbos lethales faciunt. Quo Hippoc. continuo, ne scilicet præcipites ad aliquod viscus ferantur, purgandos in Aphorismis præcepit. In libro quoque *de natura humana c)* dixit, parte aliqua principe nostri corporis laborante totum corpus ægrotare, morbosque fieri gravissimos. Et Gal. *in lib. de constit. art. Medicæ, cap.* 18. scribit: *Pravos humores in morbis acutis, si in principem partem ferantur, extremum periculum ægrotis facere.* Ex quo optimum est in morbis humores a visceribus ad exteriora converti, pessimum ab exterioribus & ignobilibus ad viscera. Qua ratione Hippoc. *in sect. 6. Aph. 25.* dixit: *Erysipelas ab exterioribus verti ad interiora, non est bonum.* Hinc constat morbos, cerebrum, stomachum, jecur, cor, pulmones, diaphragma, atque alias internas partes præcipuas conflictantes esse gravissimos atque difficillimos. A mutatione etiam morborum, idem comprehendimus; quippe in pejores quæ fit, in ipsis magnitudinem & periculum argumentatur, uti cum febres intermittentes in continuas mutantur, atque hæ in malignas ac pestilentes. Simplices etiam fieri compositas, phlegmonemque adjungi, malum est. Ardentibus item

A parte aliqua principe corporis laborante.

A mutatione morborum.

a) 1. Libr. Epidem. Sect. 2. p. 948. *b)* P. 1100. Ægr. 4tus,
c) P. 229. lin. 15. & seq.

febribus hecticas succedere marasmodes, phreniticis veternum, convulsiones; paralysi, & epylepsiæ apoplexiam; tonsillarum inflammationi anginam; pleuritidi peripnevmoniam, empyema, phthisin; hepatis, & lienis tumoribus hydropem, & alia hujusmodi in pejus facta mutatio: atque hæc sunt, quæ morbos magnos naturaque potentiores nobis præmonstrabunt, atque hic nostræ methodi, qua cum naturam viribus morbo potentiorem, & debiliorem, tum morbum natura ipsa potentiorem, & debiliorem cognoscimus, finis esto.

CAP. XII.

De futuri morborum status seu vigoris cognitione ad prædicendi rationem.

Status futuri cognitionis necessitas.

Diximus necessariam esse futuri status præcognitionem ad naturæ & morbi victoriam nobis innotescendam. De qua Gal. *in lib. 3. de Crisibus cap. 5.* ita habet: *Et quidem sine horum trium exacta dignotione, nihil de salute investigari contingit, non magis quam hoc, nuncquid aliquis portando oneri sufficiat, sciri potest, hominis robore, oneris magnitudine & viæ longitudine antea non perspecta.* Nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod usque ad statum extenditur, longitudini viæ respondet. Quo pacto igitur de ægrotante sciri potest, num quid sufficiat, si nulla status præcognitio habeatur? Ex omnibus itaque ratio cogit, nil tam studiose esse discendum, quam futuri status præcognitionem. Quandoquidem natura morboque æque viribus constantibus, ubi cito statum seu vigorem morbi futurum conjecerimus, naturæ victoriam, & salutem ægrotis prædicemus. Contra, morbo longius, ad statum ut veniat, retardaturo, morbi victoriam, atque exitium plerumque futurum nobis præmonstrabitur. Itaque de hoc morbi tempore, quod necessario ad prognostici notitiam concurrit, nunc agemus, nonnullis de morborum temporibus in memoriam primum revocatis, & num ægrotantes sanaturi omnia, aut quædam tantum morbi tempora transeant, neque minus morituri,

rituri, quo morbi tempore intereant. Morborum autem tempora nihil aliud esse Medici dicunt, quam mutationes, quæ in toto morbi tempore, quippe a principio ad finem usque obſervantur. Hasque ætates etiam morborum appellant, quæ, perinde ac ætates animalium vitam, ita etiam totius morbi tempus in tempora ſeu in partes dividunt. Quæ quatuor exſiſtunt, prout tot mutationes in toto morbi tempore a principio ſcilicet ad finem usque ſpectantur, quippe principium, augmentum, ſtatus atque declinatio. Quæ omnia quatuor tempora quilibet ſalutaris morbus habet, ut Gal. *in 3. de Criſibus, & in libro de totius morbi temporibus* docuit. *Morbi exitiales ſæpe prius ægros perdunt, ſive interimunt, quam nedum omnia at duo tantum prima tempora abſolvunt, quando eorum, qui moriuntur, quidam in principio, quidam in augmento, quidam in ipſo ſtatu ſeu vigore decedant.* Quandoque enim morbi usque adeo ſunt vehementes ac pernicioſi, ut ſtatim in principio vel tardius in augmento homines interimant, de quibus Hippoc. *in 1. Epidem. com. 3. text. 10. a*) ait: *ſtatim enim continua eſt, quibus incipiens floreſcit & viget.* Et *in 1. Aphoriſm. 7. Ubi quidem peracutus eſt morbus, ſtatim extremos habet labores.* Hac eadem ratione natura aliquando uſque adeo eſt debilis, ut nedum totum morbum concoquere queat, ſed quinimo vix incepta concoctione morbo ſuccumbat. Habent itaque ſalutares morbi quatuor tempora, & lethales unum aut duo aut tria, quando ægroti, ut poſtea accuratius oſtendemus, aut in principio, aut in augmento, aut in ſtatu moriuntur. Hæc vero tempora, ex Galeno *in lib. de totius morbi temporibus cap.* 3. a nullo alio deprehenduntur, ac cognoſcuntur, quam a cruditatis & coctionis ſignis in excrementis conſpectis ac obſervatis. Non defuere tamen Medici alioquin doctiſſimi, qui præter hæc tempora a coctione ſeu tranſinutatione materiæ cognita, alia ab eſſentia morbi, aliaque a ſymptomatibus deprompta faciant. Etenim inflammationis cutis partem occupantis principium faciunt, quod humor ad partem inflamma-

Morborum temporum differentiæ.

Morborum tempora unde perquirenda.

a) P. 963. lin. 5.

tam confluit, & decumbit, eoque partim fluxo, partim fluente, augmentum ſeu aſcenſum, totoque humore affluxo quoad coquatur, ſtatum ſeu vigorem, atque demum ipſo concocto, cum etiam reſolvitur, declinationem. Ex quo ſymptomatum, & materiæ tranſmutandæ tempora a temporibus morbi maxime diferre atque diſtingui affirmant. Veluti in pectoris, pulmonumque inflammationibus tempora morbi, & ſymptomatum ſimul procedere, minimeque cum iis temporibus, quæ a coctione, & cruditate excrementorum attenduntur, obſervamus. Vigere enim ſæpius illa dicunt, nulla in humoribus coctione apparente. Quod tempus principium ex materiæ tranſmutatione eſſe ſtatuunt. Quod morbus tunc erit in vigore ſeu ſtatu, & natura ſeu materia ipſa, ut concoquatur, in principio, hoc confirmant ex Gal. *in 1. de vict. rat. in acutis*, ſcribente; Hippocrat. dicentem: *a*) (*Si dolor fuerit aſſiduus, qui fomentis minime cedat, & ſputum etiam non procedat, ſed denteſcat citra coctionem, & ptiſana offeratur, interficitur ægrotus,*) ſtatum intelligere voluiſſe inflammationis, in quo non debeamus ægrotus nutrire, vigentisque inflammationis, ſigna eſſe dolorem aſſiduum, qui fomentis minime cedit, atque ubi ægri quicquam non exſpuunt, cum tamen hoc tempore ad materiæ coctionem comparatum principium ſit. Amplius ubi morbus & ſymptomata vigent, coctionis principium eſſe dicunt, atque ipſis declinare incipientibus augmentum eſſe. Quod vel ipſis fuit perſuaſum, primum ex Galeno, qui *in libro 3. de vict. rat. in acut. com. 62.* dixit: *Morbi vigorem interdum cum ipſa coctione exſiſtere:* ex quo plerumque morbi vigorem absque coctione obſervari colligunt: Et poſtea *com. 59.* cum ſcripſerit. *Nam ſæpius affectio ipſa, qua laborant, mitior quidem exſiſtit, ſed ſymptomata augentur.* Et in *ſecundo lib. aphoriſmorum: Diſpoſitio ſiquidem, ex qua hæc generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus conſiſtit, eſt fortior.* Quod etiam confirmant ii dicentes in vigore coctionis morbum aliquantulum declinaſſe, cum humores concocti ac ſu-

a) Libr. de vict. rat. in acut. p. 386. lin. 3. & ſeq.

ſuperati minus naturæ moleſti, quam antea ſint. Non ſemper igitur a coctione ſola tempora morborum perquirenda diſcimus, at a ſymptomatibus & a morbi etiam, ut aliis viſum eſt, eſſentia. Quam rem Gal. meminiſſe viſus eſt *in* 1. *lib. de Criſib. cap.* 29. cum de cognoſcendis morborum temporibus ex acceſſionibus ſymptomatiſque locutus, dixerit: *Ipſorum augmentum judicari non modo ex acceſſionibus ſolitum tempus anticipantibus longioribus & gravioribus, verum etiam a propriis morborum ſymptomatis, quæ ideam morborum notant, atque a ſupervenientibus non minus, multis aſſiduis, validis ac malignis.* Hæc vero ita habet: *Ex ſupervenientibus vero ſymptomatibus; ſi multa, ſi diuturna & valida, atque maligna extiterint.* Quæ ſymptomata multa, diuturna, valida, atque maligna ſæpius in morbis exitialibus obſervantur citra ullam humorum coctionem. A quibus tempora morbi differre a temporibus naturæ concoquentis (quam Medici tempora materiæ vocant) cuique liquido conſtabit. Itaque divi- Morborum temporum diviſio. dimus tempora morborum, quibus utemur ad prognoſin, in ea, quæ ad morborum ſymptomata, & in ea, quæ ad naturam concoquentem, ſeu ad coctionem & cruditatem, (quæ ob id tempora naturæ concoquentis appellavimus) referentur. Morbi ſalutares omnia cum morbi tum naturæ tempora fere pertranſeunt. Quod in exitioſis non fit. Horum namque nullus eſt, qui ſtatum percurrat, & ad declinationem perveniat. Horum alii (ut dictum eſt) in principio, alii in augmento, ac alii in vigore ſeu ſtatu moriuntur. Differunt vero augmenti ſtatusque tempora in ſanandis, & moribundis obſervata. Illorum enim *augmentum,* ut docet Galen. in *primo lib. de Criſibus cap.* 8. *Incipiente humorum coctione fit, & ſtatus ſeu vigor perfecta apparente, lethalium vero morborum augmentum & ſtatus ſignis cruditatis ac lethalibus innoteſcit.* Quod Galen. *in lib. de totius morbi temporibus cap.* 6. ita expreſſit, dicens: *Siquidem initium ſimiliter in morbi generatione conſtituitur, aſcenſus non in coquendo, ſicut in iis, qui ſuperſtites futuri ſunt, ſed in cruditate, lethalibusque ſignis conſiſtit.* Itaque ſæpe contingit multa ob id tempora diverſa in

ægro-

ægrotis eodem tempore obſervemus, quorum alia principium, alia ſummum vigorem, atque alia declinationem demonſtrant. Uti pleuritici, qui nihil exſpuentes, ſeu quicquam cum exſpuere nondum cœperint, moriuntur, quod ad morbum & ſymptomata ipſum conſequentia pertinet, in augmento aut vigore exſiſtunt, atque ad naturam nihil concoquentem, ſive ad materiam, quæ omnino eſt cruda, in principio. Verum Medici diſtinguere debebunt, quod non illa tempora a ſolius ſimplicis morbi vel multorum ſimul complicatorum ratione fiant. Quod Galen. *in eod. lib. c.* 3. ita meminit: *Nam uno eodemque tempore duobus tribusve morbis homo infeſtari poteſt, quorum alius jam declinat, alius principii tempus adhuc vel augmenti primordia occupat.* Itaque morbi principium ex ſymptomatum ratione, tempus eſt, in quo ægroti parum ab iis conflictantur, & ex natura concoquente, in quo nulla in humoribus apparet concoctio, & dum acceſſiones, ſymptomataque anticipant, augentur, & diutius ægrotos affligunt, augmentum ſignificatur. Idemque, quod ad naturæ tempora ſpectat, augmentum dicetur, cum humores concoqui manifeſte cœperint. Sicuti illis perfecte concoctis morbum in vigore eſſe dicimus, atque etiam in quo acceſſiones ſymptomataque conſiſtunt. Quibus quidem aliquo modo declinantibus, atque humoribus, & concoctis, & aliqua ex parte reſolutis, morbum declinare ſcimus. Sed quæ de vigore ſeu ſtatu morbi, diximus, forte dubia videbuntur, cum Hippoc. & Galenus, qui de hoc ipſo tempore locuti ſibi ipſis omnino conſtare non videantur. Etenim modo dicunt, vigorem ſeu ſtatum eſſe partem totius morbi vehementiſſimam. Et *in* 1. *Aphoriſm. Sect.* 3. Gal. dixit: *Vigorem nihil aliud eſſe, quam morbi, quandum ad caſus attinet, maximum.* Et *in* 2. *lib. de triſibus cap.* 8. ut nuperrime diximus: *Circa ſtatum omnia eſſe fortiora.* Et *in lib. de tot. morb. temporib. cap.* 3. docet: *Statum ſive vigorem inflammationis eſſe, & dici, quando pars inflammata maximis doloribus cruciatur, febriſque vehementius ſolito affligit.* Ex oppoſito alii negant vigorem eſſe moleſtum ac turbantem,

Morbi principium quodnam.

Augmentum.

Status.

Declinatio.

at potius tunc temporis ægrotos melius quieſcere, neque febrem, neque ſymptomata, neque acceſſiones auctas videri, ſed hæc omnia æqualia eſſe & conſiſtere; quo ægroti minus, quam cum augmento turbantur & conflictantur. Neque immerito, cum Hippoc. *in Sect. 2. Aphoriſm.* 47. dixerit: *Dum pus fit, dolores ac febres accidunt magis, quam jam confecto.* Nemo tamen negat in vigore ipſum pus factum eſſe; veluti in febribus humores plane concoctos in ſtatu apparere, obſervamus. Quod forte etiam Galen. *in 2. Aph. com.* 29. intellexit, cum hæc ſcripſerit. *Diſpoſitio ſiquidem, ex qua morbi generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus conſiſtit, eſt fortior: verum in his, qui ſalvari debent, multo melior quam in morbi principio.* Et in 3. *lib. cap.* 5. *Sicuti ipſas diſpoſitiones, in quibus hæc fiunt, ubi morbi conſiſtunt, neceſſe eſt, eſſe meliores in his, qui debent ſanitati reſtitui.* Nemo etiam non fatetur, criſin bonam fieri in ſtatu, veluti Gal. *in lib.* 3. *de Criſib.* affirmavit. Antequam vero ipſa fiat, neceſſe eſt vehementes turbationes, & agitationes fieri, non minusque gravia ſymptomata, critica vocata, criſin illam prænuntiantia; uti ſunt vigiliæ, dolor, deliria, inquietudines, & alia. Tunc enim natura, dum concoquit humores atque eos ad excretionem parat, concitat in corpore magnam turbationem. Quod Galen. cum *in 3. de Criſib. cap.* 5. tum *in 2. Aphoriſm. com.* 19. docet. Quare morbi ſtatus non ſic in ægrotis fortior moleſtiorque videtur. Quid igitur his auditis erit reſolvendum? An non ipſum ſtatum eſſe fortiorem, vel potius debiliorem ac quietiorem. Utrumque, ſi accuratius ſtatus tempus obſervabimus, verum erit. Etenim morborum tempus quodlibet habet ſuam latitudinem, ex qua quodlibet ipſorum tria tempora percurrit, utputa principium, medium, & finem; ſtatus itaque principium eſt moleſtiſſimum, quia in eo tota pugna atque turbatio fit, cum natura maxime concoquat vel expellat, atque hoc eſt, quod dixerat Hippocr. *in Sect. 2. Aphoriſm.* 47. *Cum pus fit, dolores & febres augentur magis quam illo confecto.* Quod fit in principio ſtatus, atque in fine eſt confectum. Quo fit,

Morborum cujuslibet temporis diviſio.

ut ægroti ſummos labores ac turbationes patiantur in primo ſtatus tempore, quoniam natura valide totam materiam humorum agitat, atque alterat. Qua ſane concocta ſeu alterata, quod circa finem factum eſt, melius ægroti ſe habent. Quo tempore morbus omnino coctus ſeu ſuperatus a natura eſt. Unde ipſam minus turbari & offendi, non eſt mirum. Dicimus itaque in ægrotis, qui incolumes futuri ſunt, totum ſtatus ſeu vigoris tempus cum perfecta humorum coctione non eſſe, ſed ipſius tantummodo partem ultimam ſeu finem, quam ex ſymptomatum ratione declinationem aliquo modo nominari liceret. In morituris vero ſtatus ſeu vigor nulla omnino coctione obſervatur, ob idque peſſimum eſt in morbis vigorem absque ulla coctione obſervari, quod ſane ſignificat morbum eſſe fortiſſimum, qui usque ad ultimum cum natura venerit, ſummas ipſius vires oppugnando, atque naturam ita debilem, ut quicquam contra morbum toto illo tempore facere non potuerit, nihilque humorum concoxerit, & ſuperarit. Quæ ſi hactenus facere non potuit, multo minus poſt faciet, ipſo morbo viribus ſupra ipſam plurimum aucto, ipſaque debiliori reddita. Sed tempus eſt, ut ad prædictionem ex ſtatus obſervatione, deſcendamus.

CAP. XIII.

De ſalutis ac exitii prognoſtico ex morborum futuri ſtatus cognitione.

Morborum ſtatus cognitio ad horum prognoſticum plurimum facit.

Eum morborum ſtatum, ſeu vigorem, qui humorum coctione perfecta indicatur, ad morborum prognoſticum, plurimum facere, non ignoramus, circaque ejus rationem propterea accuratius verſari nunc ſit propoſitum. De altero tam non ex naturæ, ſed morbi potius ratione, ut nuper oſtendimus, qui ſymptomatum auctorum conſiſtentia atque vigore cognoſcitur, non minus agendum duximus, licet multis ipſum ſtatum ſeu vigorem appellari non libeat, at potius augmentum, quod niſi ægroti a vehementiori morbo, quem debilis ipſorum natura ferre non poteſt, tunc temporis interimerentur, morbus procul dubio ac ſymptomata multo plus

plus augerentur. Salutis vero ac exitii præſagium nobis primo ab illius ſtatus celeritate, tarditateque innoteſcit, atque etiam quod vel ſolus vel ſimul cum naturæ ſeu coctionis ſtatu in ægrotis obſervatur. Cito autem morborum ſtatus ſeu vigores apparentes, neque valde vehementes, optimi in omnibus ægrotis cenſentur. Siquidem natura melius morbi inſultibus reſiſtet, ſi brevi tempore ſit dimicatura. Non latet etiam nos omnia morborum tempora, ut Gal. docuit, inter ſe proportione temporis convenire; etenim breve principium breve tum augmentum, tum ſtatus, tum declinatio ſequitur, quodlibetque ipſorum æqualis temporis proportione movetur, a brevi propterea obſervato principio brevi tempore augmentum atque ſtatum, uti dictum eſt, expectare debebimus. Contra tarde ad ſtatum morbum venturum ſperabimus, prioribus duobus temporibus, principio ſcilicet ac augmento, tarde ad ipſum ſtatum properantibus. Hippoc. *in Sect.* 1. *Aph.* 7. *Ubi morbus peracutus eſt, ſtatim extremos habet labores.* Facilius igitur natura morbi vehementiam cito advenientem, & cito deſinentem, feret. Attamen ſæpe usque adeo morbi ſunt graves, aut a maligna humorum qualitate, aut ab ipſorum multitudine, aut a principe parte corporis læſa, aut ab iis omnibus ſimul, ut ſtatim in principio ægrotos interimant; uti cum ex venenoſo humore, corde inſigniter læſo, ſyncope oborta ſtatim moriuntur, & cerebro læſo phrenitici: veluti phrenitico, de quo Hippoc. *in* 3. *Epidem. com.* 3. *a*) meminit, contigit, qui quarta die obiit. Idem in anginoſis, pulmoniis non raro obſervatur, quod ii copia humorum paucis diebus ſuffocati pereant. Quare quovismodo principibus membris, aut partibus ipſis immediate ſervientibus, graviter læſis, ut gula, pulmonibus, inteſtinis, renibus, veſica; aut ab aliqua inflammatione, aut humore craſſo & lento obſtructis, continuo homines pereunt, etſi etiam brevi tempore ſic morbus ad ſtatum feſtinet. In morbis vero partem vel non principem, vel ipſam leviter offendentibus, vires non niſi longo tempo-

Morborum temporum inter ſe convenientia.

Morbi graves unde ſæpe oriuntur.

 po-

a) Ægr. 4. pag. 1100.

pore resolvuntur, in hisque quanto citius ad statum ægroti veniunt, eo citius liberantur. Qui si longo tempore ac tardissime ad vigorem seu statum veniant, ni ægroti prærobustissima natura valeant, morientur. Ex status igitur tardius futuri præcognitione, salutis spes dubia redditur: in prælanguidioribusque corporibus bonum non est, pessimumque, si morbus valde vehemens fuerit. Quod Hippoc. forte intellexit, cum dixit: *a*) *Sudores frigidi in morbis acutis ac vehementibus, mortem: atque in mitioribus, longitudinem prænunciant*; quando ut *Gal.* meminit *in Commento*, natura corporum ægrotantium a vehementi morbo longiori tempore conflictata, priusquam ipsum, qui non nisi longiori tempore superatur, concoquat, exstinguitur. Celeritati quoque ac tarditati status morborum, si conjunxerimus statum naturæ, judicium magis certum, assequemur. Namque hoc semper erit verissimum ac fidelissimum, si æque tum morbus, tum natura, quod ad sua tempora spectat, simul moveantur, cito quidem, si ex aliis temporibus antegressis statum, seu vigorem morbi & naturæ, seu coctionis seu materiæ, quo modo alii hunc statum vocant, simul futurum conjiciemus, morbum sanatum iri, atque omnino salutarem prædicemus. Eodem itidem modo, ubi etiam una tarde morbi atque naturæ vigor sperabitur, salutem futuram pollicemur. Siquidem æque totum offensæ, quod corpori ægroto morbus intulit, natura eo tempore corrigere atque emendare poterit. Et merito sane, etenim cum duo sint, quæ invicem pugnant, morbus quippe ac natura, si æque ambo robusta fuerint, æque simul a principio ad finem usque se habebunt, morbus quidem oppugnando, & natura defendendo, totumque illud, quod a morbo in corpore concitatur, natura æquali robore prædita eo tempore corriget. Nihil itaque in ægrotis melius creditur, quam tempora omnia tum morbi, tum naturæ a principio ad finem una æque procedere. Ubi vero morbus celeriori motu quam natura ipsa moveatur, malum significat; non obscurum enim est imbecil-

Salus vel exitium in morbis quomodo ex statu tum naturæ tum morbi prænoscitur.

a) In 4. Aphor. 37. & in Prognost. p. 38. lin. 21.

cillitatis naturæ indicium, atque quo magis naturæ tempora a morbi temporibus distant, eo pejus ad prædictionem esse creditur, & quo minus, eo minus malum. Quando enim morbus summum exercet vigorem, & natura adhuc etiam est in principio, utpote quod nondum morbum alterare, & concoquere cœperit, qui spei ad salutem erit? Ni natura sit prærobusta & morbus mitis, certum exitium præmonstrabitur. Sed his de statu morbi præmissis, nunc ad naturæ statum redeamus, qui si cito sit futurus, facultate valida exsistente, brevi salutem certo ostendet. Nam morbos habere celerem statum, nihil quidem aliud, quam brevitatem, & securitatem, teste Hippocrate, significat. Itaque in iis humorum concoctio cito incipit, & cito absolvitur, & quo citius incipit, eo citius perficitur. Optimumque est in omnibus morbis Medicos signa coctionis observare, hæc enim nunquam, ut Galeno placuit, male apparent, at perpetuo salutem significant, atque eo citius futuram, quo citius signa illa coctionis nobis illuxerint. De his Hippocrat. *in* 1. *Epidemior. a*) ait *Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem.* Et Galen. *in lib. tertio de Crisibus cap.* 8. *Neminem vidisse intereuntem, qui præcedentibus coctionis signis crisin habuisset,* meminit. Quo citius itaque hæc apparuerint, eo securiorem morbum præmonstrabunt. Contra, quo tardius scilicet illa illuxerint, eo statum tardiorem, ac morbum difficiliorem, ostendunt; in morbo siquidem graviori, ipso crudo exsistente, tardissime ex longo antegresso principio ad statum veniente, periculum est, ne, priusquam morbus concoquatur, natura exstinguatur. Quare colligamus ex iis statum morbi ad prædictionem æstimari brevi tempore fore minus malum, quam qui longiori tempore futurus est, ni morbus sit admodum vehemens ac symptomatis naturam prosternens. Majus malum quoque est, si sine statu naturæ appareat, & quanto magis tempora naturæ a temporibus morbi distabunt, eo periculosiorem morbum præmonstrabunt. Bonum itaque erit, ipsum

Naturæ status cognitio quid ad præsagium in morbis.

a) Sect. 2. pag. 948.

morbi ſtatum cito futurum prænoſci, & eo melius, una cum ipſo ſtatum naturæ: Optimumque in morbis ad prognoſin eſſe judicabitur, ſi perpetuo ambo hi ſtatus quippe morbi & naturæ ſimul procedent, ac una moveri obſervabuntur. Atque hæc de ægrotantium prædicenda ſalute ac morte, a naturæ morbique viribus, atque a futuri ſtatus præcognitione, a nobis dicta ſint. Quibus addamus, ea, quibus alii Medici Empirico quaſi modo morbos ſalutares atque exitiales dignoſcunt.

CAP. XIV.

Ex quibus morbos ſalutares ac exitiales nonnulli cognoſcant.

Morbi Salutares atque exitiales quomodo cognoſcuntur Empirico quaſi modo.

Etſi præter noſtrum inſtitutum videatur, non velle omnia, quæ alii Medici ad cognoſcendos morbos parvos ſalutares, ac magnos exitiales Empirico quaſi quodam modo cognoverunt, proſequi; cum nobis ſatis ad illud aſſequendum ea ſufficere poſſint, quæ nos dogmatice ex Hippocrate, & Galeno hactenus ſumus proſecuti: veruntamen ne aliquid omittamus, quod poſſit hanc noſtram prædicendi Methodum illuſtrare ac ampliare, ea quoque omnia, quibus ſcio quoſdam morborum vires adverſus naturam dimetiri & cognoſcere, atque morbos exinde ſalutares & pernicioſos animadvertere, accuratius quoque cognoſcenda & illuſtranda duximus.

Morbus fortis & perniciosus unde conjicitur.

Dicunt itaque hujuſce prædicendi modi auctores, illum morbum fortem, ac pernicioſum conjici poſſe, a virtute ſive natura profligata, a maximo dolore, calore immodico, inquietudine, morbi difficili tolerantia, mentis alienatione, ſiti, immodica, vigiliis aſſiduis, magnis inflammationibus membrorum nobilium vitæ neceſſariorum, ex medicamentis non juvantibus, copia humorum, turgentia atque ex aliis ſignis cauſiſque pravis. Et a contrariis debiles facileque naturæ cedentes æſtimantur. In his quidem virtutem ſeu facultatem ajunt prævalidam cognoſci, ipſoſque vel omnino doloribus vacare, vel ſaltem leviſſimis, vel non aſſiduis conflictari, neque ſi febricitent, vehementem calo-

Morbi debiles unde æſtimantur.

rem

rem ſentire, quietosque eſſe, ac facile morbum perferre, mente recte conſtare immodica ſiti non ardere, neque plane eos vigilare, neque ſomno veternoſo teneri: atque ſi aliqua vexentur inflammatione, ea non ſit magna, neque membrum nobile occupet, ſed aut a viſceribus remotas, aut ignobiles, neque principibus immediate ſervientes. Qui morbi neque ingenti humorum multitudine neque turgentia, ut illi dicunt, foveantur. Atque demum, ſi ex medicamentorum uſu quicquam fuiſſe juvatos obſervemus. Hæcque ſigna ſalutaria ſtatuunt, a quibus ſalutares morbos ipſi prænoſcunt. An vero ex horum tantummodo accurata obſervatione in ægrotantibus ſalutem ac exitium præſcire recte quis queat? In morbis acutis iſtud poſſe conſequi non dubitamus: ſiquidem omnem morbum acutum, ſeu febris ſit, ſeu inflammatio, vel aliud tale genus morbi, cum virtute, ut ii dicunt, proſtrata ſeu exſoluta exitialem eſſe, quis ignorat? Etenim, ut nuper dictum eſt, virtus prælanguida, naturam cum morbo pugnantem, non modo in pugna defecturam, ſed jam defeciſſe ac occubuiſſe, ſignificat.

At per virtutem omnes facultates intelligunt, quippe vitalem, quam Medici præcipue obſervant, animalem, atque naturalem. De quibus alias abunde a nobis dictum eſt. Itaque ea, ſi omnes profligatæ obſerventur a morbo, natura devicta præmonſtratur. Reliqua vero ſigna, quæ obſervant, ſcilicet calorem, doloremque immodicum, inquietudinem, difficilem tolerantiam, ægrotus non dormire, morbum principem partem tenere, a multitudineque humorum aut turgentia eſſe concitatum, vehementem quin etiam eſſe inflammationem, aut febrem, nihilque adhibita medicamenta juverint, omnino eſſe exitioſa ſigna, putant. Quæ ſi una cum malis vacuationibus ſpontaneis obſerventur, morbum plane lethalem eſſe affirmant, omniumque certiſſime, uti nuper dictum eſt, viribus prælanguentibus, quando ab iis morbis non niſi robuſtiſſimi evadere ſoleant. At ne hæc nos ſigna ad judicandum fallant, ſingula a nobis quoque ſunt illuſtranda, ac diſtincte magis cognoſcenda. Nam-

Morbi exitioſi dignoſcendi à virtute debili.

que per virtutem proſtratam, ſeu defectam, vitalem facultatem præſertim cum iis maxime debilem prælangueſcentemque intelligimus. Pernicioſi enim ac maligni morbi continuo ſolent vires proſternere. Sed præter vitalem animalis non minus atque naturalis ſedulo erunt attendendæ. Quæ quanto debiliores evaſerint, tanto morbum pernicioſiorem ſignificant. Dolor, calor, inquietudo, & reliqua ſymptomata, ſi poſtea in morbo appareant, malum morem denotabunt, & quo plura vehementioraque fuerint, eo majorem atque maligniorem quoque morbum præmonſtrant. Sed nunc de his ſingulis nos accuratius. Dolores vehementes, aſſidue morbi fortiſſimi ſunt ſymptomata, omniumque maxime viſcera nobilia obſidentes, ſeu vexantes. Ex quo meritò Hippoc. *in ſect.* 4. *Aph.* 66. dixit: *Viſcerum fortes dolores, malum ſignificare.* Dolor etiam eſt ex iis, quæ maxime vires reſolvunt. Quare magni dolores in omnibus morbis, tum ut ſignum, tum ut cauſam malum prænuntiant, iis exceptis, qui critice aliquando in aliqua partium ignobilium, & remotarum a viſceribus excitantur.

Morbi fortes vel debiles cognoſcendi.

A doloribus.

Dolentes namque pedes, vigentibus morbis, quo tempore non raro dolores ægrotos invadunt, vel etiam ab ignaris mulierculis laudari ſolent, morbum in pedes nimirum decumbere putantibus. *Qui etiam dolores non ſentiunt* (ut Hippocrates *in ſect.* 2. *Aph.* 6. docet) *peſſimo morbo vexantur*, ii enim, *aut delirant, vel in ipſis facultas exſtinguitur.* De calore itidem vehementi magni morbi explicantur, ſed quandoque a prævalida natura fit, ideo accurate diſtinguendum erit, an ex morbo, an ex natura, ut dictum eſt, forti fiat, & an in toto vel in parte aliqua corporis ſit, rurſumque an internam vel externam occupet partem, atque an in extremis quidem partibus, aut in viſceribus ſentiatur. De his Hippoc. *a*) *in Prognoſt. text.* 4. ita habet: *Si vero caput, manus, ac pedes frigida ſint, ubi & venter & latera calida ſunt, malum eſt.* Et *in ſect.* 4. *Aphor.* 48. *In febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & ſitim habeant,*

A calore.

letha-

a) pag. 39. lin. 30.

lethale. Internarum partium insignem caliditatem a magna inflammatione viscus aliquod, vel aliquam ex internis partibus occupante, concitari Gal. docet. Quæ vero vel etiam est vehementissima caliditas, occupans externas partes, atque a visceribus remotas, magni sane vehementisque morbi est indicium; non tamen exitialis. Quinimo in febribus continuis, si in parte exteriore ac longinqua a visceribus, veluti sunt crura, brachia, & pedes, vehemens caliditas concitetur, optimum erit signum. In toto vero corpore vehemens, assidua, diuque durans caliditas corpus colliquat. Sæpe vero Medici decipiuntur a putridarum febrium miti ac leni calore in cute observato. Etenim cum natura opprimitur ac fere humorum multitudine suffocatur, quo calor nativus alioquin ardens sese exinde intus contineat, nec foras moveatur, partes corporis exteriores parum calent. Has febres aliqui fumantes magis, quam suffocantes appellant, quod in ipsis non flamma, seu ardor calorve, foras per cutis meatus moveatur, sed fumida potius neque ita urens exhalatio, seu fumus, uti in igne lignorum viridium vel temere congestorum copia obruto & suffocato pro flamma fumum excitari observamus, aut ubi ita natura deficit, ut nisi ex putrefactis succis calor accensus non multus sit; neque ad cutim copiose perveniat. De quo scribit Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 10. Hermocratis casum commentans: *a*) *Neque enim septimo decimo accidit nativi caloris ratione, sed sola putredine succensis febriliter humoribus, aut venenosæ putredinis causa, aut ob insignem visceris inflammationem intus cum sanguine nativo calore recurrente, sive retracto, aut a morbi vehementia, vel malignitate, in externis partibus corporis & remotis resoluta externæ partes parum calent.* Quod in moribuntis observatur: *Inquieti vero & anxii sunt ægroti, qui loco stare nequeunt, quique decubitum, ut ait Galen. in* 1. *de humorib. text.* 17. *ferre possunt, sed formas mutant, jactantur assidue, inæqualiter moventur, agitantur atque æstuant.* Quod illis contingit, vel stomachi vitio, cum præsertim os ventris, Ab inquietudine.

a) Quem vide in 3. Epidem. Sect. 1. Ægr. 2.

ut docet Gal. *in* 2. *Prorrh.* 24. a pravis mordetur humoribus, vel quibus in ore ventriculi propria quædam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ejus tunicis sit immersus, atque etiam a longa inedia, ventre ichoribus (Galeno auctore *in* 7. *Aphorism.* 56.) repleto; vel a cibo intempestivo gravante, vel a corpore virtutem gravante, aut a febre stabili & æstuosa & maligna, vel ab acrioribus virulentisque humoribus æstu turgentibus, ferventibusque circa præcordia, vel ab insigni alicujus visceris inflammatione, vel erysipelate, aut denique ab infirmitate virium. Quare quandoque ægroti inquieti evadunt, quo tempore humor aliquis calidus vel acris ad excretionem movetur, quod in iis observamus, quos crisis aliqua judicare debet. De quibus Gal. *in* 2. *Prorrheticorum* 44. hæc habet: *Nam si judicatorius rigor ex inquietatione fiat, morbum solvit supervenientibus sudoribus, vel vomitibus commodis, vel alvo subducta.* Itaque hæ inquietudines, quæ stomacho ex aliquo humore læso fiunt, morbum minime perniciosum denotant: pessimæque sunt, ab æstuosa febre stabili & pestilenti, ab insigni visceris inflammatione, & ab humoribus virulentis æstu turgentibus ac circa præcordia fervescentibus obortæ, atque omnium maxime, quæ propter languorem virium excitantur, hæ summe perniciosos morbos præmonstrant. De his auctor Coacarum *in* 1. *libro text.* 2. ait: *Quæ cum refrigeratione anxietates incidunt, pessimæ.* Addamus diu etiam perseverantes, nulla postea illucescente evacuatione. Idem forte de morbi difficili tolerantia videtur dicendum; nam morbum non facile tolerari, inquietudinem significat, *a*) quam vel a vehementi diuque perseverante febre vel maligna, vel a virulentis succis, vel insigni inflammatione interna vel denique virium infirmitate fieri jam diximus. Ægris igitur morbum non facile

A Morbi toleran- tia.

fe-

a) Unde in loco ex Coacis paulo ante citato δυσφόϱιαι legitur, quod vocabulum ab Authore nostro tanquam *Anxietates* expositum, stricte tamen *difficilem tolerantiam* significat.

ferentibus, hoc unum ſpeciatim nobis indicari videtur, quippe naturam morbo imparem viribus eſſe. Quod Hippocrat. *in Prognoſticis text.* 56. *b*) de ſuppuratis ad exitium tendentibus expreſſit, cum dixerit *hos non facile morbum ferre, & facile eos, qui ſani futuri ſunt.* Somno etiam ægrotos bono carere per multos dies, nobis fortiſſimi morbi & perniciosi erit indicium, omniumque maxime perpetuæ vigiliæ, quod hæ vires reſolvant, cruditatem in humoribus augeant, in deſipientiam, & phrenitidem non raro ægrotos deducant, atque non minus in exitiales tremores ac convulſiones. Somnus perpetuo magni momenti erit ad ſalutem prænoſcendam, ſi bonus naturaliſque ſit. Nam pauciſſimi aut nulli ſunt, qui morbo vexentur pernicioſo, & probe, id eſt naturaliter ſeu ſecundum conſuetudinem, dormiant. At dormientibus etiam non omnino fidere debebimus, cum ex iis non pauci ſint, qui etſi ſint moribundi, recte dormire videantur. Sed hic, quod una cum virium languore prodeat, a bono diſtinguetur, atque etiam, quod nedum non juvat, ſed quinimo etiam lædit. Quod fit tanta affectione cerebrum occupante, quam neque ſomnus digerere, & conſumere queat. Hinc Hippoc. *in* 2. *lib. Aphoriſ.* 1. dixit: *Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale. Si vero juvat, non mortale.* Alii vero gravioribus ſomnis & longioribus utuntur, qui non inter ſomnos, ſed ſoporiferos potius affectus ſunt adnumerandi. At de his in ſequentibus libris accurate ſcribemus. Magnas inflammationes appellamus, cum ex ipſarum vehementia, tum ſi fiant in membris principibus; eæ omnes multum ſunt merito timendæ; veluti parvæ, atque in ignobili membro, parum aut nihil. Quid læſæ partis varietas ad prognoſticum faciat, alias dictum eſt. Cui hoc unum addimus, partem affectam vel principem, vel non principem tanti momenti eſſe Galenum docuiſſe, ut in acutis morbis humores malignos in principem partem recurrentes, exitium; & in non principem ac ignobilem, ſalutem ægrotis inferant. Graviſſimos itidem morbos eſſe ab humorum mul-

A ſomno.

A parte affecta.

b) p. 41. lin. 47. ad finem usque.

Ab humorum multitudine. multitudine concitatos, omnes medici ſtatuunt, præcipueque ſi multitudo humorum ſit eorum, qui naturæ maxime adverſantur, quos ipſa propterea difficillime ac tardiſſime concoquit, corrigit, aut a partibus affectis expellit, quales ſunt bilis æruginoſa, uſta, atra vocata, ſumme putridi ac virulenti humores. Non tamen ob id, qui ab humoribus quantitate paucioribus excitantur, omnes periculo vacant. Sæpe enim valde exitiales obſervamus morbos a pauco, ſed

Quantitate. tamen virulento humore. Cujusmodi fuit phrenitis, qua ille, de quo Hippoc. ſcripſit *in tertio libro Epidem. a)* quatuor diebus interiit. Hoc Galenus *in libro ſexto de locis affectis*, exemplo cum ictus ſcorpionis ſeu veneni, perquam quantitate exigui, tum ſeminis corrupti, quibus ſæviſſimi morbi & ſymptomata concitari ſolent, verum eſſe demonſtravit.

Turgescentia. Ex turgentibus etiam humoribus non minus graves, & periculoſi morbi concitantur. Quando hi, præterquam quod turgentes periculum invehunt, ne in partem corporis principem irruentes, morbum graviſſimum faciant, id etiam habent, ut ipſorum mala qualitate morbis vim pernicialem

Ex medicamentorum utilitate. addant. Medicamenta etiam, quicquam utilitatis ſeu juvamenti non afferentia, morbum usque adeo pernicioſum, quem natura neque arte adjuta ſuperare queat, præmonſtrant. De quibus Hippoc. *in 3. Epidem. com. 3. text. 65. b)* *Et oblata ægre admittebant, nam purgationes multos offendebant.* Facta quidem tempore debito in acuto morbo ſanguinis vacuatione, aut per venæ ſectionem, aut per malleolorum ſacrificationem, aut alio modo, aut medicamentis vel lenientibus, vel purgantibus vomitoriis, aut dejectoriis, purgatione, ſi ægroti nihil juventur, judicium redditur difficile. Pravorum ſiquidem humorum crudorum, naturæ minime cedentium, multitudinem ſignificant, unaque naturam morbo longe debiliorem redditam eſſe, quæ priusquam morbum concoquere queat, ſuccumbit. Hujusmodi vacuationis Hippoc. meminit in *lib. 4. Aphoriſm. 56.* dicens: *Febricitanti ſudor ſuperveniens, febre non deficiente, malum.* Et

a) Sect. 3. Ægr. 4. p. 1100. *b)* p. 1086. lin. 13.

Et *in* 1. *Prorrheticorum text.* 7. *Qui in hypochondrio febri refrigerata ardores relinquuntur, tum alias tum in ſudoribus, mali ſunt.* Et *in lib.* 2. *a*) *text.* 27. *Inquietatio cum ſudore, eſt mala,* &c. *b*) *Flammans quoque cum ſudore facies in his mala.* De ſputis *in lib.* 2. *Prognoſticorum text.* 51. *c*) *Omnes autem excretiones malæ ſunt, quæ non ſedant dolorem.* Quæ itaque juvare deberent, cujusmodi ſunt medicamenta omnia, & non juvant, aut exitii aut ſaltem difficilis judicii ſunt indicia. Quod. Gal. *in lib.* 3. *Prorrh. text.* 35. expreſſit, hunc in modum ſcribens: *Sanguinis eruptio non judicans, vel mortalis, vel judicatu difficilis, ita ſudor vel copia, tum urinarum, tum dejectionum, tum vomituum, vel quæ per hæmorrhoidas, vel uterum excernuntur, & parotides & ceteri abſceſſus.* Et paulo poſt: *Quæ namque ex judicatoriis nihil juvant, ſunt judicatu difficilia: Quæ non etiam in contrarium repunt, ſunt lethalia.* Alibi dixit lethalia eſſe, quæ cum ſignis lethalibus, & judicatu difficilia, quæ non cum ſignis lethalibus, apparent. Itaque hoc eodem modo remedia ægrotis nihil juvamenti afferentia, difficilis erunt judicii, & quæ nedum juvabunt, ſed quinimo etiam ægrotos lædent, ſeu ab ipſis ægrotis in deterius mutantur, atque abeunt, exitium præmonſtrabunt, quod Hippocrat. *in Sect.* 2. *Aph.* 2. de ſomno expreſſit, cum dixerit: *Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale: ſi vero juvet, non mortale.* Quo ex medicis præſidiis, quæ juvant ægrotos, ſalutarem ſane morbum ſignificant. Idem ex omnibus naturæ excretionibus juvantibus, (quas criſes Medici vocant) judicari ſolet, quæ enim juvant, ſalutari itidem; & quæ non juvant, difficile judicium reddunt; atque quæ lædunt in acutis morbis exitium prænuntiant: omniumque certiſſimum, ubi aliqua ſigna prava illuxerint, cujusmodi ſunt, in ardentiſſimis febribus tremores, convulſiones, refrigerationes extremorum cum ardentiſſima ſiti, deliria, atque alia multa, quæ alias accurate recenſuimus, atque poſterius de ſingulis accuratius agemus. Atque hæc de

a) Lib. 1. 39. tum & in Coac. præſag. text. 53. *b*) Prorrhet. lib. 1. text. 67. *c*) Libr. Prognoſt. p. 41. lin. 33.

de ægrotantium morte ac ſalute a naturæ morbique viribus, atque a futuri ſtatus cognitione præſagienda dicta ſint, & quod hactenus de iis univerſaliter ſcriptum eſt, nunc in ſequentibus libris ſpeciatim, de ſingulis ſymptomatis, quibus natura, tum robuſta, tum debilis, adverſus morbum dignoſcitur, agendum erit, atque his noſtra prædicendi methodus abſolvetur.

FINIS LIBRI PRIMI.

PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS, DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

De quibus in toto opere ſit agendum.

Prædicendi artificium in quibus conſiſtit.

Cum in primo libro de Ægrotantium ſalute, ac exitio Prognoſticum a naturæ morbique cognitione pendere dixerimus, atque etiam ex quibus vires utriusque tum prævalidæ, tum debiles innoteſcerent, plane fuerit demonſtratum. Supereſt modo, ut de earundem virium fortitudine, atque debilitate ſpeciatim agamus. Ex his ſiquidem totum prædicendi artificium nobis innoteſcit, in ipſorumque accurata obſervatione conſiſtit. De hoc vero agentes, ab iis, quæ naturam morbo vel imparem viribus, vel firmiorem denotant, exordiemur. Itaque de his (quæ facultatem actiones firmas, vitiatas, diminutas, ac omnino exſtinctas ſignificare alias dictum eſt) ſermonem primo faciemus, & poſtea de illis agemus, quæ tum morbos fortes, exitio-

exitiosos, tum debiles, salutares, denotant, a quibus ad particularium morborum, illorum inquam, quæ hominibus exitium inferre possunt varios eventus judicandos, descendemus. In his vero singulis tradendis, ut ordine non careamus, (quando nos ad dignoscendum prognosticum, singularum facultatum actionibus, uti instrumentis seu mediis, utamur) in primis circa eas actiones, vel sanas, vel vitiatas, vel diminutas, vel plane sublatas, quæ ab animali facultate, & secundo a vitali, atque demum, a naturali proficiscuntur, versabimur. Sed rem aggrediamur, ab internis sensibus principium facientes, quorum cognitio, quantum ad ipsorum morborum exitus prædicendos Medicis conducat, ab iis, quæ posterius scribemus, liquido cuique nostrum constabit.

CAP. II.

Quid mente constare in morbis significet.

Ad indagandum morborum prognosticum exordiemur, ut nuper proposuimus ab actionibus animalis facultatis, quæ imaginatione, ratione, ac memoria perficitur; atque ab iis primo, quæ mentis seu virtutis ratiocinatricis, robur & debilitatem, significant. Hæ si fortes, firmæ, ac perfectæ, vires istius facultatis prævalidas; si vitiatæ, diminutæ, ac omnino sublatæ, prælanguidas denotant. Itaque multum interest, in omnibus morbis actiones, quæ vim hanc animalem fortem seu firmam significant, atque prælanguidam, sedulo cognoscere. Hæ namque in cerebri malis, exitium, illæ salutem futuram prænuntiant. Quæ nos haud fallent, si cum ipsis facultatum aliarum actiones æque responderint, fit enim aliquando, cum recte tum vitales, tum naturales vires valuerint, ut mens in ægrotis turbetur, quæ non raro salutaris crisis fit indicium. Ea quanquam Hippoc. *in Sect.* 2. *Aphorism.* 33. dixerit: *In quovis morbo mente constare; & bene se habere ad illa, quæ offeruntur, bonum:* Nihilominus in multis morbis mentis constantia licet ex bonis signis sit, nullo modo salutem prædicit, quandoquidem multi

Animalis facultatis actiones quænam harumque robur & debilitas quid ad præsagium in morbis.

Mentis constantia in

quibus morbis ſalutem non prædicit.

multi ex pleuriticis, peripneumonicis, anginoſis, hepatis, lieniſque, ac aliarum partium inflammationibus atque ex febricitantibus ſine ulla mentis vacillatione moriantur. In ſepti vero tranſverſi, renum, uteri, cerebri, ſpinalis medullæ, nervorum, partiumque nervoſarum juxta cerebrum poſitarum, aut quibus cerebrum maxime conſentit, inflammationibus ægrotos ſanos mente eſſe, non obſcurum recuperandæ ſalutis indicium exiſtimatur. Nullus etenim, aliqua ſupradictarum partium ex præcipuis, vel multis ſimul inflammatis, prudens ac ſapiens moritur. Ex quo in talibus morbis ægrotos mente conſtare optimum eſt, præſertimque ſi id cum aliis ſignis bonis appareat: ſcitu vero dignum cenſet ad hoc, ut diſtinguantur mente recte valentes ab iis, qui modo aliquo vacillant, ut eos, qui mente conſtant intelligamus, ſæpe enim fit, ut medici hac in re plurimum decipiantur, atque errent, putantes quoſdam viros prudentes & ſapientes eſſe, qui vere delirant, & aliquos vacillantes, qui recte ſapiunt. Mente vero hi conſtare dicuntur, in quibus omnes voluntariæ actiones plane firmæ, ſeu illæſæ ſpectantur, ac in ipſis obeundis partium ſolitum decorum ad unguem ſervatur, nec non ubi interni ſenſus recte atque ſecundum conſuetudinem valent, ſuaque munera obeunt. Vel mente denique conſtare eos dicimos, ut Galeno quoque placuit, qui loqvuntur, aguntque ſingula rationi conſentanea. Sed de his nunc ſatis, in ſequenti enim capite iſtud nos accuratius ſcribemus.

Mente conſtare in quibus morbis optimum.

Mente conſtare quinam dicuntur.

CAP. III.

Quid ſit mente non conſtare, qualibusque ſignis, cum præſens de mentis inconſtantia, tum futura prænoſcatur, & de deliriorum differentiis atque cauſis.

Quemadmodum ægrotos in omnibus morbis mente conſtare, ſeu quod ad rectricis facultatis actiones pertinet, recte ac ſecundum conſuetudinem ſe habere, bonum eſſe affirmavimus; ſic illos quovis modo delirare, ſeu vacillare, ſeu

ſeu non recte ſecundum conſuetudinem ſapere, malum fore ad ſalutis prognoſticum ſignum, dicimus. Quo ſigno in acutis morbis ſæpe exitium prædicimus. Ceterum ad illuſtrandam prædicendi rationem, primo quid per mentis inconſtantiam, & ſecundo qualibus ſignis præſens inconſtantia nobis innoteſcat, & futura prænoſcatur, explicandum; atque tertio de amentiarum ſeu deliriorum differentiis atque cauſis, non minus accurate agendum, duximus. Quod itaque ad primum attinet, mente non conſtantes ſeu deliros Galen. appellat, qui loqvuntur, aguntque nihil rationi conſentaneum, qui tamen, non recte omnes deliros, ſeu mente aberrantes expreſſiſſe viſus eſt: quando nedum eos, qui nihil agunt vel loqvuntur rationi conſentaneum, at omnes, qui quippiam tantum agunt, aut loqvuntur præter conſuetudinem, etſi in multis ſapientes, videantur, amentes, ſeu mente aberrantes, ſeu dilirantes vocari oportere patet: dux etiam primus Hippocrates, ex altera tantum rectricis facultatis actione læſa, delirium ſæpe cognoſcit, ut *in libro ſecundo Aphoriſm. a*) ex dolore quem non ſentiunt ægri, dixit enim: *Quicunque dolentes parte aliqua corporis, omnino dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat.* Et in *Prognoſt.* 1. *text.* 55. *b*) ex ſolo decubitu: *In ventrem autem cubare, qui in ſanitate non eſt ſolitus ita dormire, quo tempore ſanus fuit, malum eſt, delirium enim, aut dolor circa ventris ſedes ſignificatur.* Galenusque etiam in 1. *Prorrhet.* 6. a ſola ſputatione delirium dignoſci tradidit. Et *in primo Prognoſt. c*) ex manuum indecora geſticulatione, cum ægri feſtucas colligunt, fruſtraque venantur muſcas: ac non minus ex ſermone, & reſponſione ægri; Auctor enim 1. *Prorrhet.* 44. *d*) ait: *Ferocem reſponſionem in homine modeſto, atque in feroci modeſtam, delirium ſignificare, & garrulitatem in taciturno, ac ſilentium in garrulo.* Hæc & quam plura alia exſtant exempla, quibus homines ex una tantum læſa actione deliri reputantur. Quare dicamus nos illos mente aberrantes fore profecto dicendos, in quibus alia ex voluntariis actionibus præter ratio-

Mente non conſtantes quinam dicuntur.

Signa quibus

L

a) Text. 6. *b*) Pag. 37. lin. 48. *c*) Pag. 38. lin. 1. *d*) Et in Coac. 51.

deliran-tes co-gnoſcun-tur. tionem vel exſuperans, vel deficiens obſervatur, & in ipſa ſolidum decorum non ſervatur, veluti ſi manus indecore moveatur, feſtucas fruſtra colligendo, aut muſcas venando, vel aliquod præter conſuetudinem, atque ſine cauſa; ut etiam qui præter conſuetudinem, parum, vel multum, vel indecore obſcæna turpiaque loqvuntur, verbaque incompoſita, & non conſtantia; & qui tardius, quam neceſſitas expoſtulat, reſpirant; aut pudenda coram aſtantibus denudant; vel eos deliros dicimus, in quibus ſenſuum defectus in animo obſervatur, in animo inquam non advertente ſenſibilium ſpecies, quæ iis objiciuntur, vel fruſtra eas, quæ non ipſis ſenſibus objiciuntur, ſentiant. Ex quibus ii profecto delirant, qui ſolitis ſenſibus, ſine cauſa defecerunt, vel iis præter conſuetudinem utuntur, aut cum ægri aliqua ex voluntariis actionibus careant, vel abutantur. Quæ notæ, ac delirantium conditiones in Coacis præſagiis 2. *coac. præſag. ſec.* 1. *text.* 10. *a*) perbelle hiſce verbis exprimi videntur: *Facere quid præter conſuetudinem, velut inſtituere, velleque ea, quæ prius non conſueverat, aut contrarium iis, quæ fuerunt conſueta, malum, & proximum dementiæ.* Quævis igitur mutatio, in moribus, in geſtu corporis, in voce, ſermone in ſenſuum judicio, hominem delirum, atque alium a ſeipſo factum denotant. Sed nunc ad particularia magis inconſtantis mentis ſigna accedamus, (quod eſt caput ſecundum a nobis propoſitum) illa in memoriam revocantes quæ variis locis tum Hippoc. 1. *Prorrh. b*) *text.* 6. cum Gal. memoriæ prodiderunt. Quæ hæc erunt: *Ferocem reſponſionem in homine compoſito & modeſto, atque in feroci & incompoſito modeſtiam, delirium ſignificare.* Ex 2. *lib. Prorrhet. c*) ut nuperrime meminimus, & aſpectum audacem, atque ferocem eſſe phreniticum. Idem quoque ſignificari ab ægrotis dolorem non ſentientibus, atque lingua exuſtis nihil ſitientibus, vel exiguum potum expoſcentibus. Nec non pulſu hypochondriorum cum frequenti oculorum obtuitu. Quod & oculos ſublimes, atque inſtabiles denotare Gal. *in* 1. *Pro-*

Mentis incon-ſtantis particu-laria ſi-gna.

a) Coac. 47. *b*) 44. *c*) Lib. 1. Prorrh. 49. & Coac. 213.

1. *Prognoſt. a*) tradidit. Eodem quoque modo ex decubitu in ventrem præter conſuetudinem Hippoc. *in eodem lib.* 1. *Prognoſt. text.* 23. 24. *b*) delirium notari dixit. Et Gal. *in Comment.* idem teſtari ſupini cubantis crura admodum reducta, diſtractaque & inſolitum dentium ſtridorem, quod ibidem *c*) Hippoc. docet, nec non in ſummo morbi vigore ægrotos velle reſidere, atque nuper commemoratas manuum geſticulationes, quippe ad os manus ferri, aut fruſtra ægrotos muſcas venari, feſtucaſque colligere, aut de veſte pilos evellere, aut de pariete ſtipulas carpere, uti in Dealcis uxore, quæ in Leio decumbebat, Hippocrat. *d*) obſervavit. Delirantis etiam non obſcurum ſignum erit, modeſtos ægrotos, omniumque maxime mulieres, aſſidentibus devorato pudore pudenda ſine cauſa nudare. Quod & reſpirationem magnam ex intervallis editam ſignificare tum Hippoc. in Prognoſtic. *e*) tum Gal. *in* 2. *de reſpirat. cap* 5. tum *in* 3. *Epidem. f*) *text.* 3. 19. docuerunt. Idem notat palpitatio hypochondriorum, non minusque ægrotos non agnoſcere familiares, ex Coacis præſagiis *g*) delirium teſtatur. Atque *in* 1. *Coac. præſag. ſec.* 1. linguas *h*) vocesque *i*) obtremiſcentes, frequentem *k*) ſpuitionem, urinasque *l*) mingi in non recordantibus, mictas *m*) prærubras eſſe cum ſublimi. Vocem item *n*) clangoſam, linguas *o*) denſas, vomitus *p*) æruginoſos cum ſurditate, tinnitus *q*) aurium in acutis febribus, dolores *r*) circa umbilicum palpitantes, atque *s*) laterum raros & *t*) coxæ occultatos, cum urinis ſuſpenſionem elatam

L 2 ha-

a) Hipp. Prognoſt. p. 38. lin. 37. & Coac. 227. & 228. *b*) Prognoſt. p. 37. lin. 48. *c*) Lin. 52. *d*) Epidem. l. 111. Sect. 3. Ægr. 15. p. 1114. Confer. & lib. Prognoſtic. p. 38. lin. 1. & lib. 1. Prorrhet. text. 34. & Coac. 76. *e*) Pag. 38. lin. 8. *f*) Sect. 3. Ægr. 15. & 16. p. 1114. & ſeq. *g*) Text. 282. 298. 300. 308. &c. *h*) Coac. 233. & 1. Prorrh. 19. & 20. *i*) Coac. 99. & 1. Prorrh. 19. *k*) Coac. 244. & 1. Prorrhet. 6. *l*) Coac. 596. & 1. Prorrhet. 29. *m*) Coac. 198. & 1. Prorrhet. 32. *n*) Coac. 99. & 1. Prorrhet. 19. *o*) Coac. 234. &c. Prorrhet. 3. *p*) Coac. 169. & 1. Prorrhet. 10. *q*) Coac. 131. & 1. Prorrhet. 18. *r*) Coac. 300. & 1. Prorrhet. 36. *s*) 1. Prorrh. 22. *t*) 1. Prorrhet. 37.

habentibus, ipſasque *a*) urinas aquoſas, albas, cum ſuſpenſo, elato, rotundo, & capitis dolore in turbulentis, vigilibusque mentis aberrationem indicare, quemquam in Hippoc. & Galen. ſcriptis verſatum, non latet. Auctor *Prorrhet. b*) addit: *Ex vomitu faſtidioſo, vox clangoſa, oculique concretum pulviſculoſum habentes, inſaniam oſtendunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementi inſania acute correpta, muta obiit.* Et in ſequenti textu: *Si in ardente febre aurium ſonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* Gal. etiam *in 5. de loc. affec.* ſcribit: phreniticis delirium non ſubito, ſed paulatim fieri, neque affatim quieſcere, ipſumque præcedere ſolent interim vigiliæ, interim ſomni turbulenti, cum manifeſtis imaginibus, a quibus clamant nonnulli, & exſiliunt; aliquando oblivio irrationalis accedit, ita ut aliqui, cum vas ad mingendum tenuerint, mingere non recordantur, aliqui cum tumultu inſolito ac temeritate, ut nuper dictum eſt, reſpondeant, cum antea fuerint manſueti, ac mites; parvo item potu utuntur, reſpirationemque habent magnam atque raram, atque dolet iis nonnunquam occiput, pulſus parvi ſunt & duri. Cum vero propius ad phrenitim accedunt, oculi apparent vehementer ſquallidi, lachryma in altero oculorum acris, lippitudo, venæque oculorum ſanguinis plenæ cernuntur. Idem ſanguinis ſtillicidium e naribus fit, quo tempore nihil prudenter reſpondent, floccos evellunt, feſtucas carpunt, febris aridior, æqualior, ſine magnis mutationibus uniformis, lingua ſalebroſa, & aliquando ſurdaſtri, aliquando mœſti, & vix quicquam reſpondentes, dolorificumque non ſentientes. Atque hæc ſigna ad dignoſcendos mente non conſtantes ſeu deliros, nobis ſufficiant. Ex quibus multa deliraturos ægros, ſeu mente caſuros decernent, uti vigilia, quæ ſæpe delirium antecedit: ut *in 2. Prognoſt. c*) Hippoc. meminit: Utrumque enim quippe tum illam, tum delirium excalfacto aut exſiccato cerebro, excitari Gal. *in lib. 4. de præſag. ex pulſibus* prodidit. Somni etiamnum turbati, atque tumultuoſi,

Deliria futura ex quibus ſignis præſentiuntur & portenduntur.

a) Coac. 582. & 1. Prorrh. 4. *b*) 1. Prorrh. 17. *c*) Progn. p. 39. lin. 52.

tuosi, conspicuique, a quibus ægri clamant, exsiliunt, futuri delirii sunt præsagia: de quibus in Coacis præsagiis *a*) *sec.* 2. *text.* 8. *Turbulentæ, ferocesque excitationes e somno delirium adferunt.* Aurium quoque tinnitum, & sonitum insaniam sæpe præcedere Auctor Prorrheticorum *b*) meminit, non minus, & surditatem, *c*) si præsertim cum urinis appareat habentibus suspensionem elatam ac sublimem. Oblivinem quoque sæpe ante phrenitim manifestari, Galenus *in quinto, de loc. affectis,* ut nuper etiam meminimus, prodidit. Dolor item capitis vehemens, & assiduus in acutis febribus delirium portendit, præsertimque in auribus qui observatur, ex Hippocrate *in* 3. *Prognosticorum. d*) Nec non si dolor cum præcordiis revulsis appareat, de quo *in Coacis præsagiis e*) *sect.* 1. *text.* 6. *Capitis dolor in acuto morbo, præcordia revulsa, siquidem sanguis non effluet, in phrenitim procedit.* Non minus & vigilia cum aurium sonitu vel tinnitu, vel surditate, ni hæmorrhagiam indicaverint: Et *in f*) *secundo Prorrheticorum,* hæc quoque una observata delirium prænuntiare, ita legitur: *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigilia, obscuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, spes est.* Dolorem capitis assiduum ad prænuntiandam desipientiam maxime facere, testatur Auctor *libri septimi Epidemiorum text.* 100. *g*) Idem dolor hypochondrii non raro fit delirii nuncius. Quod in muliere *h*) trimestri fœtu gravida fuit observatum, idemque significat palpitatio, nec non qui circa umbilicum continuant in morbo acuto dolores, *ex tertio Epidemiorum. i*) Idem dolores in ignobili parte exorti, qui occultantur fere continuo, *ex primo Prorrheticorum* sparsim: in eodem libro *k*) scribitur: *Rari in his laterum dolores delirium ostendunt:* & *in l*) secundo libro: *Si quippiam in urina sublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit, & quæ circa aurium sonitus talia exsistunt,* quod Hippoc. *m*)

 La-

a) Text. 83. *b*) Lib. 1. 18. *c*) Ibid. 32. *d*) Prognost. p. 44. lin. 45. *e*) Text. 119. *f*) 1. Prorrhet. 38. *g*) Forte text. 120. & 121. *h*) Epidem. lib. 1. Ægr. 13. pag. 990. *i*) Ægr. 3. p. 1067. conf. 1. Prorrhet. 36. *k*) Text. 22. *l*) 1. Prorrhet. 37. *m*) Epidem. lib. III. Ægr. 5. p. 1101.

Lariſſæ calvo vidit accidiſſe, cui occultato femoris dextri dolore ſtatim delirium accidit. *a*) Lateris quoque dolor in pleuriticis, ſi absque ratione evanuerit, portendit delirium. Non raro, & ſputa rotunda, ex Prorrheticis *b*) frequensque ſputatio ſine cauſa idem notant, & Hippocrates *in 5. Aphoriſm.* 40. ait: *Quibuscunque mulieribus ad mammas ſanguis colligitur, furorem ſignificat.* Et *in quarto libro Aphoriſm.* 72. Galenus urinas albas, lucidas, idem portendere tradidit, quod & turbidæ in acutis morbis minantur, maximeque in turbulentis, & vigilibus, habentes, ut alias dictum eſt, ſuſpenſionem elatam, *ex ſecundo libro Prorrheticorum c*) *text.* 28. 31. Pulſus item in aliis atque in Hypochondriis, magnaque & rara reſpiratio *ex primo Prognoſticorum. d*) Et *in Prorrheticis e*) hæc de his quoque habentur: *In acutis morbis doloroſa in faucibus gracilia, puſilla, ſtrangulantia, atque cum æger hiaverit, non facile os tum cogere tum claudere mentis alienationem portendunt.* Vomitus *f*) etiam æruginoſi, ſeu virulenti cum capitis doloribus aſſiduis, vigiliis, ſurditateque, certa delirii futuri, tum ſingula ipſorum per ſe ſola, tum multo magis omnia, & ipſorum etiam quædam ſimul in febre acuta conſpecta, ſunt indicia. Atque ex his futura deliria præſentiri, ac portendi, dictum cum ſit, nunc deliria in ſuas ſpecies atque differentias diſtincta ſpectemus, non minusque ipſorum cauſas. Quibus quidem neglectis impoſſibile profecto videtur, nos delirantium Prognoſin recte aſſequi poſſe. Nomine autem non conſtantis mentis (ut hæc aggrediamur) nos mentis aberrationem, vacillationem, hallucinationem, amentiam, inſaniam, deſipientiam, delirium, atque phrenitidem comprehendimus, non conſtantesque mente ægrotos hiſce nominibus intelligimus. Quæ affectio ſymptomata maxime eſt ratiocinatricis imaginatricisque potentiæ. Hæc enim potentia, ut docet Galen. *in lib. de different. ſymptom. cap.* 3. vel eſt deficiens, ejusque motus eſt

Mentis inconſtantia quænam affectio & unde.

a) 1. Prorrhet. 97. *b*) Lib. 1. 6. & Epidem. Lib. 6. Sect. 3. text. 27. & Sect. 6. 21. pag. 1176. & 1190. *c*) Libr. 1. 4. & Coac. 582. *d*) Pag. 38. lin. 8. & 34. *e*) Lib. 1. 11. & Coac. 275. *f*) 1. Prorrhet. 10. & Coac. 169.

eſt imbecillus, uti in Coma, & Lethargo; vel eſt reſoluta, ut in catalepſi, *caron* vocato; vel denique eſt vitiata, ubi ejus motus pravus erransque exſiſtit, uti in delirio & phrenitide. Eodem modo de ratiocinatrice, nam vel ipſa quoque eſt deficiens ſeu diminuta, ſeu aliqua in parte reſoluta, quæ *moroſis* & fatuitas dicitur; vel omnino reſoluta ſublataque, quæ amentia vocatur: vel denique vitiata, ubi ejus motus depravatus erransque exſiſtit, quod ſymptoma delirium quoque appellatur. Accedit etiam haud raro, cum his duabus læſis potentiis, memoria iisdem vitii differentiis læſa. Aliquando in mente aberrantibus ſola imaginatio læditur, aliis illæſis, ut Galen. *lib. de ſymptom. diff. cap.* 3. in Theophilo obſervavit. Et aliquando ratio ſola, illæſa tum imaginatione, tum memoria, quod phrenitico contigiſſe in libro nuper allegato Galen. memoriæ prodidit. Plerumque vero utraque tum imaginatio tum ratio vitiata ſimul deprehenduntur, ut in iis, qui cum delirant, imaginantur ea, vel quæ non ſunt, vel ea profecto, quæ ſunt, non imaginantur, obſervatur; loqvunturque ac agunt nihil rationi ac imaginationi conſentaneum. Dividuntur vero omnes mente non conſtantes in eam, quam proprie amentiam, inſaniam, ecſtaſin, deſipientiam, mentis aberrationem, vacillationem, alienationem vocamus, & in eam, quam Græci *paraphreneſin* & noſtri delirium dicunt, atque tandem in phrenitidem. Quam Gal. cum Hippocrate ab aliis deſipientiis, quod cum febre fiat, diſtinxit: De qua *in ſecunda de ſympt. cauſis c.* 7. Nominantur autem ex his, quæ quidem cum febre ſunt, phrenitides, quæ ſine febre ſunt, inſaniæ, Græce *maniæ*. Quæ a deliriis perpetuitate delirationis diſtinguuntur, nam etſi deliria ſeu paraphreneſes cum febre fiant, non tamen ſunt perpetua, veluti de phrenitide dicitur. Gal. quidem multis locis affirmavit Hippocratem vocare eos phreniticos, qui perpetuo delirant, uti paraphreneſes vocat deliria, quæ tantum vel in acutiſſimarum febrium ſummo vigore apparent, ipſisque declinantibus declinare obſervantur; quare continuitate delirii, atque ipſo etiam delirio ſenſim ac ſenſim

Delirio-rum diviſio & differentia.

Phrenitides quomodo a delirio differant.

Paraphrenitides quid.

pro-

prodeunte, phrenitici a deliriis destinguuntur, iis exceptis, qui septo transverso inflammato mente moventur, hujusmodi siquidem deliria non facile a phrenitide distinguuntur, quod & ipsa cum febre fiant perpetueque exsistant, ex qua difficultate antiqui putarunt septo transverso inflammato homines phreniticos evadere, atque ob eam suspicionem *phrenas* illi appellarunt, tanquam φρονοῦντι, id est, sapienti parti conferat quippiam. Distinguit vero ab his phreniticos Gal. quia phrenitici magnam edunt respirationem, atque ex longis intervallis, cum quæ in delirio ex septo transverso observatur, inæqualis sit ita, ut modo exigua appareat, atque frequens, modo magna & angusta, quæ respiratio in phrenitide non fit, nisi pars aliqua respirationi servientium simul, vel inflammatione laboret, vel aliquo dolore vexetur, quam Galen. *in* 2. *lib. de respir.* accuratius docuit. Præterea in delirio ex septo transverso statim hypochondria tenduntur, quod in phrenitide posterius fit, eaque statim a principio revelli, proprium est illiusce delirii. Demum ex omnibus accidentibus, quæ phrenitidem sequuntur, uti sunt, oculi rubentes ac inflammati, faciesque tota calore æstuans, & reliqua alias a nobis accuratius exposita, vel nulla, vel pauca, & levia in his apparent. Accedit quod delirium istud velut repente fit, & in phreniticis delirium paulatim incipit.

Quomodo a Phrenitide distinguuntur.

Phrenitidis etiam aliæ multæ differentiæ observantur, una siquidem est, quæ μανιώδης dicitur, in qua ægri calcitrant, pedibus feriunt, mordicus impedunt, excandescunt, eos, qui ingrediuntur, hostes habentes; quod ubi feroces esse incipiunt, ingentiaque mala perpetrant, vehemens dicitur, hancque Græci Θηριώδην appellant, & nostri ferinam ac melancholicam. De qua Auctor Prorrheticorum 1. *a*) *Prorr.* 25. *Quæ pauco tempore feroces fiunt desipientiæ, ferinum est.* Altera obscura, mitis, in qua ægri obscure blandeque delirant, uti vix tales dignoscantur: Hi *in Coacis præsagiis b*) 7. *sect.*

Phrenitidis variæ differentiæ.

a) Text. 26. & 123. *b*) Text. 65. ubi mentis emotiones cum taciturnitate in eo, qui voce defectus non est, perniciosa dicuntur. Vid. & 1. Prorrhet. 54.

ſect. 2. *tex.* 13. moti mente cum ſilentio vocantur, de quibus *in Prorrheticis: a) Tremulæ, obſcuræ, contrectabiles deſipientiæ, valdæ phreniticæ.* Græci has (ut alias dictum eſt) ἀσαφώδεις vocant, & noſtri obſcuras, quæ nedum ab idiotis, verum etiam a doctis Medicis non raro ignorantur. Tales enim ut Galen. *in* 1. *Prorrhetic.* 33. ſentit, nedum tumultuoſe non exclamant, non exſiliunt, ſed quieti quinimo jacent, neque prorſus loquuntur, neque figuram decubitus permutant, ſæpiusque, qui ita affecti ſunt, familiaribus opinionem præbent, quod mox ſint, ſi quod fiat ſilentium, dormituri. Clauſis itaque feneſtris conquieſcunt cuſtodes, tempus in his interdum longum conterunt, dormire ægrum, quod neque loquatur, neque moveatur, arbitrati, ægro ipſo non dormiente, & manus quiete movente, non ſecus quam, qui per levem contrectationem aliquid vel tangere, vel invenire volunt. Horumque alii clauſis palpebris hæc agunt, & interrogati de aliquo, neque prorſus oculos aperiunt, alii, poſtquam aperuerunt, aut paulo poſt claudunt, aut immoti obſervant affectionem, Gal. hecticam appellatam. Sed videtur hæc deſipientia ſignis profecto cum ea, quæ ex Comate & Lethargo fit, convenire. Quamobrem mutatio, diſtinctioque quælibet ipſarum erit dignoſcenda. Etenim quæ cum Comate, vel Lethargo, (quem Græcorum aliqui ut Galen. ait *Typhomaniam* vocarunt) fit in principio morbi, perſeveratque diu: aſaphodis, ſeu obſcura, ſeu ut Gal. placuit, hectica dicta, nunquam in morbi principio, ſed morbi progreſſu, poſt vehementem aliquam inſaniam. Etſi veternoſa comatoſaque etiam a frigido humore, atque etiam a multo ſanguine, poſt morbi principium ſæpe concitetur; quæ aliquando vel bonam vel malam criſin antecedit & apparet, in qua languidos pulſus, duros, anguſtos atque parvos obſervamus, quales in illa deſipientia non obſervantur. Sed jam de ipſarum cauſis agamus. Deliria omnia a calidis mordentibusque ſuccis concitari Gal. *in lib.* 2. *de ſympt. cauſis* tradidit, præcipueque a flava bile, atque ſæpe ex calidiori cerebri intemperie

Aſaphodes quid.

Typhomania quid & quo morbi tempore fit.

Deliriorum omnium cauſæ.

a) Lib. 1. 34.

perie. Omnia vero deliriorum genera, vel insaniæ, vel phrenitides, vel paraphrenitides a cerebri læsione oriuntur. Speciatimque deliria, quæ duplicia exsistunt, ea inquam, quæ tantum in summo febrium acutarum vigore excitantur, quæque a calidis mordentibusque vaporibus sursum in caput sublatis, ortum habent. Alia vero deliria, quæ sine febre manias, seu insanias, Medici appellant, quas cum febre phrenitides Gal. vocat, cum tamen veræ non sint, nisi phlegmonem in cerebro, aut ejus membranis, sanguis biliosus ex Gal. *in 2. lib. de sympt. caus. c. 7.* efficiat. Hæc vero raro fit, uti frequentius phrenitica illa desipientia, quæ a calidis humoribus in cerebro, vel ejus involucris delatis sine phlegmone concitatur. Quales Hippoc. *in 1. Epid. a) comm. 2. text. 73.* observavit. Hæcque fiunt tum a sanguine, tum a bile, cerebri locum, in quo princeps animæ pars residet, prehendente, ut Gal. 2. *de sympt. causis c. ult.* meminit: vel a flava tantum bile, quæ etiam febris exurentis incendio exusta, atque in nigram versa, vehementem illam desipientiam, Græcis *Maniodin, Tiriodin*, ac nostris (ut alias dictum est) ferocem, furiosam, ferinam, melancholicamque, appellatam efficit, quæ fit ab exusta bile cerebro, membranisque immodice resiccatis, cum qua ægri sæpe in tremorem incurrunt, atque convelluntur. In hæc sane symptomata non nisi vehementissimas ac exitiosissimas phrenitides illabi Gal. tradidit. Eæ vero desipientiæ cum febre, phreniticæ quoque vocatæ, fiunt nedum ab humoribus calidis, verum etiam ut Gal. *in 3. Epid.* docuit, a frigidis, nempe pituitosis in cerebro putrescentibus, qui putredine calorem acrimoniamque, quibus in cerebro ejusque membranis læsis delirium concitatur, acquirunt. At hæc deliria, ab iis, quæ calidi humores concitant, somno, atque etiam sopore distinguuntur, quatenus qui ex frigido humore delirant etiam simul dormiant, vel veternosum affectum simul habeant; & a calidis humoribus desipientes vigiliis quoque simul infestentur. Fit etiam non raro, ut tum calidi, tum frigidi simul, humores permisti mistam desipientiam ex delirio & lethar-

a) An Sect. 2. pag. 954?

go,

go, ut Galen. *in* 1. *Prorrhet.* meminit, pariant. Hique ambo contrarii affectus a principio ad finem usque cum continuent, ægri tum vigilant, tum ad ſomnum inclinationem habent; interimque magis phrenitici obſervantur, prout bilis pituitæ prævalet, & interim plus lethargici, ſeu Comatoſi, prout pituitoſus humor bilioſo ſit copioſior. Hæque ſunt omnes phreniticarum deſipientiarum cauſæ, a quibus quoque vera phrenitis, quæ eſt ab illis ſuccis in cerebro ejusque membranis orta inflammatio, ortum habet, quæ a pallida bile mitior eſt, a flavaque vehementior, & omnium maxima ab eodem humore incendio febrilis caloris peraſſato. Ea vero deſipientia obſcura, aſaphodis Græcis dicta, quæ cum ſilentio fit, pro cauſis prælanguentem facultatem animalem, atque hecticam quandam, ut Gal. *in Prorrheticis* docet, temperiem habet. Cum enim vel inflammatio, vel flava bilis cerebrum occupat, initio quidem nondum per totum cerebri corpus permiſcetur, ſed in eo fervens ſpiritus alterat & agitat, unde clamant ægroti, exſiliuntque; poſtquam vero imbibita eſt, atque hecticam cerebrum quandam intemperiem acquiſivit, ægroti ſilent, quietique manent, ut vix etiam deliri a Medicis dignoſcantur: hanc ſuperius diximus multis a veternoſa diſtingui, ſed præcipue prælanguidis pulſibus parvis durisque. Quæ vero cum ſopore prodit, vel a ſanguine fit, ſanguineque ac bile permiſtis cerebrum invadentibus, vel a pituita bileque ſimul miſtis, aut ab humore crudo pituitoſo, putrefacto, caloremque & acrimoniam exinde adepto, vel demum a caloris nativi exſtinctione.

CAP. IV.

De ſalute a deliriis prædicenda.

Ex deliriis ea minus mala exſiſtunt, quæ non perpetuo ægrotos tenent, ſed parvo tempore, atque cum ſignis bonis, vel non lethalibus, prodeuntia. Quibus vires quoque debent æque reſpondere, quippe, ut ſint validæ, quando deliria quoque prævalidas vires expoſtulent, quæ cum

Deliria quænam minus mala.

prælanguidis natura ægerrime vincit. Nullum vero ex deliriis, ut docuit Gal. 6. *Aph.* 53. securum reputatur. *Minus vero periculosa, quæ cum risu fiunt: sicut temeraria omnium sunt periculosissima. In medio autem ambarum desipientiarum sunt, quæ cum studio fiunt.* Nullum tamen delirium, etsi unum ex maximis malis exsistat, per se solum certum exitii indicium esse poterit, veluti neque mentis quoque constantiam solam in ægrotis salutem indicare alias meminimus. Simul vero cum bonis signis delirium concitatum minus est timendum, præcipueque si, præterquam quod non est perpetuum, neque vehemens, feroxque exsistat, sed quinimo magis leve, & parvum, utpote quando ægroti in paucis mente aberrant; magnum siquidem delirium Gal. *in lib. de diff. sympt. cap.* 4. etiam vocat, ubi variæ deliriorum species in ægroto simul observantur. Parva itaque levia in paucioribusque actionibus deliria observata minime omnium sunt timenda, maximeque si tantum per accessiones fiant. Verum neque satis ad mitem benignamque deliriorum naturam denotandum, ut delirium non sit perpetuum, sed etiam est opus, ut omni ferocitate careat, quando auctor *Prorrh.* 1. *text.* 26. dicat: *Quæ parvo tempore feroces fiunt desipientiæ, ferinum.* De quibus Gal. dixit: *Cum videderis quempiam cum ferocitate desipientem, etsi paulo post sedetur, cognosce mentem ejus non febris ratione læsam esse, sed phreniticam subali affectionem, quæ post adaucta ferina tibi videtur.* Itaque delirium intermittens, non vehemens, sed leve, scil. mite, parvumque, quod præsertim fiat per accessiones, nunquam erit exitiale. Sed cavendum, ne parvum miteque falso creditum nos quandoque fallat, etenim multi exitio proximi sic delirare non raro dignoscuntur, quibus *in Prorrhet.* 1. *a*) *text. IV. n.* 13. *Tremulæ, obscuræ, & contrectabiles desipientiæ, valde phreniticæ.* Quod facile ex prælanguidis viribus, ac aliis exitiosis simul observatis signis, perpetuitateque ab iis distinguitur. In eo namque vires prævalidæ, non perpetuumque est, atque sine exitiosis signis observatur, quale in *Milidia* vidit Hippoc. *b*) In hoc

Delirium mite & benignum quomodo ab parvo falso credito & exitiali dignoscitur.

a) Text. 34. *b*) Lib. 1. Epidem. p. 991. Ægr. 14.

hoc pulſus ſunt languidi, delirium perpetuum, cum ſignis exitioſis: quæ ſane omnia, inquam, ſigna, tum cum delirio orta, tum quæ poſt ipſum illuxerunt, maximopere ſunt obſervanda. Hæc enim non raro ſalutarem criſin antecedunt. Quæ Galeno *in* 1. *lib. ad Glau. cap.* 15. docente, fiunt ſanguine, vel bilioſo humore, ad caput critice recurrente. Apparent vero iſthæc deliria, criſin portendentia, aliquando cum capitis dolore, gravitate, ſurditate, convulſione, atque aliis hujusmodi multis. De his Gal. *in* 1. *Epidem. a*) cum in Dealcis horto decumbentis hiſtoriam commentatur, ſcribit: *Nam quæ deliraverit in nona, & dextro oculo ſtrabo fuerit, res ſunt, quæ ſolent in judiciis evenire.* Et in Abdera virgine *b*) delirium cum ſurditate judicium, quod tum pedum doloribus, tum ſanguinis e naribus eruptione, eſt ſecutum, præceſſit. Atque multo clarius id in muliere moroſa viſum eſt, de qua Hippoc. *in* 3. *Epidemiorum: c*) *Tertio convulſiones conquieverunt, coma, & in ſomnum inclinatio, rurſusque vigiliæ excitaverunt eam, continere ſe non potuit, multum deliravit, febris acuta, ſub hanc noctem ſudor multus toto corpore & calidus prærupit, libera febre dormivit, plana mente conſtitit.* Item delirium, ſexta die in virgine Lariſſæ *d*) obſervatum, largam ſanguinis eruptionem indicabat, quod etiam in Heropyto Abderæ *e*) viſum eſt. Cum dolore itaque, gravitate capitis, vigilia, comate, ſurditate, convulſione, oculorum caligatione, ſplendore, lachrymis involuntariis, aurium tinnitu, ignorantia, oblivione, tremore, anxietate, inquietudine, clamore, ſurrectione, ſpirandi difficultate, urinæ ſuppreſſione, rigore vehementi, æſtu multo, ſitique intolerabili, repente obortis, delirium ſæpe judicium futurum prædicit, vel profluvium ſanguinis, de quo in 5. *coac. præſag. f*) *ſect.* 1. *tex.* 36. ſcribitur: *In quibus morbis ab anxietate delirium derepente fit, profluvium ſanguinis ſignificat;* vel urinæ, de qua

Deliria criſin portendentia.

 Hip-

a) Vide Hippocr. Epid. l. 3. p. 1066. Ægr. 3. *b*) Epidem. l. 3. p. 1103. Ægr. 7. *c*) P. 1108. Ægr. 11. *d*) Lib. 3. Epidem. p. 1110. Ægr. 12. *e*) Ibid. p. 1106. Ægr. 9. *f*) Tex. 184.

Hippoc. *in 6. Epid. a*) *Urina multam ſubſidentiam habens, ſolvit deliria, qualis fuit Deuxippi*: vel per ſudorem, de quo Gal. *in 3. de criſibus* ait: *Judicat autem phrenitidem ſudor bonus, & præcipue ſi ex capite multus & calidus fluxerit, ſudante ſimul reliquo corpore.* Et paulo poſt: *Contingit autem aliquando, quod etiam per ſanguinem e naribus erumpentem phrenitis judicatur.* In Coacis vero prædictionibus *b*) per ſudorem atque ſomnum ſolvi delirium docetur. Et *in 7. Aph. 5.* Hippoc. ſcribit: *A furore difficultas inteſtinorum, vel aqua inter cutem, bonum.* Delirium itaque, quod bona aliqua vacuatio ſubſecutura ſit, ſalutem prænunciat, ac quoddam ſignum decretorium exiſtit. Veluti peſſimum erit, poſt quod mala ſequetur evacuatio; quale eſt e naribus ſanguinis ſtillicidium, ſudores capitis frigidi, & aliæ hujusmodi vacuationes, de quibus poſterius nos accurate agemus. Ideo diſtinguendum, num eæ bonæ malæve ſint vacuationes, quod ſane ex multis ſignis innoteſcit, quippe ab exeuntium quantitate, qualitate, loco, per quem fit, tempore morborum, diebus in quibus apparent, atque morbi allevatione. Bonæ ſiquidem ſunt, ſi in ea copia, quæ multitudini humorum peccantium reſpondet, obſervantur, atque ubi, qualia deſiderantur, evacuantur, perque loca convenientia, & congruo tempore, quippe in ſtatu, atque in aliquo dierum decretoriorum, fiant, a quibusque morborum, ſymptomatumque vel ſequitur allevatio, vel iisdem plane ægri liberantur. Sed ad tria præcipue in omni prædictione, (quæ magni perpetuo momenti exſiſtunt) animum adhibere oportet, quippe, ad arteriarum pulſationes, reſpirationem, ac ciborum appetentiam, quæ omnia profectu ſi inculpata, & firma, etiamſi cum exitioſo aliquo ſigno ſint, maxime ad prædicendam ſalutem valent. Quod Galen. *in tertio Epidem. com. 3. c*) *text. 89.* de Heropyti agens hiſtoria, meminit. *Cum delirio namque pulſus vehementes cum inculpata tum reſpiratione, tum appetentia, non incerta erunt indicia, quod ipſis natura prævalida oſtendatur, quæ morbum ſine dubio recte feret.* Ex his

Vacuationes bonæ & malæ quomodo cognoſcuntur.

a) P. 1191. Sect. 6. Text. 22. b) Text. 483. c) P. 1106. Ægr. 9.

his itaque, quæ ſimul cum deliriis per modum judicii apparent, quomodo ſalus interim præſentiatur, hactenus vidimus. Nunc ab iis, quæ poſtea illucent, quæque ipſorum deliriorum veluti morem ſignificant, etiam perquiramus. Bonæ igitur poſt deliria factæ vacuationes, de quibus nuper ſatis a nobis dictum eſt, quales ſunt largæ eruptiones ſanguinis e naribus, de quibus egit Gal. *in* 3. *lib. de Criſib. cap.* 8. Menſtruæ item purgationes cum delirio, & poſt ipſum conſpectæ, quales obſervavit Hippoc. in virgine Lariſſa *a*) & in moroſa muliere *b*) (Galeno docente) ſimul cum copioſo ſudore apparuerunt, ex quibus, ut Hipp. meminit, febre libera dormivit, ac plane mente conſtitit. Hæmorrhoides quoque delirium ſecutæ, ſalutem prænuntiant, quas in 6. *Aph.* 21. Hipp. meminit hiſce verbis: *Ex melancholia inſanientibus ſi varices, aut hæmorrhoides, ſupervenerint, inſaniæ fit ſolutio.* Idem notant dolores vehementes, aſſiduique in coxis, cruribus, pedibus atque manibus, qui ſentiuntur, quique humoribus ad partes ignobiles, principibus relictis, decurrentibus concitantur, eſtque judicium, quod natura per humorum transfluctionem molitur. De quibus Hippoc. de Herophonte ſcribens, ait: *c*) *Octavo febricitabat, lien reſidebat, omnia intelligebat, doluit & inguen primum, ſecundum lienem, deinde in utramque tibiam demigrarunt.* Qui ſane dolores etiam in uxore Epicratis *d*) non minimam partem judicationis habuerunt. Et in eo, qui in Dealcis horto decumbebat *e*) die decimoquarto plane deliro, quintodecimo genu atque tibiæ doluerunt, ac decimoſeptimo poſtea toto corpore ſudavit, ad mentemque rediit: & die vigeſimo pedum dolores in virgine Abderæ *f*) delirium ſurditatemque deleverunt. Somnus in ægrotis delirantibus perpetuo magni erit momenti, maximeque ſi ipſe delirium ſequatur, ipſumque vel reſolvat, vel ſaltem minuat, de quo *in ſecundo Aph.* 2. *Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum.* Idque merito

Vacuationes deliriorum morem ſignificantes.

a) Lib. 3. Epid. p. 1110. Ægr. 12. *b*) Ibid. 1108. Ægr. 11. *c*) Lib. 1. Epid. p. 974. Ægr. 3. *d*) Ibid. p. 979. Ægr. 5. *e*) Lib. 3. Epidem. p. 1066. Ægr. 3. *f*) Ibid. p. 1103. Ægr. 7.

merito ſit, quandoquidem cum delirio ſemper vigilia adſit, ab una eademque cauſſa uterque fiat, ſi itaque a delirio ſomnus ſit, ſignum eſt, cauſſam delirii ſuperatam eſſe: ac accuratius ſomnus a delatione in ſomnum, ſeu coma, ſeu cataphora, ſeu lethargo eſt diſtinguendus; nam quemadmodum ſomnus bonum ſignum cenſetur, ita quodlibet prædictorum ſoporiferorum affectuum, malum, excepto veternoſo affectu, qui ſanguine in cerebrum judicii futuri cauſſa irruente concitatur. Dormire itaque ægrotos a delirio ſemper bonum, præcipueque ſi quiete dormiant, ut in Herophonte, *a*) uxore Epicratis, *b*) in Metone, *c*) in quo a ſomno delirium reſolutum eſſe, Hippoc. obſervavit. Ex quo delirium a ſomno ſedari ſemper bonum, uti contrarium malum, nam ſomnus laborem faciens, ut in Aphoriſmis *d*) habetur, mortalis. Si inſomnia quoque delirantibus conſpicua apparent, bonum ad judicandam ſalutem ſignum eſſe in Coac. præſagiis *e*) legitur, præſertimque in phreniticis, quod tamen, (quanquam in Prorrheticis *f*) ſcriptum ſit, inſomnia conſpicua phrenitidem oſtendere) veriſſimum eſt, neque error a nobis committetur, ſi ita diſtinxerimus, inſomnia conſpicua, non turbulenta, ſed quieta bonum in Coacis ſignificare, quod non niſi ſedata in cerebro inflammatione, calore febrili, & motu humorum a vaporibus, ipſa conſpicua claraque obſerventur, ex quo bonum ſemper creditur ſignum. Turbulenta vero conſpicua, in quibus ægroti expaveſcunt, exſiliunt, præter id quod ex ſiccitate fiant, etiam inflammationem, febrilem calorem, & ſpiritum motum, atque agitationem denotant, ex quo in mente motis ab his phrenitis portenditur. Sed num perpetuo deliriis ſedatis, vel plane reſolutis, bonum ſit? illis quidem omnibus, quæ vel a ſomno, vel a quapiam humorum transfluxione, ad crura, pedes, aliasque ignobilium partium, vel critica evacuatione ſedantur, vel reſolvuntur, nobis, ad futuram ſalutem eamque prædicendam fidendum erit. Ad nunc ad deliria, quæ exitium portendunt, transeamus. CAP.

a) Vide ſub lit. a. *b*) Vide ſub lit. b. *c*) Lib. 1. Epidem. p. 983. Ægr. 7. *d*) Sect. 2. Aph. 1. *e*) Text. 90. *f*) Lib. 1. 5.

CAP. V.

De morte a deliriis prædicenda.

Deliria, quæ exitium ægrotis minantur, ex ipſorum differentiis, tempore, in quo apparent, virtute prælanguida, atque aliis ſignis exitioſis, vel una cum deliriis, vel poſtea apparentibus, dignoſcemus. Phrenitica omnia deliria lethalia plerumque exſiſtunt, etſi omnes phrenitici non moriantur. Phrenitides vero omnes deſipientias eſſe diximus, quas Græci μανιώδεες, Θηριώδεες, atque ἀσαφώδεες, & noſtri feroces, tumultuoſas, furioſas, ferinas, melancholicas, atque obſcuras, ſeu blandas appellant. Hæ aſaphodes ſeu obſcuræ dictæ, vel in morbi principio, vel poſt feroces deſipientias, obſervantur, & illæ, cum fiant, ut ſuperius dictum eſt, vel a ſanguine, vel a bile, vel a bile pituitaque permiſtis, vel a pituita putri reddita, ceteris minus exitioſæ creduntur, veluti omnium ſunt exitioſiſſimæ, quæ virium aut languore, aut hectica cerebri temperie concitantur. Ex quo auctor *Prorrhet.* 1. *text.* 34. has valde phreniticas deſipientias vocavit, etſi dixerit blandas, obſcuras, contrectabileſque videri. Harum proprium videtur, ut cum ſilentio fiant. De quibus in 2. *coac. præſag. a*) *ſec.* 1. *text.* 30. *In febribus inſaniæ vehementes ſilente ægro, ſed non etiam privato voce, lethale.* Cum his vero triplex ſilentium obſervatur, unum quod a depravata mente fit, in quo æger loqui poteſt, & non loquitur, vel ſaltem parum; ſecundum cum veternoſo affectu, vel exſtinctione caloris nativi; & demum cum aphonia, id eſt vocis, ſeu ſermonis privatione, facultate animali oppreſſa, vel emoriente, aut vocalibus inſtrumentis convulſis, aut interceptione vocis materiæ: deſipientia cum ſilentio, voce integra, levi motitatione manuum, pulſu languido, oculis ut dormientibus modo clauſis, modo leviter apertis, a languore facultatis concitatur. De quibus nedum in Prorrheticis, ut nuper meminimus, ſed etiam in 3. *coac. præſag. b*) *ſect.* 2. *text.* 13. legitur: *Tremulæ, palpantes, deſipientiæ, phreniti-*

Deliria, quibus exitium ægrotis minatur, unde dignoſcuntur.

Silentium in phreniticis deſipientiis triplex.

a) Text. 65. b) Text. 76.

niticæ. Et *c*) *moti mente cum ſilentio non quieſcentes, contentis oculis, vehementer ſpiritum foras evocantes, pernicioſæ.* Ac Gal. de his *in Prorrheticis* dixit: *Atque ob id affectio humorum, ut febrium hecticarum, prava eſt, quas quidem, cum incipiunt conſtitui, vix ſolvi poſſe, exquiſite vero conſtitutas, abſolutasque, ſolvi non amplius poſſe, demonſtravimus.* Præſertim ubi in ipſis affectus veternoſi calidiſſimum ſæviſſimumque ſequantur morbum, in veternumque, refrigerato poſt inflammationem cerebro, ægros delabi, ſane eſt lethaliſſimum, nam ut *in* 3. *Prorrhet.* docetur, inſanabilia ea frigora cenſentur, quæ calidis morbis contingunt. In vehementi vero ſeu ferino delirio, tum propter humoris malignitatem, tum propter immoderatam ſiccitatem non ſolum ſilent, at etiam ἄφωνοι, id eſt, muti evadunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementer furens, & muta obiit, contigiſſe auctor Prorrh. *d*) tradidit. Quod etiam Hippoc. phrenitico *e*) & uxori Dealcis, quæ in Læio decumbebat, *f*) contigiſſe, meminit, & Gal. *in* 2. *Prorrhet. Si in febre aphoniæ, quæ convulſivo modo fiunt, deſinant in eam, quæ cum ſilentio fit, ecſtaſim, pernicioſum.*

Deſipientiarum vehementiſſimarum propria quidem ſymptomata, Tremores.

Quædam vero ſymptomata creduntur propria vehementiſſimarum deſipientiarum, ſcilicet tremores, convulſiones, ſanguinis e naribus ſtillicidia, urinæ aquoſæ lucidæ, manuum geſticulationes, & alia hujusmodi. Tremores ac convulſiones non omnes phreniticas deſipientias, ſed tantum vehementiſſimas, utpote ferinas, ſeqvuntur, uti Gal. *in* 1. *Prorrhet. text.* 9. meminit, exitioſasque emotiones ſequi ſolent. Phrenitici vero prius tremuli ac poſtea convulſi moriuntur. De tremore ſcribit *auctor Prorrh. g*) *Phreniticæ vehementer affectiones tremulæ deſinunt.* Tremorque, ut Gal. ait, ſolum vehementiſſimas phrenitiades ſequitur, nempe nervorum infirmitates, propter affectionis ſiccitatem, phreniticis diutiſſime inſunt. Exſoluta autem virtute, tum vigiliis, tum motionibus multis, ſimul vero, & nervis ſupra modum arefactis, tremores fiunt, indicant enim vehemen-

ter

c) Coac. præſ. 486. *d*) Lib. 1. 17. *e*) Lib. 3. Epidem. p. 1100. Ægr. 4. *f*) Lib. 3. Epidem. p. 1114. Ægr. 15. *g*) Lib. 1. 9.

ter ab aſſata bile cerebro irrigato ſiccatos nervos, atque ob id lethaliter ſe habere. De quibus in 1. *Prorrhet. text.* 14. *Mente ob Melancholiam aberrantibus tremores ſupervenientes maligni.* Et paulo poſt *text.* 16. *Phrenitici modico utentes potu, ſtrepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Atque etiam *text.* 19. cum dicit: *Vacillationes mentis cum voce clangoſa, linguæque convulſiones cum tremore, & voces obtremiſcentes, mentis indicant alienationem, duritiesque his pernicioſa,* & Gal. *in text.* 20. linguas obtremiſcentes in his ob facultatis debilitatem apparere, mentemque ex phrenitide vacillantem ſignificare, tradidit. Ex quo tremulas vocavit phrenitides in Prorrheticis, quæ exſtincta fere facultate oriuntur, quæque cum ſilentio obſervantur. Vi enim phrenitidis ingraveſcentis tria ſupervenire ſolent, ſilentium in ecſtaſi, tremor in vehementiſſima phrenitide, & convulſio imminente morte. At tremores lethales superveniunt febribus ardentibus, vel vehementibus ab aſſata bile inſaniis, quas ferinas & melancholicas appellari nuper docuimus, quo fit, ut tremores, qui vel ante deliria, vel cum ipſis ſimul apparent, quandoque (etſi ipſorum nulli, exceptis decretoriis, boni exſiſtant) exitium non prædicent, at quinimo ſæpe, perinde ac convulſiones, ſupervenientibus febribus ſolvantur. Quare tremores lethales tantum obſervantur, qui deliriis, ſive deſipientiis, ſuperveniunt. Non paucique in morborum principiis trementes obſervantur, qui tamen non moriuntur. Ut Pythioni contigiſſe Hippoc. *in* 3. *Epid.* 1. *a*) ſcripſit: Neque omnibus etiam deliriis, at ſolum vehementibus, ſupervenientes exitium portendent. Perbelleque hoc in 3. *coac. præſag. b*) *ſec.* 2. ſic ſcribitur: *In vehementi phrenitide tremores mortiferi.* Meritoque Galenum *in* 1. *Prorrheticorum* dixiſſe dicimus, non omnes phreniticos in tremorem finiri, cum ſolas phrenitides vehementiſſimas tremor conſequatur. Non tamen uti convulſiones phreniticorum proprii exſiſtunt, cum multis ipſorum non ſuperveniant, ſed tantum vehementiſſimis, ac ferociſſimis, in quibus tum vigiliis,

Tremores lethales.

Cuinam Phrenitidi ſuperveniant.

N 2 tum

a) Pag. 1059. Ægr. 1. *b*) Text. 93.

tum motionibus multis, vires exſolvuntur, nervique ſupra modum ſiccantur, atque areſcunt. Quo fit, ut hi raro obſerventur, quando raro etiam phrenitides eæ feroces fiant. Omnes vero phrenitici ante exitium convelluntur. Convulſionesque omnes deſipientiis ſupervenientes, atque arefactis nervoſis partibus concitatæ, lethales exiſtunt. Vereque phreniticos omnes exitioſos deſinere in convulſionem, affirmamus, uti in tremorem easdem finiri (quod in 1. *Prorrhetic. text.* 9. affirmatur) Galen. 1. *Epid. com.* 2. *text.* 52. ut falſum reprehendit. Quod in multis phreniticis Hippoc. 3. *Epid. text.* 3. obſervavit, præſertimque in uxore Philini, c) atque in phrenitico, d) de quo ait: *Secundo die mane ſine voce, febris acuta, ſudavit, non intermiſit, palpitationes per totum corpus, nocte convulſiones. Tertio exacerbata ſunt omnia. Quarto obiit,* & de muliere Cyzici e) *Decimoquarto convulſiones multæ, extremitates frigidæ, nihil amplius mentis compos, urinæ defecerunt, obiit.* Gal. quoque *in lib.* 13. *method. med. cap.* 8. de iisdem dixit: *Succedit maxime exitiali phrenitidi, nec ſanatum quempiam ita convulſorum, aut ipſe vidi, aut alium narrantem audivi.* Et *in libr. quinto Epidem.* f) Hippoc. tributo legitur Cononidem famulam phreniticam, quæ obiit die quadrageſimo, decem dies ante exitum aphonam, & convulſam fuiſſe. Eſt & quæpiam palpitatio convulſionis cognata, quam aliqui convulſivum tremorem, alii convulſionem non veram, alii ſublationem dicunt, in qua partes quidem ad manum ſubſultant, ſeu ſubſiliunt, non ſecus quam fiat in vellicatis a mordicante aut humore, aut vapore, nervis ſeſe a mordicatione retrahentibus, ſeu auſerentibus. Sic palpitant in arido piſces. Hæque palpitationes, etiam ſubſequentes vehementes deſipientias, lethales exſiſtunt, non ſecus quam tremores atque convulſiones ſunt. Sed tamen diſtinguendum erit, quoniam tum convulſiones, tum hæ palpitationes, ſi a mordentibus aut ſuccis, aut halitibus fiant, perpetuo non eſſent lethales, quare in iis alia ſigna ſimul

Convulſiones Phreniticorum.

Palpitationes.

c) Lib. 1. Epidem. p. 976. Ægr. 4. d) Lib. 3. Epidem. p. 1100. Ægr. 4.
e) Ibid. p. 1114. Ægr. 14. f) Pag. 1160. text. 84.

ſimul, vel poſtea, conſpecta conſulenda erunt, ut conſultius ab ipſis præſagiamus. Addimus quoque virulentas vomitiones, in quibus bilis aſſata, æruginoſa, vel nigra evomitur, ut Hippoc. meminit *in primo Epidem. g) com.* 1. *text.* 52. cum dixit: *Phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex iis quidam ſubito moriuntur,* ut in Philiſta *h*) phrenitico fuit obſervatum. Exitiali quoque diſipientiæ accidunt manuum geſticulationes, quas Hippocrat. in 2. *Progn. i*) 23. ſic docuit: *De geſticulatione manuum hæc cognoſcere oportet, qui in febri acuta, aut phrenitide, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus ob os fert, aut fruſtra venatur muſcas, aut colligit feſtucas, aut de veſte evellit pilos, aut de pariete ſtipulas carpit, id omne malum, exitialeque eſt.* Quod ſymptoma in uxore Dealcis *k*) in Læio decumbente conſpectum eſt. Stillicidium quoque e naribus exitioſis phreniticis ſupervenit. Nam Galen. *in* 3. *Prorrhet. text.* 49. nedum, ut dicebat eorum librorum auctor, ſtillicidium e naribus cum ſurditate, aut ignavia, ſignum eſt malum; ſed cum omnibus aliis deſipientiis, plane lethale judicandum; in *primo Prorrhet. text.* 8. merito putat. Aquoſa item urina, alba, lucidaque item, & fæces albæ, ſunt in iis pernicioſiſſima ſigna: de his Hippoc. *in libr.* 4. *Aphoriſm.* 72. *Quibus urinæ lucidæ ſunt, & albæ, malæ: maxime vero in phreniticis.* Quo in loco Galen. dixit: *Nullum ſiquidem vidi, in quo talis apparuiſſet urina, ſalvatum.* Et in primo Prorrheticorum *text.* 29. *Urinæ excretio in non admonitis pernicioſa.* Et in primo Prorrheticorum *text.* 13. *Alba dejectio, malum.* Proprium quoque videtur peſſimarum phrenitidum, etſi lingua ſit torrefacta, ægrotos vel nihil ſitire, vel ſaltem eos uti pauciſſimo potu, quo *in* 1. *Prorrhet. text.* 16. ita expreſſo utitur: *Phreniticos exiguo uti potu, malum; ſed nihil ſitire, pernicioſum.* Sed inter deliria lethalia comprehenduntur etiam, quæ circa actiones vitæ neceſſarias obſervantur, quod Auctor 3. *Coac. præſag. l*) *ſec. text.* 23. ſic tradidit: *Deliria circa neceſſaria, peſſima; quæ ex his exacerban-*

Vomitiones virulentæ.

Manuum geſticulationes.

Stillicidium e naribus.

Urina aquoſa alba lucida, fæces albæ.

ſitis læſa.

g) Pag 948. ſub fin. *h*) Lib. 3. Epidem. p. 1076. Ægr. 4. *i*) P. 38. lin. 1. & ſeq. *k*) Lib. 3. Epidem. p. 1114. Ægr. 15. *l*) Text. 98.

bantur, lethalia sunt. Tales vero sunt ex deliris, qui cibum abhorrent, potumque, cum tamen linguam habent incendio caloris exsuctam, ac prætorrefactam. Lethalia quoque deliria exsistunt, in quibus ægroti crebras insignesque habent permutationes, *in* 12. *Prorrhet. text.* 12. *In phreniticis in principio clementer habere, sed cerebro permutari, malum est.* Duplex vero est permutatio, una ex bono ad malum statum, atque altera ex uno malo symptomate in aliud malum; de hoc in 3. *coac. præsag.* m) *sec.* 2. *Ubi varii casus subinde incidunt phreniticis, pravum, & convulsionem denunciant.* Quod sane aut turgere humores denotat, aut cerebrum multiplici vexari affectu, uti quando aliqui diu mœsti, silentes, ac quieti jaceant, & post continuo garruli, ridentes, inquietique evadant, quod Hippoc. in uxore Dealcis, quæ in Leio decumbebat, observavit, de qua *in* 3. *Epidem. com.* 3. n) *text.* 86. dixit: *Ab initio cooperiebatur, & perpetuo tacita semper, villos straguli captabat, vellebatque, & scalpebat, plorabat, moxque ridebat, non dormiebat:* ac in fine historiæ: *Perpetuo cooperiebatur, aut verba multa, aut perpetuo tacita.* Desipientiæ etiam omnes præ debilitate contingentes sic, Galeno auctore, exitiosæ visæ sunt, ut nullum ex his sanari posse *in primo Prorrhetic.* testatum reliquerit. Phreniticæ namque desipientiæ omnes virtutem robustam expostulant, quæ, si languida sit, morbum ferre non poterit. Quod in 3. *coac. præsag.* o) *sect.* 2. *text.* 25. sic innuit: *Qui jam fractis viribus delirant, pessime habent.* In principio etiam morbi, quæ apparent, pessima deliria creduntur, vereque phrenitidis suspecta. Quæ enim ex his sine signis coctionis apparent, (quod ad principium attinere dicitur,) Galeno in 1. *lib. de Crisibus* docente, pessimarum dispositionum sunt indicia. Sed prosequamur judicium prognostici a signis, vel una cum deliriis concitatis, vel ipsa subsequentibus. Mala enim signa simul cum ipsis deliriis apparentia, mortem minari videntur; & lethalia, certum proximumque exitium. Somnus, ut præcipua mala symptomata narrem, plane sublatus,

Permutationes crebræ.

Signa mala simul cum ipsis deliriis apparentia.

m) Text. 101. n) P. 1114. Ægr. 15. o) Text. 100.

tus, & qui delirium concitat, aut auget, vel nihil allevat, ſignum cum delirio forte timendum ex Hippoc. Galenoque colligitur, veluti hianti ore deliri homines ſi dormiant, pernicioſum eſt. Hippoc. *in* 1. *Progn. p*) 2. *Aph.* 1. 2. Sopor item, ſeu ad ſomnum ſumma inclinatio, atque delatio veternoſa, poſt vigilias aſſiduas, ex cerebri refrigeratione, atque ex virium languore, lethale eſt; de quo loquitur Hippoc. *in* 3. *Epidem. q*) *text.* 20. cum ait: *Nullus autem phreniticorum vehementer inſanivit, ut in aliis, ſed alia quidam veternoſa in ſomnum delatione capite gravati moriebantur.* Interdum vero, ut poſterius docebimus, tales affectus judicatorie apparent, criſin aliquam ſignificantes, qui ſignis propriis decretoriorum ſignorum cognoſcuntur. Delirium etiam cum notabili oblivione, ignavia, ſtupiditateque, apparens exitii eſt indicium, de quo Galen. *in* 2. *Prorrh. text.* 30. Quod enim non cognoſcant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione enaſci id conſtat: cerebri vero refrigerationem ſequi calidam affectionem, ex qua ægroti delirant, ſemper eſſe pernicioſum, ſuperius meminimus. Si vero cum his rigeant ægri, vel frigeſcant, inevitabile fatum ſignificatur ex Galen. in 2. *lib. Prorrhet.* Idem denotat ſtupiditas, etenim, ut docet Gal. 1. *Progn. text.* 13. phrenitici etiam ſunt, quicunque, comatoſi cum ſint, non ſapiunt, ſed deliria loquuntur, atque a præſentibus expergefacti ſtupefactis ſimiles videntur. Summe etiam exitioſum eſt, ſi deſipientes non videant, ipſis profecto haud longe aberit exitium: oculi etiam lucem effugientes, involuntarieque lacrymantes, aut perverſi, aut altero major alter fuerit, aut candidum rubeum habuerit, aut pleni ſint ſanguine, uti *in a*) *primo Progn. text.* 14. *&* 33. Hippoc. docet. Facies quoque flammans, vel qua boni videatur caloris cum mœſtitia tamen, *ex ſecunda Prorrhet. b*) idem ſignificat. Capitis viſcerumque dolores vehementes atque aſſiduos, exitium prænuntiare *ex* 4. *libro Aphoriſm.* 66. col-

p) Pag. 37. lin. 46. q) Pag. 1085. G. H. a) Pag. 37. lin. 15. & ſeq. b) Lib. 1. 49. 67.

colligitur. Non minus quoque verendam esse totius corporis, vel manuum pedumque, gravitatem, item frigiditatem, atque lividitatem, Hippoc. *in* 2. *Prognost. c) text.* 7. 8. & 9. meminit. Nec non aphoniam, ægrosque taciturnos, vocem clangosam, linguam exustam & præaridam sine siti, stridorem dentium insolitum, convulsionem, palpitationem, singultum, horrorem, rigorem, tremorem, frigiditatem extremorum, crebrasque in his partibus permutationes, exitium significare exinde constat. Idemque facit inquietudo, anxietas, spiritus difficultas, cibos omnes abhorrere, nullumque potum sustinere, vomitus virulenti, sudores frigidi, cervicis, colli, scapularum, atque assidui in toto corpore, quas desudationes Medici appellant. Item stillicidium sanguinis, urinæ aquosæ, albæ, lucidæ, fæcesque albæ, ut nuper diximus, alvusque turbata multis crudis pituosis, vel etiam biliosis dejectionibus, nihil delirium levantibus. Item abscessus intro recurrentes, non minusquam exanthemata, aliæque cutis pustulæ, atque efflorescentiæ præter rationem evanescentes. Dolores etiam in ignobili parte oborti, statim desinentes. Cum his igitur vel multis vel paucis una apparens delirium, lethale est, maximeque phreniticum. Non minusque, etiam si istorum aliqua vel multa ipsum consequantur delirium, exitium significatur, omniumque maxime, ut nos alias meminimus, si deliria in tremores, convulsiones, singultus, vel aphonias desierint, cum urinis, ut dictum est, albis, claris, lucidisque, quales quinta die *Silenus d*) minxerat; omnium vero maxime pulsus prælanguidi, respiratio mala, ciborumque appetentia exstincta, ita ut quoscunque abhorreant cibos, nullam sitim sentiant, etiamsi lingua præarida & multo calore adusta sit, post ipsum delirium observata, exitium denotant. Hæc siquidem tria postremo posita (pulsus scilicet prælanguidi, cibos potusque abhorrere, ac mala respiratio) magni momenti sunt in quocunque morbo ad mortem prænotandam; maximeque, si cum ex prænarratis signis, simul quæpiam illu-

Signa mala deliria subsequentia.

c) P. 39. lin. 30. & seq. d) Lib. 1. Epid. p. 969. Ægr. 2.

illuxerint, & quo plura, & principaliora erunt, eo certius citiusque exitium fiet. At ex iis omnibus, tria tantum nuperrime dicta signa, inter multa ambigua ex bonis judicata, ad exitium prædicendum maxime valent. Quemadmodum his opposita, pulsus quippe vehementes, bona respiratio, probaque tum cibi tum potus appetentia, inter perniciosa multa signa maxime ad sanitatem prædicendam valere, Gal. in Heropyti historia satis demonstravit. Atque hæc sunt, cum quibus, si deliria apparuerint, vel ipsa quoque sequantur deliria, exitium præcognoscemus. De quibus hic brevis quidem sermo est habitus, cum de iisdem ipsis accuratius uberiusque suis locis sit a nobis agendum.

CAP. VI.

Quid fatuitas & oblivio in morbis significet.

Fatuitatem & oblivionem principis facultatis, in cerebro sedem habentis, rationis scilicet atque memoriæ, symptomata esse, ab una eademque caussa proficisci, Galen. *in* 1. *de sympt. caussis cap.* 7. memoriæ prodidit. Quæ symptomata plerumque simul apparent, & aliquando sola fatuitas vel oblivio, prout una cerebri pars aut altera læditur, in quibus speciatim hæ duæ resident potentiæ, atque exercentur. Stultitiam vocat Gal. 3. *de locis affect. c.* 18. ubi simul fatuitas & oblivio apparet, quæ nota est magni in cerebro temperamenti recessus, in homine præsertim ingenii perspicacioris, atque firmæ memoriæ, quando hæc cerebrum refrigeratum denotant, cum ab ipsius frigida intemperie fiant, ut *in Prorrh.* hisce verbis exprimit: *Quod enim non cognoscant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione id nasci constat.* Cerebri siquidem facta refrigeratio, uti Galen. 3. *loc. affect.* 5. docet, animales actiones torpidas efficit, atque tum ad memorandum, tum ad ratiocinandum ineptas. Ex quo cum rerum species ægre ad imaginationem, & rationem ferantur, mirum non est, ægrotos factorum non recordari, atque exinde, spiritibus animalibus frigore torpidis effectis, fatuos stultosque evadere. Acce-

Fatuitas & oblivio quid unde.

Stultitia quid

dit non raro ad horum generationem, ut *in lib. 2. de sympt. caussis c. 7.* nuperrime citato Gal. meminit, humor frigidus pituitosus. Quod etiam affirmare videtur *in libro artis medicinalis,* cum dixerit, optimam memoriam firmam cerebri substantiam, & oblivionem fluidam indicare. Fiunt quoque fatui atque obliviosi cerebro una refrigerato & exsiccato; aliquibus enim ob laborem in studiis & ob assiduas vigilias, non minus quam nonnullis ob labores, etiam agricolis, cum læsa ratione oblivionem accessisse, Gal. *in 3. de loc. aff. c. 5.* tradidit. Verum siccato cerebro ex laboribus cum oblivione delirium, non tamen fatuitas, concitatur, hæc enim ab humiditate magis quam a siccitate, hacque homines potius ingenii perspicacioris fiunt, ut in melancholicis observamus, & auctor *Prorrhet. a)* in phreniticis (quod in ipsis cerebrum siccius fiat) insomnia conspicua observari, tradidit. Fatuitas igitur atque oblivio in homine quoque non ægrotante est timenda, tanquam futuri morbi gravissimi prænuncia; præsertimque si ambo hæc symptomata simul prodeant. In morbis vero acutis sapientes alioquin viros stultos videri, vel illorum, quos recte valentes plurimum amabant, non recordari, summe est perniciosum, si modo id non ex delirio, sed deperdita tum ratione, tum memoria, seu exstincta facultate fit. Quod sane tum ex prælanguidis viribus, tum & signis aliis exitiosis comprehenditur. De quibus in 1. *Prorrh.* 64. *Ignorantia cum rigore mala, mala quoque & oblivio.* Et Gal. in comment. *nam cum rigore ignorantia & oblivio victum calorem nativum ab ea, quæ symptomatica est, refrigeratione indicant.* Et de oblivione Hipp. *in Epidemiis, b) oblivio sub accessiones, languor, vocisque defectus:* quæ sane ex exitialibus signis esse etiam Gal. in comment. 3. *Prorrh.* text. 37. statuit. In acutis vero morbis, quæ post æstuantem calorem refrigerato cerebro fit, semper est perniciosa, victumque, ut nuper dictum est, calorem nativum significat. Non minus quam ea, quæ a principio morbi usque ad finem perseverat, cum malis

Fatuitas & oblivio unde

In morbis quid significant.

a) Lib. 1. 5. b) Lib. 3. p. 1085. E.

malis ſignis exitium denotat, maximeque in phreniticis, de qua mentionem Apollonii faciens, Hipp. *in* 3. *Epid. c*) 84. ait: *Extremæ partes undique ſubfrigidæ, aliquantum delirabat, omnium obliviſcebatur, quæ locutus eſſet.* Verum ex delirio videntur nonnunquam ægroti obliviosi, quod ſane minus periculi habet, modo delirium, cum quo una oblivio apparet, non ſit lethale: quod quomodo dignoſcatur, ſuperius docuimus. Hi quidem cum minime ſint obliviosi, tamen ex delirio videntur factorum non recordari, quod etiam in nonnullis aliarum facultatum actionibus obſervatur; veluti cum aliqui putant ſe videre muſcas obſervari oculis, feſtucas adeſſe multas, vel alia, quæ colligere manibus ſtudent, vel reſpirare cum deſipientes obliviſcantur & bibere, quamquam multum ſitiant: nec non etiam mingere, vel alia operari hujusmodi. Sæpe etiam repente vel fatui vel obliviosi fiunt, ſanguine in caput decretorie decurrente, quæ ſymptomata criſin tunc temporis futuram indicant: quod judicii nobis ex aliis decretoriis ſignis innoteſcit, vel demum oblivio fit aliquando collecto in cerebro pituitoſo humore, veluti in comatoſis & lethargicis. Sunt alii, a graviſſimo morbo ſanati, quibus oblivio ſupervenit, quod multis, qui a peſte ſuperſtites remanſerunt, accidiſſe, Thucydides hiſtoricus mortalium memoriæ commendavit.

CAP. VII.

De prædictione ab externis ſenſibus.

Quomodo ab internis ſenſibus animalis facultatis cum infirmitas, tum robur, dignoſci queat, atque ab ipſis quomodo ſit præſagiendum de ægrotantium ſalute ac morte, hactenus ſatis compertum eſt. Nunc vero idem ab externorum quinque ſenſuum ratione proſequimur. Horum enim (qui ſunt viſus, auditus, odoratus, guſtus, & tactus) cognitio, atque accurata obſervatio, apprime nobis ad morborum exitus prænoſcendos conducet; quandoquidem in acuto

Animalis facultatis robur & infirmitas quomodo ab externis ſenſibus dignoſcatur.

c) P. IIII. Ægr. 13.

acuto morbo hi recte valentes magni momenti ad prædicendam ſalutem eſſe ſoleant: neque immerito; cum ab ipſis, recte ac ſecundum conſuetudinem editis, proba cerebri atque partium aliarum ſanitas indicetur, & nobis firma vis animalis exinde innoteſcat. Cerebro quidem atque animali facultate læſa, ſenſus vel omnes, vel plures, vel aliquis ſaltem immunis a vitio eſſe non poteſt; neceſſe enim eſt, ut æger tunc vel non recte ac ſecundum conſuetudinem videat, vel non audiat, vel cum vitio odoret, guſtet, aut tactum læſum habeat. Non eſt tamen neceſſarium, ut, ſenſibus omnibus recte valentibus, ſemper ſalus ſit futura; quando in multis acutis morbis a cerebro illæſo, etſi alia viſcera patiantur, actiones nedum externorum ſenſuum, at quinimo etiam internorum, recte obeantur. Sed hæ omnes in pernicioſis morbis, ad exitium inclinantibus, perpetuo, morbi tempore, firmæ ac illæſæ non obſervantur. Viſcere enim aliquo præcipuo pernicioſe ægrotante, cerebro quoque læſio neceſſario communicatur, & in ipſis ante mortem ſenſuum aliqua vitia apparent. Plane enim ſingulis ſenſibus recte valentibus, homo quidem mori poſſe non videtur. His tamen actiones diminutas vel deperditas, vel cum aliquo vitio edentibus, cerebro ipſo læſo, aut facultate vitiata (exceptis actionibus ſenſuum, ex futuræ alicujus criſis turbatione vitiatis, quæ cum ſigna decretoria ſint, criſin ſalutarem prænunciant, bonæque ob id exſiſtunt, de quibus poſterius ſpeciatim agemus) peſſimum eſt; veluti non ita timendum erit, cum id ratione inſtrumentorum ſenſuum, neque cerebro læſo, neque facultate vitiata contingat, ut quando, craſſo humore occluſis opticorum nervorum meatibus, ægroti non vident, & meatibus auditoriis non audiunt. Ubi vero ſenſus non recte ex cerebro, ſeu facultatis vitio ſecundum conſuetudinem obeuntur, in morbis acutis exitium prænunciant, & procul dubio ſi actiones plane ſublatæ videantur, vel cum virium languore ſi apparuerint; tunc enim de ſalute plane erit deſperandum. Sed de his nunc ſigillatim etiam agamus,

mus, ut ab ipſis ſenſibus particularibus accuratius prædictionem perſcutari poſſimus.

CAP. VIII.

Quid in morbis ægrotos non videre, tenebricoſam viſionem, viſus obſcuritatem habere, ſplendoreſque oculis apparere, atque oculos lucem ferre non poſſe ſignificet.

Ægrotos non recte, ac ſecundum conſuetudinem videre, ſemper eſt malum, etſi aliquando exinde nihil certi ſcire queat, cum ægroti viſu aliquando propter inſtrumentorum vitium deficiant, ſeu vitioſe videant, viſoriis ſcilicet nervis aut obſtructis, aut in oculis orta ſuffuſione, viſu vel impedito, vel vitiato: quin viſus aliquando tollitur iisdem inſtrumentis a cauſa critica læſis, vel quando criſi ægroti perturbati vel non vident, vel tenebricoſam habent viſionem, aut caligo, ſeu obſcuritas, ſeu obtenebratio, aut ſplendor inſolitus oculis obverſatur, quo interim expaveſcunt, vel lucem ferre non poſſunt. De his in 1. *Coac. præſag.* a) *ſect.* 2. *text.* 8. *Quibus ſurditas cum capitis gravitate, & hypochondrii tenſione, & ſplendore oculi, profluvium ſanguinis ſignificatur.* Et Galen. *in* 3. *de Criſibus ſect.* 1. *text.* 18. erupturi e naribus ſanguinis, motum fulgoris oculis apparentem cum viſus obſcuritate, ſignum conſtituit; cum his vero ſæpe, ut Gal. voluit, involuntarie lachrymantur, præcordia tenduntur ſine dolore, difficulterque reſpirant. De quibus *in* 3. *Prognoſt.* b) *text.* 35. *quibus per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effuſis hebetudines ſubeunt oculorum, ac ſplendor obvertitur, & pro ventriculi dolore circa ilia, aut læva parte, aut dextra aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, ſanguinem de naribus in his fluere pro vomitione exſpectandum eſt; magis tamen in adoleſcentibus ſanguinis fluorem exſpectare oportet.* At paulo poſt c) oculos rubros addidit, cum ait: *Cervicis dolores impenſi, oculi rubri, ſanguinis eruptiones oſtendunt.* Ex quibus ſignis Galen. ut *in lib. de præſag. ad Poſthumum cap.* 13. te-

Viſus læſus, quid in morbis ſignificet, & unde.

Viſus læditur a critica cauſa.

Ubi ſanguis e naribus erupturus.

a) Text. 195. b) P. 46. lin. 16. & ſeq. c) Lib. 1. Prorrhet. 137.

testatur, erupturum sanguinem in juvene coram multis Medicis prædixit. *De quo, dum Medicis hæc admiranda videntur, æger e lecto se sustulit, tanquam prosilitura, interrogatusque, cur exsilire voluisset, cum nihil adesset, ob quod id facere debuisset, rubri coloris serpentem per laquearia repentem a se visum expavisse respondit.* Addidit Galen. ruborem in dextra nasi parte usque ad malam conspexisse. Oculus enim rubeus per se cum capitis dolore sanguinis e naribus eruptionem, ut *in Coacis prædict. d) sect.* 1. *text.* 17. scribitur, prænuntiat. Vertigines vero obortæ cum iis, quæ objiciuntur oculis tenebricosis, & cum agitatione labri inferioris, & multa saliva, orisque ventriculi morsu, atque capitis dolore vomitum futurum (Galeno docente) indicant. Quæ *in* 3. *Prog. e)* 30. Hippoc. ita habet. *In febre non exitiosa tenebricosum aliquod ob oculos obversari, vomitum biliosum indicat.* De quibus Gal. *in* 3. *de Crisib. Et tenebrosa quædam oculis obversantur, & hallucinantur, & vertiginem patiuntur, & caput dolet, vaporante re aliqua ex humore bilioso, & præterea facta ex nervis compassione.* Sed hæc visus symptomata cum coctionis signis, atque cum virium robore, si ad salutem crisis inclinaverit, apparent. Sine quibus vel non fit crisis, vel si fit, est perniciosa. Summe vero perniciosum observatur, post crisin aliquam ægrotum non videre, vel tenebricosam habere visionem, aut caliginem seu obscuritatem, seu obtenebrationem oculis obversari, aut offundi splendores aliquos, aut illos lucem ferre non posse, præsertimque ubi mala evacuatio subsequatur, uti est sanguinis e naribus stillicidium, sudor frontis, temporum, colli, frigidus, assiduus etiam ex toto corpore, vomitus virulenti, atque aliæ hujusmodi vacuationes, non minus quam si post aures, vel in aliis corporis partibus ignobilioribus humores aut exanthemata statim intro recurrant, vel crurum dolores incepti, continuo desierint. Quod si vires etiam prælangvidæ, & præsertim vitales, quæ maxime pulsibus prælanguidis comprehenduntur, fuerint, non longe aberit exitium: de his in Coacis præsagiis, *f) Tumores juxta aures*

Ubi vomitus futurus.

Visus læsus quando summe perniciosum observatur.

d) Text. 166. *e)* P. 45. lin. 54. *f)* Text. 105.

in

in morbis longis, parvi; si inde fluor sanguinis e naribus, & tenebræ oculis offusæ moveantur, lethale. Non vident ægroti ante exitium, exstincta animali facultate, quod cæterarum facultatum actiones fere deperditæ denotant; omnium maxime pulsus prælanguidi, mala respiratio, atque appetentia tum ciborum tum potus deperdita, quomodo si ægri non videant, cito morituri sunt, Hippoc. *in* 4. *libro Aphorism.* 49. tradidit, quod etiam *in* 2. *coac. præsag. g) sect.* 1. *text.* 36. sic scriptum est: *Jam labescentibus viribus, siquidem æger non videat, aut non audiat, vel a labro, oculo, nare, distorqueatur, lethale.* Sed jam ad auditum descendamus.

CAP. IX.

De surditate in morbis acutis.

Ex auditus actionibus mutatis surditas, atque in auribus sonus seu tinnitus observatus ad prodendum ægrotantium prognosticum magni momenti esse solent; maximeque surditas, quæ etsi per seipsam nunquam bona censeatur, quando caput læsum, ut Gal. *in primo Prorrh.* docuit, perpetuo denotat; vel quod pejus est, exstinctam nonnunquam sensitivam facultatem. Fit vero surditas (Galen. *in* 1. *Prorrh.* 32. scribente) & ob humorem quendam in auditoriis meatibus impactum infarctumque, nihil quod malignum sit habens, & interdum ob exstinctam facultatem, quam in acutis turbulentisque morbis contingere cernimus. Verum tametsi occlusis meatibus auditoriis surditatem obortam dicat Gal. nihil habere malignitatis, nihilominus in acutis morbis semper mala, illa excepta, quæ ex critica perturbatione excitatur: nam hæc non secus, quam deliria, convulsiones, comata, vigiliæ, anxietas, dolores, & alia hujusmodi symptomata, per se perpetuo mala, aliquando facta in corpore critica perturbatione, optimam aliquam evacuationem præmonstrant; soletque aliquando crisis esse indicium. De qua *in* 3. *Prorrh. a) text.* 55. *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate, & surditate, quæ consequen-*

[Margin notes: Surditas quid notat in morbis acutis. — Unde — Critica.]

g) Text. 72. a) Lib. 1. text. 147.

ſequenter fatigant, ſanguinis denunciant profuſionem. Sed certius ſurditas fit indicatoria, ſi aſſidua cum aliis ſignis judicatoriis fuerit, qualis in *virgine Abderæ b)* fuit obſervata, quæ ab octavo die usque ad decimumſeptimum, in quo multum ſanguinis e naribus fluxit, protracta eſt, neque plane etiam ſoluta adhuc perſeverans, priorem criſin imperfectam denotabat, aliamque pro morbo reſolvendo futuram prænunciabat, quæ reiterata ſanguinis eruptione, ſudore, atque ad pedes noxio humore decumbente, poſtea die vigeſimo eſt ſubſecuta. Quibus vacuationibus neque etiam penitus illius febris cauſſis ſublatis, die vigeſimoquarto rediit ſurditas cum aliis ſymptomatis, quæ criſis abſolutiſſimæ die vigeſimoſeptimo futuræ fuit prænuncia. Sed non erit inutile hiſtoriam iſtius ægrotæ hic ſubjungere, quam Hippoc. *epid.* 3.. *text.* 78. *c)* ita ſcripſit. *Octavo ſurditas, febris acuta, in ſomnis faſtidioſa, horrebatque, mentis erat compos, urinæ ſimiles, nono nihil eſt mutatum, nec proximis diebus, manſit item ſurditas; quartodecimo mens perturbata fuit, febris remiſſior, ſeptimodecimo multum fluxit ex naribus, ſurditas eſt nonnihil imminuta. Sequentibus diebus eam faſtidum ſurditasque tenebant, eratque delira, vigeſimo ei pedes dolebant, ſurditas & delirium eam deſeruerunt, aliquantum e naribus erupit, ſudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigeſimo repetiit ſurditas, pedes aſſidue dolebant, mente excidit. Vigeſimoſeptimo multum ſudavit, febre caruit, ſurditas eam reliquit.*

Abſceſſus futuros poſt aures aliquando ſignificat.

Aliquando poſt aures abſceſſus futuros aures obſurdeſcere ſignificat, maximeque ubi morbus ex craſſo frigidoque humore foveatur, ex quo recte quidem Auctor 3. *Prorrhet. a)* 67. dixit. *Surdis manſuetæ parotides fiunt, tum alias, tum ſi faſtidioſi quippiam ſupervenerit, & comatoſis magis.* *) *In capitis dolore coma & ſurditas abſceſſum aliquem poſt aures eructant.*

Surditas critica quomodo a ſymptomatica diſtinguitur.

Sed diſtinguere debemus ſurditatem hanc criticam bonam a ſymptomatica & mala, per ſigna concoctionis & cruditatis. Cum hac quidem nullum apparet coctionis ſignum:

b) Lib. 3. Epid. p. 1103. Ægr. 7. *c)* Vide locum modo citatum. *a)* Lib. 1. Text. 159. *) Ibid. Text. 168.

ſignum: cum illa coctio in excrementis obſervatur, quod Gal. *in virginis Abderæ hiſtoria* meminit; optima eſt omnis ſurditas, quæ decretorie reſolvitur, optima evacuatione ſubſecuta, de qua Hippoc. *in* 4. *Aph.* 60. meminit. *Quibus per febres aures obſurduerint, iis ſanguis e naribus profluens, aut perturbata alvus ſolvit morbum, vel alvi bilioſa dejectione evacuatur,* ut *in eodem libr. Aph.* 28. hiſce quoque verbis docuerat. *Quibus dejectiones ſunt bilioſæ, ſuperveniente ſurditate ceſſant; & contra, quibus ſurditas adeſt, bilioſorum dejectione finitur:* aut etiam ſi humor ad ignobiles quasdam partes demandetur atque propellatur, in quibus decubuiſſe dolores oborti ſignificant, quique propterea boni ſunt, decretoriique appellantur: cum his certo tolli ſurditatem obortam ſemper bonum erit; uti in virgine *c*) *Abderæ* fuit obſervatum. Atque hæc de illis ſurditatibus, quæ ſalutem prædicant, dicta ſint. Mala vero, ut jam dixi, per ſe ſemper eſt ſurditas, quando, ut Gal. docet, cerebrum læſum denotat; lethalis vero, quæ fit exſtincta facultate, de qua Hippoc. *d*) meminit, cum inquit. *In febre continua, ſi non videat vel non audiat, jam debili exiſtente corpore, mors proxima eſt.* Hæc quidem cognoſcitur primo ab aliarum facultatum languore, atque etiam quod neceſſario una cum ſurditate hujusmodi aliquod lethale ſignum illuxerit, quam ægrotis in acutis turbulentisque morbis ſæpe contingere, auctor *Prorrheticorum in* 1. *Text.* 33. memoriæ tradidit. Eſt illa quoque ſurditas lethalis, quæ a criticis malis vacuationibus apparet, & merito ſane, cum tales vacuationes ſint ex ſignis judicatoriis non judicantibus lethalibus; namque ex vacuationibus, quæ juvare deberent, nedum non juvant, ſed etiam lædunt, lethales exſiſtunt, ut Gal. *in Prorrhet.* 3. *text.* 35. docuit. Cum itaque ægroti ab evacuationibus nedum non juventur, ſed etiam lædantur, ita ut exinde vel cæci, vel ſurdi, vel vigiles, vel deliri tunc evadant, ſine dubio lethaliter ſe habent. De his *in* 3. *Prorrhetic. e*) *text.* 43. *Quæ ex naribus cum ſurditate & ignavitate parva eſt deſtillatio, difficile*

Surditas mala.

Lethalis quænam

P

c) Loco præced. pag. citato. *d*) Aphor. Sect. 4. 49. *e*) Lib. 1. text. 141.

ficile quippiam habet. Sed Galen. in commento, ſtillationem illam cum ſurditate nedum difficilem, ſed exitioſam ita habere ſtatuit, ut propterea ſurditas ſit lethalis cum evacuatione aliqua: itaque vel poſt evacuationem apparens ſurditas in acuta febre, plerumque eſt lethalis, modo non ex humorum copia fiat, qualis fuit in Horophonte, *b*) qui tamen, ut quoque Galenus annotavit, ex aliis ſignis in principio moriturus conjiciebatur, qui etiam præter artis ſpem ſuperſtes evaſit. Eodem quoque modo, ut dictum eſt, ſi evacuatio ſubſequatur, qualem in Philiſta Hippoc. *in Epid.* 3. *c*) obſervavit, de quo ita ſcribit: *Primo die bilioſa, pauca vomuit, flava illa primo, ſed deinde virulenta, pluraque alvo ſtercora excrevit, noctem habuit moleſtam. Altero die ſurditas, acuta febris, dextrum hypochondrium eſt contentum, ac intro inclinabat, urinæ tenues, pellucidæ, & cetera; qui quinto obiit phreniticus.* Si vero ſurditas, præterquam quod ſequantur vacuationes, etiam una cum illa alia ſigna pernicioſa illuxerint, multo plus exitii judicium confirmabitur. De qua *in* 1. *Coac. præſag. d*) *ſect.* 2. *text.* 10. legitur: *Valde ſurdi, prehendendo tremuli, lingua reſoluti, torpidi, malum.* Quæ poſtea *e*) clarius fere repetuntur ſic: *capite dolentes, ſurdaſtri, intremiſcentes manibus, dolentes a cervice, mejentes nigra condenſata, vomentes nigra, lethaliter habent.* Quæ ſurditas cum lethalibus ſignis in *Philiſta f*) moribundo, ut nuper dictum eſt, illuxit. Omnium vero maxime exitialis eſt, quæ fit cum prælanguidis viribus, de qua 5. *coac. præſag. g*) *ſect.* 1. *text.* 27. ſic ſcriptum eſt. *Jam labeſcentibus viribus, ſiquidem æger non videat, aut non audiat, lethalis.* Sunt demum quædam ſurditates, quæ delirii ſeu phrenitica ſigna exſiſtunt, de quibus auctor *Prorrheticorum in* 1. *Prorr.* 10. habet: *Qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito vehementer inſaniunt.* Sed hæ ſurditates, cum exitioſæ phrenitidis, ut nos ſuperius docuimus, ſint præſagia, propterea ſunt exitiales. De his etiam

Omnium maxime exitialis quænam.

text.

b) Lib. 1. Epidem. p. 974. Ægr. 3. *c*) P. 1070. Egr. 4. *d*) Text. 197. *e*) Coac. præſ. 176. *f*) Loco ſpræc. pag. allegato. *g*) Text. 72.

text. 32. *Surditas, urinæque absque residentia prærubræ, & sublime petentia, mentis aberrationem portendunt.* Galen. quoque in eodem lib. in acutis turbulentisque morbis surditatem inter signa phrenitica reposuit, & auctor Coac. præsag. *h*) *in* 1. *Prorrh.* 18. ait: *in iisdem acutis febribus aures obscurdescere, esse furiosum.* Hæc itaque surditas delirii prænuncia eodem quidem modo judicatur, quo alias deliria fore judicanda prodidimus. Sed ad sonitum aurium in iisdem morbis observatum sermonem convertamus.

CAP. X.

De tinnitu aurium in morbis acutis.

Aurium sonitus in acutis morbis sæpe apparet, atque aliquando ægroti falso de aurium sonitu conqueruntur, utpote eo modo delirantes ipsorum læsa imaginatione scilicet, quod imaginentur sonos audire, etsi vere non audiant, hinc ipsorum aliqui tibicinas abigi contendunt. Sed de his nunc non agimus, cum satis in capite de prædictione ex delirio a nobis dictum sit. Hos vero aurium veros sonitus, pro varia editi soni forma seu figura, Medici quandoque appellant *bumbos*, a sono quem apes edunt; aliquando *tinnitus*, ab illiusce soni cursu interrupto, aliquando *trismos*, id est, sibilos, qui fiunt ex tenui flatu exiliter in aures delabente, sibilorumque modo prodeunt; atque demum *ichos* seu strepitus, prout cum strepitu edi videntur. Gal. *in primo Prorrheticorum* docet, ex flatuoso spiritu propter cerebri inflammationem, ex humiditate, quæ in capite redundat, aut ex assidua acuta febre in biliosa materia, quæ per venas fertur, concitato, atque se in auditorios meatus insinuante, tales in febribus tinnitus habere ortus putavit: a quibus caussis etsi fiant, non tamen semper, quando etiam ab humoribus tenuioribus in caput elatis & etiam ad auditorios meatus motis, ita ut hic tinnitus symptoma sit cerebri male affecti tenuiori humore, vel sanguine vel bile, agitato ac commoto, exitum non habente, ex quo mirum non est, si sanguinis e naribus eruptiones non raro aurium

Aurium veri sonitus quomodo a medicis quandoque vocentur.

h) Text. 196.

hi ſonitus, vel tinnitus, vel ſibili præcedant, qui a ſanguine exitum non reperiente agitato, ac ad auditorios meatus commoto fit, non autem ex flatu: quid enim ſonitus hi, ſi ex flatu fiant, ad profluvium ſanguinis e naribus erumpendum? Hoc quoque Galenus videtur innuere, cum *in ſecundo Prorrheticorum* dixerit: *Humorem ad caput aſcendentem facere tum deſipientiam, tum aurium ſonitus.* Hujusmodi autem ſonitus in auribus in acute febricitantibus duo præcipue notare ſolet, delirium quippe ſæpe phreniticum, ubi præſertim ab humore in caput aſcendente fiant, qui ſane cum ſignis cruditatis, neque in die decretorio apparentes, cum viribus prælanguidioribus, lethalem phrenitidem denuntiant. Atque hoc modo fortaſſe tales tinnitus auctor Coacorum præſag. intellexit, cum *in* 1. *Coac. præſag. a*) *Sect.* 2. *text.* 6. dixerit: *Bombus in acutis & ſonitus aurium lethalis.* Hujusmodi vero judicium fit de tinnitu permanente, atque non de continuo ſilente, ſeu ceſſante, quod genus ſonituum in auribus in febribus hac ratione non fore timendum, Galen. *in tertio, de Compoſit. Medic. Cap.* 1. ſecundum loca prodidit. Aſſidui itaque ſunt timendi, utpote qui vel delirium denotant, vel ſanguinis e naribus futuram eruptionem. Delirium quidem denotant in morbi principio, atque etiam morbo prægreſſo plane crudis exſiſtentibus humoribus, phreniticum, ſi cum ſignis phrenitidis, quæ ſuperius prodidimus, atque gravitate aliqua in capite obſervata, præſertim in naribus, hoc enim humore repletum caput ii indicant, ex quo fit phrenitis, quæ plerumque, ut alias docuimus, eſt lethalis. De his auctor Prorrheticorum *b*) *Si in ardente febre aurium ſonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* In morbi tamen vigore, ſæpe ſonitus aurium ſanguinis eruptionem ſignificant, qui tunc temporis fit, ſanguine in caput aſcendente, qui, ni excernatur a natura per nares, remanat in caput, inflammationemque ac delirium phreniticum parit. Vaporibus vero in caput aſcendentibus tinnitus obortus

Quod quid notant in morbis acutis.

Quinam ſunt timendi.

Sanguinis eruptionem quando ſignificant.

a) Text. 193. *b*) Lib. 1. Text. 18.

tus ſimplex delirium tantum denotat, idipſumque *paraphreneſin* Græcis appellatum; quæ affectio non eſt continua, ſed in acceſſionum declinationibus ceſſans. Decretorii vero aurium ſonitus propriis ſignis cognoſcuntur, quippe quod fiant in die aliquo decretorio, humoribusque, vel plane, vel magna ex parte concoctis, una cum viribus conſtantibus. Aliquaudo aurium ſonitus indicant cum delirium tum ſanguinem e naribus fluxurum, ut in 1. *Coac. præſag.* c) *Sect.* 2. *text.* 7. *Sonitus aurium cum hebetudine viſus, & gravitate narium, mentem movet, & ſanguinem e naribus brevi ſtillaturum eſſe ſignificat.* Sed recte quoque poſtea auctor eorum librorum d) ſcripſit: *In ardentibus ſuperveniens ſonus aurium, cum hallucinatione oculorum, & narium gravitate ex melancholia mente aberrant, niſi ſanguis effluxerit.* Quod ſane videtur eſſe verum, quando ſanguine in caput aſcendente, niſi foras excernatur, delirium cum inflammatione concitatur.

Decretorii quomodo cognoſcuntur.

Demum ſunt, qui deſipientes læſa imaginatione, tum ſonitus in auribus, tum alios ſonos ſe audire contendunt, hinc aliquos tibicinas abigi, ut Galenus obſervavit, jubere. Hi vero in numero delirantium reponuntur, ab ipſisque perinde, ac a deliriis judicium de futura ſalute fiet. In morbis vero longis, vel in iis qui adhuc non ægrotant, ſonitus aurium plerumque gravem morbum minatur, magisque ſi cum capitis dolore, gravitate, aut vertigine, aut vocis tarditate, vel manuum torpore appareant, vel ab ipſis hæc fuerint ſubſecuta. Cum quibus auctor Coac. præſag. e) 5. *Coac. præſag. Sect.* 1. *text.* 12. ſæpe apoplexiam, epilepſiam, vel oblivionem portendere tradidit, neque immerito, cum frigidorum craſſorumque in capite humorum multitudinem denotent; ex qua ſingula prædicta mala fieri poſſe, nemo in arte medendi exercitatus ignorat.

Ab imaginatione læſa.

In morbis longis quid notant.

c) Text. 194. d) Coac. præſag. 131. e) Text. 161.

CAP. XI.

Quid fœtores in morbis, quidque cibos potusque graveolentes, insipidos, vel mali saporis ægrotis videri significet.

Fœtores in morbis quid.

In morbis duobus modis fœtores observamus, in ægrotis scilicet, quod spectat ad assidentes, quorum adoratus offenditur, atque in oblatis cum cibis, tum potibus, tum pharmacis, quæ ægrotantium adoratus vitium detegunt. Assidentes vero sentiunt odores ab ægrotantium corporibus, vel in excrementis, vel in respiratione, vel in ore, vel in naribus, vel in aliis partibus. In excrementis fœtores semper mali, ex Galen. *in tertio Epidemiorum*, qui fœtida semper exitiosa esse affirmavit, & Hippocrates in *Prognosticis a*) vomitiones omnes fœtidas maxime damnat: idque, quod, ut Galen. docet, graveolentia omnia putredinis sint indicium, quam sane cum nigro atque livido humoris colore exitium prædicere Hippocrat. *in secundo Prognosticorum b*) tradidit; quoniam, ut meminit Galen. exstinctionem caloris nativi indicat. At scitu dignum existimo, prænoscendos esse tum graveolentiæ gradus, tum humorum seu excretorum varietatem, quæ varium prædictionis judicium reddent. Nam etsi dicat Hippoc. in excretis per vomitum omnes putres graveolentesque odores esse malos; attamen non omnes lethales exsistunt, sed qui impense graveolent, cujusmodi sunt alvi fluxus colliquativi vocati, quos in pestilentibus febribus observamus. In morbi vero vigore, cum signis coctionis interim summe putres & graveolentes humores critice excernuntur. Respirationes autem graveolentes maxime exitiales observantur. Sed de his hæc obiter dicta sufficiant, verum suis locis de his accuratius, ubi præsertim de graveolentia excrementorum sermonem instituemus.

Cibos, potus, medicamenta, graveolentia videri,

Ægrotis vero omnes tum cibos tum potus, tum medicamenta oblata putrida atque graveolentia videri, malum, quod summe putridos humores intus in corporibus redundare denotet, quandoquidem odoratus non secus quam gustus vaporibus a variis humoribus putridis ad linguam & nares

a) Pag. 41. lin. 10. b) ibid.

nares, ſeu cerebrum exhalantibus, vitiatur, intusque quod eſt vel odoris vel ſaporis, ut Philoſophi dicunt, prohibet extraneum, quod offertur odoris atque ſaporis, quin recipiatur & dignoſcatur. Ex qua re, tum naribus, tum ligua, vapore a ſumme putridis humoribus exhalante infectis, omnia quæ tum odorantur, tum guſtantur, putrida videntur. Ægrotos quoque prorſus, ut etiam dictum eſt, deſtitui guſtu, etſi malum ſit, non tamen niſi exſtincta animali facultate id fiat, mortem præſagire poterit; quare hæc ex aliis ſignis, aut bonis aut malis, judicii capient certitudinem. quid in morbis ſignificat.

Eodem modo etiam, cum ægroti omnia ſibi oblata, amara, vel ſalſa, vel acria, eſſe putant, hæc enim non niſi redundantium humorum qualitates notant, nihil ad præſagium ipſorum obſervatione faciente. Sed jam ab actionum ſenſus tactus ſymptomatis Prognoſticum perſequamur.

CAP. XII.

Quid ſtupor, ſeu torpor, & ſenſus tactus deperditus ſignificent?

In acutis morbis ſæpius partes corporis torpeſcunt, ſeu ſtupidæ redduntur; qui affectus duplex eſt, ſcilicet vel animi vel corporis, atque hic, vel aliquarum partium, vel totius corporis; eſtque ſenſus obſcurus, ſeu diminutus partis ſentientis, qui *ſtupor* appellatur. Etenim quæ partibus ſenſum adimunt, ſtupefacientia propterea vocamus, veluti motum diminutum *torporem* aliqui dicunt, etſi non pauci velint, confundentes utrumque, tam ſtuporem, quam torporem, ſenſum motumque diminutum denotare, ut iis accidit, qui altero crurum compreſſo ſedentes illud ipſum paulo poſt ægerrime movent, & fere ſenſu deſtitutum ſentiunt. Fiunt vero, vel ut Galen. 2. *Prorrh.* 36. docuit, cerebro humefacto, vel refrigerato, vel ex humiditate atqve frigiditate ipſo læſo, (quæ cerebri frigiditas duplex eſt, ſcilicet aut intemperies frigida ſimplex, vel cum materia frigida, aut exſtinctio caloris nativi,) vel quocunque modo intercepto ſpiritu, ne ad partem affluat, ut ſi nervi obſtruantur, ſi tamen

Torpor unde.

Stuporis & torporis differentia. Horum cauſæ.

men verum ſit, eos pervios eſſe, vel ſi incraſſentur, aut comprimantur, veluti renibus inflamatis crura ſtupeſcunt, compreſſis ab inflammatione nervis. Itaque ſi in principio pars aliqua obſtupeſcat, periculum eſt, ne vel paralyſis vel apoplexia oriatur, quod in 7. *Coac. præſ. a) ſec.* 2. *text.* 1. ſic legitur: *Torpores & ſenſus privationes, præter conſuetudinem ortæ, futuras apoplexias denuntiant.* Quod ſane in acutis morbis maxime erit exitioſum, ni febris magna ſuccedat, quæ humidum tum abſumat, tum frigidum cerebrum calefaciat. Unde Hippoc. *in* 5. *Aphor.* 5. dixit: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur.*

Stupor quid in morbis ſignificet.

Verum ut certe præſagias ex ſtupore in aliqua parte conſpecto, alia ſigna conſulito, cum a ſolo ſtupore nihil certi ad præſagium ſciri queat. Prægreſſo vero morbo, ſi a læſo nervorum principio ſtupor fiat, ſemper erit timendum, nam vel exſtinctum calorem nativum, vel noxium humorem ad cerebrum decubuiſſe, erit indicium. Ex quo in *lib.* 1. *Sect.* 1. *text.* 14. *Coac. præſag.* merito dictum eſt: *Torpores a multis rigoribus maligni,* quod hi fiant exſtinctione caloris nativi. A calidiſſimo morbo partes refrigerari, ſumme eſſe exitioſum Gal. *in* 3. *Epidemiorum* docuit. Non minus pernicioſum forte eſt, noxios humores ad cerebrum nobile viſcus decumbere, ut Gal. *in lib. conſtit. art. Med. cap.* 18. ſcriptum reliquit. Cognoſcitur vero a cerebro læſo hoc malum fieri, quod præcipue capitis partes torpeant & ſtupidæ videantur. De quibus Gal. *in* 7. *Aphor.* 14. ſcribit: *Stupor vero eſt, cum neque loquuntur, neque agunt quicquam, ſed apertis oculis immoti manent, iis, qui metu & timore perculſi & attoniti ſunt, ſimiles.* Quem ſtuporem a vulnere aliquando fieri, atque malum quoque eſſe Hippoc. *b*) docuit. Mentis non minus ſtupor fit ab iisdem jam dictis cauſſis cerebro læſo, Galeno *in libro quinto Aphoriſmorum* docente. Ignaviaque eſt mentis ſtupor. Si partes vero infernæ, quibus nervi ex ſpinali medulla procedunt, ſtupore afficiantur, minus eſt malum, a quo nequaquam exitium, niſi una illuxerint alia lethalia ſigna, timendum erit. Tamen interdum cerebro, ſanguine ad

Stupor quando critice fit.

a) Text. 476. *b*) Aphoriſm. Sect. 7. 14.

ad ipſum per modum judicii aſcendente, læſo, partes aliquæ ſuperiorum ſtupent, ſanguinis eruptionem denotantes, & inferiorum aliquæ etiam, eodem modo natura critice noxios humores ad ipſos deponente, ſtupidæ effectæ, humoris metaſtaſin, id eſt, transmiſſionem criticam præmonſtrant. Diſtinguentur vero decretoriæ ab aliis, quæ exitioſæ ſunt, ſignis coctionis, virium robore, facili ægrorum tolerantia, atqve morbi, ſymptomatumqve allevatione.

CAP. XIII.

De prædictione ex corporis caliditate.

Quoniam ad ſenſum tactus ſpectant caliditas, frigiditas, ſiccitas, humiditas, mollities, aſperitas atque colores, qvæ omnia cum non minus qvam alia nobis ad prædictionem faciant, optimum erit, de hiſce qvoqve nos agere, qvod qvidem nunc faciemus, a corporis ægrotantis caliditate exordientes, ab ea enim tum ſalus, tum exitium, aliis non neglectis ſignis, præſentiri poteſt. Caliditas vero, qvam nos ad Prognoſticum obſervamus, aut mitis tepidave, aut vehemens & acuta exſiſtit, atqve ipſa rurſum vel æqvaliter in toto corpore, vel in qvapiam tantum parte obſervatur. Mitis ac placida, perpetuo bona, ſi præſertim cum æqvali totius corporis, (ut in Prognoſticis *a*) Hippoc. docuit) mollitie, aut qvæ bene valentis calori ſit ſimilis. Alios ſiqvidem recte valentes carnes ſubfrigidas, alios temperate calidas, atqve alios intenſe calidas habere, obſervatur. Ex qvo cum ægrotantes, ſi calorem ſimilem recte valentium habuerint calori, bonum eſt. Hincqve vehemens acutaqve interdum caliditas, & aliqvando moderata & ſubfrigida in ægrotis laudari ſolet, ea inqvam, qvæ caliditati corporis antea benevalentis proxima videtur. Non ſecus qvam urinæ, atqve alia excrementa, ſi ſanorum excrementis ſimilia prodeant, bona exſiſtunt. Bonum igitur eſt ægrotantium corpora, qvod ad calorem ſpectat, vel nihil vel parum alterata, aut mutata eſſe. Ex calore febrili, de qvo fuſius poſterius loqvemur, optimus eſt, temperatus, ſvavis, æqvalis in omnibus

Caliditas, quæ ad Prognoſticum obſervatur, qualis eſt.

Calor in ægrotis quinam bonus.

a) P. 39. lin. 32.

bus corporis partibus, cum qvodam humido, qvi maxime nativo calori sit similis, qviqve ut Gal. *in 2. de natur. hum.* meminit, non modo temperate calidus, sed etiam humidus exsistit, ad differentiam ignei acutiqve, qvi a nativo maxime est differens. Ille itaque temperatus calor, optimus perpetuo erit, nisi nos morbi malignitas fallat. Nam sunt ex malignis morbis plures, calorem blandum naturali apprime similem habentes, intus nimirum concluso calore, neqve foras libere diffuso; qvamobrem bono illi calori corporis una totius æqvalem mollitiem conjungi oportebit, de qvibus Hippoc. *b*) 2. *Progn.* 5. ait: *Optimum vero est, si corpus omne æqve calidum, molleqve est,* æqvalis enim totius corporis mollities distinguit bonum calorem ab aliis, qvi boni non sunt. Potest enim caliditas in aliqvo ægrotante temperata æqvalisque videri, cum tamen a morbo malignissimo proficiscatur. Hanc vero denotabit corporis inæqvalis mollities, qvippe qvod dura hypochondria plerumqve observentur, minimeqve etiam caliditas ea æqvaliter in universo corpore est diffusa: uti cum extremæ partes minus calidæ sint, qvam ventres, qvi his sunt calidiores. Itaqve caliditas temperata æqualiter in toto corpore, cum æqvali qvoqve mollitie, semper bonum signum erit, siqvidem fieri non potest, qvod corpus tali caliditate ac mollitie observatum exitiose ægrotet, id enim viscera phlegmone, obstructionibus, intensaqve putredine carere, nobis certum erit indicium. Molle etiam æqvaliter corpus observatum, distinguet a bona caliditate hecticam, qva forte qvod mitis placidaqve sentiatur, aliqvi decepti sæpe hecticos non dignoscant. Hecticorum caliditati non mollities, sed squaliditas potius solet conjungi. Hectica vero febris non iis solum cognoscitur, at etiam ipsiusmet caloris inæqvalitate; qvando ab assumpto cibo Hectice febres, ut in 2. *Progn. text.* 60. Galen. meminit, exacerbentur. Optimus igitur erit calor temperatus, æqvaliter per totum corpus diffusus, cum æqvali qvoqve mollitie. At nedum hic, sed qvin etiam intensus vehemensqve calor per omnes corporis partes diffusus in arden-

Hecticorum caliditas quænam.

Calor in ægrotis quinam optimus.

b) P. 39. lin. 32.

dentibus febribus, qvum proprium ardentium malignarum ſit (Gal. *in* 3. *Prorrh. text.* 61. docente) ut eæ ſummas partes non calefaciant; vel non malignarum, ut totum corpus usque ad ſummas partes æqualiter exurant: ſignificant enim hæ, ut Gal. ſcripſit *in* 7. *Aphor.* viſcera vehementi carere inflammatione. Partes etiam quasdam corporis plurimum in acutis morbis incaleſcere, ſæpe optimum eſt ad prænoſcendam ſalutem, maximeque cutaneas, ad quas ſæpe natura tum caloris æſtum, tum humores noxios deponit. Extremas corporis partes valde calidas, in talibus morbis ſentiri optimum non minus eſt, veluti oppoſitum ſi obſervatur in his, magnum malum: hinc peſſima eſt extremorum frigiditas in morbis acutis; itaque harum partium caliditas bona, ut ſignum exſiſtit, quod denotet interna viſcera neque magno phlegmone, neque inflammatione, neque intenſa aliqua humorum putredine offendi, neque naturam multitudine crudorum humorum gravari, atque etiam ſignificet calorem febrilem viſcera reliquiſſe, partesque longinquas invaſiſſe, vel noxios humores ad easdem detruſos fuiſſe; ad pedes enim caliditas deducta morbum declinaſſe in multis indicat: ex quo Hippoc. *a*) dixit, in declinatione febris, calore ad pedes deſcendente, ægrotis cibum eſſe offerendum. Extremarum partium caliditas quoque, cum rubore atque inflammatione, in acutis morbis, bonum. De qua Hippoc. *in* 3. *Progn. b*) *text.* 18. *Maxime vero juvantur, ſi cervix ac pectus traxerit ruborem, nec ſacer ignis intro recurrat.* Et paulo poſt *text.* 22. *c*) *Securiſſimum vero eſt, ſi rubor quam maxime foras vertatur.* Sed jam, his præmiſſis, quomodo corporis caliditas exſiſtit, cum quo totum corpus liquatur, marceſcit, atque contabeſcit: qualis eſt hecticorum, quæ niſi, antequam ſolida corpora colliquaverit, corrigatur ac emendetur, plane ad exitium illos ducet. Hæc vero æqualis uniformisque exſiſtit, acuta, non multum tactui ſenſuique manifeſta, ex quo multi propterea has febres in principio

Caliditas quænam mala in ægrotis.

a) Lib. de rat. vict. in morb. acut. p. 386. lin. 52. & ſeq. & p. 398. lin. 28. & ſeq. *b*) P. 45. lin. 14. *c*) Ibid. lin. 20.

pio non cognoſcunt. Diximus vero ſuperius Galenum hujuſce caloris tale ſignum docuiſſe, quod in 2. *prog.* 60. ita habet. *Per febres hecticas partes ipſæ corporis ſolidiores ignitæ evadunt, ob id igitur aſſidue febris in ſeipſa manet, calorem obtinens perinde ut calx, debilem contingentibus.* Itaque quoties eſitant ac bibunt, ſimile quiddam accidit, quod in calce evenit aqua perfuſa, quo fit, ut contingentes exterius ægrum multo calidiorem perſentiant. Hæc vero totius corporis uniformis caliditas, quæ cum aſſidua febre eſt tepida, vel ſubfrigida apparens, ſuſpecta erit, quod indicet totum incendium intra viſcera contineri. Galen. ex Hippoc. *in ſecundo de ratione victus in acutis, & in primo libro Prognoſticorum d*) dixit: *Corpus in acutis febribus non admodum pro ratione febris calere, membraque frigida vel tepida nudare, perinde ac ſi incendio conflagrarent, malignitatis eſſe ſignum.* Hujusmodi tepida caliditas, etſi nunquam bona, tamen per ſe ſola nihil certi præſagit, veluti etiam vehemens facit caliditas, quæ etſi per ſe mala ſemper ſit, non tamen certi quicquam ad exitium prædicendum habet, ac quinimo non raro poſt rigorem corpus valde incaleſcere, criſis proximæ nobis eſt indicium, proinde ex aliis ſignis certitudinem capiet. Vehemens vero corporis totius, vel thoracis tantum, vel ventris calipitas, pernicioſa, ſi diu durat; reſolvit enim vires, ſiccat, colliquatque, a qua quidem, ſi corpora convellantur, exitium prædicit, quando exinde ortæ convulſiones, quod fiant ſiccatis nervis, omnes ſint lethales, ex quo Hippoc. *in ſeptimo Aphor.* 13. dixit: *Ab æſtibus fortibus convulſio, aut tetanus, malum.* Vehemens quoque caliditas tum in facie, tum in hypochondriis, tum in thorace, peſſima exiſtit: hæc enim viſceris alicujus, illa autem cerebri phlegmonem indicat, quanquam non ſemper flammans facies phlegmonis ſignum exſiſtat, & quinimo ſanguinis criticæ eruptionis indicium, cui ſigno ſigna alia deteriora reſpondere debebunt: ſi vero hæc ſigno aliquo apparuerit pernicioſo, perniciem oſtendet. De qua in 2. *Porrh. e*) 14. legitur.

Quænam perniciosa.

d) P. 37. lin. 43. *e*) Lib. 1. 49.

legitur. *Faciei color bonus, & mœstitia multa, malum.* Etenim, ut ait Galenus, cum florida quidem facies apparuerit, ægerque valde tristis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio esse videtur, quæ sanguinem exurit. Cum sudore vero facies valde flammans, malignitatem Galen. indicare prodidit; & merito exitium præmonstrabit, cum ea cerebri magnum phlegmonem denotet, qui inter lethales morbos recensetur, sicque sudor, qui nihil juvat, unum ex signis exitialibus est. De hac auctor Prorrheticorum *in* 2. *Prorrh.* *) 33. *Estuosi rigores quadantenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his mala.* In ventre vero atque thorace æstus, seu intensa caliditas semper mala, nam ibi adesse testatur morbum sæpe magnum, ac lethalem, ut quando ex visceris magno malignoque phlegmone procedit; quod si est, extremæ partes vel tepescunt, vel frigescunt, de quibus *in primo Prorrhetic. text.* 7. *Qui in hypochondrio refrigerata febre ardores relinquuntur, tum alias, tum in sudoribus, mali sunt.* Et Hipp. *in* 4. *aph.* 48. *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, lethale.* Circa ventriculum vero cum cordis morsu æstuosus calores perniciosos esse Hippoc. *quarto libro Aph.* 65. tradidit. Item æstus laterum cum dolore, atque rigore, damnat auctor Prorrh. *in* 2. *Prorrh.* a) 32. *Lateris siquidem æstus* (ait Galen.) *cum dolore signum est phlegmonis, quæ partem eam infestat, si vero & rigor ipsis supervenerit, suppuraturum exspecta phlegmonem.* Viscerum autem phlegmonum suppuratorum rari sunt, qui sanentur: nulli, viribus jam prælanguidioribus factis. Corpora etiam cum ex aliqua prægressa evacuatione, si nedum calore febrili liberentur, at magis recalescant, malum esse tradidit auctor Prorrhet. 2. *Prorrh.* b) 32. quum dixit. *Si ex perfrictione sudantes recalescant, malum. Ex his quoque æstus dolorosus, & rigor superveniens, malum.* Gal. enim in comm. ait: *Si in morbo quis, postquam sudaverit, frigidior quidem protinus, quam naturæ conveniat, fiat, rursusque febricitet, non sine pe-*

Q 3 *riculo*

*) Lib. 1. 67. a) Lib. 1. 66. b) Lib. 1. 66.

riculo afficitur. Sicut auctor Prorrheticorum paulo post. *c) Si in ſudoribus vigiles recaleſcant, malum.* Quod in 2. *coac. præſag. d) ſec.* 1. *text.* 4. hiſce verbis cxpreſſum eſt. *Exſudantes, vigiles, recaleſcentes, malum.* Sed de his nunc ſatis; addamus refrigerata corpora vix recaleſcere, ſumme in morbis acutis eſſe pernicioſum; exſtincto enim nativo calore vel reſoluto, vel ſuffocato, id fit: non minus etiam lethale videtur, ſi in extimis ſummisque partibus obſervetur, quippe eas refrigeratas vix recaleſcere. Hinc *in primo Epidemiorum e)* Hippocrates ait: *Frigebant his multum extremitates, vix his calor revocari poterat.* Corpora quoque cito incaleſcere & frigeſieri, malum itidem eſt ſignum. Significat enim, ut Galen. docet, morbum ſumme malignum, quod ſi non lethalem, morbum ſaltem longum fore præſagit: in acuto vero morbo, qui cito vires reſolvit, exitium portendit. Sed jam tempus eſt, ut ad prædictionem ex corporum frigiditate veniamus.

CAP. XIV.

Ex frigiditate corporum quid præſagiendum.

Frigiditas corporis quænam optima.

Frigiditas corporis, quæ potius ſit moderata caliditas, poſt aliquam bonam evacuationem, pulſu reddito meliori ac vehementiori, apparens, optima eſt. Sublatam enim febrem eſſe critice denotat. Item refrigerata ſeu ſedata febris caliditate, cum urinis coctionem denotantibus, vel ſputis, vel alvi dejectionibus, (ubi morbus vel venoſum genus, vel partes ſpirituoſas, vel ventrem occuparit) pulſu ut jam dictum eſt meliori reddito, optimum eſt, tuto enim ſanitatem rediiſſe ſignificat. Frigiditas vero nunnunquam critica obſervatur, optimam criſin præcedens, de qua poſtea. Sed raro tamen contingit, ut quicquam boni corporis frigiditate præſagiamus. Hæc vel in toto corpore, vel in externis partibus obſervatur; plerumque continuis febribus eſt exitialis: attamen in quibus-

Raro bona.

c) Ibid. 68. d) Text. 41. e) P. 940. lin. 5.

busdam corporibus robustissimis non exitium, sed longitudinem præmonstrat. In prælanguidis vero perpetuo lethalis; si scilicet morbus præsertim magnus vehemensve fuerit: quæ vero fit exstincta facultate, exitium proximum præsagit. Sed ab hac caussa fieri, signa alia exitiosa præmonstrabunt. Aqua inter cutem laborantes non pauci observantur, præsertim ascite & leucophlegmatia, qui corpus fere totum frigidum habent, & non minus in suppuratis, moribundis. Illi enim fere totum corpus algidum habent, quod iis contingit, plurimo innati caloris resoluto, vel uti illis ex frigido humore evenit. Verum in extremis partibus ea frigiditas nihil certi perpetuo prodit ad Prognosticum. In quibusdam enim ægrotis non acute ægrotantibus hujusmodi frigiditas non est admodum verenda. In morbis enim, ait Galenus, qui sunt sine febre, & hyeme, & in ætate senili partes extremas corporis, veluti nares, aures, pedes, manus frigefieri, nihil absurdum; quippe, ut ait Gal. 2. *Prognost. text.* 4. quæ carne vacant ex natura, longeque sunt a visceribus positæ: non tamen in acutis, mediocre est malum; per illas enim calor nativus, præ debilitate nequaquam permeat ad extremas corporis partes; in morbis vero acutis, propter inflammationis magnitudinem in visceribus fatigantis, parum sanguinis in omne permeat corpus. In his itaque morbis corpus algidum esse, & nedum ipsius extrema, sed totum inquam pessimum est, nisi ab accessione id fiat: ea enim vel exstinctum, vel multitudine humorum fere suffocatum calorem naturalem nobis indicat, cum qua frigiditate multa alia simul lethalia aderunt signa. Frigidi quidem multi ex moribundis apparent, cum desudationibus, viriumque languore. Hi quidem vehementer tum frigidi, tum duri apparent, si ab exstinctione caloris, ex quo auctor Prorrheticorum *a*) dixit. *Refrigeratio cum duritie, malum.* Idem accuratius ab extremis corporis partibus frigescentibus rursum nunc perscrutemur.

Quando lethalis.

In quibusdam ægrotis non verenda.

CAP.

a) Lib. 1. 77.

CAP. XV.

De prædictione ex frigiditate extremarum partium corporis.

Extremæ corporis partes, quas Hippoc. *in 2. Prognoſt. a) text.* 4. vocat *caput, manus & pedes.* & Gal. diſtinctius 7. *aph.* 1. *nares, aures, pedes ac manus*, in acutis morbis frigeſcere ſolent, ex nativi caloris vel contractione, vel reſolutione, vel oppreſſione, ſeu ſuffocatione, aut demum exſtinctione. Contrahitur intus ad viſcera calor, extremasque corporis partes relinquens, mediasque quippe thoracem & ventrem calefaciens, vel ob inflammationis ac eryſipelatis magnitudinem in viſceribus fatigantis, ut Gal. meminit, caliditateque ſanguinem per modum curcurbitulæ ad affectam partem attrahentis, vel propter fortem dolorem in corde, in ventriculo, in colo, in tenuibus inteſtinis, in utero, in renibus, aut demum in acceſſione, ubi natura in internis partibus copiam humorum foras extrudendam aggreditur, ex quo aliquando ſalutem, & aliquando exitium præſcimus, prout prævalidam naturam, & prælanguidam tunc eſſe contingit. Reſolvitur vero a maximo calore, vel ab ingenti dolore, aut ex immodica evacuatione, vel a venefico ſucco aliquo cor atque os ventriculi lædente, vel ab immoderata lætitia continuo oborta. Opprimitur etiam nativus calor, vel ſuffocatur in viſceribus, ex quo cæteræ aliæ partes ab ipſis remotæ, ſolito calore carentes, refrigerantur, aut copia plurimi alimenti, ſeu ciborum ore ventriculi gravato, ſeu vehementer a mordentibus humoribus (Galeno *in ſecundo text.* 45. *de ratione victus in acutis* docente) commorſo, vel a multitudine vitioſorum ſeu crudorum humorum in viſceribus contentorum, calorem fere ſuffocantium, vel exinde inſigniter oppreſſo; non ſecus atque fit, ſi ſupra ignem viridium lignorum magnam copiam conjeceris, qua is nedum non augetur, ſed ſuffocatur atque diminuitur: eadem etiam copia humorum in viſceribus concluditur calor, quo minus ad extimas partes permeare queat, quippe

Extremarum corporis partium frigiditas unde.

a) P. 39. lin. 30.

quippe venis, arteriisque exinde obſtructis, per quas calor a viſceribus ad illas partes diffundebatur, febresque hoc modo obortas *lypirias*, alii *aſaphodes*, id eſt, obſcuras, & latentes, atque alii foris mites, intus conturbantes, appellant, quippe cum a multitudine putridorum humorum, vel a multis frigidis, crudisque, & craſſis, humoribus calorem ſuffocantibus, vel in viſceribus ab oborta phlegmone, vel ex venefica putredine fiant, omnes cum partium extremarum frigiditate, vel ſaltem ſubfrigidis, vel non calidis iisdem partibus, apparent. Exſtinguitur quoque, ut jam diximus, nedum per ſtrangulationem, ſuffocationemve nativus calor, ſed non minus ab intenſa tum frigiditate, tum venefica qualitate nobis occulta, qua vita noſtra corrumpitur, quod devoratis venenis cum frigiditate, tum ex proprietate totius ſubſtantiæ interimente obſervatur. Demum calore naturali in ſolidis partibus qui ſedem, ut Galen. meminit, habet, a majori vel flammea caliditate humidorum, quo ipſe calor conſervatur ac vivit, abſumente, reſoluto ac diſſipato, ut in hecticis, vel a viſceris alicujus ingenti dolore calorem naturalem viſceris corrumpente ac reſolvente, de quo merito ſcripſit Hippoc. 7. *Aph.* 60. *In forti dolore ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Vel denique a quapiam immodica corporis, aut arte procurata, aut ſponte facta vacuatione, ut in Syncope fit, homines refrigeratis extremis moriuntur, atque demum ex apertis arteriis reſoluto calore. Sed jam his auditis, ad frigiditatis partium corporis extremarum prognoſin deſcendamus. Quæ ſi frigeſcant, natura criſin cum bonis ſignis aggrediente, ſalutare erit. Verum in acceſſione periodica, & in morbis longis quicquam certi ad prognoſin frigiditas partium extremarum non habet, neque in ſenibus; per hyememque extrema frigeſcere non eſt exitiale. *In acutis vero non mediocre eſt malum, ſed valde pernicioſum ſymptoma, utpote, quod magnis ſuperveniat viſcerum inflammationibus.* ut Gal. 7. *Aph.* 1. tradidit. Excipitur tamen frigiditas extremorum a cibo intempeſtive aſſumto, vel ab acceſſione aliqua ortum habens, in qua

Extremarum partium corporis frigiditatis Prognoſis.

nedum extrema, ut Galen. *in ſecundo Prognoſt.* docuit, ſed cutis quoque circum coſtas & ventrem poſita frigida redditur. Extremorum vero frigiditas aliquando in principio una cum morbo incipit, quod ſymptoma in vagantibus hoc anno febribus malignis multis vidimus, quæ vel ab intenſiſſima putredine, perinde ac a veneno viſcere aliquo læſo, atque exinde naturali calore vel admodum reſoluto, vel intus ea de cauſſa retracto, vel a multitudine valde putridorum humorum fere ſuffocato, aut denique ex crudis pituitoſisque humoribus ſuccenſa febre, veluti in amphimerinis obſervatur. Quare extremorum frigiditas perpetuo in febribus continuis eſt mala, quæ ni exitium, ſaltem morbi malignitatem denotet, plerumque vero exitium. Malignitatem tantum præſagit in principio una cum febre apparens, quæque non admodum vehemens ſit. Symptoma propterea eſſe malignarum febrium pathognomonicum, Medici affirmant, cum qua ſæpe ægroti non multum ſitiunt, neque linguam habent admodum ſiccatam, & ipſa interim æqualis temperata per totum morbi tempus, interim inæqualis, modo parva, modo aliquantulum aucta obſervatur. Quæ vero non in principio apparet, ſed poſtea in die critico cum ſignis decretoriis, criſin prænuntiat, aut febris continuæ mutationem in intermittentem. Cum malis vero ſignis, perpetuo mala, peſſimaque in die decretorio eſt frigiditas intenſa, diu durans. Itaque extrema refrigerata, vix recaleſcere, lethale eſt. De quibus Hipp. *in* 1. *lib. Epidemior. a*) *com.* 2. *text.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat;* atque *in* 3. *lib. b*) *com.* 3. *text.* 38. *Extrema pedum ac manuum his frigidiora erant, & multo maxime circa acceſſiones, quibus calor pedetentim, nec probe redibat.* Et de tabidis ad exitium inclinantibus. *c*) *Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat.* Et *in* 2. *Prorrhetic. d*) *text.* 66. *Ex rigore refrigerationes, quæ non recale-*

a) Pag. 940. lin. 5. b) Pag. 1085. E. c) Ibid. pag. 1089. E. d) Lib. 1. 65.

calescunt, malæ. Quod in *Philisco* Hippoc. *Epid.* 1. *text.* 18. *e*) obſervavit, de quo ait: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem iſtæ amplius redibant.* Quod, & *Sileno f*) & aliis eveniſſe ante exitium Hippoc. in *Epidemiis* memoriæ prodidit. Frigiditas vero in proxime moribundis non ſecus quam in marmoreo lapide obſervatur, atque non raro cum duritie & livore. Durities ſiquidem cum vehementi frigore in corporibus ex lethalibus ſignis habetur, ut *in* 2. *Prorrh. g*) docetur, de qua Gal. *in comm.* 2. *text.* 5. *Refrigeratio autem ſi ita violenta fuerit, ut tota omnino refrigerentur corpora, indureſcantque, exſtinctionis ſignum exſiſtit.* Non minus cum ea frigiditate extrema livida ſpectari, exitioſum eſt; etenim hoc ſymptoma omnium eſſe exitioſiſſimum, alias demonſtrabimus, atque in foribus mortem denotare. Significat autem in his lividus color exſtinctionem caloris nativi, ut Galen. docuit, qui *in* 3. *Epidem. text.* 8. extremarum partium frigiditatem, una cum lividitate, in febribus acutis, mortis apertum eſſe ſignum affirmavit. De quibus Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. h*) *text.* 9. *Si corpus adeo grave, & ut ungues ac digiti lividi ſint, exſpectanda continuo mors.* Et poſtea: *Si digiti ac pedes omnino nigreſcant, minus peſtiferi ſunt, quam ſi liveant.* Idque non immerito, nam lividitas in his partibus ſemper ab exſtinctione caloris nativi fit, nigredo non ſemper, quandoque enim à nigro humore ad illas partes decumbente. Quare cum extremarum partium refrigeratione lividitas quoq; ſi acceſſerit, ſignum erit maxime lethale, pauloque poſt exitium futurum, præmonſtrabit. Quod Hippoc. in *Philiſco, i*) *Sileno, k*) *muliere anginoſa apud Ariſtionem decumbente, l*) *Eraſino, m*) *Filia Euryanactis, n*) *Adoleſcentulo,* in foro mendacium, *o*) moribundis obſervavit. Sitis quoque intenſa cum calore vehementi in thorace, vel in ventre, extremis quidem partibus

Extremorum frigiditas una cum malis ſymptomatibus exitioſa.

e) Pag. 966. Ægr. 1. *f*) Lib. 1. Epidem. pag. 969. Ægr. 2. *g*) Lib. 1. 77. *h*) P. 39. lin. 36. & ſeq. *i*) Lib. 1. Epidem. p. 966. Ægr. 1. *k*) Ibid. p. 969. Ægr. 2. *l*) Lib. 3. Epid. pag. 1075. Ægr. 7. *m*) Lib. 1. Epid. p. 984. Ægr. 8. *n*) Lib. 3. Epid. p. 1073. Ægr. 6. *o*) Ibid. p. 1076. Ægr. 8.

bus algentibus, maxime perniciosa judicatur, quod in visceribus vehementiam inflammationis, ut ait Galenus, significet, qui *in 7. Aphorism.* hujusmodi symptomata accidere magnis viscerum inflammationibus scribit. Quam rem Hippoc. prodidit in 2. *progn. a)* 4. dicens. *Si caput ac pedes frigidi sunt, ventre costisque calentibus, malum.* Et Galenus in commento ait, *nedum malum hoc esse, sed lethale.* Quod Cornelius Celsus ad unguem sic expressit. *Cui febre æque non quiescente exterior pars friget, interior sic calet, ut etiam sitim faciat, lethale.* Ex perniciosis quoque signis cum refrigeratione extremorum quam plura alia exsistunt, partim a nobis alias dicta, & partim inferius suis locis dicenda, cujusmodi sunt, capitis aut viscerum dolor vehemens & assiduus, vigilia, coma, delirium ferinum vel obscurum, amentia, oblivio, surditas, cæcitas, convulsio, tremor, aphonia, singultus, inquietudo, anxietas, respiratio difficilis atque frigida, ex ore præsertim, atque e naribus, urinæ turbidæ non clarescentes, nigræ, cum nigro suspenso, albæ, aquosæ, lucidæ, interceptæque, stillæ sanguinis e naribus, vomitus virulenti, dejectiones malæ ac copiosæ, nihil conferentes, & hujusmodi alia. Hæc singula cum extremorum frigiditate conspecta exitium nobis portendent, & quo plura simul, eo certius ac citius. De his in *Sileno* Hippocrates 1. *Epidem.* 3. *b)* *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ restiterunt, febris acuta:* Et de *Pythione* in Thaso mortuo *c)* decem diebus: *altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput, obmutuit, voce defectus est, diu brevi spirans, rediit calor, sitiit; nocte quievit, circa caput modicum sudavit.* Ex omnibus vero his signis diximus perpetuitatem refrigerationis, magnitudinem seu vehementiam, duritiem, lividitatem signa esse longe omnium maxime perniciosissima, exstinctionemque caloris nativi denotare. A symptomatis etiam, quæ præcesserunt, exitii prognosticum indagatur, ut quando a rigore frigescunt eæ

partes,

a) P. 39. lin. 30. *b)* P. 969. Ægr. 2. *c)* Lib. 3. Epid. p. 1098. Ægr. 3.

partes, minime recaleſcentes, de quibus, ut dictum eſt, *in ſecundo Prorrhetic. a) Ex rigore refrigerationes, quæ non recaleſcunt, malæ.* Ex malis vacuationibus extrema admodum algere, eſt pernitioſum: præſertimque ſi eæ quoque fuerint lethales, quales ſunt ſtillæ ſanguinis e naribus, ſudores frigidi, in capite deſudationes, urinæ aquoſæ, lividæ, ictericæ, turbidæ non reſidentes, lividæ, nigræ cum nigro ſuſpenſo, & plane ſuppreſſæ, dejectiones pingves, liquidæ valde fœtidæ, aſſiduæ, vel in immodica copia exeuntes, ſputa nigra, livida, viſcida, maxima difficultate educta, atque plane intercepta. Similiter ab omnibus malis ſymptomatis, quæ nuper, dum mala ſymptomata recenſuimus, prodidimus, refrigeratio in extremis eſt pernicioſa. Quod ſane nedum ab his ſignis malis, quæ præceſſerunt, at ſimul etiam cum refrigeratione concitatis, non minus & ab his, quæ extrema refrigerata ſeqvuntur, cognoſcitur. At extremorum refrigerationem multa ſymptomata exitium cum ipſa ſignificantia ſubſequi ſolent. Et quod ad refrigerationem: primum eſt, ut ſi frigiditas ea, primum moderata, mox admodum vehemens atque intenſa reddatur, quod, ut ex Gal. meminimus, ſignum prælanguidæ facultatis exſiſtit: ſecundum quod illa frigiditas nunquam amplius aut parum recaleſcat. De quo in *Philiſco* moribundo Hippoc. in 1. *Epid. b)* 3. *text.* 18. *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem amplius redibant.* Et in Sileno: *c) Septimo obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem.* Demum pars vehementer refrigerata liveſcit, atque aliquando indureſcit; quod ſi fiat, diuque permaneat, in foribus, ut dictum quoque eſt, ſcito eſſe exitium. Idem prædicant ſubſecuta, & coma, amentia, oblivio, ſurditas, cæcitas, convulſio, tremor, aphonia, ſudores, frigidi, præſertim in iiſdem extremis partibus refrigeratis, qui ſane ſolius ſyncopes ac mortis proprii videntur, vacuationes non bonæ, ægros non ſublevantes, vel interceptæ, reſpiratio difficilis, atque alia hujusmodi, quorum multa in *Sileno* moribundo Hippoc. poſt

Extremorum frigiditas cum malis ſubſequentibus ſymptomatibus exitioſa.

a) Lib. 1. 65. *b)* P. 966. Ægr. 1. *c)* P. 969. Ægr. 2.

extremorum refrigerationem obſervavit, quæ hiſce verbis expreſſit. *Sexto caput parum exſudavit, extremitates algebant, liveſcebant, multum ſeſe jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ reſtiterunt, febris acuta. Septimo die obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem, nihil minxit. Octavo frigidus toto corpore ſudor, papulæ cum ſudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis ſimiles permanebant, nec abſceſſum efficiebant, alvus parvo irritamento ſtercora tenuia, veluti incocta, multa, cum labore reddidit; urinas reddebat cum dolore mordaces; extremæ parum recaleſcebant; ſomni tenues, comatoſi; obmuteſcebat; urinæ tenues, perlucidæ; obiit undecimo.* Quare ſi extremorum refrigerationem pernitioſa hujusmodi ſymptomata, vel præcedant, vel ſimul illuceant, vel ſubſequantur, ſine dubio exitium prædicendum erit.

CAP. XVI.

De caloris ad frigus, & frigoris ad calorem in corporibus acute ægrotantibus mutatione.

Corporum ad frigidum mutatio quando mala.

Sæpe in acutis morbis fit, ut interim totum corpus a calido ad frigidum, & a frigido ad calidum mutetur, atque hoc aliquando ſenſim, & aliquando repente. Repente mutari ad frigidum corpora, niſi acceſſione id fiat, ſemper malum: aut enim, ut nuper dictum eſt, calorem nativum reſolutum, aut multitudine crudorum humorum ſuffocatum, vel impeditum, quo minus, vaſis obſtructis, foras expandatur, vel denique maligni humoris viſcus nobile laceſſentis, vel vehementis inflammationis ratione intus totum collectum eſſe ſignificat. Reſolutum conjicimus, ſi prius reſolutionis aliqua cauſa præceſſerit, uti febris vehemens, aſſidua, vigiliæ item aſſiduæ, dolores ingentes, immodicæque vacuationes cum ſanguinis, tum humorum. Suffocari plenitudo indicabit, crudorum humorum multitudine, venas arteriasque obſtruente. Foras non expandi, notæ omnes hanc humorum multitudinem ſignificantes. Intus vero acri vel maligno humore os ventriculi, cor, vel aliquod aliud membrum nobile affligente, retrahi, dolores juxta affli-

afflictæ partis regionem, faſtidia, angores, nauſeæ, vomitus virulenti, bilioſi, animi defectiones, anxietates, vigiliæ, pulſus ſumme inæquales, prælanguidique, contracti, ac hujusmodi alia præmonſtrant, uti in iis, quibus a vermibus, vel acri ſucco, os ventriculi mordetur, obſervari poteſt. Ubi retractionis caloris cauſa eſt inflammatio quæpiam interna, ex calore partium internarum, atque a propriis ſignis cognoſcemus, quod Cornel. Celſus ex Hippoc. ut ſuperius diximus, expreſſit, cum dixerit. *Extremarum refrigerationem internis partibus ſic caloris incendio æſtuantibus, ut ægroti ſitiant, eſſe lethalem.* Hæc namque refrigeratio inflammationem internam, & eam quidem maximam pro cauſa habet. Quocunque vero modo, ut diximus, corpus refrigeretur, nunquam bonum, ſed ſæpius ſumme exitioſum erit exiſtimandum, omniumque maxime, ſi diutius frigus perſiſtat intenſiusque, & tandem cum duritie, vel lividitate, uti dictum eſt, prodeat. Nam tunc in foribus eſſe exitium denotabit. Continuo etiam ſeu repente partes calidas refrigerari, ſemper malum, illa excepta extremorum refrigeratione, quæ, natura critice humores ad excretionem invadente, prodit; ſæpe enim ante criſin futuram, maligno humore ad viſcus nobile irruente, atque defluxo, refrigerantur extrema, qui exinde a natura aliunde ad ignobiliorem partem compellatur, fere nunquam ea tollitur in extremis refrigeratio aut tarde, & parum quidem partes eæ refrigeratæ recaleſcunt. Contra refrigerata corpora æque ſenſim ad calidum mutari, optimum eſt: nam neque intus laceſſere malignum, vel acrem, humorem nobile viſcus, neque aliquam adeſſe inflammationem, & nihil intus fieri impedimento calori, quin ad quamcunque partem corporis æque defluat. Inæqualiter vero corporis partes calefieri, nunquam bonum, & ſæpe peſſimum ſymptoma creditur. Repente etiam ſæpius extimas corporis partes, crebriusque modo ad calidum, modo ad frigidum, & contra modo ad frigidum, modo ad calidum permutari, in malignis morbis peſſimum eſſe, Hippocrat. ſtatuit, veluti

Corpora refrigerata æque ſenſim ad calidum mutari.

veluti etiam minus malum existimatur, in aliis symptomatis etiam consimiles fieri mutationes. De his auctor *Prorrhet.* * ita habet: *Summæ corporis partes si celeriter in utramque conditionem permutentur, malum.* Sitis quoque hujusmodi mala est. Et Gal. in *commento* ait. In morbis autem summe malignis, permutatio harum hora una ad contraria efficitur, interdum quidem ut hyeme frigescant, interdum vero tanquam æstate calescant. Id autem contingit cum propriam caliditatem non habuerint, atque a febrili calefiant quæ a corporis medio incipiens, flammæque similis corpus totum depascens, extrema concalefacit, quæ & cum transpiraverit, statim ea refrigescunt, exstincta scilicet naturali caliditate. Hujusmodi vero corporis celeres caloris frigorisque mutationes, item coloris, ac cujuslibet alterius symptomatis, sæpe multiplices affectus in corpore collectos præmonstrant, quos devincere natura quum non nisi longo tempore queat, ideo morbi longitudinem ostendunt, quod *in* 4. *libr. Aph.* 40. ab Hippocr. hunc in modum scriptum est: *Et ubi in toto corpore mutationes, ut scilicet corpus refrigeretur, vel rursus calefiat, longitudinem morbi significat.* In morbo vero acutissimo ac vehementi naturæ cito a vehementia morbi exstinctæ tempus subtrahitur, ita ut prius ipsa morbo exstinguatur, quam morbum vincere possit. Et hinc est quod in morbo summe maligno hujusmodi mutationes Gal. *in Prorrh.* dixit esse lethales, easque exstinctione naturalis caliditatis fieri. Aliorum etiam symptomatum mutationes observari, ut sitire & non sentire, & contra; ex quietudine in inquietudinem & contra; ex vigilantia in somnum, & contra; sapientes ægrotos in deliros, & e deliris sapientes fieri. Mutari etiam symptomata, ita ut modo capitis adsit dolor, modo ventris, modo crurum, modo dolor desinat, & delirium accedat, & hoc cessante, aliud symptoma appareat. Horum symptomatum permutationis causa generalis est μετάπλωσις, id est humorum transfluxus; vicissim namque facta migratio modo in hanc corporis partem, modo in illam, quasi humoris turgentiam

Caloris frigorisque celeres mutationes.

Symptomatum mutationes quid notant.

Horum causa generalis.

* Lib. 1. 43.

hanc,

hanc, μετάπlωσιν dicas, quæ per ſe ſola nullum aliud, quam turgens humor, faciat prognoſticum denotat. Verenda vero ſemper quælibet humoris turgentia, quod principis alicujus partis læſionem minatur, ex quo Hippoc. atqve cum eo Galen. & omnes alii Medici, turgentes humores, ne irruant in partem principem, continuo vel etiam in principio morborum, quo tempore omnia cruda exſiſtunt, medicamentis purgari oportere, in *aphoriſmis a)* præceperunt. Cum ſignis vero coctionis illa permutatio caloris, frigoris, coloris & aliorum etiam ſymptomatum, criticam humorum perturbationem oſtendit, atque in hunc ſenſum forte *in Coacis præſagiis b)* illud erit intelligendum, quod ſic ſcriptum eſt: *Color, qui ſæpe cum calore variat, utilis.* In malignis morbis hæ mutationes ſolent eſſe utiles, ſi in melius fiant, quod Hippoc. *in Epidemiis c)* ita dixit: *In morbis, qui* παδιμϐεδι, *d) id eſt, doloſi ſunt, mutationes juvare.*

CAP. XVII.

De prædictione ex humiditate corporis, & ſiccitate.

Ex humiditate totius corporis, atque partis, ſæpius in acutis morbis eventus præſcimus. In purulentis phthiſicisque, ſæpe ante exitium multa humiditatis copia aliquando totum corpus, & aliquando crura, ventremque repleri obſervamus, ex quo aquam inter cutem, quod ex magno oriatur caloris languore, in acutis, vel ex acutis morbis, lethalem eſſe, Hippoc. docuit: *Aqua enim inter cutem,* (ait *in Prognoſticis e) text.* 1. *comm.* 2.) *omnis, ſi ex acuto morbo exſiſtit, mala eſt, non enim ſedat febrem, ſed dolorem admodum infert, ac mortem.* Eodem modo ſiccitas, ariditas, duritiesque totius vel alicujus partis corporis ſæpe infelicem morbi præſagit eventum. Siccitatem ſiquidem totius, & gracilitatem ab ardente febre longa ſecutam, corporis he-

Humiditas quid præſagit in morbis.

Siccitas quid in morbis notat.

S ʃti-

a) Hippocr. Aphor. Sect. 1. 22. b) Text. 125. c) Lib. v. Sect. 6. Text. 16. d) Foeſius ſcribit ἐν τοῖσι παλιμϐόλοισιν, & vertit, *in inconſtantibus*, aut *refractariis*. e) Pag. 39. lin. 16.

cticum habitum, ac ab eo poſtea exitium præſagire, nemo eſt in medicina verſatus, qui ignoret. Ex fronte, lingua & aliis partibus admodum ſiccatis, non raro nobis exitium præmonſtratur, ut Hippoc. in *Mœlibeæ a*) *adoleſcente* moribundo obſervavit, in quo ante mortem cutis frontis præarida, ac tenſa viſa eſt. Sed de his accuratius nos poſterius ſuis locis, præſertimque ubi de prædictione ex partium corporis obſervatione ſermonem inſtituemus.

CAP. XVIII.

De prædictione ex doloribus, qui in acutis morbis obſervantur.

Dolor multiplex obſervatur in morbis.

Dolorem, quod voluptati opponatur, triſtem moleſtumque eſſe ſenſum, Galen. *in* 1. *de Elementis* docuit. Hic vero multiplex obſervatur, alius enim cum pulſu, alius cum ponderis incumbentis ſenſu, alius cum tenſione, alius cum eroſione, inciſione, punctione, perforatione (quæ differentiæ ſubacuti doloris nomine comprehenduntur,) alius denique cum torpore affligit. Primum Medici appellant pulſativum, qui ut Gal. *in* 2. *lib. de loc. affect. cap.* 3. ſcribit, ſequitur inflammatorios affectus notatu dignos, idque ſemper in ipſis arteriis, atque in partibus ipſas continentibus, quas & ob anguſtiam premunt, & cum attolluntur, modo pars affecta ſentire nata ſit, veluti percutiunt. Nonnunquamque in abſceſſibus ad ſuppurationem venientibus dolores cum pulſu obſervantur. Secundum gravem vocant, quod veluti cujusdam ponderis loco incumbentis ſenſum invehat, atque carnoſæ ſubſtantiæ, renum, hepatisque, inflammationem, (Gal. *in* 6. *Aphoriſm. Aph.* 5. docente.) Talemque dolorem renum eſſe proprium Hippoc. *b*) in *com.* 1. *text.* 1. nobis prodidit, & Galen. *in* 2. *de loc. affect. cap.* 4. hos dolores in renibus, in hepate, in ſplene, in cute, in adenis & in pulmonibus fieri meminit, eæ ſiquidem partes (ut ipſe docuit) vexantur eo dolore a diſtenſione, qvoniam membrana viſcera illa circumvolvens gravata, & diſtenta dolet.

Pulſativus quis.

Græcis.

Ten-

a) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 16. p. 1117. b) Epidem. Lib. v. Sect. 1. Text. 5.

Tensivum vero dolorem dicunt, (qvem distendentem *Archigenes* vocat) ubi partes, quæ vel sunt nervosæ, vel musculosæ, vel membranosæ distenduntur, convelluntürve. Quod ipsis, vel ex humore, vel ex flatulendo spiritu, vel phlegmone accidit. Quartus, qui acutus vocatur, comprehendit illum, qui fit exesione, punctione, perforationeque: quæ nimis aut acria, aut salsa, abstergunt, abraduntqve, ex quo acutus oritur dolor, qualem patiuntur dysenterici atque alii, quibus exeduntur aliquæ partes. Punctorii proprii membranarum existunt, ab acuta bile vexatarum, quales in pleuriticis observamus, pleura quippe vocata membrana in his a bile inflammata. His similes videntur, qvum vitreo humore, partes incidente seu perforante, intestina concitantur. Cum torpore demum prodientes, seu torporem inducentes, vel ab ipsorum vehementia resoluto partis calore, aut phlegmone arterias nervosque maxime comprimente, ex quo calor ad partes prosilire nequit aut paucus, uti in renum dolore, ex inflammatione orto, crura sæpius stupescunt. Sunt præterea dolores aliis fixi, alii mobiles, atque vagantes, quales non raro turgentibus humoribus observamus, alii perpetui, alii intermittentes, alii vehementes, atque alii parvi exsistunt: rursumque nonnulli in principio morbi, atque alii postea apparent, aliquando in die decretorio, & aliquando non: quorum etiam aliqui occupant externas partes, aliqui internas, aliqviqve nobiles, atqve demum ignobiles aliqvi. Has omnes dolorum differentias ad Prognosticum ægrotorum plurimum facere, Gal. *in lib.* 6. *Aph.* 5. meminit. Dolores vero omnes fieri ex qualibet re parti noxam inferente, non opus est, ut demonstretur. Galen. qui accuratius omnes dolorum causas cognovit, pluribus in locis ab altera duarum eos concitari tradidit, quippe aut a subita partis alteratione, seu a temperamento continuo parti illato, aut ab unitatis dissolutione. Alii unam tantum causam faciunt, scilicet unitatis solutionem, quando neque caliditas, neqve frigiditas dolorem concitat, ni solvat continuum, atque omnes immodicas qualitates ii ex Galeno continuum

Tensivus.

Acutus.

Punctorius.

Cum torpore.

Dolores varii.

Unde.

ſolvere affirmant. Ipſe ſæpius fatetur ac docet qualitates has ſolvere continuum, præſertimque *in* 4. *de ſimpl. meden. facult. cap.* 2. *in* 3. *de fract. in text.* 34. & *in libro de inæquali intemp. cap.* 6. Ex quo mirum non dicentem. Quare dolorum cauſa erit continuitatis partium ſolutio, aut ab immotico temperamento confertim parti illato, aut ab inciſione, aut ab exeſione, aut a fractione, aut denique a tenſione, facta. Partes vero internæ dolent interim propter febris vehementiam, nervoſas partes ſiccando convellendoque, aut propter inflammationem, aut eryſipelas, aut fortem obſtructionem, aut abſceſſum in viſceribus, aut propter flatulentum ſpiritum. Cum vero ab iſtis cauſas dolores fiant, merito, nedum cum aliis morbis, at ſoli quoque mali ſunt; omnes ſiquidem vires reſolvunt, cruditates fovent, humorumque coctiones impediunt; peſſimi, in viſceribus partibusque nobilibus concitati; longeque omnium pernicioſiſſimi exſiſtunt, vehementer viſcera vexantes, perpetuo longoque tempore durantes, a quibus viſcerum nativus calor deſtruitur, ſeu reſolvitur, quo ademto viſceri quis de aliquo bene ſperare poteſt? minus mali cenſentur, parvi, mobiles, brevi tempore durantes, quique neque a viſcerum quopiam læſo prodeunt, ſed ab ignobili potius parte quapiam. Quandoque vero in acutis morbis dolores, etſi ſuapte natura ſemper mali, bonum prædicunt, non parumque ad ſalutis prædictionem conferunt, veluti qui, in aliquo dierum judicatoriorum cum ſignis coctionis, aliquam ignobilem partem, uti crura, pedes ac alia hujusmodi, pervadunt. At de bonis ac malis doloribus, quatenus in acutis morbis bene ac male de ægrotis ſperandum, ſignificant, nunc accuratius agamus.

Omnes mali ſua natura.

Aliquando boni.

CAP. XIX.

De doloribus ſalutem prædicentibus.

Dolores aut in principio morborum, vel poſtea apparent; qui in principio, plerumque pathognomonicorum ſignorum rationem habent, viſcusque phlegmone obſeſſum no-

notant, uti quando dolor cum febre, tumore vel tenſione partem quampiam exerceat, inflammatoriique hi vocantur dolores. Optimum erit, ſi neque admodum vehementes, neque aſſidui dolores ſint, brevique tempore, vel tollantur, vel ſaltem remittantur, atque ſimul cum ipſis aliud exitioſum ſignum non illuxerit. Qui vero horum fidelius, ſeu cum ratione, tolluntur, ſeu finiuntur, aut remittuntur, optimi ſunt: cum ratione vero ſublatos dicimus, ubi ipſi ex optima, aut natura, aut ab arte facta evacuatione, remiſerint, aut plane finierint, ut cum vel ab emiſſo per venam ſectam ſanguine, vel ſponte erumpente e naribus, vel a ſudore, vel ab alvi dejectione, vel a ſputis dolor remittitur, atque etiam ſi febris eos ſubſecuta ſuo calore ipſos reſolverit: de quibus Hippoc. *in* 6. *Aph.* 40. *Quibus dolor circa hypochondria fit absque inflammatione, his febris ſuperveniens morbum ſolvit.* Et poſtea 7. *Aph.* 52. *Quicunque hepar circumdolent, his febris ſuperveniens ſolvit dolorem.* De iis vero, qui ex aliqua vacuatione tolluntur *in* 3. *Prorrheticorum a*) *text.* 60. ſic ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor, atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica ſolvunt. Ceterum & tempore ita ſolvuntur:* & in 2. Prognoſt. *b*) text. 25. *Dolorem, qui in iliis affligat, ac turberculum ſi recens fuerit, nec non inflammatione, ſolvit murmur incidens circa ilia, ſed potiſſimum ubi cum ſtercore, & urina ercernatur;* & in 2. Coac. præſag. *c*) ſec. 1. text. 32. *Quibus in febribus dolores lateris fiunt, iis, alvo multa aquoſa bile permiſta dejiciente, remiſſio eſt.* Poſtea *in* 5. Coac. præſag. *d*) ſec. 1. text. 23. *Capitis dolorem ſolvit pus per nares effluens, ſputa craſſa, & ſine odere, ſolvit quoque ulcerum eruptio aliquando & ſomnus, & alvi profluvium.* Ac in Aphor. Sect. 6. 10. *Quibus capitis dolor gravis cum calore ineſt, e naribus interim humidum, ex auribus, atque ex faucibus, cum utilitate effluere,* veluti *Echecrati* contigit. De quo *in* 7. *lib. Epidem. text.* 65. ſic ſcribit: *Echecrati cæco capitis dolor gravis, præcipue in poſteriori parte, & cervicis, ubi connexio, & in verticem procedebat, progrediente autem tempore, & ad aurem ſiniſtram, & di-*

Dolores quinam optimi.

S 3

a) Lib. 1. 152. *b*) P. 40. lin. 26. *c*) Text. 66. *d*) Text. 172.

& dimidium capitis dolebat. Mucosa semper prodibat, leniter combusta, & calor comitabatur tenuis, & cibum capere non poterat, interdiu facilius, noctu vero dolebat, postquam autem pus per aurem erupit, cessaverunt omnia, erupit vero per hyemem. Hinc Hippoc. *in 2. Prognost. a) text.* 51. damnavit excreationes omnes, morbum non tollentes, aut non minuentes, præsertimque illas, quæ dolorem non sedant, veluti sedantes dolorem laudat. Quare dolores, qui cum ratione, scilicet ex quibusdam optimis vacuationibus, abeunt, optimam salutis spem nobis pollicentur. Qui vero non tolluntur, seu diu persistunt, sæpius abscessus prænuntiant; qui autem boni exsistunt, posterius, cum de ipsis præsertim agemus, dicemus; hoc unum in præsentia dicam, quippe illos bonos fore a nobis putandos, qui in ignobilibus partibus fiunt, dummodo etiam alia signa id non negaverint. Eorum vero dolorum, qui morbo progresso ostenduntur, illos optimos esse dico, quos judicatorios seu decretorios Medici appellant, utpote quod partim ut signum, & partim ut caussa, crisin optimam denuntiant, ut signum, veluti dolores, sanguinis eruptionem, vomitum, vel aliquam aliam vacuationem indicantes. De quibus Gal. in 1. *Epidem. comm.* 2. *text.* 55. *In ardentibus autem, ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, & hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitas, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt.* Et Hippoc. in 3. Progn. *b*) text. 13. *Si vero sine talibus* (scilicet malis) *indiciis fatigans dolor vigesimum transeat diem, & febris detineat, expectari oportet sanguinis eruptionem e naribus, aut suppurationem, si dolor alioqui circa tempora ac frontem affligat.* Et in 3. Prorrhetic. *c*) text. 45. *Cervicis dolores, impense rubri oculi, sanguinis eruptionem ostendunt.* Et *d*) text. 50. *Quibus ex rigore febres laboriosæ fuerint, muliebria his decurrunt, cervix autem in his dolens sanguinis indicat eruptionem.* Ac etiam post *e*) text. 55. *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate, & sur-*

Quinam abscessus prænuntiant.

a) P. 41. lin. 34. *b*) P. 44. lin. 36. *c*) L. 1. 137. *d*) Ib. 142. *e*) Ib. 147.

ſurditate, & quæ conſequenter fatigant, ſanguinis pronuntiant profuſionem. Et in 4. Coac. præſ. *) ſec. 1. text. 30. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulſus, iis ut plurimum fluor fit ſangvinis.* Hique ſunt dolores, qui optimam criſin denotantes maxime faciunt ad ſalutis Prognoſticum. Longe omnium vero optimi exſiſtunt, qui (hos enim decretorios Medici, ut cauſa, vocant) ignobiles partes, atque a viſceribus remotas, pervadunt, atque diu exercent; idque maxime (quod de aliis quoque intelligi volumus) apparentibus ſignis coctionis, qui in decretorio die cœperint. Ab his quidem doloribus certam ſalutem præſagimus, ſi modo, ut dictum eſt, coctionis ſigna una illuxerint, nullumque ex lethalibus ſignis illuxerit. Naturam enim præcipua membra exoneraſſe, atque noxios humores procul a ſe protruſiſſe, nobis ſane non obſcurum erit indicium. Quo enim longius a principe membro natura propellit noxios humores, eo citius ſalus ſperanda, maximum naturæ quod robur denotet, exinde ſæpius tumores ipſi accerſunt, qui, ut inferius docebimus, optimi exſiſtunt. De his Hippoc. *in* 1. *Progn. a) text.* 67. *Abſceſſus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* De quibus Galen. *in com.* ait, eos optimos eſſe, ſi maxime deorſum & quam longiſſime ab ægrotatione abſiſtant. Et in 3. *Coac. præſag. b) ſect.* 2. *text.* 4. *in longis febribus vel tubercula, vel in articulis labores fiunt, & ſi fiant, non inutiles.* Ex quo pedum, crurum, genuum, coxendicum, ingvinum dolores diu durantes, optimi erunt, atque non minus etiam in brachiis, manibus, atque poſt aures, critice obſervati. Sæpe fit in febribus acutis, ut natura, parte humorum, quos ad aliquam ſupradictarum ignobilium partium expulit, exonerata, fortior ſupra reſiduum facta, aliquam vacuationem aggrediatur, ex qua poſtea atque doloribus ipſis, trahentibus continue ad ignobilem partem, perfecte a febre judicat. Plerumque vero fit, ut hi, qui doloribus judicantur, in reci-
divam

*) Text. 142. a) P. 43. lin. 18. b) Coac. Præſ. 118. & Aph. 44. ſect. 4.

divam recidant, quod neutiquam materia illa ad crura, vel ad aliam quampiam ignobilem protrusa, totam causam morbificam adimat; si vero illis copiosæ copulentur vacuationes, judicium totum perficietur: oportet vero partes illas, si debeant ad febrem juvare, vehementer atque diu dolere; siquidem tales dolores plurimum humoris noxii attrahentes, magnam quidem causæ partem revellendo adimunt, ut in *Heropyto* observatum est, de quo *in* 3. *Epid. a*) *text.* 80. Hippoc. *Circa diem sexagesimum e naribus quidem substiterunt eruptiones, sed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt, haud multo post partes inferiores omnes dolebant, fiebat autem, ut vel febres majores essent, majorque surditas, vel hæ quidem remitterentur allevarenturque, verum partes inferiores ad coxendices sitæ vehementius dolerent. Jam vero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit, etenim urinæ boni coloris, & copiosiores subsidentias habentes, exstiterunt, deliriaque imminuta sunt.* Et *uxori Epicratis b*) crura decima die laboriose doluerunt, quem dolorem altera die optima vacuatio, per sudorem secuta, febrem allevavit. Hoc unum in iis doloribus notandum, quod nuper quoque diximus, dolores raro recte judicare morbos per se ipsos, nisi ipsis aliæ humorum vacuationes opem ferant, atque hinc eos, qui doloribus judicantur, recidivare, quia dolores totam noxiam materiam nequeunt a visceribus avellere, sed tantum partem, ex quo reiterari pugnam a natura, si totum morbum expugnare debeat, necesse est. Hinc multæ recidivæ, uti in *uxore Epicratis, c*) *Cleonectide, d*) *Abdera Virgine, e*) Hipp. 3. *Epid. text.* 79. accurate observavit, de qua præsertim dixit: *Vigesimo ei pedes dolebant, surditas & delirium eam deseruerunt, aliquantum e naribus erupit, sudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigesimo repetiit, rediit surditas, pedes assidue dolebant, mente excidit. Vigesimo septimo multum sudavit, febre caruit, surditas eam reliquit. Restabat pedum dolor, ceterum fuit exacte judicata.*

Hypo-

a) P. 1106. Ægr. 9. *b*) Epid. lib. 1. p. 979. Ægr. 5. *c*) Loco ante allegato. *d*) Lib. 1. Epid. p. 982. Ægr. 6. *e*) P. 1103. Ægr. 7.

Hypochondrium etiam ſiniſtrum, atque lien in acuto morbo dolere atque intumeſcere, non inutile eſſe, Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 19. meminit. In ventre vero inferiori; acrioribus humoribus inteſtinis commorſis, dolores concitati, ſæpe judicium per alvum futurum ſignificant: poſt aures etiam oborti dolores diu perſeverantes cum virium robore criticum tumorem futurum (quem *parotidem* vocant) denotant. Optimi vero non minus ii erunt dolores, qui ſupernas ſedes derelinquentes, inferius deſcendunt, ad inferasve delabuntur. Morbum enim quocunque modo longe a principibus partibus recedere, optimum eſt. De quo Hipp. *in* 2. *Epidem. ſect.* 5. *text.* 10. *a*) *Si caput doleat, in pectus deſcendit, deinde in hypochondrium, deinde in coxam, omnia autem non poſſunt dolere.* Et *in* 3. *Prorrhet. b*) *text.* 23. *Dolores, ſi ad infernas dilabuntur partes, facile ab his feruntur.* Ut in *Herophonte* fuit obſervatum, de quo Hipp. *in* 1. *Epid. c*) *Octavo febricitavit, lien reſidebat, omnia intelligebat, doluit ei inguen primum, ſecundum lienem, deinde in utramque tibiam dolores. Noctem facilem habuit, urinæ erant melioris coloris, & reſidebant in iis pauca. Die nono ſudavit, judicatus eſt, intermiſit. Die quinto rediit, ſimulque ſplen intumuit, febris acuta, ſurditas iterum, poſt recidivam die tertio, reſidebat lien, imminuebatur ſurditas, crura dolebant, recte ſudavit, judicatus eſt die decimoſeptimo.* Atque hæc de bonis doloribus, de quibus, ut boni ſint dicendi, hæc obſervari debent; primo eos in aliquo decretoriorum dierum incipere cum ſignis coctionis, ipſosque vel ſequi, vel antecedere optimam evacuationem, vel per ſanguinem, vel per vomitum vel per ventrem, vel per urinam, vel per ſudorem, vel per ſputum: demum ſi boni ſint, ab ipſis vel ſtatim vel paulo poſt ægrotos melius ſe habere, vel ex toto ſanari, eſt neceſſarium. Adde quod hi omnes, non parvi, at quidem magni ac laborioſi exſiſtunt, neque paululo momento temporis ceſſant, ac tolluntur, ſed quinimo diu vigere debent. Sed jam ad illos, ex quibus præſcitur exitium, deſcendamus.

a) P. 1040. lin. 16. *b*) 1. Prorrhet. 114. *c*) P. 974. Ægr. 3.

CAP. XX.

De doloribus exitium prædicentibus.

Dolores quinam mali.

Mali omnes ſunt dolores nobilem partem corporis exercentes, tum qui una cum morbo prodeunt, quique pathognomonica ſigna exſiſtunt, tum qui poſtea apparent; ii enim cum aliis ſignis pathognomonicis, ſeu propriis, prognoſticum indicant, veluti in phrenitide capitis dolor vehemens atque aſſiduus, cum aliis phrenitidis ſignis propriis exitioſis, lethalis eſt; ſed de his aliis accuratius, quando de ſingularum inflammationum prognoſtico ſermonem habebimus. Sunt vero ex his aliqui ex partis præſtantia, qui plerumque exitium inferre ſoleant, utpote qui cor invadunt, os ventriculi, fauces ſtrangulantes, caput, aures, pectus, ac veſicam. Semper enim in hiſce membris dolores ſunt pernicioſi, maximeque cum febre aſſidua atque aliis ſævis ſymptomatibus, ex quibus phlegmone illarum partium ſignificatur, qui plerumque lethalis exſiſtit. De quo Hippocr. in 4. *Aphor.* 64. dixit: *In febribus circa ventriculum fortis æſtus, & oris ventriculi dolor, malum.* Et *Aph.* 65. *in acutis febribus convulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum.* Ac de faucibus *in* 1. *Prorrh. a*) *text.* 54. *Fauces dolentes abſque tumore cum implaciditate, ſtrangulantesque ſupra modum, pernicioſæ.* Et 3. *progn. b*) *text.* 11. Hipp. ait hujusmodi dolorem cum orthopnæa, ſine apparente in faucibus vel collo tumore, ſumme exitioſum: ex tali ſiquidem dolore gutturis internam atque magnam inflammationem, ut alias quoque dicemus, ſignificari, Galen. *in comment.* docuit, quæ ſine dubio lethalis eſt. Capitis item aſſidui, vehementesque cum febre continua ac magna dolores admodum ſunt timendi, hi ſiquidem vires reſolvunt, vigiliasque & deliria inducunt, atque demum convulſiones lethales. De quibus Hipp. *in Progn. c*) *text.*36. *Capitis dolor vehemens, & continuus cum febre, ſi quod ex indiciis exſtiterit exitioſis, lethalis admodum eſt:* quales Hipp. *in Philiſta, d*) *Polyphante e*) atque *Eual-*

In partibus nobilibus.

Capitis aſſidui vehementes.

a) Text. 86. b) P. 45. lin. 4. c) P. 44. lin. 34. d) Epid. lib. 3. p. 1070. Ægr. 4. e) Epid. lib. 7. Text. 120. p. 1238.

Eualcidæ f) famula, phreniticis obſervavit. De aurium vero dolore in eodem *lib. g) text.* 36. *Aurium dolor acutus cum febre continua, ac vehementi, difficilis eſt, periculum enim delirii abolitionisque imminet.* Et de ventre *in Coacis prædictionibus. h) A dolore ventris laborioſo febris ardens, lethale.* Et de pectore *in* 1. *Prorrhet. i) Dolor pectoris firmatus, & ægre aufferibilis cum torpore, malus, ſuper febricitantes hi ſi acute ardent, moriuntur.* Et de veſica *in* 2. *Prognoſt. k) Si veſica dura eſt, & dolore vexatur, difficilis omnium & exitialis eſt: exitioſiſſima vero eſt, quæcunque cum febre continua affligit, qui enim ex ipſa veſica fatigat dolor, interimere hominem ſufficit.* Quare dolores partium nobilium, ſi magni ſint, in principio morborum acutorum admodum ſunt periculoſi, & cum malis ſignis lethales. Qui vero non in principio acutorum, viſcerum ac partium nobilium dolores, ſed poſterius, morbo prægreſſo, manifeſtantur, ſi magni, aſſiduique ſint, pernicioſiſſimi judicari debent; nam hi magnam phlegmonem præter febrem de novo nobile viſcus acceſſiſſe oſtendunt, quæ non niſi a robuſtiſſima natura vinci poterit: ex quo merito hos dolores ſæviſſima ſequi ſolent ſymptomata, quippe extremorum frigiditas non niſi fortem dolorem ſequi ſolet, ut Hippoc. *in Aph.* 26. *Sect.* 7. expreſſit: *In dolore forti ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Deliria ſeqvuntur dolores capitis, phrenitides lethales, vomitus virulenti, convulſiones, abſceſſus & ſuppurationes. De iis *in* 1. *Prorrh. text.* 10. *Qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito hi vehementer inſaniunt.* In his etiam vomitus virulenti ſunt lethaliſſimi, ut ait Hipp. in 1. *Epid.* 2. *text. l)* 54. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam ſubito moriuntur.* Quod & in 1. *Coac. præſag. m) ſect.* 1. *text.* 76. legitur. Convulſiones quoque vel exſiccatis partibus nervoſis, vel attracto multo ad dolentem partem humore, non raro viſuntur, de quibus *n) in* 3. *Prorrh.* ait: *In capitis dolore Coma &*

Dolores partium nobilium morbo prægreſſo quinam pernicioſiſſimi.

f) Ibid. text. 121. *g)* Progn. p. 44. lin. 45. *h)* Text. 130. *i)* Text. 70. *k)* P. 43. lin. 42. Coac. præſ. 471. *l)* P. 948. ſub finem. *m)* Text. 169. & 176. *n)* Hiatum hic deprehendet lector attentus, qui hac ratione

*& ſurditas * abſceſſum aliquem poſt aurem eructant.* Suppurationem vero indicant continui dolores, ut Hipp. meminit *in 7. Aphor. 22. A ventris dolore diuturno, ſuppuratio.* Et in *prognoſticis, a*) dolores, qui circa thoracis ac pulmonis ſedes diu conſiſtunt, quique neque ſputorum purgationibus, neque ventris dejectionibus, neque venæ ſectionibus, neque medicamentis ac victus ratione deſinunt, ſuppurationem ſignificare, dummodo nullum ex exitioſis ſignis adfuerit, nobis Galen. prodidit; ut in *Egiſipolis puero* tabido ab Hipp. *in 7. Epid. b*) *text.* 48. fuit obſervatum. Quare hoc modo dolores viſcerum, ſeu partium nobilium, judicandos fore putamus, quibus ſi aliquod lethale ſignum ſimul acceſſerit, vel eos dolores ſequatur, exitium præmonſtrabitur, atque non minus, ſi vel alii fuerint dolores, nobiles partes affligentes, vel alia gravia diverſi generis ſimul illuxerint ſymptomata; hæc enim (quum plures ſimul affectus graves oſtendant) ſimul cum gravi dolore, vel multis doloribus ſi illuceant, perniciem prædicunt: vix unum quidem ſimplicem morbum magnum natura expugnat, quid cum multis? certe ſuccumbet, niſi robuſtiſſima fuerit. De his in 2. *Prorr. c*) inquit: *Quibus alvus liquida, laſſitudo, capitis dolor, ſitis, vigilia, ob curitas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur ſpes eſt.* Et in 2. *Prorrh. d*) *text.* 40. *Quibus manus*

* ratione repleri poſſe videtur: *De quibus in* lib. 1. Prorrhet. Text. 115. *ait.* In febribus tenuiter exſudantes, cum capitis dolore & alvo intercepta, ad convulſiones proni ſunt. *Quod & in* Coac. præſ. text. 154. & 177. *iisdem pene verbis repetitur. Et* text. 171. In acutis capitis doloribus, & torporibus cum gravitate, convulſiones fieri in proclivi eſt. *Adde &* text. 174. *Et* lib. 1. Prorrhet. text. 104. Faucium gracilium dolores ſuffocantes convulſivum quid habent, præcipue ſi ex capite oriantur. Et text. 106. Lumborum dolor, & capitis, & oris ventriculi, cum forti exſcreatione, convulſivum quid habet. *Quibus ex locis Hippocratis & plurimis aliis patet affatim, dolores partium vehementes aliquando excipi à convulſionibus. Abſceſſus autem dolorum quoque ſequelæ ſunt, de quibus in Lib.* 1. Prorrhet. text. 168. *ait.* In capitis dolore Coma & ſurditas &c. *lege porro in initio ſequentis pag.* poſt * aſteriſcum.

a) Pag. 41. lin. 35. & ſeq. *b*) Pag. 1225. text. 60. *c*) Lib. 1. text. 38. *d*) Ibid. text. 95.

manus tremulæ, capitis, cervicisque dolores, subsurdique fiunt, & nigra densataque mejunt, his ventura exspectare nigra, perniciosum. Et de pluribus simul nobiles partes eodem tempore occupantibus doloribus in *lib. e)* 2. *Stomachi dolor cum hypochondrio contento, dolorque capitis, malignum.* Sed jam ad dolores partium ignobilium accedamus, quos superius diximus sæpe bonos esse, modo fiant cum humorum quapiam concoctione, diuque partes illas affligant, neque brevi tollantur, atque ab ipsis febris, ac alia gravia symptomata vel plane tollantur, vel, quod plerumque fit, mitiora reddantur, atque ab ipsis ægroti melius se habeant. Tales vero in diebus decretoriis incipere diximus, nullaque ab ipsis symptomata gravia fieri, neque augeri. Mali vero in ignobilibus partibus in principio morbi, quo tempore omnia cruda exsistunt, incipientes, a quibus nedum symptomata gravia membrorum nobilium tolluntur, vel mitiora evadunt, at quinimo magis nova sævissimaque tales dolores sequuntur, obortaque sæviora redduntur. Pessimi vero ii sunt, quos in longinqua ignobilique parte obortos, uti in pedibus, cruribus, genubus, coxendicibus, inguinibus, atque in aliis hujusmodi partibus, febris continua sequitur, graviaque non minus ac sæva symptomata, a quibus ægroti in deterius labuntur. De quibus *in Coacis præsagiis. f) Convulsio in febre, manuum pedumque dolor, maligna sunt: malignus quoque doloris impetus e femore. Sed nec genuum dolor bonus, ac etiam surarum dolor malignus est, & mentem emovet, tum alias, tum si urinæ sublimamentum elevent.* Quales fuere prorsus in *Critione*, & *Larissa Calvo*, qui eo morbo interiere. De *Critione* enim Hippoc. *in* 1. *lib. Epid. g) com.* 3. *text.* 26. ait, *Critioni in Thaso recto ambulanti pes dolere ex pollice cœpit: decubuit eodem die horrescens, fastidiosus, parum calens, nocte desipuit, altero die tumor toto pede, & ad talum subrubens cum contentione, pustulæ nigræ, febris acuta, valde insaniens, &c. postridieque quam ægrotare cœperat,*

Dolores partium ignobilium quinam boni.

Dolores quinam pessimi.

e) Ibid. text. 72. f) Text. 30. g) Pag. 985. Ægr. 9.

rat, periit. Et de Lariſſa Calvo *a*) *Dextrum femur doluit repente, nihil ex iis, quæ offerebantur, juvabat. Primo die febris acuta ardens paulatim, neque comitabantur dolores, febris non increvit, implacidior erat, non dormiebat, extremæ partes frigidæ, multa urina neque ea bona reddebatur. Tertio femur deſiit dolere, mentis alienatio, & turbatio, multumque ſeſe jactavit, quarto ad meridiem periit.* In ambobus his ægrotis dolores pedis, atque coxendicis peſſimi exſtiterunt, tum quia primo in principio (quo tempore Gal. *in* 1. *de criſibus cap.* 8. omnes dolores apparentes peſſimos vocat) apparuerunt, a quibus febris acuta, delirium, anxietas, vigilia, & alia gravia ſymptomata prodiere, quæ multitudinem humorum præmonſtrabant, quæ varias lædebat partes, varia ſymptomata ac morbos faciebat: idemque in eo, *b*) qui caleſcens cœnavit, cui poſt ſævum tum morbum, tum ſymptomata, decimo die crura doluerunt, a quo omnia exacerbata ſunt, & paulò poſt obiit. In *muliere* vero *apud frigidam aquam c*) die 27. coxendix diu doluit, a qua febris acceſſit, & in deterius mulier abiit. Sunt vero non minus mali ignobilium partium dolores, tum qui cito evaneſcunt atque occultantur; tum qui primo a longinqua parte incipientes poſtea ad viſcera aſcendunt, indicio ſunt humorum ad nobilia membra delabentium. De his Auctor *Prorrhet. in* 3. *prorrh. d*) 78. *dolores absque judicatione ſoluti, inutiles:* quibus Galenus in comment. addidit, *occultati,* de quibus ipſe ſic ait: *Repente vero occultari dolorificas affectiones absque hoc, quod in alia quadam, quæ manifeſta ſit, abſceſſus fiat, transmigrationem contriſtantium ſuccorum ad viſcera ipſa factam, oſtendit.* Hi quoque, qui cum inceperint, ſtatim evanuerunt, ſed aut qui, cum magni fuerint, diminuuntur, peſſimi exſiſtunt; nobisque ſunt vel naturæ prælanguidæ, quæ totam

a) Epid. lib. 3. pag. 1101. Ægrot. 5. *b*) Epidem. lib. 1. p. 988 Ægrot. 12. *c*) Epidem. lib. 3. pag. 1096. Ægrot. 2. *d*) Lib. 1. text. 170. Ubi Autor noſter, Galenum ſecutus, παρ᾽ οὖς, omiſit, quod tamen Foeſius, juxta exemplarium fidem, adjungendum putavit. vide omnino hujus adnotat. in hunc Aphoriſm.

tam noxiam materiam a ſe propellere nequeat, vel multitudinis humorum, quam pars dolens nequeat in ſeipſam capere, indicia, ut de *Critone* Gal. prodidit. De iis *in* 1. *Prorrhet. text.* 36. *Suræ dolores absque ratione derepente occultati, deſipientiam in ipſis parere.* Et *in* 2. *lib. e*) *Si quippiam in urina ſublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit.* Atque *in f*) *tertio: Lateris dolor ex ſputis bilioſis, ſi absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Quod neque, ut *Galenus* monuit, ſemper, neque ſæpius fit, poſſunt tamen nedum deliria, ſed alia ſæviora quoque ſymptomata prænunciare, ex humore quippe ſurſum in cerebrum aſcendente. Quare peſſimi exſiſtunt dolores in partibus ignobilibus facti, cito vel repente occultati. Quibus non minus, ut dictum eſt, timendi ſunt, qui in remota a viſceribus, ſeu longinqua parte, concitati ad ſupernas partes aſcendunt. Quos expreſſit Hippoc. *in* 3. *lib. Progn. g*) *text.* 70. dicens: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos, & inferas ſedes, ſi præcordia attigerint, inferas relinquentes ſedes, exitiales admodum ſunt. Itaque conſideranda alia ſigna. Nam ſi quod & horum pravum exſtiterit, deſperandum de ægro eſt. Si vero, aſcendente in præcordia morbo, alia ſigna parva non exſtiterint, talem fore purulentum admodum exſpectabis.* Ex quo ſemper humoris ad ſupernas partes ab ignobilibus e longinquis recurſio, mala: uti in 2. *Prorrh. h*) *text.* 51. ait: *ex lumborum recurſione, oculi perverſio, mala.* Et poſtea *text. i*) 58. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recurſiones febriles cum horrore, aquoſa, tenuia, & multa evomentes, mente aberrantes, voce privati, nigra vomentes, moriuntur.* Et in 3. lib. *k*) *Quibus lumborum tenues & diuturni dolores ad hypochondria euntes, & ciborum averſio cum febre, dolor his valens contentusque ad caput perveniens, cito cum quadam convulſione perimit.* Et in 2. *coac. præſag. l*) *com.* 1. *ſect.* 5. *text.* 30. *Qui dolores acuti pauliſper in claviculas, & in ſuperiores partes tranſeunt, lethales.* Quamobrem dolores partes lon-

e) Lib. 1. Prorrhet. text. 37. *f*) Ibid. text. 97. *g*) P. 43. lin. 32. & ſq.
h) Lib. 1. 69. *i*) Ib. text. 83. *k*) Prorrh. lib. 1. 100. *l*) Text. 70.

longinquas exercentes, tam qui occultantur, quam qui ad ſuperas ſedes recurrunt, peſſimi exſiſtunt, ac cum ſigno pravo lethales. Demum dolores etiam quamcunque partem occupantes, ac affligentes, qui ab ægrotis non ſentiuntur, pernicioſi exſiſtunt, quod vel delirium, vel ſentientis facultatis exſtinctionem denotans. De his Hipp. *in* 2. *Aph.* 6. *Quicunque, dolentes parte aliqua corporis, dolorem non ſentiunt, his mens ægrotat.*

CAP. XXI.

De prædictione ex laſſitudinibus.

Ex laſſitudinibus homines ſæpius in morbos acutos incidere, neminem in Medicina verſatum latet, quod *Sileno m)* contigiſſe Hippocrat. meminit. De ſpontaneis itaque laſſitudinibus, quas non ſimpliciter laſſitudines vocari Gal. voluit, ſed ſpontaneas, interius cauſas habentibus, tantum agendum eſt. Harum autem laſſitudinum triplex eſt differentia, una, quæ ulceris, altera, quæ tenſionis, tertia ex ambabus compoſita, quæ inflammationis ſenſum præ ſe fert; prima ex Cacochymia, altera ex plenitudine, tertia ex utrisque una coëuntibus habet originem. Hæ vero plerumque univerſum corpus, quippe omne genus muſculoſum, & cutem ipſam, occupant, aliquando dorſum ipſum, quod multis acute ægrotantibus accidiſſe quisque noſtrum ſæpius in praxi vidit, aliquando caput, aliquando, ut docet Galen. *in libro de curandi rat. per ſang. miſſionem.* Jecur, aliquando lienem, quandoque ventrem, interdum coſtas, ſeptum transverſum, vel os ventriculi, vel aliud ex internis membris occupat. Aliquando etiam eæ laſſitudines in brachiis, aliquando in coxendicibus, cruribus, vel pedibus obſervantur, quædam etiam ipſarum in principiis ortæ diu durant, & aliquæ in augmento vel ſtatu, atque demum aliæ morbo declinante ſentiuntur. Bonæ vero ad prædicendam ſalutem æſtimantur, quæ in brachiis cruribusque apparent, cum ſignis coctionis; forte enim decumbentis ac propulſi

Laſſitudinum differentiæ.

Laſſitudines quænam bonæ.

m) Epidem. lib. 1. pag. 969. Ægr. 2.

ſi humoris a præcipuis membris ad longinquas ignobileque partes, perinde ac dolores etiam, indicant, quæ nedum in hiſce partibus, ſi una cum ſignis coctionis, at quinimo etiam in univerſo corpore, præſertimque in dorſo obſerventur, bonæ ſunt judicandæ; ſæpe enim metaſtaſin, ſeu transmutationem humorum ab internis membris ad externa, quippe ad muſculos & ad cutem factam, ſeqvuntur: ignaræ etiam mulierculæ id ſcire putant, cum audierint ægrotos lamentari de corporis gravitate tenſiva ac phlegmonoſa, morbo jam aliqua ex parte declinante, (quod laſſitudinis genus frequentius tunc temporis ſentitur) eos ſolantur, dicentes optimum ſignum eſſe, atque ex iis nobis ſignificari morbum foras exire: ſæpius enim ægroti, qui prius a vehementia morbi vexati, cutaneas illas partes laſſatas non ſentiebant, laſſitudine fracti obſervantur vel ideo ut jam dictum eſt, quod vere morbus internas ſedes deſerat, ad externas exeat. Una quidem omnium eſt conſpiratio partium, atque confluxus, ſæpeque noxii humores quocunque modo a natura concocti, e magnis vaſis ad parva delabentes, ſeſe in muſculos tandem atque vel etiam in cutem recipiunt, laſſitudinem efficientes. Hæc enim aliquando abſceſſus præcedunt, de quibus Galen. *in lib. 4. Aphor. 31.* ſcripſit: *Quomodo in febribus facta ſit laſſitudo, ad articulos, & maxime circa maxillas fiunt abſceſſus: hoc vero ideo uſu venit, quia a calore febrili ſublata in caput eſt humorum copia, quam inde poſtea ruentem maxillarum adenes ſuſcipiunt, quomodo fit, quum in alas, & inguina a ſuperioribus partibus aliquid pervenerit.* Optimæ quoque exſiſtunt, quæ aliqua vacuatione vel arte procurata, vel ſponte præſtita, evaneſcunt; optimam quidem vacuationem ac criticam denotant, qua ægroti juvantur; de qua in *Coacis prædictionibus. a) Qui comate preſſi, & laſſitudine fracti, obſurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa criſin, idque juvat.* Quæ vero vel in toto corpore vel in dorſo, vel in aliqua alia parte; Quænam malæ.

U te;

a) Text. 182.

te, humoribus nihil concoctis, omnes malæ ſunt judicandæ, omniumque maxime cum malis ſignis prodeuntes, atque ſi una multa alia ſævaque fuerint ſymptomata. Non minus etiam eæ erunt ſuſpectæ, quas nulla vel arte vel a natura facta vacuatio levat, de quibus forte Auctor Prorrheticorum *in 2. Prorrhet. b) text. 3. Quibus alvus liquida, laſſitudo, capitis dolor, ſitis, vigiliæ, obſcuritas, & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, ſpes eſt.* Et in 1. *coac. præſ. ſect. 1. text. 35. Delaſſati caliginoſi, pervigiles, in ſomnum inclinati, deſudantes, realeſcentes, malum:* Et 2. *Coac. præſ. c) ſect. 1. text. 7. laſſitudine fracti cum horrore, cum exſudaverint judicii modo, & recaluerint celeriter, malum, cum alias, tum ſi eo tempore ſanguis e naribus ſtillaverit.* Ubi vero multa ſimul adſint ſymptomata, cum his peſſimum eſt; multitudine enim humorum naturam undique gravatam, ac oneratam ſignificant. De quibus in 3. *Coac. præſ. d) ſect. 1. text. 34. Laſſati, ſingultuoſi, ſtupore occupati, malum.* Et poſtea: *e) Ab oculorum perverſione cum laſſitudine, & febre, rigor lethalis: coma quoque in iis accidere, malum.* Cum multis itaque ſymptomatibus laſſitudines malæ, lethalesque, ſi morbo plane crudo ſentiantur, & cum aliquo ſigno pernicioſo. Sed de his ſatis, atque de prædictione a vigilia, ſomno, comate, ac aliis ſoporoſis affectibus, nunc agamus.

CAP. XXII.

De vigilia, quidque ipſa morbis præſagiat.

Tametſi vigilia, & ſomnus ad primum ac communem ſenſum, ut Galen. meminit, pertineant, de cujus ſymptomatibus ſuperius partim egimus, atque nunc agere putamus; nobis vero placuit, abſoluto de ſenſibus particularibus prorſus ſermone, de vigilia & ſomno, ſoporiferisque affectibus, quatenus ad Prognoſtici cognitionem faciant, hic agere, priusquam a motricis facultatis ſymptomatis Prognoſticum indagaremus. Vigiliam autem ac ſomnum hic primo naturalem ſtatum non excedentes conſideramus, quando hi nihilo tum alterati, tum mutati, quippiam etiam no-

b) Lib. 1. 38. c) Text. 36. d) Text. 45. e) Text. 221.

nobis ad morborum prædictionem afferant. Uterque enim bonus eſt, optimumque ad præſagiendum erit, ſi ægroti vigilent, tum dormiant, ut antea, cum recte valerent, conſveverant. Impoſſibile ſiquidem videtur, hominem ex morbo aliquo mori, vigilia ſomnoque inculpatis utentem, ſeu his non aliquo modo mutatis, de his Hippoc. *in Prognoſticis a)* 2. *Prorrh. text.* 11. *De ſomnis autem quemadmodum & ex natura in conſuetudine nobis eſt, interdiu quidem vigiliare, noctu vero dormire convenit. Si vero hoc fuerit transmutatum, pejus eſt.* Et in Aphoriſmis: *b) Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum.* Sed jam ad vigiliam, de qua ſejunctim nunc agendum duximus. Ipſa quidem eſt, ut Gal. docet, animæ extenſio a principio ad omnes partes corporis, quam contingit aliquando multam, aliquando paucam eſſe, quod diutius ac multum quandoque a ſuo principio extendatur, ac quandoque brevius atque parcius. Quare vigilia exinde fit multa ac pauca: hanc ſub ſermone de ſomno, poſterius abſolvendo, comprehendimus. De illa vero nunc agimus, quæ eſt multa innaturaliſque animæ extenſio, ac effuſio a ſuo principio ad ſingulas partes corporis, quam cerebro exſiccato fieri, a calidis mordentibusque ſuccis, vel halitibus, Galen. multis in locis tradidit, ut *in* 3. *de loc. affect. in* 4. *de rat. vict. in acut. text.* 4. Propriumque eſſe vigiliæ, ait *in* 1. *Prognoſt. cap.* 8. Et *in* 4. *de præſag. ex pulſibus cap.* 5. *in* 1. *pro* 5. ac *in* 3. *de loc. affectis*, atque alibi, ut a ſiccitate fiat, veluti ſomni ab humiditate; uti proprium eſt caloris, deſipientiam deliriumve movere, ita ſiccitatem vigiliam facere, ex quo eos, qui cerebrum nedum calefactum at ſimul ſiccatum habent, cum vigilia etiam delirare, Galen. *in* 4. *de præſag. ex pulſibus cap.* 8. nobis prodidit, atque ſenes ex ſiccitate vigiles fieri *in* 3. *lib. Aphor.* 31. Sed ex his nunc vigiliarum prognoſticum intelligamus, ac inprimis illarum quidem, quæ ſalutem præſagiant. Sunt enim aliquæ, etſi omnes malæ ſint, optimum ſignificantes, utpote quæ antecedunt bonas criſes, quas præcedunt in ægrotis nedum vigiliæ ipſæ, at

Vigiliæ quæ ſalutem præſagiunt.

a) Pag. 39. lin. 47. b) Sect. 2. Aph. 2.

at inquietudines, anxietates, deliria, convulſiones, dolores, ac alia, ut docuit Gal. *in lib.* 3. *de Criſib.* Tales vero vigiliæ apparent in augmento vel in vigore morbi, quo tempore præſertim ægrotos magna ex parte vigilare, graviter ſe habere, & vehementius febricitare, quo proprius ad judicationem accedunt, Gal. *in* 4. *Aph.* 70. docuit. At quinimo Gal. quoque *in* 3. *lib. de Criſib.* ſtatuit in morbis acutis vigiliam cum ſignis coctionis criſin ſignificare. De his *in* 3. *Prorrhet.* c) *text.* 40. 43. 44. *Qui compoſiti perturbantur, pervigilant, naribus ſtillant, ſexto die levantur:* & *capitis affecti gravitate: & ſincipite dolentes, pervigilesque ſanguinem profundunt,* & *qui pervigilaverint, repente cum inquietatione quadam ſanguinem profundunt, tum alias, tum ſi quippiam antea fluxerit,* atque etiam d) *text.* 57. cum dicit: *Qui in horrore ſimul judicatorie ſudant, poſtridie vero ubi inhorruerint, præter rationem vigilant, hos ſanguinis eruptionem incurſuros, puto.* Et in Coacis prædictionibus: e) *Quæ ſtatim turbulentum ægrum vigilemque reddunt, & alvi excrementa nigra & compacta, ſanguinis eruptionem e naribus quibusdam adferunt.* Hæ igitur ex vigiliis ſalutis ſpem ægrotis promittunt, non alia ratione, quam faciunt dolores, convulſiones, deliria, anxietates, criſin prædicentes. Hisque exceptis omnes, quocunque modo fiant, ac prodeant, malæ, ſiquidem vigilia ſiccat univerſum corpus, atque, ut Gal. *in* 7. *meth. med. cap.* 6. docuit, iis eſt infeſtiſſima, qui ex ſiccitate laborant, quos ipſa, ſi diu duret, at convulſionem conſumtionemque deducit. Ex quo mirum non eſt, ſi in ardentibus febribus aſſiduæ vigiliæ convulſiones lethales accerſant, quod immodice alia corpora inflamment, ut in quibusdam febres concitare ſoleant, maximeque, ut Gal. *in* 1. *de ſanit. tuenda* animadverit, in infantibus. Refrigerant etiam interna viſcera, ipſorum calorem reſolvendo, quod expreſſit Hippoc. *in Epidemiis* f) dicens: *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior.* Ibique corpora etiam digerere, ac reſolvere vigilias, do-

Vigiliæ fere omnes malæ, & quare.

c) Lib. 1. text. 132. 135. 136. d) Lib. 1. Prorrh. 149. e) Text. 110. f) Lib. 6. ſect. 4. text. 12.

docuit, ex quo vires illis diu perſeverantibus valde dejici, ac exſolvi, Galen. *in lib.* 12. *meth. med. cap.* 8. prodidit. Addamus quoque, vigilias cruditates humorum, ex Galen. *in* 1. *de vic. rat. inacutis,* fovere, atque augere. Quamobrem hiſce de cauſis vigiliæ in acutis morbis omnes malæ judicari debent, omniumque pernicioſiſſimæ perpetuæ, quæ cum omnia prædicta mala ægrotis inferant, quis exitium ab ipſis non prænoſcet? Hæ ſane familiarius convulſionem accerſunt, atque delirium, quæ bifariam ab his fiunt, uno modo exſiccato, ac inflammato cerebro, atque altero humore calido oppleto; quatenus vigilia quævis, ut nuper docuimus, cerebri aut vacuitatem ſeu exſiccationem, aut humorum calidorum repletionem, ſeu phlegmonem adeſſe denotat: ex hac quidem cauſa cum vigilia deliria & convulſiones concitantur, non omnino lethales; quando interdum vacuato, ac reſoluto, aut at aliam partem propulſo calido humore, reſolvantur, de quo *in* 3. *Coac. præſag.* g) *ſect.* 1. *text.* 36. *Pueris acuta febris, alvi ſuppreſſio cum vigilia, adhæc exaltatio, & caloris mutatio, multus rubor, convulſionem ſignificat.* Timendæ tamen cum his maxime ſunt, etſi perpetuo non ſint lethales, ex quo probe Hippoc. de his *in* 7. *Aphor.* 18. dixit: *In vigilia convulſio, & deſipientia, malum.* Ex illa vero, cum vigilia, aut poſt ipſam, convulſiones, aut deliria plane lethalia exſiſtunt. Non ſecus atque convulſiones ardentibus febribus ſupervenientes, de quibus poſterius dicemus, irreparabile exitium prædicant. Qualia in *phrenitico* tribus diebus mortuo Hippocrat. obſervaſſe, *in tertio Epidem.* h) *com.* 3. *text.* 75. meminit. Hæ vero cum aliis ſignis, quippe cum vomitibus æruginoſis, capitisque dolore, delirium ferinum, ac lethale præſagiunt. De quibus auctor Prorrhet. *in* 1. *Prorrhet.* 10. dixit: *Qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito hi vehementer inſaniunt,* ut *phrenitico* nuperrime dicto accidit. Aſſiduæ itaque vigilæ ac perpetuæ plane in acuto morbo lethales exſiſtunt, quales

Quænam lethales.

g) Text. 109. h) Pag. 1100. Ægr. 4.

les in *phrenitico*, *i*) in *uxore Dromeadæ*, *k*) quæ a prima die ad quartum usque insomnis. Insomnes multos ardentibus febribus ægrotos obiisse, Hippocrat. *in primo Epidemiorum com.* 2. *l*) *text.* 29. prodidit. Ex quo merito *in* 2. *Progn.* *m*) *text.* 12. dixit: *Pessimum vero est, si neque interdiu, neque noctu dormiat.* Dolor enim ac labor, vel desipientia, ab eo indicio significatur. Cum vigilia vero si aliquod ex exitiosis signis etiam illuxerit, plane exitiosum erit. Considerandæ vero sedulo sunt vacuationes, simul cum vigilia non desinente observatæ, quæ omnes malæ sunt, quod vel symptomaticam naturæ excretionem, inutilemque, vel pravam præmonstrent, certum exitium denotabunt. Malæ sunt, si sudor capitis frigidus, atque copiosus, assiduus. De quo *in* 2. *Coac. præsag.* *n*) *sect.* 1. *text.* 4. *Exsudantes, vigiles, recalescentes, malum.* Excretionesque aliæ nihilo sublevantes cum signis cruditatis, pessimæ, stillæ narium, vomitus virulenti, exsistunt. Seqvuntur vigilias aliquando vacuationes, quæ cum nihil juvant, pessimæ judicantur, sæpiusque ægros offendunt, morbum adaugent, quod in omnibus tum vacuationibus, tum symptomatis, ægros juvare debentibus, perniciosum esse, Galen. *in Prorrheticis*, atque alibi docuit, ex eo, quod in morbis acutis excretiones, & alia quæ juvare solent, ni juvant, mala dicuntur; atqve si, præterquam quod non juvant, etiam lædant, omnino lethalia dici debent. Sæpe vero, quemadmodum assiduas vigilias in illis morbis diximus sequi convulsiones perniciosas, phrenitides ferinas, ac tremores, ita aliqvando comata lethalia subseqvuntur: si etenim, ut superius meminimus, a vigilia somnus longus, qui tamen ægros meliusculos faciat, seqvatur, optimum; qvi vero nihil nedum juverit, sed qvinimo ægrum oblæserit, lethalis erit; de illoqve *in* 2. *Aphor.* 2. Hippocrat. dixit: *Somnus delirium sedans, bonum.* Et de hoc: *o*) *In quo morbo somnus laborem facit, mortale. Si vero somnus juvat, non mortale.* Comata vero, assiduas vigilias secuta, plerumqve ex-

i) Vide sub lit. a. *k*) Epid. lib. 1. Ægrot. 11. pag. 987. *l*) Pag. 954. *m*) Pag. 39. lin. 52. *n*) Text. 41. *o*) Aphor. 1. Sect. 2.

exitioſa exſiſtunt; qvia reſoluto, ac refrigerato nativo calore fiunt. Qvod ſumme exitioſum eſſe Gal. *in 4. lib. Aph.* 67. ſcriptum reliqvit: inſanabilia enim eſſe frigora, quæ calidis ſiccisqve ſuccedunt affectibus, ibi docuit. Accidunt vero vigiliis aliqvando comata, aut reſoluta bile & ſicca evaporatione, qvæ vigiliarum cauſa fuerat, remanente pituitoſo humore, qui cerebrum humectat ac diluit. Hæc cum ſignis coctionis, viribus valde conſiſtentibus, haud pernicioſa apparent. De his (cum de vigiliis abunde ſcripſerimus) nunc accuratiorem ſermonem inſtituemus.

CAP. XXIII.

Quid ſomni in morbis præſagiant.

Somnos veternoſos appellamus omnes, a qvibus ægri aut non expergiſcuntur, aut non minima difficultate, habentes ad ſomnum maximam propenſionem, qvod qvidem obſervamus in Comate ſeu Cataphora, Caro, Catoche ſeu Catalepſi, atqve in veterno ſeu Lethargo. Ut vero ex his ſomnis, ac vel etiam ex naturalibus, ſcite Prognoſticum indagemus, qvædam ad horum ſoporiferorum, ut ita vocemus, affectuum notitiam in primis ſunt a nobis cognoſcenda; & primo diviſo ſomno in naturalem atque non naturalem: de naturali loquimur, qvi nihil aliud eſt, Galeno auctore *in primo Prognoſt. comm.* 12. quam animæ delatio ſecundum naturam a finibus ad principium, vel eſt quies vacatioque ab animalis actionibus. In hoc enim calor nativus labore feſſus, ac per vigilias exſiccatus, copioſo humido indigens, in viſcera & ventrem convertitur, ibique exſiſtente humido recreatus foras erumpit, atque vigilias inducit. Hinc Hippocrat. *in 6. Epidem. comm. 4. text.* 12. ait: *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior, dormiens e contrario:* quod in ejusdem libri *comm. quinto a)* ſcripſerit: *ſanguinem in ſomno ad interiora magis refugere,* ex quo Galen. *in comm. text.* 30. ſcribit: *vigilanti exteriora magis calent, interiora magis frigent, & contra;* ex eo quod, ut paulo poſt, Hippocratis ſententiam confirmans, ſcripſit, in ſomnis

[Margin: Somni veternoſi quinam dicuntur.]

[Margin: Somnus naturalis quid.]

a) Text. 28.

ſomnis ſanguinem & çum eo naturale calidum interius abdi, & in vigiliis ad extima profundi. Fit vero calore nativo intus retracto, ut exterioribus refrigeratis omnes ſenſuum actiones atque opera ſileant: ex frigiditate hac obſtructis meatibus nervorum, per quos calor & facultas exterius profunditur, animalia ceſſant, ut ait Galen. ab omnibus animæ actionibus; atque hic eſt ſomnus naturalis, qui fit, ut dictum eſt, calore per vigilias exſiccato in viſcera ac ventrem recurrente, ut recreëtur: hinc ab aſſumtis cibis ſomnus ſolet familiarius fieri, atque etiam, quæ particularis ſomni quoque erit cauſa, quod tunc temporis plures vapores humidi & craſſi, petentes caput, cerebri meatus obſtruunt, a quibus obſtructis calor intus clauſus, quousque vapores ii non fuerint extenuati ab ipſo & excuſſi foras, ad vigiliam conciliandam profundi nequit. Quare colligamus ſomnum fieri, aut ubi calor per vigilias exſiccatus, humido indigens, ad viſcera, ut recreetur, convertitur, aut a vaporibus ciborum cerebri meatus obſtruentibus: ſed hic ſomnus ad innaturalium ſomnorum naturam accedere aliquibus pervidetur; atque ille plane eſt naturalis, & eo magis, ubi vapores ii copioſiores ſunt, quales in ebriis obſervantur, qui cerebro vini epoti vaporibus oppleto profunde diuque dormiunt. Quod Hippc. *in* 5. *Aphor.* 5. ita meminit, *ſi ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi eum febris arripiat, aut ad eam perveniens horam, qua crapulæ ſolvuntur, vocem proferat.* Namque hi, niſi a calore vinum ejusque vapores digerantur & diſcutiantur, ſuffocantur; hinc merito ait, *hos ſuperveniente febre juvari,* quod calor febrilis, longe naturali efficacior, digerat vapores vini: atque hic unus eſt ex ſomnis non naturalibus, quos Medici ex cauſarum diverſitate variis nominibus appellant, licet hos omnes *veternoſos* vocent. Hic vero affectus foras progredi non poteſt, ſed intus detinetur, aut ob multam humiditatem cerebrum occupantem, aut ob ſolum frigus, aut ob utrumque, aut ob virium languorem. Somnus is *veternoſus* proprie dicitur, qui in *Lethargo* concitatur,

Somnus veternoſus

tur, veluti qui *Caros*, in affectu *Caro* Græcis, & Arabibus *Subeth* dicto, & qui in *Catoche* seu *Catalepsi*, aut, ut vulgo Medicis placet, congelatione, atque non minus qui *Coma Cataphora* dicitur. Hi omnes sunt somni præter naturam, quorum quoque non minus cognitio est illustranda. Cum hæc ad præsagiendum ex somnis magni momenti sit. Primo hoc supponemus, quippe omnes, qui innaturaliter dormiunt, *comatosos* & *veternosos* vocari. Vocat enim *comatosos* Galenus *in tertio Epid. com.* 1. *text.* 7. qui habent in somnum delationem ac propensionem. Vocat vero in somnum propensionem, cum ægri vigilare nequeunt, non apertos habentes oculos, sed conniventes. *In secundo vero Aph.* 3. Hipp. *Coma* vocat somnum longum, qui habet difficilem expergefactionem, qua quidem difficili expergefactione a somno longo naturali distinguitur, uti Gal. prius in hoc eodem *libro* 2. *Aph.* 1. ita docuerat: *Sed falsos esse quamplures, quod veternosos incipientes affectus longum sibi persuaserint somnum esse. Verum ii a nobis edocti, veternum* (κωμα *Græcis appellatum*) *prius dici non posse, quam in expergefaciendo difficultatem habeant conjunctam, nobis somnum recte longum appellari concedunt, qui tempore quidem naturalem superet moderationem, sed nondum ad expergefaciendum difficultatem habeat.* Quare lethargicos ac veternosos somnos appellamus, qui habent difficultatem ad expergefaciendum, quippe ubi ægri in somnum ita inclinant, ut oculos apertos non habeant, sed conniventes, palpebras claudere cupientes, simul dormire sperantes. Distinguuntur vero somni veternosi species ex eo, quod quidam somni nullum aliud quam ad somnum propensionem præ se ferunt, cujusmodi vere *coma, cataphora* & marcorem dicimus; alii vero nedum habent in somnum delationem, sed marcorem & inexpugnabilem pene dormiendi necessitatem, qualis in *lethargo* observatur: & alii una congelationem seu deprehensionem omnium corporis partium ostendunt, cujusmodi sunt in congelatis, qui affectus Græcis *Catoche* & *Catalepsis* dicitur; alii denique una cum somno vel difficili, aut

quinam proprie dictus.

Coma quid.

Somni veternosi species quomodo distinguuntur.

fere inexpugnabili dormiendi necessitate, una motu omni ac sensu destituuntur, mensque non minus vitiatur, quales *Caros* Græcis, & *Subeth* Arabibus affectus, ostendit. Differunt etiam hi veternosi somni, quia ipsorum alii simplices ac tales exquisite sunt, & alii vigiliis misti. Proinde coma distinguitur in *coma* simpliciter, & in *vigil* appellatum, quod Græcis *Coma ἄγρυπνον*, hoc est absque somno dicitur, veluti alterum *Coma hypnoticum*, hoc est, somniculosum. Veluti *Typhomaniam* affectionem appellamus ex lethargo ac phrenitide mistam, in qua dormiunt, vigilant, delirantque. De qua Hippoc. *in Epidemiis: a*) *Nec phreniticorum ullus valde insanivit, sed alia quadam Cataphora segni graviter interibant.* Sed jam causas veternosi somni differentiarum his præmissis prodamus. Comatis seu Cataphoræ Galen. *in tertio Epidem. com.* 1. *text.* 7. quatuor esse causas statuit, quippe primam ubi multum humecta pars sit, quæ est sensus fons; in qua vel etiam Aristot. fieri somnum recte demonstravit, ut nonnullis ebriis usu venit. Secundam ait esse solum frigus, ut fit ex narcoticorum usu. Sed frigus aut principio obsedit, aut postea ab immodico calore flammeo naturali fere consumto, quod mortiferum esse, post ea intelligemus. Tertiam esse tum frigus, tum humiditatem simul, quinimo his duabus concurrentibus causis fit somnus comatosus. Quartam esse virium infirmitatem, quod genus comatis fit in moribundis, ut ibid. Galen. habet, propter infirmitatem virium, apertas palpebras servare non valentibus, ac ita affecti hoc habent, ut postquam oculi conniverint, aut nihil prorsus aut parum dormiant, sed vigilent, nec attollere tamen palpebras queant. In *lib.* 2. *aph.* 3. ac *in* 3. *de locis affect. cap.* 3. & *in* 4. *de præsag. ex pulsib. cap.* 8. & in multis aliis locis docet Galen. siccitatis propria signa esse vigilias, & humiditatis profundum somnum, & frigiditatis fatuitatem itidem cum somno profundo, ut ex usu narcoticorum apparet, cum humiditatis tum refrigerationis cerebri lethargicum somnum, veluti frigidi-

Somni veternosi differentiarum causæ.

a) Lib. 3. sect. 3. pag. 1085.

giditatis & ſiccitatis Catalepſin, id eſt, deprehenſionem ſeu congelationem, ex quo affectu non ſunt comatoſi, ſed ſublatis oculis intuentur inconniventer. Atque tot ſunt ex Galeno cauſæ ſoporiferorum affectuum exquiſitorum. Ubi vero miſti ſunt affectus ita, ut comatoſi vigilent, ac vel etiam delirent, miſtas quoque habere cauſas neceſſe eſt. Diximus Coma obſervari ſomniculoſum, & vigil; illius audiſtis cauſas; hoc vero fit, Galen. auctore *in* 1. *Aph.* & *in eodem lib.* 4. *de præſag. ex pulſibus, cap.* 8. ubi cerebrum cum humiditas tum caliditas occupaverit: eodem quoque modo ubi humores calidi & pituitoſi fuerint in cerebro, ex quibus miſtis humoribus fit miſta illa affectio ex phrenitide ac lethargo, quam Græci *Typhomaniam* appellant; in qua quidem ægroti perpetuo dormiunt & vigilant, de quibus Hippocrates *in* 3. *Epid. comm.* 3. *a*) *text.* 16. *Nec phreniticorum ullus valde inſanivit, ſed alia quadam cataphora ſegni graviter interibant, & comatoſi diu, rurſusque inſomnes erant.* Galenus *in commentariis* ait, fieri coma vigil, ubi etiam humores frigidi in cerebro putreſcunt, ab humiditate enim comatoſi, & ab acrimonia ex putredine concitata vigiles atque deliri evadunt. Atque tot hi affectus habent cauſas, quibus præmiſſis reliqvum eſt, ut ad ſomnorum prognoſticum deſcendamus, a naturali facto principio. Nam quemadmodum innaturalis omnis malus, ita naturalis omnibus bonus; hic enim humores concoquit, ut Galenus docuit *in lib.* 4. *Aph.* Hippoc. *in 6. Epid. com.* 4. *text.* 12. a calido interiora petente: per ſomnum enim aucto interius calore, ut ait Gal. *in* 3. *de cauſ. pul. cap.* 9. In Vent. in venis arteriisque ac in toto animali meliores fiunt concoctiones, ob quam cauſam in principio internarum inflammationum ſunt fugiendi, quod materiam ad profundum & ad viſcera trahant, eodem Gal. docente, *in eodem* 4. *Aph.* 67. in quibus affectibus Galenus dicit, ſomnos eſſe plane perpetuo fugiendos propter allatam cauſſam, niſi coctionis ratione plus afferant utilitatis: utiles ſunt in morbi declinatione, quo tempore ſi lædant, ſunt pernicioſi, ex Gal. in

Somni unde cognoſcuntur boni & utiles.

a) Pag. 1085.

 2. *Aphor.*

2. *Aphor.* 2. Cognoſcuntur vero boni ac utiles ex eo, quod vel inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium ſedant, quod faciunt, ubi materiam noxiam concoqvunt, & digerunt, de quibus Hippoc. *in* 2. *Aph.* 1. ait: *In quo morbo ſomnus laborem facit, mortale, ſi vero ſomnus juvat, non mortale,* ſed utilis eſt & bonus; in plegmonum, dolorum & febrium declinatione, ſi juvat, eſt ſalutaris: ac ut uno verbo dicam, perpetuo ille ſomnus dicetur bonus, qui juvabit, ex eo, quod ſignificat calorem humores concoquere ac digerere; quo ſenſu dixit Hippoc. in eodem libro *Aphoriſmor. a*) *Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum.* & Gal. *in comm.* ſomnum commendat, ubi inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium ſedat. Cognoſcitur vero bonus vel ex eo, quod, uti in 5. *Coac. præſag. b*) 1. habetur, ſit profundus neque turbulentus, hi enim habent firmum judicium. Optimus eſt ſomnus, qui plures vigilias ſequitur, ubi ægroti ſuavius dormiunt, etiamſi diu perſeveraverit. Gal. ſiquidem in 1. *prorrh.* narrat quoſdam, qui cum tribus quatuorve diebus vigilaſſent, per diem noctemque dormiiſſe magno juvamento: omnium maxime pueris auxilio eſſe ſolent, atque in ipſis laudantur. Atque hæc de ſomni naturalis judicio; nunc de iis, qui præter naturam ſunt, dicamus. De quibus *in Coac. præſag. c*) legitur: *Sopor ubique malus.* Nam etſi in ebriis, ut aliqui dicunt, ſomnus neque plane commendetur, neque damnetur, tamen plures ipſorum cum diem ſopore profundo duxiſſent, itidemque & noctem, nunquam amplius revixerunt. Proinde divine quidem Hipp. de his ita habet *in Aphoriſm. d*) *Si ebrius quiſpiam derepente obmuteſcat, convulſus moritur, niſi febre corripiatur, aut qua hora crapula ſolvitur, vocem recuperet.* Sed utrum ex comatoſis ſomnis quicquam boni poſſit ſignificari? Certe quidem, quando non raro criſes, quæ ſanguinis e naribus aut parotidum eruptione fiunt, præcedant, ſanguine quippe in caput ſublato: ſed hujusmodi judicium coctionis ſigna in excrementis, & alia critica ſigna confirmabunt. De quibus

Somni unde cognoſcuntur boni & utiles.

Somni comatoſi aliquando boni.

a) Aphor. 2. b) Text. 151. c) Text. 178. d) Sect. 5. Aph. 5.

bus *in* 3. *Prorrh. a*) legitur. *In capitis dolore coma & ſurditas abſceſſum aliquem poſt aures eructant:* & poſtea: *b*) *Hypochondrii contentio cum comate faſtidioſo & capitis dolore parotidas effluere faciunt.* Sed ad malos ſomnos, qui omnes tales cenſentur, ubi modum naturæ exceſſerint, & Hipp. *in* 2. *Aphor.* 3. ita ſcribente: *Somnus atque vigilia utraque, ſi naturæ modum exceſſerint, malum.* Sed maxime dormiendi ſpectanda erit conſuetudo, cum ſit altera natura. Mali præterea omnes haberi debebunt, qui nihil juvant, & omnium maxime qui lædunt. Hipp. de his *in* 2. *Aphor.* 1. ait: *In quo morbo ſomnus laborem facit, mortale*: & Gal. *in comm.* ait: *quemadmodum ſomnus in acceſſionum declinatione eſt utilis, ſi juvet ægrotum, ita ſi ipſum lædat, eſſe lethalem.* Docet vero ibi Gal. ſomnos lædentes eſſe in febribus, a quibus vel febres, vel ſymptomata non diminuuntur, ſed augentur, vel exacerbantur, aut nova fiunt; uti cum dolores concitantur, vel deliria, vel ubi ante ſomnum ægroti deliria loquuntur, expergefacti etiam perſeverant in delirio, aut ſi ex ſomno coma evadit, quippe ubi poſt ſomnum difficulter, vel non, excitantur. Hujusmodi omnia fieri propter humorum malignitatem, qui cum calore naturali non concoquuntur, ad viſcera recurrunt, eaque aggravant, ut Galenus ibidem nobis prodidit. Comata vero in principiis morborum, utpote quod ſoleant fieri a multa humiditate, cerebrum diluente, non niſi gravis ac periculoſi morbi erunt indicia, cum tantam humorum multitudinem ſignificent, atque ea cerebrum lædi cœpiſſe, quæ clarius judicabuntur ab iis, quæ poſtea illucent. Nam ſi lethale ſignum illuxerit, pernicioſum eſt, ſicuti in *uxore Olympiadæ,* ut ex 7. *Epid. text.* 49. *c*) conſtat, fuit obſervatum. Hæc enim quinta die facta comatoſa excitantes non ſenſit, voxque, quæ ei defecerat, non ſolvebatur, nec quicquam allevabatur, ſpiritusque aderat ſublimis, qui per nares trahebatur, a quibus, coma fuiſſe pernicioſum, præoſtendebatur. Coma itidem, quod non in principio, ſed in vigore poſt calidiſſimum ſæviſſimumque mor-

Somni quinam in febribus lædunt.

Comata exitioſa.

a) Lib. 1. text. 168. *b*) Ibid. text. 169. *c*) Pag. 1221.

morbum apparet, est exitiale non minus quam ex virium languore concitatum, quale in *Hermocrate* fuit observatum, de quo Gal. *in 3. Epid. a*) ita habet: *Reliquum ergo est, per refrigerationem insignem cerebri, aut facultatis imbecillitatem Hermocrati Coma induxisse die undecimo. Utrum autem sit horum, extreme est perniciosum. Nam insanabilia ea esse demonstratum est frigora, cum calidis morbis ac siccis succedant. Sed quod virium imbecillitas facit, exitium proximum notat.* Diximus aut cognosci hoc genus comatis ex Gal. *in 3. Epid. Com. 1. text. 7.* ex eo, quod ita affecti, postquam oculi conniverint, aut nihil prorsus aut parum dormiunt, sed vigilant, nec attollere tamen palpebras possunt. Demum exitiosum non minus esse coma illud constat, in quo, ut Gal. *in 3. Progn. text. 11.* Comatosi sublatis oculis intuentur inconniventer. Cujusmodi in congelatis seu deprehensis observatur, de quo ibi Gal. ait: *Considerari autem convenit hunc in modum suspectiones etiam oculorum per somnum: Si quid enim candidæ partis subapparet commissis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in causa est, nec ita dormire consuevit, vitiosum indicium, lethaleque admodum est. Quod facultatis moventis palpebras exstinctionem significet.* Quod in uxore *Theodori,* ut ex 7. *Epid. text. 27. b*) apparet, fuit observatum. De qua Hipp. ait: *Similiter oculi demissi ad infernam palpebram magis inclinantes rigide ac stupide intuentes, albæ ocularum partes pallidæ & mortales.* Hoc modo spectant congelati, qui affectus Græcis *Catochi* & *Catalepsis* dicitur, seu *Catocho* vexati, ut Gal. in *Prorrhet.* de quibus Auctor ille in 3. *lib. c*) scribit: *cum virium exsolutione cum catochas tum aphonias esse perniciosas.* Ceterum ex comate licebit judicium facere non tantum ex ipsius causarum varietate, sed etiam ab iis, quæ præcesserunt, & una cum comate illucent, atque ab iis non minus, quæ postea apparent. Veluti a prægressis signis, ubi a longa vigilia, exempli gratia, ex calidissima siccissimaque causa oborta, coma postea fiat,

a) Vide historiam in Hipp. lib. 3. Epid. Ægr. 2. pag. 1062.
b) P. 1216. *c*) Prorrh. text. 96.

fiat; hoc enim esse lethale signum, alias a nobis dictum est, quando nuper fuerit demonstratum, lethalia esse frigora, quæ succedant calidis siccisque morbis. Hinc Medici omnes colligunt veternum a phrenitide esse exitiosissimum morbum. Quare & coma vigilias secutum, nisi criticum sit, perniciem ostendit. Eodem modo ex signis, quæ simul cum ipso comate, bonis & malis, bonum malumque fiet judicium. Nam cum simul alia gravia symptomata illuxerint graves affectus, simul & judicium erit difficile, ut quando comatosi sunt, simul etiam vigilant, qui affectus solet denotare haud parvam malignitatem; ubi etiam comatosi vigiles quoque & deliria loqvuntur, quod judicium notasse Hippoc. *in* 3. *Epid. a*) dicemus. Cum vero cum comate etiam gravia symptomata illuxerunt, grave redditur judicium. Nam auctor *Prorrhet. in* 2. *Prorrhet. b*) *text.* 57. ait: *Coma cum oculorum perversione, malum:* & in *lib.* 1. *comment.* 5. *text.* 32. *&* 33. *Coac. præsag. c*) *Qui comate oppressi, ab initio exsudarunt leviter, urinis coctis ardentes citra judicium refrigescentes, brevibus intervallis ardore redeunte, torpidi, oppressi comate, convulsione subinde capti, perniciose habent.* Neque mirum, cum concursum notet multorum lethalium signorum: & in sequenti ait: *d*) *Somni similes iis, qui comate laborant, & perfrigerationes lethales.* Sed hoc erit in febri ardente intelligendum, in qua ægri intus uruntur, exterius algent, in quibus coma semper perniciosum erit. Ab iis vero, quæ postea seqvuntur, probe quoque sciri potest, quid ipsum coma mali portendat. Aliquando enim criticum esse ostenditur, cum ipsum bona aliqua evacuatio sequatur, aut aliqua excretio. Proprium vero comatum esse videtur, ut critice parotides futuras soleant portendere, de quibus in *lib.* 5. *com.* 1. *text.* 25. *Coac. præsag. e*) *Comate pressi, fastidiosi, ab Hypochondrio dolentes, pauca vomentes, in aures abscessus habent. Prius autem tumores circa fa-*

Comata quid critice solent portendere.

a) Sect. 3. pag. 1085. & sparsim in historiis Ægrorum illo in libro expositis. b) Lib. 1. text. 89. *c*) Text. 180. *d*) Text. 181. *e*) Text. 183.

faciem cum comate. Aliquando vero purgationem per alvum; de qua etiam *in eodem libro* * legitur: *Qui Comate pressi, labore & lassitudine fracti, obsurduerunt, erumpente alvo, rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat.* Auctor *Prorrhet. a) lib. 6. Coac. præsag. com. 1. text. 33. & lib. 1. text. 1.* dicit, *stillas sanguinis in comatosis esse lethales:* idemque significant ceteræ aliæ omnes malæ evacuationes, & omnia mala symptomata: si enim talia post coma illuxerint, judicium erit periculosum, veluti si in comatosis succedant convulsiones, deliria, aphoniæ, anxietates, dolores viscerum fortes, atque alia, quæ nedum non bona, sed quinimo apprime perniciosa exsistunt. Atque his claudatur sermo de Prognostico a somnis judicando susceptus.

FINIS SECUNDI LIBRI.

PROSPERI ALPINI
LIBER TERTIUS.

CAP. I.

Quantum ad prædictionem cognitio motricis facultatis Medicis conducat?

Probe cognita firmitate, imbecillitatem facultatis ratiocinatricis, atque ab ea qvoqve modo, qvo prædicendum sit in ægrotis, perspecto, restat, ut tantundem quoque in motrice laboremus. Cujus quidem facultatis cognitio ceteris ad prognosin non minus est utilis. Hanc vero recte valere, & robore non carere, denotant partes corporis, ubi recte ac secundum naturam moventur; & impotentiam seu imbecillitatem actiones diminutæ, aut vitiatæ. aut prorsus sublatæ declarant. Est vero motricis actio læsa, qua imbecillitas facultatis dignoscitur, triplex: quippe aut imminuta, aut sublata, aut denique vitio quopiam affecta. Diminuta hæc facultatis actio in senibus maxime obser-

Motricis facultatis cognitio quantum ad prædictionem,

* Text. 182. a) Lib. 1. Prorrhet. text. 1. & Coac. præsag. text. 179.

ſervatur, qui ſane caloris innati defectu ægre partes corporis movent, ſæpiusque in his partes ob eam cauſam tremunt. In reſolutis & congelatis prorſus tollitur; vitiaturque in convulſis & epilepticis. Partibus itaque corporis ſecundum naturam admodum ſe habentibus, facultatem recte valere, roboreque non carere, ſcimus, quod in morbis perpetuo bonum ſit, licet ex hoc ſolum non debeamus judicium de morborum eventu facere: ſed tempus expoſtulat, his præmiſſis, ut ſigillatim præſagium ex ſingulis hujusce motricis facultatis ſymptomatis perſequamur, a decubitu ægrotantium exordientes, cum ex ipſo motricis facultatis robur atque infirmitas maxime nobis innoteſcat.

CAP. II.

De prædictione ex decubitu, & primo de optimo, qui ſalutem præſagit futuram.

Decubitum in ægrotis motricis facultatis potentiam ac infirmitatem, ſeu debilitatem omnium maxime oſtendere, neminem Medicorum latet; & merito ſane ex ipſo decubitu poſſumus, quanta ea ſit facultas, conjicere. Motus enim, qui in decubitu fit, a duobus quidem pendet; a facultate quidem membra movente, atque ab ipſo quidem corpore, ejusque membris per ſe motis. Hoc in cadaveribus ſpectatur, & moribundis, qui ex gravitate deorſum moventur; illud in recte valentibus, & in ægrotis ad ſanitatem inclinantibus. Recte ſane Diocles dicebat animalium corpora ἐκ τοῦ φέροντος καὶ τοῦ φερομένου, id eſt ex ferente, & ex eo quod fertur, conſtare. Nam anima quidem ſeu virtus ipſa eſt, quæ fert; corpus vero id, quod fertur; hoc naturaliter deorſum movetur a gravitate, illa ſurſum deorſum, ante, retro, in latus movet ad arbitrium, aut quaſi ſuſpenſa in aere membra continet, dum muſculos contrahit, tendit, ſiſtit, ne proprio & elementari motu deorſum delabantur. Ubi itaque corpora vix moventur, convertuntur, eriguntur, ſed præ gravitate facilius deorſum delabuntur, nobis ſignificant facultatem animalem majori ex parte eſſe

Decubitus quid in ægrotis notat.

exſtinctam ac reſolutam. Hac enim integra exſiſtente, nihiloque diminuta, corpora facile quomodo libet ab ægrotis moventur, convertuntur, eriguntur, brachia, manus, caput in aëre ſuſtinentur, atque hoc eſt vivere, ſeu vita, quæ eatenus eſt, quatenus anima ipſa corpori firmiter copulata manet, qua disjuncta a corpore mors ſuccedit, ſeu interitus. Ubi itaque plurimum ipſa anima in corpore valet, optimos decubimus ſpectamus, eaque prælanguente, peſſimos. Sed age de bonis modo agamus, & quomodo in acutis morbis ab ipſis liceat præſagii rationem habere. In 7. *Coac. præſag. a*) *ſect.* 2. *text.* 27. ſcriptum eſt, optimum eſſe decubitum, veluti quis ſanus ſolitus fuit decumbere. Neque mirum, cum ii, qui gravi morbo laborant, non poſſint eo modo decumbere, ut antea per ſanitatem ſolebant. Fracti viribus ſupino decubitu oblectantur, diſtentis cruribus, ac brachiis jacent, inquieti ac anxii in uno decubitu conſiſtere nequeunt, nullamque formam decubitus ſervant. Delirantes ſeipſos foras e lectulo projiciunt, pedes ac etiam pudenda nudant, aliquando proſiliunt. Moribundi præ facultatis impotentia ad pedes deorſum delabuntur. Quare decubitus, qualis fuit per ſanitatis tempus, ſeu qui ſanorum ſit ſimilis, merito optimus erit, & ſignificat ægrotos non vexari maligno, aut periculoſo morbo. Quem Hippoc. quoque *in primo Prognoſt. b*) *text.* 16. laudavit, cum ita dixerit: *At ita cubare ut ſani ſolent, ſaluberrimum eſt. c*) *Optimum vero eſt, ubi corpus, quod laborat, facile convertatur, aſſurgendoque alacre ſit,* decumbat, ſtet, membra ſuſtineat. Hæc enim actio prompta ac expedita nervorum robur, ſpirituum copiam, & facultatis animalis integritatem denuntiat. Atque hoc eſt, quod Autor *præſ. Coac. d*) *lib.* 7. *ſec.* 1. *text.* 20. ita habet: *Converti autem facile ægrum oportet, alacremque eſſe, dum ſe attollit, exſurgitque.* Hipp. vero *in primo Progn. e*) *text.* 16. de optimo locutus, ita habet: *Cubantem offendi ægrum a Medico oportet in latus dextrum aut ſiniſtrum, ac manus, cervicem & crura*

Decubitus quinam boni.

a) Text. 497. b) Pag. 37. lin. 33. & ſeq. c) Progn. pag. 39. lin. 33.
d) Text. 493. e) Vide ſub litera b.

& crura paululum reducta habentem & omne corpus molliter positum: ita enim plerique bene valentium cubant. At ita cubare, ut sani solent, saluberrimum est. Ex quibus colligitur tria ad optimum decubitum expeti, primum ut ægroti in alterutrum latus cubent, quod sane, ut Galen. docet *in commento,* talis decubitus indicat robur facultatis per musculos firmantis corpus; veluti debilitatem ostendit, ubi in latus æger cubare nequit. Secundum, ut manus, cervicem, & crura paulum reducta habeat; hoc enim consvetum plerisque benevalentium est. Tertium, ut corpus molliter positum jaceat. Galen. vero *in primo libro de Humoribus text.* 24. ait, *ut totum corpus non siccum, sed humidum sit.* Non ut putant aliqui, quod corpus omne æque calidum molleque esse debeat, sed ut recte Galenus docuit *in primo Prognosticorum* loco citato, quod secundum declaret, quippe corpus ægri debere manus, cervicem, cruraque paulum reducta, minimeque immoderatius aut reducta aut extenta habere; & quod intensa sicca omnia videantur, propterea laudavit corpus molliter positum, id est, ut non siccum, sed humidum.

Quod Galenus *in Comment.* ita expressit: *Igitur immodici habitus, extentis admodum nervis, officiunt, quomodo libro de motu muscul. jam definitum est.* Qui vero inter habitus immodicos incidit, nequaquam intentus est; quo circa talem vocavit mollem, quia corpora molliora intendi non solent. Quam rem clarius quoque declaravit *in lib. 1. de Humoribus com.* 24. Quo circa oportet, ut ipse consulit, brachia, & crura parum reducta esse, ut totum corpus jaceat extra figuras extremas; extremas autem figuras intelligo, in quibus longa extensio aut flexus, sive artuum, sive spinæ sint, quæ nervis supra modum extentis fiunt. Atque hi sunt optimi decubitus, qui cum aliis bonis signis salutem prænuntiant. Nunc ad significantes contrarium declinemus.

CAP. III.

De malo decubitu in acutis morbis, exitium denotante.

Decubitus quinam malus.

Malum omnem esse decubitum, qui recte valentium non est similis, ex præmissis cognoscitur. Quemadmodum etiam dictum est, optimum esse, si quis ægrotus alacriter assurgat, aut in lectulo convertatur, quod vigere facultatem animalem, motricem appellatam, indicat; ita si cum labore, & gravitate moveatur, prælanguidam ostendit. Ex quo *in Coacis præsagiis a) lib.7. sect. 2. text. 21.* legitur: *At gravitas totius corporis & manuum ac pedum mala est;* præsertimque non oppressis musculis plenitudine, nec subita aliqua vacuatione aut occasione manifesta prægressa. Cum gravitate vero hac, (quæ motricem læsam denotat) si digiti (addidit auctor *Coac. præsag. b) in text. 22.*) *lividi sint, & ungues, mors est in propinquo,* quod gravitas corporis animalem defecisse facultatem, & lividitas digitorum, & unguium, caloris conspicuam, qui a corde manat, exstinctionem significet. Damnatur quoque decubitus propterea supinus ab Hippocrate, qui extremas figuras ostendit, quod *in primo Prognosticorum text. 17. c)* ita expressit: *Supinum vero cubare manibus & cruribus extentis, minus bonum est:* sed *in Coacis d)* rectius scriptum est, *bonum non est.* Et Galen. *in comment.* dixit, talem habitum jacentibus omnino bonum non esse, idque vel etiam ita esse, ex *Hippocrate* demonstrat, cum ipse dixerit ibidem, si vero proclivior fuerit, & subinde ad pedes delabatur, majori cum periculo est; tanquam enim prædictus habitus cum periculo sit. Hunc vero decubitum, Galeno visum est, neque ad sanitatem, neque ad mortem prædicendam, vim insignem habere.

Decubitus supinus quinam malus.

Ceterum non desunt, qui cum putent supinum decubitum esse bonum, & primo, quod ingenti labore fatigati eo decubitu maxime recreentur; quoniam omnes musculi (Thoracis exceptis) quiescunt, atque etiam, quod, supino corpore, in partem imam ac gravissimam, ceu navis carinam,

a) Text. 493. b) Textu eod. c) pag. 37. lin. 39. d) Text. 497.

nam, homines procumbant; non minus etiam, quod resolutæ vires animales non alio decubitu magis tueri possint, ac etiam ad excludendos calculos e renibus, e vesica, hic jacentis habitus conducat. At si hac ratione bonus decubitus vocetur, quis dubitabit etiam malum esse? Cum musculi Thoracis, ascendentis inter inspirandum, supino homine magis laborent, quam ipso erecto, aut alio modo decumbente. Hic etiam decubitus, si diu servetur, multos morbos vel etiam gravissimos parit, ut epilepsiam, incubum, paralysin, atque apoplexiam. In supino enim decubitu humores, vaporesque ad postremum cerebri ventriculum omnium dignissimum, destillationesque facilius ad thoracem, atque ad renes deducuntur. At hoc modo nos non consideramus, quatenus nimirum causa vel boni vel mali ad corpus esse possit, sed ut signum sit ad prognosin faciens. Qua ratione perpetuo dicimus significare facultatis debilitatem; omnes enim, qui supine jacent, nisi sane ita consveverint jacere, debiles sunt. Hic vero decubitus, quippe supinus, aliquando est arbitrarius, & fit præ mollitie quadam & langvore animi, vel præ mœrore: ita aliquando decumbunt ægroti, aut præ accessionis vehementia, aut denique ex insigni vacuatione. In his quicquam certi supinus decubitus ad præsagium non habet. Ubi vero ab iis non fit, sed supine jacent, manibus cruribusque extensis, malum est; malumque itidem est, teste Hippoc. in *text.* 21. *primo prognost. a*) si crura cubantis supini admodum reducta distractave fiant: delirium enim significare Gal. docuit. *Si vero,* ait Hippoc. *b*) *proclivior est, ac deorsum delabitur subinde ad pedes, majori cum periculo est.* Nos vero dicamus, hunc esse exitialem decubitum. Pessimum vero erit, ubi etiam corpus supine decumbit, quasi projectum cadaver, ita ut omnia membra postrata sint, caputque in pulvinar erectum reflectatur, aut sublato mento, quicquid est anterioris colli, emineat, aut mentum claviculis contiguum sit. Proximæ enim mortis est argumentum. Soluta enim animæ

Quænam mala producit, si diu servatur.

Decubitus quinam pessimus.

a) P. 37. lin. 39. & 47. *b*) Ibid. lin. 41.

mæ poteſtate grave corpus in dorſum jacet, projectis cruribus & manibus ad pedes devolvitur, vel exſtante mento & gutture caput in poſteriorem partem recidit, vel quaſi annuens claviculis incumbit. Quo ſane decubitu in foribus exitium eſſe ſignificatur. De quo Galen. *in lib.* 1. *de Humoribus text.* 24. ita habet: *Scito igitur nunc dejectionem appellari, cum quis modo hominis viventis decumbere non poteſt, ſed tanquam mortuum inanimumque corpus deorſum fertur.* Cum enim quis jacens ad pedes ſublabitur, ut Hippoc. ſenſit, ſignum eſt virium ad extremam imbecillitatem perductarum; non poſſe aut ſtare, vel ſedere, vel exſurgere, eſt certe minus grave; ſed dejectum eſſe modo inanimi corporis, cum robur univerſum eſt ex omni parte exſolutum, & perditum, ἐῤῥίφθαι vel Erriphte, ſcilicet dejectum, idem *in ſexto Epid.*

Decubitus ad pedes peſſimus

a) *com.* 1. *text.* 33. *cap.* 4. docuit. Quem decubitum ad pedes, Galen. demonſtrat *in libro* 3. *de motu muſculorum*, exemplo cadaverum, eſſe exitialiſſimum; quod ſi corpus hominis mortuum ſic inclinaveris, non enim ne minimo quidem tempore manebit, ſed ſupinum aut pronum ſtatim fiet, quocunque gravitate verget.

Oris hiatus inter dormiendum, peſſimus.

His addamus eos non minus pernicioſe ſe habere, qui hiante ore dormiunt, teſte Hipp. *in primo Progn. b*) *text.* 20. qui dixit: *Si vero hianti dormiat ore, exitioſum eſt.* Quod præſagium diverſo modo expreſſit Auctor *Coac. præſ. c*) 7. *lib. ſect.* 7. *text.* 30. cum dixerit: *lethale autem eſt, & hiante ore dormire ſemper & crura ſupini jacentis valde incurvata eſſe ac complicata.* Oris hiatus fit vel propter facultatis maxillam inferiorem moventis imbecillitatem, vel propter ingens cordis incendium, aut ex utraque hac cauſa, vel propter particularem reſolutionem muſculorum, qui maxillam inferiorem cum ſuperiori committunt. Galen. *in* 7. *lib. text.* 29. vero ait: multo majorem noxam ſignificare oris hiatum citra ſomnum: & *in ſecundo, de motu muſcul. cap.* 4. ſcribit: ſupinum jacere & hiare, ſtertoris, aut exſolutionis, aut

a) Sect. 1. text. 19. ubi voce ἔῤῥιψις utitur ad oculorum projectionem denotandam. *b*) P. 37. lin. 46. *c*) Text. 497.

aut ebrietatis, aut ignaviæ ſigna eſſe. Ceterum non minus perniciosum eſt, alios in delirio, alios extra manifeſtum delirium, quod ex oratione intelligetur, provolvere ſe ad margines lecti, ac primum pedes excludere, deinde quaſi deſurgere, corpus erigere, ac niſi cohibeantur, vel excidere vel ſurgere. Ex quo obſcuro delirio, ex hoc ſigno edito, Hollerius *in Coac. præſag.* teſtatur, ſe, qui convaluerit, vidiſſe neminem. Addimus nos ex Hippoc. *in eodem primo Prognoſt.* *) *text.* 25. erectum ægrotum velle ſedere, in acutis, malum eſſe, peſſimum autem in peripneumonicis & pleuriticis. Hoc vero Hippoc. hiſce verbis expreſſit: *Si vero velit reſidere æger in ipſo morbi vigore, in omni morbo acuto, malum; peſſimum vero in pulmonia eſt.* Qui pulmonia infeſtantur, (ait Galenus *in comment.*) ii dicunt ſentire magnam in thorace anguſtiam, dum ſupini cubant, reſidentes vero fieri ſpirantiores; decumbit enim ad ſpinam, per ſupinum jacendi habitum, pars in pectore thoracis, a qua pulmo arctatur, nec idoneum accipit aërem inſpirando: per alios vero morbos, quoties vigent (id enim maxime conſiderandum eſt, tanquam non ſit temere additum) exitioſiſſimum eſſe, velle ægrum reſidere in ipſo conſiſtendi vigore. Amant enim tantiſper, maxime perpeſſi, immoti cubare, & ſi quis eos excitat, conflictantur. Itaque arbitrare propter vehementem ſpirandi difficultatem, aut inquietationem, aut delirium, reſidere ægrum aggredi per conſiſtendi vigorem ægrotationis. Huic ſimilis videtur decubitus, quem Hippoc. *in eodem libro a*) *text.* 9. ita tradidit: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura diſpergat inæqualiter, malum eſt; ſignificat enim inquietationem.* In iis vero, qui animo molles ſunt & delicato, quicquam certi non habent, cum hi vel etiam ex leviſſima febre ita decumbant: at in aliis ſcito fieri vel vitio oris ventriculi, vel propter virium imbecillitatem. Hoc idem *in Coac. præſag. b*) *lib.* 7. *ſect.* 2. *text.* 72. ita legitur: *At pedes nudos habere & manus, ſi quis non vehementer calidus ſit, &*

Decubitus mali.

crura

*) Pag. 37. lin. 51. *a*) P. 37. lin. 43. *b*) Text. 497.

crura disjecta, malum est; anxietatem enim significat. Sed de hac anxietate in sequenti capite nos accuratius. Demum in ventrem quoque ægros cubare, nequaquam solitos ita dormire, malum esse, scripsit Hippoc. *c*) deliriumque aut dolorem circa ventris sedes significare: atque hæc de prædictione ex decubitu malo dicta sint. Nunc de anxietate & inquietudine, quæ decubitus est species, accurate agemus.

CAP. IV.

Quid inquietatio & anxietas, seu jactatio in acutis morbis significet?

Cum inquietatio sit jactatio quædam, quæ ad motricem facultatem videtur pertinere, quatenus est motus depravatus seu vitiatus, idcirco de hoc quoque symptomate ad præsagium nos accurate agemus, etsi de hoc etiam in capite præcedenti quædam attigimus, non inutilia tamen ad prædicendi nostram methodum hæc quoque erunt. Ceterum inprimis quid per inquietationem Medici intelligant, quidque ipsa exsistat, atque a quibus fiat causis, nos cognoscemus. Quatuor vero nomina synonima, cum *in Prognosticis* tum *in Prorrheticis*, in aliisque omnibus libris Hipp. ad præsagii rationem facientibus, leguntur; quippe anxietas, inquietatio, implaciditas atque jactatio. Idemque hæc singula significant; tametsi anxietudinem ad respirationem læsam, quippe ad frequentem ac inordinatam, attinere quidam voluerint, tamen ad decubitus figuram vitiatam vere pertinere, ex Galeno facile deprehendimus, cum ipse *in libro de Humoribus text.* 17. ita scripserit: *Anxietatem autem vocavit, quanquam plerique tædium sui nominant, ajunt enim eos ægrotos anxios esse, qui decubitum ferre non possunt, sed formas mutant, quia præsens eis semper molesta est.* Et in 2. *lib. Aphor.* eodem modo & ægros illos anxios esse, qui accubitum non ferentes, jacendi figuram evarient, quia semper præsens aggravat eos. Nihil aliud vero his nominibus intelligimus, quam decubitum vitiatum, quippe cum morbi

[Margin: Inquietationis synonima.]

[Margin: Anxietas quid.]

c) Prognost. pag. 37. lin. 48. & Coac. præsag. text. 497.

bi malignitate, aut vehementia in varias figuras decubitus æger transformatur, nec ullo consistit loco, sed varie se jactat, movet, rapit, modo sese attollens, modo se deturbans, modo in latus alterum, modo in ventrem, modo in dorsum sese provolvens, nec ullum locum, nec ullam figuram decubitus nanciscens. Anxii vero seu inquieti fiunt ægroti, vel stomacho male affecto; aut a copia ciborum oppresso, cum nausea; aut magno alicujus interni visceris phlegmone, vel virium imbecillitate, quæ non sustinet morbum; aut occulta malignitate, cor, uti in pestilente febre, obsidente; aut materia in venis, quæ sunt circa præcordia turgentes, huc & illuc agitata; aut denique critica vehementique perturbatione, seu humore ad excretionem turgente. Stomachi vero vitio redduntur anxii, aut ipso ab intempestivo cibo gravato, Hippoc. atque Gal. *in lib. 2. de Victus ratione in acut. a*) docentibus; veluti quando ægri post longam inediam, morborum non transacto vigore, copiosius nutriuntur, aut ubi in ore ventriculi, ut Gal. *in 2. Aph.* & *in 1. lib. de Humoribus*, propria quædam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ipsius sit tunicis immersus; aut demum, quod forte idem est, quando, ut ex Gal. *in 2. Prorrh. text.* 42. habetur, os ventris a pravis mordetur humoribus. Cognoscitur vero, quod anxii ex stomacho affecto, ut Gal. ibidem affirmavit, sint nauseabundi. Morbi etiam vi anxii redduntur homines, ardentibus æstuosisque febribus vexati, præcipueque in vigore, quo tempore ex maximo caloris æstu anxii fiunt, atque etiam (quod non levis malignitatis est signum) tales efficiuntur a maligna humoris biliosi corruptione, in magnis venis turgente, atque æstuante. Quæ anxietas præsertim apparet, ubi viscerum aliquod magna phlegmone, aut erysipelate vexatur: hi non admodum in extimis ac extremis partibus calent, cum interius tamen urantur. Ex virium quoque infirmitate, ut *in 2. illo Prorrh. comm.* 17. Gal. docet, cum

Anxii unde fiunt ægri.

Ex stomachi vitiis.

Inquietatio ex Morbi vi.

Ex virium infirmitate.

 virtus

a) Variis locis.

virtus a corpore gravatur; veluti ubi immodicæ vacuationes præcesserint, aut quod virtus morbi malignitate exstinguatur. Demum humoribus ad excretionem titillantibus seu commotis anxii & inquieti fiunt ægroti. Ex quo merito Hippoc. *in* 2. *lib. Aphor.* 13. dixit: *Quibuscunque judicatio fit, iis nox gravis ante accessionem.* Ubi enim natura vult humores excernere, fit in toto corpore commotio, ac perturbatio, a qua anxietas & inquietatio. Addamus suppuratos quoque sæpius inquietari, aut oppressis viribus & natura fatiscente, aut sublato usu respirationis, aut ex æstuante thorace, aut acrimonia puris, sensilibus partibus commorsis, aut destillatione acri ex capite ad os ventris descendente. Atque ab his causis hujusmodi symptoma proficiscitur. Quibus auditis ad præsagium descendimus. Dicimus itaque omnem inquietationem, cum Auctore *a*) *Prorrheticor.* perpetuo malam esse, (critica excepta) quæ crisin optimam antecedit. Verum ex inquietudinibus quædam hujusmodi sunt, quæ quicquam certi ad præsagium non habeant. Cujusmodi sunt, quæ vitio stomachi fiunt; hæ quidem etsi malæ sint, tamen nunqvam per se solæ qvicqvam certi significant de morte ac vita ægrotantium præsagienda; has vero, quippe stomacho affecto excitatas, ab aliis distingui nausea vel vomitu, Gal. *in* 2. *Prorrhet. com.* 42. tradidit, propterea quod ea causa inquieti nauseabundi sint, & vomant. Ex quo Auctor *Coac. præsag. b*) merito dixit: anxietatem cum fastidio & nausea ventriculum læsum significare. In febribus vero intermittentibus, & in aliis morbis multis, cum nausea & fastidio inquietationes haud sunt malignæ, cum sæpe obortu vomitu inquietatio tollatur. Quod Hippoc. in *Theotimi uxore* vidit, de qua ipse *in lib.* 7. *Epidem. c*) *text.* 85. *Uxor Theotimi in semitertiana anxietates & vomitus & horror simul, cum febris inciperet, & sitis. Procedente vero, cum febris inciperet, & calor ingens, cum melicratum potasset & vomuisset, horror & anxietas sedata sunt.* Quare

Ex critica perturbatione.

Ex suppuratione.

Inquetationis prognosis.

Inquietationes quænam haud malignæ.

a) Text. 39. 76. lib. 1. & aliis locis. *b*) Textum hunc nuspiam in Coacis reperire licuit. *c*) Pag. 1234. text. 102.

Quare anxietas & inquietatio cum nauſea & faſtidio non eſt admodum timenda, omniumque minime, quæ ex vomitu, natura arteque procurato, ſedatur. Veluti, quæ a vomitu augetur, malignitatis non expers eſſe ſolet. Eodem modo etiam in febrium ardentium vigore, calore æſtuante, inquieti ægroti timeri non debebunt, & quando illud ejusmodi febrium ſymptoma proprium ſit. Bonæ etiam non raro apparent, ante criſin futuram optimamque; nam ut alias eſt demonſtratum, antequam criſis principium appareat, ægri anxii, inquieti, turbulenti fiunt, & merito quidem, cum univerſum corpus commoveatur, ac turbetur, natura humoris morbifici excretionem tentante. At hæ inquietationes criticæ criticis etiam ſignis ab aliis diſtingvuntur, maximeque cognoſcentur, ubi rigor anxiis ſupervenerit, ac ab ipſoque copioſiorem ſudorem ægroti ſudent, aut plurimum vomant, aut alvus multa dejiciat, aut ſanguis critice fluat copioſius. De quibus *in* 1. *Coac. præſ. com.* 1. *text.* 19. legitur: *inhorreſcentes, anxii, laſſitudine preſſi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt:* & in lib. *) 4. *com.* 1. *text.* 40. *Qui a pervigiliis anxietate repente capiuntur, ſangvinem profundunt e naribus.* Anxii quoque non raro ægri fiunt, natura ad cutim putridos malignosque humores movente, ut in exanthematum apparitione, quibus erumpentibus ceſſat in ipſis anxietas. Et hæ ſunt inquietationes in morbis non timendæ. Contra vero, veluti dictum eſt, non malas eſſe cum ardentibus febribus inquietationes, omniumque maxime in vigore, quo tempore omnes, febris, calore nimis æſtuante, anxii redduntur: malignæ ex his dicuntur, in febre, quæ exterius non admodum ſit calida, cum tamen intus uri ægrotos obſervemus. Hoc enim malignarum febrium proprium videtur, cum hæ exterius placidæ ac mites appareant, interius maxime turbantes: quod fit, uti dictum eſt, aut propter viſceris alicujus inſignem inflammationem, aut eryſipelas, aut ob ſumme putridos humores in venis circa præcordia æſtuantes, aut propter virium infir-

Bonæ quæ criticæ.

Quænam malignæ.

 mitatem,

*) Coac. præſag. text. 111.

mitatem, aut etiam propter insignem crudorum humorum copiam, qua obrui natura videtur. Hi enim anxii sese jactant in febre, quæ exterius est parum calida, quod non levis malignitatis nobis est indicium. Omnium vero pessimæ exsistunt inquietationes, ut *in primo Coac. præsag. com.* 1. *text.* 2. legitur: *Quæ cum refrigeratione anxietudines incidunt*, partium præsertim extremarum, scil. pedum, manuum ac aurium. De quibus Hippoc. *in* 1. *lib. Progn. a*) *text.* 10. ait: *Si vero nudos habeat pedes, nec admodum calidos, ac manus, collum, & crura dispergat inæqualiter, malum est. Significat enim inquietudinem.* Quæ vero extremis partibus corporis refrigeratis non recalescentibus fiunt, maxime exitiales habentur, quæ in foribus exitium esse commoneant. Quales *in Sileno, b*) & *in muliere decumbente in foro mendacium c*) Hippoc. vidit. Non minut etiam exitiales habentur, quæ cum sudore malo, die decretorio, apparent. Mali sudores sunt ex Hippocrate, ut posterius docebimus, frigidi omnes in febre continua superiorum corporis partium, quippe capitis, colli, clavicularum. De quibus *in* 1. *Prorrh. text.* 27. scriptum est: *Quæ cum refrigeratione, non sine febre, superioribus sudanti partibus, fiunt implaciditates, inquietationesque, phreniticæ exsistunt, & perniciosæ, ut Aristagoræ:* & Hippoc. *in primo Epid. com.* 3. *d*) *text.* 13. de *Sileno* moribundo: *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit:* & de *muliere* in *mendacium foro* decumbente *e*) ait: *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illis calor.* Quare inquietudines in refrigeratis cum malis sudoribus sunt exitiales. Quod idem est, ac si dixerimus; cum malis signis malas & cum perniciosis esse perniciosas & lethales. Sudores vero capitis frigidos, extremorumque refrigerationes, esse ex signis perniciosis, docuit Hipp. *f*) Inquietationes quoque

Quænam pessimæ.

Cum extremis partibus corporis perfrigeratis.

Dum malis sudoribus.

a) P. 37. lin. 43. *b*) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969. *c*) Epid. lib. 3. Ægr. 12. p. 1080. *d*) Ægr. 2. p. 969. *e*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1080. *f*) Quoad primum vide Coac. præsag. 572. & 573. Lib. Prognost p. 38. lin. 21.

quoque in diebus criticis apparentes certius habent judicium, pessimæque exsistunt, quæ criticis diebus, nulla optima subsecuta evacuatione, aut sangvinis, per nares, aut per alvum, aut per vomitum, aut per urinam, aut omnium maxime sudoris, de quibus *in* 2. *Prorrh. a*) *text.* 27. scriptum est: *Quæ in judicatoriis diebus cum projectione & inquietatione, & absque sudore perfrictiones fiunt, malæ exsistunt.* De his vero, quæ cum malis dejectionibus, Hippoc. *b*) *in* 3. *de Vict. in acut. text.* 14. ita habet: *Dejectiones autem hujusmodi habent quidem & alias magnas offensas, neque hypochondriorum exstingvent ardorem, sed excitant inquietationem & jactationem membrorum faciunt:* & Galenus *in comm.* ait, hæc esse flammantis in hypochondriis ipsis affectionis symptomata: & de his quæ cum vomitibus apparent, Auctor *Prorrh. c*) *text.* 28. dixit: *Vomitiones sinceræ atque implacidæ, malæ.* Quæ non ab immodicis evacuationibus, jam exinde natura prælangvente ac viribus fere collapsis, prorsus perniciales exsistunt. Hæque in moribundis multis apparent. De his Hipp. *in lib.* 7. *Epid. d*) *text.* 11. in hist. *Chartadis* ait: *Anxietates autem circa cor & sudor exiguus per totum fere corpus, & febricula, frigescere videbatur, & primum quidem mente constabat, procedente autem die & anxietas major & inquietudo, & spiritus paulo densior, & confidentius & benignius, quam pro tempore, alloquebatur, & excipiebat, & quædam animi deliquia videbantur supervenire, offerentibus autem quibusdam succos, & ex farina aquam, non solvebantur, sed spiritus ad vesperam valde erat multus, & jactatio multa, & in dextra ac sinistra convertens sese nullo tempore quiescere poterat.* In morbis quoque acutis, si cessante dolore aliquo, partem aliquam ignobilium tenente, anxii homines fiant, malum significatur. Quod de *Larissa calvo* Hipp. *in* 3. *lib. Epid. com.* 3. *e*) *text.* 76. ita habet: *Tertio femur desiit dolere,* *mentis*

Inquietationes quando pessima in diebus criticis.

Cum vomitibus malæ.

Cum virium langvore.

A cessatione doloris in parte ignobili.

lin. 21. & lib. de Crisib. pag. 54. lin. 8. Quoad alterum vero vide lib. Prognost. pag. 39. lin. 30.

a) Lib. 1. text. 61. *b*) P. 393. lin. 9. *c*) Lib. 1. text. 62. *d*) P. 1212. text. 12. *e*) Ægr. 5. pag. 1101.

mentis alienatio & turbatio, multumque sese jactavit. Quarto ad meridiem periit. E vulnere quoque ac percussione homines anxios reddi, malum esse Hippocrates, ut ex 5. *lib. Epid. b) text.* 55. constat, in *illo* observavit, cui caput lapide percussum fuit, & *in illo, c)* cui hepar jaculo fuit percussum. In phreniticis quoque exitialibus inquietationes non raro spectari, Auctor *Prorrhet. in* 1. *lib. text.* 12. ita habet: *In phreniticis in principio simpliciter & clementer habere, sed cerebro permutari, malum.* Ex his ergo colligamus omnes inquietationes, seu anxietates, malas esse, iis exceptis, quæ optimas crises antecedere solent; & quæ ex stomacho affecto fiunt, cum signis non perniciosis, aut ante, aut simul conspectis, aut subsecutis. Quales fuere observatæ in *Sileno; d) muliere in foro mendacium decumbente, e) Larissa calvo, f)* atque in *Chartade. g)*

Ex vulnere.

In Phreniticis.

CAP. V.

De prædictione ex tremoribus.

De Prognostico a tremoribus acturi, primo quid hæc sit affectio, & a quibus causis prodeat, cognoscendum est. Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 2. tremorem speciem affectionis facit motionis, non secundum naturam, sed secundum arbitrium diminutæ, quod symptoma est ejusdem facultatis, moventis partes corporis læsas, in quo partes contrario motu moventur, quando facultas conatur partem movere, quæ, præ imbecillitate aut pondere gravata, motionem facit ex motu contrario mistam. Cujusmodi affectio differt a motu convulsivo, quem plures in acutis febribus pro tremore accipiunt; ex quo Hippoc. in multis ægrotis tremorem pro motu convulsivo accepisse, quibusdam fuit svasum; qualis fuit, qui *in virgine illa pulcra Nerei,* ut 5. *Epid. a) text.* 47. colligitur, apparuit: quomodo forte ex Medicis antiquis Sabinus atque Metrodorus dixere, tremorem esse parvam convulsionem; quasi affectionem mistam ex tremore

Tremor quid.

b) P. 1155. text. 59. c) Ibid. p. 1156. text. 61. d) Lib. 1. Epid. p. 969. Ægr. 2. e) Epid. lib. 3. p. 1080. Ægr. 12. f) Ibid. p. 1101. Ægr. 5. g) Epid. lib. 7. text. 1212. a) P. 1154. text. 50.

re & convulſione intelligere voluerint, quem tremorem motum convulſivum, atque convulſionem ex materia non proportionata, vulgus Medicorum etiam appellat. Alii etiam putant Hippoc. aliquando tremorem pro rigore accepiſſe; veluti cum in 4. *Epid. b*) dicat *de adoleſcente peregrino* ſexta die judicato: *Septima rediit & dimiſit cum tremore:* id eſt, ut ii volunt, cum rigore; quod tamen verum eſſe non videtur, quando vere ibi Hippoc. tremorem, minimeque rigorem, intellexiſſe, nobis vel ex eo perſvadetur, quod in eo criſis, ſexta die facta, perfecta non fuerit, ſed partim excretione & partim transmiſſione materiæ morbificæ pituitoſæ, quæ muſculos nervosque gravans tremorem faciebat. Sed de his ſatis, atque ad tremoris generationem nunc declinemus, de qua Galen. *in lib. de tremore, rigore palp. & convulſ.* agens, ſcribit tremorem fieri a virium infirmitate, ſeu ab motricis facultatis imbecillitate, quæ aliquando per ſe propria ratione eſt imbecilla, ut in ſenibus, qui jam viribus defecerunt, & aliquando propter alias cauſas, quatenus contingit, ex ipſis ut motiva hæc facultas diſſolvatur. Proinde *Gal.* dixit hujus facultatis imbecillitatem fieri aut alimenti inopia, ut in cholera, valido alvi profluvio, largo ſanguinis fluxu, atque in magno jejunio, a quibus alimentum abſumitur, & exinde facultas evadit imbecilla; aut vitali robore ſoluto, ut fit in ſtomachicis, cardiacis, animo defectis, frigore violento; aut denique plenitudine pondere gravante muſculos, nervosque. Idem vero *in 3. Epid. comm. 1. text. 2.* nobis prodidiſſe viſus eſt, cum tremoris cauſam fecerit muſculorum virtutis imbecillitatem, eamque aut propria ratione fieri, aut ob copiam humorum gravantem, aut ob famem, laſſitudinem, vigilias, curas, immoderatam venerem dixerit, quæ omnia calorem nativum, ſeu vires, reſolvunt. Verum conſultius erit, ipſum Galen. clarius adhuc tremoris cauſas, & generationem, in hoc loco tradentem audire, qui ita habet: *Fit igitur tremor non ſolum ex laborantibus tum muſculis, tum nervis; verum quoque & valentibus, ubi ſupra vires quis grave aliquid aggreditur, vel manibus portans cernitur.*

Tremoris unde cauſæ.

Virium infirmitas.

b) Pag. 1125. text. 13.

tur. Itaque adolescentes quidam validissimi, dum prægrave quippiam gestant, cruribus obtremiscere, & præsertim ubi scalas ascendere tentaverunt, quod illis & ex gravissimo pondere, senibus vero atque aliter imbecillis ex minore accidit, nempe & hoc imbecillis grave: & paulo post ita causas omnes tremoris complectitur, dicens: *Jure igitur optimo,* in comm. de trem. convulſ. & rig., *tremorem ex virium infirmitate perpetuo fieri demonstravimus.* At quoniam interdum quidem virtus ipsa per se imbecilla est, interdum ob animi affectum, atque etiam, quod nullo modo sua propria ratione affecta, ex gravi pondere hoc patiatur: tres itaque causarum differentiæ tremoris exsistunt, instrumentorum scilicet arbitrio deputatorum intemperies, passiones animi, & grave onus. Intemperies vero cum calida, tum frigida, tum humida, tum sicca poterit musculos ita reddere imbecillos, ut exinde partes obtremiscant; caliditas quidem resolvens, seu dissipans partis nativum robur; aut frigiditas violenta, exstingvens calorem nativum; aut humiditas, musculos imbibendo gravans; aut siccitas demum, humidum absumens, qvo calor servatur, & alitur; hinc plures lethalium phrenitidum in tremores, nervorum principio, nervisqve ipsis immoderatius siccatis, desinere observatur: Animi vero passio, veluti timor, tristitia, immederatum gaudium, & alii affectus animi, qvi vires dissolvunt: aut deniqve grave onus, qvo musculi gravati neqveunt secundum voluntatem recte moveri. Sed his præmissis ad prognosin descendamus. Itaqve dicimus qvosdam tremores in principiis morborum apparere, & qvosdam postea; nunc de iis, qvi observantur in principiis. Hi enim, ut docuit Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 2. nunqvam in morbi principio citra validum morbum, vel famen, vel lassitudines, vel vigilias, vel immoderatam venerem, aut ob humorum copiam gravantem. Qvare cum eæ tremoris causæ non præcesserint, humorum multitudinem tantum significant, nihilqve certi ad Prognosticum per se soli; tametsi morbos graves significent, ex eo, qvod omnis humorum multitudo difficilem reddat morbum. De hu-

Tremoris causarum differentiæ.

Tremores in morborum principiis quid præsagiunt.

jus-

jusmodi tremore Hipp. ait *in Epid. b) Pythion, qui prope telluris sacrum habitabat, cœpit primo die tremor a manibus, febris acuta, delirus:* qvalis etiam tremor fuit observatus in *Chærione* tertia die, ut Hipp. *in 3. Epidem. c) text.* 2. Ceterum etsi in morborum principiis tremores copiam humorum, musculos aut nervos gravantem, nisi aut propter vigiliam, aut nimium jejunium, aut lassitudines, aut vigilias, aut immoderatam venerem, aut animi curam evenerint, significent; tamen ægroti periculo non vacabunt, si gravi ac maligno morbo, vel etiam longo, vexentur, qvando nedum hi, sed vel etiam omnis morbus sit timendus in homine, qvacunqve de causa debilitato. Dixi illos, ob copiam humorum, per se solos qvicqvam certi de salute ac morte ægrotantium minime præmonstrare, verum si una alia symptomata gravia illuxerint, reddetur judicium difficile: cujusmodi in *uxore Emmyrrhis* ab Hipp. fuere observata, de qvibus *in 4. lib. Epid. d) text.* 125. *uxor Emmyrrhis modo non morbosa videbatur sine febre, fatua esse, deinde in tremorem venit totius corporis & liquationem, & fastidium & sitim, & frigida erat.* Qvod præsagium qvoqve illuxit *in sene illo,* de qvo Hippoc. *in eod. libro Epid. e)* scripsit, post recidivam tremulum fuisse in initiis, in labiis & voce, qvo tempore cutis corporis est observata circumtensior, frigida extrema fuerunt, qviqve merito obiit, tametsi hujusmodi tremorem is forte a vermibus, ut aliis qvoqve visum est, passus fuerit. Atqve hoc præsagiunt tremores in morborum principiis. Qvandoqve vero sine alio morbo apparent, seu morbis statim incipientibus, ubi neqve ebrietas, neqve aliqva externarum nuper dictarum causarum præcesserit, apoplexiæ signum esse solent. Qvod præsagium indicavit Hipp. *in eod. 4. Epidem. f) text.* 102. hisce profecto verbis, dicens: *Incipientibus veluti subtremuli, & digiti & labia cum loquerentur, itidemque aliæ partes: & proterve lingua citiori ac volutiore præditi. Rubor in facie præcipue his erat. Hi vinum bibebant, aut vomitu*

Aa com-

b) Lib. 3. Ægr. 1. p. 1059. *c)* Ibid. Ægr. 5. p. 1072. *d)* Pag. 1138. text. 39. *e)* Pag. 1139. text. 41. *f)* Pag. 1136. text. 36.

Tremores quid in morbis significent.

commodo usi intumescebant. Idque tremores in morborum principiis præsagiunt. Ex iis vero, qui postea apparent, quidam criticam humorum transmutationem, natura a visceribus ad musculos propellente humorum molestorum partem, qui optimi sunt, modo una cum coctionis signis apparuerint. Cujusmodi fuit tremor in *adolescente peregrino,* sexta die judicato, ut 4. *lib. Epidem. g) text.* 24. apud Hippoc. habetur, quem febris septima die cum tremore dimisit, quippe noxiis humoribus a principibus partibus ad musculos critice transmissis. Sæpe vero fit, ut instante crisi per vomitum, tremor labium inferius teneat, quem tremorem Gal. inter signa futurorum in morbis vomituum *in lib.* 3. *de Crisibus cap. ult.* recensuit. Atque hi sunt tremores in morbis post principium observati, minime timendi. Sunt vero alii omnes in febribus ardentibus & in cerebri inflammatione exsiccatis nervis, aut quovis modo læso principio nervorum, quippe cerebro, obortis, lethales; a siccatis quidem nervis in phreniticis tremores sunt mortales; proprii enim videntur tremores exitiosarum phrenitidum. Ex quo merito Auctor *Prorrhet. h)* dixit: *Phreniticæ affectiones vehementer, tremulæ desinunt,* aut lethales seqvuntur phrenitides Galen. enim *in com.* ait: *Tremorem sequi vehementissimas phrenitides; nervorum enim infirmitates propter affectionis siccitatem phreniticis diutissime insunt, exsolutaque virtute tum vigiliis, tum motionibus multis, simulque nervis supra modum arefactis, tremores fiunt.* Quare in phrenitide tremores perpetuo lethales exsistunt; multoque magis, si una cum convulsis partibus apparent, quæ omnia sequi solent vehementes phrenitides. In principio vero phrenitidis lethales non sunt: tremores enim linguæ, & voces obtremiscentes deliriorum tantummodo futurorum esse signa, Auctor *Prorrh. lib.* 1. *text.* 19. docuit. In obscuris & blandis phreniticis, exsoluta virtute animali, solent etiam tremores observari, qui quidem omnes sunt exitiosi. De quibus in 1. *Prorrh. text.* 34. scribitur: *Tremulæ, obscuræ, blandæque & contrectabiles*

Quinam valde timendi.

biles

g) Pag. 1125. text 13. h) Lib. 1. text. 9.

biles desipientiæ valde phreniticæ, ut Didymarcho *in Co evenit.* Hæ enim exsoluta virtute fiunt, ut nos superius, ubi de phreniticis egimus, ostendimus. Ex gravi quoque cerebri læsione, eadem ratione reddita infirma vi motrice, fiunt tremores lethalissimi, quales fuerunt in *virgine illa pulcra Nerei,* ab Hippocrate observati *in 5. Epid. a) text.* 47.

CAP. VI.

De palpitationibus, quidque in morbis præsagiant.

Palpitationem proprie dictam Galen. ac alii Græci Medici intelligunt, quendam motum depravatum, ut Galen. docuit *in 2. lib. de symb. causis, cap.* 2. non autem arteriarum pulsus, quomodo quosdam Antiquorum palpitationem intellexisse, Galen. in 3. *Prorrh. text.* 52. nobis memoriæ prodidit, ipsamque esse particulæ alicujus præter naturam dilatationem, ac distensionem, ibidem tradidit: veluti *in lib. de trem. convulʃ. & palp. cap.* 5. scripsit, palpitationem esse distentionem quandam atque subsidentiam, quæ aut in toto corpore fit, qualis in phrenitico ab Hipp. *b*) fuit observata, aut in una parte, aut in multis simul; in una parte veluti ventris, hypochondrii, cordis & aliarum partium generantur seu concitantur palpitationes, ut nobis Gal. est Auctor. *in nuper citato lib.* & in omnibus corporis partibus, quæ dilatari possunt, maximeque in cute, sive loco, qui inter cutem, & carnem subjacet; atque in musculis facilius hic affectus etiam concitatur, quod meatus satis magnos habeant, in quos commode flatus crassos, palpitationum causas recipiunt. Hos affectus vero concitari ex vapore crasso, cui non sit transitus, Galen. in loco nuperrime citato ita docet: *Palpitationum causam esse pronuntio spiritum crassum, & vaporosum, cui non sit transitus, hunc autem colligi oportere dico in cavitate quadam non admodum exigua, si pars distentionem sensibilem habitura sit:* Quod *in primo Prorrhet. text.* 29. confirmavit, dicens palpitationem a flatuoso spiritu proficisci. Quos sane flatus a crassioribus crudisque humoribus fieri,

Palpitatio quid.

Palpitationum causæ.

a) Pag. 1154. text. 50. *b*) Lib. 3. Epid. Ægr. 4. pag. 1100.

non minusque hos flatus atque humores propter frigiditatem congeri, ibidem prodidit. Ex biliosorum vero ac summe putridorum humorum morsu, nec non a vaporibus venenosis, os ventriculi, & omnium maxime cor infestantibus, cor & ventriculum non raro palpitare, *in lib. de tremor. palp. convulſ.* nuper citato, Gal. docuit, quem affectum *Cardialgiam* & *Cardiacam paſſionem* quidam faciunt, cumque palpitatione confundunt, cum tamen vera non sit. Sed his præmissis ad Prognosticum descendamus, & primo hoc sciamus, quippe an in morbis acutis quædam observetur palpitatio, ex qua salus ægrotis indicetur. Certe res maxime videtur dubia; quando leves quarundam partium palpitationes per se quicquam certi non prædicent: ceterum solent aliquando critice concitari eo modo, quo vertigines, dolores, anxietates & hujusmodi alia critica, antequam fiat in corpore perturbatio, concitari solent. Proinde qvandoqve palpitationes critice apparere solent, quæ facile ex futuræ crisis signis ab aliis interstinguntur. De qvibus *in 1. Prorrhet. text. 36.* legitur: *Circum umbilicum dolores palpitantes, quod mentis permutationem oſtendat, quippiam habent: circa judicationem vero his ſpiritus univerſus cum vehementi contenſione penetrat.* Et postea *in 3. Prorrhet. a) text. 52. Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tenſione ſublonga & tumente ſanguinis indicant eruptionem, inhorreſcunt autem hi.* Ex quibus colligamus, dari quasdam palpitationes criticas salutares. His itaque exceptis, omnes palpitationes in morbis sunt malæ, ac non solum in morbis acutis, sed vel etiam absqve alio morbo hujusmodi affectus sunt timendi; præsertimqve, qvæ in corde ac ventriculo observantur, & omnium maxime in cordis passione, ex venenosis cum humoribus tum vaporibus oborta, qvæ in syncopen desinunt, de qvibus forte Hipp. *in 2. Aphor. 41. Qui frequenter ac fortiter absque cauſa manifeſta exſolvuntur, derepente moriuntur.* Et Galen. ait: *Sicut & ille, cui, dum exſolveretur, cor fortiter palpitabat.* Atqve, ut uno verbo dicam, omnes palpitationes fortes, cor invadentes sæpius, cum alia sine causa manifesta

Palpitationes critice apparentes.

Palpitationes omnes in morbis malæ.

a) Lib. I. text. 144.

nifesta exsolutione, ad mortem breviter homines deducunt, ut Auctor est Galen. *in lib. 5. de loc. affect. cap.* 2. neque hi, qui hoc symptomate vexantur, multos annos vivere possunt. Sed age, dicemus in morbis quidem acutis omnes palpitationes (criticis exceptis) esse malas, omniumque maxime perpetuas, totumque corpus aut nobile viscus infestantes, aut plures partes simul; idque, quod nobis refrigerationem caloris naturalis indicent, quando propter refrigerationem, ut Gal. affirmavit, *in* 1. *Prorrh. text.* 29. omnem vero refrigerationem calidis siccisque morbis maxime esse timendam, alias a nobis est demonstratum. Ex qua causa comatosos lethargicosque affectus phreniticis supervenientes lethales esse, superiori libro a nobis fuit demonstratum. Cujusmodi Hippoc. ut ex *Epidemiis* constat, in multis moribundis observavit. De *Sileno a*) autem, qui obiit, scripsit: *A primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit, & rarum, hypochondrii perpetuam palpitationem.* Quæ vero in toto corpore fiunt, sunt pessimæ, quod maximam caloris nativi diminutionem testentur, de quibus *in* 1. *Prorrhet. b*) scribitur: *Palpitationes per totum an voce destituti moriantur:* & Galen. *in comment.* ait: *Cum igitur corpus totum palpitaverit, fieri potest, ut qui ita affectus sit, propter frigiditatem voce destitutus pereat, non amplius moventibus gutturis musculis, aut iis, qui in eos proruunt, nervis, suo fungi munere queuntibus.* De qua palpitatione forte Hipp. 1. *Epidem. comm.* 3. *c*) *text.* 21. cum *de Philini uxore* loqueretur, dixit: *Circa diem decimum quartum, palpitationes, totum corpus dolebat,* (quasi dixerit per totum corpus palpitantes dolores) *multum loquebatur, aliquantisper mente constitit, brevi rursus desipuit, circa diem decimum septimum obmutescebat; vigesimo obiit:* & de *phrenitico* adhuc clarius *d*) *text.* 25. *Postridie mane vocem amisit, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones. Tertio cuncta exacerbata sunt, defunctus est.* Quare pessimæ & lethales omnes in morbis

Quænam pessimæ.

a) Epid. lib. 1. p. 969. Ægr. 2. *b*) Text. 30. *c*) Pag. 976. Ægr. 4.
d) Lib. 3. Epidem. pag. 1100. Ægr. 4.

bis acutis ſunt palpitationes, quæ diu, & maxime totum corpus vexant; ex iis vero, quæ partes quasdam tantum occupant, exitioſæ non minus ſunt, quæ in cordis regione eo modo obſervantur: cum in eo calidiſſimo morbo refrigerationem factam eſſe ſignant, quæ perpetuo, in acutis morbis, quaſi caloris exſtinctionem teſtatur, qualis forte fuit, quam in *Adoleſcente Mælibeæ* Hipp. vidit, de quo *a*) ait: *Cordis palpitatio ad finem usque perpetua, minxit oleoſum.* Ex quibus colligamus, palpitationes omnes (criticis exceptis) in acutis morbis malas eſſe, pernicioſasque eſſe maxime, quæ diu totum corpus vexant, aut nobile viſcus. Has vero perpetuo malas eſſe confirmabunt ſigna alia mala, & cruditatis, & exitii. Quibus malis ſignis judicari poterant lethales, quæ in *Sileno,* in *uxore Philini,* in *phrenitico,* atque in *Mælibeæ adoleſcente* ab Hipp. fuere obſervatæ, cum omnes una cum aliis ſignis pernicioſis, ac morbo plane crudo, illuxerint.

CAP. XII.

De convulſionibus, quidque in morbis præſagiant.

Sed age de convulſionum etiam præſagio agamus, eæ namque cum ſolæ, tum una cum aliis morbis, etſi perpetuo malum, raro ſalutem, ſæpius exitium Medicis indicant. Quales eſſe videntur, quæ in febribus, reſiccatis nervis, concitantur. Quæ vero repentinæ ac in principio morbi fiunt, quicquam certi ad prognoſticum non habent; non paucæ etiam in febribus apparent, & ex ſe ipſis, præter multitudinem humorum, nihil certi ad ſalutem (criticis exceptis) præmonſtrantes. Sed de omnibus nunc accuratius, poſtquam quid convulſiones ſint, ipſarum differentias atque cauſas noverimus, agendum erit. Convulſio, *ſpasmos* Græcis dicta, eſt, ut Gal. auctor eſt *in libr. 2. de ſympt. cauſ. cap. 2.* ubi nervi & muſculi præter voluntatem tenduntur, in eumque veniunt affectum, quem in motibus ſecundum arbitrium factis aſſumſerunt. In libro etiam *definit. medic.* ſcribit, convulſionem eſſe affectum, qui nervis ac muſculis accidit,

Convulſio quid.

a) Lib. 3. Epid. p. 1117. Ægr. 16.

accidit, cum modo corpus totum, modo pars, voluntatis injussu, trahitur, ex quo merito *tentio & distentio*, hoc genus a multis appellatum est: sed quidam convulsionem seu spasmum a distentione distingvunt, ex Hippoc. *in* 4. *Aphor.* 57. ita scribente: *Si cui convulsione, aut distentione nervorum, detento febris successerit, morbum solvit.* Sed hoc Gal. *in comm.* probe explicavit, quippe cum ex tribus convulsionum differentiis, Græce *tetanos* dicta, proprie magis distentio, & non convulsio, vel ex eo dicatur, quod in ipsa non appareant partes convulsæ; quoniam æqualiter ante & retro tenduntur, atque ideo præcipuum illi nomen est datum distentio. Duplex vero est convulsio, una permanens perpetua ac sine motu conspicuo, cujus triplex est differentia, una quidam *distentio* Latinis, *Tetanos* Græcis, Celso *rigor* appellata, quippe ubi cervix una cum reliquo corpore immobilis manet, & in neutram partem inflectitur, sed juxta utramque recta intenditur, cui proprie magis nomen est datum ab Hippoc. distentio, quasi a convulsione differat, quod in ipsa, ut ex Gal. dictum est, partes convulsæ non appareant. Altera *Emprosthotonos* dicitur, quæ fit, cum caput, cervix, reliqvumque corpus in pectus contrahitur, quæ ob id dicitur etiam *tentio ad anteriora.* Tertia *Opisthotonos*, ideo dicta a Græcis, & a nostris *tentio ad posteriora*, quando caput in scapulas flectatur. Has vero Gal. *in lib. medicarum definitionum* his verbis complexus est: *Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppressit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci* Emprosthotonos, Opisthotonos *ac* Tetanos *appellant, quoniam modo in anteriorem, modo in posteriorem, modo in nullam flectitur partem, sed rectum atque immobile corpus intenditur.* Altera vero cum crebro motu & interrupto. Has vero Medici appellant *motus convulsivos*, ac vel etiam convulsiones ex materia non proportionata, cum a morsu, & vellicatione nervosarum partium, aut violenta contentione ac labore, qualis est *Epilepsia* Græcis dicta, atque illa, quæ per consensum ab ore ventriculi demorso, aut cerebro primo læso venit. Hanc postremam convulsio-

Convulsionum differentiæ.

Permanens quid.

Motus convulsivi quid.

vulsionis speciem minime exquisite, & per se convulsionem dicimus, sed potius motum convulsivum, cujus quædam universalis, ubi cerebrum primario affectu læsum est, & quædam particularis, prout particularis nervus aut musculus vellicatur: non secus quam etiam permanens, & sine motu; ubi totum corpus læso cerebro occupat, universalis dicatur, atque illa particularis, quæ est partis cujuspiam convulsæ. Qua ratione quidam *spasmum cynicum* appellant, oris torturam, aut melius, ubi oris partes convelluntur. De partibus vero, quæ convelli & distendi possunt, ac de loco in convulsis affecto, Galen. *in* 3. *de loc. affect. cap.* 6. ait, omnes corporis partes convelli posse, quæ aptæ sunt moveri: etenim partes in corpore, quæ moventur, ope nervorum ac musculorum moventur. Quibus convulsis motio vitiatur, veluti dentium in vita concussio, *Trysmos* Græcis dicta, musculorum mandibularum est convulsio, ut Galen. *in* 2. *de loc. affect. cap.* 2. docuit. Ex convulsis vero partibus, an spinalis medulla, an cerebrum, an nervi, & quales læsi sint, *in lib.* 3. *de loc. affectis* ita docuit: *Convulso enim universo corpore, omnes quidem autumant affici talem quampiam partem, quæ, ut in arbore caudex ramorum, sic ipsa sit omnium nervorum communis velut caudex, non paucorum in una parte, quemadmodum ramus, veluti, quando vel crus, vel altera manus forte fortuna convellitur, totius membri convulsio, nervorum, qui ad ipsum perveniunt, originem affectam fuisse, declarat, rami cujuspiam in arbore exemplo.* Quando autem universum corpus afficitur, communem originem omnium infra faciem nervorum, quæ arboris caudici proportione respondet, affectum esse putandum est, qui sunt primi spinalis medullæ: verum etiam cerebrum ipsum putamus; etenim labra quoque sæpenumero convulsa videmus, item oculos, frontis cutem, totas mandibulas, similiter & lingvæ radicem. At, quia omnes jam dictas partes a musculis ex cerebro nervos suscipientibus moveri, ex anatome didicimus, cerebrum ipsis sic laborantibus, credimus esse affectum: ubi vero ipsis illæsis, ceteras partes convelli viderimus, dorsalis me-

Convulsio quasnam partes afficit.

medullæ initium affectum esse fatemur. Sed cognitis læsis partibus ex convulsis partibus, nunc causas, a quibus partes convelluntur, proponamus; atque primo convulsiones perpetuæ, & permanentes sine manifesto motu, de quibus Hippoc. *in lib. 6. Aphor.* 39. ita scripsit: *Convulsio fit vel ex repletione vel inanitione.* Idem Gal. *in 2. & 3. de loc. affect. in 4. & 6. Aphor. in lib. de trem. palp. convuls.* ac ferme innumeris aliis locis idem confirmavit, sed præsertim *in 2. lib. de sympt. caussis* ita dicens: *At convulsio in eandem dispositionem nervos musculosque ducit, in quam, cum pro naturæ lege se habebant, ab animali virtute ducebantur. Sive igitur ad principium tensis, sive flatus influxu impletis musculis voluntarii motus erant, hæc eadem in convulsione accident, tum spiritu flatuoso in musculis gigni potente, tum multis, qui tensionem creent, (e quorum numero phlegmone est) affectibus.* Quorum caput (sicut Hippocrates dixit) duplex est; impletio vacuatioque: in phlegmonarum generis vitiis impletio; in ardentissimis, siccissimisque febribus vacuatio. Porro quod, impletis, vacuatisque plus justo nervosis corporibus, omnia tendantur, docent, quæ in instrumentis musicis intentæ sunt chordæ, quippe, quæ sive in humidam, humectamve, sive in siccam & squalentem domum repositæ, disrumpantur, ideoque eas artifices, priusquam reponant, relaxant. Quam convulsionum generationem Gal. *in 3. de loc. affect. cap. 6.* hisce verbis illustravit, dicens: *Etenim si videris nervosa corpora, vel chordas ob ambientis aëris immodicam intemperiem, adeo vehementer, ut rumpantur, intentas, haud difficulter intelliges idem in animantium quoque nervis posse contingere.* Sed quomodo affecto aëre tenduntur chordæ, ut rumpantur? Si vel nimis aridus vel admodum humidus fiat: nempe humor madefacit ipsas, ut in tumorem præter naturam attollantur, qui mox eas tendit; ac velut sol, tergora arefaciens, contrahit, ita siccitas chortas, & trahit, & tendit; sic lora quoque, quum ad ignem siccantur, contrahi tentique videntur. Galen. his duabus convulsionum causis, tertiam addidit in *lib. 3. Aph.* 25. quippe nervosarum partium infirmitatem, qua ratione

Convulsionis causæ.

ne facile puerulos convulsionibus tentari, tum propter crudum, quo exsuperant, alimentum, tum quod nervosas partes nondum validas habeant, nobis prodidit. Replentur vero nervosæ partes humore sæpius crudo, a quo convelluntur, ut ex Gal. *in* 2. *de symp. causs. cap.* 2. habetur, velut in pueris fit, qui cum exsuperent crudo alimento, & habeant nervosas partes non usque adeo validas, facile distentionibus tentantur, ut Hipp. *in lib.* 3. *Aph.* 25. docuit, hincque *in* 2. *Epid. comm.* 5. *a) text.* 8. scripsit: *Si pueris spasmus fiat, ignem fac; qua ratione ipsarum convulsiones, vel etiam in febribus factæ, non sunt perpetuo periculosæ:* ad quam caussam reducuntur convulsiones tum ex humido aëre, qua ratione, ut Gal. nobis est auctor, *in* 1. *Epid. com.* 2. *b) text.* 24. in humida & frigida aeris constitutione Hippoc. scribit, multos & maxime pueros convulsionibus laborasse; tum ex immodico vino factæ. Aliquando etiam sanguine, ac biliosis excrementis, nervosæ partes imbutæ tenduntur ac convelluntur, aliquando flatu, atque non raro phlegmone aliquo aut primigenio, aut consensu proximarum partium. Quales sunt hypochondriorum tentiones propter aut septi transversi, aut pleuræ membranæ, aut hepatis, ingentes inflammationes. Ad quod genus pertinere videntur convulsiones ex vulnere factæ cum phlegmone. Siccantur vero partes, seu, ut Hippoc. verbis utar, inaniuntur, evacuanturve tum propter caloris incendium, tum propter immoderatum frigus. De his Hippoc. *in* 5. *Aph.* 17. ait: *Frigidum autem convulsiones, distentiones.* Et paulo est: *c) ulceribus frigidum mordax, cutim obdurat, dolorem insuppurabilem facit, denigrat, rigores febriles facit, item convulsiones & distentiones:* & Gal. *in comment.* ait: *immodicum scilicet frigus has facit convulsiones, & distentiones, & nervorum refrigerationem; sicuti enim non oportet ipsorum substantiam ab immodico calore dissolvi, sic neque ultra modum convenientem refrigerari, & in unum*

Convulsiones Repletione.

Siccatione & inanitione.

a) Pag. 1040. inter C. & D. Videtur enim juxta mentem Foësii, non *pueris* sed *puerperis* legendum esse: quum nuspiam in Epidemicis hæc ita dicta de *pueris* reperire licuerit. *b*) Pag. 944. sub finem. *c*) Aphor. 20.

unum cogi ac cohiberi. Frigus enim in exceſſu invadens nervos ac muſculos, tendines, ligamenta, primo in cute parit inæqualitatem, repulſo introrſum humido ac calore, deinde ſiccat exprimendo, quod tenue eſt, cogit, denſat, indurat, cogendo ſinus interiores & poros, prohibet difflationem, & effluvium, atque alimenti receptionem, ſic rigidæ manent partes, duræ & diſtentæ: de quibus in *Coac. præſagiis: a) Rigor convulſionem in poſteriora inferens, interficit:* & Gal. *in libr. definitionum medicarum* ait: *Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppreſſit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci* emproſthotonos, opiſthotonos, *ac* tetanos *appellant.* Idem & multò efficacius immodicus calor, ſeu caloris incendium agit; omnem enim muſculorum nervoſarumque aliarum partium humidam ſubſtantiam reſolvendo, eæ caloris incendio maxime reſiccantur, areſcunt, ac propterea diſtenduntur, ac convelluntur. Quomodo ardentes febres, veluti ignis, nervos ſiccantes, eos diſtendunt, ac convellunt, atque ut Gal. *in 4. Aph. 66.* docet, *pernicioſas afferunt convulſiones.* Eodem item modo phrenitides exitioſæ, ſubſtantiam nervorum immodico calore diſſolventes, in convulſiones deſinere ſolent. Atque magni æſtus, eadem prorſus ratione, idem, Gal. *in 7. Aphor.* 13. docente, ſiccando faciunt, non minus & aſſiduæ vigiliæ, atque omnes inſignes ſeu immodicæ cum vacuationes tum purgationes, ut ex Gal. *in lib. quinto Aph.* 3. & 4. *ſexto, atque in ſeptimo Aph.* 9. colligitur. Ipſe vero has omnes ſiccarum, ut ita loquar, convulſionem cauſas *in* 3. *de loc. affect. cap.* 5. hiſce verbis eſt complexus, dicens: *Quippe quum convulſio fit vel a labore, vel vigiliis, vel fame, vel ſolicitudine, vel arida æſtuantique febri, qualem in phreniticis videre eſt, cauſam ejus ariditatem vacuationemque recte putaveris.* Quare tot cauſas habent convulſiones, perpetuæ ac permanentes, quippe aut nervoſarum partium repletionem, aut ſiccationem, evacuationem ſeu inanitionem. Quæ vero cum manifeſto motu fiunt, quales ſunt epilepticæ, ac quas motus convulſivos vocant, alias cauſas habent. Aut enim ab humore craſſo

A frigore.

A calore.

Ab evacuationibus.

a) Text. 23.

ac viſcido ventriculos cerebri obſtruente, quo modo univerſalem convulſionem, quam Græci *Epilepſiam*, alii morbum comitialem vocant, oriri, Gal. *in lib.* 3. *de loc. affectis cap.* 7. ita ſcripſit: *Atque morbus quoque comitialis convulſio eſt omnium corporis partium non perpetua, ut in* Emproſthotono *atque* Tetano *videre eſt, ſed quæ ex temporum accidit intervallis, atque hæc convulſio cerebro primario, & per ſe læſo fit, veluti per conſenſum ipſo quoque læſo corpora ſæpius pati convulſiones obſervamus cum univerſales tum particulares.* Galen. enim ore ventriculi læſo nedum convulſiones fieri, cerebro nervorum in principio læſione communicata, ſed vel etiam graviſſimos alios affectus demonſtravit *in lib.* 5. *de locis affect. cap.* 6. Grammaticum enim, narrat, juvenem, qui quoties vel nimis vehementer doceret, aut cogitaret, aut inediam ſuſtineret, aut iraſceretur, comitiali morbo corripiebatur, quippe ex bilioſo acrique ſucco os ventriculi mordente. In *lib. vero* 5. *Aph.* 1. Gal. narrat, quendam Adoleſcentem ab humore æruginoſo, os ventriculi mordente, ſæpius univerſali convulſione fuiſſe tentatum, eamque ipſum non reliquiſſe, quoad per vomitum æruginem excerneret, & in *libr. de venæ ſect.* adverſus Eraſiſt. Diodorum Grammaticum, cum diu jejunus manſiſſet, convulſionibus ob eam cauſam fuiſſe tentatum. Ex contentione quoque ac labore, qui fit cum ventriculus aliquod infeſtum expellere conetur, convulſio fit, non ſecusque fit vera epilepſia, dum expultrix in cerebro conatur a ventriculis expellere ſuccum craſſum ac viſcidum, ipſos obſtruentem, ac viam ſpiritibus animalibus prohibentem. Qua ratione recte quidem dixit Hipp. ab Elleboro albo, ex ejus infeſtiſſima qualitate os ventriculi mordente, fieri convulſionem, quam nos Patavii, ubi Medicinæ operam daremus, vidimus in quodam juvene, cui album veratrum, ſeu elleborus, a fatuo quodam pharmacopœo, nigri loco exhibitus eſt, in aliis multis, quorum ore ventriculi aut a bilioſis aut ab æruginoſis humoribus, aut ab aliquo venenorum erodentium læſo. Quare per conſenſum etiam ex ore ventriculi læſo

Ex contentione & labore.

Ex partium conſenſu.

læditur

læditur cerebrum, & homines convelluntur, ac nedum ubi hujusmodi membrum læditur, ſed maxime etiam uterus læſus convulſionem concitat, cerebro ab ipſo communicata læſione, ex quo merito plures ex hyſtericis mulieribus convulſionibus non raro tentari ſolent. Galen. ſcribit *in 6. libr. de loc. affect. cap.5.* Viduam quandam mulierem ex ſemine retento, utero læſo convulſione fuiſſe tentatam, excretoque ſemine craſſo, fœtido, fuiſſe liberatam. Hinc Auctor Prorrheticorum *in 3. Prorrh. 27.* ait, *convulſiones in hyſtericis mulieribus eſſe faciles,* quales Dorcadi contigiſſe meminit. At & ab hoc membro, quippe ab utero, atque ab aliis partibus venefica & maxime infeſta aura ad cerebrum adſcendente aliam epilepſiæ ſpeciem Gal. in duobus pueris (ut ex 3. *libr. de loc. affect. cap.* 7. colligitur) obſervavit, atque ab his cauſis concitari convulſiones non permanentes, ſed cum motu quæ fiunt, nobis eſto perſuaſum, omnium vero cum convulſionum tum motuum convulſivorum cauſas omnes Gal. *in lib.* 12. *Methodi med. cap. ult.* has eſſe perſtrinxit, quippe has fieri aut a ſiccitate, a repletione, a magna phlegmone, a mordente humore, atque ab ingenti frigore. Sed ſatis accurate cognitis cauſis convulſionum, modo ſigna, a quibus poſſunt futuræ præcognoſci, de quibus *in lib.* 5. *Coac. præſag. text.* 5. hæc leguntur: *Leviter feroces inſaniæ ferinæ ſunt, & convulſionem ſignificant:* Et paulo poſt *text.* 13. *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo ſuppreſſa, feroci aſpectu, rubore in facie efflоreſcente, in poſteriorem partem convelluntur.* Has ſequi cerebri exitioſas inflammationes rationi quadrat, cum illa ſigna phreniticorum lethalium ſint, propriumque, ut a Galeno *in primo Prorrh.* habetur, ipſos, antequam moriantur, convelli, convulſosque mori. Auctor vero Prorrhet. *in 1. lib. text.* 22. ait: *In phreniticis frequentes permutationes convulſionem indicant.* In *eodem vero* 5. *libr. Coac. præſag. text.* 9. ſcribitur: *In acutis doloribus capitis, iiſdemque torpidis cum gravitate, convulſiones fieri ſolent:* Et paulo poſt *text.* 22. *Capite dolentes leviter & exſudantes, intercepta alvo, in convulſionem incidunt.* At-

Convulſionis futuræ ſigna.

que hæc de notis convulsionum futurarum; quarum colores tantum capitis vehementes, & vehementia seu ferina deliria certe possunt prædicere convulsiones; reliquæ vero notæ in certius ac infidelius, sed Hippocrat. *in* 3. *Prognosticor. text.* 34. de puerorum futuris prævidendis convulsionibus ita scripsit: *Pueris autem convulsiones accidunt, si febris acuta fuerit, nec alvus dejiciat, ac si vigilent, paveant, lugeant, calorem mutent, & viridem, aut lividum, aut rubidum trahant. Hæc igitur nuperrime editis pueris promptissime accidunt ad septimum usque annum. Adultiores vero pueri, virique non item in febribus prehenduntur convulsionibus, nisi aliquod indicium exstitit validissimum ac deterrimum, qualia per phrenitidem accidunt.* Sed de his satis, nunc ad prognosticum ex convulsionibus sumendum declinemus, & primum de iis, quæ citra febrem affligunt, pauca attingamus. Convulsionum itaque eæ, quæ fiunt repletis humore crudo nervosis partibus, minus periculi afferunt ægrotis, quam quæ siccatis arefactisque nervis musculisque concitantur: cognoscuntur vero a repletione factæ, eo quod repente fiant. Ceterum ex tribus convulsionum differentiis, *tetanus* vocata; affectus ex acutissimus; sæpiusque cito interficiens, quippe tribus aut quatuor diebus, cum convulsis musculis tum mandibularum, tum gulæ, non possint deglutire, neque nutriri cibis, neque medicamentis devorandis juvari, sed ubi morbus in dies protrahitur, de salute bene sperandum est. Quod Hippoc. *in* 5. *lib. Aphor.* 6. ita expressit: *Quicunque a distentione corripiuntur, in quatuor diebus pereunt, si vero has effugerint, sani fiunt.* Hipp. convulsiones omnes solent quam maxime a febribus, si supervenerint, juvari, quod absumat calor febrilis humores nervosas partes replentes, de quibus Galen. *in* 2. *Aphor.* 26. ita scripsit: *Quum ergo secunda valetudine quempiam derepente convelli accidat, talem a plenitudine proficisci convulsionem necesse est, ita enim infarciuntur, viscidis & frigidis humoribus, quibus etiam aluntur, ut spasmum patiantur, cui superveniens febris, frigidos illos calefacere,*

Convulsiones quid præsagiant.

Convulsiones, quæ citra febrem affligunt.

Convulsiones in quibus de salute sperandum.

facere, & lentos attenuare humores, & discutere solet. Hocque est, quod Hippoc. *in* 4. *Aphor.* 57. dixit: *Qui a convulsione aut distentione nervorum tenetur, febre superveniente, liberantur.* Ex quo merito ipse quoque *in* 2. *lib. Aphor.* 26. dixerat: *Febrem convulsioni supervenire melius est, quam febri convulsionem.* Hinc recte ab ipso *in* 2. *Epid. com.* 5. *text.* 8. sancitum est, quod si pueris spasmus fiat, ignem exerceamus seu inuramus, quod crudos crassosque humores calefaciat, extenuet, & discutiat. Quo itaque convulsis succedens febris vehementior erit, & vehementiore rigore eo efficacius eos sanabit, qualis esse solet quartana, quæ cum frigus intensum habere solet, tum calorem efficacissimum merito ipsa liberat a magno morbo, si Hippocrati atque experientiæ credimus, & merito sane, cum ipsa calorem habeat ceteris aliis febribus efficaciorem, quod ipse in terrena crassiori ac densiori materia fundetur, atque hoc est, quod nobis Hipp. innuit *in lib.* 5. *Aph.* 70. hisce verbis: *A quartana capti non admodum a convulsionibus capiuntur, si vero prius capiuntur & quartana supervenerit, liberantur.* Hocque nedum ob calorem, qui efficacissime repletionem nervosarum partium discutit, sed quin etiam ob frigus cum intensum, tum diu quatiens corpora, quid a nervosis partibus humoris eo motu digeritur, quare convulsis superveniens febris, bonum, quatenus repletionem discutiendo tollat. Quod de convulsis ab ebrietate Hippoc. ita confirmavit, *in sect.* 5. *Aphor.* 25. dicens: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur.* Atque hæ sunt convulsiones, in quibus de salute sperandum erit, ac multo plus, si in pueris fiant, qui quo facilius adultis, cum ob crudum alimentum, quo abundant, tum quia partes nervosas infirmas, (ut Gal. *in* 3. *lib. Aph.* 5. est auctor) habent, convelluntur, eo minoris periculi malum decernunt, at multo facilius hos superveniens febris juvabit. Ex quo neque convulsiones in febribus hos capientes ita sunt detestandæ, in adultis vero solent esse perniciosæ, quatenus fiunt plerumque resiccatis atque arefactis a febrili calore nervosis partibus, quo nihil perniciosius,

ſius, ut Galen. viſum eſt, qui de ipſis *in lib.* 12. *Meth. med. cap.* 8. ita ſcripſit: *Scire namque licet ejusmodi affectum, ſi modo curabitur, humectationem poſcere. Ceterum curatu perdifficilem eſſe, vel potius, qui curari omnino non poſſit, ſi febris occaſione eſt contractus, ſuccedit maxime exitiali phrenitidi. Nec ſanatum quempiam ita convulſorum aut ipſe vidi, aut alium narrantem audivi.* In pueris vero febricitantibus non ſunt ita malæ deteſtandæ, ut paulo poſt clarius ex Hippoc. *in* 2. *Epid. com.* 2. demonſtrabimus. Ceterum in aliis omnibus ætatibus a ſiccitate factæ convulſiones ſunt perniicioſæ. Hinc timendæ eſſe videantur convulſiones, quæ in febribus fiunt, ex quo merito Hippoc. dixit, melius eſſe, ſi convulſionibus febres ſuccedant, quam convulſiones febribus, quæ a purgatione, vacuatione inſigni, quod omnes hæ ſiccent, peſſimæ ſunt; de quibus Auctor Prorrh. *in lib.* 3. ita ſcribit: *Quibus ex naribus copioſa violenta, & multa fluunt, ad convulſiones trahi interdum deducuntur:* & in 5. *Aph.* Hipp. *Ubi ſanguis multus fluxerit, ſingultus aut convulſio, malum:* & paulo poſt quippe *in Aph.* 56. ait: *Ex fluxu muliebri ſi convulſio & animi defectus advenerit, malum,* quod repetit *in lib.* 7. *Aph.* 9. cum dixerit: *A ſanguinis profluvio convulſio, malum:* quam rem clarius egit *in lib.* 6. *Aphoriſm.* Galen. cum dixerit, convulſionem ab evacuatione eſſe acutiſſimam & perniicioſiſſimam, eadem ratione *in lib.* 7. *Aph.* 13. Hippoc. ſcripſit: *ab æſtibus fortibus convulſionem, aut diſtentionem, malum:* & paulo poſt *Aph.* 18. *in vigilia convulſio, malum;* quod cum fortes æſtus, vel febres ardentes vel inuſtiones tum vigiliæ immoderatæ ſubſtantiam humidam diſſolvant, evacuentque. Eodem itidem modo immoderatæ purgationes ſiccando convulſiones perniicioſas pariunt, quod Hipp. *in* 5. *lib. Aph.* 4. affirmavit, cum ſcripſerit: *Ex immodica purgatione convulſio aut ſingultus, malum:* Et in ſect. 7. Aph. 25. *Ex medicamenti potione convulſio, lethale:* Et in ſect. 7. Aph. 5. *Convulſio ab elleboro, lethale.* Atque hæc de Prognoſtico convulſionum perpetuarum. Nunc pauca de iis, quæ aut contentione, aut morſu fiunt, dum natura conatur ventriculis cerebri excutere humorem viſcidum

[Margin: Convulſiones quænam timendæ.]

[Margin: Convulſiones a contentione aut morſu.]

dum

dum & craſſum, attingamus, cum hæc cumulatius ſint poſterius a nobis tractanda; *Epilepticos* vocamus illos. Gal. *in lib. 5. Aph.* ſcribit, Epilepſiam neque acutiſſimum, neque periculoſiſſimum eſſe affectum: & merito quidem, cum quod chronicus morbus ſit, tum quod plures ab ipſo evadunt; uti pueri, quos Hippoc. *in Sect. 2. Aphor. 45.* ſanari ita ſcripſit: *Quicunque juvenes morbo comitiali laborent, mutatione maxime ætatis & temporum & locorum & victuum quoque liberantur.* Expreſſit vero, quibus ſanari poſſunt & non poſſunt *in 5. lib. Aphor. 7.* dicens: *Quicunque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt. Quibus vero accidunt viginti quinque annos natis, hi plerumque moriuntur.* Galen. ſcribit *in lib. de puero epileptico*, ſe plures pueros ſanaviſſe, atque *in lib. de purg. medic. facult.* plures vel etiam ex iis, qui non ſanantur, in vere purgatos, atque ſanguinis miſſione præcaviſſe: ceteræ vero aliæ convulſiones, quæ aut per conſenſum ab aliquo acri humore aut veneno, aut vapore venenoſo, & maligno concitantur, curantur. Cujuſmodi fuit, quam patiebatur Grammaticus ob amaram bilem, & Adoleſcens, ab ærugine os ventriculi mordente, qui, excreta per vomitum ærugine, liberatus fuit. Itemque & alia a malignis vaporibus; ſed hæc ſufficient nobis ad judicandos eventus convulſionum ſine febre concitatarum: nunc de iis, quæ in febribus acutis fiunt, agamus.

CAP. VIII.

Quid convulſiones in febribus acutis ſignificent.

Convulſiones omnes, quæ in principiis morborum acutorum fiunt, multitudinem humorum ſignificant, qua partes nervoſæ repletæ contenduntur ſeu convelluntur. Hæ quicquam certi in morbis non indicant, graviſſimum tamen morbum teſtantur, neque prorſus periculo vacantem, quando omnes morbi a multitudine crudorum humorum graves ſint, nec periculo careant. Qualis fuere, quæ Hipp. ut *ex libro Epidem.* conſtat, in multis, qui ſanitati fuere reſtituti, fuere conſpectæ. Quippe in muliere, trimeſtri fœtu

Convulſiones quid in morbis ſignificant.

gravida, in littore decumbente; in *Pythione*, qui prope telluris ædem habitabat, in eo qui in horto *Dealcis* ægrotabat; in *Charione*, qui apud Demetum, atque in morosa muliere, quam prima die quasi repente convulsio invasit. Hæ enim omnes (iis exceptis quæ in eo, qui in horto *Dealcis* ægrotabat conspectæ sunt, quæ Crisin futuram indicabant) multitudinem humorum signabant, nec quicquam certi ad salutis exitiique præsagium. Ceterum in *Pythione* ac *Charione*, quod una cum urinis aliquam coctionem præ se ferentibus apparuerint, non ita erant timendæ. Criticæ fuere in illo, quæ in horto *Dealcis* conspectæ sunt: quod Galen. *in* 2. *Epidem. text.* 39. hisce verbis expressit dicens: *Nam & quod deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt quæ solent in judiciis evenire.* Quæ etiam in febribus ex ore ventriculi per consensum cerebro læso fiunt, non sunt timendæ, qvum vomitione facta tolluntur. Qualis ab Hippoc. in filio Hermophili fuit observata, de quo *in lib.* 5. *Epid. text.* 27. ita scripsit: *Hermophili filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti autem die sine voce jaciebat, stertens, distortos habens oculos, febricitans: Penna vero immissa vomuit bilem atram & clistere immisso stercus multum subiit.* Eodem quoque modo in utero sanatu sunt faciliores: quare *in lib.* 3. *Prorrheticorum* ita legitur: *Convulsiones in hystericis mulieribus faciles sunt, ut etiam Dorcadi contigit:* In febribus etiam, quæ pueros invadunt, quod non magni recessus, a sano ipsorum statu propter multum crudum alimentum quo abundant, & nervosi generis infirmitatem, nobis indicio sint, non admodum sunt periculosæ. Quod Galen. in 1. *Epid. comm.* 2. *text.* 24. expressit, dicens: *Pueri autem propter nervosi generis infirmitatem convulsionibus sunt opportunissimi.* Quo facilius etiam parvis de occasionibus hoc genus iis mali accidit, minusque est periculosum, ex quo mirum non est, si vel etiam, cum in febribus pueri convelluntur, non sit usque adeo, uti in aliis ætatibus, timendum. Quod Hippoc. in pueris observasse *in* 2. *lib. Epidem.*

Quænam minus timendæ.

dem. comm. 2. *text.* 24. hiſce verbis prodidit: *Multos convulſiones & maxime pueros ab initio tentabant, & febricitabant febribusque convulſiones ſuccedebant. Erant hæc plerisque diuturniora & innocua, præter eos quibus etiam alia cuncta pernicialia eſſent*, quod *in* 4. *Coac. præſag. ſect.* 2. *text.* 31. ita fuit confirmatum: *Convulſio in febre, lethalis, minime vero pueris:* quibus etiam convulſionibus ſuccedit febris, aut ſi eſt, fiat vehementior, bonum eſt, quoad convulſionem, modo ex nervoſarum partium repletione profecta ſit. Hinc *in Coac. præſag. lib.* 4. *ſect.* 2. *text.* 10. legitur, convulſionibus remedio eſſe acutam febrem ſupervenientem, quæ prius non fuit, aut ſiquidem prius exſtitit, jam invaleſcentem magis. Nec non juvare urinam multum vitream, & genituræ ſimilem, atque etiam alvi fluxum. Convulſiones quoque in febrium principiis factæ, ſi febres augeantur, ægroti rigere minus ſolent: cujusmodi fuit, quæ in uxore *Eraclitis* viſa eſt, de qua *in* 7. *Epid. text.* 108. ita ſcripſit: *Philiſtidi Eraclidis uxori incepit febris acuta, rubor faciei ſine ulla cauſa manifeſta, paulo poſt eadem die riguit, non recaleſcebat, convulſio facta eſt in digitis manuum, & pedum, paulo vero poſt hæc invaluit, 2. ſuperriguit, paulo plus incaluit, & rubor minor, & convulſiones ſupervenerunt moderatiores.* Demum addamus quasdam convulſiones in febribus, aliquando febres ipſas diminuere & ſanare, quæ criticæ dici debebunt, quæ fiunt per materiæ transmiſſionem a venis ad nervos muſculosque, quæ ſi febrem in primis diebus ſolvant criticæ, & bonæ erunt, quod in 5. *lib. Coac. præſag.* ita ſcriptum eſt: *Convulſio in febre mota, febrem ſolvit eadem die, aut altera, vel certo tertia, quod ſi tempus transgrediatur, quo ab initio tenebat, nec acquieſcat, malum.* Hoc vero fit, ut etiam dictum eſt transmiſſa materia morbifica a venis ad partes nervoſas, quæ transmiſſio materiæ poteſt quidem febrem minuere, vel etiam prorſus tollere humoribus a venis excretis, non amplius in ipſis putreſcentibus. Sed hæc de iis convulſionibus, quæ etſi non bonæ (cum perpetuo per ſe omnes malæ ſint) tamen aliquando ſalutem indicare, contingit: quibus perſpectis ad malas perni-

Convulſiones criticæ.

niciosasque convulsiones descendamus. De quibus in febribus observatis Hippoc. *in 2. lib. Prognost. text.* 10. scribit: *Si autem testes, & pudenda revelluntur, dolor vehemens, vel mors.* Perpetuo in adultis in febribus acutis convulsiones sunt malæ, omniumque maxime in ardentibus, ut Gal. *in 4. lib. Aphor. 66.* testatum reliquit, quod hæ ardentes febres veluti ignis nervos siccent ac perniciosas convulsiones faciant. Dictum est omnes convulsiones a siccatis partibus nervosis profectas, esse sanatu nedum difficiles, sed impossibiles, itaque in febribus acutis eæ omnes erunt perniciosæ, quippe, quæ ab igneo calore febris humido consumto, siccatis nervis fiunt. De his Galen. *in 4. lib. Aphor.* 35. ait: *Si vero ex febribus adurentibus totum corpus exsiccetur, & nervis deinde ex siccitate convulsio accidat, maximum est malum, & pene insanabile, quoniam longum quidem tempus exigitur ad siccitatem nervorum removendam, vehementia autem morbi tempus non concedit naturæ, sed cito vires dissolvens exitium affert.* Ex quo Hippoc. merito *in Sect. 4. Aphor. 66.* dixit: *In acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum.* Quæ si cum virium debilitate fiant, in foribus exitium prædicant. Quod Hippoc. perbelle *in Aphor.* 49. expressit, ita scribens: *In febre non intermittente, si labrum vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exsistente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Quod observavit Hippoc. in uxore Dromedai, quæ post convulsiones a capite inceptas subito obiit. Quæ etiam in mente captis fiunt, maxime suspectæ erunt, sed omnium perniciosissimæ, quæ in phreniticis fiunt, proximum enim exitium significant. Nec istorum convulsorum quempiam sanatum vidit Gal. neque alium narrantem audivisse, *in lib. 12. meth. med. cap. ult.* mortalium memoriæ commendavit. Hipp. in illa epidemica constitutione, quam *in 1. Epid. comm. 2. text.* 53. descripsit, plures phreniticorum meminit, qui convulsi subito moriebantur. De quibus ait: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quod

Convulsiones quænam perniciosæ.

A siccitate.

Cum virium debilitate.

In mente captis.

ac-

accuratius obſervavit in phrenitico, de quo apud ipſum *lib.* 3. *Epidem.* ſcribitur: *Poſtridie mane vocem amiſit, febris acuta ſudavit, non intermiſit, palpitationes per totum corpus, nocte convulſiones, tertio die cuncta exacerbata ſunt: defunctus eſt.* Proprium eſſe exitialium phrenitidum, ut in convulſiones deſinant, alias a nobis ex Hipp. atque Galen. demonſtratum eſt. Veræ enim phrenitides id habent, quod paulo ante mortem convulſiones faciant, quippe ab inflammatione cerebri ſiccatis nervis; in ipſis vero, ubi hæ apparent, in foribus exitium denotant, quod Hipp. in Cononis Sexua phrenitica, ut apud ipſum *in* 5. *Epid. text.* 81. legitur, obſervavit, quæ quidem cum diebus quadraginta mortua eſſet, per aliquot dies ante voce deſtituta, & convulſa eſt. Tremores in convulſiones deſinentes, ſeu ex tremoribus convulſiones, lethaliſſimas eſſe, Gal. *in* 3. *Prorrhet.* 9. affirmavit. A doloribus quoque & aſſiduis vigiliis, pernicioſæ ſunt, nec non in febribus acutis, quæ obſervantur convulſiones, ut Hipp. *in Sect.* 7. *Aph.* 18. nos docuit. Ab immoderatis vacuationibus & purgationibus eodem modo malas eſſe convulſiones in aphoriſmis nobis ſignificavit, veluti cum ait *in Sect.* 5. *Aph.* 4. *Ex ſuperflua purgatione convulſio aut ſingultus ſuperveniens, malum.* Et poſtea *Aphor.* 56. *Ex fluxu muliebri ſi convulſio & animi defectus advenerit, malum.* Ita ut omnes cum evacuationes tum purgationes immoderatæ, a quibus ægroti convelluntur, ſiccent univerſum corpus, atque convulſiones ſiccatis nervis efficere alias dictum eſt. Hinc Galen. *in* 7. *Aphor.* 70. *comm.* dixit: *Ab evacuatione convulſionem acutiſſimam & pernicioſiſſimam eſſe.* Ab ilei inflammatione convulſiones eſſe pernicioſas Hipp. quoque *in lib.* 7. *Aph.* 10. tradidit: *In vulneratis etiam convulſiones plerumque lethales eſſe conſueverunt,* etſi non neceſſario in omnibus ex vulnere convulſis mors ſuccedat, ut Galen. *in* 5. *Aphor.* 68. etſi Hipp. *in Aph.* 2. dixerit, *e vulnere convulſionem lethalem.* Plerumque vero lethales ſunt, quod vel etiam ipſe Hipp. ut apud ipſum *in Epid.* libris legitur, in multis obſervavit, quippe in Scammandro a ſectione, in eo, qui ex jaculo ſauciatus convul-

In veris Phrenitidibus.

A tremoribus.

A doloribus.

Ab immoderatis vacuationibus.

Ab ilei inflammatione.

Ex vulnere.

vulsus est, in illa Nerei virgine pulcra ex percussione, in Gubernatore navis ex fracto digito, atque in alio ex luxato digito, qui omnes convulsi obierunt. De Scamandro vero in 5. *lib. Epidem. text.* 15. ita habet: *Scamandrus in Larissa & in coxa marcorem habuit, & os diu luxatum. Hic sectus est sectione magna, etiam ad os ipsum, & deinde ustus est, & tunc die duodecima post sectionem spasmus cœpit, & obtinuit multum: contrahebatur autem crus hoc usque ad costas, transiliebat autem & in alteram partem convulsio, contrahebatur autem crus, & extendebatur: & alia membra movebat, & maxillæ adducebantur. Hic mortuus est, convulsus octava post invasionem convulsionis.* Et de illo, qui a jaculo percussus est, postea *text.* 44. *Qui jaculo acuto percussus est posterius, paulo infra cervicem vulnus accepit, aspectu quidem non dignum mentione, non enim in alto fiebat, non autem multo tempore post extracto telo, posteriora tractus, ut opisthotonici, & maxillæ ligatæ sunt, atque si quid humidum in os acciperet, & id conaretur bibere, rursum relidebatur ad nares, & reliqua statim pejora fiebant, & die* 2. *mortuus est.* Sed audiamus casum virginis illius Nerei pulcræ, a percussione convulsæ, de qua *text.* 47. ita habet: *Virgo illa pulcra Nerei, quæ quidem erat viginti annorum, a muliercula amica ludente, lata manu percussa est secundum sinciput, & tunc quidem vertigine tenebricosa correpta est, & responsione, & respiratione caruit, & cum domum venisset, ilico febris vehemens tenuit & doluit caput, & rubra circa faciem erat. Cum autem septima jam esset dies per aurem dextram pus exiit fœtidum, subrubrum plus cyatho & videbatur melius habere, & sublevata est. Rursus intendebatur febris, & deferebatur in somnum, & loqui non poterat & dextra faciei pars trahebatur, & respirationem habebat difficilem, & convulsionem, & tremebat lingua, oculus stupidus: nona mortua est.* Et postea *text.* 70. adjunxit casum satis spectandum, cum ait: *Magnæ navis gubernatori ancora digitum indicem, & os infernum confregit dextræ manus, inflammatio successit, & sphacelus, & febris, subpurgatus est moderate, calores mites & dolores. Digiti quoddam decidit, post septem dies exibat sanies moderata: post*

hæc

hæc dixit ſe non poſſe omnia lingua enunciare. Prædictum eſt fore opiſthotonicum, conferebant in hoc buccæ conſertæ deinde in cervicem. Tertia die totus convellebatur in poſteriora cum ſudore. Sexta die a prædictione mortuus. Eodem modo de Harpali filio ex magni digiti convulſione 3. die mortuo, ita ſcripſit: *Filius Harpali, qui ex Telephane liberta luxationem infra magni digiti accepit: inflammatus eſt, & cum dolore: & ubi repoſitus eſt, profectus eſt in agrum, rediens lumbus doluit, lavit: maxillæ ad noctem conſerebantur, & opiſthotonus aderat. Spumoſa ſaliva vix per dentes extra exibat. Tertia die mortuus eſt.* Eodem modo & Tychon, in obſidione circa Datum percuſſum in pectus a catapulta, 3. die convulſum ſubito obiiſſe in eod. *lib. 5. text.* 92. nobis prodidit. Ex horum itaque hiſtoria apparet plerumque convulſiones ex vulneribus eſſe lethales. A medicamentis quoque cum prævalide purgantibus tum venenoſis, convulſiones permanentes ſunt lethales, unde Hipp. dixit *in 5. lib. Aphoriſm.* 1. *Ab elleboro convulſionem eſſe lethalem.* Et *in lib. 7. Aphor. 25. Convulſionem ex medicamentorum potione eodem modo eſſe lethalem,* in quam ſane lethalem convulſionem, puellam quandam a medicamento fœtum corruptorio incidiſſe Hipp. *in 5. Epid. text.* 50. vidit, de qua ita ſcribit: *Ei, quæ vigeſimum ætatis annum agebat, & pharmacum corruptorium biberat, accidit labor, vomitus bilioſorum, multorum pallidorum & porraceorum. Cum bibiſſet, convulſio tenebat, linguam mandebat, cum ad quartam veniret & ipſa lingua erat magna, nigra, oculorum autem alba pars rubra: inſomnis, quarta die, ad noctem mortua eſt.* Hipp. ſcribit, in eod. *lib. 5. Epidem. text.* 82. juvenem ex devorato ſerpente quoque convulſum periiſſe. Cujus hiſtoriam ita expreſſit: *Adoleſcens quidam, cum multum meracum bibiſſet, ſupinus dormivit in umbraculo quodam. Huic ſerpens Arges in os ingreſſus eſt, atque cum ſenſit, non valens loqui, ſtridit dentibus & ſerpentem devoravit, & dolore magno tenebatur, & manus offerebat, ut qui ſtrangularetur: & jactabat ſeipſum, & convulſus mortuus eſt. In libro vero 7. text.* 19. Anginoſam mulierem die 7. convulſam interiiſſe. Atque hæ ſunt lethales

A medicamentis.

con-

convulſiones in acutis morbis obſervatæ, quæ, ut jam diximus, in acutis ardentibusque febribus ſunt pernicioſiſſimæ, omniumque maxime, quæ phreniticis ſuccedunt, multum quoque a vulneribus convulſiones eſſe timendas, prædictorum ex Hipp. narratæ hiſtoriæ ſatis vos docent. Sed dicetis illas, quæ, cum fiant in principiis acutorum morborum, ex repletis nervoſis partibus ipſas concitari neceſſe eſt, atque alias, quæ quovis modo ab eadem cauſa in iisdem acutis morbis concitantur, qua ratione vel ſalubres vel lethales eſſe, cognoſcemus. Ex ſignis aliis tum, quæ præceſſerunt, tum una quæ illuxerunt, aut poſtea ſequentur. Omniumque maxime coctionis & cruditatis ſigna erunt attendenda, apparentibus enim convulſionibus, morbo plane crudo exſiſtente, ſemper nobis malum minantur, eodem modo perniciosæ nunquam ſolæ, ſed aliis cum ſignis perniciem indicantibus apparere ſoleant. Qua ratione convulſiones, quas in uxore Philini primo, & poſtea in uxore Dromedai, in Philiſta, in phrenitico, muliere Cyzichi, atque in muliere apud frigidam aquam decumbente Hippoc. vidit, lethales omnes fuerunt. In muliere enim Philini, ut ex 1. *Epidem. Comm.* 3. *text.* 21. habetur, multæ convulſiones dolorificæ, cum magno delirio die 8. apparuerunt, quæ & diebus nono & undecimo eædem manentes, cum urinis craſſis, albis, turbidis, multo tempore non reſidentibus, mortales absque dubio fuerunt judicandæ. Non minus & quæ in uxore Dromedai. De qua Hipp. *in Epid.* 2. *text.* 1. *Sexto die mane ſuperriguit, cito percaluit, toto corpore ſudavit, extrema frigida, deliravit, ſpiritus magnus, & rarus, paulo poſt convulſiones, a capite cœperunt, Urinis oleoſis apparentibus paucis, & cum ſtillis ſanguinis, quæ præceſſerunt. Mortua eſt.* Quæ omnia ſimul certum exitium indicabant. Idem judicium ex hypochondrii tenſione in Philiſta, 5. *obiit, ante diem, cum ex ſepti transverſi magna inflammatione facta eſſet convulſa, ſimul cum peſſimis ſignis.* In phrenitico etiam (præterquam ut nuper a nobis ex Galeno eſt demonſtratum, quod omnes convulſiones in phreniticis exitiales) etiam id convulſiones

Convulſiones ſalutares unde a lethalibus dignoſcuntur.

ipſius

ipſius habuerunt, ut lethalia ſigna ſimul cum convulſionibus tunc illuxerint, quando virulenta vomuerit, febris eſſet horrida, ſudor copioſus prima die, aſſiduus toto corpore, multum delirium, ſecunda die aphonia, febris acuta, ſudavit, non intermiſit, quo tempore exitialiſſimæ factæ ſunt convulſiones, quæ in febribus exitium certe prædicabant. Eodem itidem modo, & quæ in muliere *Cyzichi* die decimoquarto, cum extremorum frigiditate, delirio, crudoque plane exſiſtente morbo: atque hæc ſunt, quæ de prædictione a convulſionibus fuerant dicenda, ſub quorum genere cum & ſingultus comprehendantur, de ipſis agendum non videretur tamen cum ſingulares ſtomachi ſint ſingultus convulſiones, de illis quoque ſigillatim agendum merito duximus, atque eo magis, quod Hippocrates de ipſis diſtincte quidem a convulſionibus ſcripſerit.

CAP. IX.

Quid ſingultus in morbis prædicant?

A ſingultu quoque eventus morborum venemur, tametſi idem ſit ipſius judicium, atque convulſionis, ſiquidem & ipſe quædam convulſio ſtomachi eſt, ut Gal. docuit *in* 5. *Aphor.* 3. *in lib. vero* 4. *de vict. rat. in morb. acut.* ſingultus appellat motus convulſorios: de qua clare ſatis *in Comment.* 6. *Aph.* ita habet: *Singultus vero concedatur convulſionem ſtomachi nominari, quando aliud fuerit ſermonis propoſitum, ut ſingultus ſubſtantiam cognoſcemus, melius fortaſſis fuerit non convulſionem ipſum nominare, ſed quendam motum ejusdem quidem generis, cujus vomitus, intentum autem & illo vehementiorem. Nam ſtomachus appetens eorum aliquid, quæ in ipſo continentur, expellere, ad duos movetur caſus, vehementiorem quidem in ſingultibus mediocriorem illo in vomitibus, ſiquidem in vomitibus appetit ea tantum, quæ in ventriculi ſpatio latiori continentur, expellere, in ſingultibus autem ea, quæ ſunt in ipſo ventriculi ore penitiora.* Ex quibus apparet ſingultum eſſe motum expultricis ſtomachi, aliquod noxium expellentis. Veramque ſtomachi convulſionem ſingultum dicimus, ſed eum, quæ cum motu fit, Singultus quid.

qualis in epilepticis læſo cerebro obſervatur: aut melius dicamus, ſingultus, ut Gal. *in ſect.* 4. *de vict. rat. in acut. text.* 69. nobis tradidit, eſſe quosdam motus convulſivos. Concitantur vero ex Hipp. *in* 6. *Aph.* 39. vel ex repletione, vel inanitione, ſcilicet partium nervoſarum, particulatimque oris ventriculi. Replent vero cibi multi, potus, humores, phlegmones, flatus. Siccant calor igneus, immoderatæ omnes vacuationes, purgationes, vigiliæ, jejunia, atque alia hujusmodi. Ceterum ſingultum fieri ab iis cauſis, uti veræ convulſiones concitantur, præcedit Hipp. de vera ſtomachi convulſione locutus, quæ ab altera harum cauſarum fit. Quod vero ſæpius fiant ſingultus propter mordicationem oris ventriculi, qui motus ſunt ſimiles convuſionibus, quos convulſivos motus, multi merito appellent, minimeque convulſiones, proinde mirum non eſt, ſi ab aliis cauſis fiant, ab illis quippe omnibus, qui vel copia gravantes ſtomachum, vel moleſta quapiam qualitate ipſum lædentes. Nam cum ventriculus copia humorũ, vel ciborum pravorum, opprimitur, aut acrimonia mordetur, aut diſtenditur flatu, aut calore aut frigore aliave qualitate irritatur, aut reſiccatur, vel revellitur eo motu convulſioni haud abſimili, noxam nititur expellere. Quæ Gal. videtur *in lib.* 8. *de comp. med. c.* 8. attigiſſe, cum ait: *Similiter, & ſingultus ſtomacho interdum ob frigiditatem, aut repletionem accedit, interdum ob mordacitatem humorum acrium, & medicamentaria qualitate præditorum:* & paulo poſt: *Singultum autem ſine his fieri video, acribus humoribus aut ſeroſis & medicamentis ſtomachum mordentibus quos ubi vomitu rejecerint, ſtatim ſingultu liberantur.* Quia & multi devorato pharmaco ex tribus piperis generibus conſtante, ſi ſtatim vinum ſuperbibant, omnino ſingultiunt, ex quorum numero etiam ego ſum. Amplius autem & cibo in mordacem qualitatem corrupto aliqui ſingultiunt, & quod a vomitu ſtatim liberantur, omnibus notum eſt. Quidam etiam ex rigore oris ventris ſingultiunt. Verum pueros maxime ſingultire contingit, tum ob corruptionem alimenti in ventre, tum ob partis frigiditatem, atque ab iis cauſis ſingultus fiunt. Verum in febribus ſingultiunt homines quandoque propter per-

Singultus cauſa

perniciosam aut stomachi, aut cerebri, aut intestini tenuis aut hepatis, inflammationem, aut presso ore ventris a cava hepatis parte in tumorem elata, aut propter hepatis fervoris communicationem, aut acri humore e parte inflammata in os ventriculi defluente, & ipsum mordente, itemque acris exhalatio irritans stomachum, sed hæc satis sint de causis, quibus singultiunt Hinc illis cognitis ad prognosticum declinemus, dicamusque ex singultibus eos tantum non esse timendos, qui citra febrem ac alium morbum, ex vino aut cibis fiunt, aut etiam ab humoribus acrioribus, vel frigidis, vel calidis, vel corruptis. At in febribus quemadmodum & convulsiones perpetuo timendi sunt, omniumque maxime febri supervenientes. Quædam febres dicuntur etiam singultuosæ, ex eo quod in ipsis homines fere perpetuo singultiant, augeanturque aucta febre & remittantur eadem remissa, quas febres Græci *lygodes* appellant. Quarum quidem Hippoc. meminit *in Sect.* 4. *lib. de rat. vict. in acut. text.* 69. Et Gal. *in Comment.* dixit, febrem singultuosam appellari, in quo singultus permanet, ac per totum morbum simul cum febre exacerbatur, ut plurimum vero eæ non parum suspectæ haberi debent, quod fiant inflammato aut stomacho, aut tenui intestino aut hepate. *Cornel. Celsus* scribit, frequentem singultum jecur inflammatum significare; non tamen simpliciter hepate inflammato singultiunt ægri, sed quando hepar ad maximam attollitur inflammationem, ex Gal. *in* 5. *lib. Aph.* 3. licet Hippoc. ibidem dixerit simpliciter: *Hepati inflammationem patienti singultus advenit.* Quare in hepatis inflammatione singultus exitialis esse solet. Non minusque fit cerebro ac ventriculo inflammato, omniumque maxime, si a vomitu fiat, de quo Hipp. *in* 7. *lib. Aphor.* 3. scribit: *A vomitu singultus, & oculorum rubor, malum.* Gal. de ipso ita sentit: Qualis passio est convulsio musculis, talis est singultus stomacho, qui humoribus infestatur, convenit nonnunquam totum ventriculum, nonnunquam os ejus & gulam. Quos per vomitiones abjiciens statim a singultu liberatur, qui si neque per istas cessaverit, duorum alterum ostendit,

Singultus quid præsagit.

vel cerebrum nervorum principium, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, quare a vomitu plerumque perniciem ostendit concitatus singultus, omniumque maxime in ilei affectu, ex quo Hipp. *in sect.* 7. *Aph.* 10. dixit: *Ab ileo vomitus, singultus, convulsio, malum.* Et Gal. *in Comment.* dixit: *Non semper in iis vomitum adesse, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus eis ascendit, atque singultiunt.* Quare in acutis febribus a vomitu & præsertim malo singultus ascendens, mortalis erit judicandus; qualis fuit observatus ab Hippoc. *in* 3. *Epid. com.* 2. *text.* 9. in muliere ægrotante in mendacium foro, de qua ait: *Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa: quæ postridie obiit.* In quacunqve vero febre acuta singultus frequentior & molestior, futuri exitii nobis erit indicium, omniumque maxime, si a vomitu malo, dico vomitum malum ex humoribus aut fœtidis, nigris virulentis aut sinceris, qui evacuantur. Ex quo merito in Sect. 4. *Coac. præsag. sect.* 3. *text.* 15. in vomitionibus sinceris damnatur singultus. Ab immoderata etiam cum evacuatione tum purgatione singultus solet esset exitialis, quod resiccatis nervosis partibus stomachus convellatur. De quibus Hippoc. *in Sect.* 5. *Aph.* 3. *Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum:* Et in sequenti Aphorism. *Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens, malum.* Omniumque exitialissimi sunt singultus, qui immodice purgatis corporibus, ac vel etiam suapte natura debilibus. De quibus Hipp. forte *in lib.* 7. *Aph.* 41. dixit: *Si senioribus supramodum purgatis singultus supervenerit, non bonum.* Similiter solent singultus in ictericis ex tumore aut inflãmatione hepatis concitari. De quibus in *Coac. præs. lib.* 7. *sect.* 2. *com.* 1. *text.* 17. hæc habentur: *Qui fœdati morbo regio non adeo acriter sentiunt, siquidem singultiunt, alvi iis exturbantur, fortasse supprimuntur atque ii valde flavescunt. Non singultiunt hi, quovis modo affecto hepate, sed ita pleno aut inflammato, ut vel præcopia exundatis bilis totus ventriculus aut stomachus gravetur, aut mordeatur, vel præ magnitudine inflammatio-*

Singultus exitialissimi.

matio-

mationis ac fervore opprimatur, quod tum demum evenire solet, cum affectus maximus est. Verum, ut lethalium seu exitialium singultuum judicium confirmetur, signa alia perniciosa, cum quæ præcesserunt, tum quæ una illuxerunt, tum quæ postea, quando singultus exitiales nunquam soli erunt, sed alia ejusdem perniciosæ naturæ aut ante aut simul conspecta habebunt signa. Quæ auctor Prorrheticorum *in 1. lib.* expressit, dicens: *Aphoniæ cum singultu, pessimæ.* Et in Coacis præsagiis: *Lassati, singultientes, stupore detenti, mali.* Pessima signa erunt, sudores frigidi, extrema frigida non recalescentia in febre ardentissima, non sitire, cibum abhorrere, sudare copiosius, & febrem non intermittere: stilla sanguinis e naribus, & alia hujusmodi multa, quæ quisqve videre poterit, in historia illius mulieris, quæ in mendacium foro decumbebat, de qua, ut dictum est, Hipp. *in libr. 3. Epidem.*

Singultus exitiosi unde noscuntur.

CAP. X.

De rigoribus, atque quid in morbis significent.

De rigoribus quoque in præsentia quatenus ad prognosticum judicandum maxime faciunt, acturi, in primis ipsorum cognitionem, juxta nostrum ordinem præmittemus, neque inutiliter, cum non possit, eis non probe cognitis, de morbis judicium certum ex rigoribus haberi. Rigor itaque est naturalis caloris subita ac violenta, sive, ut ait Gal. *in lib. de tum. palp. convuls. & rigore. Dolorifica perfrictio cum quadam inæquali totius corporis concussione, agitationeque ab expultrice facultate partium sensibilium, conante foras expellere humores noxios, oborta.* Distinguitur a tremore, quod tremor sit unius tantum membri vibratio, rigor totius corporis. Ab horrore, quia hic sit totius cutis & rigor totius corporis. Ceterum dicemus hoc paulo post accuratius. Rigor quandoque fit citra ullam febrem, plerumque cum febre una: absque febre rigorem concitari docuit Gal. *in lib. nuper citato cap. 7.* & *in Sect. 2. de caus. symptomatum cap. 5.* atque *in libr. de inæquali intemperie cap. 8.*

Rigor quid.

A tremore & horrore quomodo distinguitur.

8. qui contra antiquos fieri absque febre rigores demonstravit. Viditque ipse Alexandriæ juvenem citra febrem ex dactilorum immaturorum esu, quippe ex humore crasso venas obstruente, riguisse. Antiqvis vero cognitum haud fuit, citra febrem corpora rigere. Non tamen Hippocrati, cum *in primo libro Epid. comm. 3. text. 22.* de uxore Epicratis hoc aperte scripserit, dicens: *Epicratis uxor, quæ ægrotabat apud Archegetem instante jam partu, rigore correpta est, non incaluit, ut ferebant, postridie eadem erant.* Datur itaque rigor citra febrem, quia Gal. *in sect. 6. comm. 3. text. 9.* rigor non potens calefieri & a Græcis *anechtermeton* nuncupatur, veluti ille, qui potest calefieri, quippe quem febris subsequitur, validus concutiensque ac morbidus dicitur. Sed quomodo cum a frigore, tum ab horrore rigor distinguatur. Gal. *in libr. nuper citato de trem. palp. convuls. & rig. cap. 6.* his verbis expressit, dicens: *In ægrotantibus sane non idem videtur cum eo, quod est horrere, aut frigere.* Dicimus igitur subinde accessionis insultum, huic sane cum rigore, alteri cum horrore, alii cum frigiditate sola oboriri, & in omnium Medicorum commentariis idem usus verborum exsistit. Ita cum quis cum nulla concussione corporis & agitatione perfrigescit, non hic riget, verum si affectus rigor appellari debeat, inæqualem & præter voluntatem motum ei accidere oportet, quod si non accidat, sed cutem quidem inæqualiter commoveat, perfrictionem nominant: sin autem hanc quidem perturbet, quatiatque per quosdam insultus, corpus autem totum non commoveat, horrorem nominant, ut hic cutis solius affectus talis exsistat, qualis totius corporis rigor. Causæ rigorum sunt primo immoderata cum caliditas tum frigiditas. A calore immodico & frigore confertim corpus alterari horrore & rigore, ii, qui balneum nimis aut calidum aut frigidum ingrediuntur, probe sciunt, & a Gal. *in lib. secundo de caus. sympt. cap. 5.* demonstratum est. Ex quo merito ab Hipp. scriptum est: *Ulceribus frigidum quidem mordax cutem obdurat, dolorem insuperabilem facit, & rigores febriles.* Quidam etiam ex vehemen-

Perfrictio, & horror quid.

Rigorum causæ.

hementi timore horrent. Veluti alii tremunt ab ulceribus & abſceſſibus ſuppurantibus, nec non rigere corpora aliquando ab inuſtione & ſectione, Gal *in ſect.* 6. *Epid. comm.* 3. *text.* 19. nobis prodidit: cum dicit: *Sed ab his cauſis rigent, tanquam ab aliquo acri ſenſibilem carnem lædente.* Ex quo merito præcipuas rigorum cauſas, bilioſos, acres humores *Galenus* ſtatuit. Hi enim admodum ſenſibiles partes mordicantes, ſunt in cauſa, ut calor naturalis ad ipſos quidem ejiciendos, magno impetu exſurgens, motum illum inæqualem concuſſivumque in toto corpore efficiat, quod Gal. *in ſect.* 2. *ſympt. cauſ. cap.* 5. docuit. Hujusmodi rigores clare apparent in febribus bilioſis, omniumque maxime in iis, quæ intermittunt. In quibus idem, quando humores bilioſi tenues admodum mordaces extra venas expulſi ab omnibus ſenſibilibus particulis continuatim expellantur, quippe ab hac in aliam partem, atque ab illa in aliam, quousque humores, vel ad cutim ferantur, per ejusque poros, ſcil. per ſudorem vacuantur, aut ad ſtomachum pervenerint, ex quo vomitu rejiciuntur, aut ad alvum, per quem foras demittuntur. Hinc rigores bilioſæ vacuationes ſequi ſolent. Quod a Gal. *in lib.* 6. *Epid. comm.* 2. *in text.* 6. hiſce verbis ſcriptum eſt: *In ſermonibus de rigore oſtenſum eſt amaram bilem, quæ cum impetu per ſenſibilia corpora ad excretionem fertur, conſequi rigorem.* Rigor vero hujus eſt generatio. Acres enim ac infeſti humores a venarum expultricibus pelluntur extra ad partes, a quibus non minus ii expelluntur, cum has ipſorum acrimonia infeſtet, & excitet expultricem, viciſſim in alias, hæque in alias, quousque aut, ut nuper dictum eſt, ad cutim, aut ad ſtomachum, aut ad ventrem venerint, & dum conantur partes læſæ humorem expellere, calor naturalis ad eas, ut opem ferat, evocatur. Ex quo extremæ partes algent eo deſtitutæ. Finitaque humorum expulſione, quod eſt ubi ad cutim, aut ad alium locum extimum, per quem excerni poſſint, deventum ſit, rurſum calor foras effertur. Quo tempore extrema denuo incaleſcunt, & multoque magis

A bilioſis & acribus humoribus.

ſi

ſi calor naturalis robuſtus fuerit. Quo prælanguido exſiſtente tarde & parum incaleſcunt. In hac itaque humorum expulſione fit illa corporis totius inæqualis concuſſio ac vibratio, quæ rigor eſt. Dumque fit hæc, extrema calore intus recurſo frigeſcunt. Hinc dum rigent corpora, una etiam frigent. Quare rigores ab acribus humoribus concitantur. Quandoque vero fiunt ab humore craſſo venis obſtruente. Cujusmodi fuit ille, quem Gal. Alexandriæ in juvene obſervavit, de cujus ſane rigoris generatione, *in nuper citato lib. cap.* 6. Gal. ita habet: *Nunc autem naturalis caloris vi impedita rigor occurrit, cupit enim tanquam nec ſubſtantia nec robore oblæſus tum expandi, tum in omnes partes corporis diſtribui. Prohibitus autem & vi in altum repulſus ad proprium principium refugit: Cum autem ibidem manere nequeat* (*nam ſubſtantiæ ſemper mobili loco conſiſtere mos eſt,*) *ſeſe ligans ac veluti in unum congregans, æqualiter ſane non intro libero motu protenditur. Sed vehementi latione utens, & veluti a carcere exſiliens nonnunquam inſurgit motu adverſus ea, quæ tranſitum ipſius occupant; illa ſane impetuoſa cohibetur, totum autem corpus cum incidit, perturbat. Nam præter alia etiam vaporoſus nunc redditus, dum illiditur in ea, quæ obſiſtunt, intro rurſus reſilit, ſeu ictu repercuſſus ac iterum ad principium revertitur. Inde rurſus erumpens incidit violentius, iterumque reſilit etiam in hoc illapſu, idque frequenter per ſucceſſionem fit, quamdiu noxa perſeverat.* Incipiunt vero rigores a dorſo & lumbis, quod Hipp. *in ſect.* 5. *Aph.* 62. ita habet: *Rigores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis, & per dorſum ad caput, ſed & viris parte corporis poſteriore magis quam anteriore. Velut ex cubitis ac femoribus. Sed & cutis viris rara. Hoc quidem pilus indicat.* Sed hæc ſatis pro rigorum illuſtranda notitia, nunc ad ipſorum prædictionem, quam ſane primum a bonis rigoribus venemur. Boni itaque rigores ſunt eorum, qui in febribus obſervantur, periodici, febriumque propria qui ſunt ſymptomata. Periodici, qui aut quotidie aut alternis diebus aut ternis, omnes ſalubres, febres intermittentes antecedunt, quas omnes periculo vacare Hipp. *in lib.* 4. *Aph.* 43.

[Margin: Ab humore craſſo.]

[Margin: Rigorum prædictio.]

[Margin: Rigores boni quinam.]

tradidit, eoque magis, quo major eſt intermiſſio, & quo minus eſt moleſtiarum tempus. De his enim in *Aph.* 63. ait: *Quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſolvuntur.* Cum enim, ut Gal. docet in Commento, per omnem corporis habitum mota rigores accidant, atque ideo ſingulis acceſſionibus expurgetur, atque evacuetur, non absque ratione ad infebricitationem pervenit talium febrium intermiſſio. Hoc igitur eſt, quod nunc dictum eſt ab eo, quotidie rigores fiunt, quotidie etiam febres ceſſant, ſic videlicet ſi & per tertium diem vel etiam per quartum. Quod ſcilicet fieri videtur & in tertianis, & in quartanis circuitibus, in quibus febres ſolvuntur, & rurſus redeunt, quarum proprium eſt, ut cum rigore redeant. Omnium vero optimi ſunt rigores judicatorii optimi. Cujusmodi ſunt, qui febribus ſuperveniunt continuis in aliquo dierum judicatoriorum, cum ſignis concoctionis, a quibus aut ſudores optimi copioſi, aut vomitiones, aut alvi dejectiones aut ſanguinis e naribus eruptiones ſuccedunt, atque ex ipſis febres aut prorſus tolluntur aut maxime minuuntur. De quibus Hipp. *in quarto lib. Aph.* 58. ait: *A febre ardente habito, rigore ſuperveniente, fit ſolutio.* Duo vero optimi rigoris videntur eſſe propria, primum, ut corpora a rigore maxime incaleſcant, idque fieri triplicem ob cauſam, ut Galen. *in libr. de trem. palp. rigore cap. ult.* docuit, primo quia calor naturalis ab ambiente repreſſus in altum colligitur, ut particulis conantibus noxios humores expellere, opem ferat, atque deinde, ut *in Sect.* 3. *lib. de temp.* docuit, humore intus exſiſtente enutritus & auctus, totus vehementer foras expanditur. Secundo quod calor ob violentam illam ad partes corporis permanſionem, motionemque non parum accendatur, veluti lapides ferrumque ex mutuo contritu atque aſſiduo motu valde incaleſcunt. Demum calor dum ex alto redit, ferventis aliquid humoris ſecum ducit, quo incaleſcit corpus. Quo vero corporis nativus calor fuerit robuſtior, eo corpus a rigore calidius fiet, & quo minus fortis eo minus eſt calidum. Hinc corpora probe calefieri a rigoribus, bonum eſt, qui

Rigoris optimi quænam propria.

 na-

naturam firmam ac viribus potentem significet, veluti e contrario, ut paulo post videbimus, qvum nihil aut parum incalescunt, ex rigoribus pessime eos se habere naturamque prælanguidam testatur. Quare a rigore corpora maxime calefieri, quocunque fiat modo, optimum erit. Quod in omnibus, a quibus cum optimæ vacuationes, tum purgationes fiunt, observatur. Alterum est optimorum rigorum proprium, quippe quod optima aut evacuatio aut purgatio succedat. Addamus quoque, quæ aut febrem prorsus tollat, aut saltem diminuat. Quales sane in multis ægrotis Hipp. observavit, quippe in uxore Epicratis, quæ apud Archegetem decumbebat, in Charione, in Larissæ Virgine, in sorore apud Timeneum decumbente, Philistide. De Epicratis uxore *in primo Epidem. Comm.* 8. *text.* 22. ait: *Die decimo quarto superriguit, febris acuta. Quintodecimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre, sub noctem non febris acuta, urina crassa cum candido sedimento.* Et de Charione *in lib.* 3. *Epidem. Comm.* 2. *text.* 2. *septimo superriguit, febris acuta, per totum corpus sudavit, judicatus est, & eodem modo postea in recidiva, septimo decimo superriguit, febris acuta, sudavit, febre est decretorie liberatus:* & de Virgine Larissæ *Epid.* 3. *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre est judicata. In libr. vero quarto Epidemior. text.* 83. meminit sororem, quæ erat apud Timeneum cum rigore judicatam: & *in Sect.* 7. *quoque libr. text.* 66. Philistidem Eraclidis uxorem eodem modo cum rigore judicatum. Aliquando in sanguinis profluvio rigor est bonus. De quo *in Sect.* 3. *Prorrhet. text.* 168. legitur: *Quibus in principio largum sanguinis profluvium, rigor fluxionem sistet.* Neque immerito aliquando ex *immodica vacuatione* calore toto una cum sanguine intus recurrente. Nihilominus in morbis hujusmodi rigores longitudinem prænuntiant, nam ut Galen. ait *in Comm. Ubi morbum non sedaverit sanguinis eruptio, exceperitque eam rigor, utrumque longum redditur ex eo, quod corpus difficulter calefiat:* Aliquando etiam decretorie per tremores judicium de-

declarant, ut *in Coacis præsagiis* 1. *libr. Comm.* 1. *text.* 27. habetur, atque hi boni censentur rigores in morbis. Mali vero e contrario sunt, a quibus primo corpora minime incalescunt aut parum, quod naturam prælanguidam significent, de quibus in 1. *Prorrh.* scriptum est: *A rigore refrigeratio non recalescens, malum.* Idemque *in secundo libro* habetur, quod, ut Gal. scribit in Commen. caloris exstinctionem significat, quod in muliere in foro mendacium decumbente Hipp. observavit. Sunt etiam perniciosi, quos aut nulla sequitur vacuatio bona, aut mala, meritoque dicuntur Critici, sed mali, qui non judicant. De iis Gal. *in sect.* 2. *Prorrh.* scribit: *Nam qui universaliter de rigore intellexerunt, perpetuo eos meminisse oportet, quod si vel tertio vel quarto die fuerit, talium febrium peculiare est symptoma. In morbis vero postea apparens, si judicationem non intulerint, deterrimum exsistit.* Deterrimi sunt, qui cum mala aliqua excretione apparent, quod sint ex judicatoriis non judicantibus, qui aut mortalia, ut Gal. affirmavit, aut judicii difficilis esse solent. De quibus in sect. 1. *Prorrh.* 31. *Si ex perfrictione sudantes non recalescant, malum; ex his quoque laterum æstus, cum dolore rigor superveniens, malum.* Sudores vero malos esse cum frigidos omnes, tum maxime partium superiorum, tum copiosos minime febrem tollentes. De his Hippoc. *in primo Epid. comm.* 3. *text.* 28. de uxore Dromedai scribens, ait: *Tertio die circa meridiem superriguit. Febris acuta. Urinæ eædem: hypochondrii dolor: fastidiosa ac nauseabunda, nox molesta, non dormivit. Sudavit per totum subfrigida.* Et Mulier quæ in foro mendacium decumbebat, itidem sæpius ante mortem riguit, & cum sudore frigido. Copiosus quoque etsi non frigidus, crudo exsistente morbo, neque febrem neque symptomata tollens, lethalis est; præcipueque si aut die sexto aut octavo conspiciatur. Cujusmodi observatus fuit ab Hipp. in eo, qui incalescens cœnavit. De quo *in primo Epid. comm.* 3. *text.* 79. Hipp. *Octavo riguit, febris acuta, sudavit multum, febre carere visus est, non multum dormivit, a somno frixit. Qui die undecimo obiit: Et in Coac. præsagiis*

Rigores mali.

Deterrimi.

ſagiis legitur: *Qui ſubinde exſudant & rigent, lethale eſt.* Quare rigores omnes mali ſunt, quos aut nulla vacuatio, aut mala ſubſequitur. Qui ad febrem vero ſpectant, deterrimi ſunt, febrem non tollentes, aut non minuentes. Quod apud Hipp. legitur *in ſect.* 4. *Aph.* 56. hiſce verbis: *Febricitanti rigor ſuperveniens, febre non deficiente, malum.* Omnium vero maxime ex aliqua copioſa vacuatione ſi id fiat, ut Galen. *in quarto libr. Aph.* 46. meminit, ita dicens: *Nam ſi aliqua evacuatio rigorem ſubſequatur, quæ nullam febris facit intermiſſionem, propter utrumque diſſolvi hominem veriſimile eſt, & quia vis imbecilla ferre non poteſt rigoris agitationem, & quia ab evacuatione diſſolvitur.* Quod ſi vires prælanguidæ fuerint ex morbo, hujusmodi rigorem lethalem eſſe, Hipp. *in eo lib.* 4. *Aph.* ita ſcripſit: *Si rigor incidat febre non deficiente, ægro jam debili, lethale eſt.* Omnes enim rigores quicunque fuerint prælanguentibus viribus, ſunt perniciales, quoniam exſtinctionem nativi caloris nobis indicant. Cujusmodi intellexit auctor Prorrhet *in* 1. *Prorrh. text.* 57. cum dixit: *Refrigeratio cum rigore non recaleſcens, malum.* Et *in ſect.* 2. *lib. poſt oculorum perverſionem in febre laborioſa rigor ſuperveniens mortem fatetur.* Forte & de his Hipp. cum *in lib.* 7. *Aph.* 7. ait: *Ex multa potatione rigor & deſipientia, malum.* Rigent enim, auctore Galeno, ubi calor multitudine exſtinguitur. Cognoſcuntur etiam rigores deterrimi, qui ſunt ex aliis malis ſignis vel ante ipſos, aut una cum ipſis apparentibus, aut quæ poſtea apparent. Cum malis enim in febribus continuis perpetuo timendi ſunt. De quibus Hipp. *in ſect.* 1. *Epid.* ſcribit: *At, cum febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet, ſiquidem ſtatim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua ſuperrigebant, inſomnes erant, graviter angebantur, ſitibundi, faſtidioſi.* In phreniticis, in quibus albæ urinæ aut fœces apparent rigores ſunt pernicioſi, ut *in ſect.* 1. *Prorrh. text.* 13. ſcriptum eſt. Scribitur etiam *in ſect.* 2. *lib. text.* 29. *cum rigore non agnoſcere familiares, ſeu ignorantiam, malum eſſe: itemque & oblivionem.* Gal. *in comm.* ex inſigni refrigeratio-

Cum viribus prælanguentibus lethales.

Rigores deterrimi unde cognoſcuntur.

ratione & victum esse calorem judicandum: & postea scribatur: *a*) *Æstuosi rigores quadantenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his, mala.* Et postea *text. b*) 56. etiam de hujusmodi rigoribus scribit: *In oculorum perversione cum febre & lassitudine rigor perniciosus. Comatosi in his male habent.* Et *in primo Coacorum præsagiorum: c*) *Rigores, quibus multa in somnum inclinatio inventa est, utcunque lethales, quod si cum iis facies flammæ in modum exardescit cum sudore, malignum est.* Et postea *d*) *malignos esse rigores* scribit, *torporem inferentes.* Quod exstinctionem caloris denotent. Et postea: *e*) *E rigore cum capitis dolore exsolutiones, lethales sunt.* Quod significent cerebrum insigni phlegmone teneri. Quare ex aliis symptomatibus malis augetur malorum rigorum judicium. Quemadmodum quoque intellexit auctor *Coacorum præsagiorum, f*) cum ait: *Quibus rigor in noctem incidit, tumque afflictantur magis & sine somno agunt, multum exæstuant.* Aut quod *in 3. lib. Prorrh. g*) *text.* 27. sic clarius legitur: *Supervenientes rigores & nocte magis quodammodo exacerbantes cum vigiliis & venarum agitationibus in somnis, atque urinæ præter arbitrium excernentes, in comatosas aliquando finiunt convulsiones.* Sed dicamus nos lethales esse hujusmodi rigores cum eis malis signis conspectis. Quare in acuta febre rigores cum signis malis, judicium exitii augent. Sunt etiam pravi ex *Coacis præsagiis, h*) rigores continui, aut frequentes: qui aut interni visceris suppurationem indicant, aut frustra tentatam Crisin, aut denique nativum calorem exstingui. Cujusmodi fuere in muliere in foro mendacium decumbente, cujus historia illustre satis nobis erit exemplum ad illustranda ea, quæ de exitialibus rigoribus hactenus diximus. Cum hæc sæpe in eo morbo riguerit, atque semper cum signis perniciosis. Quam quidem Hippoc. *in libro tertio Epid. i*) *text.* 9. hisce verbis est complexus: *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primum enixam cum dolore masculum, corripuit febris.*

Rigores exitiales.

a) Lib. 1. Prorrh. 67. *b*) Ibid. 89. *c*) Text. 7. *d*) Text. 14. *e*) Text. 22. *f*) Text. 20. *g*) Lib. 1. Prorrh. 101. *h*) Text. 9. 10. *i*) P. 1080. Ægr. 12.

bris. Initio ſtatim ſitibunda cor illi dolebat, faſtidioſa, lingua arida, venter turbatus tenuibus paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, febris acuta, modicus ſecundum caput & frigidus ſudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto ſubriguit, omnia irrita ſunt in ſomnis. Quintum diem laborioſe tranſegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copioſa. Septimo ſuperriguit, febris acuta, ſitis ingens, ſe jactavit, ſub veſperum per totum corpus ſudavit frigidum: frigus partium extremarum, nec redibat illis calor. Iterumque nocte ſuperriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, ſtatimq; ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, ſitibunda, comatoſa, faſtidioſa: Vomuit bilioſa, pauca, ſubflava. Nocte graviter ſe habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inſcia. Nono omnia fuerunt remiſſa. Sub veſperam comatoſa, aliquantulum ſuperriguit, vomuit amara, bilioſa. Decimo rigor, febris exacerbata eſt, nihil dormivit: Mane multam, in qua nihil ſubſideret, reddidit urinam, extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta bilioſa vomuit, non multo poſt riguit, rurſusque extremæ partes frigeſcebant. Sub veſperam rigor, ſudor frigidus, multum vomuit, nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida: ſingultus multus, ſitis laborioſa. Tertiodecimo nigra virulenta vomuit, rigor: Circa meridiem muta. Quartodecimo die ſanguis de naribus. Defuncta eſt. Huic perpetuo venter erat lubricus, horrebat. Sed tempus eſt, ut quædam etiam de prædictione ab horroribus ſubjiciamus.

CAP. XI.

De horroribus & ipſorum prædictione.

Horror quid. Horrorem affectum eſſe pravorum humorum per cutim diſcurrentium. Gal. *in* 1. *lib. de humoribus text.* 17. docuit: *Hic vero affectus motus inæqualis, ſive concuſſio totius cutis eſt, veluti rigor totius corporis. Ab horroreque ex hoc diſtinguitur, atque etiam quia horror eſt motus parvus, vehemensque, ac magnus rigor.* Ex quo merito horrorem parvum rigorem plures fecere: Galen. *in lib.* 2. *de diff. feb.* di-

xit

xit medium esse inter rigorem & frigefactionem. Fiunt horrores ab omnibus causis rigorum, quippe observamus in balneis horrores cum a calido tum a frigido, ab humoribusque commordentibus ad cutim motis Ex Galen. *in 7. Aph.* Omnes enim mali succi plenos, cum vehementer calefiunt, horrore vexari Gal. *in 6. Epidem. com.* 3. *text.* 67. tradidit. Calefiunt enim cum in febribus ex febrili quidem calore, tum in phlegmone. Hinc ex interna phlegmone vel etiam hos concitari *in lib.* 2. *Prorrhet. a*) *text.* 42. scribit, præsertim ii, qui celeriter transmutantur, uti ægri etiam implacidi sint: sed nedum a febribus, sed quovis modo humores commotos horrores concitare, Gal. *in sect.* 2. *de caus. sympt. cap.* 5. ita scripsit: *Ac mihi quidem sic videtur. Eundemque hominem sicuti quiescentem quidem solam inæqualitatem sentire, ita motum horrore & exercitatum rigore concutiente urgeri.* Et paulo post: *Jam aliquos, qui cruditate laborarunt, scimus, cum quievissent, nullo affectos dolore: Cum balneum fuissent ingressi, aut in sole stetissent, excrementa, quæ prius quieverunt, calefaciendo, attenuando, ac in spiritum vertendo, ad motum excitant, quemadmodum ex animi affectibus ira.* Ubi vero excrementa, ut pituitosa aut biliosa acria sint, cujusmodi ex præexcellenti putredine fieri solent, ad cutim mota atque discurrentia horrorum ægrotis sunt in causa. Sed his præmissis ad Prognosticum. Horrores primo statuamus nunquam bonos, continuis febribus succedentes, iis exceptis, a quibus continuæ febres intermittere cœperunt, boni enim hi sunt, veluti si etiam in ardentibus febribus, qua hora fiebat exacerbatio, frigus, horror aut rigor appareant, indicio enim sunt, naturam prævalidam esse, pravosque humores expellere a venis foras. Optimi quoque sunt judicatorii boni, qui concocto quadantenus morbo apparent, ubi bona quæpiam vacuatio aut purgatio successerit. Quod in Larissæ virgine Hipp. vidit, de qua *in lib.* 3. *Epid. b*) *com.* 3. *text.* 83. ita scripsit: *Sexto die ex naribus multum fluxit, inhorruit & mox sudavit in toto corpore*

Unde.

Horrorum prognosticum.

Horrores boni.

Optimi.

a) Lib. 1. 75. b) Pag. 1110. Ægr. 12.

pore multum, & calidum, sine febre est judicata. Apparentibus itaque coctionis signis, simulque & aliis judicatoriis signis, si horreant ægri, bonum; Criticas enim vacuationes atque purgationes præcedere solent: De quibus *in Sect.* 1. *Coac. præs. com. text.* 19. *Inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Non particulatim, ut nos putamus, sanguinis eruptionem denotant, sed generatim criticam perturbationem, veluti & auctor Prorrhet. *a*) ait: *Qui ab horrore simul critice sudarunt, postridie vero ubi inhorruerunt, præter rationem vigilent, eos sanguinis eruptionem incursuros, puto.* Quod quicquam certi non habere Gal. *in Com.* affirmavit. Quare boni tantum horrores sunt, à quibus continuæ febres intermittere incipiunt, atque judicatorii boni. Mali vero sunt primo, qui purulentos ac tabidos explicant, judicatorii mali, atque ubi in principio pestiferorum morborum fiunt. Qui cum propter maximam humorum pravitatem, atque ob naturæ infirmitatem fiunt, tentantem movere humores, at nequeuntem. Quod clarius explicare videntur, ubi ab horroribus parum incaluerint. De quibus Hipp. *in* 3. *lib. Epid. com.* 3. *b*) *text.* 69. scribit: plures eorum, qui febribus pestilentibus laborarunt, horruisse: ait enim: *Horrebant, & sub mortem delirabant.* Quod in Critone, qui tertio die ex tumore pestilenti interiit, observatum est, de quo Hipp. *in* 1. *epid.* 3. *c*) *text.* 26. ait: *Decubuit eodem die horrescens, fastidiosus, parum calens:* Eodem quoque modo scripsit *in lib.* 7. *Epid. d*) *text.* 39. Aristocratem, qui die tertio ex carbunculo pestilenti est defunctus, principio horruisse. Ex judicatoriis malis, qui ex Gal. aut difficilis sunt judicii aut lethales. Cujusmodi est ut *in sect.* 7. *Aphor.* 4. Hipp. ait: *a sudore horror, non bonum:* Et auctor Prorrh. *e*) *in* 2. *lib. text.* 30. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia & multa removentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur.* Et *in*

Mali.

a) Lib. 1. 149. *b*) P. 1089. G. *c*) P. 984. Ægr. 9. *d*) P. 1222. Text. 52. *e*) Lib. 1. 83.

in Sect. 1. *Coac. præſ. com.* 1. *text.* 8. *Qui frequentibus e dorſo levibusque horroribus deſudant, difficili morbo laborant.* Ex quibus colligitur horrores, qui vomitus malos & exitioſos ſeqvuntur, eſſe judicatorios malos, qui ut dictum eſt a Gal. *in* 7. *Aph.* 4. aut ſunt difficilis judicii, ſcilicet ubi non adſunt ſigna lethalia; aut lethales, ubi unum aliquod lethale illuxerit ſignum, ut in ea adducta oratione apparet, in qua delirium, vocis defectio, & nigra excrementa vomitu excreta. In *Coacis vero præſagiis, a*) difficiles eſſe illos horrores, qui ſæpius fiunt, id eſt, crebros ſeu frequentes, quique etiam celeriter permutantur. Quod *in Pror. b*) *lib.* 2. *text.* 42. ita expreſſum eſt: *Ex dorſo frequentes horrores, celeriter in aliam tranſeuntes conditionem, implacidique urinæ interceptionem cum dolore indicant.* Quod recte magis *in Coaco* nuper citato præſagio declaratur, cum legatur ibi: *difficiles ſunt; etenim urinæ ſuppreſſionem & laborioſum morbum ſignificant, atque iis tenuis ſudor obortus, peſſimus.* Sed de lethalibus hiſce horroribus Hipp. *in* 3. *lib.* Lethales *Epidem. com.* 3. *c*) *text.* 65. ita ſcribit: *Omnes hæ cum multa tuobatione erant conjunctæ. Ventres enim plerisque turbati, horrores, ſudores non decretorii, cum urinis multis ſupra potum, nullam concoctionem & craſſitudinem habentibus.* Quales Hipp. *d*) vidit in muliere apud frigidam aquam in Thaſo decumbente; atque tales ſunt horrores decretorii mali, qui cum ſignis lethalibus perpetuo exitium portendunt. Demum ſunt horrores quoque mali, qui nedum febre non tolluntur, ſed cum peſſimis apparent vacuationibus, de quibus *in* 1. *Coac. præſ. com.* 1. *text.* 36. ſcribitur: *Laſſitudine fracti cum horrore, cum exſudaverint judicii modo & recaluerint celeriter, malum, tum alias tum ſi eo tempore ſanguis e naribus ſtillaverit, tabisque indicia:* Quos in maxima & graviſſima illa tabe, quæ plurimos peremit, crebros apparuiſſe. Hippoc. *in* 3. *Epid. com.* 3. *e*) *text.* 66. ſcripſit, de quibus ait: *Horrebant & ſub mortem delirabant.* Sed non

a) Loco modo allegato. *b*) Lib. 1. 75. *c*) Pag. 1089. B. *d*) Lib. 3. Epid. p. 1096. Ægr. 2. *e*) P. 1089. C. D.

Quando suppurationem & tabem denotant

satis sunt crebri horrores ad suppurationem & tabem exinde denotandam, sed alia quoque signa desiderantur, nimirum anhelitus difficultas, febris assidua, quæ noctu augetur, cum sudoribus & tussiendi cupiditate, dolore, atque aliis signis, quibus Hipp. *in* 2. *lib. Prognost. a*) *text.* 60. purulentos cognosci docuit. Sed tamen in febre continua aut cum phlegmone interno, vel materia in pulmonibus putrescente, perpetuo indicabunt suppurationem seu purulentiam horrores multi, frequentes, inordinati cum dolore & respiratione difficili. Quod *in Coac. præsag. b*) scriptum videtur, cum legatur: *Frequens horror & difficultas spiritus in doloribus, tabis indicia sunt,* quatenus indicant pus, & ab eo tabem futuram. In sputis enim sanguinis malignis, aut ubi humores in pulmonibus, aut inflammatio in suppurationem vertitur, horrores inordinati, & tusses sunt. Qui membranis pulmonum aut thoracis a putri humore acri reddito commotis fiunt.

CAP. XII.

De prædictione a torporibus ac paraplegiis.

Torpor quid.

Per torporem affectum quidem alias intelligendum diximus facultatis animalis cum sensus motusque difficultate, & aliquando quendam obtusum sensum & motum partis alicujus.

Unde.

Hujus causa est, ut docuit Gal. *in* 1. *de caus. sympt. cap.* 5. obstructio, seu incrassatio, seu obscuratio nervorum, quibus causis spiritus impeditur, perinde enim nervi a frigidis crassisque humoribus solent obscurari, ut luto aqua & nubibus aër obscuratur; aut qualitas frigida aut exterior aut interior. In febribus vero has quoque habet causas, a quibus torpescere partes solent, quippe phlegmonem, scirrhum, luxatas intro vertebras, quibus nervi compressi obstruuntur, seu angustiores ad meatus redduntur. Illius vero, quippe animalis facultatis affectus cum motus & sensus difficultate, causæ exsistunt cerebri refrigeratio tum positiva, ut ajunt, tum per exstinctionem caloris nativi.

In morbis quid portendit?

Sed torporum causis perspectis, quid in morbis portendant, videamus

a) P. 42. lin. 25. & seq. b) Text. 17.

deamus, quando in ſanis apoplexiam prænuncient: de quibus *in Coacis præſagiis* *) ita ſcriptum eſt: *Torpores & ſenſus privationes præter conſuetudinem ortæ futuras apoplexias denunciant.* Et paulo poſt, *a*) ait: *Apoplecticis perfrictiones & torpores, pravum indicare.* Ceterum in febribus continuis perpetuo torporem malum, omniumque maxime mentis, quem ignaviam appellant. Hi enim in acuta quidem febre plane ſunt perniciales, cum ex cerebri refrigeratione, aut caloris nativi exſtinctione proveniant, utrumque enim perniciale eſt. A rigoribus torpores malignos dici voluit auctor *Coac. præſag. lib.* 1. *text.* 14. cum dixerit: *Rigores multi torporem inducentes, maligni.* Item *in b*) *lib.* 3. *text.* 16. torpores animi ſeu ignaviam in phreniticis eſſe exitialem prodidit; neque immerito, cum aut refrigerato cerebro in phrenitide, quod pernicioſiſſimum eſſe ſignum alias oſtendimus, aut exſtinctione caloris nativi fiat. Eodem modo in *lib.* 1. *c*) damnat torporem cum ſurditate, a qua prodeant ſtillæ ſanguinis e naribus. Quod nos nedum difficile quippiam, ſed prorſus exitioſum affirmamus. Nec minus in aliqua phlegmone interna, ignavia mentis pernicioſa eſſe videtur, quæ tantum a flammeo calore, diſcuſſo nativo calore, fiat. De qua forte etiam *in lib.* 3. *Coac. præſ. d*) ait: *Dolor in pectus firmatus cum torpore, malus in febre.* Ex inflammatione etiam interna, neque reſoluta, neque ſuppurata, neque per exſpuitionem ſolum pernicioſum eſt, torpentes ægros videre. De qua forte *in lib.* 7. *Coac. præſag. e*) *ſect.* 2. *text.* 13. ita ſcriptum eſt: *Ex angina citra judicium hypochondrii dolor, cum impotentia & torpore, inſidioſe occidit, etiamſi valde modeſte habere videantur.* Quare mentis ignavia ſeu animæ torpor in acutis morbis perpetuo lethalis erit. Alicujus vero partis corporis ſenſum, & motum obtuſum reddi, qui affectus torpor eſt partis cujuſpiam corporis, nunquam bonum, niſi critice aliquando appareat, morboque concocto. Non enim impoſſibile eſt, critice humorem a venis ad nervos transmiſſum, torporem iis par-

Mentis torpor quando omnium maxime malus.

Torpor alicujus partis corporis nunquam bonus.

*) Text. 476. *a*) 478. *b*) Coac. præſ. 91. *c*) Text. 208. & 334. *d*) 315. *e*) 374.

tibus inducere, quæ hiſce nervis, utuntur, veluti & tremorem aliquando videri criticum ſuperius fuit demonſtratum. Sed hoc raro contingit, et ex ſignis criticis facile cognoſcitur. Eodem modo paralyſin, ſeu paraplexiam, ſeu particularem apoplexiam judicabimus; quas in morbis quandoque utiliter concitari, humore a venis protruſo, aut ad ſpinalem medullam, aut ad partium particularium nervos, quibus obſtructis paralyſis fit; ſed ubi cerebri vitio fit in acutis morbis, id plane eſt perniciofum, propterea in vulneribus nuper illatis, ubi partes aliquæ reſolvuntur, haud procul abeſſe exitium prædicant. Minus periculoſum poſt apoplexiam aliquas partes motu privari, quas proprie Hipp. paraplexias vocare ſolet. Fit vero aliquando, ut materia paraplexias faciens, prout ab una ruit ad aliam partem, eas reſolvat paraplectico modo, & has mutet in convulſiones. Quas mutationes auctor Prorrh. *lib.* 3. *Prorrh. a*) *text.* 26. vidiſſe his verbis, meminit: *Quæ ex lumbis ad collum, caputque redundant, reſolvuntque paraplectico modo, convulſiva & mentis vacillationem patientia, an & talia convulſione ſolvantur? Ex his varie ægrotant per ea profecti.* Hocque ex vario humorum motu fieri affirmandum eſt. Quod & Gal. fatetur ſe vidiſſe hiſce verbis: *Nempe & ſemel ego ita affectum quendam, permutationemque varie ſeſe mutuo excipientium ſymptomatum habentem vidi. Fiebant autem & illi hæc prægreſſis lumborum, collique, & capitis doloribus, manus tota ab his ægre tum ſentiebatur, tum movebatur, ſicuti & in dictione dictum eſt paraplectico modo, quum non eſſet exacta paraplegia, mox ſuperveniens convulſio ſenſiliorem eam, atque ad motiones expeditiorem fecit, placata autem convulſione ſenſim rurſum deterior reddebatur. Deinde rurſus tum lumborum, tum colli, tum capitis dolore correptus, univerſam ſubitamque habebat paraplegiæ in manu adauctionem, atque rurſus poſtea non parum convellebatur.* Quæ etſi veriſſima ſint, tamen quicquam certi non docent, neque enim convulſio paralyſi ſuperveniens affectum ſolvit, neque contra. Quocunque modo ægroti ex acutis febribus paraplectici evadunt, perpetuo malum.

Paraplexia quid.

a) Lib. 1. Prorrh. 118.

Omni-

Omnium vero maxime apoplexia, & in ægrotis & in ſanis timenda erit, de qua Hipp. *in 6. Aph.* 51. ait: *Quicunque ſani dolore capitis repente capiuntur, & ſtatim muti fiunt, & ſtertunt, in ſeptem diebus pereunt, niſi febris eos apprehenderit.* Sed de his affectibus, cum poſterius ſeorſum acturi fuſius ſimus, ſermonem hunc claudemus, & quoniam linguæ reſolutio ſeu defectio ſolet eſſe magni momenti ad venandum prognoſticum in acutis morbis, propterea de hoc ſymptomate ſigillatim quoque agendum duximus.

CAP. XIII.

De prædictione ex aphonia, id eſt, vocis interceptione, nec non ex aliis vocis differentiis.

Cum ex omnibus partibus corporis reſolutis ac torpeſcentibus, linguæ reſolutio, quam teſte Gal. *in* 1. *Prorrh. text.* 23. Græci aphoniam appellant, non parvi ſit momenti ad aſſequendam in morbis prædictionem, ideo de ipſa in præſentia agendum quoque duximus. Cœterum, quia aphonia vocis privationem ſeu interceptionem denotat, veluti vox tremula, clangoſa, acuta, querula ſeu plorabunda ejus vitium, idcirco, clarioris hujus ſymptomatis notitiæ cauſa, de voce pauca præmittemus. Hæc enim aut prorſus tollitur, aut minuitur, aut vitiatur. Vitiatam vocem dicimus raucam, clangoſam, acutam, ſtridulam, interruptam, quam plorabundam vocant, querulam, lugubrem, tremulam, quæ omnes ſunt vitiatæ vocis differentiæ, veluti obſcura, balba ſeu balbutiens, tarda, imminutæ ſunt ſymptomata. Prorſus vero ubi ægri loqui non poſſunt, ſilentium, ſed proprie magis linguæ privationem, interceptionemque dicimus. Silentii vero nomine nedum ſublatam vocem, atque ægros voce defectos, ſeu mutos, intelligimus, ſed eos quoque, qui cum nullo vocis vitio teneantur, loqui tamen non volunt. Proinde ſilentium ac taciturnitas, quod cum affectum melancholicum declaret, merito in *Prorrheticis a*) inſaniæ ſignum in multiloquis habetur, mutos vero ac voce defectos dicimus, qui loqui non poſſunt. Rauca vox & balbutiens,

Linguæ reſolutio.

Vocis vitiatæ quales differentiæ.

a) Lib. 1. 54.

butiens, acuta, tarda, tremula, nulli eſt non cognita. Non usque adeo nobis notum eſt, quæ clangoſa, ſtridula, interrupta, ſeu effracta, plorabunda, querula, lugubrisque dicatur. Clangoſa enim ſtridula, querula, plorabunda, ejusdem generis cum acuta eſſe videntur, quando teſte Gal. *in lib.* 2. *Prorrh. text.* 12. cum ſiccatione vocificorum organorum, meatu anguſtiore effecto, in acutum maxime vox efferatur: nam acuta in morbis fit, maxime organis ſiccatis, aut ſiccatione aſperæ arteriæ communicata, quæ, cum magis acuta fit, clangoſa dicitur, & adhuc magis, querula, plorabunda, ſtridula. Arteria enim humiditate irrigata rauca vox editur, ſiccitate exareſcens, primum quidem clara, deinde acuta reditur, quia in anguſtum coguntur vocalia inſtrumenta, hinc ſi magis adhuc intendatur ſiccitas, κλαγγώδης clangoſa, ac ſtridula exauditur, qualis eſt gruum, aut qualis a gravi tono inchoata in acutam deſinit. Alii interciſam, inæqualem & obſcuram appellant, eique ſimilem faciunt, quam temulenti edunt. Poſtrema aucta adhuc ſiccitate evadit lugubris, aut flebilis, aut querula, ac plorabunda, aut ſuſpirioſa, cujusmodi flentibus pueris editur, quæ voces fiunt, ut nobis auctor eſt Gal. *in lib.* 6. *Aphoriſm.* 49. eo modo quo luctuoſæ, interciſæ, atque offenſantes fiunt reſpirationes, quas Hippocrat. *a*) luctuoſa ſuſpiria vocat; quippe aut potentia ipſa fatigata, aut duritie inſtrumentorum, quæ cauſa eſt præcipua, aut ambabus cauſis concurrentibus, aut propter aliquam muſculorum voci ſervientium ſimilem convulſioni diſpoſitionem. Effractas quoque ejusmodi eſſe voces dicunt, ubi videntur voces in faucibus confractæ eliſo quodammodo ſpiritu. Quomodo & in follibus, qui muſica organa ſpiritu implent, ſi imbecillior is eſt, qui folles movet ſonus, interrumpitur. Ceterum jam ſatis circa haſce vocis differentias. Nunc priusquam ad aphoniam deſcendamus, brevi oratione prognoſticum perſtringamus. Omnes enim eæ voces vitiatæ in continuis acutisque febribus malæ ſunt, omniumque maxime in phreniticis & in febribus ardentibus. In quibus ſummum vitæ diſcrimen minantur,

Voces vitiatæ quid in malis præſagiunt.

a) Aphor. Sect. VI. 54.

minantur, cum maximam ſiccationem vocalium inſtrumentorum ſequantur, & aliquando prælangvidam potentiam, aut diſpoſitionem convulſioni ſimilem, quæ cum a ſiccitate fiat, pernicialis erit. Proinde auctor Prorrhet. *a*) *in lib.* 2. *text.*22. ait: *Vox acuta, clangoſa, mala eſt.* Galenusque *in Comment.* tanto pejorem eſſe clangoſam & plorabundam, quanto majorem indicant ſiccitatis affectionem. Antea de acuta *b*) *in text.* 10. dixerat: *Quibus vox acuta eſt, his hypochondria introtracta ſunt.* Galenusque ait: *Plerisque, qui in morbis vocem mittunt acutam, ad infernam ſedem trahi hypochondria, ſepti transverſi aut propter inflammationem, aut cum propter igneam caliditatem areſcit, aut cum a pleura membrana inflammata, aut ſiccatione indurata trahitur.* Ex quibus colligito in morbis cum voce acuta, ubi intro hypochondria tracta ſunt, eſſe pernicioſum, quod ſi cum lethali aliquo alio ſigno fuerit, periculi judicium quoque una augeri neceſſe eſt. Utpote legitur in *libr.* 1. *Prorrhet. text.* 17. *Ex vomitu gravi, faſtidioſoque, vox clangoſa, oculique concretum pulviſculoſum habentes, inſaniam oſtendunt, ut Hermozygæ uxori, quæ vehementer furens muta obiit.* Neque mirum, ut poſterius declarabitur, ab acuta clangoſaque voce, poſtea morbo in pejus abeunte, mutos fieri, quippe aut a ſiccitate induratis, convulſisve vocalibus muſculis. Meritoque hinc Auctor *Coacor. præſag.* *c*) ſcripſit: *Acuta vox & lugubris, & oculorum obſcuratio, convulſiones accerſunt.* Quod indicent hæ voces maximam ſiccationem, a qua convelluntur partes nervoſæ. Clangoſam vero vocem, cum linguæ convulſione, vehementi inſania, cum tremore, & duritie, prorſus eſſe pernicialem *in lib.* 3. *Coac. præſ.* *d*) memoriæ proditum eſt. De tremula vero voce *in lib.* 2. *Coac. præſag. ſect.* 2. *text.* 31. *e*) ſcribit: *Cum voce tremula alvi præter rationem ſolutio in iis longiore tempore corpus male habentibus, lethale.* Sed jam ſatis de prædictione ex voce vitiata ac imminuta. Nunc de iis ſcribamus, qui prorſus voce deficiunt;

a) Libr. 1. 47. *b*) Libr. 1. 45. *c*) Text. 257. *d*) Text. 99. & Lib. 1. Prorrhet. 19. *e*) Coac. præſ. 258.

Aphoniæ causæ. unt; Græci *aphoniam*, & nostri vocis privationem, seu interceptionem appellant. Gal. *in primo Prorrh. text.* 23. *&* *in* 24. scribit: vocis privationes fieri, & propter voci asservientium instrumentorum læsionem, & propter principium nervorum affectum. Principium nervorum cerebrum est, atque principium spinalis medullæ. Quo affecto mutescere ægrotos cognoscimus, vel ex eo, quod cum voce aliæ simul functiones lædantur, quippe sensus, motusque; idque fit cerebro oppresso, ut in apoplexia & in comitiali morbo; aut quia venæ crasso sanguine intercipiuntur, ac organa valde resiccata sunt, aut ipso cerebro resoluto. Voci partes servientes, quarum læsione vox læditur, atque intercipitur, est larynx, ejus musculi, atque thoracis, nec non pulmones, nervi recurrentes. Quibus convulsorio modo læsis, vox intercipitur aut læditur, manentibus aliis functionibus integris. Addunt alii vitalis spiritus resolutionem, ut in iis, qui nimio gaudio afficiuntur, qui resoluto calore loqui non possunt, aut suffocatione, ut in hystericis affectibus, aut contractione, ut in metu, ex quo multi tremuli & aphoni evadunt, aut demum ipsius refrigeratione, aut exstinctione, eodem itidem modo & animalibus spiritibus ita affectis. Quibus quidem ita præmissis reliqvum est, ut quid particulatim aphonia in morbis portendat, explicemus. An vero aphonia quicquam boni aliqvando significet? non per se, cum omnis aphonia mala sit, sed aliqvando qvidem salutem prænuntiat. Critica quæ est, a qva optima vacuatio fit, qualem meminit Hippoc. *in lib.* 7. *Epid. text.* 26. in Theoclis cognata, in qua sudor non multo post judicatorius erupit. Auctor vero Coac. præsag. *in lib.* 1. *Coac. præs. text.* 27. scribit, quandoque tremores solvere aphonias ex rigore concitatas. Quæ etiam brevi tolluntur, non ita malæ censeri debent, neque eæ, quas seqvantur urinæ copiosæ. De quibus, *in lib.* 4. *Coac. præsag. sect.* 2. *text.* 35. *a*) scriptum est: *In convulsionibus aphonia diutius durans, malum: quæ durat brevius, vel lingvæ resolutionem vel brachii, & partium dexterarum significat. Solvitur autem*

[Margin: Aphonia quid in morbis portendit.]

[Margin: Aphoniæ quænam non ita malæ.]

a) Coac. præs. 359.

derepente

derepente prodeuntibus urinis multis affatim. In iis etiam, qui ſuffocantur, aphonia, a qva poſtea recte loqvantur, non lethalis eſſe ſolet. De qva Hippocrat. *in quinto Aphoriſmorum* 5. ait: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi eum febris corripiat, aut ad eam horam veniens, qua ſolent ſolvi crapulæ, loquatur.* Qvæ etiam in principiis fiunt morborum, tametſi nunqvam bonæ, tamen aliqvando ſolam multitudinem humorum teſtantur. Cujusmodi in muliere, quæ trimeſtri fœtu gravida in littore habitabat, conſpecta eſt. *a)* Nonnunquam ſolent aphoni reddi ægroti ventriculo ab aliquo humore læſo, quo aut ſponte, aut arte vomitu rejecto, liberantur, de qua Hippoc. *in lib. 5. Epidem. text.* 39. *b)* ſcribit: *Hermophili filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipſum, & non deſcendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero ceſſavit, ſequenti die ſine voce, jacebat ſtertens, diſtortos habens oculos, febricitans. Penna vero immiſſa vomuit bilem atram, & clyſtere immiſſo, ſtercus multum ſubiit.* Quomodo etiam plures a vermibus aphonias obſervavi ſine periculo. Non perpetuo etiam ex vulneribus aphoniæ ſunt perniciales, eæque præſertim, quæ parum durant, & a quibus vox probe reſtituitur ægrotis, qualem vidit Hippocrat. (ut *in lib. quinto Epidemiorum text.* 51. *c)* legitur) in puella, quæ a rupe ceciderat, voce ſtatim privata. Indicat tamen læſum cerebrum cum vomitu & ſanguinis fluxu. Non tamen ita affectis perpetuo aphoniæ malæ exſiſtunt, ut auctor *Coacorum præſagiorum* docet *d) in lib. primo ſec. 2. text. 27. 28. & 29.* Peſſimæ vero ſunt, quæ ſunt ex judicatoriis non judicantibus, pernicialiſſimæ, quæ cum lethalibus ſignis apparent, juxta illam univerſalem Epidemiorum Lib. 2. *e)* propoſitionem, *quod judicatoriorum non judicantium quædam lethalia, & quædam difficilis judicii.* Quare aphoniæ judicatoriæ non judicantes peſſimæ ſunt. De qvi-

Quænam peſſimæ.

a) Lib. 1. Epidem. p. 990. Ægr. 13. *b)* Pag. 1152. Text. 40. *c)* Pag. 1155. Text. 55. *d)* Coac. præſag. 77. *e)* Pag. 999. lin. 1.

qvibus *in septimo Coac. præsagiorum text.* 51. *f*) *Quibus vox in febre intercepta sine judicatione, cum tremore moriuntur. g*) *Subinde rigentibus mutitates lethales sunt, iis vero moderatus capitis dolor est:* & in seqventi textu: *Mutitates in febre acuta cum exsolutione non sudanti quidem lethales, minus autem exsudanti, diuturnitatem significant:* & in secundo Prorrheticorum text. 58. *h*) *Ex lumborum dolore ad cor recursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia, multa revomentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur:* hæc est aphonia ex non judicatoriis lethalibus, qvod vomitiones nigræ & deliria exitium portendentia, simul illuxerint, & postea *i*) *text.* 59. *In febribus ad hypochondrium dolores sine voce, sudore si k*) *solvantur, maligni, his ad coxas dolores cum ardente febre, & si alvus eruperit, perniciosum:* & postea: *l*) *Quibus voces cum febre deficiunt, post judicationem, hi trementes & comatosi pereunt:* & Galen. *in Comm.* clarius ait: *Quibus apparente solum febre aphonia fit, & post judicationem, hi trementes & comatosi pereunt.* Febribus scilicet, non sine signis, sed cum mala judicatione, visis: & *in libro* 3. *Prorrheticorum* ex Galeno: *m*) *Si ex capitis dolore aphonia fiat, febriente ægro cum sudore absque arbitrio superflua excernantur, & si repetitio quædam symptomatum pari modo fiat, in longius excidunt ejusmodi morbi tempus.* Cum signis perniciosis prorsus lethales. Qvalia sunt sudores capitis in febri vehementi, sudores frigidi, extrema livida, cum intus urunt, vehementia deliria, comata, catochi, convulsiones, tremores, difficilis spiritus, frigidus, sublimis & alia hujusmodi multa. De qvibus Hippoc. *in Philisci historia n*) ait: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant, minxit nigra, aliquantum dormivit. Sub diem obmutuit, frigida sudavit. Extremæ partes livescebant.* Cum vehementi delirio, aut in delirium vehemens desinentes, aut a vehementi

f) Coac. præs. 247. *g*) Ibid. 255. *h*) Lib. 1. Prorr. 83. *i*) Lib. 1. Prorr. 90. *k*) Addunt alii *non*, ut sit, *si Sudore non Solvantur.* *l*) Text. 91. *m*) Textum Hippocratis reperies lib. 1. Prorrhet. 94. *n*) Lib. 1. Epidem. p. 966. Ægr. 1.

menti delirio, aphoniæ ſunt lethales. De qvibus *in* 2. *libr. Prorrheticorum, o*) ex Galeno legitur: *Si in febre aphoniæ, quæ convulſivo modo fiunt, deſinunt in eam, quæ cum ſilentio fit, ecſtaſin, perniciosum.* Auctor vero *Coacorum præſag. p*) *in* 2. *Coac. præſag. ſec.* 2. *text.* 27. inſanias vehementes, cum vocis interceptione, lethales eſſe ſcribit. Cujusmodi fuere, quæ in phrenitico Hippoc. *q*) obſervavit, atque in Hippia ſorore phrenitica ante mortem, ut *in Epidemiis r*) legitur. Quem affectum, ſcilicet aphoniam cum vehementi delirio conjunctam, & ab exſoluta facultate animali provenire e mortuis aut languentibus inſtrumentis, quæ vocem edunt, affirmamus, veluti in phrenitide, tremore, palpitatione ſpectatur. De qvibus auctor *Prorrhet. in primo lib. text.* 24. ait: *Quæ cum exſolutione fiunt aphoniæ, peſſimæ.* Sed hic videtur de vitalis facultatis reſolutione loqui. Sunt non minus lethales, qvæ una cum ſpiritu ſublimi phænomeno qvoqve, id eſt, apparente, de qvo Galen. in *primo Prorrheticorum s*) dixit: Videntur autem omnes, qui talem inſpirant inſpirationem, ſcapulas movere totas, ita, ut per veſtimenta motio conſpicue appareat, tanqvam valide ipſi ſuperioribus thoracis partibus operentur. De qvo etiam Auctor *Coac. præſ. t*) *in lib.* 2. *ſec.* 2. *text.* 25. ſcripſit: *In vocis interceptione ſpiritus veluti iis, qui ſuffocantur, commotis ſurſum ſcapulis redditus, malus.* Qvi ita reſpirant, ſublimes thoracis partes ad omoplotas usqve movere videntur. Nam cum inſpirando diaphragma ſatis eſſe non poteſt, thoracis muſculi ſuperiores, qvi e collo in thoracem protenduntur, una adjuvant. Etiam cum brevi ſpiritu vocis interceptio eſt lethalis, cujusmodi fuit, qvæ altera die in Pythione viſa eſt. *u*) Ex convulſionibus etiam, qvæ reſiccatis nervis fiunt, aphoniæ lethales ſunt. In qvo ſenſu Auctor Prorrhetic. *libr. primo text.* 23. habet: *Aphonias cum ſingultu eſſe peſſimas.* Qvæ etiam ex hu-

o) Verba Hippocratis lege lib. 1. Prorrhet. 54. *p*) Text. 254. *q*) Epidem. lib. 3. p. 1100. Ægrot. 4. *r*) Libr. 7. pag. 1225. Num. 62. *s*) Huc pertinet lib. 1. Prorrhet. text. 25. *t*) Text. 252. *u*) Epidem. lib. 3. p. 1098. Ægr. 3.

humorum multitudine fiunt convulſiones, ſi aphoni fiant anginoſi, lethaliſſimum eſt. Cujusmodi fuiſſe anginoſam, de qva Hippocrat. *in quinto Epidem. text.* 101. *a*) ſcriptum reliqvit: *Quarta die convulſa, ſine voce, ſtertor, dentium contritio, maxillarum rubor, mortua eſt quinta die.* Ceterum aphoniæ, qvæ una convulſis partibus ex copia humorum fiunt, perpetuo lethales non ſunt, veluti & tremores, convulſiones, & alia hujusmodi ſymptomata, a copia humorum in morborum principiis facta: Cujusmodi fuere obſervata ab Hippoc. *b*) in muliere arimeſtri fœtu gravida, in littore decumbente, qvæ tamen cum ſignis aliis exitioſis præter artis, ut Galen. viſum eſt, exſpectationem evaſit. Sed perpetuo in exitioſis morbis virium robur attendere oportet, bonam reſpirationem & recte ægrotum ſe habere ad omnia, quæ ei offeruntur. Nam his apparentibus, ut Galen. teſtatur in Heropyti hiſtoriæ commento, vel etiam in moribundis, prorſus non eſt deſperandum, indicant enim robuſtiſſimam naturam.

Aphoniæ minus pernicioſæ, quomodo a lethalibus dignoſcuntur.

Qvæ vero fiunt reſoluta facultate animali, ac vitali vel maxime langvente, exitium in foribus prænuntiant, cujusmodi fuere, qvæ in Philini uxore, *c*) in phrenitico, *d*) in muliere apud frigidam aqvam decumbente, *e*) in phrenitica muliere *f*) ante mortem obſervatæ ſunt. Cum catoche qvoqve ſunt pernicioſæ, ut docet Auctor *Prorrh. g*) *in lib.* 3. *text.* 4. Cum comate non minus freqventes; qvæ in unico morbo fiunt, ut in 2. *lib. Coac. præſag. ſec.* 2. *text.* 33. *h*) ſcriptum eſt. Ex capitis qvoqve dolore pernicioſæ, nam phlegmonem in cerebro factum teſtantur, de qvibus *in* 2. *Prorrh. text.* 20. *i*) ſcriptum eſt: *Quibus ex dolore aphoniæ, moriuntur:* & *in* 2. *Coac. præſag. k*) ait: *Qui ex dolore muti fiunt ægri, moriuntur.* Iis etiam aphoniæ, qvibus caput percuſ-

a) Text. 104. p. 1162. *b*) Lib. 1. Epidem. p. 990. Ægr. 13. *c*) Lib. 1. Epidem. p. 976. Ægr. 4. *d*) Lib. 3. Epidem. p. 1100. Ægrot. 4. *e*) Lib. 3. Epidem. p. 1096. Ægr. 2. *f*) Ibid. p. 1114. Ægrot. 15. *g*) Lib. 1. 96. *h*) An Coac. præſag. 259.? Confer. & lib. 1. Prorrhet. 91. *i*) Lib. 1. Prorrhet. 55. *k*) Coac. præſag. 249.

cuſſum eſt (qvod cerebri inſignem læſionem denotant) exitium prænuntiant. Cognoſcuntur vero cerebri inſigni offenſa aphoniæ, ex aliis functionibus ſublatis. Qvod Hippoc. *in quinto Epidem. l*) ita expreſſit: *Cui caput lapide percuſſum eſt a macedone cecidit, tertia ſine voce erat, anxietas, febris tenuis, nihil audiebat, neque ſapiebat, non ſine tremore.* Chirurgi ad cognoſcendum cerebrum vulneratum, vocis interceptionem, ſangvinem ex ore aut ex auribus, vomitum, obſervant. Ut vero ex his colligam, aphonia lethalis, perpetuo cum malis exitioſisqve ſignis, obſervabitur, aut ipſam aphoniam præcedent, aut ſubſeqventur, veluti in Sileno, *m*) uxore Philini, *n*) phrenitico, *o*) muliere apud frigidam aqvam, *p*) anginoſa, *q*) atqve Pythione ab Hippocrate, fuit obſervatum. Sed Pythionis hiſtoriam prodamus, qvi ſæpe in morbo aphonus evaſit. De qvo ita *in 3. Epidem. r*) *text.* 55. ſcripſit: *Lingua inaruit, ſitibundus erat, bilioſus, non dormivit: Urinæ ſubnigræ, ſuſpenſio ſublimis, non ſubſidebat. Altero die ſub meridiem extremæ partes frigebant, præcipue circa manus & caput, obmutuit, voce defectus eſt, diu breviſpirus, rediit calor, ſitiit. Nocte quievit, circa caput modicum ſudavit. Die tertio interdum quievit. Veſperi ſub ſolis occaſum aliquantum frixit, turbatio. Nox laborioſa fuit; nihil dormivit, ab alvo pauca compacta ſtercora deſcenderunt. Quarto mane quievit, ad meridiem omnia irritata ſunt, frigus, mutus, ſine voce, in deterius,* & ſic porro. *Octavo frixit, voxque eum defecit, ſpiritus exilis & imminutus, & decimo mane ſine voce, multum frigus, febris acuta, multus ſudor. Obiit.* Sed age finem huic libro imponamus.

FINIS TERTII LIBRI.

l) Lib. 1. Epidem. p. 969. Ægrot. 2. *m*) Lib. 1. Epid. p. 976. Ægr. 4. *n*) Lib. 3. Epid. p. 1100. Ægr. 4. *o*) Ibid. p. 1096. Ægr. 2. *p*) Ibid. p. 1075. Ægr. 7. *q*) P. 1098. Ægr. 3. *r*) Sect. 3. Ægrot. pag. 1059.

PROSPERI ALPINI DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

Quantum vitalis facultatis cognitio ad venandum in ægrotis Prognosticum conducat?

Meminem Medicorum latere arbitror, cognitionem facultatis vitalis maxime facere ad illustrandam in morbis prædictionem. Addimus nihil hac ipsa cognitione esse oportunius, ad denotandum naturæ totius robur, atqve infirmitatem. Hanc facultatem sedem habere in Corde, Medici omnes fatentur, veluti in Cerebro animalem & in Hepate naturalem fundari diximus: non minusqve etiam hujusce facultatis (qvam vires vulgus Medicorum appellat) robur seu firmitatem, ad futuram salutis spem in ægrotis prædicendam, magni profecto esse momenti. Ex qvo merito Galen. *in libro de Pulsibus cap.* 34. dicebat: *Si facultas vitalis potest morbi ferre vigorem, necesse est, servari hominem, atque ipsa nequeunte, mori.* Cognoscitur vero facultatis hujus firmitas, seu robur, a robustis, nulloqve modo læsis, actionibus, veluti ab infirmis languor, seu infirmitas, nobis qvoqve innotescit. Vitales vero actiones & operationes sunt arteriarum pulsationes, qvas vulgus pulsus simpliciter vocat, atqve respirationes. Ex ipsisqve facile vitæ status, qvalis sit futurus, intelligitur, præsertimqve a pulsibus. Vita enim nihil aliud est, qvam actio qvædam ipsius animalis in partibus, qvæ vivunt; actio vero omnis prodit a propria ejus facultate, idcirco vitæ actio a propria venit facultate, qvæ vitalis appellatur. Facultas autem omnis veluti actione in-

Vitalis facultatis cognitionis utilitas.

Robur unde noscitur.

Actionis vitalis

indiget, ut innoteſcat, ita & actio inſtrumento: actionis vero vitalis primum inſtrumentum eſt ſpiritus vitalis, qui cum a corde ad omnes corporis particulas confluat, ut cum illis communicetur, aliis quoque opus habuit inſtrumentis, ſcilicet arteriis, per quas ipſe ad quasvis corporis partes ducitur. At quoniam vitalis hic ſpiritus calidam maxime eſferveſcentemque naturam habuit, ideo, ut conſervaretur, aliqua ipſe opus habebat refrigeratione, alioquin ſeipſum ocyus conſumpſiſſet, vitaque privaſſet animal. Siquidem corpus aliquod actu calidum ſine aliqua eventilatione, & refrigeratione diu manere incorruptum non poteſt. Itaque & vitalis ſpiritus a natura, ut diu conſervaretur, pluries ventilandus, ac refrigerandus erat. Hinc natura (quæ nunquam in neceſſariis defecit) alia inſtrumenta animali conceſſit, quippe aſperam arteriam, & pulmones, qui cum dilatarentur, intus aërem frigidiorem exciperent, cordique per arterias communicarent, quo cordis caliditas, atque igneus ſpiritus refrigeretur, compeſcatur; & cum comprimerentur, ipſum quoque calorem eventarent: expellunt enim compreſſione vapores, ſeu fumos fuliginoſos a corde, purioremque reddunt vitalem ſpiritum. Erant igitur neceſſaria omnia hæc inſtrumenta facultati vitali. Quæ quidem a quolibet vel etiam illorum vitiato læditur, & infirma redditur. Quod ſane a pulſuum accurata obſervatione nobis maxime innoteſcit, non minusque & a reſpirationibus. Nulla vero operatio ſpectatur, quæ robur & infirmitatem hujus facultatis vitalis præclare magis manifeſtat, quam pulſus & ipſa reſpiratio. De quibus in hoc libro, ut una cum ex aliis ſuperius illuſtratis, prognoſticum in ægrotis venari poſſimus, accurate a nobis eſt agendum. Inſtrumenta.

CAP. II.

Quid ſit pulſus, atque quot generibus pulſus omnes comprehendantur?

Ut ex pulſibus prognoſticum in ægrotis venari poſſimus, hæc primo nos noviſſe oportet; ſcilicet quid pulſus dicatur, atque pulſuum differentias, & cauſas. Pulſus vero Pulſus quid.

ro nihil quidem aliud eſt, quam ſenſibilis cordis & arteriarum motus, quo hæ attolluntur & ſubmittuntur. Dividitur pulſus primum in motum dilatationis, quem *Diaſtolen* nuncupant, atque in motum contractionis, quem etiam *Syſtolen* Græci dicunt. Ab hisque duobus motibus cordis, arteriarumque, nativus calor generatur, ac conſervatur. Diaſtolis enim motu aer frigidus ad cor attrahitur, qui vitale robur, unde ſpiritus quoque vitalis generatur, excitat, ac recreat. Syſtolis vero motu fumidum excrementum, quod ex humorum deuſtione generatur, expellitur. Quamobrem ex dilatatione cordis & arteriarum perpetuo quantum caloris cor habeat, facile deprehenditur, atque non minus, quibus excrementis fuliginoſis exuberet, ex motu contractionis nobis innoteſcit. Comprehenduntur vero omnes pulſus ex Galeni doctrina, *in primo de Pulſuum differentiis*, decem generibus. Quorum primum ex motus quantitate accipitur, tresque habet differentias, utpote quoniam ipſorum alius eſt magnus, parvus, atque demum alius mediocris, quippe neque magnus omnino, neque parvus, ſed medio modo ſe habens. Dividitur vero quilibet ipſorum rurſus in latum, longum, profundum, anguſtum, brevem, humilem. Magnus dicitur longitudine, latitudine, ac profunditate, vel omnibus iis una junctis. Veluti parvus dicitur, anguſtia, brevitate, humilitate, vel omnibus iis una copulatis. Mediocris vero dicitur, qui neque parvus, neque magnus, quod ad latitudinem, longitudinem, profunditatem, anguſtiam, brevitatem atque humilitatem attinet, exſiſtit, ſed qui medio ſe habet modo. Secundum genus in motionis tempore, vel ut Gal. ait in motus qualitate conſiſtit, cujus tres ſunt differentiæ, quod alii ipſorum ſint celeres, alii tardi, & alii medio ſe habeant modo. Celeres quidem fiunt pulſus, quando arteria modico tempore movetur, atque e contrario, cum longiori movetur tempore, tardi evadunt, mediocris vero, cum medio modo ſe habet arteria ad temporis motum. Tertium ex ictus qualitate, vel melius a virtutis potentia accipitur, cujus etiam tres obſervantur

Pulſuum differentiæ habentur.

Ex motus quantitate.

In motionis tempore.

Ex ictus qualitate.

vantur differentiæ, utpote vehementia, languiditas, ſeu infirmitas, ſeu humilitas, & quæ ad has medio modo ſe habet; ſcilicet pulſus vehemens, languidus, ſeu remiſſus, ſeu humilis, atque mediocris: vehemens autem eſt, qui tangentis manum valide percutit, & pulſat, & ex oppoſito languidus, humilisve, ſive remiſſus, qui perdebiliter, tactum ferit: mediocris, qui mediam ſervat ad utrumque proportionem. Quartum vero genus ex tunicæ arteriæ qualitate ſpectatur, quippe aut prima aut ſecunda; prima quando ex temperamento arteriarum alii calidi, ſcilicet a calida arteria, alii frigidi ex frigida, alii humidi ab humida, alii ſicci ex ſicca, ſentiantur. Ex qualitate ſecunda, alii duri ob arteriam induratam, alii molles ex arteria molli, aliique medii inter utrumque ex arteriæ duritie, & mollitie temperata: duri pulſus dicuntur, qui tactui valide reſiſtunt, & e contrario plurimum cedentes, molles. Ii a vehementibus diſtinguuntur, quod duri valide tactu preſſi humillimi reddantur, & vehementes perpetuo digitis preſſa arteria valide percutiant, & pulſent. Quintum pulſuum genus a tempore quietis accipitur; tresque itidem habet differentias; quippe una crebritatis ſeu frequentiæ, altera raritatis, & tertia mediæ conditionis: pulſus creber dicitur, qui breve habet tempus quietis, contra rarus, qui longum. Sextum genus ſpectatur penes arteriarum, quæ digitis tanguntur, plenitudinem atque vacuitatem. Ex qua pulſus alii pleni, alii vacui appellantur, ex eo quod ii plenam & iſti vacuam arteriam denotent. Septimum genus a rythmi ratione accipitur, qui quidem ſpectatur comparato ictus tempore cum tempore quietis, quæ proportio, ut Gal. *in ſect.* 1. *de differ. pulſ.* docuit, temporis eſt ictus ad tempus quietis. Alii rythmum in pulſibus ordinem dixerunt, alii convenientiam duorum eſſe temporum inter ſeſe, ictus & intervalli. Hujus generis duæ ſpectantur differentiæ, quippe quæ *Eurythmus* dicitur, & *Arythmus*. Idem ac ſi dixerimus conſonum & diſſonum, ſeu ordinem ſervantem, atque ordine turbatum. Eurythmus pulſus appellatur, qui ſecundum vel

Ex tunicæ arteriæ qualitate.

A tempore quietis.

Ex plenitudine, & vacuitate arteriarum.

A rythmi ratione.

ætatem, vel tempus anni, vel regionem, temporis proportionem ſervat; veluti, qui temporis proportioni non reſpondet, Arythmus dicitur, cujus tres ſpectantur differentiæ, prout tribus ſane modis in ipſo rythmum vitiari contingit. Primus ſcilicet, qui mediocrem Eurythmi digreſſionem habet, pararythmusque ob id appellatur, & qui multum a rythmo receſſit, heterorythmus vocatur, veluti Echyrithmum vocat Gal. qui plane omnem rythmum ſeu conſonantiam corrumpit. Octavum genus pulſuum ſpectatur penes ipſorum æqualitatem & inæqualitatem, hujusque duplex eſt differentia, ſcilicet æqualitas & inæqualitas. Æqualis pulſus dicitur, ubi multorum vel unius tantum pulſus differentiæ ad ſe invicem pares ac æquales exſiſtunt, & contra inæqualis. Pulſuum vero inæqualitas duplex obſervatur, quippe, una in uno tantum pulſu, atque altera, quæ in multis pulſuum generibus ſpectatur. Rurſus inæqualitas in uno pulſu, aut in una parte arteriæ, aut in multis fit. His propoſitis, de iis modo agamus pulſibus, qui in uno pulſu & in una tantum arteriæ parte ſentiuntur: qui duobus modis conſiderantur, uno modo penes arteriæ motæ ſitum ſpectantur, uti quando arteria ſurſum, deorſum, antrorſum, retrorſum, ſiniſtrorſum, ac dextrorſum deducta. Atque altero, in motu, cum aliter inceperit, & aliter finierit moveri, juxta unum digitum citatior, & deſinens tardior, aut e contra incipiens tardior, & deſinens citatior. Hocque fit tribus modis, quippe aut cum motus continuus apparet, vel cum intercidit, vel cum recurrit, atqve veluti bis ferit: ſi itaque manens continuus, & non interpolatus, a celeritate ad tarditatem tranſierit, aut a tarditate ad celeritatem fit pulſus a noſtris *impar citatus* dictus. Quemadmodum ſi quiete interciſus, ſyſtole ac dyaſtole citatior ſeu velocior appareat, capras ſalientes imitatur, quæ cito ad aliqvam arborem ſaliunt, inibique morantes, mox cito deorſum præcipitantur, ex qua merito ſimilitudine pulſus *caprizans* a priſcis Medicis fuit appellatus. Eſt & alius hujuſce generis pulſus *dicrotus*, atque bis feriens dictus, quod digitos arteriam com-

Ex pulſuum æqualitate.

Pulſuum inæqualitas duplex. Prima.

comprimentes aliquando bis feriat, & pulset: qui aliquando a robusta facultate fit, arteria tamen vitiata, utpote immodice indurata. Nunc de ea pulsuum inæqualitate agamus, quæ etsi in unico pulsu fiat, tamen in multis arteriæ partibus etiam spectatur. Hæc vero bifariam fit, uno modo, qvum motus manet continuus, & arteria juxta aliquos digitos moveatur celerius, & juxta aliquos tardius. Secundo qvum motus intercidit ita, ut aliqui digiti motum sentiant, & aliqui non. Juxta autem diastolis quantitatem in pluribus quidem arteriæ partibus inæqualitas est manifesta. Ex quo genere plane sunt myuri, sive decurtati, in una dyastole, atque illi quoque, qui innuentes, sive circumnuentes, appellantur, veluti ejusdem generis quoque sunt pulsus hi, quippe undosus, vermiculans, formicans, hecticus, convulsivus, vibratus, sive turbulentus & serratus. Sunt vetro myuri sive decurtati hi, qui magnitudine in una diastole diminuuntur, & decurtantur, ut, si primum manu magnum latitudine quis tetigerit, paulo post angustiorem illum evasisse, viderit, ac perinde myurum illum vocavit, quod caudæ modo imminuatur. Circumnuentes vero significant dyastolis brevitatem cum extremorum utrorumque veluti mutatione. Undosus pulsus, a quibusdam fluctuosus appellatus, fit, quando non simul universa arteria dilatatur, attolliturve, sed per se ejus prima, deinde secunda, mox tertia, ab hac quarta, motu continuo manente, in modum undarum sese elevantium, sic quidem, ut altera unda semper priorem excipiat. Undosus vero, si totus in parvitatem desinat, ac minuatur, vermis gressui sit similis, ex quo vermicularis & vermiculans vocatur. Formicans quoque dictus fit, cum motibus multis amissis in unum prorsus exiguum desierit, estque omnium pulsuum langvidissimus, & creberrimus. Hecticus etiam habita ad febrem hecticam similitudine est appellatus, quoniam veluti hectica febris nullam magnam habet mutationem, ita & hic pulsus hecticus dicitur, quod perpetuo sibi similis constet, sed duret. Convulsivus, qui

Pulsuum inæqualium altera species.

convulſionis modo retractus videtur, aut ubi arteria retracta ſit. Vibratus motui jaculorum maxime comparatur, atque digiti ab arteriis quaſi jaculorum modo feriuntur. Serratus quoque dicitur, quando alia pars arteriæ magis & alia minus præ duritie dilatatur, qualis in pleuriticis obſervatur. Sed his pulſibus cognitis, tempus eſt, ut ad illos inæquales declinemus, quorum inæqualitas non in uno genere pulſuum fit, ſed in multis, quæ æqualitas a noſtris collectiva, & a Græcis ὀνκμαστικὰ dicitur. Hoc vero genere comprehenduntur pulſus, deficientes, intercidentes, decurtati, Græcis *myuri* dicti. Hi tamen differunt a myuris, quos nuper explicavimus, quod hi in uno tantum pulſuum genere fiant, atque iſti in multis. Deficientes autem pulſus fiunt, ubi non ſolum in uno aut etiam in multis magnis unus minor apparet, ſed aliquando totus motus ab arteria aufertur. Hos Galen. proprie magis *in 1. lib. de diff. pulſ.* intermittentes appellato. Tollitur vero motus arteriæ quandoque totus ita, ut per duas & plures pulſationes arteria maneat immobilis. His contrarii ſeu oppoſiti ſunt intercidentes, quippe cum exſpectata quiete in medio tanquam ſuperflua quæpiam intercidat percuſſio. Myurus autem, ſive mutilus, ſive decurtatus pulſus vocetur, ille quidem eſt, ubi primo ſecundus pulſus paulo minor fit, & tertius ſecundo, & tertio quartus, & ita usque ad plures pulſus magnitudine ac vehementia fit minutio. Horum alii ad arteriæ immobilitatem perveniunt, ipſique myuri deficientes appellantur. Alii poſt arteriæ immobilitatem denuo pulſare incipiunt, qui ob eam cauſſam deficientes recurrentes nuncupantur; & alii non ad abſolutam immobilitatem veniunt, ſed ubi valde imbecilli & obſcuri, langvidiſſimique evaſere, poſtea rurſum paululum augeri incipiunt, hique myuri recurrentes vocantur. Demum ad poſtremum pulſuum genus accedamus, cujus quidem generis ſunt, ordinati & inordinati. Ordinatus dicitur, qui ordinem pulſando aliquem ſervat, etiamſi fuerit inæqualis. Neque obſtat, eſſe inæqualem pulſum, & ordinem poſſe ſervare: contra inordina-

Ex pulſibus inæqualibus in multis

Ex pulſibus ordinatio & inordinatio.

dinatus eſt cujusvis ordinis expers, tametſi etiam ex æqualium ſit numero. Et hæc ſunt, quæ breviter hic de pulſibus perſtringenda duximus, ex Galen. *lib.* 1. *de diff. pulſ.* deprompta. Qui de ipſis plura deſiderant, legant libros *Galeni*, quos *de diff. pulſ.* ſcripſit, accuratius: ſed his pulſuum differentiis præmiſſis, atque ſedulo perſpectis, ipſorum modo cauſas conſideremus, ut nihil ad pulſuum notitiam deſideretur.

CAP. III.

De cauſis pulſuum, & quales robuſtam facultatem, & quales imbecillam indicent?

Præcipuæ cauſæ pulſuum tres numero, ex Galen. *in* 1. *de cauſ. pulſuum*, exſiſtunt, quippe pulſandi neceſſitas una, ſecunda facultas ipſa vitalis, & tertia inſtrumentum facultati ſerviens. Neceſſitas pulſandi, ſive uſus animalis caloris inſiti tuendi gratia eſt factus, ut ſcilicet ab eo refrigeretur, &, ſi quid halituum fuliginoſorum ex humorum uſtione contractum ſit, excernat; ad gignendum enim vitalem ſpiritum, ut calor cordis perfrigeretur, animalis caliditas, quæ ignea eſt, deſiderat, quod diaſtole ſive dilatatione facile fit, perinde ac ſyſtole ſive contractione fuliginoſum excrementum expellitur. Ex caloris autem ſpirituoſi ſeu vitalis varia quantitate, varia quoque in pulſibus fit dilatatio, veluti cum maxime igneus eſt ſpiritus, frequenter, maximeque ac celeriter dilatantur, pulſusque fiunt celeres, veluti calore a frigiditate commoderato atque imminuto oppoſitus pulſus efficitur, quippe rarus, tardus, parvus. Simili etiam modo facultas pulſationem efficiens, ſi multa ſit, & robuſta, magnum pulſum ac vehementem efficit, & exilis, imbecillave langvidum & parvum. Inſtrumentum quoque vitiatum pulſus evariat, etenim dura arteria durum, mollis mollem, plena plenum, & vacua vacuum pulſum reddit. Poſſunt vero hæ cauſæ pulſuum cum a multis cauſis extrinſecis, tum intrinſecis impediri, atque exinde & pulſus mutari. Extrinſecas intelligimus cauſas, quas vulgus Medicorum

Pulſuum cauſæ præcipuæ.

corum res non naturales & Gal. *in lib. artis medicinalis* conſervatrices appellat, a quibus omnibus cauſæ pulſuum, & pulſus ipſi poſſunt mutari: & intrinſecus vero ſunt ætates corporum, temperamenta, humores qualitate, aut qvantitate, aut putredine, viſcera gravantes, lædentesque, & omnes morbi ac ſymptomata, quæ pulſus permutant. Sed age ſingularium pulſuum cauſas nunc ſpectemus; quas qui accuratius ſcire deſiderant, legant libros Gal. *de pulſ. cauſ. cap.* 2. Nos circa has pauca quidem ſcribemus, eaque ſolum, quorum cognitio ad prognoſin ex pulſibus indagandam nobis viſa eſt opportuna. Sed rem ipſam aggrediamur, a pulſu magno incipientes. Magnus itaque pulſus fit ex vitalis facultatis magno robore ſeu firmitate, ex multo calore in corde exſuperante, ſive ex uſu multo, accedente quoque arteria facile dilatabili, ſeu quæ facile dilatari, & comprimi poſſit. Veluti parvum contrariis a cauſis fieri, Gal. *in* 1. *lib. de præſag.* ex *pulſib.* prodidit, quippe ubi aut facultas infirmior aut imbecillior evaſerit, aut propter arterias induratas vel denique propter paucum uſum, id eſt paucum calorem in corde exſuperantem. Mediocris cum medio ad hæc omnia ſe habet modo, atque ita de aliis omnibus, qui mediocres appellantur, utpote quorum natura, & cauſæ mediæ ſunt inter extremas. Pulſus longus fit ob corporis ſeu arteriæ gracilitatem, & virtutis firmitatem, atque ob caliditatem etiam colliquantem, ut Galen. *in* 2. *lib. de præſag. ex pulſ.* docuit. Ab oppoſitis vero cauſis, ſcilicet a craſſitie arteriarum, facultatis imbecillitate, ac a refrigeratione pulſus brevis efficitur. Anguſtus prodit nobis ex anguſtia circumpoſitarum regionum arteriæ, facultatis imbecillitate, atque ab inſtrumenti duritie, atque cutis rugoſitate & craſſitie; veluti latus ab oppoſitis fit, ſed potiſſimum propter exſuperantem humiditatem, & ſecundum naturam, vel ab externis cauſis. Altus ob auctam facultatem, & ob arteriarum mollitiem. Humilis a diminuta & infirma facultate, & ab inſtrumenti duritie. Celeres, & propter facultatis robur, & propter uſum multum, id eſt,

Pulſuum ſingularium cauſæ.

eſt, plurimum calorem. Tardi, e contrario propter facultatis infirmitatem, diminutum calorem, præſertimque ob frigiditatem. Dicebat enim Gal. *in eodem nuper citato lib. cap.* 2. Celeriorem pulſum calidum oſtendere temperamentum, veluti tardiorem frigidius. Freqventes vero fiunt ob multum uſum, id eſt, multam caliditatem, & rari ob paucum uſum. Vehemens pulſus a facultatis robore ſemper fit, cujus & langvidi cauſas Gal. *in eodem* 2. *lib. de præſ. ex pulſibus cap.* 7. hiſce præſertim verbis expreſſit, dicens: *Vehemens pulſus a facultatis ſemper robore fit, ac quo ſit vehementior, tanto robur majus eſſe facultatis; languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo ſit languidior, hoc facultatem quoque imbecilliorem eſſe demonſtrat.* Durus vero, uti Gal. nobis auctor eſt *in libello de pulſibus*, fit ob arteriæ corpus ab immoderato frigore congelatum, vel ab excedente ſiccitate, vel ab alicujus viſceris ſcirrho, vel a magna phlegmone, vel deniqve a convulſiva aliqva paſſione, in nervoſa aliqva parte facta. Mollis ab humectato inſtrumento, quippe arteria: quæ humectatio ſæpius fit arteria ab extrinſeca aliqua cauſa humectata, veluti ab uſu dulcium balneorum, ab otio & ſomno multo, & ab humida victus ratione: veluti & ab intrinſecis cauſis, omnes cum morbi tum ſymptomata, ab humiditate concitata, arterias humectare poſſunt, qualia ſunt comata, lethargi, hydropes aquoſæ, ac alii humidi affectus. Pulſus plenus proficiſcitur, aut ab humorum copia, aut a vini potatione, aut denique a maxima ciborum repletione. Veluti a fame, inedia, evacuationeqve pulſus inanis ſeu vacuus fit. Rithmum habentes in motu, & in qviete æqvalem probamqve corporis adeſſe temperiem teſtantur, veluti qui diaſtolen ſyſtole habent celeriorem, calorem oſtendunt corpori prævalere. Sed ad inæqualium generationem declinemus. Fiunt omnes inæquales pulſus, ut Gal. docuit *in* 2. *de præſag. ex pulſibus cap.* 4. ab obſtructionibus, aut ex compreſſione inſtrumentorum, aut humorum abundantia ad facultatem quidem collata, aut demum ex cordis inæquali in temperie. De cauſis vero

ro intermittentium, quos etiam alii deficientes vocant, Gal. ibid. hisce verbis scripsit: *humorum copia creat impedimenta, quominus motum debito tempore auspicetur, vel per crassitudinem, vel per copiam humorum, quæ obruat, aut oscilla cordi vicinarum arteriarum, qua attrahit materiam, rursusque emittit, aut ex oscillis quadantenus universam vasorum capedinem, sæpe etiam foris illis, quasi vinculum sit, copia ejusmodi effunditur, nonnunquam instar oneris gravat, interdum etiam spatia, in quibus distenduntur, occupat. Intercidentes quoque pulsus ab iisdem causis proficiscuntur, minori tamen cum noxa fiunt, quam intermittentes. Recurrentes ex facultate quadam imbecilla, sed renuente ac resistente tamen, oriuntur.* Myurorum causas Gal. *in nuper citato libello de pulf. ad tyrones cap.* 5. ita complexus est: *Constat autem omnes tales pulsus fieri ob imbecillitatem facultatis, quæ interdum quidem ipsa sola ex propria ratione infirma fit, interdum vero & ob aliquam multitudinem, vel compressionem, vel obstructionem arteriarum cordi vicinarum, ita, ut mixta efficiatur affectio.* Et intercurrentium causas *in* 2. *de præs. ex pulsib.* prodidit, dicens, *nam intercurrens ex crebritate fit inæquali, quod functionem cor obiit minus plenam, ac postularet usus. Jam id ipsum fit, ubi a copia humorum oneratum cor sit, aut instrumenta obstructa, aut in arctum coacta. Caprizans pulsus ex inæqualibus interdum cordis intemperiebus efficitur: & Dicrotus, sive bis feriens ex instrumenti duritie, atque a virtute valida nascitur, & nonnunquam etiam ob inæqualem cordis temperiem. Undosi pulsus & ipsi fiunt arteria quidem humectata, & facultate aliquando forti, seu robusta.* Ex qua solent non raro ejusmodi pulsus undosi sudorem fluxurum prænunciare. Aliquando etiam a prælangvida facultate fiunt, qui facile in vermiculantes transeunt, utpote quando facultas magis ac magis est diminuta; ob id Galen. *in libello de pulsibus cap.* 22. ait, vermiculantes fieri pulsus prælanguente facultate, quæ si in pejus labatur, nulloque modo restauretur, & vivificetur, facillime in formicantes mutari, qui omnium sunt exitiosissimi, quod ad extremum facultatem venisse denotent.

notent. Convulſivi excitantur principio nervorum inflammationem aliquam ſuſtinente, & turbulenti, qvùm uſus pulſandi magnam ſublationem requirit, & vitale robur ſua functione uti non poteſt. Vibroſi ex facultate, robore, atque caloris copia ortum ducunt. Et ſerrati a nervoſarum partium aliqua oborta inflammatione, hinc pleuriticorum proprium eſſe pulſum, non paucis viſum eſt, qvoniam pleura dicta membrana coſtas ſubcingens inflammatur. Atqve hæc de pulſuum cauſis ſufficiant. Qvibus præmiſſis facile agnoſcemus, qvales pulſus facultatem robuſtam, & qvales præimbecillam ſignificent. Firmam & robuſtam facultatem, qvæ in corde qvidem ſedem habet, judicant hi pulſus, qvippe magnus, longus, latus, celer, vehemens, dicrotus, vibroſus, undoſus, atqve major, altior, longior, vehementior. Ex extremis vero ſolum vehementiſſimus robore valere facultatem demonſtrat. Horum pulſuum primo vehemens, vehementior, vehementiſſimusqve, & ſecundo loco magnus, tertio altus, qvarto vibroſus, qvinto undoſus, atqve omnium poſtremo bis feriens, robur in facultate denotant. Vehemens enim pulſus, Gal. *in* 1. *de præſ. ex pulſ. c.* 7. docente, a facultatis robore ſemper fit, ac qvo ſit vehementior, tanto robur majus eſſe facultatis: & paulo poſt ait: at robuſtiſſima cum vehementiſſimum, tum etiam majorem, excitat pulſum, ſimulqve, ſi nihil variet uſus, rariorem. *In libello de pulſibus* ſcribit Galen. vibroſum pulſum, qvoniam robur facultatis ſignificat, calorisqve copiam, idcirco optimam aliqvando Criſin prænuntiare. Horum vero pulſuum majores, & auctiores majorem qvoqve virium firmitatem denotant, & ad extremum deducti, excepto vehementiſſimo, qvi omnium maxime robur perpetuo teſtatur, infirmam facultatem ſignificant. Pulſus prælanguidam facultatem denotantes hi profecto exſiſtunt, ſcilicet, parvi, anguſti, humiles, langvidive, intercurrentes, myuri omnes, vermiculantes, formicantes, atqve ad extremum qvi pervenerunt, vehementiſſimo excepto. Iſtorum quoque vim imbecillam declarantes, alii diminutam, alii humorum multitudine, aut vitio, gravatam ac oneratam eſſe decernunt, & alii cum per ſe infirmitatem,

Pulſus quinam facultatem vitalem robuſtam, ſignificant.

Quinam prælanguidam.

tum ab humoribus, ut dictum est, auctam, denotant, uti Galen. demonstravit *in libello de pulsibus nuper citato cap.* 34. Ex se ipsa imbecillam facultatem ostendunt pulsus, nullam habentes inæqualitatem, veluti ab inæqualibus gravatam coarctatamque aut ab humoribus, aut ab aliqvo morbo, facile dignoscitur. Horum vero omnium inæqualium vermiculantes, formicantes, intermittentes, & myuri deficientes; & ex æqualibus, languidi, parvi, submissi, maxime sunt exitiosi, virtutemque maxime langvere decernunt, omniumque maxime languidissimi, minimi, tardissimi, humillimi. Quare ii omnes prælangvidam facultatem ostendunt, alii ipsorum magnam, alii majorem, atque alii maximam, cujusmodi sunt formicantes, & langvidissimi.

CAP. IV.

De pulsibus salutem & exitium indicantibus.

Pulsus optimi quinam. Pulsus optimi, qui salutem in ægrotis pollicentur, hi profecto exsistunt, quippe parum aut nihilo a statu bene valentium mutati, atque æquales, ordinati, magni vehementes, & languidi, parvi inæquales, ac inordinati, si minus languidi, majores, æqualiores, atque ordinatiores evadant, quod ipsi virtutem languentem augeri atque instaurari significent, veluti exitiales habentur, magni, vehementes, æquales, ordinati, qui minuuntur, & languidi evadunt, inæquales atque inordinati. De quibus Galen. *in lib.* 3. *de crisib. cap.* 9. ita scripsit: *Sed manifestissime ex pulsibus cognoscuntur, neque enim parvo interstitio differunt, qui mortis ratione citius, quam sperabatur, ad quandam falsam declinationem perveniunt, ab iis, qui vere declinant.* In utrisque enim febrilis calor dissolvitur. Fit vero hoc ex causis maxime contrariis, siquidem naturæ robori maxime contraria est imbecillitas. Vehementior igitur fit continue magis pulsus & æqvalior, atqve ordinatior in bona declinatione, expellit enim natura fortis omnem subito febrilem calorem. Debilior vero atqve inordinatior & inæqvalis est pulsus in mortalibus declinationibus. Languidi itaque inæquales, inordinati, qui continuo subito fortiores, æqualiores, atque ordinatiores

eva-

evadunt, ſi modo in melius ipſorum mutatio conſtans ſit, ſalutem non obſcure promittunt. Sed illorum ſermonem proſequamur, qui non ex accidenti ſalutem prædicere videntur, ſed per ſe, cujusmodi ſunt primo adnumerandi magnus atque vehemens pulſus, qui facultatis roboris nobis indicio ſunt, omniumqve maxime, ſi probam in ipſorum differentiis ſervaverint æqualitatem. Ad hoc quoque genus attinere videntur hi omnes, quippe altus, longus, latus, celer, major, longior, altior, latior, celerior, vehementior, non tamen ad extremitatem in ſua ſpecie aucti, vehementiſſimo excepto, qvi omnium certiſſime ſalutem præſagit futuram. Salutares qvoqve judicantur, vibroſus, undoſus, & dicrotus, de Undoſo Galen. *in libello de pulſib. ad tyr. cap.* 35. ita ſcribit: *Hic enim pulſus undoſus,* inqvam, *ſudorem ut plurimum nuntiat, ac tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus, ſi vero ipſi intercurrat altus, firmiſſimum habebis ſudoris ſignum, ſemper enim hic aliquam excretionem ſignificat: cum undoſo quidem vel abſolute magno, non tamen duro, criticum ſudorum, cum vibroſo autem, vel abſolute duro, menſtruorum potius, vel eruptionis ſanguinis e naribus, vel per hæmorrhoidas, vel alvo exturbata.* Ceterum cum dictum a nobis ſit, pulſus omnes, ſanorum pulſibus ſimiles, bonum prænuntiare, diſtinguendum erit, in qvo morbo fiant, ſiqvidem in qvibusdam usqve adeo maligniſſimis febribus perqvam ſanis ſimiles apparent, atqve qvando exitio qvoqve proximi exſiſtunt. Sed de iis poſterius accurate. Nunc de illis, qvi exitium præſagiunt, ſermonem habeamus. Sed id memoriæ prius mandandum, ut nunqvam ex ſolis pulſibus malis judicium feramus; ſed aliis ſignis una conſpectis, ac ſimul collatis. Nam pulſus parvi, humiles, tardi, atqve alii facultatem impotentem ſignificantes, ſi una alia mala ſigna illuxerint, exitioſi judicabuntur. Cauti qvoqve eſſe debebimus, ne ii ex aliqva extrinſecarum cauſſarum tales prodierint, ne judicium fallax reddatur. Hinc rogatos velim Medicos medicinam factitantes, ne pulſus ægrotorum tangant, ni prius cauſas procatarcticas ſeu prægreſ-

Pulſus exitium præſagientes.

ſas intellexerint, atqve cognoverint, qvales ex iis pulſus fieri debeant, atqve ut ſi corpus ægrotum, omni prorſus alteratione animi vacuum. Hinc prudentes Medici perdocti, anteqvam pulſus in ægrotis tangant, non parum temporis conterunt, ut prius jucundas hiſtorias, vel aliqva jucunda, referant, ad ſedandum alteratum in ægrotis animum. Qvique poſtea pulſus tangunt, neqve ſubito ex eo pulſu judicant, ſed ad minimum, ubi qvindecim aut plures pulſationes obſervarint, cum plerisqve ægrotorum principio pulſus a Medico contactus, vel a timore, vel aliqva alia alteratione appareat alteratus, proinde non niſi plurimis obſervatis pulſibus de ſalute aut de morte erit judicandum. Sed ad propoſitum redeamus. Pulſus itaque nuper ſcripti, ſi una cum ſignis malis obſervantur, exitium certum portendent. Ad extremitatem qvoqve omnes deducti, excepto vehementiſſimo, qvi perpetuo ſalutarior, lethales ſunt. Minimi vero langvidiſſimi, tardiſſimiqve omnium exitioſiſſimi habentur. De qvibus Galen. *in libello de pulſib. cap.* 22. ita ſcribens, ea, qvæ a nobis ſunt dicta confirmavit: *Sed omnes pulſus, qui a naturali ſymetria multum recedunt, non boni ſunt, at certo languidiſſimus & tardiſſimus & rariſſimus omnium eſt deterrimus; pulſus autem minimus, & molliſſimus, & duriſſimus, poſtea frequentiſſimus, at non celerrimus, neque maximus, ſed hi ſunt modice periculoſi, ſolus autem in extremis optimus eſt omnium vehementiſſimus.* Sunt vero alii ex inæqvalibus valde exitioſi, ſcilicet formicantes, vermiculantes, intermittentes, intercurrentes, rari & myuri. Formicantes enim omnium ſunt exitioſiſſimi, qvoniam, ut Galen. nobis *in eodem citato lib. cap.* 4. eſt auctor, ad extremum naturam veniſſe denotant. Atqve ſi ipſi poſtea augeantur, in foribus exitium ſignificant. Pulſuum vero intermittentium alii prorſus lethales, atqve alii ad exitioſos proxime accedunt, horum etiam alii in uno tantum pulſu intermittunt, ac alii in multis, & alii intervallo unius pulſationis, atqve demum alii multarum. Qvi in uno tantum pulſu intermittunt, maxime timeri debent, præſertimqve ſi ſubſeqvens ipſorum mo-
tus

tus anteriori ſit minor, qvemadmodum qvi motum ſubſeqventem habent majorem anteriori, minori cum periculo obſervantur, eoqve etiam minus periculi portendunt, ſi qvies intervallum unius pulſationis non ſuperaverit. Namqve Galen. *in 2. de præſag. ex pulſib.* multos cum iis pulſibus evaſiſſe mortalium memoriæ prodidit. Ex hisqve pulſibus maxime ſenes atqve pueri evadunt, nam in juvenibus plane ſunt exitioſi, ut Galen. ibidem tradidit, dicens: *Quies vero tempore unius pulſus inter omnes intermiſſiones moderatiſſima eſt, multique ex ea ſenes pariter & pueri evaſerunt. Juvenum autem ne ex hac quidem ullus. Qui vero duorum aut plurium pulſuum tempus arteriam quieſcentem habuerunt, certum ſemper exitium indicarunt.* Ex pulſu vero unius pulſationis intervallum intermittente plures evaſerunt, pueriqve & ſenes facilius. *Cayri* in *Ægypto* dominicum a rege pharmacopolam qvinqvagenarium vidi, qvi ex mala victus ratione cum copiam vitioſorum humorum coacervaſſet, ſine febre in tantam corporis debilitatem incidit, ut vix moveri, ac vel etiam loqvi poſſet. In ipſo pulſus intermittens per plures dies fuit obſervatus, qvi eo usqve perſeveravit, qvoad probe medicamentis purgatus atqve vacuatus ſangvine vires recuperavit, qvo tempore ceſſavit intermiſſio. Qvare ſenes atqve pueri ex hoc pulſu non ita peſſime ſe habent, ut juvenes, in qvibus plane exitioſos eſſe hos pulſus intermittentes voluit *Galen.* Tamen, etſi plerumqve hoc verum experiatur, *Baſſani* juvenem annos natam ſupra viginti, pleuriticam abhinc multos annos apud Hermetem Furcaturam Jurisconſultum clariſſimum vidi, in qva usqve ad diem qvintam pulſus ita intermittebat, ut prima die ſingulis ſeptem aut decem pulſibus intermitteret ſpatio unius pulſationis, & ſecunda ſingulis ſex aut qvatuor, & tertia ſingulis tribus, & qvarta (qva die morituram qvisqve merito judicaſſet) cum delira prorſus eſſet, nihil exſpueret, difficillima reſpiratio, inqvietiſſima, & cum pulſus ſingulis pulſatis duabus pulſationibus ita intermiſerit, ut immobilis multo intervallo arteria maneret, pulſusqve ſubſeqventes lan-

guidi exilesque essent. Nihilominus præter omnium spem simul cum urina multa materia crassa pituitosa excreta, nulla alia observata vacuatione, aut judicio a natura facto. Sed hujusmodi casus raro fiunt, suntque in arte medendi veluti monstra. Sunt vero plerisque juvenum ejusmodi pulsus intermittentes exitiales, quod in juvenibus maximum recessum a statu salubri declarent, idque propterea, quod juvenes ob validum virium robur non nisi a fortissima causa in talem affectum incidunt, indicio enim nobis sunt, naturam magna humorum multitudine aggravari, quos curatione sanari maxime est difficile, cum fortissima causa morbifica ægerrime tolli possit, veluti levis causa facili negotio tollitur, a qua senes ob invalidum facultatis robur facilius juvenibus in morbum labuntur, qui etiam ob id facilius (quod facilius levis quam fortis causa adimatur) sanantur. Ex intermittentibus etiam, qui subsequentes motus sive pulsus anteriori habent debiliores, apprime sunt perniciales, tametsi arteria in ipsis minus, quam sit unius pulsus intervallum, conquiescat. Ex ipsis facultatem magis ac magis debilitari nobis indicatur. Hisque pulsibus myuri maxime comparantur, quod ipsi semper magis ac magis diminuantur, ex quo & ipsi creduntur perniciales, ipsorumque maxime myuri deficientes, sive intermittentes, quippe qui eo usque decrescunt, quoad immobilis arteria remaneat, veluti qui ad imperfectam venerunt immobilitatem, quippe myuri deficientes appellati, & qui ab arteria reddita immobili denuo pulsare incipunit, minus sunt timendi, modo signa alia meliora una illuceant. Quidam etiam observantur, qui ex natura hos pulsus vel etiam recte valentes habeant, ex quo caute Medici ad judicandum agere debent, ne decipiantur: exitiosissimi quoque sunt, languidissimi, minimi, tardissimi, atque rarissimi, de qvibus Galen. *in lib. 2. de præsag. ex pulsibus,* ita scripsit: *Est autem eorum pulsuum ingens frigiditas causa generandorum, quæ occupet vel corpus cordis, vel spiritum, vel sanguinem, quem continet ejus sinus, vel partem aliquam vicinam. Atque si corpus ipsum cordis teneat*

ingens

ingens frigiditas, ita languidissimos reddit pulsus, & tardissimos, & minimos, ut maxime hæc viget. Quæ vero proficiscetur ex parte alia, raritatem longius, quam cetera, quæ diximus, genera a natura avertit. Itaqve qvidam in illis sunt, cum pulsus habeant non longe minores justo, ad tardiores langvidioresqve, tamen e vestigio pereunt. Mors autem tum minus potest declinari, cum teneat frigiditas corpus ipsum cordis. Repentina porro & in altera differentia fit. At moriuntur priores illi inter dormiendum potius, ut jam non amplius expergiscantur, alteri hi cum illo modo tum etiam inter loqvendum nonnulli eorum, ut imperitis commode videantur habere, subito, ut qvi animo deficiuntur, exspirant. Quorum qvibusdam simul prorupit sudor, aliquibus non prorupit. Quamobrem ex iis apparet, raros pulsus, multoqve magis rariores, simulqve minores, langvidioresqve, exitiales utiqve esse. Sed age dicamus, cur pulsus sæpius in moribundis sanis similes appareant. Ex qvibus Medici plane decipiantur, necesse est.

CAP. V.

Cur pulsus in quibusdam febribus exitiosis appareant aliquando recte valentium similes?

Sæpius fit, ut in ægrotis, malignis morbis laborantibus, pulsus ita sanorum similes observentur, ut non raro vel etiam doctissimi Medici decipiantur; non minusque urinæ, cum boni coloris, tum substantiæ, tum etiam in quibus laudabilia contenta resideant, in exitiosis morbis apparent: quæ artis medicæ ignaris mira, seu monstra in natura, videntur, cum tamen hæc docti Medici, quibus rerum caussæ non sunt ignotæ, non admirentur. Nunc de pulsibus agemus, & quomodo, etsi bene valentium similes ac optimi appareant, futurum exitium significent, dicemus. De urinis vero, cum hic de his loquendi non sit locus, postea suis locis agemus. Sed modo rem ipsam de pulsibus dicamus. Hujusmodi pulsuum observatio non in omnibus morbis fieri solet, sed in malignissimis tantum, & præsertim

Pulsus in exitiosis morbis unde ali-

quando recte valentium similes. tim in febribus pestilentibus, neque in omnibus: Gal. *in lib. 3. de præs. ex pulsib. cap. 3.* ait, hujusmodi pulsus in pestiferis febribus observari, quas hecticas pestilentes Medici vocant, quod æquales, exterius obscuræ, sine ulla alteratione, calore quidem exili appareant, ex quo ægrotantes se febre vexari neque putent. Distinguuntur etiam pestiferæ febres in ephemeras, putridas, atque hecticas. Ephemeras vocant, quæ ephemerarum modo invadunt, atque cordis spiritibus corruptis generantur; putridæ quoque putrefactis humoribus cordis fiunt, ab ephemeris maxime distinguuntur ex eo, quod putridæ putredinis signis non careant, nam in ipsis, urinæ crudæ, tenues, turbidæ, subjugales, cum contentis aliquando crassis malis apparent: in ipsis quoque aliquando exanthemata apparent, aliquando tumores. In ephemeris vero, quæ spatio unius diei interimunt, aut saltem tribus ad plus, nullum putredinis in humoribus signum apparet. Gal. itaque vult in hecticis cum pulsus tum urinas bonas videri, propterea quod aut arteriæ sint corde frigidiores, aut quod temperamentorum in corde sit pugnantia, de illa ita scribit: *Quocirca contingit aliquando, ut arteria, quæ frigida est, sed a corde calefit, nec parvum pulsum, qui frigidus est, edat, nec magnum, qui calidus, sed inter utrumque medium, qui moderatus est, & naturalis. Et celeritate etiam moderata pulsus erit horum affectuum, itemque & vehementia moderata.* Pugnantia vero temperamenta in corde hos facere posse non est mirum, siquidem, ut ait Gal. aliquando cordis corpus æquo sit frigidius, & humores, seu substantia contenta in ventriculis calidior, quod forte fit in pestiferis febribus, ubi ingens putredo cordis corpus affecit, ex quo calore fere exstincto redditur corpus cordis frigidius, cum humores tamen contenti inflammati sint, aut aliquando contra, quippe ubi humores æquo sint frigidiores, & cordis corpus calidius, quovis horum modorum contingit fieri pulsus moderatos & fere naturales, de quibus Gal. ita scripsit: *Qui sane affectus, vel optimos Medicos fallunt, quod nunc quoque in maxima pestilen-*

Febrium pestiferarum distinctio.

ſtilentia accidit. Quidam inde ab initio ad finem usque, alii per totum morbum, probum pulſum habebant, qui perparum deflexiſſet de natura, qui quidem præter ceteros perierunt. Animadvertimusque eos primis ſtatim diebus & peſtilentia laborare, & peſſime affectos eſſe ex acredine caloris, atque ipſa caloris ſpecie, denique quod pulſus, parum præter naturam immutati, iis in eo ſtatu perpetuo maneant; nam in ſpeciem præcipue hecticarum, quas vocant, febrium incidunt hujusmodi pulſus. Si qui eſſent inter ægrotos, qui ſe negarent febricitare, his febris, occupato ipſo cordis corpore, plane erat confirmata, & ut ita dicam, in habitu. Demum tertiam cauſam pulſuum moderatorum in peſtiferis quibusdam & exitioſis morbis, ita expreſſit: *Quod vero in ſermone præterivimus, ubi aer, quem ſpirando attrahimus, infectus putredine ſit, ac putredo corpus cordis attigerit, illi pulſus fiunt.* Nec jam quicquam habet admirationis, ſi eos pulſus, quos memoravimus, tali affecti peſte habeant, ob peſtilentem reſpirationem; nec ſi omnino morituri ſint: atque propter haſce cauſas in febribus, vel etiam lethiferi pulſus recte valentium ſimiles obſervari ſolent.

CAP. VI.

De prædictione ex reſpiratione, quidque primo ipſa ſit, atque quot ipſius differentiæ obſerventur?

Variarum in ægrotis reſpirationum obſervationem ad prædictionem nedum utilem eſſe, ſed quinimo multum neceſſariam, neminem latere, certe ſcio; ſed ex ipſa firmiorem quoque quam ex pulſibus haberi in morbis prædictionem, non paucis viſum eſt, ac vel etiam eſſe certiorem, quod pulſus facile a qualibet etiam cauſa extrinſeca mutantur, hinc Medici, ſi alterationes extrinſecus pulſibus illatas incaute perſpectas habuerint, ſæpe decipiantur. Hinc Hipp. nulla, vel ſaltem pauca, de pulſibus ſcripſiſſe, non paucis eſt perſvaſum. De reſpiratione vero, quod ab ipſa certiorem ad prognoſin notitiam Medici aſſequi poſſint, ſatis accurate multa nobis tradidiſſe, & varias non minus

in multis ægrotis (ut apud ipſum in Epidemiis legitur) ſpirationum differentias ad prognoſis judicium adnotaſſe. Quare de hac quoque ad prædicendi rationem accurate nobis in præſentia eſt agendum. Sed antequam de prædictione a reſpirationibus agamus, primo quid ipſa ſit reſpiratio, quæque ipſius ſint differentiæ, atque cauſæ, cognoſcamus. Quid vero ſit non æque omnes ſentiunt. Aſclepiades reſpirationem eſſe animæ generationem affirmavit. Praxagoræ vero animæ dici corroborationem placuit. Sed Philiſtion, & Diocles caloris innati eſſe ventilationem, & refrigerationem voluerunt. Ex Hipp. rectius caloris nutritionem atque refrigerationem. Porro hi, cujus tantum gratia reſpiratio fiat, enarrant. Nos vero dicemus reſpirationem nihil quidem aliud eſſe, quam pulmonum pectoriſque ſenſibilem motum, quo pulmones dilatantur, ac comprimuntur. Ex quo duplex apparet, primo inſpiratio quippe & exſpiratio. Atque his duabus reſpirationibus duplex quies, ſive ut Galeno placuit, duæ ceſſationes æque reſpondent, una ſcilicet, quæ eſt ante dilatationem, at poſt ipſam altera, quæ ante quoque compreſſionem eſt. Dilatatione enim frigidus aër inſpiratur, quo ſane innati caloris (ſi Gal. *de libro cauſis reſpirat.* credimus) ſymmetria conſervatur, animaliſque ſpiritus ſubſtantia nutritur. Galenus ſcripſit *in primo libro de reſpirat. differ. cap.* 3. reſpirationem calori, qui circa cor eſt, eſſe utilem, ac pulſus calori, qui per totum animal eſt diſperſus; hic quidem a pulſibus refrigeratur, veluti cordis calor a reſpiratione. Exſpiratione vero fumoſum halituoſumve excrementum a corde expellitur. Ceterum, ut recte fiat reſpiratio, cerebrum recte valere eſt neceſſe, utpote, quod ſeptum transverſum, thoracem, ac omnes muſculos reſpirationi ſervientes facultate moveat, itemque cor, pulmoneſque. Qvibus qvidem membris ſeu partibus læſis, reſpirationem vitiari, eſt neceſſe. Ex qvibus medicinæ ſcriptores triplicem reſpirationis cauſam faciunt, unam qvidem animalem facultatem, moventem muſculos, ſeptum transverſum, pectus, pulmones, & quæ in cerebro ſedem

Reſpiratio quid.

ſedem habet; alteramque inſtrumenta reſpirationi ſervientia prænarrata; atque tertium uſum, qui eſt innati caloris refrigeratio, ſpiritus naturalis nutritio, atque genitarum fuliginum expurgatio. Sed his præmiſſis ad reſpirationis notitiam pertinentibus, reſpirationis qvoqve differentias in medium afferamus. Primo itaque per reſpirationem tum inſpirationem, qua frigidum aërem attrahimus, tum exſpirationem, qua fuligines excernimus, intelligimus. Cujus quidem reſpirationis duæ inprimis apparent differentiæ, quippe quædam motum reſpicientes, & qvædam qvietem: ad motum attinentes penes magnitudinem, parvitatem, velocitatem, tarditatem, ſpectantur, qvatuorqve numero exſiſtunt, qvippe magna, parva, velox & tarda: ad qvietem vero quæ referuntur, ſunt freqventia reſpirandi, atqve raritas. Ex qvibus colligamus reſpirationis differentias eſſe, magnitudinem, parvitatem, celeritatem, tarditatem, freqventiam, & raritatem, quas Galen. *in* 1. *de differ. reſpirat.* complexus eſt. Sunt vero hæ omnes aut in tempore motus, uti eſt velox & tarda reſpiratio, aut in qvantitate diſtentionis, veluti magna, & parva, aut in qvantitate contractionis, veluti eſt etiam magna, & parva, aut denique in quiete reſpirationis, quæ eſt freqventia atqve raritas, atqve hæ ſimplices ſunt reſpirationis differentiæ: qvibus varie complicatis octo compoſitæ differentiæ depromuntur, quippe magna velox, magna tarda: parva velox, parva tarda: frequens magna, freqvens parva: rara magna, & rara parva. Magnam illam dicimus reſpirationem, in qva magnam copiam aëris attrahimus, atque magnam fuliginum copiam exſpiramus, ſive expellimus, atqve e contrario parvam, in qua exiguum aëris inſpiratur, & parum fuliginum genitarum exſpiratur, ſeu expellitur. Celer vero eſt, in qva parvo qvidem tempore pulmones moventur, & tarda, qvæ longo tempore fit. Freqvens etiam ſeu denſa appellatur, cui breve eſt tempus qvietis, contra cui longum eſt, rara. Addamus alias reſpirationis differentias, qvarum una penes æqvalitatem atqve inæqvalitatem accipitur, & altera penes ordinem, prout reſpirationum aliæ ſer-

Reſpirationis differentiæ.

In tempore motus.

In æqualitate & inæqualitate.

vant ordinem, & aliæ non, atqve tertia penes caliditatem & frigiditatem, qvod qvædam calida ſit, & qvædam frigida. Æqvales reſpirationes illas dicimus, in qvibus multarum qvidem reſpirationum vel unius tantum pares differentiæ, mutuoqve æqvales exſiſtunt. Inæqvalesqve, ubi inæqvales reſpirationes obſervamus. Ordinatæ qvoqve hæ ſunt, qvæ aliqvem ordinem ſervant, atqve contra, inordinatæ. Et calidæ item dicuntur reſpirationes, ut poſterius accurate intelligemus, in quibus halituoſus calidusque ſpiritus expellitur; & frigidæ, ubi frigidus. Sunt demum aliæ qvoqve rythmæ, & arythmæ, id eſt, quæ ryhtmum ſervant, & quæ non. Eæ proportionatam habent reſpirationem tempori, annis, locis, regioni, ætati atqve temperiei, & ex oppoſito arythmæ. Ex qvibus omnes vidimus reſpirationis differentias, qvas Hipp. cum *in lib.* 2. *a*) tum *in* 6. *Epid. b*) *com.* 3. *text.* 11. ita perſtrinxit, dicens: *Denſi ſpiritus, parvi, magni, rari, exit extra magnus, intro parvus, hic quidem tardans, ille feſtinans, duplex intro revocatio velut ſuper inſpirantibus, calidus, frigidus.*

In reſpirationibus ordinatio, & inordinatio.

In Rythmi ratione.

CAP. VII.

De cauſis reſpirationis.

Reſpirationis cauſæ communes.

Nunc cauſas reſpirationis attingamus, qvæ duplicis ſunt differentiæ, qvippe qvædam communes, & qvædam particularium reſpirationum, qvæ particulares exſiſtunt; de communibus primo agamus, qvæ ex Gal. in lib. *de cauſ. reſpirat.* ſunt facultas voluntaria motiva, qvæ organa movet reſpiratoria, inſtrumenta voluntati ac reſpirationi ſervientia, atqve demum uſus ſeu utilitas, in cujus gratiam reſpiratio fit. Ab his qvidem cauſis omnis fit reſpiratio, ac optima ipſis nihilo a naturali ſtatu mutatis, & vitiata vel omnibus, vel aliqvibus ex ipſis a naturali ſtatu mutatis. Ex voluntariæ qvidem motivæ facultatis obſervatione, naturæ cum robur tum imbecillitas nobis innoteſcit, non minusqve ab inſtrumentorum reſpirationis, & utilitatis, ſeu uſus notitia.

Sed

a) P. 1025. b) Sect. 2. Text. 8. p. 1169. ubi quædam addita ſunt.

Sed qvomodo fiat reſpiratio, qvibusqve inſtrumentis ad ipſam agendam facultas utatur, ac ad reſpirationis utilitatem, Galen. *in* 1. *lib. de differ. reſpiration. cap.* 4. ita docuit: *Facultas quædam animalis movet thoracem, cum hoc ſimul pulmo movetur, ad hujus vero motus ubi diſtenditur, ſequitur inſpiratio, ubi contrahitur, exſpiratio.* Demonſtratum etiam ibidem eſt, maximam & principaliſſimam reſpirationis utilitatem eſſe inſitæ caliditatis conſervationem, jam vero & animalis ſpiritus nutritionem. His itaqve ſic habentibus, ſiqvidem facultas, & utilitas, & unumqvodqve organum recte ac proſpere habuerint, juxta naturæ legem animal reſpirat. Si vero qvid ex eis vitiatum fuerit, juxta illud etiam reſpirationem impediri neceſſe eſt: & hæc de cauſis reſpirationis in communi. Qvibus præmiſſis ad ſingularium reſpirationum cauſas attingendas declinemus, ſine qvibus ex reſpiratione qvicqvam certi ad prædictionem habere non poſſumus. Exordiamur vero a ſimpliciſſimis reſpirationum differentiis, & primo a magna parvaque reſpiratione. Magna vero reſpiratio, ut Galen. *in eodem libro* docuit, ab urgente fit utilitate, & parva ab utilitate exſoluta, aut ab aliquo dolore partis, moventis thoracem. Ceterum cavendum eſt, ne decipiamur, nimirum ut magnam illam eſſe reſpirationem credamus, in qua plurimum pectus dilatatur, ſed in qua plurimus ſpiritus attrahitur; nam qvibus vel tumor, vel anguſtia ſine flammeo calore, ſpiritalibus membris inſidet, in his thoracis qvidem dilatatio maxima eſt, id vero, quod inſpiratur, parum eſt. Aliquando etiam maxime uſu urgente, ſed facultate exſtincta fere fit maxime thoracis dilatatio, in qua aliquando moventur ſcapulæ, nares, quam ſpirationem ſublimem, & phœnomenam, id eſt apparentem, Medici appellant. Quare prudenter ſe gerere debent Medici, per magnam qvidem reſpirationem ut non magnam thoracis dilatationem intelligant, ſed in qva plurimus ſpiritus attrahitur, & contra parvam, in qva parum ſpiritus ſuſpiratur, tametſi thorax maxime dilatetur ac diſtendatur. Velox vero reſpiratio fit &

Singularium reſpirationum cauſæ.

Reſpiratio magna unde

Velox unde.

& ipſa ab urgente utilitate, ſeu a magno calore, ac facultate ei ſervire potente, id eſt, robuſta, atque nullo organorum reluctante. Tarda a contrariis fit cauſis, utpote a diminuta utilitate, ac virtutis imbecillitate. Frequentem vero reſpirationem, aut dolorem, aut inflammationem ſupra ſeptum transverſum, Gal. cum *in* 1. *Epid. com.* 3. *text.* 18. tum *in tertio libro com.* 3. *text.* 74. tum alibi teſtatum reliqvit, quod ab Hipp. accepit, qui *in primo libro Prognoſt. a*) de frequenti reſpiratione ita habet: *Spiritus autem, qui creber eſt, ſignat dolorem aut inflammationem in regionibus, quæ ſupra præcordia ſunt:* qvæ fit a dolore freqvens ſeu denſa, ex dolore in parte affecta nobis innoteſcit: ab inflammatione ſimplici, phlogoſi Græcis dicta, perinde ſi dixerimus a flammeo calore, cognoſcitur ex eo, quod ſpiritus, præterqvam qvod denſus eſt, etiam calidus appareat. Addamus nos denſum ſeu freqventem reddi ſpiritum propter vel aliqvam phlegmonem, aut humorem, aut tumorem, naturam gravantem, & anguſtiam inducentem, qvæ qvidem reſpiratio ſolet una cum ſtertore obſervari. Quæ vero longo intervallo fit, rara dicta, aut cordis refrigerationem, aut delirium ſignificat; atqve hæ ſunt primarum ſimplicium reſpirationum differentiarum cauſæ, qvibus tamen qvicqvam certi ad prognoſticum Medicis non oſtendi, Gal. *in primo de diff. reſpirat. cap.* 22. nobis prodidit, quo loco docet, judicium fieri tantum oportere a compoſitis, ut poſſimus certum de ſalute ac morte ægrotantium ferre judicium. De compoſitarum vero reſpirationum cauſis ibi ita ſcripſit: *Itaque ad ſolas illas compoſitas reſpirandi difficultates animum intendere nos oportet, in quibus ſimplices quidem communes ſunt plurium affectionum, & ob id nihil certi indicant, conjugatæ vero aliis quibusdam ad certum ac minime fallax diſcrimen veniant. Magnitudo enim reſpirationis ipſa per ſe reſpirandi difficultas quædam eſt ſimplex, verum nullius certæ cognitionis eſt ſignum, ſiquidem & urgente utilitate, & læſa mente fieri ſolet. At vero ſi cum denſitate conſiſtat, ingentem vitalitatem, ſi cum raritate, delirium indicat. Similiter autem*

Tarda unde.

Frequens unde.

Rara unde.

Reſpirationum compoſitarum cauſæ.

a) P. 38. lin. 7.

&

& parvitas, ipſa quidem per ſe ipſum, aut dolore afflictam aliquam particulam, aut utilitatem exſolutam oſtendit. Itaque neque ipſa aliquid certi indicat. Quando vero componitur, cum denſitate quidem dolorem, cum raritate vero, facultatis exſolutionem portendit. Quin etiam ſi ipſam denſitatem per ſe ſolam aut raritatem in manus ſumas, ipſarum neutram per ſe inveneris quicquam certi ſignificantem, niſi hoc diſcrimen accedat, ut videlicet cum altera quapiam reſpirandi difficultatis ſpecie copuletur. Denſa enim ſimulque magna utilitatis augmentum indicat. Denſa vero ſimulque parva organi alicujus, quod cum reſpirationibus commovetur, dolorem: ipſa etiam rara, quæ ad deliria & perfrigerationes conſequitur, ſi quidem cum magnitudine fuerit copulata, prius ex prædictis, ſi vero cum parvitate, poſterius indicat, & ob id ſane omnium compoſitarum reſpirandi difficultatum hujusmodi conjugationes utiliſſimæ ſunt, utpote & manifeſte & conſtanter unamquamque affectionem indicantes. Denſitas quidem cum parvitate, dolorem, cum magnitudine vero, utilitatis augmentum. Raritas autem cum magnitudine, delirium; cum parvitate, facultatis exſolutionem notat. Hactenus Gal. de ſimplicium compoſitarumque reſpirationum cauſis. Nunc ad æquales, ordinatas, & inæquales, & inordinatas deſcendamus, ipſarumque cauſas ſpectemus. Æquales enim, & ordinatæ reſpirationes fiunt a facultate vitali recte valente, nulloque inſtrumentorum ſervientium reſpirationi vitiato, aut quovismodo læſo. Veluti inæquales inordinatæque contrariis a cauſis efficiuntur. Non ſecus qvam & pulſus inæqvales inordinatosqve fieri diximus. Qvarum quidam reſpirationum eadem eſt generatio, ut Gal. *in eod. lib. de differ. reſpir. cap.* 17. hiſce verbis tradidit: *Viſum eſt autem aliquando, raro tamen, non alteram tantum, ſed ambas totius reſpirationis partes in uno & eodem homine ita habere, & maxime hoc fieri, cum humorum copia in aſperis arteriis coacervata hominem ſuffocet ex pleuritide pernicioſa, aut peripneumonia non expurgata, aut ſuppuratione iſtic conſiſtente, ita ut in hac parte reſpiratio cum pulſibus conveniat. Monſtratum eſt, & in*

illis

illis propter obturationes organorum, compressionesque, & omnino coarctationes inæqualitatem fieri. Hoc idem etiam clarius scripsit *cap.* 19. ita dicens: *Quare omnium inæqualitatum, tum quæ secundum unam actionem, tum quæ circa plures ex ordine consistunt, aut asperarum arteriarum coarctatio, aut thoracis musculorum aberrans motus, aut facultatis ipsam efficientis debilitas, causa fiet.* Ab iisdem ipsis causis & inordinatæ respirationes, sed ab aliis etiam quippe convulsis musculis, moventibus thoracem; cujusmodi esse videntur luctuosæ suppurationes appellatæ, Gal. *in 6. Aph.* 54. docente. Rythmum etiam respirationes qvæ servant probam continuitatem naturalis caloris significant, veluti rythmum non servantes fiunt a caloris corrupta seu vitiata symmetria: Calidæ omnes respirationes a calore maxime aucto oriuntur, veluti a spiritu frigido exspirato illum admodum defecisse, exilemqve effectum esse declarant qvippe frigidæ respirationes. De his Hipp. *in Prognost. a*) *text.* 24. *Qui vero frigidus de naso, & ore exspiratur, admodum exitialis jam est,* qvod emortuá facultatem, seu calorem exstinctum, denotat. Sed caute est agendum, ne per respirationem frigidam intelligamus parvam & raram, cum & ipsa insiti caloris refrigerationem significet, sed exspirationem frigidam: atqve ita de calida, ubi ex ore & nare calidum exspiratur, & non, qvæ magna & freqvens est, tametsi calida & ipsa, qvod magnum calorem denotet, dici possit, non tamen actu calida est, de qua Hipp. & Gal. intelligunt. Sed jam satis circa respirationum causas versati sumus, nunc de prædictione ab ipsis petenda scribamus.

CAP. VIII.

Quid bene, & male, spirare in morbis significet?

Bene spirare in morbis, quid significet.

Bene ac recte secundum naturam ægrotis spirare ad salutem prædicendam perpetuo magni momenti esse, neminem latere, arbitror. Hippoc. *in* 1. *Prognost. b*) *text.* 25. ita de hoc scripsit: *Spirationis autem facillitatem existimari oportet perquam magnam vim habere ad salutem in omnibus morbis*

a) P. 38. lin. 10. *b*) Ibid. lin. 11.

morbis acutis, qui in quadraginta diebus judicantur. Neque immerito qvidem, cum, Galen. ita *in comment.* docente, *bona reſpiratio thoracem, cor, pulmones, ſeptum transverſum, pleuram membranam, & denique omnes partes ſervientes reſpirationi recte valere demonſtret: neque enim fieri poteſt, aliquo ipſorum membrorum reſpirationi ſervientium læſo, ut ægroti naturaliter reſpirent.* Ex quo merito qvoqve Galen. bonam reſpirationem *in lib.* 1. *de Criſib.* inter bona ſigna recenſuit. Ceterum, ut a reſpiratione bona qvicqvam certi judicemus, duo alia qvoqve ſigna attendere debebimus, qvippe pulſus prævalidos, atque ægrotos recte ſe habere ad omnia, quæ illis offeruntur. Hæc enim tria ſigna, ſimul obſervata, quippe ægrotos recte ac ſecundum naturam reſpirare, bene ſe habere ad ea, quæ illis offeruntur, atque demum ubi pulſus ſatis robuſti apparent, magni momenti eſſe ad ſalutem prædicendam, Galen. *in* 3. *lib. Epidem.* memoriæ prodidit. Hisque hæc ſigna, vel etiam in moribundis, ſalutis ſpem indicaſſe, non raro vidimus. Qvare recte ſpirare in omnibus acutis morbis, bonum eſt, atqve contra, malum; quod neceſſario ſignificetur, aliquod organum reſpirationi deſtinatum non recte valere: non tamen exitium hoc ſolum ſignum exprimere poteſt, ſed una cum aliis exitialibus, omniumqve certiſſimum exitium præſagit, ſi una ægrotus cibum abhorreat, non ſitiat, tametſi lingua præarida maximeqve exuſta ſit, cum peſſimis excrementis, pulſusqve prælangveſcant, ſatis tuto ex his mors præſagiri poterit. Qvare reſpiratio mala, ſemper mala eſt, tametſi non ſemper in acutis morbis lethalis; peſſima vero, ubi cum peſſimo aliqvo ſigno apparet, & multo plus ſi cum multis. De qvibus Hippoc. *in* 4. *libr. Aphoriſm. a*) ait: *In febre non intermittente, ſi ſpiritus difficultas acciderit, & deſipientia, lethale eſt.* Ceterum dicet Lector, qvales malæ reſpirationes exſiſtunt? Cui has eſſe reſpondebimus, qvippe magnam raram, parvam freqventem, qvam in moribundis Hipp. conſvevit dicere breviſpiram, ſpiritum exilem, ſpiritum imminutum: peſſimæ

Male ſpirare in morbis quid ſignificet.

Reſpirationes quænam malæ.

a) Aphoriſm. 50.

qvoqve ſunt, qvæ cum ſtrepitu thoracis ſpectantur, veluti qvomodo hi reſpirant, qvi ex ſubmerſione ſpirant, hæqve obſcuræ, ſtertoroſæ, interruptæqve dicuntur, de qvibus Hippoc. *in eod. libr. Aphor.* 68. ſcribit: *In febribus ſpiritus offendens, malum; convulſionem enim ſignificat.* Per qvem ſpiritum offendentem, Galen. auctore in ejus Aphor. comm. intelligit ſpiritum, qvi medio ſui interruptus ſubſtiterit; luctuoſæ itidem reſpirationes peſſimæ haberi debent, qvod Hippoc. in 6. *lib. Aphoriſm.* 54. nos docuit. Omnium peſſimæ, qvæqve in moribundis obſervantur, ſunt frigidæ, qvippe cum ex naribus ac ore frigidum exſpiratur: demum ſublimes, obſcuræ, urgentes, qvem ſpiritum *in lib.* 2. *Coac. præſag. b) ſect.* 7. *text.* 39. ita expreſſit, dicens: *Peſſimus autem morti propinquus, extendens, urgens, & obſcurus:* qvibus verbis intelligit, primo ſpiritum ſublimem & phœnomenon, ſeu apparentem appellatum, in qvo pectus maxime diſtenditur, atqve aliqvando ſcapulæ, & pinnæ narium naſi moventur, qvod vero inſpiratur, ita parum eſt, ut vix ſenſu percipiatur, denſiſſimum tamen eſt propter urgentiſſimam caliditatem: atqve hæ ſunt malæ reſpirationes, de qvarum qvidem Prognoſtico ſigillatim a nobis erit agendum, ut accuratius ab ipſis ſingulis prædictionem aſſeqvi qvisqve ſtudioſus poſſit.

CAP. IX.

Quid reſpiratio magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda, & magna frequens, magna rara, in morbis ſignificet?

Reſpiratio magna velox quid in morbis ſignificat.

Magna & velox reſpiratio, quanquam in corporibus, ut Galen. ſcribit *in lib.* 1. *de difficult. reſp. cap.* 20. plurimum fuliginoſorum excrementorum adeſſe declarat, facultatem tamen integram eſſe, viribusque potentem, nullumque organum ex reſpiratoriis vitiatum denotat, ſiquidem magna ſimulque velox fit, ſi utilitas urget, & organa ſint prompta, & facultas integram ſanitatem ſervet, ſimiliter autem, & magnam ſimulque tardam in delirantibus fieri, nu-

Magna & tarda.

per

b) Text. 260.

per ostendimus, sic & parvam ac velocem, quibus est congregatum fumosum excrementum, & dolet simul aliqua particula, quæ circa respirationem movetur, aut quæpiam inflammatio; ut Hippocrat. 1. *Prognostic. a*) *text.* 24. & Galen. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 74. de Pythïone, *b*) qui super Herculis fanum, docent, parvam simulque tardam iis fieri, quibus nullum fumosum excrementum est coacervatum, cum dolore, ut dictum est, alicujus organi ex respiratoriis, aut inflammatione: hæ duæ differentiæ respirationis cum malis signis plus duabus prioribus sunt timendæ, quod facultatem prælanguidam, aut exsolutam, aut deniqve partem quampiam thoracem moventem dolore, denotent. Magna & velox respiratio plurimum fuliginum, & incendii, sed cum facultate integra, & forti significat. Quæ vero simul & tarda melior est, cum ipsa ad recte valentem plus accedat, integramque & fortem facultatem, sine calore multo & absqve fumosis excrementis. Hæ omnes cum aliis signis erunt a Medicis spectandæ, & ex ipsis simulqve cum aliis, quæ illuxerint, judicium deliberari. Sed ad magnas simul freqventes respirationes, & ad magnas simul & raras declinemus, cum ab ipsis præsagiendi ratio magis illuceat. Magna respiratio, & simul freqvens ea est, in qua plurimus spiritus trahitur, & calidus, & fervens ex ore & naribus efflatur. Quæque fit aut, uti docet Hipp. *in* 1. *Prognostic. c*) *text.* 24. quod aliqua pars ex respiratoriis seu thoracis inflammationem aut dolorem patitur. Cujusmodi sunt cor, septum transversum, pulmones, aut pleura membrana, aut musculi etiam thoracis: nam hæ partes dolentes, ac inflammatæ, quod non, ut opus est, dilatentur, spiritum frequentem seu densum fieri necesse est. Signant vero ex magnitudine cum facultatis robore hæc fieri. In qvo non levis salutis sit spes. Quæ vero cum magnitudine etiam raro fit, nobis in acutis morbis delirium subesse declarat. De quibus quidem Hippocrat. *in primo Prognosticorum d*) *text.* 24. ita scripsit: *Qui*

Parva & velox.

Parva & tarda.

Magna & frequens

a) Pag. 38. lin. 7. *b*) Lib. 3. Epidem. pag. 1098. Ægr. 3. *c*) Vide loc. modo allegat. *d*) Pag. 38. lin. 8.

vero ſpiratur magnus multoque interpoſito tempore, delirium indicat. Sed quomodo magnum ſpiritum intelligemus? an ubi magna thoracis fit dilatatio? nequaquam magna thoracis dilatatione magnam fieri reſpirationem obſervamus, nam, ut unquam dictum eſt, quibus vel tumor, vel anguſtia ſine flammeo calore ſpiritalibus membris inſidet, in his thoracis quædam dilatatio maxima eſt, id vero quod inſpiratur parum eſt. Ex quo magnam dicimus reſpirationem magni inſpirati aeris, atque inſpiratarum fuliginum multarum, ratione. Quod vel ipſe Hipp. expreſſiſſe viſus eſt, cum dixerit, qui vero ſpiratur magnus, quæ de ſpiritu, qui effertur, magnitudinem intelligendam denotant, minimeque de thoracis dilatatione. Addamus in differentiis reſpirationum ſublimem ac phænomenam vocatam reſpirationem, in qua maxime thorax dilatatur, parvam atque exilem eſſe, ex Galen. conſtare. Quare dicatis ſpiritum magnum & rarum delirii nobis eſſe ſignum? Galen. *in lib.* 2. *de difficul. reſpir.* uberiori ſermone demonſtravit hoc verum eſſe, quippe hujuſcemodi reſpirationem delirium ſignificare. Verum non exinde neceſſarium, ut omnes, qui delirant, eo modo reſpirent, fore dicamus; quando hæc fieri ſimul poſſint, quippe delirantes ut ſimul anguſtiam thoracis, vel dolorem ſentiant, vel virium languorem. Quæ omnia in ipſis quidem deliris parvum atque rarum ſpiritum efficiunt. Omnes vero, in quibus magnus & rarus fit ſpiritus delirare non erit dubitandum. Cujusmodi in Philiſco, Sileno, uxore Dromeadai, atque in aliis ab Hippocr. fuit obſervatum. At quid ad prognoſticum hac reſpiratione? magni ſemper ad id erit momenti, idque præſagiet, quod delirium perpetuo malum eſt, non tamen ſemper exitiale, ſed ſolummodo ubi una alia ſigna prava & lethalia illuxerint, quæ cum reſpiratione in Philiſco, Sileno, uxore Dromeadai, adoleſcente Mœlibeæ phrenitico, illuxerunt. De Philiſco Hippoc. *in* 1. *Epidem.* 3. *a*) *text.* 18. ita habet: *Spiritus huic erat perpetuo quaſi revocatus, rarus & magnus. Lien in tumorem rotundum elatus erat: ſudores*

Magna & rara.

a) Epidem. Lib. 1. Ægrot. 1. pag. 966.

dores perpetuo frigidi, accessiones diebus paribus. In hoc sudores frigidi, ut suis locis demonstrabimus, fuerunt ex signis exitialibus. Et de Sileno *b*) *text.* 19. *A primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit & rarum, & hypochondrii perpetuam palpitationem,* qvæ in processu fuere lethalia, qvippe primo inter initia urinæ nigræ cum nigro se dimento, delirium, dejectiones pingues, sudor capitis sexto die, extrema frigida lividaqve, atqve alia, qvæ cum illa respiratione magna ac rara, miserum Silenum nedum delirum esse, sed certe moribundum, proculdubio denotabant: & de uxore Dromeadai: *c*) *Sexto mane riguit, cito percaluit toto corpore, sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus & rarus. Paulo post convulsiones a capite cœperunt, subito obiit.* De adolescente vero Mœlibææ *d*) *in lib.* 3. *Epid. comm.* 3. *textus ult. spiritus rarus & magnus per intervallum. Hypochondrii contentio submollis ex utrisque oblonga, perpetua cordis palpitatio, reddidit urinam oleosam.* Sed age de aliis respirationum differentiis agamus, præsertimque de parvis.

CAP. X.

Quid respiratio parva frequens, parva rara, significet?

Parvum spiritum Galen. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 74. appellat exilem, atqve imminutum, atqve etiam obscurum, vix enim respirare ægrotos videmus. Hujusmodi respiratio perpetuo mala est, ut qvod propter caloris nativi, seu naturæ exsolutionem fiat: qvæ si etiam freqvens sit, ut Galen. docet, eodem in loco dolorem signat, vel inflammationem supra septum transversum. Sed auctor Coacorum præsag. *e*) *in libr.* 2. *Sect.* 2. *text.* 34. ait: Spiritum frequentem inflammationem & dolorem in locis principibus significare. Hujusmodi respiratio in acuto morbo maxime est timenda, & plus ea etiam, si post magnam qvidem respirationem fiat. Nobis sane denotat, aut naturam resolutam

Respiratio parva & frequens in morbis quid significat.

 esse,

b) Epidem. Lib. 1. Ægrot. 2. pag. 969. *c*) Ibidem, Ægr. 11. p. 987.
d) Epidem. Lib. 3. Ægr. 16. p. 1117. *e*) Text. 260.

esse,ut dictum est,aut principem aliquam partem maxime lædi aut dolore aut inflammatione, aut utrisqve simul vexari: judicium vero ex sola hac respiratione certum non erit, nisi fuerit aliis signis confirmatum. Plures enim fuere ita in acuto morbo respirantes, qvi incolumes evasere. Sed ubi alia signa illuxerint prava, proculdubio ex ipsa exitium erit timendum; omniumqve maxime, si e freqventi parva evaserit, qvalis postremo in tabidis solet observari: freqvens itaqve & parva cum pravis signis, lethalis est. Qvalis ab Hipp. *a*) in sorore *Temenei* fuit observatus: in qva die decima sexta spiritus gracilis factus est & densus, & mortua est. Sed age de parva & rara agamus. Qvæ omnium fortasse est pessima, qvod naturam viribus exsolutam morbo succumbere nobis declaret. Ex qvo hunc spiritum Medici frigidum merito appellant, qvia summum frigus & naturæ exstinctionem ostendit, quod Galen. *in* 3. *Epidemiorum comm.* 3. *text.* 74. ita meminit: Parvum esse qvendam pariter & rarum spiritum, qvi cum refrigeratur, emoritur jam vitalis facultas, & hoc symptoma esse qvoddam admodum lethale, hisce verbis expressit: *b*) *Si frigidum e naribus exspiretur, exitiale jam est admodum.* Cujusmodi fuit observatum in *Pythione c*) moribundo, atqve in aliis, ab Hippocrate. Sed his perspectis respirationum judiciis, breviter eas omnes perstringamus respirationes, qvæ in moribundis solent observari.

Respiratio parva & rara.

CAP. XI.

De respirationibus exitialibus, quæ in moribundis fiunt.

Respirationes exitiales.

De respiratione rara & magna, magna & frequenti, parva, freqventi & rara, qvomodo aliqvando exitium portendant, satis dictum est: nunc reliqvum, ut exitiales adnumeremus, cujusmodi est, frigida, sublimis seu Phænomena appellata, stertorosa, qvæ cum strepitu fit, & aliqvando luctuosa & interrupta. De frigida omnium exitialissima, qvæ non, nisi in proxime moribundis attenditur, Hipp. *in lib. 6. Epid. com.* 4. *text.* 27. *d*) ita habet: *Signa mortifera per cutem,*

Respiratio frigida.

a) Epidem. lib. 4. p. 1131. text. 28. *b*) Hipp. Prognost. p. 38. lin. 10.
c) Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. p. 1098. *d*) Pag. 1181.

tem, nares, calidus vapor, si prius nares frigidum spiritum reddunt: qvæ melius Gal. hisce verbis expressit: *Maxime signa mortifera, per cutem calidus vapor exiens post frigidum spiritum, prius exspiratione egressum. Sed calido vapore exspirato per nares & per cutim, non in omnibus mors erit prædicenda.* De qvo qvidem Gal. ibidem ita scripsit: *Illis enim solis id evenire comperies, quorum mortem calidissima febris antecessit, quæ corpus ipsum totum torruit, atque ideo postremo ipsum refrigeravit.* Vitali ergo tenore, moriente jam corde, evanescente, in aliis quidem sudores syncopen inferentes proveniunt, multis scilicet humoribus pleno corpore; illis autem, qvi ex præfervida febre antea exaruerunt, pro sudoribus calidus vapor tangenti tibi difflari videbitur; hinc in *Coacis præsagiis a)* merito scribitur: *lethalis autem est & febrilis & fuliginosus, verum minus quam frigidus:* ex quo Medici tria mortifera solent hæc vocare, quippe febrem urentem: frigidam exspirationem cum raritate: atque tertio vaporem in cute calidum, aliquando sudorem seu madorem, qvi in febribus mortem prænuntiat. Obscuram quoque respirationem, ut qvando vix respirare ægroti dignoscuntur, perinde atqve frigidam esse exitialem, de qva qvidem, ubi de parva & rara egimus, satis dictum est. Ceterum per obscuram respirationem intelligimus eam, qvæ fit, ubi vix aliqvis spiritus ex ore & naribus exspiratur. Nam fieri potest, ut obscurissima sit, & tamen manifestissima omnibus appareat, ubi scapulæ, thorax, nariumque pinnæ ad spirationem moveantur, qvam respirationem sublimem & phænomenam, id est, apparentem, Medici merito appellant, tametsi paucissimus spiritus exspiretur, & hac ratione sit obscurissima. De qua *in 2. Coac. præsag. b)* sect. 2. text. 39. scriptum est: *Pessima autem & morti propinqua, extendens, urgens, & obscura.* Sed jam de stertoroso, & qvi cum strepitu fit: intelligimus autem per stertorosum spiritum, qvando inter respirandum sentitur in gutture qvædam veluti ebullitio, aut strepitus, nimirum, stertor,

Obscura.

Stertorosa.

a) Text. 160. *b)* Text. 260.

tor, hoc eſt, cujusmodi fit in ſtertentibus. Hic ſtrepitus, ſeu ſonus, ſeu ebullitio latinis, Hipp. vero ῥάγχος atqve ῥέγξις, & alias κέρχνος dicitur. In acutis morbis perpetuo ante exitium per diem, & parum plus, hic fervor gutturis in multis auditur. Indicat enim plane facultatem exſtinctam, ut neqve valeat a faucibus excrementa expellere; in aliis vero, pectoris morbis laborantibus, uti in pleuriticis, peripneumonicis, fit ſtertor ille propter anguſtiam, aut ſputi retentionem, cum & ſpiratio eſt parva, & non raro orthopnoica, id eſt, maxime difficilis. Proprium eſt fere omnium morientium, ut ante exitium eum fervorem, ſeu ſtertorem, patiantur; ſed omnium maxime, pleuriticorum, & peripneumonicorum, ſuppurationumqve. Qvibus omnibus fervor ſeu ſtertor ille, anteqvam moriantur, fit: eſt itaqve unum ex lethalibus ſignis. Sed accurate tamen diſtingvendum, qvo tempore incipiat, aut in morbi principio, aut poſtea ingraveſcente morbo; nam ſi exitioſum eſt, nunqvam apparet priusqve alia illuxerint ſigna exitialia. Cujusmodi viſum fuit in *Antiphonis filio* pleuritico, *a*) atqve in *Menone* pleuritico. De Menone enim pleuritico Hippoc. *in lib.* 7. *Epid.* text. 47. *b*) habet: *Die decimaſexta, ſpiritus jam ſtertoroſus, ſudor circa frontem & cervicem, raro ad pectus, extrema & frons moderate perſeverabant frigida, ſaltatio vero venarum circa tempora detinebat. Somni comatoſi & nocte & die poſtremis temporibus.* Qvare ſtertoroſus ſpiritus in morbis acutis plerumqve eſt pernicialis, omniumque certiſſimum, ubi ſigna lethalia ſimul, aut antea, illuxerint, cujusmodi ab Hipp. in *Menone* pleuritico fuit obſervatum; in quo præter alia ſigna, ſudor circa frontem & cervicem apparuit, qvem Hipp. *in Prognoſt. c*) lethalem in acutis morbis eſſe affirmavit, & extremorum perſeverans frigiditas, quo nihil pernicioſius. In principio vero pleuritidis & peripneumoniæ, & febris (ut vocant) catharralis, quæ catharrum ſeqvitur, vel una cum ipſo fit, aliquando ob excrementorum multitudinem, ſeu (ut dicunt) ob catharri

a) Epid. Lib. VII. Text. 28. p. 1217. *b*) P. 1220. *c*) P. 38. lin. 21.

tharri defluentis ad fauces atque ad pectus copiam, non lethaliter ſtertunt; non ſecus qvam aſthmatici & orthopnoici multi, qui poſtea humore aut excreto, aut reſoluto, liberantur. Ceterum in his ſtertorem non lethalem a lethali diſtingvemus, qvod hic nedum incipiat, ſed indies magis morbo qvippe augeſcente augeatur, & magis ſentiatur. Hic enim prorſus lethalis eſt, neqve aliqvo lethalium ſignorum carebit. Ille vero, cum in principio ſtertere incipiunt, & paulo poſt augeſcente morbo, aut humore multo per tuſſim excreto, aut ab igneo calore febris conſumto, ſtertor amplius non accenditur, & fit ex multitudine humorum, neqve admodum timendus ſtertor ille eſt, præſertim ubi ex ratione deſierit. Verum ille, qvi in principio, licet ex multitudine catarrhi factus, non ceſſat, ſed indies magis augetur, pernicialis utiqve eſt, qvod naturam multitudine humorum gravatam, & oppreſſam ita eſſe, ut neqveat excernere excrementa, & qvaſi exinde ſuffocari, nobis certo ſignificet. Cujusmodi in *uxore Polemarchi* Hipp. ut *ex lib.* 5. *Epid. a*) colligitur, vidit, de qva ait: *Circa quintam genu dolor, tumor ſiniſtri, & circa cor videbatur aliquid eſſe collectum, & reſpirabat, ut qui ex ſubmerſione reſpirant, & ex pectore ſubſtrepebat. Quæ obiit die ſeptima. Antiphonis* itidem *filium* ſuppuratum Hipp. *in* 7. *Epid. text.* 28. *b*) ſpripſit, cum ſtertore obiiſſe. Cui addamus, qvod Hippoc. *in* 1. *Prorrh.* 25. ſcripſit: *Spiritusque in aphonia veluti his, qui ſtrangulantur, promtus, pernicioſus.* Atqve hæc de ſterteroſa reſpiratione, quam *regmon* & *cerchmon* qvoqve aliqvi appellant. Nunc de ſublimi, atqve phænomena, ſeu apparente appellata, qvæ non niſi in moribundis qvoqve apparet. Vocant hunc ſpiritum alii ſublimem, alii prænomenon, ſcilicet apparentem, alii promptum, aliique perperam magnam reſpirationem dicunt, qvod thoracem maxime dilatari & moveri obſervemus. De qua Gal. *in* 1. *Prorrh.* ita habet: *Strangulantur jure optimo, quoniam aëris copia non fit*, eſtqve ipſi conſuetudo, ut talem ſpiritum Phænomenum, id eſt, appa-

Sublimis atque phæno-mena.

Mm ren-

a) Text. 62. pag. 1156. b) pag. 1217.

rentem, dicat. Videntur autem omnes talem inſpirationem habentes ſcapulas movere totas, ita, ut per veſtimenta motio conſpicue appareat, tanqvam valide ipſi ſuperioribus thoracis partibus operentur; μετεώρον itaqve, apparentem, at ſublimem ſpiritum vocavit, qvoniam, qvi ita reſpirant, altiores ſublimioreſque thoracis partes movere videantur, addidit hujus reſpirationis cauſſas, ita dicens: *Poteſt ſane reſpiratio hujusmodi fieri & propter reſpirationi delegatorum inſtrumentorum anguſtiam, & ob affectum nervorum principium. Quod ſi læſum fuerit, magnam efficere reſpirationem, recte Hippocratem exiſtimare, oſtendimus; rectius dixiſſet, non magnam reſpirationem, ſed magnam thoracis dilatationem, ex quo decepti quidam hanc falſo magnam reſpirationem appellant, etſi in hac parum exſpiretur.* Addamus nedum hanc Galenum, & Hippocratem dicere ſublimem reſpirationem, ſed vel etiam, quando, & pinnæ, ſeu alæ narium muſculiqve circa ſcapulas manifeſte moventur, quæ reſpiratio fit in acutis morbis propter virium abſolutam infirmitatem, aut proſtrationem. De qva reſpiratione Gal. *in lib.* 3. *Epid. text.* 24. ait dicens: *Equidem illas eum reſpirare puto ſignificare ſummis naribus, qui reſpirando narium pinnas movent, ſiquidem multos nos ægros ſic vidimus ſpirare, ut eas in exſpirando contraherent, inſpirando vero dilatarent.* Qvod qvidem incidit iis, qvi ab angina ſuffocantur, vel a peripneumonia vel ſuppuratione, præterea iis, qvi infirma ſunt facultate, idqve fiebat, qvod ex arteriæ inflammatione præcluſum eſſet viæ ſpatium, nec jam ſpiritus attractio poſſet in pulmonem fieri, & propterea compelluntur, ut, qui ita ſuſpirant, continue omniqve thorace peragant reſpirationem, contenduntqve etiam qvi ſuffocantur exſurgere, & toto thorace extremum aërem magna vi attrahere; ex qvo forte etiam Hipp. ſpiritum ſublimem vocavit, qvod ſublime ægri velint ſe erigere, atqve hæc ſublimis reſpiratio anginoſis, pneumonicis, ſuppuratis; atque has habet cauſſas. In aliis vero morbis acutis, in quibus ægri non ſuffocantur propter anguſtiam inſtrumentorum, reſpirationi diſtinatorum,

ſummis

ſummis naribus reſpirare aliam cauſam habet, qvam Gal. *in* 1. *de diffic. reſpir. cap.* 23. ſic habet: *Quod ſi quis ipſius reſpiratoriæ facultatis ægrotantis, atque in communi, omnis facultatis animalis, propria ſigna habere velit, & maxime perfrigeratum is alarum naſi motum habebit, & omnium muſculorum circa ſcapulas actionem & coacervatam thoracis collapſionem.* Qvando enim hæc debilius, qvam convenit, movetur, circa inſpirationem quidem ſpiritus ductum juvant alæ naſi, externum aërem etiam ipſum ſimul attrahentes eodem modo, quo per os aliquid attrahere volentes, labia contrahimus; rurſus vero circa exſpirationes coacervata fit thoracis collapſio non paulatim demiſſio. Qvare ex iis ſtatuamus reſpirationem ſublimem, qvomodocunqve fit, perpetuo lethalem eſſe, aut qvod ſummam inſtrumentorum reſpiratoriorum anguſtiam, ex qva natura ſuffocetur, aut virium ſeu naturæ obſolutiſſimam infirmitatem ac exſtinctionem denotet. Ex quo non niſi in moribundis apparent. Verum exitialia alia ſigna, antea aut ſimul aut poſtea apparentia maxime confirmantur, cum ea reſpiratio nunqvam ſine aliqvo ſignorum exitialium appareat. Hanc intelligens, etiam auctor 2. *Coac. præſ. ſect.* 2. *a*) *text.* 39. dixit: *Peſſima autem & morti propinqua, extendens, urgens, obſcura.* Diximus tamen, etſi ſolum hoc ſignum mortem certam ſignificet, perpetuo ipſum alia exitialia concomitari. Uti in *uxore Olympiadis* Hipp. vidit, de qua *in lib.* 7. *Epid. text. b*) 36. ita habet: *Oculi triſtes, ſpiritus ſublimis per nares trahebatur, color pravus, ſudor circa pedes & crura, cum jam circa mortem eſſet.* Non minus & in *Ariſtocrate* moribundo hæc viſa ſunt, de quo Hipp. 7. *Epid. c*) 39. paulo poſt ſic ſcripſit: *Ad noctem ſpiritus ſublimis eſt factus, ſudor exiguus circa frontem, infernæ partes frigidæ, anxius.* Addamus reſpirationem luctuoſam, ſed parvam & raram, quæ ex exitialibus qvoqve eſt reſpirationibus, ut ex Hipp. *in* 6. *Aph.* 54. ita legitur: *In acutis paſſionibus, quæ cum febre ſunt, luctuoſa ſuſpiria, malum:* eodem modo & interrupta exitialis eſt, qvæ forte eadem eſt cum luctuoſa. Quod & Gal. Luctuoſa.

Mm 2

a) Text. 260. *b*) Text. 49. p. 1221. *c*) Text. 52. p. 1222.

Gal. nuper propositi aphorismi commentario affirmare videatur, cum dicat: *Infantes sæpe videntur, quo plorant, tempore inspirantes, inspiratione interrupta, stante interim thorace, deinde rursus id quod deest, adjiciente:* accidit hoc nonnunqvam, ut ait Gal. potentia fatigata, nonnunqvam ex duritie instrumentorum, nonnunqvam vero ambabus causis simul convenientibus, sed & aliqvando propter aliqvam musculorum pectoris similem convulsioni dispositionem. Quæ vero in febre acuta fit, luctuosa & interrupta respiratio, alias causas habet, ut Galen. placuit, quippe aut duritiem instrumentorum, vel virium imbecillitatem, vel convulsioni similem dispositionem; qvicqvid vero horum in causa sit, pravum est, si in morbo acuto contingat; maxime perniciosum, si cum virium langvore ægri ita spirant. Sed hujusmodi respiratio etiam una exilis est, & duritiem qvoqve aut dispositionem convulsioni similem habet in acutis ardentibusqve febribus, & perpetuum prava dicitur. Non minus qvam convulsiones, siccatis partibus nervosis ab ea causa, exitiosas merito esse antea monstraverimus. De qua spiratione Hipp. *in lib.* 4. *Aph.* 68. dixit: *In febribus spiritus offendens, malum. Convulsionem enim significat:* qvæ a siccitatibus in calidissimis morbis concitatæ, curabiles non sunt. Ex quo etiam lethales esse in morbis acutis superius nobis fuit demonstratum. Ut vero ex ipsis recte de futuro morborum exitu prædicere qveamus, alia signa cum antea, tum simul posteaqve conspecta, erunt consulenda, qvorum nulla si prava erunt, ad perniciem judicium pendebit. Atqve hæc sunt, qvæ ex vitalis facultatis actionibus, ad morborum prognosin deprompta conducunt. Nunc idem ex naturalis facultatis actionibus eodem modo perscrutabimur.

CAP. XII.

Quæ a naturalis facultatis cognitione ad intelligendam præsagii rationem sit utilitas?

Ad naturalis facultatis robur, impotentiamqve cognoscendam nunc etiam declinemus, cum ipsa ceteris

aliis

aliis ad prædicendi rationem non minus ſit utilis. Aliæ qvidem facultates, animalis quippe ac vitalis, a naturali videntur procedere; cum ipſa materiam cordi cerebroqve ſubminiſtret, a qua vitales in corde, animales in cerebro, vocati ſpiritus generantur. Præterea excrementorum in ægrotis corporibus, plurimum ad præſagii rationem ſacientium, cauſa ad naturalem facultatem maxime attinet: itaqve de hac ipſa qvidem facultate, noſtro qvippe ordine ſervato, accuratius in præſentia eſt agendum. Qvod ut probe fiat, videndum primo eſt iſtius facultatis robur ac impotentia, ex quibus nobis innoteſcat. Scimus vero ipſius vim a variis facultatum operibus, qvæ propriis actionibus obeuntur, cognoſci. Tres ſunt actiones præcipuæ facultatis naturalis, ut Galeno viſum eſt *in libro naturalium facult.* quippe *generativa, augmentativa,* & deniqve *nutritiva.* De hac magni intereſt, ut ad prædictionem aſſeqvendam agamus; de aliis vero duabus neqvaqvam, cum ad inſtitutum noſtrum parum, aut nihil faciant. Ad nutritionem itaque corporum, partiumque ipſarum agendam omnium qvatuor naturalium actionum, qvippe *attractricis, retentricis, concoctricis* ſeu *alteratricis,* atqve demum *expultricis,* opera reqviritur, ſeu iſtarum omnium operatione nutritio omnis in corpore perficitur. Proinde ex ipſarum operatione apparet, ſeu cognoſcitur, qvanta in ipſis ſit vis, aut impotentia, aut exſtinctio, vel deniqve vitium. Ex qvo naturalem facultatem, aut viribus potentem, aut vitiatam, aut aliquo pacto deficientem, aut deniqve prorſus collapſam & exſtinctam, cognoſcimus. Quæ cognitio, quantum ad prædictionem ſalutis & exitii in morbis, Medicis conducat, ex iis, quæ ſuperioribus libris dicta ſunt, liqvido cuique noſtrum conſtabit. Sed age, rem ipſam aggrediamur, ab appetentia ciborum & potus in ægrotis principium facientes.

Naturalis facultatis robur & impotentia unde innoteſcit.

CAP. XIII.

De appetentiæ ſymptomatis ad prædicendi rationem.

Natura, ut docuit Gal. *in primo lib. de ſympt. cauſ. cap. 7.* animalibus alimenti penuriæ ſenſum eſt impertita, ut

ipſo ad cibum potumqve proritata in tempore expleantur: vocaturque ejusmodi implendi deſiderium, *appetentia*, quæ a penuriæ ſenſu ortum habet, cum ſcilicet venæ ab ipſo ventriculo veluti emulgentes ſugentesque aliquid trahunt, non ferens autem eum ſuctum ventriculus, ſed veluti offenſæ medelam cibum comparat, quippe venæ hoc pacto ad objectos cibos convertuntur, atqve ex his nutrimentum trahunt. Fitqve poſt cibi conſumtionem, ut venæ ſimul ad cibos ſe convertant, & ventriculus ex iis, quantum prius in venis collectum eſt, in ſeipſum trahat. Duplex vero dicitur appetentia, quippe cibi una, quæ *fames* appellatur, altera potus, *ſitis* & ipſa vocata. Cibi vero appetentia alimenti, & ſitis humoris fit inopia. Dividitur qvoqve appetentia utraqve in eam, quæ eſt naturalis, ac in non naturalem. Illa perpetuo ex alimenti penuriæ ſenſu excitatur, innaturalis vero eſt, quæ præter naturæ fit deſiderium. Cujus qvidem ſymptomata, auctore *Galeno in lib. de diff. ſympt. cap.* 4. vel in actionibus non obitis, vel male obitis conſiſtunt; in non obitis aut cum prorſus non appetunt, aut parum & pauca qvidem. In male obitis ſunt immoderatæ appetentiæ, & ubi qvicqvam vitioſum appetunt. Ex qvibus fit, ut qvidam nedum nullos cibos appetant, ſed qvinimo, ut quosvis cibos ita abhorreant, & odio habeant, ut mori malint, qvam cibum aliqvem aſſumere, quod Galen. *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. *in text.* 58. multis contigiſſe, tradidit. Aliquando non ex toto appetitu privantur, quod detegit aliqvis cibus, qvem ipſi non abhorrent. Nihil vero appetentiæ adeſſe, vel ex eo ſcimus, cum ægri prorſus omni careant appetitu, qvicqvamqve neqveunt imaginari, quo appetitus excitetur, de qvibus Hippoc. *in eodem lib. Epid. a*) de virgine *Euryanactis* filia moribunda ſcripſit. *Quosvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam. Non ſitiit, & nihil effatu dignum bibebat.* In ſimilem vero inappetentiam veniunt ægroti, aut, ut *Galen.* docuit *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 11. quando os ventriculi ab aliqva humorum aliena

Appetentia duplex.

Appetentiæ innaturalis Symptomata.

a) Lib. 3. Sect. 2. Ægr. 6. pag. 1074.

aliena qvalitate afficitur, aut propter insignem plethoram, seu plenitudinem, ex qva nulla in ventriculo fit consumtio, neqve sensus suctus ullius in ipso sentitur, aut deniqve, qvod in acutis morbis plerumqve evenit, propter ipsius facultatis exstinctionem, cujus erat in secunda valetudine munus, indigentiam alimenti sentire. Ceterum nos interstingvere debebimus veram exstinctionem facultatis, quæ sæpe in delirantibus quibusdam observatur, qui quosvis cibos etsi abhorrere videantur, tamen id ex delirio, non ex facultate diminuta fit. Quemadmodum ii, qui etsi intensissimum calorem sentiant, quo maxime sitiunt, tamen potum non postulant. Quam rem Gal. *in eodem tertio Epid. com.* 1. *text.* 11. ita expressit, dicens: *Nam, quoniam sitiunt, nec potum appetunt quidem in morbis, vel propter delirium non sentiunt, quæ patiuntur, aut propter exstinctionem naturalis in ventriculo facultatis, si id citra delirium habeant, facultatem relinquetur eorum naturalem exstingui.* Vitiatur vero appetentia cibi & potus cum in quantitate tum in qualitate. In quantitate vitium appetentiæ inesse cognoscitur, cum ægroti plus quam ipsis conveniat appetunt, quippe qui copiosius, quam ferat ventriculi facultas, cupiunt, atque devorant, idque aut ex humore frigido, aut ex frigiditate ventriculi fieri, Gal. *in lib. 6. Epid.* nobis tradidit, qua ratione frigus appetentiam augere dixit. Ex quo frigidiorum ventriculorum proprium esse, Gal. *in libr. artis medicin.* docuit, ut plus appetant, quam concoquere possint; idem & de potu, cum immoderatius potui indulgent præ multo febrili incendio, aut ex humore salso, aut bilioso, os ventriculi occupante. In qualitate etiam ciborum & potuum vitiatam habere appetentiam dicuntur, qui alienam cum in cibo, tum in potu, qualitatem desiderant, & appetunt, ut quædam uterum gerentes mulieres propterea sunt, quæ carbones, aliæ terram, aliæ calcem, & aliæ lunæ flores avidissime appetant & esitent; quidam vinum ardentius, quod in multis pleuriticis observari solet: ex quo vini desiderio plures, vel etiam mulierculæ, ægroti pleuritici esse suspicantur;

Appetentia cibi & potus, quomodo vitiatus.

alii

alii libentius aquam, quidam omnia calida, alii actu frigida, exposcunt. De harum vero vitiatarum appetentiarum causis Gal. *in lib.* 1. *de sympt. caus.* perbelle ita scripsit: *Vitiosæ appetentiæ, quæ in quantitate modum excedunt, vocanturque a quibusdam caninæ, tum exsistunt, vel cum acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet; vel totum corpus immodico digestu inops alimenti redditur vitiosum; namque succus, qui frigidus est, similem suctui morsum infert, appetentiam vero proritat naturalis affectus similitudine, alimenti at non potus desiderium excitat propter frigus, at vitioso succo, qui salsus & biliosus sit, ventrem mordente, potio magis quam cibus appetitur.* Hinc merito Hipp. quoque *in 6. Epid. com.* 4. *text.* 20. *a*) dixit: *Aqua edax,* quasi caninæ appetentiæ frigiditatem pro una caussarum indicarit. Et *in lib.* 2. *Aphor. Aph.* 21. dixit: *Famen thorexis solvit,* hoc, Galeno docente, vini potio, quasi illius appetentiæ medelam esse expresserit. Sitis quoque augetur, aut ex calore immoderato, cujusmodi fit in ardentibus febribus, aut ex siccitate, quæ præcipua sitis est causa, ex quo ubi corpora plurimum exsiccantur, plurimum sitiunt, qualem Gal. *in primo de sympt. caus.* quibusdam epota aqua marina contigisse vidit. Sed age ad optimæ appetentiæ in morbis jam prognosticum veniamus.

CAP. XIV.

Quid cibi & potus optima appetentia in morbis significet?

Prius consideremus, quid optima appetentia in morbis ostendat, & mox de non obita & vitiata agemus. Maxime utile nobis erit supponi, ægrotos rectius agere, cum actiones omnes utriusqve facultatis recte, perinde ac in optima valetudine esse solent, obeant. Scimus enim, urinas, dejectionesqve optimas esse, si fuerint similes iis, quæ antea per sanitatem excernebantur. Eodem qvoqve modo bona erit in ægrotis illa cum cibi tum potus appetentia, qvæ ad bene valentium appetentiam accedit, eiqve maxime est similis. Ægrotos vero bene se habere ad ea, quæ ipsis offeruntur, perpetuo bonum, recte enim facultatem

Appetentia cibi & potus quænam bona.

a) Text. 18. pag. 1180.

natu-

naturalem exinde valere, non minusque & ventriculum. Itaque ægrotos integram habere appetentiam, bonum eſt, omniumque maxime in morbis diuturnis, ut docuit Gal. *in lib. 7. Aphoriſm.* a quibus qui ſunt evaſuri, vehementem appetentiam ſolent habere. Ceterum diſtincte cognoſcenda erit optima appetentia, cum ſæpius in ipſa judicanda plures decipiantur, vitiatam ac exitialem bonam putantes. Bona autem eſt, quæ naturalis eſt, quæque fit a cauſa naturali, quippe a penuriæ ſenſu: quandoque ægroti videntur bene appetere, ipſorumque creditur appetentia optima, propterea quod cibum avide appetant, & aſſumant, quæ tamen in multis moribundis ſæpius obſervatur, aut propter vitioſum humorem, quod minus malum eſt, ad os ventriculi defluxum, quippe frigidum & acidum, aut, quod ſumme eſt pernicioſum, ubi natura a morbo maxime eſt reſoluta a nimia ſubſtantiæ corporis digeſtione. Hinc plures, priusquam moriantur, cibum avide poſtulant, ac aſſumunt. Potus vero appetitus, etſi bonus cenſetur, qui benevalenti eſt ſimilis, & moderatus ſeu temperatus, nihilominus in quibusdam optima erit cenſenda ſitis, nimirum in æſtuoſis ardentibusque morbis, in quibus non ſitire, ut poſterius dicemus, perpetuo malum, & quandoque mortale, ubi ſcilicet lingvam ægroti habuerint præaridam, ſqualidam, & nigram, in his melius eſt, ut multum ſitiant, ſicut etiam optimum eſt, ut febris exterius appareat, inprimis cum urinæ coloratiores ſpectentur. Veluti in iisdem morbis excrementa diſcoloratiora ſpectari, & ægros non ſitire, ſumme eſt exitioſum, quod aut ex delirio fit, aut quia naturalis facultas exſtingvitur. Non ſitire vero in iis perpetuo malum, ſed hujus ſigni perniciem alia exitialia ſigna tunc conſpecta declarabunt. Intenſiſſimam tamen ſitim nunquam utilem fore ægrotis, addimus, quæ viſcera interna ardentiſſimo incendio uri declarat; aut maximam ſiccitatem; aut ex utraque ſimul, de qua Gal. *in 1. de cauſ. ſympt.* ait: *Inexplebili vero novimus cruciari ſiti, ex qua etiam tum eum, qui viperam commederat,* (erat autem fortaſſe dipſas) *tum meſſores, qui vetus vinum*

usque ad ebrietatem, non minus eum, qui pertinaciter ſuſtinere ſitim ſibi imperaverat. Ad hæc alii in navigio, cum deficeret eis aqua dulcis, quorum qui auſi ſunt marinam bibere, cum immodice ſupra ceteros ſitirent, & alvi fluxum haberent, nec id ſine morſu vehementi & celerius quam alii perierunt. Sed age agamus de abolita cum cibi tum potus appetentia.

CAP. XV.

Quid in morbis ciborum appetentia prorſus ſublata ſignificet?

Appetentia ciborum ſublata perpetuo mala in morbis.

Ciborum ſublatam appetentiam perpetuo malam, omniumque peſſimam eſſe, quæ prorſus periit, ratum eſt. Hæc in iis, qui recte valent, graviſſimum morbum minatur, quod aut ab inſigni plethora, aut cacochymia fiat, quippe natura multitudine excrementorum aggravata. In iis qui ægrotant, lethalis primo in morbis longis, quod ſignificet naturam a morbo conſumtam iri, priusquam morbum ſuperare queat: de qua inappetentia Gal. *in libro 6. Aphoriſmorum Aph. 6.* ait: *Faſtidium cibi per ſeipſum pravum eſt ſignum in morbis diuturnis, nam in iis, qui a talibus morbis ſunt evaſuri, contrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia.* Idem fere Hippocrates ſcripſit *in ſexto Aphoriſmorum, Aph.* 3. dicens: *In difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum, & cum febre pejus;* in longis difficultatibus inteſtinorum cum hic caſus, ait Galen. evenerit, mortificationem quandam ipſi jam adveniſſe ventriculo compatiendi ratione ſignificat, ex qua omnino interiit appetentia, opus ad vitam neceſſarium. In morbis quoque acutis cibi faſtidium, perpetuo malum, omniumque maxime cum prorſus appetentia fuerit exſtincta. De qua Hipp. de *Euryanactis filia in tertio Epidemior. a)* ait: *Quoſvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam.* Hujuſmodi fieri inappetentiam, docuit Gal. *in 3. Epid. com. 3. text.* 11. aut ore ventriculi, ab aliqua humorum qualitate affecto, aut ab ipſius facultatis exſtinctione, cujus erant in ſecunda valetudine munera indigentiam ſentire, & quæ ſunt

a) Sect. 2. Ægr. 6. pag. 1074.

ſunt ſe curatura appetere. De hac Hippoc. *in* 1. *Epid. com.* 1. *text.* 30. *b*) de tabidis in Epidemica conſtitutione mortuis, ait: *cibos quoſvis perpetuo faſtidiebant, non ſitiebant.*

Hanc inappetentiam notant alia ſigna lethalia, & quod perpetua ſit, quando & ſi quidam quoſvis cibos faſtidiant, tamen non ſemper: addamus inappetentiam ſumme exitialem, ubi ægroti maxime oderint quoſvis cibos. Narrat Gal. *in* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 58. ſe quosdam vidiſſe in quadam peſtilenti conſtitutione, qui mori maluerunt, quam cibum aliquem aſſumere. Quidam tamem, ut Galen. ait, fortiores quippe, qui vim ſibi ipſis afferentes cibum oblatum aſſumſerunt, ſuperſtites fuerunt. Sed præterquam quod ciborum faſtidium & odium in acutis morbis perpetuo ſit per ſe ſolum ſatis efficax ſignum ad exitium prædicendum, tamen ſimul alia ſigna pernicioſa, aut una, ante, aut poſtea conſpecta aderunt. De quibus *in Coac. præſag. c*) legitur: *Quibus vero faſtidia cibi accedunt, & ſudores cum bono faciei colore, & liquida alvo, aut dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, poſteaquam longius ægrotaverint.* Et *in* 3. *Epid. d*) *com.* 3. *text.* 5. de Herm. moribundo ait: *Vigeſimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat, obdormiſcebat aliquantiſper, comatoſus periit vigeſimo ſeptimo.* Idem fere viſum eſt, & in *Euryanactis filia* virgine, *e*) quæ quicquam guſtaſtare non ſuſtinebat, de qva ait: *Quosvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam: neque ſitiit, etſi acri & calida deſtillatione vexaretur;* quibus Gal. auctore in *libr.* 1. *de ſymptomat. cauſis,* ſiticuloſos fieri ægrotos, obſervatur. Idem in Pario *f*) obſervaſſe ſcripſit, atqve non minus in muliere, quæ apud frigidam aqvam decumbebat. *g*) De qva: *Tertio a partu die, febre correpta eſt acuta, horrida, multo tamen ante partum febriculoſa decubuerat, cibumque faſtidierat. Quarto cibum faſtidiebat:* Et paulo poſt: *Cæ-*

Inappetentiæ exitialis ſigna.

b) Pag. 940. lin. ult. *c*) Text. 67. *d*) Sect. 1. Ægr. 2. pag. 1063.
e) Vide locum ſupra allegat. *f*) Lib. 3. Epid. Ægr. 1. Sect. 3. p. 1093.
g) Lib. 3. Epid. Sect. 3. Ægr. 2. pag. 1096.

terum ad cibos averſo animo ſe habuit : Et demum ait: *Hæc perpetuo cibum faſtidierat, animo linquebat,* quæ & ipſa obiit. Ex qvibus ægrotantium exemplis confirmamus, qvæ diximus, qvippe ægrotos qvosvis cibos in acutis faſtidire & abhorrere, exitiale eſſe ſignum, cujus quidem pernicioſam naturam confirmare ſolent prava alia ſigna, quæ aut ante, aut una cum illa inappetentia, aut quæ poſtea illuxerant; cujusmodi ſunt, alvus fluida, ſudores mali, vomitus virulenti, æruginoſi, nigri, urinæ nigræ, turbidæ non clareſcentes, claræ, albæ, perſpicuæ, deliria, vigiliæ, lethargicæ paſſiones atqve alia hujusmodi omnia, quæ nunquam bona ſed plerumque lethalia exſiſtunt, atque ita ex inappetentia ciborum in morbis prognoſticum judicabimus. Nunc quid potus quoque ſublatum & exſtinctum deſiderium ægrotis portendat, conſideremus, præmiſſo inprimis ſermone de intenſa ſiti.

C A P. XVI.

Quid ſitis intenſa in acutis morbis ſignificet?

Cum dixerimus ſuperius, ægrotos in acutis ardentibusqve febribus ſitire, ratione fieri, qvi morbis qvippe calidioribus atqve ſiccis conflictentur. Qvando multo pejus, uti paulo poſt dicemus, ſit, hos ægrotos ſiti carere, non ſecusqve eſſe, qvam urinis diſcoloratioribus, ardente febre homines vexari. Qvare bonum eſt, (qvod omnia præſtat ex ratione fieri) ut calidis morbis affecti ſitiant. Immoderatius vero eosdem ſitire nunqvam bonum, qvod interna viſcera incendio intenſiſſimo flagrare denotat, ſed plerumqve malum eſt & periculoſum, qvod morbi vim prævalidam expugnatuqve difficillimam nobis denotet, cui facile natura languidior facta ſuccumbat. Ex qvo tuto proferre iſtud poſſumus, qvippe immoderatam ſitim, qvod maximum morbum ſignificat, perpetuo eſſe timendam in acutis morbis: ſed peſſimam & exitialem illam, qvæ aut ſeqvitur ſigna peſſima, aut una cum ipſa appareant, vel deniqve poſtea. Certum enim exitium proculdubio portendet. Ex ſola vero

Sitis immoderata quid in morbis acutis notat.

ro ſiti nedum in acutis, ſed vel etiam in aliis, licebit judicium præſagii deſumere, cum ipſa non niſi morbi maximi ſit nota. De qva Hippoc. *in* 1. *libr. Epid. Com.* 2. *a*) *text.* 75. ita ſcripſit: *At cum febres inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet. Siquidem ſtatim ab initio febris acuta invadebat, a qua parum ſuperrigebant, inſomnes erant, graviter angebantur, ſitibundi, faſtidioſi.* Qvalis fuit obſervata in *Philiſco, b*) de qvo Hippocr. ait: *Tertio mane ad meridiem usque febre viſus eſt liber, ſub crepuſculum autem acuta febris invaſit una cum ſudore, ſitibundus, lingua inaruit, nigras urinas reddidit,* qvæ ſitis cum nigris urinis atqve aliis morbum exitialem, qvippe, qvem natura minime poſſet vincere, denotabat. Similem qvoqve ſitim Hippoc. in *Pythione*, qvi ſupra Herculis fanum decumbebat, obſervavit, de qvo 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 18. *c*) ait: *Magnus cœpit rigor, febris acuta, lingua inaruit, ſitibundus erat, &ednbsp;bilioſus, non dormivit, urinæ nigræ, ſuſpenſio ſublimis non ſubſidebat,* qvam ſitim usqve ad diem quintam habuit, additis aliis ſignis pernicioſis, quippe frigore partium extremarum, aphonia, ſeu mutitate. Quare ſitim intenſam, una cum aliis pravis ſignis, peſſimam eſſe dicimus. Cujusmodi forte fuit, quam *uxor Ermoptolemi* paſſa fuit, de qua Hippoc. *in lib.* 7. *Epidem. comm.* 3. *text.* 74. *d*) habet: *Tremores autem in manibus fiebant, & caput concutiebat, & oculorum intuitus pravi, & ſitis fortis, & cum potaſſet, rurſum petebat, & rapiebat, ac largiter bibebat, avellere autem non poterant, lingua ſicca & manus ambas in os ferens manducabat, cum eſſet tremula.* Non diſſimilis fuit, quæ in *Ariſtocrate, e*) qui ex peſtifero carbone quatuor diebus obiit ſiticuloſus. Quare colligamus ſitim in acutis morbis immoderatam nunquam bonam, ſæpe malam, & cum ſignis aliis malis peſſimam & exitialem.

a) Pag. 954. lin. 8. *b*) Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. p. 966. *c*) Ægrot. 3. pag. 1098. *d*) Pag. 1212. Text. 13. *e*) Eodem, lib. pag. 1222. Text. 52.

CAP. XVII.

Quid sitis sublata, seu non sitire in morbis, significet?

Quid sitis in morbis significet, dictum est. Nunc contrario modo se habentes ægrotos, quippe non sitientes, vel absque siti esse, quid in morbis prænuntiet, cognoscendum est. Perpetuo in morbis ægrotos moderate sitire, bonum erit, atque ex ratione sitire & multum & parum, prout natura morbi aut calidioris aut minus calidi postulat. Nunquam tamen, ut dictum est, in morbis intensa siti assiduaque ægros vexari, bonum erit; veluti pessimum est ac summe exitiale, eosdem, si calido & sicco morbo conflictentur, prorsus potus desiderii esse expertes, sitique omnino carere, & præsertim, qui antea sitiebant, si absque ratione sitis illa tollatur. De qua Auctor Prorrheticor. *a*) *in 2. lib. text.* 22. hoc expressit, dicens: *Sitis, quæ non ex ratione in acutis morbis solvitur, mala est.* Gal. *in comm.* hujus rei rationem docens ita scripsit: *Cum igitur neque per vomitum, neque per sudorem, neque per dejectionem, neque etiam per abscessum judicatorium solvi sitim contingat, non quod affectio sedata fuerit, sed quod sensus elanguerit, id si fiat, signum bonum non est, quod & si, & lingua sicca manente, urinisque crudis exsistentibus, sitis tollatur, certius adhuc malitiam affectionis dignoveris, atque adhuc si Medicus nihil tum refrigerantium, tum humectantium exterius adhibuerit; quandoquidem talia in acutis morbis magis sitim non tollere, sed mitigare nata sint: prorsus autem in acutis morbis malum, si sitis perfecte tollatur.* Ex quibus Galeni verbis, liquido satis cuique constabit, in morbis acutis pessimum esse, si sitis non ex ratione, quod est, ubi nulla optima præcesserit vacuatio aut purgatio, crudoque morbo exsistente, tollitur: omnium vero maxime exitiosum erit non sitire, si exitialia symptomata una apparuerint. De qua quidem exstincta siti, Galen. *in primo lib. Epidem. Com.* 2. *text.* 75. hæc addidit: *Huc accessit ad cumulum aliud signum exitiosum, quod cum antea æstuassent, amplius non sitirent, atqui quando, qui antea siti flagrarent, postea essent*

Sitis sublata absque ratione in morbis acutis mala.

a) Lib. I. 57.

ſent a ſiti liberi, horum duorum ſit neceſſe eſt alterutrum, aut morbi ſolutio, aut virtutis exſtinctio, ita ut præſentia mala amplius non ſentiant. At non contingit a morbis his vindicari, ſiquidem exitialia erant ſymptomata. Non ſitiunt vero ægroti in morbis acutis, aut propter humorem frigidum & humidum, ad ventriculum ex capite diſtillantem, ex quo merito Hippoc. *a*) dicebat, qui tuſſiunt, non eſſe admodum ſiticuloſos, quod in his pituita ex capite ad ventriculum diſtillans ſitim tollat; quæ carentia ſitis in nonnullis pleuriticis & peripnevmonicis obſervatur, in quibus ab hoc ſigno quicquam certi ad prognoſticum habere nequimus. Sed hos ab ea cauſa non ſitientes ab aliis diſtinguet lingua non ſicca & arida, ſed humecta, & mollis ex pituita humectante ipſam. Secundo non ſitiunt in morbis calidiſſimis, vel etiam æſtuantes ægroti, aut propterea quod delirantes, quæ patiantur, ut Galen. *in* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 44. docet, non intelligant, aut quod facultas ſtomachi appetitrix exſtinguatur, aut propter utramque cauſam. De phreniticis auctor *Prorrh. in lib.* 1. *b*) ait: *Phrenitici modico utentes potu, ſtrepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Et Gal. de his *in comm. Prorſus item βραχυπόται ſunt phrenitici, id eſt, bibendi deſiderium his exiguum eſt, quanquam affectionem habeant calidam & ſiccam, ita ut & linguam præ multa ſiccitate aſperam habeant.* Sed docuit nos Hippoc. mentem his ægrotare *in eo Aphoriſmo, c*) qui ita habet: *Quicunque parte aliqua corporis dolent, atque ut plurimum dolorem non ſentiunt, his mens ægrotat.* Ex quo merito de phreniticis in 3. *Epidem. d*) dixit: *Sane hi nihil ſitiebant.* Cujusmodi fuiſſe ait *Mælibææ* adoleſcentem phreniticum *in eod. lib. e*) prodidit. In his vero non ſitire, grave eſt, & ſi cum ſignis pravis, exitiale; tamen ab hoc tantum ſigno quicquam certi non haberi poteſt, niſi alia, ut dixi adjunxerimus ſymptomata prava. Nam plures ſunt, qui, etſi delirent, potum non petant, tamen ſanantur. Hique ſunt quorum neque delirium ita magnum eſt, neque

Sitis unde tollitur in morbis acutis.

a) Aphor. Sect. IV. 5. *b*) Text. 16. *c*) Sect. 2. Aph. 6. *d*) Sect. 3. p. 1085. lin. 22. *e*) Pag. 1117. Ægr. 16.

que alia exitialia affuerint ſymptomata, atque multo facilius, ſi lingua neque arida ſit. In quibus vero nedum præarida, ſed maxime nigra & ſqualida, ſumme exitioſum erit non ſitire, maximum enim morbum adeſſe denotàt, quo ægri laborant, naturamque ferme ſuperatam. Quibus vero absque delirio in morbo calidiſſimo, linguaque præarida & aduſta exſiſtente, adeſt hæc carentia ſitis, proculdubio exitium portenditur, qvum exinde facultatem exſtingui, ac eſſe exſtinctam, nobis demonſtretur; omniumque maxime, cum prius ſitierint, absque ratione ſiti carere incipiunt, exſtingui enim facultatem certo ſignificatur. Neque abs re hoc dicimus, quando naturam exſtingui a morbo fieri non poſſit, ut plura alia exitialia non etiam ſpectentur. Uti *Eraſino* contigit, de quo Hipp. *in* 1. *lib. Epid. comm.* 3. *f*) *text.* 25. hæc habet: *Habebat hic febrem cum perpetuo ſudore, hypochondria ſublimia contenta cum dolore, urinæ nigræ, ſuſpenſiones continebant rotundas, non ſubſidebant: lingua præarida, non valde erat ſitibundus:* & de Hermocr. *in* 3. *Epidem. com.* 1. *g*) *text.* 5. *Lingua initio aduſta fuit, ſtatim obſurduit, ſomnum non habuit, ſitibundus non admodum:* Et paulo poſt: *Vigeſimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat, obdormiſcebat aliquantiſper comatoſus.* Idemque & in *Euryanactis filia virgine h*) obſervavit. Ex quibus colligamus, perpetuo non ſitire ægrotos in acutis morbis, malum eſſe, modo ſine ratione ſitis in ipſis tollatur. Ex ratione vero ſitis ſublata, minime mala, ſed optima eſt, qualis fuit viſa in eo, qui in *Dealcis* horto decumbebat, ſanato, qui cum pluries in eo morbo fuerit ſitibundus & delirans, poſtea ex ratione ſublato morbo amplius non ſitiit, de quo Hippoc. *in* 3. *Epid. com.* 1. *i*) *text.* 14. ita habet: *Vigeſimo dormivit, plane mente conſtabat, ſudavit, liber erat a febre, non ſitiebat.* Hic plures criſes habuit, qvæ anteqvam fierent, ſitiebat, lingua inareſcebat, delirabat, & poſtea allevabatur, ſitisque diminuebatur, & hoc eſt

Sitis quando ex ratione tolli dicitur.

f) Pag. 984. Ægrot. 8. *g*) Pag. 1062. Ægrot. 2. *h*) Eodem libr. p. 1073. Ægr. 6. *i*) Pag. 1067. Ægrot. 3.

eſt ſitim ex ratione minui, & tolli. Cum ſignis vero aliis pravis, peſſimum & mortiferum eſt non ſitire. Quæ nobis ſufficiant de prædictione ex non ſitire in morbis acutis.

FINIS QUARTI LIBRI.

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,
Philoſophi & Medici in Gymnaſio Patavino Medicamentorum ſimplicium Profeſſoris ordinarii,

DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM

LIBER QUINTUS.

CAP. I.
De partibus corporis, quarum obſervatio facit ad prædicendi rationem.

De partibus corporis, qvarum obſervatio facit ad prædicendi rationem, cum ex appetentia docuerimus, qvomodo de morborum exitu ſit præſagiendum, nunc ex nutritione idem faciendum: qvam maxime enim iſtud nobis indicabit cum totius corporis, tum ſingularum partium accurata inſpectio ac obſervatio. Habitum etenim, temperamentum, atqve colorem eæ partes ex nutritiva facultate, aut recte, aut male diſpoſitum habent. Ex qvo, ut dictum eſt, cum totius, tum partium ſingularum varii habitus, temperamenta, colores, figuræ, atqve alia, qvæ ad prædictionem a Medicis obſervantur, ad naturalem quidem facultatem pertinebunt, qvatenus ex ipſa aut ſana, aut male affecta prodeant, aut qvatenus hujus facultatis, ſed potiſſimum nutritivæ, robur ac debilitatem nobis ipſa de- *Partium corporis obſervatio quid ad præſagium in morbis facit.*

notare possunt. Qvare ab inspectione externarum corporis partium salutis, exitiiqve futuri judicium nunc qvoqve indagabimus. At priusqvam hoc agamus, cognoscendæ sunt partes eæ, qvarum inspectio ad prædictionem maxime facit. Primum universi corporis inspectio, an scilicet ipsum naturalem cum habitum tum colorem, tum calorem habeat; an gracilius, aut crassius, aut felle suffusum: post corpus, faciem spectabimus, mox sigillatim oculos, maxillas, nasum, os, labia, dentes, fauces, lingvam, pectus; dorsum hypochondria, jecur, lienem, testes, adenes, extrema, atqve partes, in qvibus tumores ac abscessus fiunt. Caput enim universum in ardentibus febribus, in phthisicis suppuratis, gracillimum spectatur; in iis vero, qvibus calor naturalis in hepate maxime resolvitur, corpora intumescere observamus, ut in cachecticis atqve hydropicis. Facies vero, oculi, tempora, maxillæ, nasus, os, lingva, dentes, aures, in acutis morbis plurimum lucis addunt, ad vitam aut exitium prævidendum, veluti fauces, cervix, collum, pectus, in anginosis, pleuriticis, peripneumonicisque utilissime spectari solent. Hypochondria itidem, ac deniqve extrema, maxime possunt futuri præsagii rationem illustrare. Sed age, hæc jam aggrediamur.

Et quarumnam

CAP. II.

Quid corpus bene valenti simile, & dissimile in morbis prænunciet?

Corporis ægroti habitus quinam optimus.

Corpus ægrotum simile naturali seu recte valenti habitu, colore, caloreque, optimum est, atque eo laudabilius, qvo similius, qvod in morbis necesse sit corpora pati, aut qvidem extenuari, gracilescere, contabescereqve a morbo consumente & corrumpente partes corporis carnosas, aut, ut scripsit Gal. calore nativo debilitato, qvi non extendi ad extremas corporis partes qveat, sed in visceribus solis exiguus observetur. Ex qvo tantum sangvinis aut spiritus non affluat, qvantum antea affluebat. Hinc cessare seu minui nutritionem. Qvamobrem in omnibus morbis, sed

præ-

præſertim in acutis, bonum eſt, corpora habitu, colore, caloreque recte valentibus ſpectari ſimilia. Verum ex hoc tantum ſigno prognoſtici judicium non erit attendendum, ſed ſi una alia omnia conſpecta cum ſymptomata, tum ſigna, idem confirmarint. Optimum tamen eſt, non parumqve ad ſpem ſanitatis concipiendam faciens, ut dictum eſt, corpora habitu, colore, atque calore recte valentibus eſſe prorſus ſimilia. Qvemadmodum diſſimilia ſpectari, etſi non magnum malum ſit, qvod omnes, qvi ægrotant, neceſſario habitu, colore, caloreqve mutentur, tamen nunqvam bonum. Peſſimumqve in principio acutorum morborum eſt, corpus extenuatum ac maxime contabeſcens videri, vultusque præſertim ſeu facies, qvod facilius ipſa aliis partibus mutetur. Ceterum, ut ordinatim in prædictione hac ex habitu corporis, colore, atque calore cognoſcenda procedamus, primo videndum erit qvid ſqvalidus, ſiccus, excarnis, ac tabidus in morbis præſagiat. Mox ex mutato ipſius cum colore, tum calore, idem perſcrutabimur.

Quinam peſſimus

C A P. III.

Quid in morbis corporis emaciatio, ſeu extenuatio, & quid ejusdem partes tumefieri, ſignificet?

In morbis qvandoqve corpora extenuari, gracileſcere, atqve in tumorem attolli obſervamus, qvæ habitus cognitio ad prædictionem magni momenti, atqve uſus eſt. Proinde primo qvid corporum habitus gracilis, ſqvalidus, tabeſcensque ſignificet in morbis, dicemus, & mox de oppoſito qvippe tumeſcente: corpora vero gracileſcere & contabeſcere, ob innutritionem, qvam Græci *atrophiam* vocant, cuiqve liqvido conſtat, ex qvo hunc affectum Græci *atrophiam*, etiam noſtri innutritionem, merito appellarunt; in qva, teſte Gal. *in libro quarto, cap.* 13. *de ſanit. tuenda,* corpora ex alimento fructum non ſentiunt. Quod fit alteratricis virtutis imbecillitate, attrahente vi infirma, aut excretice immoderatius mota. De hac Hipp. *in ſecundo Aph. Aph.* 8. ait: *Si quis a morbo cibum aſſumens non corroboretur,*

Corporis emaciatio quid in morbis ſignificat

pluri alimento corpus uti significat: quod si non assumenti cibum hoc accidat, scire oportet, quod indigeat evacuatione. Et postea *a*) cum dixit: *Ejus qui ex ægritudine bene cibatur nihil proficere corpus, malum:* atqve hæc est *atrophia*, seu innutritio, quæ potius in corporibus spectatur, quæ aut non febricitant, aut febre leni, sed diutina teneantur. Qvamobrem in morbis longis & diutinis, etsi proprium sit corpora emaciata, atqve excarnea videri, tamen si morbo declinante, nihil, etsi cibum assumant, reficiantur, malum est, qvod plerumqve humorum plenitudinem, atqve exinde recidivam, prædicit. Sed in hecticis, phthisicis, peripneumonicis, corpora nunqvam carne repleri & restitui, pessimum est: a sputo sangvinis, ubi orta febre leni, sed assidua, corpora contabescunt, nunqvamqve habitum carnosum recipiunt, exitiale est. Hocqve est, qvod in suspectis ad phthisin omnes Medici suspectum qvam maxime habent, quippe febre continua laborare, ipsorumqve gracilitatem ac extenuationem non emendari, atqve mutari. Qui etiam febribus ardentibus diu vexati maxime emaciantur, ad marasmodes febres accedentes, insanabiles redduntur. Qvare tabescentiam in corporibus, seu gracilitatem, seu extenuationem in pleuriticis, peripneumonicis non recte purgatis per sputa tussi ejecta, nunqvam emendari, lethale est, phthisicosqve evasisse nobis sunt indicio. Sed age, agamus de extenuatione in acutis morbis, & per initia in corporibus observata. Qvæ sane ad prædictionem magni momonti esset solet. De qua Hipp. *in* 2. *lib. Aph.* 28. ita habet: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil minui, vel etiam plusquam ratio postulat contabescere, malum. Hoc siquidem virium imbecillitatem, illud morbi diuturnitatem significat.* Hippocrates, & Galenus in commento voluit, eam, quæ est cum ratione, extenuationem, signum esse imbecillitatis.

Cum ratione quando fit.

Cum ratione vero est, ut febres magnæ & intensæ citius corpora extenuent, sicut & morbi diuturni idem faciunt, omniumqve facillime puerorum, atqve decrepitorum. Hæc enim,

a) Aphor. 31. Sect. 2.

enim, teſt. Gal. propter potentiæ imbecillitatem, illa propter temperamentum calidum & humidum, quo multum defluunt, & cito extenuantur. Addamus & regiones ac anni tempora calida & ſicca. Qvare cum ratione hæc extenuantur: non minusque etiam, ſi præceſſerit multum ſangvinis profluvium, aut ſudores multi, urinæ copioſæ, vomitus aut alvi profluvium, aut longa inedia, vigiliæ, animi curæ, addit Galen. corporis raritatem, humorumqve tenuitatem, cauſam eſſe, cur cito & multum corpora difflentur & extenuentur. Hæc itaqve omnia corpora conſumunt, atqve extenuant, qvorum extenuatio qvicqvam certi non oſtendit ad futuram prædictionem. Sed in initiis morborum, nulla illarum externarum cauſarum præcedente in corporibus frigidis, ſiccis, in hyeme, frigidaqve cœli conſtitutione, in ætate vigente, atqve in corporibus craſſiorum humorum, denſioris cutis, peſſimum eſt ſubito extenuari corpora. Qvam rem Gal. *in commento hujus Aphoriſmi* ita ex Hipp. *a*) expreſſit, hujus rei cauſam reddens: habet enim: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil imminui, vel plusquam ratio poſtulat, contabeſcere, malum.* Nam permanere ex cutis ſpiſſitudine accidit, & craſſitudine humorum, & propterea longitudo morbi ſignificatur. Ceterum ex omnibus corporis partibus prima eſt facies, quæ extenuetur in morbis acutis, qvoniam calor acris inſtar flammæ ſurſum aſcendens, abſumit parvas carunculas, cartilaginibus & oſſibus incumbentes, atque in facie evidentius ea macies apparet, qvod ipſa minus carnis habeat. Qvam Hipp. *in* 4. *Prognoſt. b*) ita expreſſit: *Fuerit autem hujusmodi naſus acutus, cavi oculi, tempora adſtricta, aures frigidæ, contractæque & fibræ eorum verſæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida. Color totius viridis aut niger.* Hæc in hecticis & phthiſicis maxime extenuatis apparet. Hanc vero faciem intra biduum aut triduum ita extenuatam, qvam vulgus medicorum *Hippocraticam* vocare ſolet, peſſimam eſſe, ſi nulla extrinſeca cauſa præceſſerit,

Facies cur ex omnibus corporis partibus prima extenuatur in morbis acutis.

Facies extenuata quænam peſſime in acutis morbis.

a) Lib. 2. Aphor. 28. *b*) Prognoſt. pag. 36. lin. 30.

rit, qvippe nulla insignis vacuatio aut sangvinis, aut per sudores, aut per alvum, aut deniqve per urinas; nulla etiam vigilia, nulla inedia, nullaqve animi cura, non in pueris & senibus decrepitis, qui facile vel etiam levi causa resolvantur, sed in corporibus adultis, spissi habitus, omniumque maxime in frigidis & siccis, in hyeme, constitutione frigida & humida, & simili cœlo. In his itaque faciem ita extenuatam spectari, summe est perniciosum. Gal. enim ait *in commento*, fieri hujusmodi affectiones ob aliquam causam consumentem, & corrumpentem partes animalium carnosas, aut ob debilitatem nativi caloris, qui non insuper extendi in extremas corporis partes queat, sed in visceribus solis exiguus observetur, ex quo tantum sangvinis, aut spiritus, ad extremas corporis partes non affluat, quantum antea affluebat. Quare ex morbo, humidum nativum statim aut calore præ intenso resolvente, aut præ malignitate corrumpente, nativoque calore a morbi vi statim langvescente, aut reddito imbecillo, fit hæc in facie extenuatio: si itaque non ex ratione, quippe ubi nulla inedia, nulla vigilia, nullaque animi cura præcesserit, hujusmodi facies ita conspecta, exitialis erit; quod Hipp. *a) text.* 8. expressit hisce verbis: *Si igitur per initia morbi talis fuerit vultus, necdum scrutari aliis signis possibile sit, interrogare oportet, num vigilaverit homo, an alvus resoluta admodum fuerit, an fame affectus, & si quid horum comprobet, minori cum periculo est: judicantur vero talia per diem & noctem, si ob has causas talis fuerit vultus, si vero nullum horum dixerit, neque prædicto tempore destiterit, exitiosum est.* Quo pacto vero qvis possit cognoscere absqve eo, qvod interroget ægrotum, num homo vigilarit, num fame affectus sit, aut aliquam immodicam vacuationem purgationemque passus sit, hisce profecto verbis *in comm.* docet Gal. dicens: *Quapropter licebit statim aspicienti hominem definire vehementem existitisse insomniam: etenim videbis oculos ejus admodum squalidos.* Qui vero propter evidentes & immodicas vacuationes, perinde ac propter insomniam, tales redduntur; porro videbis palpebras

Facies unde cognoscitur mutata a vigilia, absq; eo, quod interrogetur æger.

Ut ab immodicis evacuationibus.

a) Prognost. pag. 37. lin. 1. & seq.

pebras resurgere difficulter, & item talem habere formulam in connivendo, atque etiam & instabiles haberi, quales per somnum obstupidum, (ita enim *coma* interpretor,) exsistunt: quin etiam ubi nunc primum tibi appareat æger, tum vero nullo pacto, cum inspexeris, talia signa, atque ea, quæ ex pulsu percipiuntur, aliquam indicabunt dijudicationem: per immodicas enim excretiones servabit aliquod adhuc (quanquam exiguum sit) indicium formulæ significans eas; per insomniam vero chordulæ extentæ speciem referet. At si propter inopiam duntaxat in talem vultus venerit affe-ctionem, ex dictis indiciis neutra adsunt, neque insomniæ, neque excretiones, & ob eam rem potius ex accidentibus, quam ex propriis signis, in illis præsagire conveniet, propter inopiam alimenti deductum esse eum in talem affectionem, & adhuc magis, quoties febris proprietatem caloris discutientis, exquisita ratione consideranti tibi, nequaquam importet. Ex quibus quisque perdoctus poterit cognoscere, quibus vultus fuerit aut propter vigiliam, aut inediam, aut propter evidentem & immodicam evacuationem, extenuatus. Quare in acutis morbis per initia, absque aliqua causarum extrinsecarum, faciem extenuatam spectari, exitiale est. In Chronicis vero aliquibus, veluti in hecticis, id est, consumtis, phthisicisque, nedum facies ossea fere redditur, sed universum corpus excarne, squalidum & siccum redditur. Sed age etiam, quid corpora tumida in morbis fieri significet, consideremus. Inflari enim ac tumescere corpus, nunquam bonum: in morbis enim acutis tumescit facies, aut propter sangvinem in vasis, qui venas distendit, sanguinisque plenitudinem, ac vapores, unde etiam totius corporis gravitas exsistit, ut in synochis febribus; vel propter inflammationem cum humoris affluxu, ut in parotidibus; denique propter cruditatem vaporosam, refrigerato hepate, ac vitiata sangvificatione, ut in pituitosis febribus, & leugcophlegmatia, seu anasarca hydrope. Ex primis duabus causis tumefieri non usque adeo malum est, neque ex hac quicquam certi ad prædictionem habe-

vel ab inedia.

Corpora tumida in morbis quid significant & unde.

habetur; veluti postrema causa, quippe a crasso vapore, hepate cum refrigerato, tum vitiata sangvificatione, cutim distendente, non raro exitium prænoscitur. Qua ratione ait auctor Coacorum præsagiorum *in* 4. *Coac. præs. a*) *com.* 2. *text.* 25. lethargicos esse subtumidos, ipsisque genas inflari. Non minus etiam, hac eadem causa refrigerato hepate in morbo calidissimo, ejus visceris calorem innatum dissolvente, in acutis morbis hypochondria, venter, pedes, coxendix, faciesque vitiantur non sine magno ipsorum vitæ discrimine. Cujusmodi sunt, qui in hydropem incidunt. De qua Hipp. *in* 2. *Prognost. b*) *text.* 1. 2. *Aqua inter cutem omnis, si ex acuto morbo exsistit, malum est: non enim sedat febrem, sed dolorem admodum infert ac mortem; fereque incipit ex parte inani, ac lumbis, jecoreque.* Quid de Empyis seu suppuratis, phthisicis, in quibus moribundis multis pedes, crura, faciesque tumida, & cadaverosa spectatur; quod non aliunde evenit, quam ex calore hepatis prælangvente, vitiata sangvificatione. Plures ex iis cognovi propius ad mortem accessisse, cum corporis universi molem inflatam ac tumidam habuerint. Ex quibus colligo in morbis acutis corpora inflari, nunquam bonum; in Empyis, sive suppuratis, atque in phthisicis, maxime exitiale. Sed tamen, neqve in acutis, neqve multo minus in diuturnis morbis, tumidas partes spectari, perpetuo malum: in his quidem multis, longo qvippe morbo debilitato calore, pedes intumescunt, qui calore postea invalescente rursus discussis vaporibus, vel humoribus siccatis, pristino habitui restituuntur. In illis vero sæpius natura humores decretorie ad crura pedesque demittere solet. Aliquando etiam in iisdem acutis morbis facies tumet, vapore, ut dictum est, febrili calore concitato, neqve discusso, qvo cito postea discusso inflatione liberantur. Proinde caute ex his prædicendum erit in morbis, & non nisi ceteris aliis signis vultus probe conspectis, & consideratis. Atque hæc erant a nobis cognoscenda ad prædictionem ex corporibus, ipsorumque partibus extenuatis, contabescentibus,

Facies unde tumet aliquando in acutis morbis.

a) Text. 139. *b*) Prognost. p. 39. l. 16.

tibus, atque in tumorem elatis. Nunc ex colore mutato idem perſcrutemur, quæ forte cognitio non erit minoris uſus ac momenti, ad præſagiendi rationem aſſequendam.

CAP. IV.

De prædictione ex coloribus corporis ægroti.

Cum ex habitu corporis, quomodo ſit prædicendum, diximus, nunc idem ex variis coloribus indagemus. De quibus acturi, primo a caloris mutatione incipiemus, quidque hæc coloris mutatio in morbis præſagit, docebimus; mox ſtabiles ac permanentes colores conſiderabimus.

Corpora quando colore mutari dicuntur

Corpora colore mutari dicimus, cum vel crebrius, aut rarius ex proprio nativo colore in alium mutantur, ut cum color floridus in pallidum, aut album, aut flavum, aut æruginoſum, aut viridem, aut plumbeum, aut denique nigrum mutatur.

Corporis coloris mutatio critica.

Hæc vero coloris mutatio, quandoque ex ratione fit, quandoque citra rationem, quæ eſt peſſima, nunquamque bona, niſi criticum ſignum fuerit. Tunc enim corpora morbo oppugnata cum in ſuo robore perſiſtunt, morbique pugnæ non ſuccumbunt, nativum ac proprium calorem habent, ſangvineique propterea rubram faciem, bilioſi pallentem; cum vero morbo fere oppugnantur, ex florido colore pallidum, aut flavum, aut alium colorem recipiunt. De quibus, quid potiſſimum ſinguli ſignificent, poſtea dicemus.

Unde cognoſcitur.

Cognoſcitur critica hæc coloris mutatio ex ſignis aliis criticis, ac ſignis coctionis, quando, ſi Gal. credendum ſit, nulla criſis bona appareat, cruditatis ſignis conſpectis, quod neceſſe ſit, criſes coctiones præceſſiſſe. Gal. *in lib. de præſag.* ad Poſthumum in *juvene quodam Romano* ex facie prærubra, præſertim erupturum critice ſanguinem e naribus præſcivit.

Corporis color quando ex ratione mutatur.

Ex ratione vero color corporis quandoque mutatur, variatis qvidem morbi acceſſionum temporibus, ut cum in principio rigentibus, aut horrentibus, aut refrigeſcentibus, pallidum, aliquando album ac fuſcum colorem contrahunt, ex quo augeſcente acceſſione ad priſtinum redeunt, & mox vigente coloratiores redduntur, ac denique ad ſolitum redeunt colo-

Corporis coloris mutatio quænam bona.

rem. Mutari itaque colorem ex ratione caloris, bonum: mutari itidem sæpius ratione bonæ crisis futuræ, bonum: quæ etiam aliis signis produntur, sed præsertim, ut dictum est, coctionis, ac aliis bonis signis simul, aut antea conspectis. Melior quoque erit coloris mutatio, si ex colore malo in bonum fiat, uti cum partes nigrescentes aut livescentes, vel flavæ, vel virides in pallidum, aut floridum nativum quippe restituantur. Contra vero omnes mutationes nulla ratione aut coloris aut crisis factæ, erunt damnandæ, omniumque maxime cum malis signis, speciatimque cruditatem explicantibus, conspectæ, & quæ ex bono colore in deteriorem fiunt. Sed age explicemus, quid colores modo in corporibus significent, a rubro exordientes. Hic color ab uno humore fit, quippe a multo sanguine, cutim afficiente seu tingente, ex quo merito Gal. *in 4. lib. de sanit. tuend.* tradidit, rubrum colorem sangvinis abundantiam significare. Ex quo rubram faciem, vel inflammationem testari ad cutem illatam, aut crisin sangvinis e naribus fluxuri, cujusmodi diximus Galenum in *juvene illo Romano* coram aliis Medicis prædixisse. Sed hoc non fiet, ni prius coctionis signa quædam & bona illuxerint. Ceterum, crudo morbo exsistente, si facies rubeat, timenda erit inflammatio capitis, atqve præsertim phrenitis, cum demonstretur sanguinem sursum in caput agi, ipsumque inflammare; de qua re Auctor Prorrhet. *a*) *in 2. lib. text. 74. & in 1. de hum. b*) *com.* 1. scripsit: *Faciem rubram cum mœstitia, malum:* propterea quod calidæ affectionis sit signum, Galeno docente, qui ita de hac scribit: *Cum itaque florida quidem apparuerit facies, æger autem valde tristis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio esse videtur, quæ sanguinem exurit, eaque causa bilem atram, ut demonstratum est, gignit.* Plerumque absque signis coctionis, & cum malis signis phrenitidem præmonstrat; neque immerito, cum sangvinem ferri in caput, ipsumque inflammare rubra facies significet: quod signum

Corporis color ruber unde & quid notat.

Facies rubra quid in acutis notat. Quænam mala.

Quando Phrenitidem præmonstrat

a) Lib. 1. 49. *b*) Lib. de Humoribus. p. 47. lin. 1. ubi ait: *Color humorum, nisi hi* ad interiora *resorpti sint, velut efflorescit* in cutet.

ſignum erit ſatis manifeſtum, ubi per alvum, aut per menſes, aut per hæmorrhoides ſangvis profluxerit, manente tamen eodem rubro colore in facie. Quod perbelle in *Coacis præſagiis c) com. 2. text.* 16. ita ſcriptum eſt: *Dyſenterica rubra, limoſa, larga excrementa alvi, in flammeis valde rubicundis coloribus, ſoluta, inſaniæ timorem inducunt.* Aliquando ſignificat convulſionem, ut in pueris, de quibus in *lib.* 3. *Coac. præſag. d) com.* 1. *text.* 45. hæc leguntur: *Pueris acuta febris, alvi ſuppreſſio cum vigilia, ad hæc excalcitratio & coloris mutatio, multus rubor, convulſionem ſignificat.* Solet vero rubor faciei, ut dictum eſt, ſi ſigna coctionis fuerint conſpecta, denotare criſin futuram per ſanguinem e naribus: aliquando poſt aures judicatoriorum abſceſſuum eſt ſignum, ut Gal. *in eod. 2. lib. Prorrh. text.* 14. *e*) ſcripſit: de quo ſigno in *Coac. præſ. f) Rubores, qui ad aures ex priori dolore fiunt, in febribus ſignum quidem ſacri ignis, qui exſiſtit in facie. Sed & convulſiones ex iis incidunt cum privatione vocis & virium exſolutione.* Sed hæc eſſet admodum improbanda, nimirum ſi ei prædicta ſymptomata copularentur. Rubor etiam in faucibus, cervice ac pectore, in anginoſis ſolet eſſe admodum ſalutaris, ſi cum tumore multus appareat, de quo Hippoc. *in lib.* 7. *Aph.* 49. habet: *Ei, qui ab angina corripitur, ſi tumor & rubor in pectore ſupervenerit, bonum; extra enim vertitur ægritudo.* Et *in lib.* 5. *Progn. g) Si quibus vero fauces rubent, & cervix ſimul, hæ anginæ diuturniores ſunt, & maxime ex eis ſervantur, ſi & cervix, & pectus traxit ruborem, nec ſacer ignis intro recurrat.* In anginoſa tamen, quæ ab Hippoc. *in lib.* 3. *Epid. h*) deſcribitur, etſi lingva & collum & pectus una cum rubore intumuerit, nihilominus, quoniam tota inflammatio extra non fuit verſa, mortua eſt. Addamus in acutis morbis, ſi rubores in brachiis ac cruribus fiant eryſipelatodes, bonum erit; quippe quod naturam fortem eſſe, ac longius, ad ignobiles

Convulſionem.

Criſin futuram per ſanguinem e naribus vel per parotidas.

Rubores variarum partium quid notant.

 ſcilicet

c) Text. 465. *d*) Text. 109. *e*) Hippocratis textus huc ſpectans legitur 1. Prorrhet. 165. & Coac. præſ. 183. *f*) Text. 200. *g*) Pag. 45. lin. 12. *h*) Pag. 1075. Ægr. 7.

ſcilicet partes, noxios humores propellat. In febribus ardentibus, ſynochis malignis, non raro maculis rubris dorſum ac aliæ partes corporis infectæ ſpectantur, quæ quo copioſiores eo pejores, ni morbum minuant. Ceterum de his poſterius nos accurate, ubi ad prædictionem abſceſſus, tumores & exanthemata conſiderabimus. Colorem vero flavum fieri a bile flava, cutim afficiente, non eſt dubitandum. Ceterum ſolet eſſe aliquando bonus, ubi critice ad cutim flava bilis pellitur, cujusmodi fit in ictericis, de quibus in ſequenti capite agemus; aliquando malus & perpetuo, ubi non critice, unaque aliis malis ſignis apparentibus. De qvo Hippoc. *in* 1. *Prognoſt. a*) *text.* 10. de facie exitioſa loqvutus, ſcripſit, *& color totius vultus viridis aut niger,* & Galen. minus malum eſſe, vultum chlorum ſeu viridem videri, qvam nigrum. In venenatis ſolent virides colores ſpectari, cum a ſumma humorum fiant corruptione. Ex qvo Galen. *in lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 7. qvempiam meminit vipera demorſum, cujus corpus peracri calore infectum ſe vidiſſe teſtatur. Album vero & pallidum fieri, aut calore intus recurrente, aut qvod corpora ſanguine frigido & pituitoſo abundant, ſed in acutis morbis corpora expalleſcere ſolent, nedum calore intus recurrente, ſangvinisqve inopia, aut ipſo calore exſtincto, qvi color propter hanc cauſam mortuis ſolet eſſe familiaris. Auctor. Coac. præſag. *b*) ait, *vultum pallidum eſſe exitialem.* Sed hoc erit cum aliis ſignis confirmandum. Pallor vero exſtincto calore qvi fit, & pauco ſangvine, vel ex eo cognoſcitur, qvod poſtea in lividum, & tandem nigrum mutetur, qvod in emortuis corporibus facile ſpectari poterit, qvæ primo putreſcunt, mox liveſcunt & nigreſcunt; qvalis ab Hippocr. *in quinto Epidem. c*) *cap.* 5. *text.* 57. in eo, cui hepar jaculo percuſſum eſt, fuit obſervatus, de qvo ait, *ſtatim color, qualis mortuorum, diffuſus eſt,* qvi ſtatim obiit. De livido colore, & nigro, qvid dicemus? peſſimos eſſe colores in morbis acutis, atqve exitiales, qvi non niſi a ſumma humorum putre-

Corpus color flavus unde, & quid notat.

Viridis.

Albus.

Pallidus.

Lividus.

a) Pag. 36. lin. ult. *b*) Text. 212. *c*) Text. 61. pag. 1156.

tredine naſcuntur, aut calore nativo exſtincto. Sciunt Medici omnes praxin facientes, in acutis morbis in dorſo, lumbis, pudendis, naribus atqve aliis partibus, maculas cum lividas tum nigras ſævam ac veluti peſtilentem putredinem humorum teſtari; inqve peſte affectis has eſſe ita familiares, ut ex ipſis tantum merito peſtilens natura comprehendatur, qvod inſpectis maculis lividis, aut nigris, in iisce partibus corporis, ſed potiſſimum in pudendis, (qvod ſignum ex Hippoc. *in* 1. *Coac. præſag. d*) *ſec.* 2. *text.* 29. Thucydide, & Galeno peſtis proprium eſſe, qvo inſpecto in emortuis corporibus, peſtem graſſari ſit dicendum, ut Franciſcus Stabilis in particulari qvodam diſcurſu de hac re habito, doctiſſime demonſtravit) peſtiferam denotet corruptionem, ſummeqve venenoſam. Hæc eadem ſigna in venenatis ſolent ſpectari, qvod & Gal. *in lib.* 6. *de loc. affect.* nobis tradidit. Cum ſcripſerit *corpora, a venenis emortua, maculis lividis, nigricantibusque, infecta ſpectari.* Qvare dicamus lividum colorem & nigrum eſſe fere perpetuo malum; etſi qvandoqve critice appareant hæ maculæ, qvibus plures qvoqve ſervati fuerint, tamen hoc raro contingit, & illis non fidendum prorſus, ni coctionis ſigna apparuerint, viresque maxime conſtiterint; in aliis vero morbis, quippe non peſtilentibus, colores lividi calorem nativum ſuffocari denotant, atqve etiam nigricantes. De qvibus auctor Coacorum præſag. *e*) *com.* 10. ait: *Quod ſi vel labrum, vel palpebra, vel naſus liveat, in propinquo eſt mors.* Qvidam in morituris multis genas lividas obſervant. Extrema frigida, & livida, in acutis morbis propter eandem cauſam eſſe exitialia, poſterius, ubi de prædictione extremarum partium agemus, accurate demonſtrabimus, quod hæ partes non niſi exſtincto calore liveant. Non minoris ſed majoris periculi erit color niger conſpectus, qvi fiat a majori qvoqve nativi caloris exſtinctione, de quo Galen. *in* 1. *Prognoſt. com.* 9. ait: *At vero coloris mutatio peſſima eſt, quoties ad nigrum exſiſtat, utpote ſanguine refrigerato, quemadmodum ubi foras effuſus ſan-* Niger.

 guis

d) An Text, 66. aut 489? *e*) Text. 212.

guis congelatur. Demum dicemus, nigrum lividumqve colorem non ſolum a corruptela humorum, aut a caloris nativi exſtinctione, (quod omnium eſt peſſimum, qvibus ita conſpectis mors ſit inevitabilis :) ſed conſpecti hi colores a venenoſa putredine, aliqvando, ubi natura critice propellit, ſpem ſalutis nobis videntur polliceri; aut humore melancholico atro ad cutem transmiſſo, quæ transmiſſio ſi critica fuerit, bonum prænuntiabit: quo tempore neceſſe eſt, coctionis in humoribus ſigna illuxiſſe, & qvæpiam item bona ſigna; qvod ſi ita non fiat, magnum quoque malum minatur in acutis morbis. Sed qvo pacto qvis dignoſcere queat, nigrum colorem ex humoris decubitu factum, ab eo, qvi emoriente calore fit, Galen. *in 2. Prognoſt.* ita docuit: *Nam interdum pars nigreſcit, quia materia eo decumbit, interdum, quoniam moritur, ſed quonam modo aliquis internoſcat, eam rem perſpicue judicabit; ſi enim facile ferre malum appareat, id eſt, facile ſe habeat æger, & item aliquod aliud ſalutare adfuerit ſignum, materiæ decubitus eſt; ſin contrarium, mortificatio.* Atqve hæc ſunt de coloribus, deque ipſorum judicio. Nunc unum reſtat, quod frequentiſſime accidit, intelligendum, quippe quid ægrotos felle ſuffundi in acutis præſagiat.

CAP. V.

Quid morbus Regius in morbis prænuntiet?

Quod ex ictericia in morbis plurimum veritatis capiatur ad futuram prædictionem, ideo ſigillatim de hac agendum duximus. Hunc vero affectum *morbum regium* aliqui appellant, quod in Aulis regum molliter curetur ludis, laſciviaque, per quæ mens exhilaretur; alii *arcuatum* a colore, teſte Celſo, arcus cœleſtis æmulo; *icterumque* a volucri galbula concolore; alii & *auriginem* a colore bilis auro concolore. Symptoma eſt in cutis colore vitiato, quod fit bile utraque ad cutem effuſa, hinc ex colore duplex ictericia ſpectatur, quippe flava & nigra, a flava quidem ac nigra bile, qua cutis ſuffunditur; cutis vero corporis eo humore, aut una cum ſanguine non excreto neque purgato

Morbi regii varia denominatio.

Unde producitur.

ac-

accedente, aut ſola natura e viſceribus ad cutim protruſo. Quod Galen. *in 4. libr. Aphoriſm. Aph. 62.* ita docuit: *Morbus Regius fit aliquando criticos, id eſt, judicatorie, natura in totum corpus, & præcipue ad cutem, flavam bilem deponente. Fit autem & hujusmodi caſus, hepate male ſe habente. Atque ejus affectiones malæ, ex quibus morbus Regius ſolet advenire, tres ſunt, tumor durus, inflammatio, & obſtructio. Aph. 64.* Quomodo vero hic affectus generetur, paulo poſt ita expreſſit, dicens: *Expurgatio enim in ipſo ſanguine & bile translata ex ipſius venis ad meatus bilem recipientes, à Græcis* cholodochos *appellatos, ſive obſtructio fuerit in locis, ad quæ transfertur, ſive inflammatio aliqua, vel durus tumor, neceſſarium omnino, non expurgari ſanguinem, ſed una cum ipſo bilem per totum corpus differri, hinc morbum Regium generari.* Ex qua quidem perſpecta generatione apparet, ictericiam in morbis neque omnem bonam neque malam eſſe, atque ex ipſo affectu quandoque ſalutem, quandoque mortem præſciri poſſe: exitium, ubi apparet, crudo plane morbo exſiſtente, cumque ſignis aliis malis; ſalutemque, eodem affectu conſpecto, ſignis coctionis antegreſſis, atque cum bonis ſignis. Sed cum iſthæc cognitio ad judicium prognoſtici magni ſit momenti, merito accuratius, quando & ſalutem, & quando exitium prænuntiat, dicendum. Primo bonam eſſe ictericiam in febribus dicimus, quæ fit, natura bilioſum humorem ad cutem critice propellente, quod hic motus ſit criticus, & ex recte juvantibus, judicantibusque. Hunc motum antecedunt ſigna coctionis, a ceteriſque ictericiis, non a natura critice excernente bilem craſſiorem, ſed aut veſiculæ fellis attractricis facultatis imbecillitate, aut ejusdem meatuum attrahentium, ſive pellentium, obſtructione, aut demum hepate læſo vel ab obſtructione, vel ab inflammatione, vel denique a ſcirrho, factis, diſtinguitur. Primo, qvod in critica ictericia, urinæ neque ſunt ictericorum modo coloratæ, neqve croceo colore tingentes, & fæces minime candidæ apparent, ictericorum ſignorum alterutro pathognomico. Secundo, hypochondria, ſed potiſſimum dex-

Prognoſticon ex Ictero dubium.

Quando bonum.

Icteri Critici notæ.

dextrum, prorsus tumore & calore vacant. Tertio, coctionis signa præcessisse. Quarto, ubi auriginosus ille color in aliquo dierum decretoriorum illuxerit, atque demum æger recte pertulerit morbum, id est febrem, aut ex toto solverit, aut saltem aliquatenus. Quare criticus motus hic est, qvi die critica & antegressis coctionis signis, incidit, sine hypochondrii duritie, cum excrementis & urinis secundum naturam se habentibus, a translatione bilis crassioris in cutem, qvæ ad discutiendum contumacior est, siquidem tenuior abit in sudorem, & per insensibilem transpirationem expurgatur: atque hoc est, qvod Hippocrat. *in libr. 4. Aphorism. 64.* scripsit: *Quibus in febribus morbus regius septimo, vel nono, vel undecimo, vel decimoquarto supervenerit, bonum, nisi dextrum Hypochondrium induruerit, alioqui non bonum.* Hippocrat. itidem superius *Aphor. 62.* dixit: *Quibus in febribus morbus regius ante diem septimum accidit, malum.* Quare regulam præscripsit, ut bonus sit ictericus color post diem septimam, & ante nequaquam. Galenus in comment. binos eos jungens aphorismos talem judicii regulam fecit, dicens: *Ante septimum quidem diem morbum accidere regium, malum omnino, post septimum vero, optimum, nisi dextrum ilium obduruerit, id est, nisi aliquis malus affectus ex his, quos antea diximus, visceri seu hepati acciderit.* Quare ex Hippocrate morbus regius bonus erit non ante septimum, sed post septimum, neque id perpetuo, nisi ilium dextrum tumore prorsus caruerit. Significat enim hujusmodi color ictericus, naturam critice ad cutim crassiorem bilem deponere, minimeque id fieri propter aliquem hepatis, vel vesicæ fellis, vel deniqve meatuum affectum. Diocles non voluit ictericiam a septimo ex toto prodesse. Averrhoes *in lib. 4. collig. cap. 82.* scripsit, se in locis calidioribus vel etiam die quinto criticam bonam ictericiam vidisse. Idem & Celsus: ac vel etiam Plinius, historicus naturalis, ausus est ab Hippocrate dissentire, cum *in lib. 26. hist. natur.* ita scripserit *Hipp. Icterum ante septimum diem in febre mortiferum signum esse docuit. Hos scimus vixisse aliquos etiam ab hac disparatione,*

Quo morbi tempore bonus malusve Icterus, & cur?

Autorum ab Hippocrate dissensus.

Icterum.

tione. Sed Plin. eſt falſus; cum Hipp. non mortiferum eſſe, ſed malum, ante ſeptimum in febre morbum regium conſpici, dixerit. Sed ratio qvidem videtur Hippocrati non favere, cum idem ſit, dicere ictericiam poſt ſeptimum diem videri in febribus, bonum; & ante hunc diem, malum; perinde ac ſi dixerimus, bilem craſſiorem in febribus bonam eſſe poſt ſeptimum ad cutem critice demandari, & ante hunc diem, malum. At aliqvis dicet bilem hanc poſſe ante diem ſeptimum & concoqvi a natura, & propelli ad cutem, ex qvo ante hunc diem ictericia non erit mala. Reſolvemus concilliantes hos medicinæ proceres, qvod fieri qvandoqve poteſt aut ratione loci calidioris, aut temporis, corporis humorem bilioſum ante ſeptimum concoqvi, & decretorie expelli ad cutem, veluti idem humor per id tempus concoctus ſolet non raro per ventrem decretorie expelli, aut evomi, aut per ſudorem. Hippocrat. tamen regulam conſtituit, qvod ictericia poſt ſeptimum, ſeu ſeptimo, & non ante, optima ſit, quod plerumque eo modo recte fiat, atque etiam quod bilioſus hic humor craſſior, qui ad cutem deponitur, raro ante ſeptimum probe coquatur, & cum crudo humore exſiſtente non poſſit critice & utiliter expelli, idcirco prudenter ſtatuit, bonæ ictericiæ terminum eſſe a ſeptima die. Neqve ignoravit Hippocrat. quoſdam auriginoſos ante hunc diem conſpectos ſanitati fuiſſe reſtitutos. At non ſcripſit quoſdam ſexto die auriginoſos, ſed tamen alia purgatione adjutos, evaſiſſe. De quibus *in primo Epidem. com.* 2. *a*) *text.* 65. ita habet: *Erant qui ſexto die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio profuit per veſicam, vel turbata alvus, vel larga ſanguinis eruptio, ut Heraclides, qui apud Ariſtoclidem decumbebat, cui per nares ſanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per veſicam eſt purgatus, vigeſimo autem die judicatus, longe aliter ac Phanagoreon ſervus, qui, cum ipſi horum eveniret nihil, periit:* quod *in quarto de ration. vict. in acutis b*) *text.* 8. confirmavit, cum dixerit: *Cum rigore, in bilioſa febre, ante ſeptimum, morbus regius febrem ſolvit.* Forte

Conciliatio.

a) Pag. 951. *b*) Pag. 402. lin. 49.

& ii, quos Averrhoes, Celsus, Plinius & alii ante septimum sanatos viderant, alias evacuationes habuerant, illisque adjutos evasisse credendum est. Galen. vero regulam non in die constituit, sed in concoctione humorum, siquidem ait, regulam bonarum excretionum cognoscendarum, ut dictum est, esse concoctionem; quæ si citius appareat, etiam ante septimam diem si conspiciatur in regio morbo, bonum erit: sed quia crassior bilis, cujusmodi est, quæ icterum facit, raro aut nunquam in nostro hoc cœlo (quod forte in calidioribus locis nihil prohibet aliquando fieri posse) minus quam septem dierum spatio excoquitur; quare criticus morbus regius salutem ostendit, si diebus septimo, aut nono, aut undecimo, aut decimoquarto apparuerit, dextro hypochondrio minime indurato. Hippoc. etiam (ut nuper meminimus) *in lib. 7. de vict. ratione in acut. c) text.* 8. hæc habet: *In biliosa febre, morbus regius cum rigore ante septimum diem enatus, morbum solvit, si vero absque rigore præter temporis occasionem supervenerit, perniciosum:* quod idem a nobis prædictum, & declaratum, ostenditur, quando in febribus biliosis, ut alias a nobis demonstratum est, rigores judicatorii appareant, testantur bonam aliquam vacuationem futuram, aut expulsionem, aut depositionem humoris ad cutem, aut ad aliam partem ignobilem, de qvo Hippoc. merito *in* 4. *Aph.* 58. scripsit: *Si febre ardente laboranti rigor superveniat, febris solvitur.* Bona qvandoqve est etiam sexta vel alia die, ubi una aliqua alia vel plures excretiones biliosæ apparuerint. Cujusmodi Hipp. *in* 1. *lib. Epidem. com.* 2. *d) text.* 65. ut dictum est, observavit. Addamus, nos debere judicium ex ictericia bonum cum aliis bonis signis confirmari. Sed age dicamus, quando ictericia mala & exitialis sit. Plerumque, ait Hipp. *e) text.* 18. ante septimum visa est mala, non tamen dixit esse mortiferam, ut quibusdam visum est. Sed cum non bonis signis, nullaque alia copiosa vacuatione, exitialis erit, si ante septimum appareat.

Galeni sententia.

Icterus quinam malus.

Cu-

c) Loco modo allegato. d) Pag. 951. e) Lib. 4. Aphorism. 62. & lib. de Crisibus p. 53. & lib. de vict. rat. in acut. p. 402. lin. 49.

Cujusmodi fuit in *Bali filio* teste Hipp. *in libr. 7. Epid. text.* 19. & *in Marito Lechus*, qui prope *Sitodochi* ædes habitabat, *f*) non parum damnanda. Quod Galen. *in lib. 3. Epid. com. 1. text. 5.* ita expressit: *Nullum abscessum nedum auriginosum ante concoctionem proficere, is enim impeditam significat bilem, quo minus ex viscere expurgetur, & evacuetur per ventrem, vel propter oppilationem ejus, vel inflammationem; morbo autem concocto decretorie interim natura ad cutem excrementum reponit, cum quorundam aliorum humorum, tum flavæ bilis.* Quare crudo morbo existente, mala est, & hinc sexto die, quod tunc non concoctus sit morbus, malam esse dicimus, cumque signis cruditatis, verendam, & cum malis aliis signis inspectam, prorsus exitialem. Cujusmodi fuit, quam *Hermocrates* habuit, qui obiit eo morbo. De quo Hipp. *in 3. Epid. 1. g) text. 5. Quinto die reddidit tenues urinas, suspensionem habebant, nec subsidebant, sub noctem deliravit. Die sexto auriginosus evasit, omnia exacerbata sunt, mente non constabat.* Addidit Hippocrat. malas nedum esse ante septimum diem, sed post ipsam etiam, ubi dextrum Ilium obduruerit, ictericias, statuit *lib. 4. Aph. 64.* qui ita habet: *Quibus in febribus morbus regius septimo, vel nono, vel undecimo, vel decimoquarto, supervenerit, bonum: nisi dextrum ilium obduruerit alioqui non bonum.* Cum hypochondria tensa, & dura sint, adhuc etiam, si una dolent, sine dubio morbum regium fieri non a natura excernente humorem ad cutem, sed propter affectum illud viscus, aut inflammato scilicet jecore, aut obstructo, aut in tumorem scirrhosum elato. Qui affectus perpetuo malum denotat, atque una cum malis signis, exitium. Nam ictericia ex hac causa sine febre qvoqve periculosa admodum est, ex Hipp. *in sexto Aphorismorum 52.* ita scribente: *Morbo regio laborantibus, si fiat hepar durum malum.* Multoque magis augebitur mali judiciunt, in febribus apparente ictero, qvando febris calore digerat, & discutiat plurimum illius humoris, cutem defœdantis; qvi cum perseveret, causam sane, a natura minime vincibilem, adesse

Quo tempore apparens.

f) Lib. IV. Epidem. text. 25. pag. 1130. *g*) Ægrot. 2. p. 1062.

esse denotat. Cujusmodi Hipp. obſervavit in *Marito Lechus*, de quo *in libr.* 4. *Epidem.* *) ita ſcripſit: *Maritus Lechus, qui prope Sitodochi ædes ictericus, ad quem ſeptimo die veni, octavo moriebatur, neque urinam, neque dejectionem dimittens, hypochondria magna & dura & ſpiritus denſus.* Verum in omnibus auriginoſis attendendum erit, num præceſſerint ſigna coctionis, an qvæpiam ſigna mala illuxerint, hoc enim & crudo morbo exſiſtente, ſi aurigo fiat, exitiale eſt; veluti cum antegreſſis coctionis ſignis, atqve cum bonis ſignis, nullo tumore in illis conſpecto, perpetuo, qvovis etiam die ictericia apparuerit, ſalutem prænuntiat: ſed hiſce notis, quod ante ſeptimum appareat raro, merito Hipp. affirmavit, ante ſeptimum regium morbum malum eſſe. Supereſſet, abſoluto ſermone de prædictione ex colore corporis mutato, agendum de ejusdem corporis calore quoque mutato, de quo cum accuratius *in lib.* 2. *text.* 63. ſcripſerimus, nihil ſane aliud dicemus. Ex quo ad ſingulas partes corporis ſpectandas deſcendamus, cum ſatis cum a toto corpore, tum a tota facie, præſagium perſcrutari fuerimus.

CAP. VI.

De prædictione ex faciei mutatione in morbis.

Ut e ſingulis qvoqve partibus præſagium venemur, a facie exordimur, de qva etſi nuper plura ſcripſerimus, nunc pauca qvoqve, quaſi ex dictis quædam præcipua ad prædictionem colligentes, addemus. De qva primo Hipp. *in lib.* 1. *Progn. a*) *text.* 8. ſcribit: *Conſiderari convenit hunc in modum per morbos acutos principio vultum ægroti, ſit ne ſimilis bene valentium, potiſſimum ſui: Ita enim optimus erit: ſi vero quam maxime contrarius ſimili ſit, exitioſiſſimus eſt.* Gal. *in com.* ait: *Conferendas eſſe partes affectas cum bene valentibus, quæ ſi ſimiles appareant, bonum, veluti contrarium ex diſſimilibus prædicitur.* At breviter dicamus. Ex facie ſalutem ſperari, quæ in acutis prorſus ſimilis bene valentium appareat. Significat enim morbum neqve vehementem,

Facies ſanæ ſimilis bona.

*) Text. 25. pag. 1130.

a) Pag. 36. lin. 26. &c.

tem, neqve malignum admodum esse. Ex mutata vero facie, qvod ad habitum ipsum spectat, extenuata, in morborum non principiis, sed ubi indies magis progressus sit, qvicqvam certi non habetur, neqve etiam, ut Hipp. in eodem libro *a*) meminit, si talis non ex morbo, aut ex alia externa qvapiam causa mutata apparuerit, scilicet ex immoderata animi passione, vigilia, aut alvi dejectione, aut fame, sive inedia, aut animi passione, qva antea fuerit usus; a qvibus sane causis sæpius facies extenuatur. Proinde qvicqvam certi ad prædictionem isthæc faciei ab istis causis facta extenuatio non habebit. Ex colore vero, facies coloratior qvandoqve bona erit, utpote cum nobis criticam sangvinis excretionem e naribus futuram prænuntiat, quod qvidem firmius denotare sperabimus, si notæ fluxuri e naribus sangvinis aderunt. De qvibus in 4. *lib. Coac. præsag. b*) *text*. 30. scriptum est: *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sangvinis.*

Dissimilis incerti prognostici.

Coloratior quando bona.

Sed aliæ omnes erunt attendendæ simul, cujusmodi esse solent, splendores & fulgores, caliginesqve, oculis obversari cum facie rubra, capitis non raro dolor tensivus, & gravans, hypochondria tensa sine dolore, difficilis respiratio. Qvod præsagium olim Galen. in *juvene Romano* coram Romanis multis Medicis habuit, de quo *in lib. de præsag. text.* 13. *ad Posthumum* hæc habet: *Dum Medicis hæc admiranda videntur, æger lecto se sustulit tanquam prosiliturus, interrogatusque, cur exsilire voluisset, cum nihil adesset, ob quod id facere debuisset; rubri coloris serpentem, per laquearia repentem, a se visum expavisse respondit, ne si aliquo modo aberrasset, supra se ferretur, atque idcirca e lectulo aufugere velle: reliquis nihil ad futurum sangvinis fluxum conferre visum est; mihi vero cum alia singula perpendenti, tum ruborem, qui prius in dextra nasi parte ad malum usque obscurus fuerat, auctum valde intuenti, sanguinis paulo post e dextra nare fluxuri, manifestum id attulit indicium.* Ceterum, ut jam dictum est, cete-

Nonnunquam hæmorrhagiam narium notat, & quando.

a) Prognost. pag. 37. lin. 1. &c. *b*) Text. 142.

ra alia ſigna fluxuri ſangvinis cum rubra facie erunt attendenda, omniumqve maxime ſigna coctionis. Nam in crudo morbo raro recte ſangvis erumpit, & plerumque ſtillatim, quæ vacuatio in ardentibus febribus, omniumque maxime in phreniticis, eſt ſuſpecta. Addamus rubram faciem abſceſſum aliquando poſt aures, ſcilicet parotides, ſignificare, de quibus Hippoc. intellexiſſe *in 6. Epid.* *) 2. 18. *text.* 60. Gal. voluit, cum dixerit: *Ita vero ſe habent ex his plurimi & valde rubentes, & natura albidioris modi, neque de naribus ſanguis erumpit, aut paucus erumpit,* & Gal. *in com.* ait: *Iſtis valde rubentem faciem habentibus, cum ſalubris ægritudo perdurat, per abſceſſus judicationem fore ſperandum eſt, niſi de naribus ſanguinis profluvium redundantem ſanguinem evacuatione prævertat, qui in aliquem articulum impetum facturus erat.* De hac itidem Auctor *Prorrh. a) in lib.* 3. *text.* 73. hæc habet: *Quibus comatoſa, faſtidioſa, hypochondria dolentia, & vomentia exigua, in iis parotides excitantur; antea autem faciei ſigna:* & Gal. *in comm.* ait: *Ante parotidum generationem faciei ſigna conſiderare oportet; ſunt hæc, robur, tumor præter naturam, oculorum humiditas, caliginoſa viſio, & quæcunque talia.* Colligamus itaque faciem rubram non raro bonam ex accedenti eſſe, criticumque ſignum dici, ubi nimirum e naribus ſangvis eſt fluxurus. Plerumque vero apparet hæc facies in acceſſionum vigore, præſertimque in ſynocho, & ardenti febre, aut ubi pulmonum adeſt inflammatio, in qua maxillæ [teſte Hipp. *in* 2. *lib. Prognoſt. b*)] ruborem contrahunt. At ab hac ſola facie nihil certi ad prædictionem habetur, niſi ejus indicium aliis, vel bonis, vel malis, ſignis fuerit confirmatum. Atque hæc de bona facie: nunc de mala, quod ex eadem mutata præſagiri poteſt.

Aliquando parotides.

Primo ait Hippoc. *in* 1. *Prognoſt. c*) eam, quæ nulla externa cauſa concurrente, principio morbi, diſſimilis a recte valenti evaſit, mali eſſe indicii, atque maxime contrariam eſſe pernicioſam, in acutisque morbis exitium portendere.

Cujus-

*) Sect. 2. text. 11. pag. 1169. *a*) Lib. 1. text. 165. *b*) Pag. 42. lin. 31. *c*) Pag. 36. & 37.

Cujusmodi eſt, in qua [ait Hippoc. *d*)] *naſus eſt acutus, cavi oculi, adſtricta tempora, aures frigidæ contractæque, & fibræ earum verſæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida, & color totius vultus viridis, aut niger, aut lividus, aut plumbeus.* Hanc enim faciem cadaveroſam merito Medici appellant, quæ ſi in principio morborum acutorum, quippe intra triduum, appareat, pernicialis erit.

Tumidam quoque eandam viſam in morbis quibusdam longis, hepate refrigerato, vitiataque ſangvificatione, obſervamus, non minusque in phthiſicis, & ſuppuratis, quando in ipſis fere moribundis conſpici ſoleat. De rubra vero facie, quæ mala eſt, Auctor *Prorrhet. e*) *in lib.* 2. *text.* 14. *Facies bona cum mœſtitia multa, malum:* & Gal. ait in *commento,* ſignificare calidam affectionem, exurentem ſangvinem, ex quo facies illa florida quibusdam credatur propria melancholici affectus. Sed in rubra facie attendenda erunt alia ſigna, quæ ſi mala fuerint, pernicialis erit. Nam cum malis ſignis rubra facies aliquando phrenitidem oſtendit, & exitioſam, quæ in convulſiones deſinit. Nam ſi una cum rubore faciei adſit intuitus ferox, delirium, aut aliquod phreniticum ſignum, lethale eſt. De qua *in Coac. præſag. f*) *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo ſuppreſſa, feroci aſpectu, rubore in facie effloreſcente, in poſteriorem partem convelluntur.* Sed alias *text.* 7. demonſtratum eſt, has convulſiones eſſe lethales. Cum vero præter calorem etiam colorem flammeum habet, pejor adhuc erit, cum malis ſignis. De his enim Auctor *Coac. præſag.* 1. *g*) *text.* 33. ſcribit: *Rigores, quibus multa in ſomnum inclinatio juncta eſt, utcunque lethales ſunt, quod ſi in iis facies flammæ modo exardeſcit cum ſudore, malignum eſt.* Sed melius hoc expreſſum eſt *in lib.* 2. *Prorrhet. h*) hiſce verbis: *Æſtuoſi rigores quadantenus pernicioſi, inſlammans quoque cum ſudore facies in his mala:* & Gal. *in commento text.* 60. ait: *Neque ignoramus flammantem, ſine rigore, & cum ſudore, faciem malum eſſe ſignum, quoniam & unum*

d) Prognoſt. pag. 36. lin. 30. *e*) Lib. 1. 49. *f*) Text. 162. *g*) Text. 7. *h*) Lib. 1. text. 67.

unum ex judicatoriis ſudor ſit, cum igitur non judicaverit, malignitatem morbi oſtendit. Quare cum ſigno aliquo judicatorio, veluti cum ſudore aut vomitu, aut alvi fluxu, aut ſangvinis vacuatione, facies flammea, ſignum erit malignitatis, & plerumque lethale: ſed age addamus faciem rubram apparere in pulmonariis; ſed ruborem in iis maxillæ contrahunt, ex quo in febribus ſigno merito ſuſpicamur, aut peripneumonicos fieri, aut ſuppurari. Hipp. enim *in 2. progn.* *) ait: purulentos habere maxillas rubras; idemque & in pulmonia ſpectari, docuit Gal. in 1. *lib. prognoſt. com.* 3. *Indicat enim fuliginem ſanguinis in pulmone ferventis, quæ eo conſcendit propter rectum ſitum, recipiturque in laxitate, & raritate & tenuiſſima maxillarum cute, ceu per vitrum oculis repræſentante ruborem.* Qui quidem color in iis, ſi una cum malis ſignis, & præſertim judicatoriis malis, id eſt, non judicantibus, appareat, mortem præſagit. De quo auctor Coac. præſ. *a*) *in lib.* 2. *text.* 33. ſcripſit: *Quibus vero faſtidia cibi accedunt, & ſudores cum bono faciei colore, & liquida alvo ac dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, poſtquam longius ægrotaverint;* veluti *uxori Policratis* evenit, de qua *in lib.* 7. *Epid. b*) ſcriptum eſt: *Tuſſis, & excretio ſtatim ab initio ſimilis purulentis, intus circa arteriam, & fauces ſibilus erat. Facies boni coloris, in genis rubor non abunde coloratus, ſed moderate floridus.* Hæc fuit prior peripneumonica, poſt ſuppurata, atque demum obiit tabida.

Maxillarum rubor in longis morbis quid notat. Maxillarum itaque rubor aſſiduus in longis lentisque febribus, aut pulmonis inflammationis, aut ſuppurationis, ac demum ad tabem proficiſcentium, erit ſignum, modo tuſſis vel etiam leviſſima & inanis adfuerit: adde, modo hæc febris habeat inæqualis caloris exacerbationes, nunquam tamen immunes.

CAP. VII.

De prædictione ex oculis.

Ex oculis qvoqve judicium prognoſtici venemur, idqve accuratius, qvod in prædicendis eventibus morborum inter

*) Pag. 42. lin. 31. *a*) Text. 67. *b*) Text. 9. pag. 1211.

inter partes corporis primatum obtineant. Juxta illud divini Hipp. præceptum: c) *oculi ut valent, ita & corpus, & color in deterius aut melius labitur.* Si qvidem oculi recte valentes, & robusti, corpus qvoqve recte valere indicabunt. Nam, teste Galen. *in commento,* si bene colorati oculi sint, totum corpus salubriter se habere significant. Ceterum, ut nos totum, qvicqvid ad morborum, salutis & mortis, prognosticum facit, ordine scribamus, primo oculos salutem pollicentes, & postea exitium, accurate considerabimus.

Primo itaque dicemus, oculos bonos videri, & spem salutis non exiguam polliceri, qui recte valentium magnitudine, figura, situ, colore, motu, visione, & splendore sunt similes; siquidem optimi & robusti perpetuo boni sunt indicii, hique sunt, qui florido colore (teste Gal. in *nuper citato comm.*) spectantur, pleniori mole, & splendidum humorem habent. Hos robustos ac optimos vocat Galen. propterea, quod istud fiat ex plurimo animali spiritu luminoso, qui e cerebro in oculos proficiscitur, ac e contrario infirma ex morbis corpora non sic pati, nobis indicant, neque exinde multum periculi præmonstrari. Quare boni sunt similes recte valentibus, & floridi coloris, pleni, splendidi, eminus, & ante, & in aëre sine molestia luminosum videntes, palpebras recte aperientes, & claudentes, nullo rubore, livore, aut nigrore infecti, sine lachrymis, atque sine excrementis, quæ *lemas* appellant, ipsorum angulis adhærentibus. Hi enim perpetuo boni exsistunt, cum caput speciatim, tum reliqvum corpus recte se habere indicantes: sed ut securius ex ipsis judicetur, alia signa conspecta simul erunt consulenda, quæ si bona sint, proculdubio salutem prædicemus. Soli autem oculi non valent judicium præmonstrare, neque quicquam certi, cui tantum ad prognosticum sit fidendum, habent. Cum in aliquibus febribus continuis aliquando boni oculi appareant, cum tamen febris ad exitium inclinet; hoc tamen raro accidit, quippe oculos recte se habere, ægro ad exitium tendente. Proinde ex bonis oculis

Oculi quinam boni, & spem salutis pollicentur.

c) Lib. VI. Epidem. Sect. 4. text. 26. pag. 1181.

plerumque non levis futuræ ſalutis ſpes habetur. At non modo hi boni crediti, ſed etiam aliquando mali, poſſunt ex accidenti tamen ſalutis nobis argumento eſſe futuræ: utique lucem refugientes, eamque ferre nequeuntes, lachrymantes, intenſe rubri, ſplendidi, caliginoſi, obtuſi, hebetes, diſtorti, tumidi, cavi, clauſi, ſi ita ex criſi futura fiant. Ab his excipio, qui ita non ex morbo redduntur, ſed extrinſecus fiunt, a quibus quicquam certi habere nequimus, quos ex eo cognoſcimus ita eſſe mutatos, quia tales ſtatim in principio mutati appareant, qui per id temporis minime poſſunt critice mutari, ex quo Hipp. *a*) ait, triduo aut quatriduo ex morbi vi oculos malos fieri ac conſpici. Externæ quoque cauſæ facile ab ægrotis intelliguntur. De his Gal. in 1. *prognoſt. com.* 2. *text.* 80. ita habet: *Igitur ex multa vini potione, nonnunquam, & vomitione vehementi, inter initia morbi, lucem refugiunt, itidem lachrymant, & perveruntur oculi, aut ſublimes fiunt, aut tument, aut venulas habent rubras.* Ubi vero criſis eſt futura, natura quippe ac morbo invicem colluctantibus, in oculis mala iſthæc concitantur ſymptomata; lachrymantur enim exempli gratia ipſorum alii aliquando, ſangvine critice e naribus fluxuro; de quo Hipp. *in lib.* 1. *Epid. b*) ita habet: *Quibus in febribus acutis atque adeo ardentibus ſpontaneæ effluunt lachrymæ, his* (ſiquidem reliqua non ſint exitialia) *e naribus ſangvinis eruptio exſpectanda; ſi etiam alia pernicioſe non habeant: nam his, qui incommode habent, non ſangvinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Sed diſtingvamus lachrymas in voluntarias atque in non voluntarias, quas & ſpontaneas vocat; hæ cum ſignis criticis criticam ſangvinis eruptionem indicant, & illæ quippe voluntariæ nunquam quicquam certi ad Prognoſticum præmonſtrant, quod Hipp. nobis expreſſit *in lib.* 4. *Aph.* 52. ita ſcribens: *Quicunque in febribus, vel in aliis morbis, ſponte lachrymantur, nihil abſurdum: quod vero non ſponte, abſurdius, aut abſurdum,* uti Gal. in *com.* viſum fuit. Sed ne Hipp. ſententia obſcuretur, quod in hoc Aphor. dixerit, ſponte

Lachrymarum diſtinctio, & quid in acutis morbis notat.

a) Pag. 37. lin. 10. *b*) Sect. 2. pag. 956.

ſponte lachrymantes nihil abſurdum, quod vero non ſponte, abſurdius: & ſuperius in loco citato, ſpontaneas effluentes lachrymas, ubi non criſin, mortem ſignificare: & in 6. *Epid. a*) *lachrymæ in acutis male habentibus ſpontaneæ, quidem bonæ; involuntarie defluentes, malæ;* difficultati occurremus, dicentes ſpontaneas bifariam lachrymas intelligi: uno modo, ubi nullo intercedente ægrotantium deſiderio defluunt, & hoc eſt, quod Hipp. ſponte & ſpontaneas appellat, quæ invitis ægrotis effluunt ſponte, id eſt, absque ægroti voluntate; altero modo ſponte effluere dicimus, ubi ægrotis ita volentibus effluunt. Gal. vero in 1. *Epid. com.* 1. *text.* 131. Hipp. lib. comm. non dixit ſpontaneas, ſed involuntarias, quo clarius & verius ſententia & veritas explicatur. Sed *ſponte* aliquando ad ægrotum, & aliquando ad morbum refertur. Sed, uno verbo, diſtingvamus lachrymas in voluntarias, & in involuntarias, quas quandoque ſpontaneas dixit Hipp. *b*) *com.* 2. *in text.* 80. quod ſponte, ut dictum eſt, nullo ægroti intercedente deſiderio, effluant; & illas non ſpontaneas, qvæ ex ægrotis utpote fiant. Sed de his ſatis. Ad propoſitum reverſi dicamus, voluntarias lachrymas qvicqvam momenti non habere ad futurum Prognoſticum, atqve ita in morbis acutis ægrotos lachrymare, ait in 4. *Aph. c*) Hipp. nihil abſurdum, nullumqve malum ſignificare, & merito qvidem, cum non ex morbo, ſed ita volentibus ægrotis, effluant. Lachrymæ voluntariæ.

Involuntariæ vero, quæ invitis ægrotis exeunt, perpetuo malæ, niſi criſin portendant ac antecedant. Atque hoc eſt, quod Hipp. *in* 1. *Epid. d*) *text.* 85. de his ita ſcripſit, Galeno ſic *in comment.* ſcribente: *Quibuscunque in acutis febribus, magis autem ardentibus, involuntariæ lachrymæ cadunt, his de naribus ſanguinis profluvium exſpectandum eſt, niſi alia pernicioſe habeant: in male autem habentibus non ſanguinis profluvium, ſed mortem ſignificant.* Sed ut lacrymæ criticæ judicentur, neceſſe erit, ad hoc, ut optima ſit criſis, coctionis ſigna Lachrymæ involuntariæ. Lachrymæ criticæ.

a) Sect. 1. text. 16. pag. 1165. *b*) Lib. 1. Epidem. Sect. 2. pag. 956. *c*) Text. 52. *d*) Sect. 2. pag. 956.

signa fuisse antegressa: atque hæ sunt criticæ nullo modo in morbis damnandæ.

Sanguinis fluxuri signa ex oculis.

Idem sæpius demonstrant fulgoris motus oculis apparentes, obtusiones, ac rubores in oculis, quæ oculorum signa, itemque lacrymas, Gal. *in lib.* 3. *de Crisib. cap.* 11. inter notas sanguinis fluxuri recensuit, ita dicens: *Propria vero signa profluvii sanguinis, quidam fulgoris motus oculis apparentes, quoniam humor est flavus; obtusiones autem, quoniam multus, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obserat, ita ut & oculi lachrymentur, ob fluxus multitudinem, quod etiam accidit in inflammationibus oculorum.* Eodem modo rubidi aliquando videntur, cum malis nonnunquam & naribus. Hebetudines itidem oculorum solent aliquando eruptionem sanguinis e naribus denotare, si modo etiam caput doluerit, quod Hippoc. *in* 1. *Progn. a*) *text.* 32. ita habet: *Accidit his in prima circuitione e naribus fluor, atque admodum juvat, sed requirendum est, num doleat caput, an hebetudines subeant oculorum, si quid horum fuerit, eo tendet.* Non minus etiam ex perturbatione ad splendorem oculorum, una cum surditate capitis, gravitate, atque hypochondrii tensione, profluvium sangvinis significari, in *Coac. præsag. b*) habetur. Oculos vero rubentes illud idem significare, docuit primo Auctor Prorrh. *in lib. c*) 3. dicens: *Cervicis dolores, impense rubri oculi, sanguinis eruptionem ostendunt.* De quibus etiam in Coac. præsag. *d*) *sect.* 2. *text.* 8. ita scriptum est: *Quibus caput dolet, stupore detentis, dolorosis, prærubro oculo, sanguinem profundunt e naribus.* Sed hoc perpetuo verum erit antegressis signis coctionis, quoniam in principio, crudo quidem exsistente morbo, oculi rubri nunquam bonum prænunciant: sed de hoc paulo post accuratius. Aliquando etiam pervertuntur, & distorquentur ex futura crisi oculi, veluti contigit ei, qui in *Dealcis horto* decumbebat, de quo Hippocr. *e*) *Nono superriguit, febris acuta, sudavit, infrixit, deliravit, dexter oculus distortus*

a) Pag. 38. lin. 46. *b*) Text. 195. *c*) Lib. 1. text. 137. *d*) Text. 166. *e*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066.

tus erat, lingua arida, ſitibundus erat, inſomnis. & Galen. *in comm. Nam quod deliraverit in nona, & dextro oculo ſtrabo fuerit, res ſunt, quæ ſolent in judiciis evenire.* Clauſi etiam oculi, ſubinde conniventes, aliquando ſangvinis eruptionem ſignificare *in lib.* 3. *Coac. præſ. f*) *text.* 2. in hunc modum legitur: *Qui in febre continua muti jacent, clauſis oculis, ſubinde conniventibus, ſiquidem e naribus ſanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad ſeipſos redeant, ſervantur: quod ſi nihil horum evenerit, in difficilem ſpiritum redacti, brevi moriuntur.* Siquidem hæc plurimum humorem in caput ſublatum demonſtrant, atque ubi ſequitur inſignis purgatio, critice ſervantur: natura quippe excretione copioſa ab ea humorum multitudine ſublevatur. Quare oculi non raro vel etiam motus eorum mutati, vitiumque patientes, criſin ſolent antecedere, non eſſeque propterea hæc oculorum ſymptomata mala, ſed critica bona denotare, quorum judicium confirmabitur, ſi nullum una malum ſignum illuxerit, atque antea fuerint conſpecta coctionis ſigna: quæ omnia ni una fuerint viſa, nedum mala, ſed plerunque perniciem ſignificantia ſigna oſtendunt. Tria vero criticis bonis ſignis obſervantur, primum ſigna coctionis antegreſſa, alterum mala alia ſigna non illuxiſſe, ac tertium, ægros ab aliquibus ſubſecutis vacuationibus fuiſſe non parum juvatos; & hoc eſt, quod Hippoc. *in* 1. *Epid. g*) *text.* 85. de lachrymarum præſagio locutus, dixit: *Lachrymas involuntarias in acutis morbis ſanguinis eruptionem ſignificare, niſi alia pernicioſe habeant. In male autem habentibus, non criſin, ſed mortem.* Sed age tempus eſt, ut ex oculis quoque exitium præſagiamus, cum de oculorum ſignis ſalutaribus ſatis ſcripſerimus. Malum itaque & exitioſum eſt in acutis morbis, malos oculos ſpectari, cujusmodi ſunt lucem refugientes, lachrymantes, rubri ſeu inflammati, quorum in albo venulæ intenſæ rubeant, liveant, aut nigricent, feroces ſeu fixi, ſeu torpide ſpectantes, hebetes, delaſſati, debiles, ſeu non robuſti, cavi, tumidi, prominentes, conſum-

Oculi ante criſin non vero ſolent mutari.

Oculi quomodo exitium præſagiunt in morbis.

f) Text. 77. g) Sect. 2. pag. 956.

ti, emarceſcentes, ſqualidi, pulviſculoſi, clauſi, ſemiclauſi ſive ſuſpicientes, palpebris non conniventibus, ſublimes, inſtabiles, concreti, ſtupidi, minus, nimis ſplendentes, obſcurati, ſeu obtenebrati, ſplendore carentes, & in quibus pituitoſum excrementum ſpectatur. Hos enim oculos perpetuo malos, nunquam per ſe bonos eſſe, ex infra allegandis locis patebit, ni aliquando, quatenus accidit, critice natura & morbo colluctantibus, hos ita fieri, criſin prænuncient, inter criticaque ſigna recenſeantur, quæ quomodo diſtincte cognoſcantur, nuper a nobis monſtratum eſt.

Hæc omnia oculorum ſigna itaque ſuſpectum acutorum morborum judicium reddunt. Quorum quædam plane ſunt exitialia, utpote venulas in albo oculi lividas & nigras videri, ægrotos non videre & non audire, oculos omni ſplendore eſſe deſtitutos, & omnia nuper dicta cum exitiali aliquo ſigno, omniumque maxime in die judicatoria conſpecta, cum ſignis judicatoriis non judicantibus. Sed præſtabit, ut de ſingulis oculorum hiſce ſignis agamus, & primo prodamus ſigna oculorum præcipua ad exitium prædicendum, quæ *in* 1. *lib. Prognoſt. a) text.* 35. Hippoc. ita eſt complexus, dicens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illachrymentur, aut pervertantur, aut alter altero fiat minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas aut nigras venulas, aut pituita appareat circa obtutum, aut ſublimes tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, aut obtutus ſqualidus, & ſine ſplendore, vel totius vultus color evariet. Hæc omnia mala eſſe & exitioſa, cenſendum eſt.* Addamus ſi non ab aliqua cauſa externa hæc fuerint, utpote, neque a vigilia, neque inedia, neque immodico alvi profluvio, neque ebrietate, neque ab aliqua alia ſimili cauſa. Sed, ut dictum eſt, ſingula propriis capitibus contenta accuratius conſideremus, a viſione ac viſu ipſo incipientes. Quandoque in acutis morbis fit, ut lucem refugiant, minimeque aërem lucidum oculi intueri poſſint, quod ſignum olim in *peſte Patavina* multis fuit familiare, paucique peſte infectorum, in quibus hoc ſignum fuerit obſervatum, fuerunt, qui ſuperſtites evaſerint.

Si lucem effugiant ægroti.

a) Pag. 37. lin. 15.

Qvod

Quod ſignum Hippoc. inter exitioſa recenſuiſſe nuper vidimus. Neque immerito: cum ex Gal. oculi lucem refugiant propter debilitatem viſoriæ facultatis, quæ nonnunquam affectione laborat orificiorum, veluti per lippitudines; & interdum ipſa facultas viſoria affecta eſt, quod exitiale quoque eſt: hæc vero ab illa cauſa ex eo diſtinguitur, quod oculorum orificia minime affecta conſpiciantur. Ægrotos vero in acutis morbis non videre, exitioſum eſt: omniumque maxime, ſi debili jam exſiſtente corpore id eveniat, ut Hipp. *in lib.* 4. *Aphor.* 49. hiſce verbis expreſſit: *In febre non intermittente, ſi vel non audiat, vel non videat, jam debili exſiſtente corpore, mors proxima eſt.* Galen. in oculo totius lucis impedimentum, quod *Amauroſis* dicitur, ſignum imbecillæ facultatis eſſe, in 3. *Prorrhet.* ſcriptum reliquit. Obſcurationes quoque oculorum malas eſſe, ex eod. Hippoc. *in lib.* 6. *Epidem. b*) conſtat; in acutis enim morbis ait Gal. *in comm.* obſcurari oculorum aciem, infirmitatem & interitum viſoriæ potentiæ ſignificare, niſi critice id fiat, quod indicabunt coctionis ſigna, cæteraque alia ſigna, criſin ſignificantia. Ubi vero mala alia illuxerint, ac ſpeciatim cum judicatorio aliquo non judicante, cujuſmodi ſunt omnes vacuationes nihil conferentes, aut has vacuationes obſcuratio hæc oculorum fuerit ſecuta, exitiale eſt: de qua forte Auctor *Coac. præſag. c*) ita habet: *Tumores juxta aures in morbis longis pravi, ſi inde fluor ſanguinis e naribus & tenebræ ob oculos effuſæ moveantur, lethale.* Ipſos vero oculos hebetes videri, extrinſecus quippe ſpectantibus oculos acie hebetes apparere, interioreſque mortuorum oculis ſimiles, lethaliſſimum eſſe, Gal. in 2. Prorrh. *com.* 2. *text.* 16. tradidit: & hoc forte eſt, quod Hippoc. *in* 2. *Epid. d*) dicit: *Quorum oculi non ſunt robuſti, mors in proximo.* Veluti *uxori Theodori* contigit, teſte Hippoc. *in lib.* 7. *Epid. e*) Eodem quoque modo carentes ſplendore, perniciales eſſe in *primo Prognoſt. f*) docuit. Excæcatos videri in morbo mortali, proximum exitium demonſtrari, *Antiphonis filii ſuppurati* exem-

Si non videant.

Si oculi obſcurentur.

Si hebetes conſpiciantur.

Si ſplendore careant.

b) Sect. 1. text. 16. p. 1165. *c*) Text. 105. *d*) Sect. 6. pag. 1053. E. F.
e) Text. 27. pag. 1216. *f*) Pag. 37. lin. 21.

emplum docet, de quo *in lib.7.Epid. a) text.26. & 27.* ſcriptum eſt: *Oculus ſiniſter excæcatus eſt cum tumore ſine dolore, non multo autem poſt etiam dexter, & pupillæ valde albæ & ſiccæ fiebant, & mortuus eſt poſt cæcitatem.* Moribundis aſtantes morituros cito ægrotos, ex oculis ſplendorem amittentibus animadvertunt, cum quo & viſus prorſus perit; & hoc eſt quod Hipp. *in 1. Progn. b)* dixit: *aut obtuſus, ſqualidus, & ſine ſplendore.* His opponuntur oculi feroces, horridi, audaces, Hipp. *in 6.Epid. c) text.15.* Hosque proprios eſſe delirantium ac phreniticorum, plerumque convulſionem accerſentes, aut mortem, cum aliis malis ſignis, Hippoc. in loco citato expreſſit, dicens: *Oculi audacia, delirii ſignum eſt: & dejectio, & fractio, malum.* Et *in 2. Prorrhet. d) com. 1. text. 31.* Hos in phreniticis conſpectos oculos convulſionem denotare ſcriptum eſt, atque exinde mortem; cum phreniticis convulſiones ſuccedere, eſſe pernicioſum, alias demonſtraverimus, atque exitiales phrenitides in haſce finiri convulſiones. Propterea hos ægrotos Auctor Prorrhet. *in lib. 3. e) Prognoſt. text. 56.* magis natura quam medicamentis, ſi Galen. credendum eſt, eſſe tractandos, ſtatuit, cum dicat: *Nigra vomentes, cibos faſtidientes, deliros, quibus oculus ferox, clauſusque, purgare non oportet, pernicioſum enim.* Qvo exemplo plures Medicorum egregie perdocti ſibi propoſuerunt, ut in moribundis prorſus a ſimilibus medicamentis abſtinerent, ne ars Medica ab ipſis infamaretur. Sed ex magnitudine qvoqve oculorum, qvo in morbis qvandoqve alter altero aut minor aut major appareat, exitium prænoſcitur. Inter pernicioſa ſigna Hippoc. *f)* notat, oculorum alterum fieri minorem, & Galen. *in comm.* indicare nobis, exſtingui facultatem regentem, ſtatuit. Non minus malum eſt, ſi majores appareant, in morbo pernicioſo, qvi & multitudine humorum caput gravari, & facultatem exſtinctam, qvod nimirum qvicquam non repugnet humori ad oculos fluenti, indicat; quod ſignum in *puero Nicolai,* Hip-

Oculi delirantium proprii.

Oculorum inæqualis magnitudo mala.

a) Pag. 1217. text. 28. *b)* Vide ſub lit. e. *c)* Sect. 1. text. 19. p 1165. *d)* Lib. 1. text. 88. *e)* Lib. 1. Prorrh. text. 71. *f)* Progn. p.37. lin.17.

Hippocrat. *in* 7. *Epidem. b*) *text.* 85. moribundo vidit, cujus ſexta die dexter oculus major dum conſpiceretur, ſeptima mortuus eſt; qvodqve etiam in *Ermoptoleni uxore c*) moribunda notavit. Sed prominentes ſeu tumidos qvoqve oculos, in acutis morbis, Hippoc. *d*) inter ſigna oculorum lethalia ſtatuit: cujusmodi apparere ſolent in validis capitis doloribus inflammatoriis, qui commoto multo ſpiritu, & calore, ex inflammatione repleti intumeſcunt. Sed de cavis quoque dicamus, qui, niſi ab externa cauſa, per triduum, aut quatriduum, ſi in acutis appareant, perniciem notare, Hipp. eſt Auctor *in* 1. *Prognoſticorum e*) *text.* 15. Qvos ita cavos fieri Galen. *in comm.* docuit, propter virium qvidem imbecillitatem, non omnem, ad vehementem, qvæ nec minimum qvid alimenti oculorum abunde concoqvere poteſt, qvod explicat morbum usque adeo ſævum, cui naturam ſuccumbere ſit neceſſe: cum oculi vero emarceſcant prorſus qvaſi alimento deſtituti, caloris nativi imbecillitate, qvi in ſolis internis partibus exiguus manet, nec ad extimas usque diffundi poſſit, ut poſſit aliqvid ad alimentum oculorum concoqvere, qvo ipſi nutriantur; addo & ſpiritus eadem ratione, qvi pauciſſimi cum ſint in corde ac in aliis internis membris manentes, ad ipſos quidem oculos ideo non defluere, & merito inde oculos contabeſcere, ſiccari, cavosqve conſpici eſt neceſſarium: ex eo enim, qvod hepar percuſſum ſit, ſtatim oculos cavos evaſiſſe Hippoc. *f*) vidit: & obſervatum eſt in multis ante exitium, qvandoqve dextrum, & qvandoqve ſiniſtrum oculum emarceſcere.

Oculi prominentes ſeu tumidi.

Ex motu qvoqve oculorum elucent in acutis morbis ſigna lethalia: oculos enim ſublimes ex ſignis pernicioſis Hipp. eſſe ſtatuit *in eodem primo progn. g*) *text.* 15. qui ſunt, teſte Galeno, *in comm.* inſtabiles, & ſubinde commoti, delirium aut tremorem portendentes; alterutrumqve eſt exitio-

Signa lethalia ex oculorum motu.

b) Pag. 1234. text. 100. *c*) Lib. 7. Epidem. text. 13. pag. 1213. ſub finem hiſtoriæ. *d*) Prognoſt. pag. 37. lin. 20. *e*) Pag. 37. lin. 21. *f*) Lib. 7. Epid. text. 33. p. 1217. *g*) Pag. 37. lin. 20.

tiosum: sed perpetuo, ut Medici firmum judicium exinde colligant, debent alia qvoqve signa, qvæ illuxerunt, attentius cognoscere, qvando oculis instabilibus exitiose conspectis, necesse sit, aliquod aliud lethale signum una illuxisse. Clarius vero Galen. *in* 2. *Prorrhet. comm.* 11. explicat oculos instabiles, dicens, esse non secus, quam, qui eqvum instabilem habent, nunqvam conqviescentes, contraqve concretos & stabiles nunquam moveri, & esse immobiles. Ex qvo merito de his *in Coac. præsag. h*) *sect.* 2. *text.* 38. legitur, oculos assidue nictare, esse perniciosum; non minus qvam fixos, qvos concretos, firmos, stabiles, immobiles vocant. Hos perpetuo esse malos, Auctor *Prorrhet. i*) *in lib.* 2. hisce verbis: *Hebetatus oculus, vitiatusque, & concretus, immobilisque, & tenebrosus si fuerit, malum.* Sed rectius dixisset, *exitiosum,* qvod perpetuo fere lethales sint in morbis acutis, ni ex critica aliqva causa tales evaserint. Gal. *in comm.* scribit, concretos oculos fieri propter moventium oculos musculorum im̃obilitatem, im̃obilitatemque eam propter omnium ipsius musculorum vel resolutionem in neutram partem, vel aliquam, quæ in neutram partem vergit, tensionem proficisci, vel propter exactam moventis musculi potentiæ imbecillitatem, qvod sane admodum est exitiosum, si propter virium languorem hoc fiat, ac etiam convulsis musculis læso principio nervorum in morbo acutissimo, in qvo convelli partes perniciosum esse alias demonstratum est: Gal. *in 6. Epidem. comm.* 2. *text.* 2. scribit concretos oculos, quos Hippocrat. *k*) in textu maxime damnavit, hoc est immobiles, perfectissimam ejus potentiæ exstinctionem significare, a qva musculi, cum naturaliter affecti erant, movebantur. Hipp. *in* 5. *Epidem. l*) *text.* 47. de *Virgine illa pulchra Nerei,* quæ a muliercula lata manu percussa obiit, scripsit, ante mortem oculum stupidum habuisse. Ex situ qvoqve oculorum, perversiones admodum sunt lethales, ni critice appareant, cujusmodi fuit oculus nono die in eo, *m*) qui *in Dealcis horto* stra-

Ex situ oculorum.

h) Text. 227. *i*) Lib. 1. text. 46. *k*) Lib. 6. Epid. Sect. 1. text. 16. p. 1165. *l*) Text. 50. p. 1154. *m*) Lib. 3. Epid. p. 1066. Ægr. 3.

ſtrabo & diſtortus. Hipp. 1. *Prognoſt. n*) *text.* 15. enim inter pernicioſa oculorum ſigna perverſionem recenſuit. Sed tamen hoc diſtinctione opus habet, qvod aliquando oculi (teſte Galeno, *in* 1. *Prognoſtic.*) pervertantur, muſculis ipſos moventibus convulſis; & ſæpius fit in febribus propter humorum multitudinem, qvam cum hæc perverſio oculorum tantum denotet, quicquam certi ex oculorum perverſione ſimili non poterit aſſequi. Plerumque vero pervertuntur oculi in acutis morbis, non ex hac cauſa, ſed affecto principio nervorum, quippe cerebro, eſtqve ſumme exitioſum. In febribus itaque acutis oculorum perverſiones perpetuo malæ ſunt, cum aut humorum plenitudine ſeu multitudine, qvod minus malum eſt, aut ſiccatis muſculis, oculos moventibus, qvod ſi ardentibus febribus, aut phreniticis eveniat, prorſus exitioſum eſt; omnium vero erit exitialiſſimum, has ita perverſiones videri cum facultatis exſtinctionis ſignis, quæ languorem virium nobis fieri innoteſcent, aut aliquem ſenſum diminutum aut ſublatum.

De qvibus Hippoc. perbelle *in libro quarto Aphoriſmorum* 49. dixit: *In febre non intermittente, ſi labrum, vel palpebra, vel ſupercilium, vel oculus, vel naſus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exiſtente, quicquid horum evenerit, mors proxima eſt.* Quæ clarius *in* 1. *Progn. o*) *text.* 15. ita habentur: *Si pervertitur, aut livida palpebra eſt, aut labrum, aut naſus cum aliquo ſigno, mortem prope eſſe, ſciendum eſt.* Quare perpetuo malum, ni critice, ut dictum eſt, appareant oculorum perverſiones, ſignificat, non tamen neceſſario lethale; qvod videns divinus Hippocr. *in* 6. *Epid. p*) *com. text.* 22. ita ſcribit: *Quibus palpebra circumtenditur, malum eſt.* Fiet vero certum judicium ex ſignis antegreſſis, & una conſpectis, & longe melius ex iis, quæ poſtea appareant. Sunt etiam malæ oculorum perverſiones, ſi morbo infernas ac debiles opprimente partes fiant, quod denotent, humorem ad partem nobilem quippe cerebrum ferri; quam

n) Pag. 37. lin. 17. & 29. *o*) Pag. 37. lin. 29. *p*) Sect. 1. text. 16.

rem forte Auctor *Prorrhet. q) text.* 49. ita expressit: *Ex lumborum reversione oculi perversio, mala.* Cum malis vero signis, lethales judicabuntur. De quibus *in eodem. libr. r) Prorrhet.* ita habet: *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibusque aquosæ bilis, multisque, oculorum perversio, signum malum, tum alias, tum si catochi fiant.* Sed rectius exitiosum dixisset; cum perfrictiones in ardentibus febribus, cum evacuationibus non juvantibus, sed lædentibus, sive ex qvibus ægroti in pejus delabuntur, quæ profecto sunt signa judicatoria non judicantia, lethalia, juxta illud Hipp. *) & Galen. *si quæ juvare debent, nedum non juvant, sed ægroti ab ipsis in pejus abeunt, lethale est:* suntqve ex judicatoriis non judicantibus lethalibus. Qvare si cum his appareant oculorum perversiones nedum malum signum, sed perniciale erit dicendum. De iisdem paulo post *Prorrhet. s)* Auctor ita qvoqve habet: *In oculorum perversione, cum febre & lassitudine, rigor perniciosus, Comatosique in his male habent.* Qvare oculorum perversiones cum malis signis, & præsertim judicatoriis malis, lethales merito judicantur: cum lethalibus vero proximum exitium adesse significant. Cujusmodi fuit oculus distortus in *altera ex abortu defuncta* ab Hipp. observatus; de qvo *in libr. 3. Epidem. t) text.* 57. ita habet: *Quarto deliravit, metus, mœstitia, dexter oculus erat distortus, sudor secundum caput, paucus, frigidus, extremitates frigidæ, quæ in acutis morbis lethalia sunt signa.* Sed ex clausione qvoqve oculorum signa prava & exitialia perscrutemur. Cum enim oculi in acutis clausi maneant, neqve aperiri queant, aut propter quandam humorum multitudinem, convellentem musculos oculorum & palpebrarum, aut siccatis, aut resolutis virium infirmitate musculis: quæ sane clausio palpebrarum perpetuo in acuto morbo lethalis, & si aliquando, uti critica, non exitiosa sit, ubi ipsam seqvatur insignis aliqua vacuatio & bona; quod ni

Ex oculorum clausione.

q) Lib. 1. text. 69. r) Text. 81. *) Sparsim in singulis fere Hippocratis libris, cum in genere, tum in specie, hoc pronuntiatum reperitur. s) Lib. 1. text. 89. t) Pag. 1079. Ægr. 11.

ni fiat, plane erit exitialis. Qvod *in* 3. *libro Coac. præsag.* u) *text.* 2. perbelle ita docetur: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur; quod si nihil horum acciderit, in difficilem spiritum redacti brevi moriuntur.* Raro vero fit, ut, cum illis signis, clausi oculi critice appareant, & non nisi in robustissima facultate; proinde majori ex parte lethale est signum. Cum signis vero malis clausos oculos videri, perpetuo lethale, ut Auctor *Prorrhetic.* x) meminit, qui ait: *Nigra vomentes, cibos fastidiente, deliros, quibus oculus ferox claususque, purgare non oportere,* id est, medicamentis opus non habere, & prognostico soli propterea esse relinquendos. In his enim claudi oculorum palpebras contingit, ut Galen. *in comm.* expressit, vel propter claudentium oculos musculorum tensionem, vel propter aperientium imbecillitatem: utrumque in iis est perniciosum. Sed age addamus qvoqve, oculorum suspectiones, pravum ac summe exitiosum signum in acutis morbis esse. De qvibus Hipp. *in* 1. *Prognost.* y) *text.* 14. ita habet: *Considerari convenit hunc in modum suspectiones etiam oculorum per somnum, si quid enim candidæ partis subapparet non commissis palpebris, nec alvi fluor, aut medicamentum in causa est, aut nec ita dormire consuevit, vitiosum judicium exitialeque admodum est.* Hoc signum visum fuit in *Guadagnina olim carissima mea uxore,* antequam moreretur, qvod fuit exitiosum, tametsi per sanitatis tempus consueverit aliqvando ita dormire, sed una alia signa exitialia fuere, quippe comata, extremorum frigiditates, inquietudines, carentia sitis cum lingua scabra & nigra. Quare in morbis acutis perpetuo erit timendum, qvod & Auctor *Coac. præsag.* z) *text.* 28. ita indicavit: *Et extremitatum palpebrarum curvitas, & oculi fixi & assidue nictare, & colores permutare, & palpebras inter dormiendum non committere, perniciosum est.* Ex calore qvoqve oculorum mala signa erunt. Al-

Ex oculorum suspectionibus.

Ex oculorum calore.

u) Text. 77. x) Lib. 1. text. 71. y) Pag. 37. lin. 24. &c. z) Text. 218.

Album oculi rubrum ſpectari, ni critice ſanguinis eruptionis ſit ſignum, qvod ſuperiori capite, qvibus notis diſtinguatur, dictum eſt, exitiale eſt. Ubi itaqve minime criticum eſt ſignum, in acutis oculos rubros videri, perpetuo malum. Qvod ſignum Hipp. *in Prognoſticis a*) recenſuit inter ſigna perniciosa, qvoniam vel ex copia ſanguinis fiat, qvæ in cerebro & in membranulis ſtagnet, ut Gal. *in comm.* docet, aut inflammationem inſignem cerebri & membranarum, qvæ in continuis febribus perpetuo ſunt perniciosa, non minusque, ſi una cum malis ſignis, in diebus judicatoriis, aut qvomodocunqve appareant, omniumqve maxime in phreniticis ſævis. De qvo ſigno Auctor *Coac. præſag. b*) ita habet: *Qui morbi ſuccuſſionem aut pulſationem inferunt capiti, & prærubros oculos habent, deliriumque movent manifeſtum, pernicioſi.* A ſingultu quoque, & vomitu, timendum eſſe hoc ſignum *in lib. 7. Aphor.* 3. ſtatuit; quod, teſte Galeno, rubor oculorum vel cerebrum, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, explicet. Utrumqve in febribus continuis exitioſum apertiſſime Galen. *in 3. lib. Prorrh.* ſcribit: *In febribus continuis oculorum ruborem accedentem aut copiam ſanguinis oſtendere in capite, ex qua oculi rubeſcunt, veluti in lippitudinibus, quæ ex eo diſcernitur, quod cerebro inflammato venulæ tantum, quæ in albo oculi ſunt, rubræ apparent, & ventriculo una quoque ſingultus aut vomitus appareat.* Ex qvo merito Hipp. *in primo Prognoſt. c*) *text.* 15. non dixit ſimpliciter ruborem oculorum, ſed venulas in candido oculi rubras apparentes, perniciem demonſtrare. Omnium vero maxime erit pernicioſum ſignum, ut ſcribit Hipp. in loco citato, *d*) venulas has aut lividas aut nigras ſpectari: nam, Gal. ita interpretante, lividæ apparent, & nigreſcunt venulæ oculorum refrigeratæ; refrigerantur exſtincto calore nativo. Addamus, ut finem præſenti capiti imponamus, ex iis etiam, qvæ in oculis apparent, excrementis, poſſe exitium judicari. In acutis lachry-

a) Pag. 37. lin. 18. *b*) Text. 163. *c*) Pag. 37. lin. 18. *d*) Ibid. lin. 19.

chrymas involuntarias inter exitiosa signa recenset Hippocrat., *a*) quarum quidem causam Gal. refert, aut ad aliquam lippitudinem, aut fluxionem ex capite in oculos; sed in acutis febribus hoc fieri propter facultatis retentoriæ debilitatem, quod summe est perniciosum. Ubi itaque involuntarie profluunt lachrymæ in acutis morbis, neque signa crisis futuræ per sanguinem, præsertim excretionem e naribus, mortem certo exspectandam, Hippoc. *in* 1. *Epidem. b*) tradidit. Pituitam quoque in oculis conspectam notat inter signa perniciosa. *c*) Gal. vero *in comm. text.* 2. 80. tametsi aliquando hic humor, seu excrementum, in oculis spectetur ex aliqua fluxione, ut aliquando in lippitudinibus fit, tamen in acutis morbis propter imbecillitatem regentis oculum facultatis naturalis, quæ impos oculorum concoquere alimentum nequit. Aliquando in oculis apparet quoddam simile excrementum siccum arefactumque, quod Auctor *Prorrhetic. in* 1. *Prorrh. text.* 17. scripsit, signum esse phrenitidis; Galenusque *in comm.* docet, conspici quandoque in tabescentibus, quod ex calore nimio colliquetur id omne carnosum, quod cum in facie, tum in temporibus, factis una & cavis admodum oculis; in phreniticis vero hujusmodi resiccatum & pulvisculosum absque cavitate videri. Ex qua re merito Hipp. *in* 6. *Epid. d*) mala oculorum signa recensens, ait: *Malum est autem & increscens veluti spuma,* quod Galen. *in comm.* 1. *text.* 23. interprete, fit in morbis acutis, cum summe aridi sunt, & vires imbecillæ, præexiguis lachrymulis ab oculis excidentibus; deinde ubi in arescentibus imbecillitate retentricis lachrymulæ in oculos excidentes, ab intenso calore cerebri inflammati resiccatæ, in pulvisculosa excrementa, quæ *Lemas* Græci appellant, hisce de causis signa exitialia, mutantur. Sed tempus est, ut relictis oculis ad alias partes spectandas declinemus.

Ex lacrymis involuntariis.

Ex pituita in oculis conspecta.

CAP.

a) Prognost. p. 37. lin. 16. & Epidem. lib. 1. Sect. 2. p. 956. *b*) Sect. 2. p. 956. *c*) Lib. Progn. p. 37. lin. 19. *d*) Sect. 1. text. 16. p. 1165.

CAP. VIII.

De prædictione ex genis, auribus, naso, labiis, atque dentibus.

Cum genarum, aurium, nasi, labiorum, atque dentium observatio qvandoqve non parum in ægrotis præsagium illustret, merito paucis qvoqve de ipsis agendum duxi. At qvoniam hæ partes non, nisi a suo statu naturali mutatæ, nobis ad prædictionem usu veniunt, idcirco has mutatas considerabimus. Qvanqvam non negandum sit, has nullo modo a suo statu mutatas, bonum qvippiam significare; tamen nunqvam certi qvicqvam ad præsagium habebunt: multi enim moriuntur, hisce partibus parum mutatis a naturali suo statu. Mutatæ vero multum faciunt ad illustrandum præsagium in ægrotis. Mutantur vero aut colore, aut figura, aut deniqve magnitudine; colore inquam, ubi hæ partes aut rubræ, aut lividæ, an nigræ apparent: rubras videri qvandoqve capitis inflammationem, qvandoqve criticam fluxionem denotat, qvod judicium distinguent propria utriusqve signa. Livescere partes has, atqve nigrescere, perpetuo malum, qvod caloris aut exstinctionem, aut suffocationem, aut summam putredinem nobis denotent. Mutatæ vero figura, magnitudine, qvippe cum maxime aut extenuantur, convelluntur, plurimum ad prædictionem faciunt. Sed de singulis nunc accuratius agamus, a maxillis exordientes. Diximus maxillas, seu genas, plerumqve rubras videri, aliqvando liventes & nigrescentes. Rubræ significant aut inflammationem internam vel capitis, vel pulmonum, vel pleuræ, costas cingentis membranæ; aut crisin futuram; aut pus fieri in pulmonibus: qvæ capitis inflammationem ostendunt (qvarum judicium cetera alia signa pathognomonica aperient) solæ non sunt, ita ut non solum genæ rubræ, sed aliæ faciei partes una rubore suffundantur: addatis propria capitis inflammati signa adesse, qvippe dolorem, calorem, & reliqva, uti *in anginosa, quæ apud Metonem.* De qua *in* 7. *Epid. a*) *text.* 19. scripsit: *Quarta convulsa, sine voce, stertor, dentium contritio, maxillarum*

Quomodo hæ partes mutantur.

Maxillarum seu genarum mutatio quid in morbis notat.

Ruber color.

a) Pag. 1215. text. 20.

rum rubor, mortua eſt quinta die. Peripneumonicorum vero, & pleuriticorum maxillas rubras proprium eſſe ſignum, ex Galeno colligitur, qui *in lib.* 2. *Prognoſt. text.* 11. dixit: *Has & propter calorem in pulmone & propter tuſſim acrem rubeſcere, hæc enim ambo calefaciunt vultum, & totum caput, quia ex defluxione in pulmones decumbente vapores in ipſum ferantur.* Quare neque hæ quicquam certi ad prædictionem afferre poſſunt: non minusque & quæ in ſuppuratis apparent; plerumque enim fit, ut in pulmoniis ſuppurationem futuram decernant, cujus judicium pendebit a propriis ſignis: ſed quoniam pauci ſunt ſuppuratorum, qui ſerventur, plures enim phthiſici pereunt, ideo maxillæ hac de cauſa minantur ſuppurationem, phthiſin, & exitium. Sed ipſarum colorem exinde fieri diſtinguent ſuppuratorum propria ſigna, quæ, ut Hipp. docet *in* 2. *Prognoſt.* *) *text.* 61. ſunt, *ſi principio febris non demittat, ſed interdiu tenuior, noctu vehementior ſit; ſi copia ſudoris eliciatur, ac tuſſiendi adſit cupiditas, nec quicquam tamen dignum commendatione exſpuant; ſi oculi cavi reddantur, maxillæ vero ruborem contrahunt, ungues manuum curvantur, digiti vero potiſſimum ſummi incaleſcunt, atque in pedibus tumores conſiſtunt, neque cibum appetunt, & puſtulæ circa corpus erumpunt.* Cujusmodi fuiſſe *uxorem Polycratis* primum peripneumonicam, *a*) & *Metonem* pleuriticum, ſcripſit Hippoc. *in lib.* 7. *Epid. b*) de quo ita habet: *Apprehendebant autem quandoque illum calores tenues, exiguum tempus, ſudores exigui fiebant ad noctem, ſpiritus in febre denſus, maxillarum rubor, circa latus gravitas, & ſub axillam, & ad humeros, tuſſes tenebant.* Eos vero ſuppuratorum, qui ſervantur, ait Hipp. *in* 2. *Progn. c*) *a febre ſubito liberari, puris optimi, non bile permiſti, multam copiam neque difficulter exſpuere, cibumque appetere & rectius ſpirare,* & reliqua: poſtremo diximus maxillas rubras reddi, non raro ſangvine e naribus critice erupturo, qui color non tantum maxillas, ſed totam fere faciem, naſumque præſertim, occupabit; cujusmodi colo-

Quomodo in ſuppuratis conoſcitur.

Quando criſin notat.

Tt rem

*) Pag. 42. lin. 25. & ſeq. *a*) Epidem. lib. VII. pag. 1211. text. 9.
b) Pag. 1234. text. 101. *c*) Pag. 42. lin. 45. & ſeq.

rem Galen. vidit in *juvene Romano,* febricitante paululum, antequam ſangvis e naribus erumperet, ut ex libro de *Præſ. ad Poſthum.* conſtat. Ubi vero futura ſit criſis vel per ſanguinem, vel per ſudorem, alia qvoque critica ſigna apparebunt, quorum præcipua ſigna ſunt in excrementis concoctio apparens, morbi tempus, quod ſtatum & vigorem vocant febris, aucta graviaque ſymptomata, vel de novo oborta, vel plurimum aucta. Cujusmodi fuerunt obſervata in *Teoclis cognata,* de qua Hipp. *in eod. lib. 7. Epid.* *) *text.* 25. ita habet: *Teoclis cognata, quæ ſuperius habitabat, ſub Pleiades febris acuta: ſexta videbatur ceſſaſſe: lavit veluti ſedata febre. Septima mane maxilla valde rubicunda, utra non memini. Veſperi febris venit multa: Lypothymia & aphonia erat: non longe vero poſtea ſudor, & quies ceſſante morbo ſeptima die.* Maxillæ itidem apparent aliquando lividæ & nonnunquam nigreſcentes, quæ ſi cum malis ſignis illuxerint morbo, mortem prænunciant; nam hæ caloris exſtinctionem denotant. Sed de his coloribus ſuperius ſatis accurate egimus. Nunc de auribus agamus, quæ & ipſæ aut colore livido in morbis exitioſis apparent, aut contractæ, aut frigidæ, aut cum pure, aut dolore acuto, aut tinnitu, quæ itidem multum ad prædictionem faciunt. Lividæ & nigræ ſpectantur in acutis morbis, calore nativo exſtincto aut ſuffocato: frigidæ & contractæ in acutis ſunt lethales, *Hipp. in* 1. *Progn. a*) *text.* 7. ſcribente. Dolores in auribus acutos non carere periculo docuit Hipp. *in* 3. *Progn. b*) dicens: *Aurium dolor acutus cum febre continua ac vehementi difficilis eſt, periculum enim delirii abolitionisque imminet.* Sed tametſi hujusmodi dolores non perpetuo obſervatum ſit difficillimos morbos præmonſtraſſe, ut pauci ſint, qui ab ipſis evadunt; perpetuo tamen cum febre continua & acuta pernicioſi eſſe ſolent, ob inflammationem ratione viſceris nobilioris malignam: plures vidi ita affectos periiſſe, & ſpeciatim *Guadagninam meam dilectiſſimam uxorem;* in ipſa enim, ardenti febre maligna vexata, principio hujusmodi dolor acutiſſimus apparuit: ſed ad rem noſtram. Dolor itaque

Lividus vel niger

Aures quid ad præſagium in morbis faciunt.

Lividæ & nigræ.

Aurium dolores acuti quid.

*) Text. 26. p. 1216. *a*) P. 36. lin. 32. *b*) P. 44. lin. 45.

itaque cum *Hippoc.* aurium acutus in acuto morbo perpetuo difficilem morbum oſtendet. Sed tamen non raro fit, ut aures ſuppurentur, ab ipſisque decretorie effluat pus, atque ægroti dolore liberentur. Cujusmodi fuit *Emyris filius,* ut ſcribit Hipp. *in* 4. *lib. Epid.* *) qui critice pure erumpente ſeptima die fuit judicatus. Sonus quoque aurium in iisdem morbis magni momenti eſſe ſolet ad præſagium indagandum, ſed cum de hoc ſymptomate alias ſcripſerimus, pauca attingemus: hocque præſertim, ſcilicet in acutis febribus, principio tinnitum ægrotos ſentire, pravum ſignum eſſe, quod aut cerebri inflammationem, aut futurum delirium oſtendat, vel bilem, quæ per venas fertur, in ipſis exæſtuare, ex qua concitati ſpiritus ad caput transmittuntur. In ſtatu vero, conſpectis ſignis coctionis, critice ſæpe hujusmodi ſymptoma apparere ſolet. De quo ſigno legitur *in lib.* 4. *Coac. præſag.* †) *text.* 18. *In ardentibus ſuperveniens ſonus aurium cum hallucinatione oculorum & narium gravitate, hi inſaniunt, niſi ſanguis e naribus fluxerit.* De palpebris, naſo, labiis, Hippoc. *in* 1. *Prognoſt. a*) *text.* 15. ita habet: *Si pervertitur, aut livida palpebra eſt, aut labium, aut naſus cum aliquo alio ſigno, mortem prope eſſe ſciendum eſt.* Et merito ſane dixit *cum aliquo alio ſigno,* utpote pernicioſo, cujusmodi eſt, quod alibi expreſſit, ut non videant, aut audiant ægroti, jam ſcimus exitium in foribus eſſe. Hoc idem Hipp. *in* 4. *Aph.* 49. ita expreſſit: *In febre non intermittente, ſi labium, vel oculus, vel naſus, vel ſupercilium pervertatur, quicquid horum fiat, mors proxima eſt.* Quandoque labium tremulum criticum præcedere criſin per vomitum, Gal. *in* 3. *de Criſ. cap.* 1. docuit. Veluti *in Chærione b*) fuit obſervatum, & Hipp. *in* 6. *Epid. com.* 8. *c*) *text.* 36. ex Valeſii diviſione, ſcripſit: *labia in tertianis febribus critice ulcerari,* quod ſignum criticum omnibus, vel etiam ignaris mulierculis, notum eſt. Neque Avicenna, neque alii Arabes ignorarunt. Sæpe vero fit, ut critice hæ partes convellantur, quippe criſi pro-

Aurium ſonus quid notat.

Labium tremulum quid notat.

 xime

*) Pag. 1138. text. 40. †) Text. 131. *a*) Pag. 37. lin. 29. & ſeq.
b) Epid. lib. 3. p. 1072. Ægr. 5. *c*) Text. 41. p. 1201.

xime futura, quod critica ſigna prope præmonſtrabunt. Dentium vero convulſionem exitialem eſſe cum Hippocr. tradidit *in Prorrh. d*) tum ego ſæpius in praxi vidi: Hipp. *in* 1. *Prognoſt. e*) *text.* 21. de his ita habet: *Si quis ſtrideat dentibus, non conſuetus a pueritia ita efficere, inſania ſignificatur, ac mors, ſed in utrisque futurum prædicere periculum, neceſſe eſt. Si vero mente commotus ita efficiat, admodum exitioſum jam eſt:* & Galen. in comment. *Stridere dentibus, quibus ab initio non erat conſuetum, futuri delirii accidens eſt: ſi vero abeundo interdum ægrum offendas, utrumque perpeti, delirare & ſtridere dentibus, hunc jam eſſe prope mortem arbitrare.* Idem fere *in lib.* 2. *Prorhet. f*) *text.* 13. ait: *Dentium ſtridorem, quibus non eſt ſanitatis tempore aſſuetus, experiri, pernicioſum.* Cujusmodi vidit in *anginoſa, quæ apud Metronem habitabat,* quæ per diem, antequam moreretur, [ut refert Hippoc. *g*)] dentium habuit contritionem, & cum exitialibus ſignis. Itaque dentium ſtridores perpetuo in acutis morbis exitiales ſunt, quod fiunt læſo nervorum principio, aut temporum, maxillarumque muſculis ab igneo calore immoderate ſiccatis, ac exinde convulſis, quas convulſiones eſſe inſanabiles alias a nobis fuit demonſtratum: ſed aliquando contractum labiorum alvi bilioſam eruptionem ſignificare, *in* 2. *Coac. præſag. h*) legitur, & Gal. *in* 3. *de Criſibus,* labium tremulum inferius criſin per vomitum. Sed nunc ad linguam deſcendamus, quæ in morbis acutis ad præſagium aſſequendum utiliſſime a Medicis obſervatur.

Dentium convulſio vel ſtridor exitialis.

CAP. IX.

De prædictione ex linguæ obſervatione.

Linguæ inſpectio in acutis morbis ita utiliter obſervatur, ut non parvam in quibusdam ægrotis partem præſagii habeat. Hippoc. *in 6. Epid. com.* 5. *i*) *text.* 14. ſcribit: lingvam variis coloribus varios humores exſuperantes oſtendere. Quod hiſce verbis explicavit: *lingua lotium ſignat.* *Linguæ*

Lingua quantum ad præſagium facit.

d) Lib. 1. text. 48. *e*) Pag. 37. lin. 52. & ſeq. *f*) Lib. 1. text. 48. *g*) Lib. VII. Epid. text. 20. p. 1215. *h*) Text. 240. *i*) Text. 13. & 15. pag. 1185.

Linguæ virides biliosæ: Biliosæ autem a pingui, rubræ vero a sanguine, nigræ ab atra bile, aridæ a fulginosa exustione, & ab uterino membro, albæ vero a pituita. Ex quibus sane facile est, humores noxios prævalentes dignosci, quippe quod quisque color, quo lingua infecta conspicitur, humorem denotet particularem. Sed distinguendum erit, an lingua hujusmodi mutationem ex vapore aut humore obtinuerit, aut ex potu, aut cibo, aut medicamento, aut ex destillatione e capite, cum ipsa totis iis caussis immutatur: idcirco necesse erit, ut dignoscatur a nulla prædictarum causarum, sed tantum a vapore aut humore e venis, & arteriis, in lingvam sublatis; facilius enim ipsa iis tingitur, quod habeat substantiam flaccidam, laxam, mollem cum amplitudine venarum. De qua re Gal. in nuper citato ita habet: *Etenim grandioribus venis prædita lingua, & inani substantia spongiam referens, aliis duris densisque particulis paratior est, ut serosos intra se humores admittat, ab illisque colores instar lanarum suscipiat.* Sed, his præmissis, linguæ præsagium attingamus. In omnibus acutis morbis lingua, bene valenti similis, optima est, dummodo non ex aliqua externarum causarum, quippe a potu, cibo, medicamento, aut ex defluxione ex capite, fiat. Hæc in temperatis corporibus erit, quo colore subrubra, mollis, proportionata magnitudine, quæque nullo, & ad gustum, & ad loquelam, vitio tenetur. In acutis itaque morbis, ac maxime in febribus ardentibus, & synochis, linguam ita videri, est bonum; color enim ipsius subruber si apparet, significat humorem noxium ac morbificum neque plurimum esse, neque admodum putridum ac accensum, quo ita affecto, lingua necessario fit aut flava, aut crocea, aut nigra, aut admodum rubra; quando, ut ex Hippocrate dictum est, necesse sit, humorum in corpore exsuperantium biliosorum, aut adustorum, aut pituitosorum, linguam ipsorum vaporibus infici, ac tingi. Mollis itidem non ex cibo, potu, aut medicamento, aut destillatione capitis conspecta, interius viscera multum calorem non occupare denotat, ut propterea ægroti, propter hanc

Linguæ color subruber quid notat.

Lingua mollis quid notat.

causam, neque multum sitiant. Ex pituitosa vero e capite ad fauces destillatione cognoscitur ac distinguitur propriis signis, quorum est præcipuum si ægroti plurimum dormiant, plurimumque interius sentiant calorem. Hæc enim destillatio, irrigans fauces & linguam, facit, ut nedum lingua minime exarescat, sed vel etiam sitim ipsius demulceat. Hinc Hippoc. *a*) dicebat, tussientes non valde sitire, ac propter hanc causam expedite quoque ægroti loqvuntur. Atque hæc est lingua non mala in acutis morbis. Aliquando mutata a suo statu naturali solet etiam boni judicii esse indicium, nimirum critice, ubi in periculosis anginis, humore ad fauces & ad ipsam linguam transmisso, admodum inflammata, & mole aucta apparet; itidem quandoque convulsa & tremula hoc modo apparet; sed ea est propriis signis criticis judicanda, quæ præcessisse est necesse; atque hæc de bona lingua, nunc de mala. Quæ est, quovis modo mutata ac vitiata, aut colore, aut magnitudine, aut substantia: colore quidem mala, in acutis morbis, est alba, crassa, cænosa, quam vidi in quadam febrium Epidemicarum, olim *Genuæ in Lyguria* grassatarum, constitutione, quæ nobis fuerat argumento, in his corporibus multitudinem pituitosorum crassorumque humorum prævaluisse, atque magnum quoque viscerum calorem adfuisse. Sed tamen hæc in iis quicquam certi de salute & interitu non denotabat. Quare hæc tametsi bona non sit, quod morbos ex multa copia pituitosorum & crassorum humorum, biliosis mistorum, & putridorum, tantum foveri explicet; tamen ex hac ipsa, nisi conjunxerimus alia prava symptomata, minime mortem prædicemus. Sequitur flava, quam viridem Hippoc. vocat. Hæc multitudinem bilis, ac ab hoc ipso humore putrefacto morbum profectum significat, illumque periculosiorem. Hac nigra est periculosior, quæ adusti sanguinis copiam, ceteris humoribus, ut a natura corrigatur, difficiliorem, præmonstret. Hæc ignearum seu ardentium febrium cum summo squalore est propria, perpetuoque non parum timenda, omniumque maxime, si

Lingua quænam mala.

Cænosa.

Flava vel viridis.

Nigra,

a) Sect. IV. Aphor. 54.

una

una adfuerint ſigna alia pernicioſa. Solet itidem ardentes peſtilentes detegere. Ex quo, ut dictum eſt, propria acutorum morborum eſſe merito videtur, quod perbelle *in Coac. præſag. a) ſect. 2. text.* 20. ita habetur: *Quæ vero valde nigreſcit, judicium fieri in quatuordecim diebus indicat.* Subdidit *periculoſiſſimam eſſe nigram & pallidam*, forte eam, quæ ex pallida nigreſcat: & merito ſane, cum in jecore incendium augeri nobis ſit indicium; quippe, cum prius bilis, ſangvinis loco, progenita eſſet, ex qua ad flavum lingva tingebatur, poſtea aucta inflammatione, aduri ſangvinem, atrumque evadere, qui eſt omnium deterrimus. Tertio nigram quoque cum tremore, ſeu tremulam, ut poſtea quoque docebimus, damnat Auctor *Coac. b) præſ.* ita dicens: *Tremulæ linguæ quibusdam alvum liquidam reddunt. Nigro vero in iis facto colore, mortem denunciant.* Lividi coloris lingva omnium maxime eſt lethalis, quod fiat in ipſa lividus color, vel ex mutatione a flavo aut rubro in nigrum, propter ingentem viſceris alicujus inflammationem, & caloris extranei abundantiam, cum defectu innati, vel exſtinctione caloris nativi. Hanc declarant reliqua ſigna, facultatem exſtingui demonſtrantia, quæ alias ſcripſimus. Rubram quoque ſæpius in anginoſis affectibus & peripneumonicis peſſimam eſſe, Medici obſervant. Sed hujus malitiam augent & confirmant pernicialia alia ſigna. Cujusmodi fuiſſe lingvam illius *anginoſæ*, quæ apud *Ariſtionem* agebat, quæ quinta die obiit, ut meminit Hipp. *in libro 3. Epid. c) text.* 18. *& filii Balis*, de quo itidem ipſe *in libro ſeptimo d)* ſcripſit, qui obiit die nona. Mole aucta lingva in anginis aliquando ita viſa eſt, ut vix ore poſſit contineri; ſed plures, recte curati, ſanitati fuere reſtituti, non pauci ſuffocati. E contratio multis usque adeo imminutæ linguæ, præ nimio calore, humido omni fere exhauſto, (quod eſt ſignum intenſiſſimi caloris, morbique maxime timendi:) apparent; ſed ad rectum judicium faciendum alia ſigna erunt conſulenda. Sed magna & nigra lethalis eſt: quod exſtinctum iri

Nigra & pallida.

Nigra cum tremore.

Livida.

Rubra.

Mole aucta.

Imminuta.

Magna & nigra lethalis.

a) Text. 229. b) Text. 233. c) P. 1075. Ægr. 7. d) Text. 19. p. 1215.

iri innatum calorem ſignificet; qualem habuit *juvenis*, quæ vigeſimum ætatis annum agebat, & a pharmaco corruptorio, ut refert Hipp. *in lib.* 7. *Epid.* *) *text.* 37. quarto die periit. Quod ad ſubſtantiam linguæ attinet, quædam admodum molles ſunt, combibita multa humiditate: quædam admodum ſiccæ, aſperæ, inæquales, horridæ, ſciſſæ, ulceratæ; quædam cum parvis tumoribus; quædam harum calidæ; quædam frigidæ tactui apparent; quædam cum proportione ſiti reſpondente; quædam ſine ſiti. Siccantur & areſcunt lingvæ in omnibus febribus, ſed omnium maxime in ardentibus, ac non minus phreniticis: propria videtur ſicca & aſpera ardentium febrium, ut Gal. *in* 1. *Prorrh. text.* 3. monuit; quæ fit calore febris vehementer ſicca, immoderatique caloris eſt nota: hæ linguæ primum ſiccæ, & aridæ fiunt, mox inæquales, duræ & horridæ, & demum immoderata ſiccitate ſcinduntur & ulcerantur; non ſecus quam terra, nimis ſiccata a ſole, rimis ac fiſſuris ſæpius ſcindatur immoderata ſiccitate: duræ & horridæ peſſimæ ſunt, phreniticorumque propriæ, cum propter proximam inflammationem lingva maxime ſiccetur. Hinc Auctor *Prorrheticorum a*) lingvas denſas, ſeu duras & aridas, phreniticas appellavit. De his *in Coacis præſagiis b*) ita legitur: *Lingua, quæ in principio quidem inhorruit, in colore vero permanet, progreſſu autem temporis exaſperatur, liveſcit & rumpitur, lethalis eſt.* Ceterum ex aridis lingvis quicquam recte, niſi aliorum quoque ſignorum judicium adjunxerimus, de præſagio non habetur, cum eæ non ſint ſufficiens ſignum ad mortem prædicendam; plures enim, qui tales lingvas habuerunt, gravi morbo etſi conflictati, convaluerunt. Cujusmodi fuit, quam in *muliere trimeſtri fœtu gravida, c*) in *littore habitante*, & in *virgine Lariſſæ, d*) & in aliis Hipp. vidit.

Sicca & arida.

Inæqualis.

Dura & horrida.

Hæ

*) Text. 83. p. 1229. quanquam hoc loco de *Teſimi conjuge* iſthæc prædicentur; haud tamen alium caſum hic ab Autore noſtro innui patebit legenti ſubnexas Foeſy Adnotat. & Epid. Lib. V. text. 53. p. 1155.
a) Lib. 1. text. 3. *b*) Text. 229. *c*) Epid. lib. 1. Ægr. 13. pag. 990.
d) Epidem. lib. 3. Ægr. 12. pag. 1110.

Hæ ſi nigræ quoque ſint, perniciales magis; ſed ut dictum eſt, debemus quoque, ex iis ut exitium prænoſcatur, alia pernicialia ſigna una obſervare, quæ in *uxore Dromeadai, e)* & in illo, *qui caleſcens cœnavit & potavit largius, f) Hermocrate g)* & in aliis multis Hipp. una cum lingva nigra vidit. In anginis quoque ita præſiccatæ, peſſimæ ſunt, quod inflammationem internam maximam denotent, qua omnes ſuffocantur: qualem vidit Hipp. in illa *anginoſa, h) quæ apud Ariſtionem* agebat, quinta die mortua. Hæ quoque fiſſæ atque ulceratæ apparentes argumento ſunt, malignioris inflammationis, ac efficacioris. Ego in multis, malignis febribus vexatis, ſqualore obſitas, ſciſſasque, ac puſtulis refertas vidi linguas, qvi non omnes perierunt. Rhaſis *in libro decimo cap.* 31. ad *Regem almans* ſcribit nihilominus: *Cum linguæ apparuerint puſtulæ, ciceribus magnitudine æquales, fueritque febris vehemens & acuta, æger in principio ſequentis diei morietur.* Qvare aridæ, duræ, aduſtæque, & maxime nigræ, ſi cum aliis ſignis malis appareant, exitium præſagiunt, omniumqve certiſſime, ubi, linguis ita areſcentibus, aſperisque exſiſtentibus, ægroti non ſitiunt. Hoc enim in ardentibus febribus eſſe ſignum pernicioſiſſimum, in ſuperiori libro ſatis a nobis eſt explicatum: hoc qvidem apparens ſignum, nota eſt aut delirii, aut exſtinctæ facultatis, ut Galenus *in primo Epidemiorum* tradidit. Ubi itaqve lingua aduſta & ſicca ſine ſiti apparuerit, proculdubio aut delirium, aut mortem, prædicemus: mortem ſi una alia fuerint pernicialia ſigna, qvalia in eo, *qui caleſcens cœnavit,* & in *Hermocrate* moribundis Hipp. vidit. De illo qvidem *in primo Epid. com.* 3. *i) text.* 29. ita habet: *Quidam caleſcens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta nocte, febris acuta. Hypochondrii dextri dolor, ſubmollis in partibus internis inflammatio: noctem moleſte tranſegit, urinæ ab initio rubræ, craſſæ, depoſitæ non ſubſidebant, lingua*

Nigra. Præſiccata. Fiſſa & ulcerata. Aduſta & ſicca ſine ſiti.

e) Epidem. lib. 1. Ægrot. 11. pag. 987. f) Ibid. Ægrot. 12. pag. 988. g) Epidem. lib. 3. Ægrot. 2. p. 1062. h) Ibid. Ægrot. 7. pag. 1075. i) Ægrot. 12. pag. 988.

gua præarida: non valde erat sitibundus. Et de *Hermocrate b)* cum primum dixisset, habuisse initio linguam adustam, fuisse surdum, vigilem, non admodum sitibundum, cum urinis crassis & turbidis, postea addidit: *Die 20. est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat, aliquantisper comatosus. Circa diem vigesimum quintum incaluit, alvus lubrica, cum fluxione tenui & multa, proximis diebus acuta febris, lingua combusta est, vigesimo septimo defunctus.* Hujus ægroti linguam adustam sine siti, unum fuisse ex iis, qvæ exstingui facultatem indicant, multa una visa symptomata certo affirmarunt, qvippe non sitire, a cibo perpetuo abhorruisse, & reliqva. Qvare lingua adusta, absqve siti, in acuto morbo, uti dictum est, vel delirans, vel moribundum corpus præsagit. Sed caute tamen ex his duobus signis erit præsagiendum, qvando, ut in principio hujus capitis docuimus, sæpe lingva exarescat, ac adusta videatur, ægrotiqve non sitiunt, atqve neqve hos delirare, neqve exstingui facultatem observemus. Hoc fit ex humoris pituitosi e capite distillatione, irrigante fauces, sitimqve compescente. At hoc cognoscimus ex hac causa fieri, vel eo qvod tota lingua in his non arescat; nam ubi in ardente febre destillat humor pituitosus, linguæ non tota substantia arescit, sed pars juxta radicem tantum, atqve cito humore abluta lingua emollescit. Addatis hos non vigiles esse, sed somno uti convenienti, qvod partes corporis superiores plurimum humiditatis habeant. In qvibusdam vero apertissime destillatio ad fauces dignoscitur ex crebra, qva coguntur uti, exscreatione, humore multo descendente e capite. Qvare ubi, non destillante e capite humore, lingva in ardente febre, sicca, aspera, atqve adusta sine siti appareat, aut delirium, aut exstingui facultatem, prædicendum erit. Addamus aridam linguam qvandoqve calidam, qvandoqve tactui frigidam apparere; hanc exitialem esse, qvod non nisi in magnis inflammationibus, con-

Arida quandoque calida quan-

tracto

b) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 2. pag. 1062.

tracto intus calido innato atqve humido, propter penuriam & exſtinctionem nativi: calida tactui aſperaqve apparens, non ita eſt periculoſa, ſed in principio periculoſior, qvalis in *Hermocrate c*) in principio fuit ab Hippocrate obſervata. Tremulæ, ſeu trementes, qvoqve in acutis morbis apparent, qvæ, ſi intenſiſſimam ſiccitatem ſecutæ ſint, prorſus exitiales erunt: nam ea ratione, qvippe propter ſiccam ex igneo affectu intemperiem, animali facultate debilitata, linguas tremulas reddi, Galen. *in primo Prorrheticorum* docuit. In phreniticisqve exitioſis hoc ſymptoma apparere ſolet. Hinc Auctor *Prorrheticorum in* 1. *lib. d*) dixit: *Linguas obtremeſcentes, ſignum eſſe non conſtantis mentis.* Ex phrenitide qvippe cerebro patiente, calidaqve exſiſtente affectione, lingva qvieſcere non poteſt. Eadem ratione convelluntur linguæ, ex qvo ægroti balbutiunt, neqve recte loqvi poſſunt ſæpe ante mortem: & hæc duo ſymptomata, linguam ſcilicet tremulam & convulſam, in perniciali phrenitide Medici deprehendunt familiarius. De qvibus Galen. *in primo Prorrheticorum text.* 19. ita habet: *Tremor igitur linguæ accidit, debilitata propter ſiccam prædictæ affectionis intemperiem animi facultate.* Convulſiones vero ſiccitatem muſculorum ipſius, una cum capite affectorum, conſeqvuntur; ſicut & vox obtremiſcit propter infirmitatem, qvæ ab humorum contracta eſt intemperie: prædicta autem hæc omnia ſymptomata, qvæ ob ſiccitatis capitis intenſionem fiunt, mentis motionem fieri qvoqve indicant. Univerſis autem muſculis induratis, linguam tremulam & balbutientem fieri, eſt pernicioſius, quippe propter immoderatam eam, qvæ in cerebro facta eſt, ſiccitatem. At ne noſtrum nos fallat præſagium, diſtinguendæ ſunt cauſæ linguæ trementis & convulſæ; ſiquidem veluti dictum eſt, ſi fiant immoderate ſiccatis muſculis, ipſorumque capitibus ac nervis, exitiale profecto erit; & ſi in iisdem nervoſis partibus, humore aliquo repletis, lingua tremat, & convellatur, non exitioſum: ex qua cauſa tremunt, & convelluntur non raro lin-

[Margin notes: doque tactui frigida apparet. — Tremula. — Convulſa. — Tremula & convulſa quando non exitialis.]

c) Epidem. lib. 3. Ægr. 2. p. 1062. d) Text. 20.

guæ in principiis morborum, propter humorum multitudinem; ut *Pythiori* contigiſſe ſcripſit Hipp. *e*) & quando criſis aliqua ſit futura. Qvi tremores & convulſiones inter judicatoria ſigna merito recenſeri debebunt. Sed de his alias, cum de prædictione a tremoribus & convulſionibus egerimus. Diſtinguamus itaque de iis ad præſagium linguarum ſymptomata a ſiccitate profecta, quæ perpetuo erunt exitialia, ab iis, quæ repletione fiunt: hæc vel in principiis morborum fiunt, aut una cum ſignis decretoriis aliis; illa vero non niſi calidiſſimum ſicciſſimumque morbum conſeqvuntur.

CAP. X.

De prædictione ex faucibus, & dorſo.

Fauces quid ad præſagium faciunt in morbis.

Fauces in gutturis inflammationibus, quos affectus Medici *Anginas* appellant, ſolent non raro magni momenti eſſe ad præſagium, cum in iis affectibus optimum fit fauces tumidas & inflammatas ſpectari, quod morbum foras verti ſignificent. De quo Hipp. *in lib.* 3. *Prognoſticorum, f*) ait: *Securiſſimum vero eſt, ſi tumor & rubor quam maxime foras vertatur.* At non ſemper, in acutiſſimis periculoſiſſimisque anginis, ſatis eſt ad ſalutem præſagiendam, fauces rubentes ac inflammatas ſpectari, cum ſæpius etiam in exitialibus appareant, ex magna ſane inflammatione, nedum internas gutturis partes, ſed quoque externas fauces, opprimente. Proinde optimum erit una cum faucibus, pectus, cervicem, aut collum rubrum ac maxime inflammatum ſpectari. Quam rem Hipp. *in eodem lib. g*) *text.* 20. ita expreſſit: *Quibuscunque ſimul fauces rubent, & cervix, ſunt hæ anginæ diuturniores, maxime vero ex ipſis ſervantur, ſi & cervix & pectus traxit ruborem, nec ſacer ignis intro recurrat. Exitialiſſimas vero anginas eſſe, ac celerrime interimentes,* ait, *h*) *quæcunque nec in cervice, nec in faucibus, conſpicuum aliquid efficiunt, plurimum & doloris ac ſpirationis difficultatem inferunt.*

e) Epidem. lib. 3. Ægr. 1. p. 1059. *f*) Pag. 45. lin. 20. 21. *g*) Pag. 45. lin. 12. & ſeq. *h*) Paulo ante, lin. 4.

runt. De his doloribus Auctor Coac. præſ. *i*) *lib.* 2. *ſect.* 2. *text.* 43. ait: *Faucium dolores ſine tumore, ſuffocantes:* & Hipp. *in* 4. *Aphor.* 34. *Si a febre detento, tumore non exſiſtente in faucibus, ſtrangulatio repente ſupervenerit, lethale.* Sed de his ſatis. Nunc ad dorſum deſcendamus, cujus quidem inſpectio & ad naturam malignarum febrium cognoſcendam, & non minus ad præſagium, Medicis omnibus eſt ſatis familiaris, & præſertim in febribus acutis.

Dorſum quid ad præſagium in morbis.

Certum eſt dorſum in iis aliquando puſtulis parvis, milio ſimilibus, & aliquando maculis parvis, pulicum morſibus perſimilibus, aliquando magnis latisque refertum, conſpici. Quod ſpectari, aliquando bonum, ubi natura præſertim critice excernit humores ſumme putridos; quandoque malum & exitioſum. Bonæ ſolent eſſe, cum puſtulæ, tum maculæ ipſæ, ſi una cum ſignis coctionis appareant, quas omnino ſequitur morbi allevatio. Ægroti enim ab ipſis erumpentibus maxime juvantur. Ex colore, rubra exanthemata meliora cenſentur, quæ ſanguinis copiam, neque ipſum igneo calore exuſtum, denotent. Bonæ itaque ſunt criticæ, quæ cum ſignis coctionis apparent, & quæ, cum inceperint, numero atque magnitudine augeantur. De quibus legitur *in Coacis præſagiis: k*) *Quibus in febre continua puſtulæ toto corpore excitantur, lethale, niſi ſuperveniat purulentus abſceſſus.* Galen. ſcripſit *in lib.* 5. *meth. med.* In quadam peſtilentia illos evaſiſſe, quibus exanthemata nigra toto corpore multa confertim apparuerint. Raro tamen quicquam certi ad ſalutem prædicendam ex iis habetur; ubi plerumque exitialia ſigna ſunt. Sunt vero perpetuo mala, cum maligniſſimam naturam morbi ſignificent; peſtiferorum enim morborum ſunt indicia, quod & *Thucydides* non ignoravit, cum in ea ſæviſſima peſtilentia, quæ *Athenas* devaſtaverat, obſervavit, corpora eo malo infecta ſcatuiſſe his exanthematibus. Colore deteriores ſunt lividæ & nigræ. Has enim maculas inſignem humorum putredinem, & caloris exſtinctionem denotare, nos alias oſtendimus. Cum ad

i) Text. 262. *k*) Text. 114.

ad copiam, parva intus recurrentia, & evanescentia exanthemata pejora exsistant, quod naturam cœpisse humores excernere, præ imbecillitateque non potuisse, denotet. De quibus Hipp. in 1. *Epid. a*) dixit: *Exanthemata parva, & non pro dignitate excretionis morborum, & cito rursum evanescentia, mala.* Addamus pustulas, ac exanthemata, mala quoque esse parva, nec augescentia & pauca, quæ meminit Hipp. *in Epid. b*) de *Sileno*, dicens: *Frigidus toto corpore sudor, papulæ cum sudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant.* Demum perniciosa sunt, quæ una cum perniciosis signis erumpunt. Qualia in *Sileno* atque in *Critone c*) moribundis apparuerunt.

CAP. XI.

De prædictione ex hypochondriis, & primo de iis, quæ salutem significant.

Hypochondrium quid vocatur. Ex hypochondriis præsagium venaturi, primo quid nomine hypochondrii intelligendum sit, dicamus. Siquidem Gal. *in 2. lib. Aph.* 35. scribit: epigastrium, id est, abdomen dividi in hypochondrium, præcordium, atque ventrem inferiorem, ἦτρον Græcis dictum; per hypochondrium vero eam partem intelligit, quæ a costis spuriis ad umbilicum usque pervenit; & clarius *in lib. 2. Prorrh.* scripsit, partes supra umbilicum utrimque ad latera, spuriis dictis costis subjectas, hypochondria proprie dici. Ex quibus dicamus & nos quoque, hypochondria, sive præcordia, ex partibus externis abdominis eas proprie dici, quæ nothis costis & iliis; (hæc vero in imo ventre inter costam & pubem [*Capari* Gal. vocat] posita sunt:) continentur, supra umbilicum, & in latus utrumque, aut partes cartilagineas supra loca inania sitas, quæ occupantur ab hepate dextra, a splene vero sinistra. Latius vero sumta voce, interiora omnia sub hac regione comprehenduntur, quippe ventriculus, hepar, lien, septum transversum, quæ nomine hypochondrii intellexit Auctor *Prorrh.*

a) Sect. 2. pag. 946. sub finem. b) Lib. 1. Ægr. 2. pag. 969. & 970. c) Ibid. Ægr. 9. pag. 985.

Prorrh. cum in loco nuperrime citato *a*) ſcripſerit: *Febres ex hypochondriorum doloribus malignæ.* Et hæc, quod ad hypochondrii cognitionem ſpectat. Itaque per hypochondria dextram ſiniſtramque abdominis partem, ſupra umbilicum, coſtæ ſpaciis ſubjacentem, intelligamus. Hæc primo ſunt recte valentium ſimilia, quæque optima exſiſtunt; ſecundo etiam, quæ non bona & diſſimilia, quippe ipſorum tenſiones, dolores, tumores, atque ſuppurationes. De iis Hipp. *in* 1. *Progn. b*) ita habet: *Hypochondria autem optima ſunt, ſi dolore vacant, ſi mollia & æqualia ſunt dextra ac ſiniſtra parte.* Et merito ſane, cum, ipſis ita ſe habentibus, nullam partem in ipſorum regione contentam, quippe neque ventriculum, neque ſeptum transverſum, quæ hypochondriis continentur, læſam eſſe cognoſcimus; quum in febribus acutis has partes recte ſe habere, non leve eſt optimi præſagii argumentum, impoſſibileqve eſt aliqvam partium illarum læſam eſſe, & hypochondria mollia eſſe, & absqve dolore. Quare in acutis morbis optimum erit ad ſalutem prædicendam, hypochondria, ut dictum eſt, optima obſervari, qvippe mollia, æqvalia, dextra ſiniſtraqve parte eſſe, & dolore vacare. Ex craſſis vero, & gracilibus Hippoc. *in* 2. *lib. Aphor.* 35. craſſitudinem habentia commendavit, ita dicens: *In quovis morbo partes ad umbilicum & imum ventrem attinentes, craſſitudinem habere, melius eſt: valde vero extenuari, ac contabeſcere, pravum.* Quare & hæc hypochondria craſſitudinem habentia erunt bona. At optimum erit, prius in ægrotis nos perſpecta habuiſſe hypochondria, qvaliacunqve ſint; ſiqvidem ſæpius in recte valentibus & inæqvalia, & non æqve mollia obſerventur. Qvare nedum ea, quæ optima ſunt, ſalutem præſagient, ſed qvandoqve inæqvalia, tenſa (modo recte valentium ſint ſimilia) idem oſtendent: attamen non æque bonum erit tenſa, & inæqualia (etſi recte valentium ſimilia ſint) ſpectari, veluti mollia, æqvalia, & doloris expertia. Illa vero, quippe tenſa, inæqvalia, in tumorem elata, atque dolentia, perpetuo mala ſunt, ni talia critice apparuerint;

Hypochondria optima quænam

a) Lib. 1. text. 56. *b*) Pag. 38. lin. 30.

ruerint; sæpius enim fit, ut, priusqvam aliqva crisis fiat, hypochondria vel tendantur, vel in tumorem eleventur, aut doleant. De criticis tensionibus hypochondriorum Auctor Prorrh. *in lib.* 3. †) *text.* 55. ita scripsit: *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tensione sublonga, & tumente, sanguinis indicant eruptionem.* Et paulo post: *) *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate & surditate, & quæ splendores perturbant, sanguinis denunciant profusionem. In* 3. *vero de crisib. cap.* 12. Gal. ait: proprium signum fluxuri sangvinis e naribus esse præcordiorum tensionem sine dolore; & cum dolore, non fluxurum sangvinem, sed inflammationem testari.

Hypochondriorum criticæ tensiones.

Ex quibus colligimus tensionem hypochondriorum sine dolore, & aliquando etiam, præ multa tensione ex copia sangvinis dolores, vel hebetudines oculorum subire, vel splendores oculis obversari, aut caput grave esse, aut surdos fieri ægrotos, & denique faciem rubram seu coloratiorem obtinere, ut Gal. *in* 3. *de Cris. text.* 20. *& in lib. de præsag. ad posthum.* scripsit; & Auctor Prorrhetic. *a*) *in* 3. *lib. text.* 27. Criticam esse, & particulatim sangvinem e naribus fluxurum significare. Parotidem vero tensionem hypochondriorum, cum æstu anxioso atque capitis dolore, significare, notavit Auctor *Coac. præsag. b*) *in lib.* 3. *text.* 66. Hipp. vero *in lib.* 1. *Prcgn. c*) de futuris crititicis abscessibus ab hypochondriorum tensionibus judicandis, ait: *Abscessus fiunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatiget; illi in supernis, in quibus ilia molliora & sine dolore persistunt.* Ex quibus liquido nobis constat, hypochondria, vel etiam tensa aliquando, optima esse, quatenus criticæ evacuationes nobis futuræ sunt indicium. Eodem modo & de ipsorum tumoribus dicendum; quanquam raro tamen tumores qvicqvam boni ad prædictionem habere videantur. Nihilominus de iis Hippocrat. *in* 1. *Prognost. d*) ait: *Si vero mollior tumor est, nec dolet, & pressus digitis cedit, diuturniorem efficit judica-*

†) Lib. 1. text. 144. *) Text. 147. *a*) Lib. 1. text. 144. 146. 147. confer & Prorrhet. lib. 2. pag. 110. & 111. *b*) Text. 289. *c*) Pag. 43. lin. 14. *d*) Pag. 38. lin. 50. 51.

dicationem, ac minori cum periculo est. Qvod clarius: *e*) *Atqui tumores molles & indolentes tardius judicantur, & minus periculi denuntiant:* & Hipp. *in* 1. *Prognost. f*) *Tumor, qui in ventre fatigat, minus facit abscessum, quam qui in iliis. Sanguinis vero fluorem maxime de supernis sedibus exspectare oportet:* & rursus *in Coac. præs. g*) ait: *Ab hypochondriorum tumore biliosis spiritus magnus ac febris acuta parotides emovet,* quod in iis biliosi humores ferantur sursum. Dolores itidem hypochondriorum critice fiunt, sangvine sursum copiosius hypochondria distendente. Signa sunt, ut dictum est, febris acuta, capitis gravitas, aut surditas, aut oculorum hebetudo, facies rubra. Addamus dolores quoque hypochondriorum non malos esse, si postea febris supervenerit. De quo dolore *in lib.* 6. *Aph.* 40. Hippoc. ita habet: *Quibus dolor circa hypochondria fit, absque inflammatione, his febris superveniens dolorem solvit.* Et in *Coac. præsag. h*) ita habet: *Cæterum præcordiorum dolores ac tumores, si fuerint recentes, & non cum inflammatione, solvit murmur in præcordio obortum, & maxime si pertransierit cum stercore, & urina ac flatu.* Itidem ex abscessibus suppuratis boni sunt, *qui foras erumpunt, & si quam minimum* [ut placuit *Coac. præsag.* Auctori *in eod. lib. i*)] *loci occupent, & si in acutissimum conum colligantur:* qui de iisdem suppurationibus postea ait: *At in iis, quæ rapiuntur intro, optima sunt, siquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in superficiem. Quæ vero suppurationes his contrariæ sunt, pessimæ.* Atque hæc de bonis hypochondriis. Nunc de malis agamus, quæque exitium in ægrotis prædicent.

Hypochondriorum dolores non mali.

CAP. XII.

De malis hypochondriis, quæ mortem in acutis morbis præmonstrant.

Hypochondria in acutis morbis tensa, dura, dolentia, inæqvaliaqve, mala esse, tradidit Hippoc. *in* 1. *lib. Prognost.*

e) Paulo post lin. ult. *f*) Pag. 39. lin. 1. *g*) Text. 290. *h*) Text. 281. *i*) Eodem Textu.

gnoſt. *) *text.* 30. non minus & ipſa extenuari, malum eſſe, & contabeſcere pravum, *in lib.2. Aph.*35. Ceterum, ut clarius rationis tenſorum hypochondriorum, durorum, & ipſorum dolorum, abſceſſuum, ſuppurationum (quæ omnia malum portendunt, modo mala alia ſigna conjungantur) notitiam aſſeqvamur, de his omnibus ſigillatim, deqve cauſis ipſorum agendum, anteqvam præſagium ex iis indagemus, merito duximus. Horum ſiqvidem aſſecutis, tum cauſis ignoratis, utiqve de præſagio rectum judicium facere neqvimus. Hanc rem itaqve declarabimus ab hypochondriorum tenſionibus inchoantes. Tenduntur itaqve hypochondria, aliqvando cum tumore ac duritie, ita, ut tactui dura appareant; aliqvando citra tumorem, ita, ut, etſi tenſa videantur, tamen vacua exſiſtant, qvas tenſiones Gal. vacuas, ſubmolles, citra tumorem vocat. Hipp. vero de his tenſionibus aliqvando ait, veluti in *Hermocrate: a*) *Hypochondria molliter contendebantur:* aliqvando *tenſiones ſubmolles* vocat, & nonnunqvam hæc *hypochondria ſublimia* appellat, uti in *Eraſino b*) fecit. Hæc hypochondria habent qvidem tenſiones, ſed vacuas, atqve citra ullum tumorem durum. Qvod ad figuram etiam attinet, tenſiones aliqvando oblongæ, qvales muſculorum rectorum abdominis, aliqvando latæ, aliqvando rotundæ ad lunæ figuram, qvales hepatis tumores repræſentant. Cum duritie vero, ſeu tumore duro, hypochondria tenduntur, ab inflammatis, aut muſculis, aut hepatis convexa ſeu gibba parte, aut liene, aut ventriculo ipſo, a flatulento autem ſpiritu, vel a copioſo ſangvine muſculis repletis. Hæc ſine duritie etiam tenſio ſine dolore eſt, uti in multis, quibus per nares ſanguis copioſius erupit, obſervatur: a flatu tenſio eſt ſine duritie, & ſine gravitate: a copioſo vero ſangvine neqve ſine duritie, neqve ſine gravitate eſt: ab inflammatione demum, ut dictum eſt, tenſio eſt cum tumore, modo inflammatio muſculos exterius occupet, aut hepatis convexam partem, aut lienem, aut deniqve ventriculum: atqve hæc

Hypochondriorum tenſiones malæ.

*) Pag. 38. lin. 32. *a*). Lib 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062.
b) Ibid. lib. 1. Ægr. 8. pag. 984.

hæc eſt tenſionum ratio. Sed age, hanc rem declaremus propterea, qvod dictum eſt ab inflammatis his viſceribus tendi hypochondria cum duritie, ex qvo perpetuo videtur, hanc tenſionem ab ea cauſa proficiſci. Hoc etſi verum ſit, qvippe per omnem tenſionem cum tumore, ſeu duritie, atqve dolore, indicari viſcerum inflammationem; tamen hoc qvoqve ex Galen. doctrina verum erit, plures tenſiones non duras, ſed molles, id eſt, ut Galeno videtur, vacuas, inanes, ſublimesqve, citra viſcerum inflammationes fieri: de qvibus qvidem tenſionibus utile erit paulisper accuratius agere. Tenſiones itaqve molles, ſeu vacuas, ſeu inanes, ſeu citra tumorem, qvæ nomina idem explicant, fieri aut viſcerum internorum inflammatione, aut ſiccitate principii nervorum, ad ſeptum transverſum venientium: hoc modo hypochondria ſurſum trahuntur, meritoqve Hipp. aliqvando hæc ſublimia vocat: illo modo tenduntur qvidem, ſed cum intus viſceris inflammatio nos lateat, nullus tumor vel durities exſiſtit. Gal. *in* 3. *Epid. com.* 2. *text.* 1. ſcribit: *Hypochondriorum mollem renitentiam ſignificare aliquod viſcus eſſe inflammatum, quippe aut jecur, aut ſeptum transverſum, aut lienem.* Et *in* 1. *Epid.* de *Sileni* tenſione in hypochondriis agens, ſcribit: *ſepti transverſi inflammatione hypochondrium per continuitatem ſurſum trahi, contendique absque tumore.* De hac tenſione *in lib.* 3. *Epid.* ita habet: *Ac ſi ita diceret dextrum hypochondrium intendebatur, ſed citra tumorem, vel quia non magna fuerit jecoris inflammatio, vel infimis partibus duntaxat, quibus ventrem complectitur, cum gibba nondum una cum infimis in tumorem eſſent elata.* Qvod *Hermocr. a*) contigit. Ex quibus conſtat fieri in hypochondriis tenſionem mollem, id eſt citra tumorem ex inflammatione ſepti transverſi, jecoris atqve lienis, ſed jecore inflammato non toto, neqve magna inflammatione affecto, ſed aut parva, aut tantum infima ejus parte inflammata. Ex quo tactu primo occurrens gibba nondum inflammata, apparet tenſio citra tumorem & mollis. Sed hæc tenſio nunqvam toto jecore inflammato apparebit, vel ma-

Hypochondria ſublimia quænam dicta.

a) Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062.

gna affecto inflammatione. Diximus hanc ipſam tenſionem fieri qvoqve non ſolum ab inflammatis viſceribus, ſed & a magna qvidem exſiccatione. Qvas cauſas Gal. in 1. *Prognoſt. text.* 30. ita complexus eſt: *Quandoque enim intenduntur ilia ſine inflammatione proprie nominata, aut propter vehementem ſiccitatem non ſolum in illa parte, ſed etiam in ſepto transverſo, coſtis, membrana, præcordiis; aut propter inflammationem, cum tumore, ipſorum in iliis muſculorum conſiſtentem ſine inflammatione proprie vocata quæ quidem tumor dolens eſt.* Sed has tenſionis mollis cauſas, vel etiam clarius *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 1. Gal. ita expreſſit: *Hypochondrium tenditur, ubi a ſepto transverſo vicinæ partes trahuntur.* At ipſum tenditur ſeptum transverſum interim in pleuritide ob inflammationis magnitudinem ſuccingentis membranæ coſtas; interim ob originem nervorum, ad ſe nervos, qui ad ſeptum transverſum pertinent, attrahentem; interim vero per ſuam ipſius inflammationem. Atqve hæc erant de tenſorum hypochondriorum cauſis præmittenda, qvibus perſpectis nunc ad prædictionem deſcendimus. Hippoc. itaque *in lib.* 1. *Prognoſt. a*) *text.* 39. ait: *Tumorem durum, & dolentem in utroque hypochondrio, aut in dextro, eſſe peſſimum. Talem quoque ſignificare*, affirmavit, *ab initio mortem brevi fore.* Gal. vero *in comm.* intelligit per tumorem, inflammationem, jecur, aut ventriculum, aut lienem obſidentem, ex qua plures cum cito intereunt, præſertim ubi magna eſt; ſed præſagii judicium alia ſigna pernicioſa confirmabunt. Sed ubi tumor ex muſculis inflammatis fit, raro mortalis æſtimatur. Sed Hippocrates priorem ſententiam, in qua aït, *ab initio tumorem durum cum dolore brevi mortem prænuntiare*, paulo poſt ita limitaſſe viſus eſt, quod non niſi magnus, & non quivis mortem præſagiat, neque ſemper. Quod ita habet: *b*) *text.* 40. *Quicunque ergo tumor dolens, durus & magnus eſt, periculum mortis brevi fore ſignificat.* Quaſi dixerit, hujusmodi tumores, id eſt viſcerum inflammationes, ſi interimere ægrotos debeant, cito id facere; nam diu cum durant,

Hypochondriorum tenſiones duræ pernicioſæ.

a) Pag. 38. lin. 38. *b*) Ibid. lin. 54.

durant, ſuppurationem potius, quam mortem denotant futuram, quod paulo antea Hippocrates tradiderat, hiſce verbis: *) *ſi febris vigeſimum tranſcendit diem, & febris detinet, & tumor non deſiſtit, in ſuppurationem verti contingit.* Quare tumores cum dolore in hypochondriis, qui non ex inflammatis muſculis, ſed aut jecore aut ventriculo ſunt, periculoſi, præſertim ſi magna inflammatio.

At hujuſce præſagii judicium confirmabunt ſigna illarum inflammationum pathognomonica, tum morem ſignificantia, quæ poſtea apparent; pernicioſa enim exitium prædicant, qualia Hippocrates vidit in *Apollonio:* De quo *in libro tertio Epid. com.* 3. *a*) *text* 84. ita habet: *Somni non aderant, inflatio mala, magna ſitis, comatoſus erat, hypochondrii dextri elevatio cum tumore, extremæ partes undique ſubfrigidæ, aliquantulum delirabat, omnium obliviſcebatur, quæ locutus eſt, mente movebatur.* Non minus pernicioſæ ſunt hypochondriorum tenſiones ſubmolles citra quippe tumorem; quum oſtenderimus aut nobilium viſcerum inflammationem, aut maximam ſiccitatem principii, vel nervorum ad ſeptum transverſum deſcendentium, aut membranæ coſtas ſuccingentis, pleuræ vocatæ, ſignificare. Ceterum hæ tenſiones per ſe ſolum, tametſi perpetuo malæ ſint, nunquam exitium prædicunt, niſi alia prava una illuxerint ſigna. Quando non omnes inflammato jecore, aut ventriculo, aut ſepto transverſo, moriantur. Quare neceſſe erit, ut reliqua ſigna conſulamus; quæ ſi mala fuerint, ac ex lethalibus, proculdubio mortem poterimus prædicare. Quales tenſiones fuere obſervatæ in *Sileno, b*) *Hermocrate, c*) *Philiſta, d*) *adoleſcente Melibœæ, e*) *& adoleſcentulo, qui in mendacium foro decumbebat, f*) quibus cum ſubmolliter hypochondria tenſa eſſent, una quoque ſigna mala & lethalia affuerunt.

Non minus & ſubmolles citra tumorem.

Eodem modo hypochondriorum dolores cum tenſione prædicta, & malis ſignis, lethales eſſe ſolent, veluti *Uxori* Dro-

Hypochondriorum dolores quinam lethales.

*) Pag. 38. lin. 44. *a*) Ægr. 13. p. 1111. *b*) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969. *c*) Epid. lib. 3. Ægr. 2. p. 1062. *d*) Ibid. Ægr. 4. p. 1070. *e*) Ibid. Ægr. 16. p. 1117. *f*) Ibid. Ægr. 8. p. 1076.

Dromeadai †) contigit, in qua tertia die hypochondrium cum doluerit, habebat urinas craſſas, turbidas, non reſidentes, & ſudores frigidos, quæ omnia lethalia exſiſtunt. De eo vero, *qui caleſcens cœnavit*, ita habet Hippocr. *) *Quidam caleſcens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta. De nocte febris acuta, præcordiorum dextrorum dolor, ſubmollis in partibus externis inflammatio, noctem moleſtam duxit. Urinæ primo rubræ, craſſæ, quæ depoſitæ non reſidebant, lingua prærida, non admodum ſitibundus.* Quæ in ipſo ſigna fuerunt perniciosiſſimæ ac lethaliſſimæ inflammationis, qva cito exſtinctus eſt. Auctor vero *Prorrheticorum, a*) *in libro ſecundo, text.* 2. ſcribit: *Febres ex hypochondriorum doloribus, malignæ;* ſed Galen. ait: non omnes, ſed eæ tantum, quæ inflammato aliqvo viſcere ſuſcitantur: ſed neqve omnes eſſe malignas, ſed acutas malignas eſſe, alia ſigna prava demonſtrabunt. Addamus hujusmodi cum tenſiones, tum dolores, eſſe pravos ac lethales, ſi ab aliqva ſatis copioſa evacuatione adhuc perduraverint. De qvibus in *Coac. præſag. b*) legitur: *Dolores, qui in hypochondriis incidunt, tum alias pravi ſunt, tum ſi inde alvus perfluit.* Qvod in nuper citatis ægrotis videre eſt, namque in *Sileno c*) cum tenſione hypochondriorum fuerant dejectiones tenues ſubnigræ, & *Eraſinus d*) cum ſudore habuit tenſa hypochondria; atqve hæc eſt tota ratio prædicendi ex tenſionibus malis hypochondriorum. Malæ qvoqve ſunt ſuppurationes hypochondriorum, in qvibus alvi copioſæ dejectiones, cum magnis faſtidiis, ſyncope, vomitibus, atqve omnium maxime febre nihilo diminuta, minimeqve ægris exinde juvatis. Diximus eos tumores ſuppurari, qvi diutius duraverint cum febre, ex Hippoc. qui *in* 1. *Prognoſt. e*) *text.* 35. ita habet: *Si vero viginti dies transgrediatur tum febris detinens, tum tumor non conſidens, ad ſuppurationem convertitur.* Et paulo poſt *f*) ait: *Si vero transgrediatur ſexaginta dies febris & tumor*

Hypochondriorum ſuppurationes quænam malæ.

†) Epid. lib. 1. Ægr. 11. p. 987. *) Ibid. Ægr. 12. p. 988. *a*) Lib. 1. text. 56. *b*) Text. 284. *c*) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969. *d*) Lib. 1. Epid. Ægr. 8. p. 984. *e*) P. 38. lin. 44. *f*) Ibid. lin. 53.

mor non considat, suppuratum fore significat & hunc, & eum, qui in reliquo ventre est eodem modo. De horum prognostico agit Auctor *Coac. præsag. g) in lib.* 3. *sect.* 2. *text.* 9. & 10. ita dicens: *Inter abscessus lethales sunt, e quibus introrsum erumpunt; reliquorum vero suppurationes ex iis, quæ foras erumpunt, maxime laudabiles, si quam minimum loci occupent, & si in acutissimum conum colligantur. At in his, quæ repunt intro, optimæ sunt, siquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in superficiem. Quæ vero suppurationes his contrariæ sunt, pessimæ.* Qvare ex his adde, ad cognoscendas malas suppurationes, in hypochondriis tumorem, vel dolorem, vel calorem sentire, indicium esse latentis, non sublatæ, inflammationis. Si itaqve a suppuratione tensa adhuc maneant hypochondria, minimeque laxentur, adhuc magis, si doleant etiam & caleant, pravum est, ac lethale: omniumqve maxime exitium prædicendum erit, si nedum copiosa puris excreti vacuatio ægrum juverit; atqve exitiosissimum, si ipsi in pejus labantur. Hæc enim vacuatio erit ex judicatoriis, non judicantibus, lethalis, eoqve magis, si virium langvor, aut aliud signum pravum una illuxerit: & hoc est præsagium suppuratorum hypochondriorum. Sed unum dicamus, qvo cognito finem huic capiti imponemus, quippe Hippoc. *in* 1. *lib. Prognost. h) text.* 31. & 32. scripsisse: *Si vero pulsus in hypochondriis insit, perturbationem significat, aut delirium.* Verum oculos talium conspicari oportet; si enim crebro obtutus movetur, exspectanda insania est. Qvod *in Coac. i) præsag.* ita confirmatur: *Pulsus in hypochondriis, cum perturbatione, delirium portendit, & magis, si oculi crebrius moveantur.* Atqve hoc fit verisimile, aut propter septum transversum inflammatum, aut propter humorem effervescentem, ex qvo flatus multi suscitantur, qui copiosius in caput ascendentes, ac membranas cerebri calefacientes, & mordentes, delirium faciunt. Hujusmodi vero pulsus plerumqve malus, etsi aliqvando bonus, ubi crisin antecedit, qvi criticis signis a malo distingvitur. Cum vero una cum ipso alia

g) Text. 281. h) Pag. 38. lin. 34. i) Text. 282.

alia prava adfuerint ſigna, mortale eſſe id, affirmandum, de qvo in 3. *Coac. k) præſag. ſect. 2. text.* 14. *Oris ventriculi dolor cum hypochondrii pulſatione, refrigerata febre, malum, tum alias, tum ſi tenuis ſequatur ſudor.* Atqve hæc de malis hypochondriis dicta ſufficiant. Supereſſet qvoqve agendum de prædictione ex hepate atqve liene, ſed qvoniam ea, qvæ in ipſis exterius ad prognoſticum conſiderantur, fere omnia nunc dicta ſunt, idcirco nihil aliud de his ſcribemus.

CAP. XIII.

De prædictione ex ignobilibus corporis partibus.

Partium corporis, cum nobilium tum ignobilium, obſervatio in acutis morbis plurimum ad prædictionem juvat; & merito ſane, ut Galen. placet, cum nobilia membra diu graves morbos ferre nequeant: ipſis enim gravi morbo vexatis facultates omnes diminui, & tolli, cuique noſtrum eſt manifeſtum. In acutis morbis, humoribus putridis ad nobilia membra motis, & ipſa obſidentibus, mors ſequi ſolet, iisdemque a nobilibus ad ignobiles compulſis, ſalus. Hinc Hippoc. dixit acutorum morborum non omnino certas eſſe prædictiones ſalutis & mortis, quod incerti ſimus, ad quam partem corporis, vel nobilem, vel ignobilem, præ ſumma putredine cum tenuiſſimi, tum turgentes, moveri debeant. Hoc unum certum eſt, ſi transmittantur ad principem partem, magnum vitæ periculum parare, & plerumque mortem; & ſi ad ignobilem, a principibusque remotam, ſalutem. Ex quo omnium harum partium in acutis morbis obſervatio Medicis ad præſagium faciendum, nedum utilis, ſed quinimo neceſſaria erit. Per partes vero principes communiter has intelligimus, quippe cerebrum, hepar, cor, ventriculum, gulam, aſperam arteriam, pulmones, ſeptum transverſum, inteſtina tenuia, pleuram, membranam coſtas pectoris ſuccingentem. Has poſtremas principes atque nobiles fecimus, qvod aut principibus proxime ſerviant, aut qvod ſint proximæ, aut qvod propter colligentiam partium cum principibus magnam habent convenientiam.

Partes principis quænam.

k) Text. 283.

tiam. Non principes, ſed ignobiles ſunt cutis partes extimæ, extremæque, poſt aures, ſub alis, & inguine. In iis itaque omnibus utile eſt, in acutis morbis qvicqvam videri, quod ad ipſas morbum decubuiſſe nobis ſignificet. Hujusmodi denotant, dolores, diu durantes, critici, de quibus accurate in 2. libr. egimus, & qvomodo aliqvando in partibus ignobilibus ſalutem critice demonſtrent; tumores itidem, in cute oborti, diu perſiſtentes, & in cruribus, pedibus, ac in aliis partibus, a principibus remotis, optimi ſunt, modo critice apparuerint, qvippe conſpectis coctionis ſignis. De quibus Hippoc. *in 2. lib. Prognoſt. a) text. 67.* ait: *Abſceſſus ſi in cruribus erumpit in pulmonia vehementi ac periculoſa, omnis utilis eſt:* & Galen. In Pulmonia vehementi abſceſſum erumpere in cruribus, prorſus bonum cenſetur, ſiquidem maxime vera ſententia Hipp. eſt 2. *libr. de morbis vulgaribus b)* inſcripta, de bonis abſceſſibus, ut optimi ſint, ſi deorſum quam longiſſime a morbo abſiſtant, ſed potiſſimum, ſi cum coctione pariter erumpant. Hac eadem ratione commendantur tumores in cruribus, in inguine, teſtibus, ſub axillis, atqve poſt aures critice apparentes, de quibus nos poſterius ſingulis accuratius. Commendantur etiam, ut dictum eſt, puſtulæ, exanthemata, variolæ, morbilli, pruritus ſcabiesque, ſi modo, ut dictum eſt, ſigna coctionis in excrementis præceſſerint. Veluti hæc non critice, ſed ſymptomatice conſpecta, in quibusvis partibus ignobilibus mala ſunt, qvod vi morbi, non naturæ, prodeant. Sed de iis ſingulis accurate agamus, ubi de prædictione ex tumoribus omnibus ſermonem inſtituerimus. Nunc ſufficiat dixiſſe in acutis morbis ſæpius glandulas poſt aures inflammari, & intumeſcere, qvas *parotides* Medici appellant, aliqvando ſub axillis, & non raro in ingvinibus, atqve etiam teſtes exinde intumeſcere. Qvi tumores aut principio febris apparentes, aut ipſos ſi febris ſeqvatur pravum eſt, morbumqve malignum oſtendunt; ſi vero cum humorum coctione erumpant, minus malum, & plerumqve ſalutare ſigni-

Ignobiles quænam.

Y y

a) Pag. 43. lin. 18. b) Sect. 1. p. 1002.

ſignificant: nimirum qvod naturam nobilia viſcera exoneraſſe, protrudendo noxios humores ad has ignobiles partes, ſint indicio. Optimi vero ſunt, qvi diu durant, rectitudinem ſervant, augentur, ſed qvi tamen ad nimiam non venerint magnitudinem, neqve minores ſint, qvam debeant. Hi enim peſſimi exſiſtunt, non minus & qvi paulo poſt intus recurrerint, atqve evanuerint: ſed de his, ut dictum, alias uberius loqvemur. Hinc extremas corporis partes ad prædictionem conſideremus.

CAP. XIV.

De prædictione in acutis morbis ab extremis partibus.

Partes extremas vocat, Galen. *in Com.* 4. *libr.* 2. *Prognoſt.* Hippoc. aures, nares, manus atqve pedes. Hæ partes ſolent in acutis morbis ſæpius magnam partem præſagii habere. Qvando nunqvam mori hominibus contingat, his partibus nihilo a naturali ſtatu mutatis: neceſſe eſt enim in moribundis, ut hæ partes refrigerentur, & colore liveſcant & nigreſcant; atqve etiam in multis manes pedesqve indecore moventur. Ex qvo extremorum caliditas in acutis morbis nunqvam mala, veluti frigiditas perpetuo mala, peſſimaqve, ubi interiora calent, & maxime ſitiant. Qvod Celſus ab Hippocrate depromtum ita expreſſit: *Cui, febre æque non quieſcente, exterior pars friget, interior ſic calet, ut etiam ſitim faciat, lethale.* Hoc ſignum cum aliis malis eſſe lethale, *in* 2. *libro*, in qvo de extremorum caliditate & frigiditate accuratiſſime egimus, oſtendimus. Summe exitioſum vero erit (qvamvis perpetuo extremarum frigiditas in continuis febribus ſit timenda) frigus extremorum, vix recaleſcens, aut nunqvam; omniumqve maxime, ſi una partes liveant, & nigræ appareant.

Extremorum caliditas in acutis morbis nunquam mala, contra frigiditas.

De qvibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. Comm.* 1. *a*) *text.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat,* & paulo poſt: *b*) *Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat.* Qvod in *Philiſco* moribundo fuit obſer-

a) Pag. 940. *b*) Pag. 945. in medio.

ſervatum, de qvo Hipp. *in* 1. *Epid.* *) *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Sed hæc ſatis de frigiditate partium extremarum; qvi hanc rem perfecte habere cupiunt, videant cap. 15. lib. 2., in qvo de hac re nos fuſius. Eodem modo de colore dicendum; optimus enim color recte valentium ſimilis erit; nonnunqvam rubeus ac inflammatus, ſi critice ſangvine ad extremas partes decumbente fiat. Omnium peſſimus ac exitialis eſt lividus atqve niger, de qvibus qvoqve ſuperius in hoc libro abunde dictum eſt. In acutis itaqve morbis, extremas partes nigras aut lividas ſpectari, exitiale eſt; cum aut caloris exſtinctionem, aut ſummam humorum putredinem denotet, ut alias a nobis demonſtratum. Hos colores in extremis vidit Hipp. in *Philiſco, a*) *Sileno b*) moribundis. De illo dixit: *Frigida ſudavit, extremitates lividæ;* & de Sileno: *Sexto circa caput parum ſudavit, extremitates frigidæ, lividæ, multa jactatio.* Manus etiam atqve pedes indecore moti, & agitati damnantur ab Hippoc. de illis *in lib. Prognoſt. c*) ſcripſit: *Qui in febre acuta, aut delirio, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus ſubinde ob os fert, aut colligit feſtucas, aut de veſte evellit pilos, aut de pariete ſtipulas carpit, id omne malum, exitialeque eſt.* Non minusqve pedes, non calidos, nudos habere, de qvo ſigno *in eodem libro d*) dixerat: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura diſpergat inæqualiter, malum eſt; ſignificat enim inquietationem.* Qvando etiam homines modeſti, ac præſertim mulieres, pudenda coram aſtantibus denudant, peſſimum eſt, aut enim delirium, aut exſtinctionem facultatis denotabit. Atque hæc obiter de prædictione ab extremis partibus, de qva re in ſecundo libro nos accuratius egimus.

Extremorum color quinam optimus.

Manus & pedes indecore moti & agitati mali.

Pedes frigidos nudos habere, malum.

Inverecundia in acutis morbis, mala.

FINIS QUINTI LIBRI.

*) Ægrot. 1. pag. 966. *a*) Epidem. lib. 1. p. 966. Ægr. 1. *b*) Ibidem p. 969. Ægr. 2. *c*) Pag. 38. lin. 1. & ſeq. *d*) Pag. 37. lin. 43.

PROSPERI ALPINI

LIBER SEXTUS.

CAP. I.

De quibus sit agendum in hoc libro, ac primo de prædictione ex coctione atque cruditate excrementorum.

Cum potentiæ naturalis a qvatuor, ut etiam dictum est, functionibus robur ac infirmitas innotescat, omniumque maxime ex alteratrice seu concoctrice, atqve excretrice; qvia ad has referuntur coctiones omnes excrementorum, & excretiones, qvas Medici *crises* appellant, atqve ipsa non minus excrementa, qvorum qvidem omnium observatio magnam præsagii partem nobis perspectam ac cognitam reddit: itaqve in hoc libro, ut jam captam prædicendi methodum ex naturali facultate proseqveremur, de coctionibus, cruditatibus, excretionibus, diebus criticis atqve crisibus sigillatim a singulis cum excrementis, tum ipsorum excretionibus, Prognosticum indagandum duximus. Exordiemurqve a prædictione ex coctione atqve cruditate excrementorum, qvæ ita ad prædicendi rationem faciunt, ut sine ipsorum cognitione nemo possit qvicqvam certi de ægrotantium salute vel morte asseqvi. Qvod, ut probe cognoscatur, inprimis qvid coctio sit, & qvid cruditas, qvotupliciter accipiatur a Medicis, atqve qvomodo fiat, intelligendum est. Gal. *in lib.* 1. *Epidem. de coctione* ita habet: *Concoctio enim quædam eorum, quæ præter naturam sunt, est ipsa maturatio morbi. At ipsa coctio in coquentis substantiam deductio quædam est ejus, quæ coquitur.* Hanc clarius Gal. *in* 3. *de natura human. in text.* 4. *& in lib. de sympt. diff. cap.* 4. expressit, qvid sit, nimirum dicens: *esse ciborum alterationem in propriam & convenientem qualitatem ejus, quod nutritur, quam Græci πέψιν vocant.* Hanc veram Medici ac propriam coctionem vocant, qvam ad prædictionem Medici ita non considerant, veluti alteram, qvæ penes excrementa bilio-

Coctio quid & quotuplex.

liosa, & summe putrida attenditur, quæ est alteratio non ciborum, sed noxiorum humorum, in qva paucum est, qvod in alimentum mutetur, vel nihil, qvam Medici in morbis acutis maxime ad prædictionem spectant. Qua dicimus morbum habere excrementa concocta & cruda. De qva Gal. *in 2. de vict. rat. in acut.* in hunc modum: Nempe biliosa cruda ita appellavit, quoniam & excrementorum coctionem appellat; qvanqvam mutata nutrire non possunt, ut bilis utraqve, & qvi Græcis ἰχῶρες dicuntur. Veruntamen, qvoniam & talia evincit natura, cocta qvidem vocare consvevit Hippoc. excrementa hujusmodi, qvæ a natura ipsa evicta sunt, cruda vero, qvæ non sunt evicta. Galen. *in 6. Epid. com. 2. text. 9.* concoctionem biliosorum humorum vocat, mutationem in optimam qvalitatem, & mediocre qvoddam temperamentum, & *in 2. de vict. rat. in acut. text. 14.* scribit concoctum omne dici, vel qvod a calore naturali mutatum nutrit, vel si non nutriat, qvod a natura devictum sit mutatumqve in suum naturalem statum; ut bilis, qvæ in homine sano erat pallida, parumqve acris, flava & summe acris facta & multum fœtida, concocta dicitur, ubi minus acris, minus colorata & fœtida reddita est. Fiunt vero eæ concoctiones biliosorum putridorumqve humorum natura, atqve cruditates, morbo prævalente naturæ, ut Gal. *in lib. de constit. art. med.* docuit. Sed nunc ex ipsis præsagium in morbis perscrutemur. Cum itaqve dictum sit, coctiones in excrementis naturam prævalentem demonstrare, inde affirmabimus nihil magis salutem nobis significare, qvam excrementa videri concocta. Proinde Gal. *in libr. art. med. c. 83.* coctionem esse ex salubribus signis statuit: propterea etiam *in 1. lib. Aph.* dixit: *Signa coctionis perpetuo bona & nunquam mala,* & Hipp. *in Epid. a) text. 45.* ait: *Maturationes excrementorum omnes, undique tempestivæ aut bonæ,* & postea: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem.* & Gal. *in 1. libro de Crisib. cap. 18.* dixit: coctiones signa nunquam male apparere: tantique hoc signum est ad prædicendam salutem momenti, ut Galen. *in lib.*

Concoctiones biliosorum & putridorum humorum.

Semper bonæ.

a) Lib. 1. Sect. 2. pag. 948.

lib. de constit. art. med. nuper citato, affirmaverit, hoc omnibus commune esse, nunquam morbum solvi posse, nisi prius in excrementis coctionis signa conspiciantur. In morbis, ventrem occupantibus, oportet concocta alvi excrementa videri, de quibus Hippoc. *in* 2. *Prognost. a*) *Alvi excrementum optimum est, quod molle atque conjunctum est, quodque ea hora exierit, qua tempore sanitatis consueverat, quantitate vero, quæ sit pro ratione cibi assumpti; tali enim exsistente dejectione, inferior venter sanus est.* Galen. addidit, subruffumque debere spectari nec admodum grave olens. Eodem modo in acutis febribus, inflammationibus hepatis, ventriculi, diaphragmatis, lienis, urinæ concoctæ spectabuntur, si ad salutem tendat morbus, de qua etiam in *Prognosticis: b*) *Urina optima est, si candidum cedimentum fuerit, læve & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem significat.* In morbis vero pectoris & pulmonum sputa concocta excerni debent, de quibus Hipp. *in eodem* 2. *Prognost. c*) *text.* 43. ita habet: *Sputum vero in omnibus doloribus, qui sunt circa pulmonem & costas, cito prompteque expui convenit, & flavum sputo valde permixtum apparere.* & Gal. *in* 1. *lib. Aphoris.* dixit, sputum concoctum esse album, læve, æquale, non admodum vel tenue, vel crassum, quodque facile exspuitur. Atque hæ notæ sufficerent pro cognoscenda coctione in urinis, dejectionibus, atque sputis. De his posterius & de omnibus quoque excrementis nos accuratius. Colligamus itaque coctiones excrementorum nunquam malas, sed perpetuo bonas esse. Addimus concoctionem usque adeo ad salutem prædicendam facere, ut omnia, nedum bona signa, una cum ipsa coctione conspecta, salutarem morbum demonstrent, at quinimo etiam mala cum signis coctionis non sint timenda. Vigiliæ enim, deliria, vertigines comata, dolores, convulsiones, tremores, anxietudines, respirationes difficiles, atque alia, quæ per se mala exsistunt, cum signis coctionis, salutaris futuræ crisis solent non

a) Pag. 39. lin. 54. *b*) Pag. 40. lin. 30. & sq. *c*) Pag. 41. lin. 13.

non raro esse indicia. Omnes itidem excretiones, post coctionem apparentes, salutares exsistunt, a naturaque prævalente fiunt, ut Galen. *in primo Epid. com.* 2. *text.* 45. ita docet: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur.* Et paulo post: *Et propter hoc atra bilis & alius omnis hujuscemodi humor, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant evacuationem:* Ex quo merito Hipp. *in quarto, de Vict. rat. in acut. a*) *text.* 10. dixit: *Et si e naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, atque si sudores supervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis, crassisque & levibus subsidentiis.* Sed dicet aliquis, quo tempore morborum conspiciuntur coctionis signa? Non principio; cum hoc tempore morbi plane crudi exsistant: non etiam augmento, quod tunc imperfectæ conspiciantur coctiones: restat, ut in statu, quo tempore natura humores coxit. Ex Gal. *in primo Aph.* 22. scribente: *coctionis signa nunquam in morbi principio conspici.* Hæc vero, ut Galen. *in lib. de Constit. art. med. cap.* 18. scripsit: *agnoscentur ex propriis excrementis: eos enim morbos, qui in ventriculo, & parte cava jecoris, mesenterioque fiunt, concoctæ alvi dejectiones salutares denotant; & urinæ illos, qui in toto venoso genere, in renibus atque vesica, fundantur; atque excrementa tussi rejecta concocta, qui in thorace ac pulmonibus fiunt; non minus quam in vomitibus coctiones, affectus ventris superioris ac stomachi; & excrementorum, quæ per palatum, aures, atque nares descendunt, cerebri affectus.* Atque hæc sint dicta de prædictione in morbis ex coctione. Nunc ex cruditate idem persequemur. Ex qua nunquam quicquam boni præsagitur, sed perpetuo malum; adeo ut, etsi aliquando, ut docebimus, naturæ judicia & morborum solutiones fiant, hoc est tamen rarum, atque infidele satis, ad certam de salute prædictionem assequendam. De quo signo Hipp. *in primo Epid. b*) *Cruda vero & incocta, atque in malos abscessus conversa, aut acrisias,* (id est judicationis carentias) *aut dolores, aut morbi longitudinem, aut*

Coctiones quo morbi tempore fiunt.

Cruditas quid in morbis.

a) Pag. 396. lin. 21. & sq. b) Sect. 2. pag. 948.

aut mortem, aut morbi recidivam ſignificant. Tantum ad malum præſagium poſſunt ſigna cruditatis, in urinis, alvi dejectionibus, atque aliis excrementis, ut cum ipſis quicquam boni unquam elucere nequeat. Mala enim ſigna, cujusmodi ſunt vigiliæ, deliria, anxietudines, reſpirationes, pulſus mali, & alia multa, durante cruditate, in acutis morbis mortem ſignificant: bonaque viſa ſigna, cujusmodi eſt morbi allevatio, ſudores vel etiam boni, eruptiones ſanguinis, vomitus, dejectiones, urinæ copioſæ, nihil boni ſignificant, neque his eſſe fidendum, quod non ex ratione fiant, nobis perſuadetur, juxta illud Hipp. *) *His, quæ ſine ratione fiunt, parum eſt credendum.* Cum cruditate itaque neque bonis ſignis fidere debebimus; quoniam ex ipſis nullum fidele judicium habetur. Hinc dixit Gal. *in lib.* 1. *de Criſib.* Decretoria ſive judicatoria ſigna non ſtatim apparere, quod tunc omnia ſint crudiſſima, & *in* 4. *lib. Aph.* 22. quando aliquis incipit morbus, nullam vacuationem eſſe, & *in primo Aphor.* judicatio cum cruditate aut perniciem, aut longum morbum ſignificat. Idque fit, quod nunquam principio morbi reſolvantur, ſed iisdem declinantibus, aut in vigore cum aliqua criſi, quia omnia inquam cruda ſint. In acutis itaque morbis, præſertim febribus atque inflammationibus attendenda erit coctio & cruditas, quæ in urinis, & alvi dejectionibus, &, ſi una pulmonis vel thoracis pars lædatur, etiam in ſputis. Urinæ crudæ variis modis cognoſcuntur, quippe ipſarum ſubſtantia, contentisque mutatis; eodem modo dejectiones mutatæ, item & ſputa. Sed de horum coctione & cruditate cognoſcenda poſterius ſigillatim ſcribetur. Nunc ſufficiet hæc dixiſſe, quod cruda excrementa dicuntur ea, quæ & ſubſtantia & contentis mutata ab iis, quæ tempore ſanitatis fiebant, obſervantur, atque quæ notis coctionis, quas antea recenſuimus, careant: ſed non in urinis tantum, ſed in omnibus aliis excrementis hoc erit ſedulo cognoſcendum. Sed jam tempus eſt, ut de prædictione, ab excretionibus ſecundum communem viam, quip-

Cruditas quid dicitur.

*) Aphor. Sect. 2. text. 27.

quippe universaliter (quando posterius de iisdem sigillatim & accuratius sit a nobis agendum) agamus.

CAP. II.

De prædictione ab excretionibus.

De prædictione ab excretionibus & abscessibus in præsentia acturi, primo de bonis agemus, qvæ in morbis salutem præsagiunt, & postea de malis exitialibusqve. De bonis hoc in primis affirmamus, optimas esse, qvæ post manifestam & optimam concoctionem apparent. Juxta illud Hipp. præceptum, *coctiones quippe,* qvod in 1. *Epid. a*) statuit, *celerem morbum atque salutarem denotare.* Atqve hujusmodi excretio naturæ lege fit, Auctore Gal. *in lib.* 4. *Aph. & in* 2. *de præsag. ex pulsib.* qvoniam natura prius concoqvit, postea separat, atqve mox excernit, proinde his prægressis optimæ sunt excretiones, non minusqve abscessus. De qvibus locutus Gal. *in eod.* 4. *Aph.* 22. scripsit: *Nobis a natura expurgari, exinde significari statutum est.* Et in 1. *Aph.* 12. de iis excretionibus judicatoriis scribens, dixit: *Siquidem morbo jam cocto supervenerint, futuram statim sanitatem denunciant.* Qvod de *Melidia* Hipp. *b*) ita habuit: *In urinis subsedit album, læve, sudavit, judicata est absolute undecimo.* Ex qvibus colligamus, excretiones omnes, una cum signis coctionis conspectas, esse bonas, optimasqve, si plene concoctus fuerit morbus. In febribus vero acutis urinarum concoctio erit attendenda, cum eæ statum venosi generis affectuum demonstrent. Hinc Hipp. merito *in libr.* 4. *de vict. rat. in acut. c*) *text.* 10. scripsit: *Etsi e naribus fluxerit sanguis solvitur ægritudo, etiam si sudores supervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis crassisque & lævibus subsidentiis.* At ne nos turbet, qvod nonnunqvam intereant aliqvi cum urinis salutaribus, atqve qvod in aliqvibus moribundis appareant signa coctionis, veluti in *Philisco, d*) morti proximo, urinæ melioris coloris apparuerunt. Hoc vero coctionem

Excretiones quænam bonæ.

Cum signis coctiones.

In urinis

a) Sect. 2. pag. 948. *b*) Lib. 1. Epidem. Ægrot. 14. pag. 991. *c*) Pag. 396. lin. 21. & seq. *d*) Lib. 1. Epidem. Ægrot. 1. pag. 966.

non demonſtrare poſtea, ubi de urinis agemus, demonſtrabimus. Sed nunc nobis ſufficiet, urinas colore ac ſubſtantia, contentisqve recte valentium ſimiles, in perniciosiſſimis morbis aliqvando conſpici; in qvibus præſertim natura prorſus morbo ſuccubuit, ac ne propterea minima, vel etiam inter ipſam & morbum, fiat pugna, & corporis agitatio. Si vero dicent, nobisqve objicient hunc textum *prorrhet. a*) qvi ita legitur: *Qui principio ſudant, urinis coctis, æſtuantque, & absque judicatione refrigerantur, & celeriter peruruntur, torpidi item comatoſique & convulſi, pernicioſe habent.* Qvaſi ex hoc pernicioſa ſymptomata cum urinis coctis ſtare poſſint: aut enim legendum erit, *non urinis coctis,* ſed *laborioſis,* ut Gal. in comm. placuit, aut forſan Auctor *Prorrh.* coctas urinas albas, & craſſas vocavit, qvoniam ſubſidentiam hujusmodi & in vere coctis urinis vidit. His itaqve non obſtantibus, perpetuo bonæ erunt urinæ coctæ in febribus, omnesqve excretiones, cum urinis coctis, erunt optimæ. Gal. *in lib.* 4. *Aph.* 37. optimarum excretionum coctionem inter præcipuas notas recenſuit, veluti etiam bonam ægri tolerantiam. Qvod ex Hippoc. 2. *Aphor. lib.* 1. accepit, in qvo ſcriptum eſt: *In perturbationibus alvi & vomitibus, quæ ſponte fiunt, ſi qualiter oportet purgentur, confert, & facile ferunt.*

Quæque confe-runt ægrotis.

Ex qvo aphoriſmo tertiam notam bonæ excretionis addimus, qvæ eſt, ut excretiones conferant ægrotis. Juxta illud medicum præceptum, qvod eſt, *ſi ea, quæ juvare debent, juvant, bonum:* atqve hæ ſunt bonarum, & ſalutarium excretionum præcipue notæ; addantur aliæ, qvod in diebus decretoriis appareant; & loci rectitudinem ſervent, ita ut læſo hepate ſangvis e dextra nare, ac ex ſiniſtra, liene; demum qvod nullum ſignum pernicioſum ſimul illuxerit, una cum qvibus eſſe non poſſet, ut dictum eſt, urinarum coctio vera: aliqvando vero in pernicioſis morbis, ut nuper dictum eſt, urinæ, etſi appareant ſanorum ſimiles, concoctæ non ſunt. Sed de his inferius nos accurate. Atqve de criticis bo-

nis-

a) Lib. 1. text. 102.

nisqve excretionibus ſatis: nunc ad malas, qvas *ſymptomaticas* Medici (qvod ſymptomatis ratione fieri dicantur) appellant. Atqve hæ ſunt, qvæ, ut ſummi Medici voluerunt, qvovis modo ante morbi coctionem apparent, utpote cum urinis ceterisqve aliis excrementis crudis. De his Galen. *in lib.* 4. *Aphor.* 22. ait: *Quamdiu enim a cauſis morbum facientibus natura gravatur, & humorum adeſt cruditas, tunc, ut aliquid recte evacuetur, eſt impoſſibile.* Pravarum enim excretionum cruditatem eſſe cauſam, Galenus etiam *in Epid. Epiſt.* 2. *text.* 38. ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, incoctio humorum, quod ſignum pravum natura ad aliquos eorum excernendos aggreſſa eſſet, nihil proficiebant, imo vero ab iis ſuperata, aut in profundum recurrere permiſit, aut propter paucitatem excretionum abſceſſum moliebatur;* & propterea Hipp. *in* 1. *Epid. com.* 2. *a*) *text.* 36. ſcripſit: *Ante coctionem excretiones, vel nullam criſin, vel dolores, vel longitudinem, vel mortem, vel recidivas.* Et Gal. in comm. *in* 1. *Epid. com.* 2. *text.* 37. de his qvoqve ita ſcripſit: *Qui procedunt morbi a coctionis difficultate & copia crudorum humorum, nullum ab excretionibus conſequuntur emolumentum.* Dixit qvidem multas & violentas confeſtim opprimere vires, verum tales nihil juvant. Qvæ cum etiam duplices ſint, nihil proficient, qvæ concoctionem non habent adjunctam; qvandoqvidem, etiamſi multæ ſint excretiones, nihil tamen conferunt, ſi absqve coctione eveniant. Hinc eſt, qvod in principio morbi, qvod tunc omnia cruda ſint (hoc enim primum morborum tempus cruditate ab aliis, quod qvicqvam cocti non oſtendatur, in eo interſtingvi, Gal. *in lib.* 1. *de Criſibus* teſtatum reliqvit) aliqvid bene evacuari impoſſibile eſſe, ſcripſit *Galenus in comm. Aph.* 22. *&* 29. *lib.* 4. non minusqve tunc temporis qvicqvam excerni a natura, atqve excretos humores eſſe ſymptomata diſpoſitionum præternaturalium in corporibus, nullamqve propterea exinde bonam criſin poſſe ſperari, ibid. ſcripſit, atqve *in* 1. *lib. de Criſib. cap.* 8. Hinc etiam *in lib. Epid. b*) *Hippoc. & in eod.* 1. *de*

Excretiones ſymptomaticæ, ſive malæ.

Quæ ante coctionem malа.

a) Pag. 948. b) Lib. 2. pag. 998.

de Crisib. Galen. *Judicatoria non statim, id est, in morborum principiis apparere.* Ex qvibus certo certius apparet excretiones malas & perniciosas esse, qvæ cum signis cruditatis apparent. Hasqve significare futuram nullam vel crisin, vel dolores, vel labores, vel recidivas, vel longitudinem, vel mortem, ut dictum est, Gal. affirmavit: qvare malæ sunt omnes excretiones, qvæ ante coctionem apparent, idqve, qvod dictum est, præsagiunt: sed intelligamus has ita ante coctionem conspectas, ut nulla coctionis signa apparuerint, qvæ in principio morbi apparent, qvo tempore nulla coctionis signa cœperunt; qvoniam eæ, qvæ (ut seqventi capite declarabimus) aliqva etsi obscura coctione facta apparent, minus malæ sunt, & qvandoqve imperfectas crises significant; pessimæ sunt, qvæ nedum non juvant, sed qvinimo lædunt. De qvibus Galen. *in* 3. *Prorrhet. com.* 35. *a*) ait: *Quæcunque ex judicatoriis nihil juvant, sunt judicatu difficilia: Quæ vero etiam in contrarium repunt, sunt lethalia.* De quibus Hippoc. *in* 1. *Epid.* 2. *b*) *text.* 26. *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent,* & postea *c*) *text.* 54. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur.* Pessimæ item sunt, immodicæ & maximæ, itemqve paucæ; qvod de abscessibus Hippoc. *in eodem* 1. *Epid. com.* 2. *d*) *text.* 35. expressit dicens: *His succedebant abscessus aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam, sed statim redierunt.* Atqve hæc de malis excretionibus dicta sint. Nunc restat ad certiorem de prædictione ab excretionibus habendam cognitionem, ut qvandam tractemus difficultatem, qvæ est, an natura ante coctionem probas habere soleat excretiones.

Quid notant.

Pessimæ quænam

CAP. III.

An ante concoctionem excretiones sint bonæ atque utiles.

At summi Medici fuere, qui plures vel etiam excretiones, ante coctionem, in morbis bonas elucere, ac non raro ob-

a) Et Hipp. Lib. 2. Epid. p. 999. *b*) Pag. 945. in medio. *c*) Pag. 948. sub finem. *d*) Pag. 946.

obſervari affirmarunt, quorum auctor fuit *Victor Trincavellius*, Medicus ſua tempeſtate admirandus, qui in *Tractatu de peſtilenti febre*, atque *in* 1. *& libr. Epiſt.* voluit, dari excretiones ante coctionem, quæ nedum malæ ſint, ſed utiles, & propterea fovendæ, ac adjuvandæ. Pro qua re diſtinxit excretiones in criticas, ſymptomaticas, atque in medias, quæ mediam inter ſymptomaticas atque criticas naturam obtineant, atque hoc itidem modo diſtingui abſceſſus ſtatuit. Primam differentiam eſſe ait illarum excretionum, quæ natura, morbum evincente, fiunt, quo tempore omnia, & evicta, & concocta ſunt, hasque omnino criticas appellat, & judicatorias, quod ægrotos perfecte judicent atque liberent. Cujusmodi ſunt poſt manifeſtam coctionem ſudores optimi, ſanguinis eruptiones, alvi dejectiones, nec non in morbis thoracis etiam ſputa copioſa, & concocta. Alteram differentiam facit earum excretionum, quæ naturam morbo evincente apparent. Has plane ſymptomaticas vocat, quod ſymptomatis tantum ratione fiant. Cujusmodi ſunt in acutis morbis ſudores frigidi circa frontem & collum, immoderatæ, vires diſſolventes, quæ plane crudo morbo obſervantur. Tertiam earum excretionum, quæ mediam obtinent naturam inter criticas & ſymptomaticas, quas potius bonas quam malas, potius utiles quam inutiles eſſe, affirmavit. Probavit vero dari has tres excretionum differentias puris exemplo in ulceribus, ex Gal. *in lib. de dif. feb. cap.* 6. *&* 4. *Aphor.* Hic enim Gal. de ſymptomaticis excretionibus ita eſt locutus: *Malæ evacuationes ſunt pravarum ſigna diſpoſitionum, prodeuntque ſæpius eodem modo, quo in ulceribus putridis, a quibus ichores, hoc eſt liquores ſanioſi, deſinunt, nihilque diſpoſitioni conferentes, nonnunquam vero ita ſicut pus, ex abſceſſu disrupto bene expurgans partem patientem.* Clarius *in primo illo de diff. feb.* dixit enim in ulceribus aliquando pus effluere, omnino probum, & laudabile, nempe album, ſanum, leve & æquale, citra ullum odorem gravem, quippe natura partis ulceratæ affectum evincente, quam excretionem criticis excretionibus quisque facile poteſt comparare: nam quemadmodum excretio

Excretionum differentiæ tres.

Quomodo dari probantur.

critica & proba sanitatem statim prænuntiat futuram, ita hujusmodi pus ulcus ipsum sanatum iri. Aliquando vero pus ex ulceribus omnino putridum, fœtidum, & pravo colore infestum, naturali partis ulceratæ calore, ex toto ab extraneo exstincto, ut in gangrenis, quod plane symptomaticam excretionem demonstrare videtur. Demum aliquando manat pus medio modo se habens, non ex alterius absoluta victoria, sed ex utriusque veluti pugna, & neutro alterum plane superante, in quo pure apparent utriusque indicia, nempe quæ & actionem nativi & externi caloris ostendunt. Nam hujusmodi pus, si album erit, non erit leve, & si leve, non æquale, male olens. Ex prænarratis excretionibus, eas, quæ plane symptomaticæ sunt, perniciales esse; & prorsus criticas, plane laudabiles; medias vero laudabiles quidem, atque magis bonas, quam malas videri, proinde ab ipsis non raro Medicos salutem præsagire posse. Quod eæ mediæ excretiones bonæ sint, atque etiam fovendæ & adjuvandæ, etsi ante coctionem fiant; quod erit demonstrare, excretiones & abscessus ante coctionem, & in principiis morborum conspectos, contra multorum præclarorum Medicorum opinionem, bonos esse atque utiles: quæ veritas hisce argumentis nobis demonstrari est visa, quippe primo humoribus turgentibus, quos utiliter educi, vel etiam in principio morborum, quo tempore crudi sunt, ex Hipp. constat, nimirum dicente in 1. Aph. 22. *Concocta medicari atque movere, non cruda, neque in principiis, nisi materia turgeat, plurima vero non turgent.* Itaque si tales humores in principio crudi exsistentes possint educi, ergo etiam ipsorum spontaneæ excretiones erunt fovendæ adjuvandæque: idque forte fit, quod propter tenuitatem, caliditatem, atque facilitatem ad motum, non incommode arte educi, & natura excerni queant. Secundo apparet in peste, papulas, ulcera, abscessus omnes, parotides, exanthemata, variolas, vel etiam ante coctionem erumpentes, magis utiles quam inutiles ab omnibus Medicis fateri. Hinc omnes a repellentibus, & has prohibentibus excretiones, Medicos abstinere, omniaque facere, ut leviter ipsorum motus foveatur, &

Excretiones mediæ licet ante coctionem fiant, bonæ.

& adjuvetur, cucurbitulis, frictionibus calidis, inunctionibus, balneis, atque aliis multis. De quibus Gal. *in 1. lib. de ſuccorum bonit. & vitio. cap.* 1. ita ſcripſit: *Atque hæc quidem facere ea, quæ per cutim efflorefcentia placidiſſime vitioſum ſuccum e viſceribus profundoque corporis evacuarent.* Quis in peſte vel in peſtiferis febribus unquam auſus fuit, parotides, tumores, in adenis obortos, carbunculos, repellere? quis exanthemata, quis variolas, quis etiam alvi bilioſas & putridas dejectiones, quis ſudores & eruptiones ſanguinis? Denuo demonſtrant naturam vel etiam crudos humores non raro neque inutiliter excernere, de qua re Gal. *in lib.* 3. *de dieb. decret. cap.* 8. ita habet: *Nam perturbationis violentia naturam ea, quæ moleſtant, etiam ante tempus, propulſare compellit, quippe virtus ipſa eſt alienorum expultrix.* Atque clarius in lib. 3. de præſag. ex pulſibus *cap.* 12. *Semper porro omnis excretio naturæ lege perfecta ſequitur coctionem, etenim in ventre conſpicitur natura excrementum a concoctione excernere. Ceteras omnes excretiones, quæ, antequam cibus coctus fuerit, fiunt, nunc quod vellicetur ab illis, quæ continet, nunc quia depravetur ante tempus coctionis, cogitur moliri: haud aliter totius corporis facultas, poſteaquam ſatis familiarem ſuccum concoxerit ſingularium partium, tum demum excrementum excernitur, niſi quid eam, ut diximus, irritet ante tempus.* Ex quibus liquido conſtat naturam excernere ante tempus, neque omnes excretiones & abſceſſus ante coctionem conſpectos eſſe ſymptomaticos, ſed quosdam a natura eſſe, neque inutiles. Quarto, excretiones humorum calidorum tenuiorumque eſſe faciendas, quod hi, ni turgeant admodum, facilitate, & calore futuri turgentes dici queant. Ex quo merito a Galeno ſcriptum eſt *in libr.* 3. *prognoſt. com.* 23. humores corporis calidiores, tenuioresqve paratiſſimos eſſe ad excretionem. Hinc Averrhoi ac multis, hos, ut purgentur, coctione non egere, viſum eſt, qvod facilius ad excretionem ſint: & poſtea ait Galen. *abſceſſibus retrocedentibus motionem quandam ineſſe neceſſario, quo nobis perſuadetur humores ipſorum proxime ad turgentium naturam accedere.* Demum probant hujusmodi

di excretiones esse utiles & adjuvandas, etiamsi omnia cruda sint, *Sileni a*) exemplo, de qvo Galen. ait: *Cum igitur virium robore septimum diem,* ut dixi, *potuerit superare, octavo papulas cum sudore habuit rubentes, rotundas, parvas, nam ejus morbo repugnante & humorum superfluitatem malorum ad cutem propellente, illud fuit causa, cur die nono non sit mortuus, sed undecimo.* Ex qvo colligunt papularum eam excretionem fuisse utilem, etiam morbo plane crudo; atqve ita de aliis dicendum. Qvam veritatem multorum ægrotantium historiæ, in *Epidemiis* nobis ab *Hippoc.* memoriæ traditæ, confirmabunt, & præsertim *Herophontis, b*) *Metonis, c*) *Sileni, d*) *uxoris Epicratis, e*) *Clazomenii, f*) *Melidiæ, g*) *Chærionis, h*) atqve aliorum multorum. De *Herophonte* scribit Hipp. Qvinta die cum urinis nigris tenuibus lienem intumuisse, & octava doluisse ingven primum, secundum lienis rectitudinem, deinde dolores in tibiam utramqve transiisse, urinasqve tunc melioris fuisse coloris, parvam habuisse subsidentiam. Ex qvibus adhuc paululum crudum esse morbum conjiciebatur, proinde neqve lienis tibiarumqve abscessus, neqve sudor, nona die secutus, inter symptomaticos erat ponendus, cum ab ipsis judicatus sit, licet non integre. Qvid de *Metone?* an non eruptione sangvinis e naribus judicatus est, cum urinis nigris & crudis? an non Hipp. eo tempore, quo crudus erat morbus, lotione capitis est usus, ad augendam & fovendam sangvinis illam symptomaticam eruptionem. Qvod commendavit Gal. etiam *in* 1. *Epid. text.* 3. *com.* 25. dicens: *Hujus te præsentissimum remedium docuit, capitis lotionem: dixit enim in* lib. de rat. vict. in morb. acut. *i*) *caput non lavandum esse iis, quibus de naribus erumpit sanguis, nisi minus justo fluat; nunc vero erat justo minus, siquidem perpetuabat vigilias & deliria.* Eodem itidem modo *Uxor Epicratis* sudores habuit, vomitusque biliosos subcrebros, quibus

a) Vide ejus historiam lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969. *b*) lib. 1. Epid. Ægrot. 3. p. 974. *c*) Ibid. Ægrot. 7. pag. 983. *d*) Ibid. Ægrot. 2. pag. 969. *e*) Ibid. Ægrot. 5. p. 979. *f*) Ibid. Ægrot. 10. p. 985. *g*) Ibid. Ægr. 14. p. 991. *h*) Lib. 3. Epid. Ægrot. 5. p. 1072. *i*) Pag. 395. lin. 44. & seq.

bus etiam, crudo adhuc morbo exſiſtente, fuit judicata. Idem *Clazomenio,* de quo Hipp. *Dejectiones ab initio ad diem usque decimum quartum multæ tenues aquei coloris, urinæ perpetuo tenues, ceterum boni coloris, & multum habebant ſuſpenſionum diverſarum.* Idem quoque in *Melidia,* quæ die ſeptimo critice ſudavit, & febris intermiſit, & rurſus dejectiones habuit tenues, bilioſas, mordaces, paucas, nigras, licet urinæ tenues & crudæ eſſent. Hoc & in *Chærione* eſt viſum, cum urinis tenuibus, licet boni coloris, die ſecunda ſudaverit per totum corpus, & fuerit judicatus. Hoc idem in longe pluribus fuit obſervatum, quippe ante coctionem excretiones multas conſpectas fuiſſe judicatorias atque bonas. Quid igitur dicendum? an non Hipp. artis medicæ dogmata veriſſima ac certiſſima ſcripſit? an non hæc ipſa Gal. plane confirmavit? Certe quidem; neque ad contrarium demonſtrandum rationes adductæ, & veritatem hanc obſcurare poterunt, ſi, ut Alexander Maſſaria, Medicus hujus ætatis eximius, nobis hac ætate in hoc gymnaſio conceſſus, ut Hippoc. Galenique veterem medendi artem, a multis Medicis, variis temporibus, obſcuratam, ac maxime vitiatam, priſtino candori reſtituat, ac illuſtret; qvem Medici ingenui ac innocentes, veteris Medicinæ ſtudioſi, ſummis laudibus merito perpetuo extollunt, ipſiusque de hac ipſa medendi arte clara, poſteris ab ipſo relicta, monumenta maxime ſuſpiciunt, admirantur, non indigna, ut antiquorum Medicorum illorum, qui olim ſupra omnes claruerunt, ſcriptis comparentur; in diſputatione *de purgatione, morborum principio inſtituenda,* reſpondebimus: *Tametſi excretiones ſine coctione, vel ſua ſponte, vel ex arte factæ, videantur nonnunquam utiles eſſe, illas tamen non eſſe dignas imitatione, cum maxima ex parte noxiæ & periculoſæ eſſe ſoleant. Nam etſi quis contendat, ægros interdum iſtiusmodi importunis vacuationibus liberari, non propterea ſtatuendum eas commodas fuiſſe, & quas Medicus debet imitari: licet enim mortem non afferant, alia incommoda invehunt, quæ profecto non inveherent, ſi cum ſignis bonæ concoctionis factæ fuiſſent. Hujusmodi autem incommo-*

Excretiones ſine coctione factæ non imitandæ.

da præclare deſcribuntur ab Hippocrate*: a*) *quippe* excretiones ante coctionem vel nullam afferunt criſin, vel malam, vel dolores & labores (*quorum nomine mala omnia ſymptomata comprehendi poſſunt*) aut morbi diuturnitatem, aut mortem, aut recidivas. *Iſtud facile demonſtrant ægri, quorum ſuperius facta eſt mentio:*) *in* Metone, *b*) *Criſis intempeſtiva, etiamſi non fuerit pernicioſa, gravia tamen ſymptomata intulit, vigilias ac dilirium, intuliſſetque adhuc recidivam, teſtimonio Hipp. & Gal. niſi crebro ſanguis poſt judicium profluxiſſet.* Heroph. *c*) *in tot periculoſa incurrit ſymptomata, ut* Gal. *ſcribat præter exſpectationem eum ſuperſtitem fuiſſe, præterquam quod die quarta decima recidivam non potuit evitare. Qui in* Dealcis horto decumbebat, *d*) *omnia ſubiit incommoda & pericula præter interitum, ex quo etiam evaſit, teſte* Galeno *propterea, quia maximas habuit vires, quæ tot & tanta mala ſuſtinere potuerunt.* Hactenus *Maſſaria.* Hac hora ejus mors audita eſt magno cum omnium medicinæ ſtudioſorum dolore. Hæc omnia hic recitare placuit; quod hæc omnia noſtram de hac difficultate ſententiam maxime confirmant. Quibus addimus, ut ad objecta reſpondeamus, nos quidem fateri turgentium humorum excretiones, vel etiam in principio morborum utiles, fovendas atque adjuvandas eſſe. Proinde & exanthematum, puſtularum, abſceſſuumque omnium ad ignobiles partes talium humorum, quales ſunt calidiſſimi, tenuiſſimi, ſumme putridi & venenoſi, ad turgentium naturam accedentium, vacuationes eſſe potius fovendas, & adjuvandas, quam cohibendas; nihilominus bonas quidem per ſe non dicemus, crudo prorſus morbo exſiſtente, cum plures his conſpectis interiiſſe, & Hipp. *in Epid.* & Gal. itidem *in comment.* & præſertim *in libro de ſuccorum bonitate & vitio, cap.* 1. nobis affirmarint. Quis enim parotidibus, quis carbunculis, quis exanthematis, atque aliis abſceſſibus, tametſi bonum ſit, humorem illum malignum foras

Excretiones turgentium humorum fovendæ.

a) Lib. 1. Epid. Com. 2. pag. 948. *b*) Lib. 1. Epidem. Ægrot. 7. pag. 983. *c*) Lib. 1. Epid. Ægrot. 3. pag. 974. *d*) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag. 1066.

foras effluere, fidere poterit? Cum & causas & morbos perniciales denotent, quibus plures pereunt, & non nisi robustissimi servari solent.

De eruptione vero sangvinis non negandum, vel etiam multis has profuisse ægrotis, ut Hipp. *in* 1. *Epid. a*) se vidisse hisce verbis expressit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant, quibus rite, & largiter sanguis per nares erupit, eadem causa maxime servabantur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, mortuum. Nam Philiscus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus stillavit, mortem obierunt.* Hoc in *Cleonactide b*) *Metone, c*) *in eo qui in Dealcis horto decumbebat, d*) *Pericle, e*) *Abderæ virgine, f*) *& Larissæ virgine, g*) atque in aliis *Hippoc.* observavit. Galen. de *Metone* ait: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere; sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Ex quibus apparet, excretiones sanguinis majori ex parte salubres esse, vel etiam si in principio morborum apparuerint; neque mirum, cum vel etiam in principiis, non exspectata coctione, multitudinem minuant, plurimum venosum genus refrigerent, caloremque transpirare faciant, putredinibus, ne fiant, occurrant, qua ratione Medici omnes in magnis morbis statim secta vena sanguinem copiosius mittunt. Hæc etsi vera sint, nihilominus si eæ excretiones, seu eruptiones morbo concocto fiant, fidelius salutem prænunciant; infidelius vero, quæ cum cruditatis signis conspiciuntur, quod etiam Galen. in *primo libro de Crisibus* visus est voluisse, cum ibi, si vel etiam sangvis e naribus profluit, crudo morbo, non judicare affirmarit, & Hipp. *in quarto, de victus rat. in acutis h*) dixerit: *si e naribus fluxerit sanguis cum urinis albis, crassisque & levibus subsidentiis, solvi ægritudinem:* & Galen. *in primo de*

Excretiones quando fidelius salutem præsagiunt.

a) Com. 2. pag. 951. b) Lib. 1. Epid. Ægr. 6. p. 982. c) Ibid. Ægr. 7. p. 983. d) Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. p. 1066. e) Ibidem Ægrot. 6. pag. 1102. f) Ibid Ægr. 7. pag. 1103. g) Ibid. Ægr. 12. p. 1110. h) Pag. 396. lin. 21. & seq.

de Crif. cap. 8. ita habet: *Sanguinis autem profluvia, & fudores, & tumores, qui juxta aures fiunt, & reliqui decubitus, fi in tempore quidem fiant, opportune prodeffe poffunt; intempeftiva autem nihil juvant.* Hipp. fcribit: *in* 3. *Epid. b) c.* 7. *Mulierem, in mendacium foro decumbentem,* habuiffe de naribus fangvinis eruptionem, quæ tamen poftea interiit. Quod *Lariffæ Hypofteni* eveniffe etiam Hipp. *in lib.* 5. *Epid. text.* 14. *c)* tradidit. Quod certe ego in multis vidi, fed proxima æftate in quadam juvene, quæ, cum ex abortu febre ardenti duobus menfibus laboraffet, eoque tempore habuerit crebras, largas, de naribus eruptiones fanguinis, ipfisque aliquantifper videretur juvari, tamen, quod perpetuo urinas, alvique dejectiones crudas habuerit, ideo labores, dolores longitudinemque paffa eft, ac denique mortem obiit. Non tacebo me *Venetiis* quendam *Bononienfem* vidiffe ardente febre conflictatum, in quo a prima die usque ad decimum quartum, qua die perfecte eft judicatus, fangvis e naribus, die nocteque, una cum copiofo & affiduo profluvio ventris biliofo virulento, effluxit, qui tamen, etfi dolores, deliria, vigilias & fere mortem fuftulerit, quia maximas vires habuerit, præter exfpectationem fervatus eft. Quibus tamen fymptomaticis excretionibus non eft fidendum. Sed quid ad excretiones, quæ absque fignis coctionis in *Epicratis uxore, Clazomenio, Melidia, Chærione* & in eo, *qui in Dealcis horto decumbebat,* & in aliis fervatis, apparuerunt? Dixerim eas excretiones non fuiffe ex iis, quas Galen. cum Hipp. fymptomaticas vocat, fed potius criticas; cum non absque aliqua coctione, tametfi non perfecta, illuxerint. Intelligimus ex Galeno, Hippocrateque fymptomaticas effe, quæ, nullis coctionis fignis vifis, fed omnino crudo morbo exfiftente, apparent: propterea dixiffe has morborum in principio effe malas, neque in principio poffe quicquam bene evacuari, ut Gal. docuit *lib.* 4. *Aph.* 22. hifce verbis: *Quare cum morbi in initio fint femper indicia cruditatis, omnino ut tum mala non fit hujusmodi humorum vacuatio, fieri prorfus non poteft.* Et Hipp. in

b) Ægr. 12. pag. 1080. c) pag. 1145.

in 2. Epid. a) dixit: *Judicatoria ſigna non ſtatim apparere.* In principio vero morborum omnia eſſe cruda, vel ex eo cognoſcimus, qvod Galen. 1. *de Criſibus* principium fecerit primum morborum tempus, in quo morbus omnino crudus exſiſtit, habereque terminum ad principium coctionis, quæ ubi incipit apparere, augmentum dicitur, eaque perfecta & abſoluta, ſtatus, quibus duobus temporibus fieri criſes omnes Medici noverunt. Quare prædictorum ægrotorum excretiones non fuere ex Hippocratis Galenique ſententia ſymptomaticæ, ſed criticæ, cum coctionis quædam rudimenta adfuerint. Namque in *Herophonte* die octava urinæ fuerunt melioris coloris, & reſidebant in iis pauca, a quibus die nono ſudore fuit judicatus; qvod vero urinæ non omnino eſſent concoctæ, ideo recidivam illa excretio minabatur, quando bonarum criſium, ut poſtea dicemus, duplex ſit differentia; quædam enim perfectæ ſunt, quibus omnino ægri judicantur, & quædam imperfectæ; hæ aliquo ſigno coctionis conſpecto, id eſt in augmento, fiunt, illæ omnino coctione perfecta, in ſtatu. In *Epicratis uxore* die undecimo urinæ coloratiores cum multo ſedimento fuerunt: & de *Metone* Hipp. *die quinto e dextra nare affatim profluxit ſanguis merus, ſudavit, judicatus eſt; a judicio, urinæ tenues ſubnigræ meliores erant*, qvum antea nigræ eſſent cum nigro ſedimento, quæ ſolent eſſe omnino lethales. In *Clazomenio* item *urinæ perpetuo*, ut ſcripſit Hippoc. *tenues fuerunt, ſed boni tamen coloris & multum habebant ſuſpenſionum diſperſarum.* Atque itidem in *Melidia* & *Chærione* tenues, & boni coloris, quas ex colore aliquam coctionem habuiſſe, notavit Galen. Ex hisque eſto nobis demonſtratum, poſſe quidem naturam excernere humores, vel etiam crudos, ſed hæ excretiones raro bonæ, nunquamque per ſe, quæ aliquando ſalutem, cum exitiales plerumque ſint, non niſi magnis incommodis, pollicentur; nunquamque ita bonas eſſe, ut illis nos fidere debeamus. Quibus una ſi ſignum aliquod illuxerit pernicioſum, omnino exitiales

Aaa 3

a) Sect. 1. pag. 998.

les erunt. Itaque colligamus naturam ante coctionem ſangvinem ſæpius critice, id eſt, utiliter excernere, ſed neque huic excretioni perpetuo eſſe fidendum: atque hæc obiter a nobis de hac difficultate dicta ſint. Nolui enim ita ſicco, ut ajunt, pede lectores ad prædictionem ex particularium humorum ſingulis excretionibus, de quibus nos poſtea accuratius, his non præmiſſis ac cognitis, deſcendere.

CAP. IV.

De diebus decretoriis ad prædictionem facientibus.

Cum ad ſingulas humorum excretiones pro ſalutis ac mortis prædictione deſcendere minime poſſimus, ni prius & de *diebus decretoriis*, & *judicatoriis* vocatis, atque *de criſibus*, non minus accurate ſcripſerimus. Horum etenim cognitio videtur neceſſaria ad rectam omnium excretionum rationem ad prognoſin aſſequendam. Idcirco inprimis de iis ſermonem præmittemus. Dicimus itaque, diebus, in quibus morbi finiuntur, has ineſſe differentias; nam quidam ſunt, in quibus obſervatum eſt, morbos aut ſimpliciter reſolvi, aut cum aliqua excretione, aut cum abſceſſu, aut ægros in iisdem quovis modo interire. De quibus Hippoc. *in* 3. *lib. Prognoſt. a*) ait: *Febres autem judicantur iisdem numero diebus, & ex quibus ſuperſunt homines, & ex quibus intereunt, ſimpliciſſimæ enim febres, ac ſignis firmatæ ſecuriſſimis, quarto die, aut citius deſinunt. Deterrimæ vero, ac ſignis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt.* Ex quibus Galen. in *Comment.* ait, *dies decretorios* nominari, in quibus morborum fiunt mutationes, aut quod in ipſis ægroti ſtatim liberantur, aut quod in melius mutantur, aut quod moriantur, aut quod in deterius labuntur. Hæ vero mutationes, (quas *judicationes* etiam vocant) fiunt cum quadam evidenti vacuatione, excretioneve, aut abſceſſu. Itaque ex iis dicimus, dies, quos decretorios, judicatorios, atque criticos Medici vocant, illos eſſe, in quibus naturæ pugna cum morbo, vel alterius ipſorum victoria apparet; aut in quibus morbos ſolutos iri, quovis-

Dies decretorii quinam dicuntur.

a) Pag. 43. in fine, & 44. initio.

quovismodo nobis indicatur; aut in quibus ægri moriuntur. Pro decretoriis vero complures ac fere innumeri passim apud Hipp. in libris *Epidemiorum, Prognosticorum,* & *Aphorismorum* leguntur ac observantur; ex quo multis visum est, quod in omni die possit solvi morbus, omnesque fere dies posse decretorios dici. Hipp. *in* 1. *Epidemiorum, com.* 4. *a*) *text.* 14. hoc expressit: *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigesimus octavus, trigesimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octúagesimus, centesimus. Et circuituum, qui judicant imparibus diebus, est primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigesimus primus.* Et *in libro quarto Aphorism.* 36. eosdem expressit; dicens: *Sudores febricitanti si inceperint boni, & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimoquarto, & decimoseptimo, & vigesimo primo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto; qui vero non ita fiunt, laborem significant, & morbi longitudinem & recidivam.* Non desunt, qui omnes ad vigesimum usque decretorios fecerint. *Diocles,* ut Galen. *in* 1. *lib. de diebus decret. cap.* 9. scribit, primum & secundum diem non raro decernere affirmavit, forte, quod primo die febres varie resolvantur, atque etiam quod ex Galeno *in lib. de Crisib. cap.* 17. aliquis morbus ad statum pervenire etiam prima die possit; non raroque contingit, ut una die moriantur homines, uti sunt Apoplectici, & qui repente suffocantur: sed tamen raro crises atque judicia prima & secunda die fieri possunt, quando humores longiori spatio ad maturitatem perveniunt. Tamen non negandum erit, non raro spectari excretiones prima & secunda die, sed hæ omnes pravæ exsistunt, ut superiori capite satis est demonstratum. De tertio vero, quarto, & quinto nulli dubitant, hosque dies esse, in quibus non raro judicia animadvertantur. Sextum quoque esse decretorium, *Gal. in* 3. *de dieb. decret.* concessit, sed plerumque in ipso difficile ac incertum fieri judicium. In quo die *Larissam virginem* fuisse in-

a) Pag. 956. te-

tegre judicatam Hipp. *Epid.* 1. *a*) *text.* 4. ita tradidit: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre, est judicata.* Septimum non solum esse decretorium, sed omnium validissimum esse, omnes fatentur. Octavum ex paribus decretoriis fecisse Hipp. nuper vidimus. *Et in libr.* 4. *Epid. b*) plures ægrotos ea die judicatos meminit. De nono ab aliquo non dubitatur. Decimum quoque judicatorium fecisse aliquando visum est Hipp. *c*) cum dixerit: *Decimo sudavit, sputa subcocta, judicatus est;* & in 6. *Epid. d*) *mulierem,* quam in *Cranone* curavit, decima die sudores, ut Gal. placuit, bonos habuisse, scriptum reliquerit. Gal. *in Comment. Historiæ Pythionis* non plane e numero decretoriorum dierum detrahendum decimum diem affirmavit: idem de duodecimo & tertio decimo dicunt, cum tamen raro aut nunquam, & neque recte hi dies judicent. Decimum quartum post septimum præcipuum obtinere locum Gal. docuit. De decimo quinto, & decimo octavo, qui inter decretorios vere recenseri non debent, dicunt, quod in ipsis & in singulis aliis aliquando morbi resolvuntur. Ceterum etsi aliquando in iis omnibus morbus aliquis possit judicari, tamen non hos omnes judicatorios merito Gal. & alii Medicinæ Auctores fecerunt, sed eos tantum, in quibus frequentes & multæ judicationes morborumque mutationes spectantur. At ut vere judicatorii cognoscantur, Hippocratis regulæ erunt observandæ. Quando non omnes dies, sed eos tantum, qui quaternis septenisque circuitibus dierum fiunt, esse decretorios Galen. *in primo Epidemiorum,* hisce verbis expressit: *Ostendimus vero in lucubratione de diebus decretoriis, omnium esse decretoriorum validissimos, qui quaterno, vel septeno circuitu fiunt.* Sed de horum cognoscendorum regula Hippocratem nunc audiamus, qui *in lib.* 3. *Prognosticorum e*) ita habet: *Itaque primus impetus hunc in*

a) Ægr. 12. pag. 1110. *b*) Pag. 1121. in fine, text. 3. *c*) Lib. 3. Epid. pag. 1059. Ægr. 1. in historia Pythionis. *d*) Sect. 3. text. 5. p. 1174. *e*) Pag. 44. lin. 2.

in modum finitur, ſecundus vero ad ſeptimum producitur, tertius ad undecimum, quartus ad decimum quartum, quintus ad decimum ſeptimum, ſextus ad vigeſimum. Hi ergo ex morbis acutiſſimis per quatuor ad viginti ex additione terminantur. Et *in ſecundo libro Aphoriſmorum* 24. *Septenorum quartus eſt index, alterius ſeptimanæ octavus principium. Eſt autem & undecimus contemplabilis, ipſe enim quartus eſt ſecundæ ſeptimanæ. Rurſus vero & decimus ſeptimus contemplabilis, ipſe ſiquidem quartus eſt a decimo quarto, ſeptimus vero ab undecimo.* Ex quibus ſupra viginti ſi addamus quatuor, vigeſimum quartum decretorium faciemus, & ab ipſo addentes ſecundum quaternarium, cujus principium eſt vigeſimus quartus, faciemus vigeſimum ſeptimum, & hoc ordine, trigeſimum primum, trigeſimum quartum, trigeſimum ſeptimum, quadrageſimum, quadrageſimum quartum, quadrageſimum ſeptimum, quinquageſimum primum, quinquageſimum quartum, quinquageſimum ſeptimum, ſexageſimum, ſexageſimum quartum, ſexageſimum ſeptimum, ſeptuageſimum primum, ſeptuageſimum quartum, ſeptuageſimum ſeptimum, octuageſimum, octuageſimum quartum, octuageſimum ſeptimum, nonageſimum primum, nonageſimum quartum, nonageſimum ſeptimum atque centeſimum. Quare tot erunt dies decretorii vocati, in quibus ſæpiſſime morborum fiunt mutationes & judicia, & ſolutiones; addunt quoque Hipp. & Gal. tertium, quintum & nonum, ut ex *libro quarto Aphoriſmorum a*) apparet. Non minus & ſextum. Hippoc. vero hos omnes diviſit in *decretorios* atque in *indicatorios*. Hos eſſe quartum ſeptimi, undecimum decimi quarti, & decimum ſeptimum vigeſimi, & vigeſimum quartum vigeſimi ſeptimi, & trigeſimum primum trigeſimi quarti, & trigeſimum ſeptimum quadrageſimi, & ſic de aliis omnibus, primus quaternarius indicat, quod in altero eſt futurum, & tertius quod in quarto, & quintus quod in ſexto & ita de aliis. Et hoc eſt, quod Hipp. in Aphoriſmis: *b*) *ſeptenorum quartus eſt index.*

Bbb De

a) Aphor. 36. *b*) Sect. 2. 24.

De quo Hippoc. *in 4. Aphor. 71.* ita habet: *Quibus septima judicatur, his nubeculam habet quarta die urina rubram, & alia ex ratione;* & Gal. *in comment.* ait: *Nam cum quarta dies sit index, quemadmodum ipse edocuit, & qualis sit futura septima præmonstret, omne quod ipsa dignum effatu signum coctionis apparuerit, futuram septima die judicationem ostendit, adeo quod non solum rubra aliqua nubes in urina apparens, antea non visa, judicationem significat; sed & alba multo plus ipsa, adhuc autem magis enæorema, (latime crassamentum quoddam suspensum, & velut conglobata nubecula, media in urina pensilis, dici potest) æquale atque consistens, sibique ipsi cohærens, crisin fore prænuntiant. Si vero velociter admodum morbus moveatur, & mutatio coloris & consistentiæ, sunt sufficientia signa futuræ judicationis: tenuis itaque urina, si mediocriter crassa efficiatur, & si alba rubra fiat, in tali morbo judicationem significat.* Ex quibus apparet, quod coctionis signis non tantum in urinis, sed in aliis quoque excrementis, quarto die, vel aliquo alio die, contemplabili, vel indice apparentibus, septimo futura bona judicatio nobis indicabitur; & sic mala, eodem die cruditatis & malignitatis signis conspectis. Quam rem maxime a Galeno in *Commento* illustratam habemus. *Cherion a)* vigesimo judicatus, decimoseptimo, qui est vigesimi index, habuit urinas melioris coloris cum subsidentia. Quare contemplabiles indicesque dies ideo sunt appellati, quod perpetuo indicent judicationes in altero quaternario futuras; & decretorii, quod ipsi judicent: sed aliquando confunditur hic ordo, ut quandoque indices fiant decretorii, & decretorii indices. Quare tot sunt dies vere decretorii & indices, quot in febribus continuis ad prædictionem considerantur, & ipsorum loco est circuitus accessionum numerus in febribus intermittentibus: nam, ut Hipp. *b)* habet *tertiana febris septenis circuitibus terminatur;* atque quarta accessio erit index septimæ, ex ipsa poterimus ferre judicium de septimæ exitu. De qua re

Dies Indices quare ita vocati.

a) Ejus vide historiam lib. 3. Epidem. Ægrot. 5. pag. 1072. *b)* Aphor. Sect. 4. 59.

re Galen. *in lib. 3. Prognost.* ita scripsit: Ut enim per febres continuas numeramus omnes deinceps dies in præsensionem futuræ indicationis; ita per intermittentes annotationes, ut, quod per continuas septimus dies valet, id per intermittentes septima circuitio præstat: ob id igitur exquisita tertiana septem circuitibus, non diebus septem; judicari natura solet; quin etiam, quod quartus dies a principio numeranti adversus septimum est, id quarta circuitio adversus septimam circuitionem. Quartus enim dies septimi index est, & item quarta circuitio septimæ index. Itaque in intermittentibus febribus accessiones, atque in continuis, dies observamus, qui, ut dixi, sunt partim *judicatorii*, quod in ipsis fiant in morbis mutationes & judicationes, partim *indicatorii*, quod indicent in altero quaternario mutationes & judicia. Adduntur alii, qui vocantur *intercalares* atque *intercidentes*, cujusmodi sunt, tertius, quintus, sextus, nonus, vigesimus primus, in quibus quandoque fiunt judicationes, sed tamen raro, & quæ neque bonæ, neque certæ sunt; quia nimirum fiant a natura morbo irritata ac provocata, ex quo aliquibus etiam *provocatorii* fuere nominati. Ceteri alii omnes dicuntur *non decretorii*, uti, est primus, octavus, decimus, duodecimus, tertiodecimns, decimus quintus, & decimus sextus, decimus octavus, & decimus nonus, atque alii item plures omnes, quippe qui ultra decretorios, indices, atque intercidentes sunt; atque tot sunt dies decretorii & ipsorum præcipuæ differentiæ, de quibus qui plura desiderant, legant libros Galen. *de Diebus Decretoriis*, & quorundam recentiorum Medicorum, qui e iis satis accurate scripserunt. Nunc unum, priusqam de prædictione ab ipsis diebus agamus, superfuisse nobis attingendum, certe scimus, quod a multis sane, quo scitu difficilius, eo a vidius desideratur, quippe de causis dierum criticorum, de quibus sane quædam attingam. Jam sciunt omnes, plures causas a viris eruditis afferri. Pythagoreorum plures ad vim numerorum retulisse dies decretorios dicitur, quod Deus naturaque certis numeris gaudeat:

Dies intercalares atque intercidentes quinam.

Dierum criticorum causæ.

Aſtrologi ad varios aſpectus ſtellarum errantium & fixarum; alii ipſorum, ut Galen. ad lunæ aſpectus; alii ad ſolis lunæque ſpeciatim aſpectus, eo modo, quo quidam viri eruditiſſimi ſtuduerunt probare maris fluxum & refluxum, augmentum & decretionem exinde concitari: *Amatus Luſitanus*, Medicus Hebræus, ad harmonicam conſonantiam: *Ludovicus Lemoſius*, qui de prædictione doctiſſime ſcripſit naturam fecit criſium, criticorumqve dierum, auctorem, præſertimque expultricem, humoris copiam, acceſſiones, morbos ipſos, atque ambientis naturam: *Hieronymus Fracaſtorius*, Philoſophus & Medicus præclarus, ad motum proprium humoris melancholici omnem dierum criticorum cauſam retulit: Nos vero non ad hujus ſolum humoris motum, ſed bilis atqve pituitæ; ita ut ex propriis motibus humorum exuberantium mutationes judiciaqve in qvibusdam terminatis diebus fiant. Humores enim bilioſos & acutos ſcimus nos alternis diebus moveri, qvaternis craſſos melancholicos, atqve uſtos, qvotidie pituitoſos. Hinc Hipp. *in* 4. *lib. Aphor.* 61. ſcripſit: *Febricitanti, niſi diebus imparibus febris reliquerit, ſolet reverti:* qvaſi febres, omniumqve maxime ardentes, diebus imparibus, ex acutorum humorum, a qvibus excitantur, natura, apta moveri de tertio in tertium, judicari optimum ſit. Quod Gal. in libello Dogmatum Hipp. confirmat, dicens: *acutos morbos magna ex parte diebus imparibus judicari.* Qui etiam in 3. *Epid.* ſcriptum reliquit, easdem febres ſolitas eſſe accedere diebus imparibus; proinde rariſſimum eſſe notat, qvod Hipp. *in illo libro a*) dixerat, qvippe plerosqve ægrotos in ea conſtitutione habuiſſe acceſſiones diebus paribus. Quod egregie Hipp. *in* 1. *Epid. b*) ita expreſſit: *Quæ diebus paribus accedunt, paribus judicantur, quorum vero ſunt in imparibus acceſſiones, imparibus judicantur.* Ex qvo Hipp. dies criticos coïncidere cum acceſſionum motibus affirmat. Qvam rem Gal. *in com.* perbelle notavit hiſce verbis: *Sæpius fieri in acceſſionibus judicia, tum quod in iis humores vehementer moveantur,*

a) Lib. 3. Epid. pag. 1085. *b*) Sect. 3. pag. 964.

antur, & veluti ebullientes erumpant ſanguinis eruptione, vel ſudoribus, vel vomitibus, vel dejectionibus, vel hæmorrhoidibus, vel menſtruo in mulieribus; tum propterea, quod id temporis ad excernenda illa impellatur natura, ſimul quod gravata & afflicta ad excernendum irritetur, ſimul quod illis magis fuſis & diſcretio noxiorum humorum promptior & judicium fiat proclivius. Qvare ab una eademqve cauſſa & acceſſiones & dies judicatorios fieri, eſt neceſſarium. Hinc Hipp. ex acceſſionum varietate, id eſt, ab ipſis paribus accedentibus pares dies criticos conſtituit, & impares ab acceſſionibus imparibus. Qvos ipſe *in* 1. *Epid. com.* 3. *a*) *text.* 14. ita expreſſit, dicens: *Eſt autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, ſextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigeſimus octavus, trigeſimus, quadrageſimus octavus, ſexageſimus, octuageſimus & centeſimus. Circuituum vero, qui judicant imparibus diebus, primus, tertius, quintus, ſeptimus, nonus, undecimus, decimus ſeptimus, vigeſimus primus, vigeſimus ſeptimus, trigeſimus primus.* Qvoniam vero fit, qvod raro exſuperant humores puri & ſimplices, ſed mixti, bilioſis fere perpetuo melancholicorum uſtorum portio aliqva permiſcetur, & non raro pituitoſorum; ideo non ſimplices bilioſorum, aut melancholicorum, aut pituitoſorum motus apparent: quare ab eadem cauſſa fient dies judicatorii, ex qva acceſſiones. Sed dicet lector, a qvibusnam fiunt acceſſiones? a motu proprio humorum; & ſi rurſus proprii humorum motus a qvo fiant, petierit, dicam nondum vere cognitum eſſe, neqve ad nos pertinere qvæſtionis iſtius reſolutionem. Humorum itaqve motui addimus quoque naturam ac excretricem facultatem; hæc excernit, quod concoctrix debito tempore concoquit, proinde ſervat certos dies ad excretionem faciendam, qui ſunt, ut dictum eſt, dies vere decretorii, quos diviſimus in *decretorios, indices,* atque *intercidentes ſeu provocatorios,* in quibus & in aliis quoqve, quos *non decretorios* vocavimus, aliquando natura ante tempus excernens, irritata aut provocata humorum aut qualitate acri venenoſa, aut copia humo-

a) Pag. 965.

rum, mutationes morborum atque judicia facit. Atque hæc obiter a nobis de hac re dicta sufficiant.

CAP. V.

De prædictione a diebus decretoriis.

Salus aut mors quomodo ex diebus decretoriis cognoscitur.

Ex diebus criticis seu decretoriis & salutem & mortem Medici prænoscunt, quatenus in ipsis signa coctionis & alia bona apparent, ex quibus, quarta die observatis, aut crisin futuram septima, aut morbi quovismodo solutionem merito omnes sperant. In morbis spirituosarum partium sputa, in febribus urinas, atque in ventris affectibus dejectiones Medici debent observare. Quæ omnia in die aliquo decretorio, aut indice, bona conspecta, sanitatem futuram denotant; & quæ cruda, ut dictum est, longitudinem laborem, dolorem, recidivam, aut demum mortem ipsam: una vero cum signis exitiosis crudæ urinæ in febribus, aut sputa in morbis spirituosis, & in ventris affectibus dejectiones, mortem proculdubio in proximo altero decretorio; quod *uxori Dromeadæ a*) contigit, cum quarta die (quæ obiit sexta) comatosa, stillas sanguinis ex naribus habuerit, cum urinis paucis oleosis, quæ sunt perniciosa signa in quarta die, quippe signa decretoria. Signa vero coctionis & bona, etsi conspiciantur in intercidentibus diebus, quicquam certi ad prædictionem non significant, sed potius mala esse suspicandum erit; tametsi non negandum quoque sit, quosdam servatos sexta die, sed rarissime & non sine recidivis. Observant quoque optimum esse, si imparibus diebus morbi acuti, febresque præsertim ardentes, signa bona habuerint, certumque præsagium facere dicunt; incertum, non bonum, & cui non sit fidendum, si paribus diebus, in prædictis acutis morbis, vel signa coctionis vel mutationes conspiciantur, ex quo Hipp. ut dictum est *in* 4. *lib. Aph.* 61. dixit: *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris reliquerit, solet reverti:* quod tamen falsum esse Gal. *in Comm.* clare demonstravit, ac etiam Hipp. *in* 3. *Epid. b*) 3. *tit.* confirmavit, cum dixerit: *Accessiones plerique diebus paribus habebant.* Quod tamen

Judicationes bonæ vel malæ quibus diebus fiunt.

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 11. pag. 987. b) Pag. 1085.

tamen rarum fieri, Gal. *in Comm.* docuit; cum proprium ſit omnium ardentium ſebrium & peracutorum morborum, imparibus diebus ut reſolvantur. Malasque propterea, non fideles judicationes eſſe, quæ eveniant diebus paribus, Gal. *in* 3. *Epid.* ita docuit: *Si acceſſiones diebus paribus fiunt, a principio ſtatim ad ſextum diem, peſſimum indicium fore prænunciant. Interim in longum producendum morbum. At ſi quidem admodum moveantur, quarto die pravam habentem acceſſionem ad diem ſextum de vita decedere.* At hoc plerumque veritatem habet, quoniam non pauci fuerunt recte ſexta qvoqve die judicati, cujusmodi fuit *virgo Lariſſæ*, de qua Hippoc. *a*) ita habet: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum, ſine febre, eſt judicata,* & Galen. *in* 6. *Epid.* mulierem, qvam Hipp. *b*) in *Cranone* curavit, decima die habuiſſe bonos ſudores ſtatuit. Colligimus itaqve, qvod morbi accedentes diebus imparibus, iisdem judicari debebunt, & ubi paribus hi judicentur & reſolvantur, qvicqvam boni ac certi non habere. Contra qvoqve diebus imparibus longos, ut Gal. *in lib.* 3. *de dieb. decret.* tradidit, morbos judicari, qvi paribus moveri deberent, bonum non erit, imparibus ſcilicet moveri & judicari; judiciumqve neqve bonum majori ex parte fiet. Atqve hæc ſunt de prædictione a diebus decretoriis, a quibus potius tempus futurorum judiciorum in morbis, & reſolutionem prænoſcitur, qvam vere qvicqvam certi ad ſalutem haberi qveat. Nam ſigna coctionis, etſi in diebus decretoriis bona eſſe conſtant, tamen eadem erunt, & idem ſignificabunt, in omnibus diebus conſpecta; etſi negandum tamen non ſit, ſalutis ſigna, in diebus decretoriis conſpecta, longe certius & fidelius ſalutem prædicere, & mortem cruditatis ſigna, eaqve prava. Addamus regulam aliam ad prædictionem a decretoriis diebus, quam Hippoc. in *lib.* 3. *Progn.* *c*) 33. ita expreſſit: *Si quibus horum cœpit dolor primo die, quarto premuntur magis, ſeptimo vindican-*

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 12. p. 1110. *b*) Vide Lib. 6. Epid. Sect. 3. text. 5. pag. 1174. *c*) Pag. 46. lin. 5. & ſeq.

cantur. Plerique eorum incipiunt dolore vexari tertio die, quinto conflictantur magis, deinde vindicantur nono aut undecimo. Quod si quinto die incipiunt dolore vexari, & alia quoque secundum rationem ipsis ex prioribus accedant, quartodecimo morbus finietur. Sed his præmissis potius in gratiam crisium cognoscendarum, ad ipsas modo declinemus.

CAP. VI.

Quid Crisis sit, quotuplexque, & quomodo fiat.

Præmisimus accuratam criticorum dierum tractationem, ut crisium qvoqve cognoscendarum cognitio illustraretur; cum diversarum crisium ratio possit commode in dierum criticorum causas referri, qvod propterea tunc temporis ad excretionem natura moveatur, illisqve statutis diebus humores noxios excernat. Sed hæc inferius accuratius cognoscentur, si modo quædam, etiam scitu necessaria, præmiserimus, nimirum in primis qvid ipsa crisis dicatur, qvotqve habeat differentias atqve causas. Qvod ad primum attinet, per crisin omnes fere intelligunt naturæ & morbi conflictum, seu melius judicium, unde dies critici, id est, judiciales dicti sunt â κρίνω, qvod est judico, aut â κρίσι, id est judicio, quod in ipsis de naturæ morbiqve exitu fiat judicium. Neqve hoc nomen a Medicis inventum putat Gal. at a qvopiam vulgari potius, qvi cum istis adesset, ipsa re cogente ita pronuntiavit, quod judicium tunc de vita ægrotantis ageretur: neqve enim Medicorum aliqvis, ut ait Gal. primus invenit id nomen, sed omnino necessarium fuit, ut qvi præsens esset, conturbaretur, atqve ideo exclamaret, & crisin, id est, judicium rem ipsam nominaret, aut ἀπὸ τȣ̃ κρίνειν, id est, secerno, qvod in optima veraqve crisi humores noxii secernantur, & postea excernantur, ut Gal. *in lib.* 2. *Aphor.* docet. Per crisin vero plures plura intelligi voluerunt. Nam teste Gal. *in* 1. *lib. de crisib. cap.* 1. & 2. qvippe aut subitam in morbo mutationem, aut ad meliorem statum inclinationem, sive solam agitationem, qvæ antecessit, vel omnem morbi solutionem, aut illam tantum, qvæ bo-

Crisis quid.

na

na ſit. Ceterum Gal. *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 1. *&* 2. dixit: Criſin eſſe ſubitam præcipitemqve in morbo mutationem, vel ad ſanitatem, vel ad exitium factam. Idem *in lib.* 2. *Aph.* 13. ita expreſſit: *Criſis (id eſt judicatio) eſt ſubita in morbo, vel ad ſanitatem, vel ad mortem mutatio. Fit autem natura ſeparante a bonis mala, & ad excernendum præparante.* Hujuscemodiqve permutationes, qvando repente in morbo fiunt, Hipp. criſes, judicationes vocare ſolet, in qvibus nonnunqvam integra ſanitas reſtituitur, aut moritur æger; nonnunqvam vero magna fit ad ſalutem, vel ad mortem permutatio, ut Gal. *in eod. lib. Aph.* affirmavit. De qva etiam *in lib.* 3. *de Criſibus* dixit: *Sola igitur ſubita ad ſanitatem converſio ſimpliciter criſis nominatur, & quidem omnino fit per manifeſtas quasdam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Quicunque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt:* antecedit autem hujusmodi excretiones & abſceſſus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Qvare ex Gal. Criſis, uti dictum eſt, ſubita præcepsqve in morbo mutatio eſt, vel ad ſanitatem, vel ad mortem. Hanc malam & iſtam bonam Criſin vocat Gal. *in lib.* 3. *de Criſibus.* Verum Gal. tametſi, ut dictum eſt, *in* 1. *lib. de Criſibus cap.* 1. ſcripſerit ſubitam in morbo mutationem, inclinationem ad meliorem ſtatum, ſolam agitationem, qvæ bona tantum eſt, criſin appellari poſſe, tamen *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 1. *& in* 2. *Aphor.* apertius Criſin diſtinxit a morbi ſolutione, quæ fit aut morbo emarceſcente, aut ægroti viribus paulatim diſſolutis; mutationemqve ſubitam in morbo, vel ad ſanitatem, vel ad mortem, Criſin eſſe voluit, propterea que hujusmodi permutationes, qvando nimirum repente in morbo fiunt, & in qvibus nonnunqvam integra ſanitas reſtituitur, aut moritur æger, nonnunqvam vero magna fit ad ſalutem, vel ad mortem permutatio, Criſes, ſeu judicationes Hipp. vocaſſe, dixit. Quas Criſeos in morbis mutationes Hipp. breviter ſane, ſed divine hiſce verbis *in* 1. *Epid. a*) eſt complexus: *Ad ſalutem aut mortem, vel inclinatio ad melius, aut* Criſium differentiæ.

a) Sect. 3. pag. 965.

ad pejus: qvod omnes in morbis, ut Gal. ait, mutationes ſint vel ſtatim ad ſalutem, ut optimæ criſes; aut ad mortem, ut peſſimæ; aut ad melius inclinare aut ad pejus; has imperfectas & malas criſes vocant, illas bonas & imperfectas. Sed Gal. *in lib.* 3. *de Criſib. cap.* 1. ſex ait eſſe omnes numero mutationes, qvæ in morbis obſervantur; primas duas eſſe ad ſalutem atqve interitum ſubitas mutationes, qvas bonas & malas criſes vocat; duas alias, qvæ paulatim non confertim & ſubito fiunt, aut morbo qvidem marceſcente, aut viribus ægroti diſſolutis; alias duas miſtas ex his atqve ex primis, qvippe ex iis mutationibus, quæ paulatim & confertim fiunt; qvando nimirum ſubita qvidem aliqua in morbo ad melius vel ad pejus mutatio facta fuerit, & deinceps usqve ad omnimodam ſolutionem, vel mortem reliqvum totum emarcuerit: ita ut exempli gratia, ſi quis ſeptima die aut excretione, aut abſceſſu, aut decubitu fuerit non perfecte judicatus, poſtea nulla amplius facta mutatione, ſenſim ac ſenſim reliqvum morbi conſumatur, aut ſenſim viribus diſſolutis ægri intereant. Addamus duas alias non dixerim mutationes, ſed potius ſolutiones morborum ad ſanitatem, aut virium ad exitium. Atqve tot ſunt in morbis mutationes, quas, etſi non proprie, dici criſes poſſe aſſerimus. Ceterum veræ criſes qvatuor tantum ſunt, qvippe ſubitæ mutationes ad ſanitatem & ad mortem, aut ad melius, aut ad pejus. Ex qvibus has primo colligimus eſſe Criſium primas differentias, qvippe primam ſubitam mutationem ad ſanitatem, qvæ eſt perfecta optima Criſis, qvod omnino ægrotum a morbo liberet; & alteram ad mortem, qvæ perfecta, & peſſima, cum continuo ægrotum interimat; tertiam ad melius, qvæ eſt bona ſed imperfecta, propterea, qvod non prorſus hominem ſanet; atqve qvartam ad pejus, qvæ & ipſa peſſima eſt ac imperfecta, qvod & ipſa non continuo hominem perdat, ſed paulo poſt. Longe plures differentias alii fecerunt Criſium, qvippe qvod ipſarum quædam bonæ, qvædam malæ ſint, qvædam perfectæ, qvædam imperfectæ, qvædam fideles & certæ, qvædam non, qvædam

ma-

manifeſtæ, qvædam obſcuræ, qvædam periculoſæ, & qvædam citra periculum, & demum qvædam per dies indicatorios ſignificatæ, & qvædam absqve ulla indicatione prærumpentes. At qvod eæ omnes differentiæ bonis ac malis comprehendantur, propterea de bonis tantum & malis agemus. Qvandoqvidem qvæ bonæ ſunt certe fideles, perfectæ aut imperfectæ, manifeſtæ aut obſcuræ, diebusqve indicibus ſignificatæ, citraqve periculum exſiſtunt. Contra malæ qvippe infideles, non die decretorio ſignificatæ, obſcuræ, imperfectæ, periculoſæqve. Sed priusqvam de iis agamus, videamus prius, a qva cauſſa criſes fiant, qvam rem Gal. *in lib. 2. Aph. de veris Criſibus*, ita expreſſit: *Fit autem natura ſeparante a bonis mala & ad excernendum præparante. Non temere igitur in tali turbatione graviter ſe habent.* Ex qvibus patet naturam ipſam eſſe qvæ, humores dum ſtudet bonos a malis ſegregare, malosqve excernere, criſes faciat. At alias a nobis demonſtratum eſt, naturam ipſam ad criſes faciendas moveri, aut ab humoribus noxiis plane ſecretis a bonis, aut ab iisdem etiam nondum ſeparatis a bonis, qvalitate, vel copia expultricem internorum viſcerum moleſtantibus. Ex qvo & naturam & humores criſium cauſas eſſe, liqvido conſtabit. At has criſes ab aliis in morbo factis mutationibus diſtingvent excretiones aut abſceſſus ſubſecuti. Propterea criſes perfectas optimasqve dicimus, in qvibus humores noxii omnino fuerint excreti, poſteaqvam ipſos a bonis natura ſeparaverit, qvod concoqvendo agit. Aliarum vero mutationum in morbis vere non criticarum, qvas verius ſolutiones appellant, aliæ qvidem cauſæ exſiſtunt, qvippe vincente natura, aut humores crudi, craſſi ac lenti, ad motum difficiles, ſed coctione primo extenuandi, & abſumendi, qvo morbus paulatim marceſcit, usqve ad omnimodam ſanitatem; aut morbo ipſo vincente, eiqve natura ſuccumbente, virium proſtratio, qva natura paulatim a morbo conſumitur; atqve hoc eſt, qvod Gal. *in 3. lib. Criſ. cap. 10.* ita habet: *Eſt autem primum & maximum in morbis mortalibus ſignum, quod ſine criſi mors ſit ſubſecuta,*

Criſium cauſæ.

virium imbecillitas. Nam virtus ita proſtrata ad pugnam contra morbum non excitatur. Atque hæc de criſium cauſis in communi, qvas accuratius etiam poſtea de ſingulis criſium differentiis acturi explicabimus. Nunc videamus, qvinam morbi criſibus terminentur, ſeu judicentur, & qvi non.

CAP. VII.

De morbis, qui per Criſim terminantur, & de iis, qui absque Criſi finiuntur.

Acutos tantum magnosqve ſive vehementes morbos criſibus terminari, vel ex eo cognoſcetur, qvod nunqvam in parvis criſes fieri obſerventur. De veris autem loqvimur, qvæ teſte Galeno *in libr.* 3. *de Criſibus cap.* 4. omnino fiunt per manifeſtas qvasdam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Demonſtratum qvidem eſt has criſes naturam movere, irritatam vehementer a magnitudine ſeu vehementia morbi, qvod idem eſt, ac ſi dixerimus, a qvantitate accidentium, qvibus magnitudo ſive vehementia morbi, ut docuit Galenus *in eodem libro de Criſibus,* dignoſcitur. Neceſſarium enim eſt, ut ipſe qvoqve *in ſecundo lib. Aph.* ait: *ob morborum magnitudinem, ac caſuum vehementiam vel cito vires poſterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitari, ſi modo, quos invaſerint, exſuperent, bonam ſequi judicationem, ſin autem exſuperentur, malam.* Ex quibus conſtat magnum vehementemve, quod idem eſſe ex Galeno in nuper citato *lib.* 3. *de criſibus* conſtat, morbum criſi tantum judicari ac terminari, a parvo enim natura non irritatur ad excretionem. Hinc Hipp. *in libro ſecundo Aph.* 13. ait: *Quibuscunque judicatio ſit, his nox gravis ante acceſſionem eſt.* Natura enim, ut in comm. docet Galen. ſeparante a bonis mala & ad excernendum præparante, non temere in tali turbatione graviter ægroti ſe habent. Hinc præcedunt accidentia multa & magna, quæ & valde turbant exagitantque ægrotos, tum etiam quæ timorem inſpicientibus, ut, ait: Gal. *in* 3. *de criſibus*

Morbi quinam per criſin terminantur, quinam vero non.

crisibus cap. 2. inducant; licet deceat Medicum generosum neque turbari, neque futurum eventum ex ipsis symptomatis ignorare. Quam rem probe expressit Galen. *in* 3. *de crisib. cap.* 10. hisce verbis: *Futuram autem præcognitionem ex eo, quod urgeatur, ac vehementer irritetur natura a morbo, atque ex subita præter rationem circa corpus facta perturbatione: omnino enim fit aliqua novitas, quando crisis futura est, vel circa respirationem, vel circa mentem, vel auditum, vel visum, vel ferendi facilitatem, vel circa aliquod eorum, quæ sæpe diximus, quæ uno nomine summatim judiciaria accidentia, & signa appellamus. Quare etiam, quod ab Hippocrate* in Aphorismis *a*) *dicitur,* quibuscunque crisis fit, his nox molesta, quæ antecedit accessionem, *est ipsum, quod nunc nos dicimus.* Addimus quod crises, cum fiunt in morborum accessionibus, (concurrere enim in idem tempus crises, cum morbi accessione Galen. docuit) etiam in morbis, habentibus accessiones, manifestius fient, qui omnes magni vehementesque sunt. Quare colligamus morbos magnos ac vehementes per crises terminari, nequaqam vero parvos & exiles, a quorum parvitate (quando parvi dicantur, *in* 3. *de crisib. cap.* 24. ex Galeno, qui multis magnisque symptomatibus carent) cum natura ad excretionem irritari nequeat. Hinc Galen. *in secundo libro Aphorismorum,* dixit, acutos magnosque morbos in parvo tempore magnas facere mutationes, quarum quæ repente fiunt, crises Hippocratem appellare. Magni itaque morbi sunt, qui per crises judicantur, & parvi citra crises, quod, ut dictum est, ab ipsis natura non irritetur ad humorum excretionem. Sed hoc tamen accuratius erit cognoscendum; cum, ut Galen. monuit, debiles qvidem & parvæ febres qvandoqve valde malignæ sint. Sæpe enim Medici decipiuntur, cum febres exterius debiles & parvas observent, putantes vere parvas & debiles esse, cum tamen valde magnas esse reipsa comprehendatur; cum præsertim (etsi calore vehementi carere exterius videantur,) multa sævaqve accidentia habeant;

a) Text. 2. Aphor. 13.

beant, a qvibus magnæ & non parvæ ſunt, veluti ſunt vigiliæ, deliria, difficiles reſpirationes, inqvietudines & alia hujusmodi, qvæ magnum eſſe morbum teſtantur. Hinc Hippoc. phrenitides qvasdam debiles, imbecilles, & obſcuras vocavit in *Prorrheticis a*) valde phreniticas. Qvare hi morbi (qvos merito Medici malignos appellant) criſibus ſolent terminari, qvod & ipſi habeant accidentia multa & magna, qvibus natura ad excretionem humorum noxiorum poteſt irritari, & excitari. Sed jam doceamus, qvibus ſignis futuræ criſes poſſint prænoſci.

CAP. VIII.

De ſignis criſes futuras ſignificantibus.

Cum cognitum a nobis ſit, morbos magnos vehementesqve tantum per criſin terminari ſeu judicari; nunc videndum eſt, qvibusnam ſignis criſes futuræ prænoſcantur: ſed de perfectis cognoſcendis ſermonem faciemus, cum eæ certa ratione, teſte Gal. *in* 3. *de Criſ. cap.* 4. præſciri poſſint; veluti imperfectæ non certa ratione, ſed conjectura potius poſſunt prænoſci: qva notitia Medici (qvod maximum in medicina eſt) poſſunt præcognoſcere, & prædicere futuras criſes, & qvo tempore fient, & etiam, ut paulo poſt docebimus, qvalibusnam criſibus ſeu excretionibus, ſive abſceſſibus, ſint futuræ. Itaqve vere qvidem a nobis ſcriptum eſt, non niſi morbos magnos vehementesqve per criſin terminari, atqve hos etiam non terminari per criſin, ni virtus ſatis in corporibus robuſta & firma fuerit: ſi modo verum eſt, criſin fieri morbo naturaqve invicem colluctantibus; qvo pacto enim natura prælangvida pugnam audebit tentare cum morbo graviſſimo? Ob morborum enim magnitudinem ac caſuum vehementiam Galen. dixit, vires vel cito proſterni & nullam fieri criſin, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, moliri evacuationem. Qvare in magnis vehementibusqve morbis, & in corporibus robuſtis certo poterimus criſes prædicere, & qvo majores vires

a) Lib. I. text. 34.

res, & una robuſtiores erunt, eo certius & citius poterit criſis prædici. Ceterum cum nobis non ſatis ſit, hoc cognoviſſe, qvippe in magnis morbis, viribus exſiſtentibus firmis, futuras criſes certo prædicere nos poſſe, ſed opus eſſe, ut etiam inſtantes criſes animadvertamus & poſſimus aſſidentibus, ac etiam ægrotis, ſi ſalutares futuræ ſint, eas præſagire; ideo omnia illa ſigna, qvibus criſes inſtantes innoteſcunt, nunc deſcribemus. Qvæ ex Hippocrate, atqve Galeno, ſunt Ægrotantium corporum turbationes vehementes, morbi idea, magnitudo, natura, motus, mos, coctiones, cruditates, rigores, anni tempus, regio, præſens conſtitutio, ægrotantis natura, ætas, victus, anteacta, & alia hujusmodi ſimilia. Ex his enim Gal. *lib.* 1. *de Criſib. cap.* 8. & *in* 2. *lib. Aph.* inſtantes, ac futuras criſes prænoſci tradidit. Ceterum horum qvædam particulatim videntur facere ad criſes has futuras, qvædam ad bonas atqve malas cognoſcendas, & qvædam ad tempus, qvo ſint exſpectandæ, qvod interſtingvendum. Hoc enim denotare videntur dies indicatorii, in qvibus aliqvod criticum ſignum illuxerit, ſive in humoribus concoctio, ſive cruditas, ſive aliud ſignum. De qvibus Hippoc. *in lib.* 4. *Aph.* 71. ait: *Quibus die ſeptimo futura eſt criſis, iis urina rubram die quarto nubeculam habet, ceteraque pro ratione.* Ex motu vero morbi aut celeri, aut tardo, itidem cognoſci Hipp. *in lib.* 1. *Aph.* 12. ſic indicavit: *Exacerbationes vero & conſtitutiones morborum indicabunt tum morbi ipſi, tum tempora anni, tum periodorum proportionis inter ſe obſervatio, ſive eæ quotidie, ſive alternis, ſive majori intervallo fiant: ſed ex iis, quæ poſtea apparent, indicia ſumuntur; veluti in pleuritide ſputum, ſi ſtatim initio appareat, breve fore denunciat, ſi vero poſterius conſpiciatur, longum.* Ad bonas vero atqve malas criſes denotandas, coctiones & cruditates facere videntur. Idem fere & morbi idea qvippe videtur notare, utrum evacuatio ei proportione reſpondeat, & an ſit bona: mos morbi itidem ad bonam vel malam criſin agnoſcendam facit, qui a ſignis ſupervenientibus, teſte Galeno, aut bonis aut malis denotatur. Hæc

Criſes unde futuræ prænoſcuntur.

omnia ſigna privatim ad bonas malasqve criſes cognoſcendas faciunt, de qvibus poſterius nos accuratius. Reliqva vero faciunt ad judicandas criſes ſimpliciter futuras, qvippe qvæ ſunt, turbationes ante criſin, & ſimul omnia ſigna, qvæ critica dicuntur, magnitudo morbi, virium robur, naturæ morborum, & humorum morbos facientium, non minusqve ægrotantium corporum victus, anteacta ætas, anni tempus, regio, ſtatus præſens atqve ſimilia. Ex his tamen omnibus tria videntur ſufficere ad prænoſcendam criſin, qvippe acutos magnosqve morbos, magnas turbationes, atqve virium robur. His qvidem viſis neceſſario fiet criſis. Etenim virtus, a vehementi acutoqve morbo maxime turbata, neceſſario aut exſtingvetur, aut ad pugnam vehementer irritata, ad excretiones noxiorum humorum inclinabit. Si enim prælangvida citra criſin ſuccumberet morbo, ac exſtingveretur, robuſta vero non poterit, niſi facto conflictu ſuperetur: ſed in eo conflictu neceſſe eſt aliqvam humorum erumpere excretionem, aut bonam aut malam; bonam natura morbum ſuperante; malam a morbo natura ſuperata. Alia vero, etſi non præcipue criſin indicent, tamen maxime adjuvant futurarum criſium cognitionem, qvæ inqvam ſunt, morbi idea ſeu ſpecies ea ratione, qva ſigna appareant proportionatæ excretionis futuræ ad eam ſpeciem morbi, ut ſigna ſangvinis erupturi in febribus ardentibus, coctiones, & cruditates. Motus qvoqve morbi celer vel tardus; qvando tardi motus morbi raro aut nunqvam criſi judicentur: morborum item naturæ; ætas, natura, victus, anteacta ægrotantis; tempus anni, præſens conſtitutio, & regio, qvæ omnia maxime faciunt ad confirmandum futurarum criſium judicium. Sed age ſingula hæc ſigna conſideremus accuratius, & primo ex Hipp. qvi *in lib.* 2. *Aphor.* 13. ita ſcripſit: *Quibus criſis fit, iis nox gravis ante acceſſionem, quæ vero ſubſequitur, magna ex parte levior exſiſtit.* De ſignis iis, ægrotos ante criſin turbantibus, Hippocr. *in* 1. *Epid. com.* 1. *a*) *text.* 25. *usque ad* 56. ait: *capitis, colli, dolores*

Ex naturæ viribus.

Ex morbi idea.

a) Pag. 948. in fine, & initio 949.

lores & gravitates cum febribus, & ſine febribus, phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex iis quidam ſubito moriuntur. In ardentibus autem ceteriſque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus ſanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & faſtidia ſunt, bilioſa poſt aut pituitoſa vomunt. De qvibus clarius Gal. *in lib.* 2. *Epid.* & *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* ita ſcripſit: *Sola igitur ſubita ad ſanitatem mutatio ſimpliciter criſis nominatur, & quidem omnino fit per manifeſtas quasdam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Quicunque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt. Antecedit autem hujusmodi excretiones & abſceſſus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Nam & difficiles tolerantiæ, & vigiliæ, & deliria, & graves ſomni, & difficiles anhelitus, & vertigines tenebricoſæ, & difficiles ſenſus, dolores capitis, colli, & ſtomachi & multorum aliorum membrorum, nonnullis vero aurium ſonitus, & vani ante oculos apparent ſplendores, & lachrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquid aliud tremulum fit, oblivio, & præſentium ignorantia, & vehemens accidit rigor, & plurimum acceſſio conſuetam anticipat horam, & multus æſtus, ſitisque intolerabilis ſequitur, clamant & ſaliunt ſicut furentes, neque poſſunt in eodem ſitu recumbere, deinde repente multus ſudor erumpit, aut vomitus aliquis non paucus inſequitur, aut venter ſubito ſolvitur, aut abundans fit fluxus ſanguinis, aut hæc omnia ſimul contingunt, unde non parvus invadit timor inſpicientes.* Addamus ex Galeno in tertio, *de Criſib. cap.* 80. pulſum inæqualem in pluribus criſibus fieri, & præcipue, cum non fiunt ſine pugna & periculo; multo magis, cum bilioſi humores ad ventriculum confluunt, apparentibus etiam aliis vomitus ſignis, quæ Hipp. deſcripſit. Sed Hipp. ſigna ex pulſibus ſumpta, vel quia non noverit, vel quia non magni momenti exiſtimaverit, idcirco non eſt ſecutus. Atque hæc ſunt ſigna omnia critica, quibus ante criſin fit turbatio vehemens, præſagiens in acuto magnoqve morbo, viribusque robuſtis, aut non

Ex ſignis Criticis.

 lan-

languentibus, criſin bonam, ſi fiant, ut alias dicemus, in ſtatu morbi, concocto jam morbo; malam in principio, natura morbo ſuccumbente. Rigores qvoqve privatim in febribus ardentibus aliisque acutis morbis ſolent criſibus præire. De quo Hipp. *in libro quarto Aphor.* 29. habet: *Quibus in febribus ſexto die rigores fiunt, difficilis ſunt judicii.* Et, *a*) *ſi rigor incidit, febre non deficiente, jam imbecillo, lethale.* Et poſtea *Aphor.* 58. *Ei, qui ardente febre laborat, ſi rigor ſupervenerit, morbi fit ſolutio.* Et poſtea *Aphor.* 63. *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſolvuntur.* Inter ſigna enim decretoria ſeu critica non minimum rigor locum habet, ad criſin quippe aut bonam aut malam prænuntiandam. Motus quoque morbi celer maxime facit, cum critico aliquo conſpecto ſigno, ad prænuntiandum criſin: namque celer motus criſin futuram, & tardus acriſiam ſignificare ſolet. Celerem vero motum oſtendunt brevia morborum tempora; ſiqvidem qvi morbus breve principium habuit, breve qvoqve augmentum, ſtatum, atqve declinationem habebit. Ex brevioribus qvoqve acceſſionibus idem oſtenditur. Galen. *in tertio de Criſib. cap.* 3. dixit, febrem, quæ quatuor tempora acceſſionum omnia breviter percurrit, properare ad criſin: & idem *in primo lib. Epidem.* ita habet: *Quare fac memineris, ubi quartus perinde ac tertius gravia habeat ſymptomata & ſigna in morbo acuto, brevi exſpectandum eſſe judicium.* Ex ſpecie vero ſeu Idea morbi, quod morborum ſingulis ſpeciebus conſtitutæ quædam proprietates ſint, ut ad criſes veniant; cujusmodi, teſte Galeno *in* 3. *lib. de Criſib.* ardentium febrium proprium eſſe videtur, ut ſangvinis eruptione ex naribus, aut ex alia corporis parte, aut poſt vehementem rigorem ſudore multo & calido erumpente ex toto corpore, aut per vomitum bilioſorum humorum excretione judicentur. Proinde in his ſigna omnia, quæ aliquam prædictarum excretionum prænuntiant, & ſignificant, conſpecta, criſin nedum futuram, ſed qvoqve ſpeciem criſis, ac vel

Ex Rigore.

Ex motu morbi celeri.

Ex ſignis excretionum futurarum.

etiam

a) Epid. lib. Aph. 46.

etiam aut bonam aut malam oſtendent. De quibus Hipp. *in Aphor.* 58. *a*) ait: *Ei, qui ardente febre laborat, ſi rigor ſupervenerit, morbi ſit ſolutio.* Ubi præſertim poſt ipſum aut ſangvinis eruptio, aut ſudor, aut bilioſorum humorum ſeqvatur excretio. De iis ait Galen. in *Prorrheticis. b*) *Morbi qui ſtatim turbulenti ſunt, inſomnes, ſanguinem de naribus ſtillantes, ſexto die levantur, noctu laborant, poſtridie ſudant, in ſomnum feruntur, delirantque, abunde ſanguinem profundunt.* Et in Epid. *lib.* 1. *comm.* 2. *c*) *text.* 55. *In ardentibus autem febribus, ceterisque febribus, quibus colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore, corripit, his e naribus ſanguis erumpit.* Atqve ita de iis, qvi ſudores, vel alvi dejectiones, aut vomitus bilioſos habent. De quibus *in* 2. *progn. d*) *Qui vero totius capitis gravitates, & oris ventriculi morſus, ac ſtomachum anxium habent, iſti bilioſa & pituitoſa evomunt;* uti *Chærioni* contigit; de qvo Hippoc. in 3. Epid. 2. *e*) text. 2. *Quinto cum dolore cuncta exacerbata fuerant, nugabatur, noctem moleſtam habuit, non dormivit, ſexto nihil eſt immutatum, ſeptimo ſuperriguit, febris acuta, per totum corpus ſudavit, judicatus eſt.* Et de *Virgine* quadam Lariſſæ; *f*) *Quarta ſub noctem deliravit, ſexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum, ſine febre, eſt judicata.* Ita ex aliis ſignis, in aliis etiam morbis, denotantibus vacuationes, formis ipſorum proportione reſpondentes ſeu proprias, ut in tertianis febribus vomituum, dejectionum bilioſarum, aut ſudorum ſigna, criſin oſtendunt; & in quartanis ſudorum multorum & pituitoſarum excretionum; & in phreniticis ſudorum præcipue futurorum ex capite copioſiorum, eruptionis ſangvinis e naribus; non minus in pleuriticis & in hepatis lienisqve inflammationibus, atqve tandem in omnibus præcordiorum inflammationibus, ſigna, vel erupturum ſangvinem, vel

a) Lib. IV. *b*) Hippoc. Prorrhet. lib. 1. text. 132. *c*) Pag. 948. ſub finem. *d*) Pag. 45. ſub finem. *e*) Ægr. 5. pag. 1072. *f*) Lib. 3. Epid. Ægrot. 12. pag. 1110.

alvi dejectiones, vel vomitus, vel ſudores denotantia, critica eſſe affirmamus; atqve ita licebit ex morborum idea criſin Medicis prænoſci. Ex coctione vero criſin, & bonam criſin, ſi aliqvod criticum ſignum una illuxerit, ex prædictis nobis ſignificari certiſſimum erit. Perpetuo enim, ubi in aliqvo decretoriorum ſeu indicatoriorum dierum in magno morbo, cum aut capitis dolore, aut delirio, aut gravitate, aut aliqvo ſigno ex criticis, criſin in altero quaternario futuram ſignificabit. Propterea Hipp. dixit *in* 1. *Epidem. a*) *Coctiones celeritatem judicii & ſecuritatem oſtendere.* Ex diebus quoque judicantibus criſis præſagitur; Galen. enim *in* 3. *de Criſ.* ſcribit: *Ubi in quarto die aderit magnitudo morbi, ejusque morbi celer motus, atque ſignum coctionis, in ſeptimo judicium ſequetur, & ſi hæc ſeptimo tantum fient, judicium undecimo, aut decimo quarto erit.* Criſium vero futurarum judicium augere naturam morbi calidam, calidosqve humores & ſumme putridos, naturam itidem ægroti calidiorem, ætatem florentem, victus rationem anteactam, bilioſorum ciborum, calidam cœli regionem, anni tempus æſtivum, non opus eſt, ut ad hoc demonſtrandum diu laboremus; cum omnes ſciant, proprium eſſe calidorum humorum, ut facillimi ſint ad excretionem, atque etiam ſua qualitate naturam movere maxime atque irritare ad excretionem ipſorum; temperamentumque calidum aptiſſimum eſſe ad criſes; veluti, frigidi morbi, humores frigidi, naturæ frigidæ, cœlum frigidum atque hyemale tempus, & alia ejusdem generis, cum criſes retardare, tum, ut ne fiant, facere, Gal. in loc. cit. atque alibi in multis locis, nobis demonſtratum reliquit. Atque ſatis de ſignis criticis, quorum, ut diximus, tria tantum nobis poterunt criſes prænuntiare, quippe morbi magnitudo; corporis turbationes, uti ſunt dolores, inquietationes, deliria, & alia hujus generis critica, quæ ſuperius ex Gal. omnia adnumeravimus; atque virium robur. His tribus conſpectis ſignis non dubium erit, quin criſis ſit futura: alia vero ſigna, quæ, etſi non per ſe denotent

Ex coctione.

Criſium futurarum quænam augent.

tent

a) Sect. 2. pag. 948.

tent crisin, tamen aliquo modo possunt crises prænuntiare, uti Galeno placuit, & a nobis jam est demonstratum.

C A P. IX.

De Crisibus salutaribus, quæ certam salutem significant, cognoscendis.

Præmissis, qvæ ad prænoscendas crises faciunt, nunc superest, ut bonas, salutares, atque malas, exitiales, cognoscamus, ut ex ipsis salutem & mortem ægrotantium assidentibus præsagire sciamus: atque hoc est unum præcipuum, propter quod nos crisium cognitioni tam accurate incumbere voluimus. Sed esto, principium faciamus a bonis salutaribusque cognoscendis, quæ omnes in morbis salutem proxime futuram significant. Hæ vero duplices exsistunt, quædam optimæ, fideliter salutem ægrotis indicantes, quædam non certam, sed plerumque cum recidivis, & periculo. De primis nunc agimus, quæ optimæ ac saluberrimæ exsistunt, a quibus certa salus perpetuo prædicitur. Hanc vero certo indicabunt signa perfectæ coctionis in excrementis, status morbi, in diebus indicatoriis fuisse indicatas in aliqvo judicatoriorum dierum fieri, excretiones subsecutas morbi naturæ convenire, morbum ab ipsis resolvi, ægrotos coloratiores ac robustiores, ac, qvam antea, quietiores videri, pulsus meliores evasisse, quippe vehementiores, æqualiores, ordinatiores. Coctionis autem perfectæ signa, quæ penes excrementa nostri corporis considerantur, præcipuum optimarum crisium certissimumque esse argumentum ex Hippoc. qui *in primo Epidemiorum a*) ita habet, colligitur: *Concoctiones celeritatem portendunt judicii securitatemque salubrem.* Et Galenus *in 3. libro de Crisibus cap.* 3. ita ad salutem in ægrotis præsagiendam coctiones facere novit, ut affirmaverit, conspectis coctionibus, neminem morientem vidisse. Qvod ipse ita scripsit: *Primum quidem & maximum inter omnia est considerare coctiones ex urinis, alvi excrementis, & sputaminibus. Siquidem ego millies, cum, dum*

Crises duplices.

Optimæ unde noscuntur.

Ex coctione.

a) Sect. 2. pag. 948.

dum crises fierent, intereſſem, neminem unquam vidi intereuntem, qui præcedentibus coctionibus criſin habuiſſet. Perfectæ ſeu exquiſitæ itaque coctiones in excrementis conſpectæ, ſunt certiſſima præſagia optimarum criſium. In omnibus itaque febribus vel ſine paſſione alicujus viſceris, vel cum inflammatione hepatis, vel renum, vel veſicæ, vel ſplenis, ac, ut uno verbo dicam, ſemper ubi febris affuerit, vel ex ſola humorum putredine accenſa, vel ex membro inflammationem patiente, urinæ concoctæ optimam ſecuriſſimamque criſin, teſte Galeno, pollicentur; veluti in morbis thoracis, & pulmonis primo ſputa concocta, quæ præcipua harum partium affectarum ſunt indicia, atque una cum ipſis urinæ quoque & alvi excrementa itidem concocta ſi ſpectentur, certiſſimum optimæ criſis nobis erit indicium. Non ſecus in affectibus ventris primo ad optimam criſin prænoſcendam, alvi excrementa concocta, & poſtea urinæ erunt attendendæ. Quare præcipuum certiſſimumqve ſignum optimarum criſium erunt coctiones in excrementis conſpectæ. De quibus Galenus etiam *in eodem libro* 3. *de Criſib. cap.* 5. ita ſcripſit: *Cum enim poſt ſigna optima, atque exquiſita coctione, facta fuerint, neceſſe eſt, ut optimæ ſint, quoniam & ſola coctio criſis celeritatem, & ſalubrem ſecuritatem oſtendit, neque enim vel animo concipi poteſt, quod poſt morbi exquiſitam coctionem criſis mala ſequatur.* Exqviſita vero coctio fit tempore ſtatus. Hinc optimas criſes, vel in ſtatu vel parum ante ipſum fieri, Galen. *in* 3. *de Criſib. cap.* 6. docuit, qvoniam tunc omnia concocta ſunt, ut Galen. *in eodem lib. cap.* 4. docuit, perfectasque eas criſes eſſe, quæ tunc temporis fiunt; in augmentisqve, ſi ſalus ſit ſubſecutura, imperfectas eſſe, vel non ſecuras. At diſtingvendus hic ſtatus, quem naturæ ſtatum in primo libro vocavimus, in qvo optimæ criſes fiunt, a ſtatu morbi, qvod nunqvam cum naturæ ſtatu convenit: aut enim in principio, aut deniqve in augmento naturæ ſeu materiæ, ut alii vocant, morbi ſtatus non raro celebratur; qvo tempore dicimus morbum ultimas vires exercere, neqve amplius magnitudine & vehementia augeri: de hoc

ſtatu

ſtatu morbi nos non loqvimur, ſed de naturæ ſtatu, qui non penes morbi majorem vehementiam, ſed penes coctionem exqviſitam cognoſcitur; in hoc enim optimæ, ſalutares, ſecuriſſimæ, ac perfectæ criſes apparent. Optimam qvoqve criſin eſſe diximus, quæ priusqvam fiat a die indicatorio aliqvo fuerit indicata, veluti, exempli gratia, die qvarta, ſi ſeptima futura ſit criſis, de qva Hippocr. *in* 4. *Aph.* 71. *Quibus ſeptima morbus judicatur, his nubeculam urina continet quarta die rubram, & alia ex ratione.* Addamus eam qvoqve eſſe potiſſimam, qvæ in diebus criticis apparet, de qvibus *in eod. lib. Aphor.*36. Hipp. *ſi ſudores febricitanti inceperint, boni & tertio die, & quinto, & ſeptimo, & nono, & undecimo, & decimoquarto, & decimo ſeptimo, & vigeſimo primo, & vigeſimo ſeptimo, & trigeſimo primo, & trigeſimo quarto: ii enim ſudores morbos judicant; qui ſecus evenerint, laborem & morbi longitudinem, aut ejusdem reditum ſignificant.* His etiam addimus cognoſci optimam criſin, primo ex qvalitate humoris excreti: optima enim habet excretionem, morbi naturæ ſeu ideæ convenientem, cujusmodi, exempli cauſa, in ardente febre, & in omnibus viſcerum inflammationibus, ſangvinis eruptio, aut copioſi ſudores, aut vomitus, vel alvi dejectiones, multæ, bilioſæ; quæ excretiones conveniunt morbi ideæ, quæ eſt calida & ſicca, atqve a calidiſſimis bilioſisqve humoribus fovetur. Quo apparet etiam confirmari hanc bonam excretionem, ab ægrotantis natura bilioſa, a bilioſa victus ratione anteacta, ab ætate eſſloreſcente, atqve ab anni tempore æſtivo, in calida ſiccaque regione, atqve in tali cœli ſtatu. Hæc enim bilioſa excretio, prægreſſis ſignis coctionis, optima erit, & ſalutaris in omni morbo bilioſo; veluti in pituitoſis, pituitoſæ, & in melancholicis atri humoris excretiones, optimæ itidem erunt. Diximus alias ex Galen. per ſudores judicari omnes febres ardentes, tertianas, efferveſcentes inflammationes; eoqve magis, ſi una ſangvis ex aliqva parte corporis copioſius erumpat, aut bilioſus vomitus, vel alvi excretio bilioſa appareat; itidemque cerebri inflammationes, reli-

A die quæ criſin antecedit.

Vel qua ſit.

Ex qualitate humoris excreti.

reliqvosqve omnes capitis affectus. Sangvinis vero excretione ſeu eruptione ardentes febres, ſynochas, aliqvando phrenitides, etſi eæ non freqventer, pleuritides qvoqve, etſi minus qvam ardentes febres, aliqvando etiam peripneumonias, quod tamen raro fit, judicari alias docuimus. Hepatis, lienisqve inflammtiones freqventiſſime e naribus eruptiones liberant; ſed hepatis ex dextra nare profluens ſangvis, & lienis e ſiniſtra, quod rectitudinem omnes bonæ excretiones & vacuationes ſervare debent. Omnes item præcordiorum inflammationes ſangvinis fluxio judicat. Sudor etiam, ut dictum eſt, juvat omnes inflammationes calidas, & acutas, quæ ſunt in præcordiis. Item hepatis partes devexæ, ſangvinis fluxu, ſudoribus, & copioſioribus urinis ſolent judicari; & convexæ alvi excrementis bilioſis, atqve ſudoribus, nonnunqvamqve etiam vomitibus. Renum etiam & veſicæ affectus copioſioribus urinis judicari ſolent. Thoracisqve ac pulmonum affectus ſputaminibus. Hæc pauca addere ex Galen. *in lib.* 3. *de Criſib. cap.* 2. volui, ut lector poſſit ex ipſis pernoſcere, qvænam excretiones morborum ideis conveniant, atqve ex ipſis bonam criſin, qvod congruat naturæ morborum vacuatio; & malam, cum nullo pacto congruat. De quibus forte Hippoc. *in* 1. *Aph.* 2. dixit: *In perturbationibus ventris & vomitibus ſpontaneis, ſi qualia purgari oportet, purgantur, confert & ægri facile ferent.* Quod repetit poſtea, *a*) dicens: *Quæ vacuantur, non multitudine ſunt æſtimanda, ſed, ſi qualia oportet evacuentur, & æger facile ferat.* Itidem & locus, per quem, ut dictum eſt, fit excretio, erit attendendus, ut ſit conveniens, & ad quem natura inclinaverit. De quo etiam Hipp. *in Aphor.* 21. *b*) ita habet: *Quæ educenda ſunt, quo maxime tendit natura, eo ducenda, per ea videlicet loca, quæ conferunt.* Galenusque in *commentario*, loca convenientia, per quæ excretio bona fit, intellexit, ſi, κατιθὺ, id eſt directò ad locum affectum fieri contingant. Ex qvibus apparet, quæ omnes ſint excretiones naturæ morborum con-

Ex loco per quem fit excretio.

a) Epid. lib. Aphor. 23. *b*) Lib. 1.

gruentes, per quas optimæ ſalutareſque criſes fiunt. Quas etiam optimas eſſe aliis ſignis cognoſcimus, & primo, quod ab ipſis ægroti aut ſanentur, aut in melius mutentur, corporaque quietiora evadunt; atque hoc eſt, quod Hipp. per hunc Aphoriſmum *a*) docuit, qui eſt: *Quibus criſis fit, iis nox gravis ante acceſſionem, quæ vero ſubſequitur, magna ex parte levior eſt.* Hocque fieri, Gal. *in comm.* ait, quia videlicet plures ad ſalutem criſes deſinunt. Certo ſiquidem ſcimus ex ægrotis plures eſſe, qui ſervantur, quam qui intereant, niſi forte peſtilens ſit cœli ſtatus. Optimæ quoque excretionis certiora ſigna notat Hipp. *in* 1. *Aphor.* 11. *b*) ut ægroti facile evacuationes tolerent. De quo ſigno Galen. *in comment.* ita habet: *Nam ſi humor ſuperexcedens evacuetur, tunc ipſum ſeipſo ægrotum fieri leviorem, & melius tolerari, eſt neceſſarium.* Addit *in* 3. *de Criſibus cap.* 2. Fieri etiam melius coloratum pro ratione evacuationis, atque ad reſurgendum robuſtiorem, febremque reſolvi, aut ſaltem maxima ex parte diminui. Ceterum hæc optimarum criſium ſigna confirmabunt quoque pulſus; meliores quippe, vehementiores, æqualiores, ac ordinatiores, de quibus Gal. ſcripſit: *Vehementior igitur fit continue magis pulſus, & æqualior, atque ordinatior in bona declinatione; expellit enim natura fortius omnem ſubito febrilem calorem: debilior vero atque inordinatior & inæqualis eſt pulſus in mortalibus declinationibus.* Atque tot ſunt, quæ optimas criſes ſignificat, easque, ut dictum eſt, fideles atque certas, quibus certa quidem ſalus perpetuo promitti ægrotis poterit. Quales ab Hipp. 3. *Epid. com.* 1. *c*) *Art.* 1. in illo, qui *in Dealcis horto* decumbebat, & in aliis fuere conſpectæ; de illo ait: *Quadrageſimo alvus pituitoſa, alba, ſubcrebra, dejecit, multum toto corpore ſudavit, abſolute eſt judicatus.* Et de *Nicodemo: d*) *Vigeſimoquarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa ſubſidebant, ſudor ei toto corpore copioſe calidus emanavit, ſine febre judicatus eſt.* Et de *Pericle e*) etiam, qui fideliter per

Ex levamine morbi.

Ex Pulſibus.

a) 13. Sect. 2. *b*) & 23. *c*) Ægrot. 3. p. 1066. *d*) Ibid. pag. 1108. Ægrot. 10. *e*) Lib. 3. Epid. pag. 1102. Ægrot. 6.

crisin fuit judicatus tertio. *Febris emollita fuit, urinæ multæ & concoctæ, in quibus multum subsidebat, nocte quievit. Quarto circa meridiem sudor prorumpit toto corpore multus & calidus, sine febre judicatus est, neque rediit.* Et de *Anaxione pleuritico. a) Vigesimo septimo rediit febris, tussiit, multa excrevit concocta, in urina multa subsidebant alba, desiit sitire, dormivit, trigesimo quarto die sudavit, cessavit febris, in totum est judicatus.* Atque de *Heropytho. b) Jamvero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit, etenim urinæ boni coloris, & copiosiores subsidentias habentes exierunt, deliriaque imminuta sunt. Circa diem centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia, deinde dysenteria cum dolore, reliqua levia fuerunt, in summa febres eum reliquerunt, discessitque surditas. Centesimo est absolute judicatus.* In his omnibus possunt omnia præcipua optimarum fideliumque Crisium signa pervideri, quæ esse diximus, coctionem manifestam ac exquisitam in excrementis, quæ juxta affectuum locos affectos considerantur, in statu morbi crises fieri, præindicarique ab indicibus vocatis diebus, in criticisque diebus conspici, excretionesque ideæ morborũ respondere, hasque sequi aut febrium solutionem, aut manifestam imminutionem, cessare symptomatum molestias, quæ singula in iis ab Hippocrate conspectis crisibus fuere observata. Coctionis manifestæ signum in *Nicodemo* fuit multa urina alba, in qua multa subsidebant; & in *Pericle*, urinæ item multæ & concoctæ cum multa subsidentia; & in *Anaxione* multa quæ tussi excrevit concocta cum urina optimam subsidentiam habente; & in *Heropyto* urinæ itidem melioris coloris, copiosiores subsidentias habentes erant. Quæ etiam concoctio perfecta, in statu naturæ factas fuisse eas crises indicabat. In quibus cum crises in criticis diebus apparuerunt, tum videntur quoque antea ab indicatoriis præindicatæ. Fuereque excretiones morborum illorum naturis convenientes. In eo enim, *qui in Dealcis horto*, quod febris ejus fuerit ex mistione biliosorum pituitosorumque crassorum humorum, ideo excrevit per alvum multa pituitosa,

a) Lib.3. Epid. p.1104. Ægr. 8. *b)* Ibid. p.1104. Ægr. 9.

tosa, & sudore copioso tenues biliosi humores fuere excreti; & *Pericles* quoque sudore multo excrevit bilem, a qua in febrem delapsus fuerat, atque ita de aliis; quas omnes & allevatio, cum febris, tum symptomatum, fuit subsecuta: & hæc de optimis fidelibusque crisibus, salutem certam ægrotis significantibus.

CAP. X.

De Crisibus salutaribus, quæ tamen neque fideles, neque certæ perpetuo sunt.

Apparent vero Crises non raro bonæ sane, sed tamen quibus Medici perpetuo fidere minime debent, quæ hisce signis ab optimis fidelibusque distingvuntur, quippe, quod non cum exquisitæ coctionis signis; neque in statu morbi, sed in augmento; atque etiam, quæ non ab indicibus vocatis diebus fuerint indicatæ; neque in diebus decretoriis apparuerint, sed in intercidentibus, quos etiam intercalares & provocatorios appellari superius diximus, quod natura, non perfecta coctione, in iis cogatur pugnam cum morbo aggredi, ex qua raro optime morbus judicatur, sed plerumque imperfecte & non tuto; & quemadmodum etiam (etsi appareant quædam coctionis signa,) non habent vacuationes neque ideæ morborum, neque naturæ ægrotantis, neque ætati, neque victui anteacto, neque anni tempori, neque cœli statui aut loco congruentes: demum, etiamsi omnia bona esse apparuerint, si ægroti facile vacuationem non toleraverint, neque juventur, crisi huic non erit fidendum; & multo minus, cum ægroti pulsus meliores, quietiores, ordinatiores, ac vehementiores non habuerint. His quidem signis crises conspectæ non plane certæ dicuntur, etsi pleræque salutem ostendant; at cum laboribus, recidivis, & mala ægrorum tolerantia, morbos judicant. Sed singula hæc signa diligenter consideremus, & primum de iis, quæ in augmentis morborum, quo tempore natura non plane morbum concoxit, sed cœpit concoquere, paucaque apparuerunt coctionis indicia. Hæc sane inceptæ co-

Crises imperfectæ & non certæ, quando.

coctionis, nondum absolutæ, signa, in morbis non exitialibus, bonam crisin pollicentur; sed tamen neque omnino certam ac fidelem, ex quo plerumque sanantur, at non absque recidivis, aut molestiis seu laboribus, ac longitudine. Quæ vero sangvinis profluvio fiunt, certiores & fideliores ceteris exsistunt; cum vel etiam in principio, nullis quidem conspectis signis coctionis, non incertam salutis spem aliquando sangvinis larga eruptio soleat polliceri. Cujusmodi fuerunt, quæ in *Pericle, a*) in quo lienoso sangvis prima die e sinistra nare profluxit: & in *Virgine Abderæ, b*) quæ in vestibulo templi habitabat, prima die menses fluxerunt, & rursus decima septima e naribus erupit, & ipsa vigesimo, etiam plurimo erumpente cum sudore sangvine, fuit judicata: eodem modo in *Metone c*) quarta die cœpit crisis per sangvinem e naribus, quæ quinta die perfecte cum sudore ipsum judicavit, in quo non fuit recidiva, quoniam sangvis etiam post judicium erupit.

Per sanguinis excretionem. Quæ imperfecta crisis sangvinis eruptione clarius in *Heropyto* visa est, de quo Hipp. *in* 3. *Epid. d*) *text.* 80. ita habet: *Vigesimo multum deliravit, itemque sequentibus diebus. Quadragesimo multum ex naribus sanguinis erupit, menteque constitit magis, surdus quidem sed non perinde fuit, febres fuerunt remissæ. Proximis diebus ex naribus sanguis, & paulatim erupit. Circa diem sexagesimum e naribus quidem substiterunt eruptiones, sed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt; at ille die centesimo tantum fuit perfecte judicatus.* Ex qua historia colligimus, Crises vel etiam per sangvinis excretionem, quæ ceteris aliis vacuationibus sunt fideliores & salubriores, nondum cum perfecta coctione, scilicet ante statum, apparentes, bonas quidem esse, sed infideles ac incertas, quibus non sit fidendum: verum ex his recidivas, longitudinemque morborum, laboresque Medici prænuntiare debent; plerumque tamen salutares exsistunt. At hæ in principio morborum, aut cum exitiali signo, si illuxerint, malæ

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 6. p. 1102. *b*) Ibid. Ægr. 7. pag. 1103. *c*) Lib. 1. Epid. Ægr. 7. p. 983. *d*) Ægr. 9. p. 1106.

malæ erunt, quibus aut ſubito mors ſuccedit, quippe in prælangvidis corporibus, aut poſt longum tempus, in robuſtis ac prævalidis, veluti contigit *mulieri*, quæ *in mendacium foro decumbebat, a*) quæ plures criſes ante mortem habuit in principio morbi, id eſt, nullis ſignis coctionis conſpectis. Sed de hac accurate cum de exitialibus agemus. Colligamus criſes ante ſtatum non eſſe omnino bonas & certas; quod Galen. hiſce verbis erpreſſit: *Eſto igitur, ut in die decimaquarta ſpes ſit fore ſtatum, & aut ob morbi magnitudinem, vel motus velocitatem, vel propter ea aliquod aliud extrinſecum irritamentum criſis die undecimo anticipet, neque ipſam perfectam, neque omnino bonam:* & poſtea dixit, *ſi quidem morbus ſalubris ſic inveniatur, ut neque ejus acumen neque magnitudo feſtinent, neque error aliquis circa ægrotum admittatur, ſtatus tempus criſis exſpectat: & hæc quidem optima criſis eſt; fit enim morbo jam cocto: ſi vero vel propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod irritamentum ante ſtatum criſis venire cogatur, tanto hæc criſis deterior erit, quantum ſtatum anticipaverit.* Quod autem natura, etiam ante ſtatum, ac vel etiam in principio aliquando, excernat, alias a nobis demonſtratum eſt, interim enim nondum incepta humorum coctione, & aliquando incepta quidem, & demum ipſa perfecta: hoc tempore criſes ſunt optimæ; illæ ſunt omnino pernicioſæ; & in augmento, quo tempore, teſte Galeno in 1. *lib. de criſib. cap.* 8. & in *primo de tot morb. temp. cap.* 3. incœpta eſt concoctio, in morbo non mortali, bonæ, ſed imperfectæ, & infideles: & hinc diximus alias Hipp. & Gal. omnes excretiones in principio, & crudo omnino adhuc exſiſtente morbo, lethales affirmare, & in augmento bonas dici, ſed non certas, neque perfectas. Quas omnes Galen. *in libro tertio, de Criſibus cap.* 7. *cap.* 12. nec non, & *in libr.* 4. *de præſag. ex pulſib.* in hunc modum expreſſit, dicens: *Nam ea expellere, quæ moleſtant naturam, ſæpe ante tempus convenit, quippe virtus ipſa eſt alienorum expultrix, quemadmodum in opere de naturalibus facultatibus*

Ante ſtatum.

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 12. p. 1080.

ante demonstratum est. Tempus autem coctionis post finem alteratoriæ facultatis est: tunc enim functionem obire, omnibus secundum naturam absolutis, ostendebatur, cum illa ab actione destiterit: verum ante perfectam coctionem interim, quæ obstant, amoliri cogitur; ut interdum, coctione jam absoluta, moratur adhuc, & lente, propter imbecillitatem, munus subit. Utramque autem in ventriculo clare licet contemplari. Instigatus enim coctionis tempus non exspectat, sed protinus etiam idoneum, cum eo, quod molestat, excernit, & ubi satis jam coxerit, interdum lente ac cunctanter superfluum, imbecillitatis vitio, expellit. Quare crises ante augmentum quibusdam, etsi non omnibus, signis coctionis conspectis, bonæ quidem dicuntur, non tamen fideles, & certæ, quibus nos fidere debeamus. Eodem modo eæ, quæ non in diebus decretoriis fiunt, incertæ exsistunt, morbique, qui non in diebus iis solvuntur, reverti solent. In quibusdam vero intercidentibus, seu provocatoriis vocatis, eodem itidem modo crises non omnino bonæ neque certæ apparent, de quibus Hippoc. *in lib.* 4. *Aphor.* 29. ait: *Quibus in febribus sexto die rigores fiunt, difficilis sunt judicii.* In hac die *virginem Larissæ* sanguinis profluvio fuisse simul cum sudore judicatam, alias meminimus; & Galen. ait *in 6. Epid. comment.* 3. *in tit.* 19. aliquando bonas crises decima die fuisse observatas. Ex quo merito Hipp. dixit *in* 4. *lib. Aphor.* 61. *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris desierit, reverti solet.* Crises quoque, etsi cum quibusdam signis coctionis appareant, tamen cum vacuationibus, morborum ideis seu naturis non congruentibus, nunquam perfectæ, nec certæ esse poterunt. Exempli gratia, in adolescente biliosæ naturæ, morbo itidem bilioso laborante, anni tempore æstivo, per alvum, aut per vomitum, si pituitosum multum humorem excretum observaverimus, crisis, quod non congruat vacuatio ideæ morbi ac aliis, incerta ac infidelis erit; idem in febre pituitosa, si biliosum, & non minus si sanguis, hepate affecto, e nare sinistra, & liene, ex dextra copiosior profluxerit. Crises enim hæ non recte

Quæ non in diebus decretoriis fiunt.

Quæ non recte ideæ morbi conveniunt.

recte ideæ morbi conveniunt; propterea merito, cum aliquando bonæ, & aliquando malæ sint, infideles incertæque dicuntur. Addamus denique etiam hoc ipsum in his morbis significari, a quibus ægroti, etsi parum statim meliusculi visi sint, tamen paulo post recidunt, symptomata, & febres redeunt. Atque hæ sunt crises quidem bonæ, etsi non omnino bonæ, plerumque salutares sint, sed minime certæ, & fideles, nec perfectæ, neque perpetuo salutem prædicentes; cum aliquando ab ipsis ægrotos mori contingat. Sed hujusmodi judicium confirmabitur signis, mortem significantibus, quæ si bona erunt, bonum quoque judicium futurum dicemus, licet non perfectum, & forte non sine recidivis. Ceterum esset quoque agendum de bonis crisibus per abscessus futuris, sed quoniam sat accurate agemus de iis, cum de prædictione ex abscessibus particularem sermonem instituemus, ideo lectorem lubens ad eum remittendum duxi. Nunc ad exitiales declinemus.

Nec morbum tollunt.

CAP. XI.

De Crisibus exitialibus cognoscendis.

Perniciosæ cognoscentur crises contrariis signis, quibus optimas internosci diximus, quæ sunt, quæ nullo coctionis signo conspecto, quippe in principio morbi, apparent, quo tempore natura quicquam boni nunquam excernit; certioresque erunt, si in diebus decretoriis apparent; tertio ubi excretiones non respondeant ideæ morborum, uti superius dictum est, vel locis affectis, uti si in hepate inflammato sangvis exeat e nare sinistra, & e dextra, liene affecto, atque itidem utero affecto e naribus, & non per uterum perfluat. Addimus, si excretiones sint per se malæ, & exitiales, de quibus Hipp. in *primo Epid.* *) ait: *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Et paulo post: *a*) *Paululum in fronte, & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Et de iisdem in *tertio Epidemiorum: b*) *Sudores intempestivi, frigidi, multi perpetuo; copia uri-*

Crises perniciosæ unde cognoscuntur.

Ab excretionibus malis.

*) Sect. 2. pag. 945. lit. E. *a*) Ibidem pag. 954. inter E & F. *b*) Pag. 1089. lit. E.

urinarum non bonarum, colliquationes malæ. Et in 1. *lib. a*) de vomitibus. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quare crudo plane exsistente morbo, in principio quippe morbi, quo tempore natura nondum coxit, crises non fiunt, nisi, ut superius docuimus, natura maxime a vehementia morbi, & celeritate irritata, ut cogatur aut statim sine pugna succumbere, aut pugnando cum morbo crisin faciat exitialem, qua, si virtus debilis sit, subito exstingvitur. Cognoscitur quoque hæc exitialis excretio, primo, si non respondeat morbi naturæ, & cum excretio per se sit prava, uti dictum est, aut una signa lethalia conspiciuntur, qualia sunt ex urinis nigræ, turbidæ, cum nigris sedimentis, vomitus virulenti, & colliquationes alvi, quibus in peste, Romæ olim grassata, multos fuisse interemtos, Gal. *in* 3. *Epidem.* scripsit, præterea extremarum refrigerationes non recalescentes, de quibus *Hippocrates: b*) *sudabant semper, sed non toto corpore, multum extremitates frigebant, ut vix calorem reciperent.* Frigidum per os exspirare, respirare itidem per nares. Addamus quoque pernitiosas has crises sæpius decipere Medicæ artis ignaros, quod ab ipsis crisibus natura exstincta, ægroti melius qviescere videantur, & melius se habere, cum tamen ex pulsibus langvescentibus, ac prioribus atque aliis, eruditi Medici exitium in foribus esse cognoscunt. De iis pulsibus Galen. *in* 3. *de Crisibus* ita habet: *Debilior vero atque inordinatior, & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus, nam una cum aliis tunc calor febrilis exspirat, atque hinc species melioris exoritur, deinde paulo post, vel, cum ad levandum ventrem surrexerint, animi defectum incurrunt, & nonnulli pauco ac tenaci sudore offuso moriuntur, vel etiam sine surrectione.* Propterea nos dicimus, crises bonas ac salutares subsequi in ægrotis statum meliorem; nam vere quidem quietiores evadunt, cum symptomata morbi vel prorsus tolluntur, vel multum minuuntur: ita post exitiosas crises ægroti redduntur inqvietiores, debiliores, & symptomata sæve augentur, ni statim exitium

Ex pulsibus.

Ex falsa allevatione.

a) Epid. Sect. 2. p. 948. ante lit. H. b) Epid. lib. 1. Sect. 2. p. 940. lit. G.

exitium ſubſequatur; aut apparent quietiores & liberi magna ex parte a morbo & ſymptomatis, quibus gravantur, ex quibus artis Medicæ ignari putant ægrotos in melius evaſiſſe. Ceterum his non eſt fidendum, & hoc eſt, quod Hipp. *in Aphor. a*) dixit: *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim talia ſtabilia non ſunt, neque multum durare & permanere conſueverunt.* Sed hanc falſam allevationem cognoſcemus, tum quod, ut ait Hippocr. ipſa ſtabilis non ſit, neque diu bonus hic ſtatus duret, atque etiam quod, ut dictum eſt, ægri langvidiores aut non robuſtiores, & pulſus debiliores, inæqualiores, atque pejores evaſerint; unde perfectas criſes continuo exitium ſequitur, veluti imperfectas mutatio in pejus. De iis Hipp. *in Epid. b*) de *Critone* ita habet: *Secundo tumor toto pede & ad talum ſubrubeus cum contentione, puſtulæ nigræ, febris acuta, valde inſanivit; dejectiones crebræ, bilioſæ, periit poſtridie quam ægrotare cœperat.* Et de *muliere Dromedai: c*) *Sexto die mane ſuperriguit, cito percaluit, toto corpore ſudavit, extrema membra frigida, deliravit, ſpiritus magnus, & rarus.* Paulo poſt: *Convulſiones a capite cœperunt. Subito obiit.* Et *in* 3. *Epid. d*) de *Pythone*, qui ſupra Herculis fanum decumbebat: *Decimo mane ſine voce, multum frigus, febris acuta, multus ſudor, obiit.* Nunc etiam de criſibus malis & pernicioſis, quæ imperfectè ad interitum judicant, qvippe a quibus in pejus fit mutatio, tamen ægroti non ſubito intereunt, hocque evenit, ut vires prævalidæ contra morbum ſtrenue pugnent, & ut in exitialibus perfectis unica vice pugnans natura, præ imbecillitate, morbo ſuccumbat, ita robuſtam cogitur morbus iteratis vicibus, qvod unica pugna non cedat, pugnando ſuperáre. Propterea virium magnum robur facit criſes exitiales imperfectas, veluti minus robur perfectas, quo natura ſubito in pugna vincatur. Virium itaque magnum robur ſignum erat in exitialibus morbis criſium fu-

Vel a Morbi in pejus mutatione.

Ex virium magno robore.

a) Sect. 2. Aph. 27. *b*) Lib. 1. Epid. Ægr. 9. p. 985. *c*) Ibid. Ægr. 11. p. 987. *d*) Ægr. 3. p. 1098.

futurarum imperfectarum. Eædem notæ erunt imperfectarum, & perfectarum, hoc excepto, quod imperfectæ fiant plerumque cum incœpta aliqua humorum coctione, ita ut potius in augmentis fiant, quam in principiis, & non absque aliquo signo coctionis; veluti si alvi excrementa fuerint liquida, & postea parum incrassentur, sed tamen inæqualiter, ita ut si hac die crassiuscula apparuerint, altera rursum liquida; & quod ad urinas, cum aliqua sit in sedimento bona mutatio, vel in colore, vel in contentis, quæ tamen non sit stabilis, sed statim redeat ad solitam cruditatem. In perniciosis itaque morbis, vires robustæ & validæ hujusmodi imperfectas crises multas futuras præindicare solent, antequam moriantur ægroti, & præsertim, ubi quædam coctionis præludia apparuerint. Nam qui fieri potest, ut natura robusta, in morbum agens, aliqua levi coctione ipsum non mutet? necesse est enim morbum aliqualiter a natura pati. Hinc in morbis lethalibus non raro in excrementis, præsertimque in urinis, solent videri quædam signa coctionis. Nosque sæpius in pestiferis, aliisque febribus perniciosis, urinas vel tenuissimas, ruffas, melioris coloris, & crassiores factas, & crassas turbidasque ante exitium claruisse, sedimentumque aliquando habuisse, vidimus. Sed hæc præludia coctionis neque augentur, neque stabilia sunt; statim enim mutantur in pejus: & hoc est, quod nos monuit *Hipp. a*) ut dictum est, his urinarum aliorumque excrementorum præludiis coctionis, Medicos fidere non debere; hæcque cognosci ait *Hipp.* qvod stabilia non sint, neque diu durent. Addamus, qvod ex praxi didicimus, qvum in morbis apparent crises cum iis præludiis coctionis, vel etiam absque lethali aliqvo signo & febris perseverat, præludiaqve coctionis non augentur, signa lethalia esse exspectanda; qvando illud nobis argumento sit, naturam propter magnas vires se diu sustentare, & servare, tamen qvicqvam morborum causarumqve non posse superare, proinde longo tempore morbo oppugnatam, marcescere, succumbere,

Ex coctione incepta & non perfecta.

atqve

a) Aphor. 27. Sect. 2.

atqve exſtingvi, eſt neceſſe. Qvod proxime *Patavii*, una cum *Alexand. Maſſaria*, & *Hieronymo Aquapendente*, Medicis celeberrimis, in *Marina Teupola* Sereniſſimi Ducis *Grimani* nepote, juvene qvidem ſangvinea, & moribus vere clariſſima, *Mattheo Mauroceno*, juveni clariſſimo nupta, obſervavi. Hæc enim ex abortu in febrem continuam ardentem incidit, quæ incepit cum graviſſimis ſymptomatis, qvippe dolore capitis punctorio vehementi, perpetuis fere vigiliis, vertiginoſo affectu, ſiti intenſa, & perpetua jactatione corporis, ſummaqve inqvietudine, qvæ omnia cum urinis crudis mortem ſubito minabantur; tamen ipſa morbo magnis viribus reluctato, etſi natura nunqvam qvicqvam morbi ſuperare potuit, primo ſangvine cum urinis craſſis, obſcuris, rubris, habentibus ſedimenta craſſa, e nare ſiniſtra erumpente, una cum vomitu, & per alvum rejectis copioſis excrementis pituitoſis admodum lentis, & bilioſis, interim porraceis, interim æruginoſis, itemqve ſudore copioſo, fuit judicata; a qva tamen neque alvi excrementa, quæ perſeverarunt uſque ad exitium, neque urinæ probam unqvam coctionem fuere aſſecutæ; neqve minus, etſi ſangvinis e naribus excretione, & vomitibus, ac vel etiam aliqvando ſudoribus ſæpius fuerit judicata, & exinde videretur ſatis allevata, tamen nunqvam, ut dictum eſt, excrementa illa probam concoctionem habuerunt, etſi aliqvando viderentur, aliqva ſcilicet die, meliorem coctionem accepiſſe, tamen illa concoctio per diem, nec plus, perſeverabat, rurſuſqve redibant excrementa ad priorem cruditatis gradum; qvo factum eſt, ut dixi, clariſſimam juvenem, propter maximas vires, diu cum morbo pugnando plures criſes imperfectas habuiſſe, qvas ego perpetuo malas eſſe ac lethales prædixeram; quod nimirum coctiones in excrementis inceptæ nunqvam a natura augerentur, atqve qvod nunquam immunis febre remanſerit. Sed jam morbo ingraveſcente, viribus tandem reſolutis, poſt multas imperfectas criſes, obiit.

Hanc lubens hiſtoriam adjunxi iis, qvæ de his criſibus nobis fuere adnotata, ut clarius ſtudioſi aſſeqvantur, qvomodo debeamus criſes magis imperfectas lethalesqve præcognoſcere, qvibuſqve ſignis nobis innoteſcant; qvæ ſunt: qvod morbo vel omnino exſiſtente crudo fiant; vel cum principio qvodam concoctionis; tertium, qvod illa præludia concoctionis nunqvam augeantur, & non durent, inæqvaliterqve etiam appareant; qvartum qvod nunqvam febre ægroti prorſus liberentur: atqve hoc eſt, qvod Hipp. *in* 2. *Epid. a*) vocavit *judicatorium non judicans*, qvod aut, ut Gal. docet, *eſt difficilis judicii, quippe nullo prælucente ſigno lethali; aut lethale, ubi una cum aliquo exitiali ſigno appareat.* Qvintum addimus, has qvoqve criſes ab excretionibus, judicari ſeu cognoſci, qvæ aut ſunt immoderatæ & nihil juvant, aut ſunt paucæ, non reſpondentes noxiorum humorum qvantitati excernendæ, de qvibus Hippoc. *in lib.* 1. *Epid. b*) ita habet: *His ſuccedebant abſceſſus, aut majores, quam ut ferre poſſent, aut minores, quam ut prodeſſe quicquam, ſed ſtatim redierunt, & deteriores evaſerunt.* Et ab excretionibus ſudores, aut multi, aut pauciores, de quibus itidem Hipp. *c*) *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent. Et d*) *ſudabant ſemper quidem, ſed non toto corpore.* Et poſtea: *e*) *Paululum in fronte & claviculis exſudabant, ſed nemo per totum corpus.* Itidem malæ ſangvinis excretiones, de quibus Hippocr. *f*) etiam dixit: *Hic ſanguis de naribus, niſi paucis, & admodum paucus erupit.* Et poſtea: *g*) *Nam* Philiſcus, *quidem* Epamenon, *&* Silenus, *quibus parum quarto die, & quinto, ex naribus ſtillavit, mortem obierunt.* Et de dejectionibus malis: *& h*) *Alvi turbatæ erant, bilioſis paucis, meris tenuibus mordacibusque & frequenter deſidebant.* Qvales vidi in *Guadagnina mea Uxore dilectiſſima*, cum febre ardente, quæ tunc exſtincta eſt.

a) Sect. 1. p. 999. ſub lit. E. *b*) Sect. 2. p. 946. lit. G. *c*) Ibid. p. 945. lit. E. *d*) Ibid. Sect. 1. p. 940. lit. G. *e*) Ibid. Sect. 2. p. 934. inter E & F. *f*) Ibid. pag. 944. ante lit. F. *g*) Ibid. pag. 951. lit. E. *h*) Ibidem Sect. 1. pag. 940. lit. G.

eſt. Alvi itidem colliqvationes, de quibus etiam *in tertio Epidem.* a) *Unoque verbo, quot longis morbis, vel acutis tenebantur, ventris vitio omnes præcipue mortui ſunt;* & ſic de aliis. Demum vacuationes omnes morbi ideæ non reſpondentes; quippe veluti in pituitoſis meræ bilioſæ, & e contrario, de quibus nuper ſatis accurate egimus; aut locis affectis non reſpondentes; ut quando uterus laborat, ſi ſangvis e naribus erumpat, aut ſi hepar e ſiniſtra, & ſi lien ex dextra. Demum diſtingvuntur eæ criſes imperfectæ a perfectis, quod imperfectæ fiant nullis conſpectis ſignis coctionis, atque viribus minus robuſtis. Ex quo merito, cum natura nequeat quicquam morbi alterare, & concoquere, ſed ſtatim magno morbo, quod magnis viribus non conſtet, prima pugna ſuccumbat. Perfectæ vero fiunt in corporibus robuſtiſſimis, quæ non ſemel, neque bis, ſed pluries morbis oppugnata, & non niſi ſpatio temporis ſuperantur, quo tempore aliquid contra morbum etiam agentia, ipſa paululum alterant; hinc quædam ſolent conſpici coctionis veſtigia, licet levia, quæ tamen nedum non augentur, ſed neque diu durant. A ſalutaribus vero etiam diſtingvuntur, eo quod ipſarum coctio non augeatur, neque, ut dictum eſt, diu, ſi quod veſtigium coctionis appareat, durat. In ſalutaribus enim præterquam, quod manifeſtiora ſigna coctionis appareant, etiam in dies magis augentur, & ſtabilia videntur, atque in his quoque ægri in melius mutantur, febre aut omnino relinqvuntur, aut magna ex parte liberantur. Sed unum harum exitialium imperfectarum criſium proprium eſſe diximus, quod non niſi in robuſtis corporibus fiant. Cujus veritatis exemplum nobis eſſe, ad id quippe cognoſcendum accommodatiſſimum, illius *mulieris* hiſtoriam, quæ in *mendacium foro* decumbebat, quæ juvenis & robuſtiſſima, ante exitium, plures hujusmodi pugnas a maximo morbo, & criſes ob virium robur, etſi quicquam morbum alterare non poſſet, ſuſtinuit, de qua *in lib. 3. Epidem.* b) Hippoc. ita habet: *Mulierem, quæ decumbebat in*

Ex vacuationibus morbi ideæ non reſpondentibus

Criſes imperfectæ quomodo a perfectis diſtinguuntur.

a) Pag. 1086. inter B. & C. b) Pag. 1080. Ægr. 12.

in mendacium foro, primo enixam cum dolore masculum corrupit ignis. Initio statim sitibunda, cor illi dolebat, fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus, paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, modicus secundum caput, & frigidus sudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto subriguit, omnia irritata sunt, insomnis. Quintum diem laboriose transegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copiosa. Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illi calor. Iterumque nocte superriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, statimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, sitibunda, comatosa, vomuit biliosa, pauca, subflava. Nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inscia. Nono omnia fuerunt remissa, sub vesperum comatosa, aliquantulum superriguit, vomuit amara, biliosa. Decimo rigor, febris exacerbata est, nihil dormivit. Mane multam, in qua nihil subsideret, reddidit urinam. Extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta, biliosa vomuit, non multo post riguit, rursusque extremæ partes frigescebant. Sub vesperum rigor, sudor frigidus, multum vomuit. Nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa. Tertio decimo nigra, virulenta, multa vomuit, rigor circa meridiem. Quarto decimo die sanguis de naribus. Defuncta est. Annum ætatis agebat circiter septimum decimum. Dignus fuit hujus mulieris casus, ut, ad cognoscendas crises lethales imperfectas, a nobis accuratius audiretur; nam omnia signa exitialium imperfectarumque crisium, quæ nuper a nobis producta sunt, in hoc casu facile recognoscentur. Atque hæc de cognoscendis exitialibus crisibus: superest, ut ad crisium species, aut modos etiam exacte cognoscendos descendamus, quod scitu certe est dignissimum.

CAP.

CAP. XII.

De cognoſcendis criſibus, quæ per abſceſſus, & quæ per excretionem ſunt futuræ.

Plurimum facit ad præſagium ſalutis vel mortis ſpecialium criſium cognitio, nimirum, an eæ fient per aliquem abſceſſum, an per aliquam excretionem. Itaque in primis eas criſes indicabimus, quæ per abſceſſum fiunt, & deinceps illas, quæ per humorum excretionem. At cum nomen abſceſſus ſit æqvivocum multis diverſis competens, hoc ipſoque nomine multa diverſa intelligat Hipp. propterea hæc omnia diſtincte ſunt cognoſcenda. Abſceſſus nomine Hippocrates aliquando intelligit humoris translationem de una parte corporis in aliam. Hosque abſceſſus vocat per effluxionem, de quibus *in ſecundo Epidemiorum a)* ait, *optimos eſſe, qui per effluxionem fiunt, cujusmodi eſt ſanguis e naribus, pus ex aure, ſputum, & urina.* Quomodo dyſenterias, lienterias, teneſmodes, ſudoresque, abſceſſus dixit. Aliquando per abſceſſum intelligit ſuppurationem, de qua *in Prognoſticis b)* dixit, *tumores in ventre minus faciunt abſceſſus, quam in præcordiis,* teſte enim Galeno ibi ſuppurationem intellexit. Tertio intelligit humoris decubitum ad aliquam corporis partem, quo vel dolor & tumor aliquis concitetur. Quomodo nos dicimus, proprie magis abſceſſus nomine intelligi omnia cutis vitia, & præſertim, quicquid ſub cute a cauſſa interna humoris erumpit, quales ſunt omnes tumores. De criſibus itaque per abſceſſus, ſeu per cutem, ſeu per tumorem aliquem futuris, qvæ fiunt, ubi humores abſcedunt ab internis ad cutem, qvam aut maculis afficiunt, aut in tumorem levant, nunc ſermo a nobis inſtituitur.

Abſceſſus quid.

Pro qua re aſſequenda in primis videndum erit, quænam criſes per abſceſſus, & quænam per humorum excretiones fiant. Hoc vero facile cognoſcemus, cum recte humorum in corporibus inclinationem cognoverimus, utrum inqvam humores transmittentur tantum de parte ad partem, an præter-

Criſes quæ per Abſceſſus fiunt quomodo cognoſcuntur.

a) Sect. I. pag. 1002. inter B. & C. b) Pag. 39. lin. I.

terqvam, qvod transmittuntur, etiam foras excernentur per meatus, vacuandis humoribus destinatos. Hoc modo crises per excretiones; & illo per abscessus fieri dicimus. De quo modo crisium Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus* ita scripsit: *Summatim enim nihil aliud oportet considerare in modo crisis, præter naturæ inclinationem, quam manifeste ostendit* Hippoc. *in Prgnosticis, a) partim quidem oris ventriculi morsum, atque rigorem memorans, in quibus vomitus subsecuturus est; partim spirandi difficultatem, & oculorum hallucinationes, in quibus profluvium sanguinis e naribus exspectatur; ac præter ista distinguens de urinis, & alvi excrementis, in quibus inquit: b) Si neque biliosa fuerint alvi excrementa, neque facile salubilia, & impermista, neque urina multa valde, & multam habens subsidentiam. Si quid enim tale fuerit, manifestum est, quod huc repit ægritudo, & per ista expurgatur; cum vero huc non repit, & protrahitur morbus, cum signis tamen salubribus, futurum abscessum exspectare oportet.* In tertio vero *Prognost.* Galen. scribit, morbosa calidioribus humoribus cum ægri viribus vehementioribus per excretionem judicari; atque his contrarias esse affectiones, in quibus facultas debilis est, & humor frigidus, quæ nec excretione nec abscessu desistunt; sed hæc aut corrumpere ægrum, aut perquam longo temporis spatio vix coqvi observamus. At humores calidi non egent facultate valida, ut abscessus fiant, veluti frigidi, qvi non nisi a robusta vi moventur ad abscessum. Ex qvibus præter crisis modum ex humorum inclinatione cognoscendum, qvippe ad abscessum inclinatum iri morbos, ubi neqve signa vomituum, neqve hæmorrhagiæ, id est, sangvinis fluxus, neqve alvi dejectionum, neque sudorum, neqve urinarum copiosarum apparuerint; etiam hoc itidem ex virium magnitudine, & humorum morbos foventium natura, conjici poterit: ex humoribus enim calidioribus facilius excretiones; abscessus vero, ubi ad excretionem natura nullam habebit inclinationem, neqve hi opus habent validioribus viribus, cum suapte natura facile ex parte ad partem

a) Pag. 45. & 46. b) Prognost. pag. 43. lin. 9. & seq.

tem moveantur, & decumbant, crudi vero ac crassi plerumqve in corporibus robustis, si longius morbus protrahatur, absqve signis exitialibus, in abscessum aliqvem decumbent. De his Galen. *in 3. Prognost. comm.* ita habet: *Hos igitur assolet natura in partem quandam ignobiliorem expellere, quoties per excretionem corpus nequeat.* Sæpe enim definitum jam est, ut humores calidiores tenuioresque paratissimi sint ad excretionem, crudis vero & crassis aut per abscessum, aut per concoctionem natura medeatur. Sed age signa modo dicamus, quibus futuros abscessus in morbis præscimus. Gal. *in lib. 3. de Crisibus cap. ult.* scribit in morbis acutis & calidis, si crisis fiat primis periodis, excretionem sperandam esse; ac si morbus fuerit diuturnus & tardus, atqve urinæ fuerint longo tempore tenues & crudæ, abscessum futurum. At hæc non satis sunt ad abscessus prænoscendos; plura enim addi est opus: & primo, qvod morbus habeat signa salutaria, corporaqve viribus satis constent. Cum dictum sit, debilem facultatem non posse crudos crassosqve humores movere ex visceribus ad partes ignobiles, ad qvas decumbentes humores abscessus faciunt. Qvod morbi, longi, & tardi ab humoribus crassis & crudis foveantur, satis liqvido constat, qvodqve hi qvoqve humores non facile, vel etiam a robusta natura, moveantur ad excretionem, ex Galeno dictum est; qva propter necesse est, ut aut ægrotum corrumpant; aut, si convaliturus sit, ut excretis ad aliqvam partem ignobilem abscessus fiant, vel paulatim concoqvantur; tametsi hoc ipsum, ut per concoctionem medeatur, teste Galeno, excretio qvædam est, qvæ per urinam magna ex parte lapsam fit, raro per alvum.

Abscessus quibus signis in morbis prævidentur.

Signa vero futuri abscessus Galen. hisce verbis complexus est, dicens: *Si vero ad abscessus convertuntur, communia quidem omnium indicia sunt, salutariter se habente ægro, quod neque morbus solvatur, neque urina multa, & multam habens subsidentiam, sed cruda & tenuis appareat.* Quæ ex Hippocrate accepit, *in secundo libro Prognost. a) text. 26.* ita habente:

a) Pag. 43. lin. 7. & seq.

te: *Considerandum est in hunc modum: si febris detinet, & dolor non desinit, & puris excreatio non excernitur ex ratione, neque biliosæ fuerint alvi dejectiones, neque solutiores, at sinceræ, nec urina admodum multa crassa, ac plenius obtineat sedimentum, promittitur vero ab omnibus aliis signis salutare, his tales fore abscessus sperandum est.* De urinis abscessus significantibus *in secundo Prognosticorum a) textu trigesimoquarto* ait: *Quicunque autem mingunt urinam tenuem ac crudam multo tempore, siquidem alia ipsis signa salubria affuerint, his abscessum exspectare oportet, ad loca, quæ sub septo transverso sunt.* Idem fere, & *in libro tertio, b)* ita legitur: *Si qua febris prorogatur, salvo affecto homine, nec dolore detinente aut ob aliquam inflammationem, aut ob aliquam causam evidentem, exspectari oportet abscessum cum tumore aut dolore, qui in articulos maxime inferiores decumbat.* Galenus ait, spem esse futuri abscessus, ubi febris neqve propter aliquam partem affectam curatu difficilem, neqve propter commissum aliqvem errorem prorogetur; necesse enim est ex crassis crudisqve humoribus, qvos sæpe natura solet ad ignobilem partem e visceribus protrudere, febrem prorogari. De qvibus *in lib.* 4. *Aphor.* 44. dixit: *Quibus adsunt febres longæ, iis tubercula, aut dolores circa articulos fiant.* Quare ubi febris ultra diem vigesimum prorogatur, teste Hippocrate *in tertio Prognost. c) text.* 25. cum dies vigesimus sit terminus acutorum morborum, in morbo quidem salutari, & urina tenuis, & cruda, longo tempore mingatur, converti ad abscessum morbum sperare possumus, eoqve magis, ubi humoris alicujus crassi purgationem subseqvatur; solvitur enim morbus. De qvo nos Hippocrates *in* 4. *Aphor.* 74. commonuit, ita dicens: *Quibus spes est in articulis fore abscessum, liberat eos ab abscessu urina multa, & crassa, & alba, qualis in febribus, cum lassitudine, quarta die, quibusdam fieri incipit.* Unum videtur necessario cognoscendum, qvippe, qvibus signis morbum esse salutarem cognoscamus. Qvod Hippocrates *in libro*

a) Pag. 40. lin. 48. & seq. b) Pag. 45. lin. 38. & seq. c) Pag. 45. lin. 46.

libro tertio Prognost. a) text. 10. ita habet: *Qui enim convaliturus est, facilius spirat, sine dolore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet.* Quare hæc erunt signa communia abscessus futuri; propria vero, quæ in partibus aut supernis aut infernis futuros denotent, Hippocrates *in secundo Prognost. b) text.* 62. ita est complexus. *Abscessus consistunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatigat; illi in supernis, in quibus ilia molliora, & sine dolore persistunt. Si vero aliquandiu spiret difficulter, sine aliqua alia causa desinet. Quæ* Galenus *in tertio de Crisibus cap. ult.* etiam docuit, dicens, *abscessus sperandos ad loca inferiora, quibus circum præcordia, aliquid inflammationis atque caloris affuerit; & ad loca superiora ubi repunt, præcordia mollia perpetuo esse ac sine dolore, & æger ad aliquod tempus anhelitum habebit difficilem, sine occasione manifesta, & postea cessabit.*

Sed particulatim locorum, ad quæ futuri abscessus fiant, signa paulo post hisce verbis expressit *Galen.* dicens: *Propria vero (ubi morbus non fuerit valde diuturnus) si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, eamque gravitas capitis ac dolor subsequatur, gravis somnus ac surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Si vero morbus jam diu duraverit, neque ullum ex his signis affuerit, sed in aliquo ex locis inferioribus, vel gravitas, vel tensio, vel inflammatio, vel dolor apparuerit, huic abscessus ad partes inferiores est exspectandus.* Autor vero Prorrheticorum *in c) 3. Prognost. text.* 76. de parotidibus ita habet: *Somnus gravis cum dolore capitis, & surditas statim adveniens sunt signa parotidum.* Sed longe plura ibi de ratione futuras parotidas prægnoscendi scribuntur, quæ brevitati studens lubens omitto; atque enim, qvod, ubi de prædictione a parotidibus ex proposito agemus, hæc omnia longe accuratius adducere cogemur. Atqve hæc de crisibus per abscessus futuris dicta sint. Nunc de cognoscendis crisibus, quæ per excretionem fiunt, agendum, qvippe qvæ, aut per fluxum sangvinis,

Loco ad quæ Abscessus futuri quomodo cognoscuntur.

Ggg 2

a) Pag. 44. lin. 25. & seq. b) Pag. 43. lin. 14. & seq. c) Lib. 1. Prorrhet. text. 168.

nis, aut per vomitum, aut per alvi dejectionem, aut per ſudorem, aut deniqve per urinam fiunt. Exordimur vero ab iis, quæ ſangvinis eruptione fiunt.

CAP. XIII.

De prædicenda criſi per ſanguinis eruptionem, ſeu fluxum.

Criſium ſpecies unde cognoſcuntur.

Jam deſcendimus ad cognoſcendas criſium ſpecies, qvæ humorum excretione obſervantur, qvæ qvidem cognoſcentur a conſtitutione temporis, ægri natura, morbi ſpecie, motu atqve naturæ humorumqve inclinatione. Diximus ſuperius ex temporis conſtitutione criſes indagantes, & ægri natura, morbi ſpecie, & motu morbi, ſciri poſſe criſes, qvæ per excretiones, & qvæ per abſceſſus futuræ ſunt. Nunc dicemus, qvo natura, & humores inclinabunt, eo criſes fieri neceſſe erit, ut docuit Gal. *in lib. de Criſib. cap. ult.* Duplex vero cum ſit ipſorum inclinatio, una ad interiora, atqve altera ad exteriora; ad exteriora ubi inclinaverint humores, criſes aut per ſudorem, aut per hæmorrhagiam, id eſt, ſangvinis fluxum fient, qvæ nobis innoteſcent ex pulſuum & hypochondriorum obſervatione. Ad interiora vero humoribus natura habentibus inclinationem, criſes fient aut per vomitus, aut per dejectiones, aut per urinas, aut per hæmorrhoidas, aut per menſes. Sed age, agamus primo de his criſibus, qvæ per hæmorrhagiam ſeu ſangvinis fluxum, ſeu eruptionem fiunt. Hæ enim ceteris videntur anteferendæ, qvod ſæpius morbos acutos judicent, tum fidelius, ac certus perfectiusqve. Plures etenim fuerunt, qvi ſangvinis hæmorrhagia ſeu eruptione larga e naribus fuere liberati, etiamſi tuta ſigna non haberent, qvod Hippoc. in *Metone a*) vidit, de qvo Gal. *Epid.* 3. *text.* 24. ait: *Largæ de naribus eruptiones liberant fere; ſane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus, & ſervatus, quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Quare ab ipſis exordiamur, venemurqve ſigna, qvibus futuræ ſangvinis excretiones, ſeu eruptiones e naribus innoteſcant: ſtatuamus itaque febrem ardentem

Criſes quales futuræ unde noſcuntur.

Criſes quænam per hæmorrhagiam.

Hæmorrhagicæ futuræ ſigna.

a) Lib. 1. Epidem Ægr. 7. pag. 983.

tem, vel ſynochum, aut ſimplicem, aut cum alicujus viſceris inflammatione, in qva, propter ipſius magnitudinem, & celerem & fortem motum ac calidam naturam, concurrentibus calidiore ægroti natura, victus & ætatis temperamento, annique conſtitutione calida, æſtivo anni tempore, itemqve, loco calido, criſis per excretionem eſt ſperanda, ſi per ſangvinis hæmorrhagiam erit futura, proculdubio omnia aderunt ſymptomata, quæ ſangvinis copia concitabit, a venis ipſis, e qvibus ad caput fertur, omnibus in locis permeabit: hinc fit, qvod ſi per naturalia membra ad caput feratur, ægroti inprimis repente in intenſionem hypochondriorum incidant, & aliqvando in difficilem, propter ipſorum diſtenſionem, reſpirationem: ſed hæc ſeqvitur tenſa hypochondria; veluti ſi per membra ſpiritalia vocata, ſeu reſpirationi deſtinata, ſangvis tranſeat repente, in inſpirandi difficultatem veniunt, qvibus tamen cito liberantur, utpote ſangvine ad caput perveniente, in ipſoqve ſymptomata concitante, exindeqve partes infernæ liberantur; itaqve caput gravatur, dolet, & prius aliqvid in collo tendi ſentitur, aut in ſincipite aurium tinnitus aliqvando ſentiunt, & aliqvando ſurditatem; oculorum viſio habetatur, obſcuratur, aut ſplendores oculis obverſantur, facies rubeſcit, ſcilicet oculi, genæ, atqve nares. Atqve hæc erunt hæmorrhagica ſigna, qvibus præcognoſcimus & prædicemus criſes per ſangvinis eruptionem e naribus. Quæ omnia Hipp. qvaſi divina mens loqvens, hiſce verbis *in* 1. *Epidem. a*) eſt complexus: *In ardentibus autem ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus ſanguis erumpit.* Et in *lib.* 3. *Prognoſt. b*) ex Galeni ſententia dixit: *Capitis dolores vehementes, & continui, cum febre, ſi quod ex indiciis exſtiterit exitioſis, integre lethales ſunt. Si vero ex iis, quæ didiciſti, de ægro tanquam convaliturо quicquam ſperes, a principio quidem ad ſeptimum diem ſanguinis e naribus fluorem exſpectato; procedente vero tempore id quidem etiam; pus*

a) Sect. 2. p. 948. ſub finem. *b*) Pag. 44. lin. 34. & ſeq.

vero erumpet e naribus aut auribus in ſalutem ægri. Si vero ad vigeſimum extendatur diem doloris accidens in capite, tunc etiam ſanguinis fluorem exſpectabis rarius, magis vero ſuppurationem, aut abſceſſum, ad inferas ſedes exſpectato. Sed per illud tempus, quo ſanguinis fluorem exſpectabis, augebit tibi exſpectationem, ſi in temporibus ac fronte dolor vehemens perſeveret. Magis autem exſpectari ſanguinis oportet eruptionem in junioribus triginta quinque annis, in ſenioribus ſuppurationem.

Qvæ hæmorrhagiæ futuræ ſigna clarius poſtea expreſſit, *in* 3. *Prognoſt. a*) *text.* 33. dicens: *Quibus vero per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effuſis hebetudines ſubeunt oculorum, ac ſplendor obvertitur, & pro oris ventriculi morſu, circa hypochondrium, aut læva parte, aut dextra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione; ſanguinem de naribus in his fluere, pro vomitione exſpectandum eſt. Magis vero & hic in juvenibus ſanguinis fluorem exſpectare oportet. Agentibus vero trigeſimum annum, aut etiam ſenioribus, minus; ſed vomitionem in talibus exſpectari oportet.* His ſignis alia adduntur ſcripta cum in Prorrheticis, tum in Coac. præſag. *in lib.* enim 3. *Prorrhet. b*) *text.* 51. ita habet: *Capitis affecti gravitate & ſincipite dolentes, pervigilesque, ſanguinem profundunt, tum alias, tum ſi quippiam in cervice tendat. c*) *Qui pervigilaverint repente, cum inquietatione quadam, ſanguinem profundunt tum alias, tum ſi quippiam* (ut melius *in Coac. præſag. d*) *text.* 32. legitur) *fluxerit ante cervicis dolores. e*) Nec non *impenſe rubri oculi ſanguinis eruptionem oſtendunt.* Et poſtea *f*) *text.* 55. *Per ea, quæ caput concutiunt, & quæ ſonitum faciunt, ſanguinem per nares profundere ſperandum eſt. g*) *Ventris quoque palpitationes* (id eſt ex Gal. pulſus arteriæ ſpinam perreptantis) *cum hyphondrii tenſione ſublonga & tumente, ſanguinis indicant eruptionem. h*) Et *hypochondrii tenſio cum capitis gravitate*

&

a) Pag. 46. lin. 15. & ſq. *b*) Lib. 1. text. 135. *c*) Ibid. texr. 136. *d*) Coac. 111. *e*) Lib. 1. Prorrh. text. 137. *f*) Ibid. text. 143. *g*) Ibidem text. 144. *h*) Ibid. text. 147.

& surditate, & quæ splendores perturbant, sanguinis denuntiant profusionem. Et in *Coac. præsag. i) sect. text.* 4. hæc etiam leguntur: *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.* Et *in* 3. *lib. k) sec.* 1. *text.* 17. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem profundunt e naribus, tum alias tum si quid antea effluxerit.* Et *in lib.* 4. *l) text.* 26. 27. *In febre ardente aurium sonitus superveniens cum obscuratione visus, & gravitate in nares incumbente, vehementem insaniam firmamque denunciant, nisi largiter perfluat sanguis e naribus.* Et *m)* lib. 5. *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluvium sanguinis signant. n)* Et *qui gravitate capitis laborant, dolentque sincipite, vigiles, sanguinem e naribus fundunt, tum alias, tum si quid tendi in collo sentiant. o) Et quibus surditas, cum capitis gravitate & hypochondrii tensione, & ad splendorem oculi perturbatione, profluvium sanguinis significatur.* Atque hæc sunt, quæ de signis hæmorrhagicis cum *in libris Epidemiis* Hipp. tum *in Prognosticis, & in Prorrheticis,* atqve *in Coacis præsagiis* nos colligere potuimus, a qvibus nobis innotescent crises per fluorem sangvinis e naribus, quæ hæc erunt. In febribus ardentibus, ceterisqve aliis acutis, vehementibus, & in præcordiorum inflammationibus, omniumqve maxime hepatis atqve lienis, non raro etiam in phreniticis: hos enim affectus præsertim sangvinis eruptiones judicant: vigiliæ repentinæ, & inqvietudines sunt signa hæmorrhagica; sed tamen plerumqve communia crisium futurarum; qvibus qvidem conspectis signis, crisis speretur, sed an per hæmorrhagiam, an per vomitum, & an alio modo, sit futura, ex propriis signis distingvetur: qvod si, his conspectis, cœperit in die critico, vel hæmorrhagia, vel vomitus, vel fluxio alvi, vel sudores, vel alia evacuatio, forte poterimus ex iis signis conspectis similem excretionem prædicere. De qvo *in* 3. *Coac. p) præs.* 40. legitur: *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem fundunt e naribus,*

i) Text. 142. k) Coac. 111. l) Ibid. 131. m) Coac. 167. n) Ibid. 168. o) Ibid. 195. p) Text, 111.

ribus, tum alias, tum si quid antea effluxerit. Galenus his duobus signis addidit capitis dolorem, ita ut in capitis doloribus vigiliæ repentinæ atque inquietudines sangvinem fluxurum significent, eoqve magis, si antea fluere cœperit. Ex propriis vero signis est dolor capitis, sine qvo raro soleat succedere hæmorrhagia. Ex quo merito, Hipp. *in* 1. *Prognost. q*) *text.* 22. ait: *Accidit in prima circuitione jam sanguinis e naribus fluor, atque admodum juvat; sed requirendum est, num doleat caput, an hebetudines habeant oculorum, si quid enim horum fuerit, eo tendet.* In *Epidemiis r*) expressit *temporum gravitatem,* & *in Prognosticis, s*) *capitis dolorem vehementem;* in *Prorrheticis t*) *sincipitis dolorem,* aliqvando *cervicis dolorem,* & *capitis gravitatem,* & in *Coacis præsagiis u*) *vehementem capitis dolorem,* & *capitis* etiam *gravitatem* nominat, & *dolorem sincipitis:* addamus, qvi hæmorrhagiam denotat, debere esse calidum, distendentem, ac pulsantem. Hocqve est unum ex præcipuis signis, quæ ante hæmorrhagiam attendi debebant.

In *Metone,* in qvo die quarto bis de nare dextra fluxit sangvis, in die tertia capitis gravitatem fuisse, Hipp. *in Epid. x*) *text.* 77. notavit, posteaqve auctam: & in *Pericle, y*) dolorem primo, & postea caput gravatum, præcessisse sangvinis eruptionem. Hoc signum vero, non proprium, sed commune ad sangvinis fluxum, & ad vomitum esse, Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus cap. ult.* statuit. Ceterum, qvi vomitus præsagiunt, dolores mordaces esse, docuit. Addamus, neque perpetuo antecedere capitis dolores; sed sine aliqvo gravitatis sensu; videtur impossibile fieri posse hæmorrhagiam, cum non possit multus sangvis in capite aliqvam moram facere, absqve qvo caput gravetur: sed tamen aliqvando copiosissimus sangvis repente ascendens, & erumpens, nullam aut obscurissimam gravitatem capiti infert. Hoc in febri-

q) Pag. 38. lin. 45. & seq. *r*) Lib. 1. sect. 2. pag. 948. sub finem. *s*) Pag. 44. lin. 34. & seq. *t*) Lib. 1. text. 135. & 137. *u*) Text. 142. 168. 195. *x*) Lib. 1. Ægr. 7. pag. 983. *y*) Lib. 3. Epid. Ægr. 6. pag. 1102.

febribus non acutis ſæpe obſervatur. Qvod mihi contigit, qvi poſt qvartanam febrem, qvæ nondum fuerat reſoluta, repente exſpui, & per nares rejeci ad minus ſangvinem ſex librarum ponderis, qvo qvartana febris (qvod eſt rariſſimum) prorſus fuit judicata. Ceterum in acutis febribus raro fit, ut erumpat ſangvis, non prægreſſo in capite aliqvo vel gravitatis vel doloris ſenſu. Poſt dolorem capitis ſeqvitur ſurditas, atqve aurium tinnitus, qvæ ſolent eſſe ſigna qvoqve hæmorrhagica.

In me ante illam copioſam ſangvinis excretionem tinnitus faſtidioſus in dextra aure præceſſit. Qvod ſignum notavit Hippoc. in *Prorrhet. a*) & Auctor *Coacorum præſagiorum. b*) Surditatem etiam ante hæmorrhagiam obſervari, cum in *Prorrheticis, c*) tum in *Coacis præſagiis d*) habetur. Qvod ſignum vidit in *Virgine Abderæ, e*) atqve in *Heropyto, f*) anteqvam erumperet ſangvis. His qvoqve addimus pulſus venarum in capite, de qvo in 5. *Coac. præſ. g*) *text.* 27. *Quibus febricitantibus rubores in facie & capitis vehemens dolor, venarumque pulſus, iis ut plurimum fluor fit ſanguinis.* Micatio enim venarum & agitatio ferventis, & concitati ad exitum ſangvinis indicium eſt. Addimus cervicis, & colli tenſionem, de qvibus ad hæmorrhagiam, Auctorem *Coacorum præſagiorum h*) meminiſſe ſuperius vidimus; adduntur *in tertio Prorrheticorum i*) *text.* 52. ventris qvoqve palpitationes, forte pulſus arteriæ ſpinam perreptantis.

Sed nondum attigimus propria ſolius hæmorrhagiæ ſigna, ſed qvæ ad alias excretiones ſunt communia. Nam dolores capitis, vigiliæ, deliria, capitis partium tenſiones, ſurditates, tinnitus aurium venarumqve pulſus, ſunt ſigna ſane critica non uni, ſed multis criſium ſpeciebus communia. Seqvuntur ſigna magis propria, quæ ſunt hypochondrii vel dextri vel ſiniſtri tenſio, ſublonga, [tumentem addidit Auctor *Prorrhet.*

Hæmorrhagiæ futuræ ſigna magis propria.

Hhh

a) Lib. 1. text. 143. *b*) Text. 194. *c*) Lib. 1. text. 147. *d*) Text. 195. *e*) Lib. 3. Epid. Ægr. 7. p. 1103. *f*) Ibid. Ægr. 9. p. 1106. *g*) Text. 142. *h*) Text. 168. *i*) Lib. 1. text. 144.

rhet. a)] qvod tamen non perpetuo fit, ſed aliqvando mediis muſculis, teſteGal. a thorace ad pubis oſſa pertinentibus, tenſis: ſed neqve hæc hypochondriorum tenſio perpetuo eſt hæmorrhagica, ſed & qvæ fit aut in dextro, aut in ſiniſtro; qvod ſignum Hipp. in *Epid. b*) tum in *Progn. c*) hæmorrhagicum fecit. Plurimum enim facit, ad hæmorrhagiam prædicendam, reſpirandi difficultas repente ſi apparuerit. Qvod Gal. *in lib. 3. de Criſib. cap. ult.* ita expreſſit: *Eſt etiam præcordiorum tenſio ſine dolore; nam & hoc non parvum indicium eſt ſanguinis ad ſuperiora tendentis, ſicuti etiam difficultas anhelitus, nam & hæc ſanguine transeunte in thoracem fit.* Cum itaqve (ut etiam ait Galen. *in* 1. *Epid.*) in hypochondrii, aut dextra aut læva parte aliqvid contenditur, neqve cum dolore, neqve cum inflammatione, ſangvinis his e naribus profluvium exſpectandum; eſt enim impetûs humorum in caput, hypochondrii ſine dolore contentio, ſignum. Qvod qvidem ſi ei accidat, dolor inflammationem ſeqvitur viſcerum. Qvando vero calore capitis, ſurſum ſangvinem trahente, & jecore impellente, contentio fiat, ſangvinis eſt exſpectanda eruptio. Non raro etiam fit, etſi ſangvis per thoracem haud tranſeat, ex magna ejuſdem ſangvinis copia, tumeſcentibus hypochondriis, ut etiam ægrotus ſpiritu difficili laboret. Fœminam qvondam Ægyptiam *Cayri* novi, qvæ ſingulis menſibus ſangvine menſtruo, interceptis ad uterum viis, in caput ſublato, per nares erumpente vacuabatur; qvo tempore aſcendebant, cum magna utriuſqve hypochondrii tenſione, abſque dolore, & cum difficillima reſpiratione, vexabatur. Addo, qvod cum tenſio hypochondriorum tum reſpirandi difficultas hæmorrhagica repente fiunt, atqve paulo poſt ceſſant, de qva Hipp. *in* 2. *Progn. d*) ait: *Si vero aliquandiu ſpiret difficulter, ſine aliqua alia cauſa deſinet.*

Poſt hypochondriorum tenſionem, aliud ſignum eſt ex viſu ſpectandum; namqve Hipp. in *Epid. e*) ſcripſit, in iis, qvi-

a) Lib. 1. text. 144. *b*) Lib. 1. ſect. 2. pag. 948. *c*) Pag. 46. lin. 15. & ſeq. *d*) Pag. 43. lin. 17. *e*) Lib. 1. Sect. 2. pag. 984. ſub finem.

qvibus per nares fluxurus eſt ſangvis, caliginem oculorum fieri, & *in Prognoſt. a*) viſum hebetem habere, qvo fit, ut caligo oculorum, hebeſqve viſus hæmorrhagiam prænuncient. Galen. vero *in lib. 3. de Criſib.* & *de præſ. ad Poſthum.* ait: *Fulgoris motus oculis obverſari, quod humor flavus ſit, atque obtuſiores viſus fieri, quoniam multus ſanguis, & totus ſimul elatus ad ſuperiora ſpiritus meatus obſerat.* Aliquando expaveſcunt ægroti ex qvibuſdam rubris ſpectris, ut juveni Romano, de quo Gal. *in lib. ad Poſthum.* meminit, contingit, cui antequam ſanguis eruperit, ei rubri coloris ſerpentem per laquearia repentem ſupra lectulum ferri viſum fuit, propthereaque ipſum expaviſſe, & e lectulo aufugere voluiſſe. Non raro etiam oculi involuntarie lachrymant ob fluxus ſanguinis copiam, teſte Galeno, de quo ſigno Hippocrates *in primo Epidemiorum b*) ait. *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus, ſpontaneæ effluunt lachrymæ, his eſt (ſi quidem reliqua non ſint exitialia) e naribus ſanguinis eruptio exſpectanda. Qui incommode habent, his non ſanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Quare cum aliis ſignis in acutis febribus, ſi reliqua ſalutaria ſint, involuntariæ lachrymæ hæmorrhagiam prænuntiant, quod Gal. *in lib. 3. Prognoſt. com.* 33. docuit, atque in 6. etiam *Epid.* confirmavit. Nos vero de hoc ſigno in proximo libro ſatis accurate ſcripſimus. Nunc ex ſignis explicatis quaſi ad hæmorrhagiam acceſſimus, quæ tamen non videbitur, neque fiet etiam, ni prius facies rubore ſuffundatur; quod ſane ſignum eſt neceſſarium, nunquam absque hoc ſanguinis eruptio fit. Faciei enim partes omnes, & præſertim prope nares poſitæ, rubræ coloratioresque apparent, ex præſentia inquam ſanguinis. *In lib. 3. Prorrheticorum c*) *text.* 45. legitur: *Oculos impenſe rubros ſignificare cum cervicis dolore hæmorrhagiam,* & Gal. ait: *In re ejusmodi magna præſtant virtute impenſe rubri oculi.* Auctor de *Coac præſ. d*) rubores in facie ſangvinis fluorem ſignificare ſcripſit; Gal. vero

Hæmorrhagiæ futuræ ſigna propria.

Hhh 2

a) Pag. 46. lin. 15. *b*) Sect. 2. pag. 956. lit. F. *c*) Lib. 1. text. 137. *d*) Text. 142.

vero cum in 3. *de Crisib. cap. ult.* tum omnium maxime *in lib. ad Posthum. cap.* 13. malarum nariumque ruborem proximam hæmorrhagiam connotare expressit. Neque immerito, cum sanguinis copia cutis, repletis ipsius venis, coloretur; hinc etiam narium gravitatem fieri adnotatum est in *Coac. præsag. a*) Ceterum ruborem faciei distinguemus ab eo, qui aut a cerebri inflammatione fit, de quo *in Coac. præsag. b*) ait: *Facies flammans cum sudore, malignum.* Et *in Prorrheticis: c*) *Faciei color bonus, & mæstitia multa, malum.* Cognoscetur hæc propriis signis inflammati cerebri. Aut ab eo rubore, qui genas colorat, ex pulmonum affectu aliquo, cujusmodi fieri in peripneumonicis & asthmaticis, superiori libro declaravimus. Hæc vero, quæ hæmorrhagica est, in statu apparet, in morbo salutari, una cum aliquo, vel multis signorum nuper dictorum. Atque tot sunt omnia signa, quibus sanguinem erupturum e naribus quisque nostrum poterit præsagire. At quoniam omnia perpetuo simul non apparent, proinde si duo vel tria ex præcipuis illuxerint, sufficient ad hæmorrhagiam prædicendam. Præcipua vero sunt, ex Hippocrate & Galeno, capitis dolor; quod signum inseparabile esse Galen. *in* 1. *ad Glauc.* sæpius statuit; aut sincipitis, aut cervicis, aut temporum, ac etiam colli; vel gravitas; ipsa hebetudo visus, aut fulgoris motus, aut caliginem oculis obversari; tensio hypochondrii sine dolore, aut difficilis respiratio, quæ paulo post cessant. Rubor item in facie jamjam fluxuro sanguine; in febre ardente, causove vehementi, aut aliqua magna internorum viscerum inflammatione; atque in juvenile ætate, omniumque maxime in iis, quibus solitum sit alias sanguinem erumpere. Atque hæc de crisi, quæ per eruptionem sanguinis e naribus dicta sint. Addamus ex Galeno *in* 1. *ad Glauc.* in quo loco de hæmorrhagiæ signis satis accurate agit, pulsus subito in tumorem elatos, non recidentes in parvitatem, neque si debiles facta fuerint, multo plus, si in altum attollantur, & vehementiam sumserit: jam

Hæmorrhagiæ futuræ signa præcipua.

a) Text. 131. *b*) Text. 7. *c*) Lib. 1. text. 49.

jam faciem ægrotantis inſpice. Nam ſi aliqva ex iis, qvæ in ipſa ſunt, partibus palpitet, aut una, qvæ ſunt in temporibus, pulſant, aut gena, vel naſus, vel oculus rubidior factus fuerit, magis etiam criſis exſpectanda eſt: ſi vero & inviti lachrymentur, aut marmarigas, id eſt, ſplendores videre imaginentur, ac manus naribus, veluti ſcalpentes, admoveant, tunc non jam fluxurum, ſed jam fluentem ſangvinem inſpicies; nam ubi ſemel aut bis ſcalpſerint, ſtatim erumpit: neqve vero ex his perturberis, ſi hominem deſipientem aut ſalientem inſpexeris; nam & hæc humorum repentium ad partes ſuperiores indicia ſunt, veluti & anhelitus difficilis, & hypochondrium retractum, & collum ſimul cum capite aggravatum.

Hæmorrhagiæ jamjam futuræ ſigna.

CAP. XIV.

De criſi, quæ fit, per ſanguinis fluxum, cum ab utero, tum ab hæmorrhoidibus.

Sæpius etiam fit in mulieribus, ut criſes fiant ſangvine per uterum, menſium modo, erumpente, qui fluor etiam multis ſignis innoteſcet: primo enim ubi conceperimus, criſin eſſe futuram, videndum erit mulieribus ægrotis, an menſes ſolito modo fluant, vel non, tempusqve probe obſervandum, in qvo fluere fuerant ſoliti, ætas, & temperamentum, victus, anteacta an ſangvine reſponderint. Poſtea videndum erit, an ſigna aderunt hæmorrhagiæ, aut vomituum, aut ſudorum, aut dejectionum, aut copioſarum urinarum. Cum nulla qvidem illūxerint, ſuſpicandum in morbo vehementi criſin per menſes fieri poſſe: qvod ſi, ut Galen. *in libro* 3. *de Criſibus cap. ult.* docet, adfuerint qvoqve menſium ſigna propria, qvæ ſunt gravitas lumborum effatu digna, dolor, atqve tenſio. Sed ut iſtud certum fiat, præſtabit mulierem interrogari, & qvam diligenter, qvibus ſymptomatis fluentibus vexari ſoleat, atqve in criſi prænoſcenda eadem erunt accurate ſpectanda; cum qvibusdam, fluxuris menſibus, lumbi doleant, aliis abdomen, aliis uterus,

Criſis per menſes quando fit exſpectanda.

cruraqve, qvæ partes ſedulo dolentes obſervatæ multum faciunt ad menſes fluxuros prædicendos. Ceterum in primis, cum criſis futura ſit, videndum erit, an alterius evacuationis futuræ ſigna adſint; qvæ ſi non adſint, atqve in mulieribus acuta febre vexatis lumbi doleant, ſine manifeſta cauſa, in ipſisqve tenſio ſentiatur, menſtrua fluxura erunt, teſte Galeno *in libro tertio de Criſibus*. Addidit Auctor *Prorrheticorum a*) febrem laſſitudinariam, & cum rigore, hiſce verbis: *Quibus ex rigore febres laſſitudinariæ fuerint, muliebria his devertunt.* Plures mulieres, vel etiam ſine febre, ante menſtruorum eruptionem ſentiunt qvandam laſſitudinariam affectionem, ex qva una cum dolore lumborum, & tenſione, menſtrua futura prædicant. Addunt & oris ventriculi dolorem, ſeu cardialgiam, ut Galen. notavit *in 3. Prorrhet. Copia enim ſanguinis, in venis acervata, tenue quoddam ſerum in pentrem confluens cardialgias parit, in os ipſius aſcendens, quod omnium fere partium maxime ſentiendi facultate præſtat, plurima autem abundantiæ portio ad inferum repens locum, in quem & primum deferri conſueverat, lumborum dolores efficiet.* Qvibus additur etiam in 5. *Coac. præſ. b*) *text.* 26. *Senſio æſtus ardorisque circa ſpinam*; ſignum qvippe recurrentis ſangvinis per magnam venam, qvæ ſpinam perreptat, quæ ad lumbos, maxime fervida motione ſangvinis, æſtuat. Atqve hæc ſunt ſigna fluxuri ſangvinis per uterum, qvæ adhuc facient indicium magis certum, ſi menſes ſuppreſſi fuerint, atqve hæc eo tempore illuceant, qvo ſoliti fuerant menſes per valetudinem fluere. Qvæ omnia ſigna in homine qvidem melancholico, qvibus per hæmorrhoidas fluere ſangvis fuerit ſolitus, atqve fuerit ſuppreſſus, ſangvinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant: primum dolent lumbi ſine cauſa, & diu; os ventriculi itidem dolet, de quibus in *Prorrheticis c*) legitur: *Lumbis dolentibus cardialgiæ accedentes ſanguinis per hæmorrhoidas erupturi ſigna ſunt: arbitror autem & hos prægreſſæ hæmorrhoidum eruptionis ſignum eſſe.* Præſentis autem affectionis (ait Galen.) perſpicua

Sanguinis per uterum fluxuri ſigna.

Sanguinis per hæmorrhoides fluxuri ſigna.

a) Lib. 1. text. 142. *b*) Text. 167. *c*) Lib. 1. text. 130.

ſpicua ſymptomata, nempe copia in venis acervata, ſerum tenue quoddam, in ventrem confluens, cardialgias parit, in os ipſius aſcendens, & multa ſangvinis portio deorſum tendens lumborum dolores facit.

Qvare dolor lumborum, tenſio laſſitudinis ſenſus, dolor ventriculi oris, atqve æſtus & ardoris ſenſus circa ſpinam dorſi, in hominibus melancholicis, aut mali habitus, ſangvinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant, præſertimqve ſi alias fluxerit, & modo fuerit interceptus: *in* 3. *Coac. præſag, a*) *ſect.* 2. *text.* 37. *Dolores in lumbis eruptiones ſanguinis ſignificant*, qvæ ſine manifeſta cauſa in melancholicis, & qvibus conſuete ſunt hæmorrhoides, magis accedit. Sed ſatis de cognoſcenda criſi, qvæ fit per ſangvinis eruptionem, diximus. Nunc ad eam, qvæ vomitibus innoteſcit, deſcendamus.

CAP. XV.

De cognoſcenda criſi, quæ per vomitum fit.

Cum non raro ſoleat criſis vomitibus fieri, morbosqve judicare, propterea neceſſe eſt, ut ſigna qvoqve, qvibus nobis hæc innoteſcet, ſedulo cognoſcamus. Qvæ Gal. *in lib.* 3. *de Criſibus* hæc eſſe ſtatuit, qvippe dolorem capitis mordicantem, ſeu acrem, ſeu acutum, oculis tenebroſum, ſeu caliginem obverſari, morſus oris ventriculi, faſtidium ac nauſeam, ſeu ſubverſionem, ubi præſertim eſt futurus pituitoſus, ſputum tenue abundanter ex ore affluere, labiumqve inferius agitare, ſeu tremere, pulſusqve inæqvales altos atqve duros: alii addunt jactationem ſeu inqvietationem, lingvæ amaritudinem, rigores, ſpirandi difficultatem. Ceterum, ut futuri vomitus rationem habeamus, primum ſciamus, ex motu humorum ad ſtomachum, futurum vomitum facile cognoſci; qvoniam natura a venis ad ipſum ventriculum humores noxios transmittens, & expultricis ſtomachi irritationem ad excernendum ſeu expellendum movet, qva vomitus fiunt. Itaqve cum humor per venas æſtuat, agitatur, moveturqve ad ſtomachum, anxios ægrotos,

Criſis quomodo per vomitum futura cognoſcitur.

a) Text. 306.

tos, & inqvietos reddit, qvod tamen ſignum in omnibus fere criſibus obſervari ſolet. Primo vero ob exhalationem humorum ab ipſo ventriculo, qvæ meningas ſeu membranas cerebri afficit, capite dolent, & dolores, ut Galen. notavit, ſunt mordaces ac acuti; veluti in futura hæmorrhagia tenſivi, minimeqve acuti, qvi non a bilioſo acriqve humore fiant. Ob eandem qvoqve fumidam exhalationem, qvippe ipſius diffuſione per humores ad oculos, vomituri caligine, vertigine tenebricoſa tentantur, aut ut ait Hipp. *in* I. *Prorrhet. a*) *com.* 30. *caliginoſum ſeu tenebroſum* oculis ipſorum obſervatur. Cum movetur vero humor bilioſus a venis ad externas venas, ægri rigent aut horrent; dumqve ſtomachum invaſit, faſtidium oris ventriculi, (qvod antiqvi cor appellarunt) morſum facit, nimirum vellicans os ipſum maxime ſenſile. Cumqve etiam humor has partes ſuperas petit & occupat, primo partes infra hypochondria frigidores redduntur, tum, qvod calidi humores ad ſuperiora ferantur, tum maxime, qvod cogatur calor nativus ad interiora contrahi & recipi. Cumqve, ut dictum eſt, os ſtomachi moleſtat, vellicando, mordendo, ac æſtuando, fiunt faſtidia, jactationes, cardiogmos cordis; atqve jam vomituris os ſputo tenui plenum eſſe videtur, ut Gal. ait, propter tunicæ communitatem, qvæ una eſt ori toti interno continua, faucibusque, & ſtomacho & ventriculo. Hinc fit, ut labium inferius interdum concutiatur, ventris ore ad vomitum excitato; nempe labii concuſſio tunicam eam, qvæ ab ore in ventrem extenditur, tum morderi, tum vellicari, tum concuti oſtendit. Neqve mirum eſt, ad humorem acrem, mordicantem, æſtuantem, ventriculi os exæſtuare, vellicari, & excitari expultricem ad vomendum. Hinc divine ſane noſter Hippoc. *in lib.* 4. *Aphor. b*) dixit: *Non febricitanti cibi faſtidium, cordis dolor, vertigo tenebricoſa, & oris amaritudo, purgatione per ſuperna, opus eſſe ſignificant.* Qvaſi innuere vellet in febricitantibus hæc vomitum prædicere, qvi ni ſuccedat, hebetem naturam medicamentis

eſſe

a) Text. 46. b) Aphor. 17.

esse excitandam. Qvare prædictis signis seu symptomatis conspectis in febre salutari, ex ardentium genere, utiqve vomitus præsagire poterimus. Qvæ signa ita Hippoc. *in* 3. *Prognost a*) *text.* 30. habet: *Si quis per febrem non exitiosam dixerit caput dolere, aut etiam tenebricosum aliquid ad oculos observari, si ventriculi dolor in eo exstiterit, biliosa vomitio aderit. Sin rigor prehendit, & inferiores in iliis partes frigidæ fuerint, adhuc citius vomitio aderit. Si vero bibat, edatque hoc tempore, perquam cito vomet. b*) *Hæc accidunt viris & mulieribus potissimum in tertianis, minoribus natu accidunt etiam in illis potissimum febribus, continuis, & in veris tertianis.* Et *in* 1. *Epidem. c*) *text.* 44. præcipua signa ita expressit: *At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt.* Galen. *in primo ad Glauc.* dixit, dolorem capitis esse futuri vomitus signum inseparabile, non minus & cardialgiam, id est, oris ventriculi morsum necessario præcedere vomitionem, & idem *in* 3. *de Crisibus* addit, labrum inferius agitatum, cum saliva ex ore excidente, vomitum jam affuturum significare. De qva *in Coacis præsagiis. d*) *Vomituris salivatio quædam prius accidit.* Et *in* 1. *Prorrh. text.* 3. *Si in phreniticis cum perfrigeratione sit sputatio, nigra revomuntur.* At in phreniticis sputationem frequentem, in qva ex Galeno nihil excernitur delirium phreniticum significare Auctor *Prorrheticorum e*) scripsit, malumqve esse in phreniticis signum; & eam, in qva multum effluit sputum, &, ut ait Gal. os sputo tenui plenum esse videtur, jamjam vomitionem futuram significare. Qvæ sputatio ante vomitum fuit observata in illo, *f*) qvi *calescens cœnavit & potavit largius.* Vomitu fuere judicati, teste Hippoc. *uxor Epicratis, g*) de qva Hippoc. ait: *Quinto decimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre.* Et *mulier, h*) qvæ decumbebat in littore,

a) Pag. 45. sub finem, & 46. init. *b*) Paulo post. *c*) Sect. 2. p. 948. & 949. *d*) Text. 566. *e*) Lib. 1. text. 6. *f*) Lib. 1. Epidem. Ægr. 12. pag. 988. *g*) Ibidem. Ægr. 5. pag. 979. *h*) Ibidem. Ægr. 13. pag. 990.

tore, etiam *decimo quarto vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, febre liberata est.* In qvibus ante vomitus, cum febre ardente laborarent, capitis gravitates aut dolores exstiterunt, & aliqva ex signis vomitionem significantibus. Atqve hæc de vomituum signis.

CAP. XVI.

De signis crisium per sudores, atque per urinas copiosiores futurarum.

Sudores quosnam morbos judicant.

Freqventissime morbi acuti sudoribus judicantur: sudores enim, ait Galen. omnibus febribus proprii exsistunt, & præcipue incendentibus ardentibusve; juvant omnes internorum viscerum inflammationes, parotides, lethargos, reliqvosqve omnes capitis affectus; non minus & febres ex intermittentibus qvotidianas, qvartanas, & semitertianas, sudores judicant; sed plerumqve non solum has febres, sed cum biliosa pituitosaqve excretione, aut per vomitum, aut per alvum, aut etiam per hæmorrhagiam; qvartanas, si simul atra & varia excernantur; atqve qvotidianas simul cum vomitibus atqve ercrementis alvi pituitosis. Sed de his non agimus; cum nostrum sit institutum de his affectibus agere, qvi acuti sunt, qviqve vel ad salutem, vel ad mortem, judicari solent. Cujusmodi sunt febres continuæ, acutæ omnes, præsertimqve ardentes, qvarum sudores proprii videntur; internæ qvoqve phlegmones, inflammationes, & calidi omnes capitis affectus. In qvibus sane, ubi præcesserint signa coctionis, atqve critica signa illuxerint & perstiterint, qvibus omnino futura crisis præmonstratur, per sudorem eam expellendam scribit Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus cap. ult.* si hæc signa ad unguem fuerint observata: qvippe, si urina & alvus supprimatur, & febris fuerit ardens, necessario seqvitur sudor multus a rigore. Hinc *in lib.* 6. *Epidem. com.* 1. *a*) *text.* 10. Hippoc. dixit: *Ante rigorem urinæ suppressiones.* Qvare alvi præter rationem suppressa excrementa, aut pauciora, quam antea reddita, urinæ item suppressæ, absqve signis hæmorrhagiæ, vomitus, mensium, hæmor-

Crisis quomodo per sudores futura cognoscitur.

a) Text. 9. pag. 1164.

morrhoidarum & alvi fluxus, ſunt indicia ſatis certa ſudoris, multoqve magis, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. At hæc neceſſario etiam ſpectabuntur ſigna, ſcilicet, partes exteriores, maximeqve facies, coloratiores, & calidiores, vapor qvidam calidus, qvalis antea non fuerat, ex cute exhalans, atqve pulſus undoſus, inſigniter mollis. De qvo Galen. *in lib. ſynopſ. de Pulſibus cap.* 22. ita habet: *Hic enim pulſus undoſus, inquam, ſudorem ut plurimum nunciat, at tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus; ſi vero ipſi intercurrat altus, firmiſſimum habebis ſudoris ſignum, cum undoſo quidem, vel abſolute magno, non tamen duro, criticorum ſudorum.* Hæc eadem ſigna leguntur apud Galenum *in libello de præſagio, experientia confirmato;* ſed addidit totius corporis cutim reddi pruriginoſam, mollem, & rubram. Neceſſario cutis præmollis obſervatur in futuris ſudoribus, qvod & Hippoc. *in* 5. *Aphor.* 71. ita habet: *Quibus cutis circumtenditur arida & dura, ſine ſudore moriuntur; quibus vero laxa & rara, cum ſudore moriuntur.* Qvidam duo præcipua ſudoris ſigna tantummodo ſtatuunt, urinæ qvippe ſuppreſſionem, ex qva ſeroſa humiditas, eadem qvidem cum ſudoris tum urinæ materia, in univerſum corpus expanditur, proinde ſua vi acri vellicans rigorem concitat, qvi eſt ſecundum ſignum, ita ut ſudoris ſigna duo ſint, & urinæ ſuppreſſio & rigor: atqve hinc forte dixit Hippoc. *in* 4. *Aphoriſ.* 58. *Si laboranti ardente febre rigor ſuperveniat, ſolutio fit.* Galen. *in* 6. *Epidem.* ait: *At ſi alvus fluxa non ſit, proximamque eſſe morbi judicationem prænoveris, ægrotum rigere, ſudareque neceſſe eſt.* Ceterum non perpetuo a rigore, urinæqve ſuppreſſione, ſubſeqvitur ſudor; aliqvando hæmorrhagia, aliqvando vomitus, aliquando alvi fluxus fit. Quare certum erit ſudoris indicium ſeu præſagium, ubi una alvusqve ſupprimatur, rigorqve ſucceſſerit, in ardente febre aut alio affectu, qvem ſudor judicat, eoque certius, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. Addimus his partes exteriores, calidiores, & coloratiores fieri, non minus & molliores & homidiores, atqve in ipſis erit vapora-

 tio

tio qvædam calida insolita, pulsusque apparet magnus, altus, mollis, fluitans, *undosus* ideo vocatus, nullaqve aderunt hæmorrhagiæ, vomitus, alvi perfluvii, hæmorrhoidarum, mensium, aut urinæ signa. Qvo sudore fuit judicatus *Cleonactides a*) *Melidia b*) & alii, qvorum casus Hippoc. observavit. Sed ad urinarum qvoqve signa descendamus, per qvas plures acutorum morborum fuisse judicatos, & nos vidimus, & Hippoc. *in Epidemiis* se vidisse scripsit. Cujusmodi fuerunt *Chærion c*) vigesimo urinis multis biliosis perfecte judatus. *Nicodemus, d*) cum urinis multis, albis, in qvibus multa crassa subsidebant. Et *Pythion, e*) de qvo Hippoc. ait: *Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus.* Est scilicet probabile, multitudine urinarum qvadragesima sanatum. De his etiam *in primo libro Epidem. f*) *At vero hoc statu quatuor præcipue signis servapantur; quibus sanguis rite e naribus fluxerit, aut qui per vesicam urinas multas, cum multo bonoque sedimento reddidissent.* Nihilominus, qvod fortasse difficile esset invenire certa signa, qvibus præmonstrarentur crises per urinarum excretionem, ideo Galenus per negationem docuit, qvomodo possimus præcognoscere urinas critice profluxuras; qvippe, ubi absint signa hæmorrhagiæ, vomitus, alvi fluxus, hæmorrhoidum, mensium, & sudoris, spes erit, ut crisis per multitudinem urinarum fiat, multo magis, si alvus, cum copiosiora excrementa antea excreverit, nunc siccior evaserit, aut suppressa; neqve immerito, qvod, ut ait Galen. distributo & in venas exhausto humore, qvi in ventre continetur, alvi necessario minuatur dejectio. Hinc Hippoc. *in quarto Aphor.* 83. dixit: *Mictio noctu plurima, parvam dejectionem significat.* Sed tamen necesse est haberi qvædam signa certiora. Quæ, ut nos observavimus, hæc erunt. Nulla primo aliarum excretionum signa adesse, sed præsertim nullum capitis, vel hypochondriorum, vel stomachi,

Sudoris critici futuri signa certiora.

a) Lib. 1. Epidem. Ægr. 6. pag. 982. b) Ibid. Ægr. 14. Pag. 991. c) Lib. 3. Epidem. Ægr. 5. pag. 1072. d) Ibid. Ægr. 10. pag. 1108. e) Ibid. Ægr. 1. pag. 1059. f) Sect. 2. pag. 955. lit. E.

machi, aut inteſtinorum dolorem, morbumqve non videri admodum vehementem. Non vehementer jactari ægrotos, nec inquietari, nullamqve partem prædictam dolorem ſentire. Plerumqve hypogaſtrium ſenſum gravitatis & aliqvando dolores ſentire, veſicamqve inflationis ſenſum habere. Paulatim plerumqve incipit effluere urina, raro repente, ita ut facile obſervetur ſolito copioſior, & mox augeatur. Sentiunt ægri itidem calorem ſeu ardorem urinæ, qvo ſæpius mingunt. Nam neceſſe eſt, ut partes, cum per qvas ad veſicam feroſa illa humiditas, ſeu humor, qvi excernitur, pertranſit, tum renes, veſica, collum, & meatus urinarius, plus ceteris partibus ſenſum aliquem moleſtum habeant. Et hæc de criſibus cum per ſudorem, tum per urinam, quæ ejusdem materiæ ſymptomata exſiſtunt, nunc demum de ſignis alvi fluxus.

CAP. XVII.

De ſignis Criſium per alvi fluxionem.

Qvod per alvi fluxum criſes ſæpius fiant, ipſisque morbi complures acutorum judicentur, neminem Medicorum latet, ideo de futuræ per alvum criſis qvoqve ſignis accuratius nunc eſt agendum. Miror tamen, qvod neqve Galen. neqve Hippocrat. ſigna propria hujus excretionis futuræ præmonſtrarint. Galen. enim *in libr. 3. de Criſibus, cap. ultim.* de hac excretione ita habet: *Si vero per excretionem alvi criſis ſit ſubſecutura, manifeſtum quidem nullum eſt ſignum, nec proprium; ſed ex eo, quod adſunt criſis ſigna, deſunt autem vomituum, vel fluxus ſanguinis, vel ſudoris, colligere licet.* Ex qvibus patet, cognoſci alvi dejectionem futuram non per ſigna propria, ſed ex criſis futuræ ſignis, atqve ex abſentia ſignorum aliarum excretionum. At, etſi hæc via optima ſit, tamen non deerunt nobis qvoqve ſigna aliqva hoc judicium confirmantia, cujusmodi eſſe videntur, qvæ Hipp. *in lib. 4. Aphor. 20.* ita habet: *Non febricitantibus ſi tormina acciderint, & genuum gravitas & lumborum dolor,*

Alvi dejectio futura quibus ſignis cognoſcitur.

purgare inferius oportet. Et postea, 73. cum dixit: *Quibus præcordia suspensa murmurantia, lumborum dolore superveniente, iis alvi humectantur: nisi flatus erumpant, aut urinæ multitudo proveniat.* Et in *Coacis præsagiis. a*) *Quibus ructus, flatus, strepitus ventris, iis extuberat venter, atque conturbatur.* Ex qvibus colligimus, ad fluxuram alvum hæc signa qvoqve esse attendenda, qvippe intestinorum tormina, ipsorumqve morsus, genuum gravitas & lumborum dolor, præcordia suspensa, murmurantia, ructus, flatus, strepitus ventris, ipsiusqve extuberantia, atqve turbatio. Hæc enim cum signis criticis fluxuram alvum præmonstrabunt. Necessario videtur, si per alvum humores vel biliosi vel pituitosi sint fluxuri, ut tormina seu dolores intestinorum observentur; neqve enim, docet Galen. *in lib. 5. de usu partium*, qvis unqvam biliosum succum copiosiorem dejecit, qvi prius mordicationem in intestinis non senserit; veluti in bilioso vomitu cardialgiam, ob ejusdem humoris morsum, sentiri, nuper demonstratum est: qvare ubi alvus biliosa, aut salsa, aut melancholica adusta dejectura sit, necessario dolor & mordicatio in intestinis præcedet. Si vero humor fluxurus sit pituitosus, ac frigidus, flatus, ructus, præcordia tensa, ac murmurantia, alviqve perturbatio, fient. Quæ, ni peculiari vitio ipsius alvi, ac stomachi fiant, qvippe coctionis defectu, aut distributionis, aut alimentorum corruptione, aut pravi humoris generatione in ventriculo, aut intestinis, in morbo acuto, ubi illuxerint critica signa, alvi profluvium denotabunt. Lumborum qvoqve dolor observatur, genuum aliqvandoqve gravitas, humoribus scilicet ad infernas partes descendentibus; non sunt tamen propria signa alvi fluxuræ; sed ubi tensio & dolor satis vehemens, circaqve spinam caloris æstus sentitur, in mulieribus menses, atqve in viris hæmorrhoidas præsagimus; aliqvando vero etiam alvi dejectionem, qvippe ubi materia convoluta ad crassa intestina, & mesocolon, qvod crassis intestinis continuum exsistens, in unam qvanda mearum, qvæ in lumbis sunt, per-

tingit

a) Text. 142.

tingit vertebrarum. Qva ratione Auctor *Coac. præsagiorum a*) dixit: *Inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Hunc vero lumborum dolorem, alvi fluxionem denotantem, distinguemus ab ipso, qvi vel hæmorrhoidas, vel menses, prænuntiat: præter signa enim fluxuræ alvi prænarrata, alia exsistunt; scil. intestinorum morsus ac tormina, murmur, strepitus, flatus, ructus, & tensa præcordia, itidem murmurantia; qvæ ubi critica signa in vehementi morbo subseqvantur, alvi criticam fluxionem proculdubio præmonstrabunt. Atqve hæc de singulis crisium speciebus cognoscendis, nunc breviter de multis simul complicatis futuris crisium speciebus etiam agamus.

CAP. XVIII.

De signis compositarum, sive multarum, simul Crisium futurarum, quibus morbi judicantur.

Plerumque fit, ut non unica crisi, sed aut duplici aut multiplici, morbi acuti judicentur, qvas compositas crises dicimus, siqvidem aliqvando homines hæmorrhagia ac sudore copioso judicantur, de qvibus Hippoc. *in lib. b*) 4. *de Vict. rat. in acut* ait: Et *si e naribus sanguis fluxerit, solvitur ægritudo, nec non si sudores supervenerint judicatorii, cum urinis albis crassis, & levibus subsidentiis.* Qvibus *Metonem* fuisse judicatum Hippoc. *c*) tradidit; & Galen. *in libro secundo de motu muscul.* quemdam tredecim diebus acuta febre delirantem, sanguine & sudore prorsus judicatum, vidisse ait: *mulieremque d*) *trimestri fœtu gravidam, quæ in littore habitabat,* vomitu & sudore: & illum, *qui in Dealcis horto decumbebat, e*) alvi pituitosa fluxione, copiosoqve sudore: *Anaxionem f*) sputis multis, ac sudore: *Nicodemum, g*) urina multa alba, in qva multa subsidebant, sudoreqve copioso; atqve

Crises compositæ quænam.

a) Text. 19. *b*) Pag. 396. lin. 21. *c*) Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983. *d*) Ibid. Ægr. 13. pag. 990. *e*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066. *f*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 8. pag. 1104. *g*) Ibid. Ægr. 10. pag. 1108.

atqve *mulierem morosam*, qvæ in *Thaso*, *g*) sudore, atqve mensibus erumpentibus. Quare operam navare quam sedulo debemus, ut nedum simplices species crisium, verum qvoqve plures simul complicatas, cognoscamus. Qvam rem studiosi facile etiam asseqventur, si notas signave, a nobis nuper ad cognoscendas simplices tradita, memoria tenuerint, siqvidem ubi duæ vel plures futuræ sunt crises, plurium, aut quidem duarum prælucebunt signa.

Quomodo cognoscuntur.

Ceterum, ut hæc clarius cognoscantur, exempla aliqua considerabimus, præsertim excretionum, seu crisium illarum qvæ per sudorem & aliqvam aliam excretionem terminantur; plerumqve enim, aut paucissimæ sunt febres, vel acutæ biliosæ, vel sangvineæ, & inflammationes internæ, phlegmonesqve, qvæ absqve sudore judicentur, etsi sæpe non solo, sed aut una cum hæmorrhagia, aut in mulieribus mensibus erumpentibus, aut hæmorrhoidibus, aut vomitu, aut sputis, aut alvi fluxione, aut denique urina. In iis itaqve, qvi sunt hæmorrhagia atque sudore judicandi, utriusqve signa præcipua aderunt; cujusmodi erunt, capitis dolores aut gravantes, aut pulsantes, aut calidi, lachrymæ involuntariæ, aut surditas, aut tinnitus aurium, aut oculi rubri, aut maxillæ & nares, hypochondria tensa absqve dolore, aliqvando respiratio difficilis repente excitata, & paulo post qvæ prorsus tollatur, pulsus qvoqve alti & magni, a suppressis tum alvi excrementis, tum urinis, aut paucioribus factis, rigores vehementes, absentia signorum aliarum excretionum, qvippe mensium, hæmorrhoidarum, vomitus, & alvi fluxus, delirium increscente accessione, partes externæ, & præsertim facies, calidiores, coloratiores, molliores seu humidiores, & ab ipsis vaporom, seu fumum calidum non antea solitum exhalare, atqve pulsus mollis & undosus. Et si cum sudore menses erunt erupturi in mulieribus, deerunt signa hæmorrhagiæ, vomitus, & aliarum excretionum, atqve propria mensium aderunt, qvæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor atque tensio, totius corporis & præsertim

g) Ibid, Ægr. 11. pag. 1108.

ſertim lumborum laſſitudo; (hinc Auctor in *Coacis præſagiis* *) laſſitudinarias has febres judicatorias vocavit) aderit itidem cardialgia, id eſt, cordis ſeu oris ſtomachi, qvod cor antiqui appellarunt, dolor, atqve circa ſpinam tenſio, æſtus, atqve ardoris. Qvæ ſigna in viris cum ſudore etiam hæmorrhoidas prænuntiant. Et cum ſudore, ſi vomitus erit futurus, ſignis ſudoris ſigna vomitus qvoqve conjungentur, qvalia eſſe diximus, dolorem capitis acutum & mordacem, & pro ſplendore oculis caliginem, ſeu atrum qvoddam, obverſari, ſtomachi faſtidium, nauſeam, ſubverſionem, anxietatem & inqvietationem, cardiogmon, id eſt cordis ſeu oris ventriculi morſum, ſpiritum difficilem, pulſum inæqvalem, durum, atqve jamjam vomituris ſputum tenue ex ore copioſum effluens, atqve labii inferioris agitationem. Et ſi urina copioſa una futura ſit cum ſudore, aderunt ſigna urinarum, quæ fuerant primo, quod abſint aliarum excretionum ſigna, alvus cum ante copioſior fuerit, nunc ſiccior ſit, nullus dolor præter in hypogaſtrio ſentitur, ſenſus gravitatis, aliquandoque ponderis, & circa veſicam inflationis obſervatur, non vehementes erunt jactationes & inquietudines, urina plerumque non confertim, ſed paulatim incipit, atque augetur, quæ aliquando infert calorem aut ardorem, aut pruritum, & voluntatem crebram mingendi. Et ſi cum ſudore alvus una erit ſolvenda, tunc ſimul aderunt ſigna alvi fluxuræ, nempe præcordia erunt tenſa, murmurantia, aut morſus in inteſtinis, flatus, ructus ventris, rugitus ſeu ſtrepitus ſentientur, lumborum aderit dolor, & genuum aliquando gravitas, ventris turbatio, ac pulſus vibroſus & durus. Si vero una cum ſudore ſputa quoque copioſa excernenda erunt, aderunt ſigna propria, quæ in morbis pulmonum, & pectoris apparent: maximeque in pleuritide, & peripneumonia, ſputorum excretiones obſervari debent, ut in *Anaxione* pleuritico fuit ab Hipp. †) obſervatum. Signa vero, quod copioſiora ſputa ſint excernenda, ſunt tuſſis, difficilis reſpiratio, & ſputa, quæ cœperunt

*) Text. 36. †) Lib. 3. Epid. Ægr. 8. pag. 1104.

excerni cum tuſſi copioſa, quæ vero magis cocta evaſerint, facilius educuntur. Et hæc ſunt, quæ de cognoſcendis criſibus fuerant a nobis dicenda. Nunc de tempore, quo ſint obſervandæ, reſtat, ut agamus.

CAP. XIX.

De tempore Criſium, id eſt, quo nobis ſint futuræ.

Poſteaquam ſcriptum a nobis fuit, quo pacto Medici debeant cognoſcere, num morbi ſint criſi judicandi, aut abſque criſi; & ſi criſi, an per abſceſſus, an per humorum excretionem, & quæ bonæ ſalutareſque judicentur, & quæ malæ, lethales; atque demum, cum etiam ex ſignis quaslibet criſium ſpecies cognoſcere ſtuduerimus, reſtat ſolum, ut, quo tempore fiant ſeu obſerventur criſes, quoque accuratius aſſequamur. Atque hic ſermo eſto finis hujus libri, ad prognoſin ſane perquam utiliſſimi; quem ſi ſtudioſi Medicinæ familiarem habebunt, plurimum laudis in Medicina aſſequentur. Sed ad inſtitutum redeamus, quod eſt noſcere tempus particulatim, in quo criſes fiunt. Quæ cognitio penes multa habebitur; & quanquam ſit admodum difficilis, propterea que requirat maximam diligentiam, ſtudium, & laborem; tamen ſi accurate omnia ſigna prænarrata ipſorumque vires intellexerimus, neque multa difficultate hujus prædictionis rationem aſſequemur. Perſcrutabitur itaque hæc cognitio quippe temporis, in quo criſes ſunt futuræ, ab his, ſcilicet a ſignis criticis ſeu decretoriis vocatis; atque a tempore, in quo hæc obſervantur, quippe in qvo incipiunt, augentur; (non enim critica ſigna prius tolluntur, quam criſis erumpat,) a morborum idea, natura, magnitudine, motu, temporibus ipſorum, a coctione & cruditate. A criticis enim ſignis, quippe quæ criſin antecedunt, antequam fiat, ut Hippoc. docet *in* 2. *Aphor.* 13. nox moleſta apparet. *Antecedit enim,* ut Gal. etiam *in* 2. *lib. de Criſib. cap.* 2. ſcripſit, *non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis, nam & difficiles tolerantiæ, vigiliæ, deliria, & graves ſomni fiunt, difficilis anhelitus, vertigines tenebricoſæ, & difficilis*

Tempus, quo criſes futuræ ſunt, quomodo cognoſcetur.

A Criticis ſignis.

ficilis ſenſus, dolores capitis, colli & ſtomachi, & multorum aliorum membrorum, nonnullis aurium ſonitus, & ante oculos vani ſplendores apparent, & lachrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquod aliud tremulum fit, oblivio, præſentium ignorantia, vehemens rigor, plurimum acceſſio conſueta anticipans, multis æſtus ſitis intolerabilis, ægroti clamant, & ſaliunt ſicuti furentes, neque poſſunt in eodem ſitu recumbere, deinde repente multus ſudor erumpit, aut vomitus, aut venter ſubito ſolvitur, aut abundans fit fluxus ſanguinis, aut urina profluit copioſius, aut hæc omnia ſimul contingunt. Hæc enim alias demonſtravimus cum ſignis coctionis criſin præmonſtrare. Qvorum principium neceſſe eſt animadverti, ut ſcite diem, in qvo criſis futura ſit, intelligamus: non enim a die, in quo hæc videri cœperunt, criſis aberit ultra qvaternarium; ſi enim exempli gratia 4. die incipient conſpectis urinis concoctis, morbusqve vehemens ſit & celer, ultra 7. criſis non producetur. Ceterum ubi cœperint manifeſta quædam coctionis ſigna, neqve morbus admodum vehemens, neqve celer, usqve ad ſeptimum, id eſt, in ſecundo qvaternione, criſis protendetur. Qvam rem ſatis perbelle expreſſit Hipp. *in lib.* 3. *Prognoſt. a)* *text.* 33. ita ſcribens: *Ex iis vero, qui primo die dolere cœperint, quarto die gravantur magis quam quinto, ſeptimo vero die liberantur. Plurimi vero ipſorum dolere incipiunt tertio die, conflictantur autem quinto maxime, liberantur aut nono aut undecimo die: quicunque vero quinto dolere cœperint, & alia ſecundum rationem priorem ipſis affuerint, decimo quarto evadunt.* Quare criſis terminus majori ex parte erit ſeptem dierum ab ea die, in qva cœperunt decretoria ſigna conſpici: ſed ubi apparuerit ſignum aliqvod manifeſtum, ex qvo morbum in augmentum deſcendiſſe cognoſcamus, plerumqve altero qvaternario criſis fiet, cum non longius concoctio ſit perficienda, atqve illud tempus vigoris morbi ſit proprium ſalutarium criſium, ut Gal. docuit, atqve hoc eſt, qvod etiam ita expreſſit: *Cum igitur primo die ſignum aliquod*

a) Pag. 46. lin. 5. & ſeq.

quod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio sciemus, quod, in primo quaternario morbi solutionem subsequi, sit necessarium. At, si, iis signis decretoriis apparentibus, simul perfecta coctio observetur, futuro primo die decretorio crisin fieri erit necessarium. Ex signis itaque decretoriis nedum crisin futuram conjicimus, at qvo non minus tempore sit futura. Ex natura qvoqve morborum, cum acuta, tum longa, qvos morbos Græci *brachychronicos* appellant, poterimus tempus crisium prænoscere. Qvo ad tempus enim seu morborum ætatem, triplex est differentia: namqve morborum alii acuti, alii longi, alii medii dicuntur: *acutus,* ait Hipp. *in 2. Aphorism.* 23. *quatuordecim diebus terminatur;* etsi Gal. videatur terminum morborum acutorum diem vigesimum statuere, & mediorum usqve ad qvadragesimum, qvos vocat *acutos ex delapsu,* seu ex *conversione,* de quibus Hippoc. meminit, cum *in primo Prognost. a*) *text.* 21. ita scripserit: *Oportet autem existimare spirandi facilitatem magnam habere vim ad salutem in omnibus acutis morbis; quicunque febres habent adjunctas, in quadraginta diebus judicantur:* & ultra hos dies, qvi judicantur, diutinos & longos vocat. Ceterum, ut accuratius ex natura morborum tempus crisium pervestigemus, distingvere oportet acutos morbos in acutissimos, sive maxime acutos, peracutos, atqve simpliciter acutos. Horum ait Hipp. *b*) longiorem terminum esse, ut Gal. *in lib.* 3. *de Crisib. cap.* 13. scribit, qvatuordecim dierum; & illos, quippe acutissimos unico quaternario resolvi; cujusmodi sunt, angina, cholera, tetanos, synochus: atqve peracutos septem diebus, cujusmodi sunt, pleuritis, phrenitis, peripneumonia, hepatitis, diaphragmatis, uteriqve, & stomachi inflammatio, febris ardens, synochus & alii hujusmodi multi. Ceterum acutissimorum aliqui vel etiam uno tantum die, alii duobus, alii tribus, atque alii quatuor judicantur; nunquam vero ultra hos dies producuntur, sed ante hos plures terminantur, ut apoplexia, ephemera pestilens, lethalissima

Ex natura morborum.

a) Pag. 38. lin. 12. *b*) Aphor. Sect. 2. 23.

liſſima phrenitis, & quæ *in Ægypto* ſæpius epidemicè graſſatur, quem affectum *Demelmuia* Ægyptii appellant, eſtqve eorum morborum acutiſſimorum, qui paucis horis homines interimunt. Idem qvoqve eſt peracutorum, qvorum terminus eſt dies ſeptima, qvando eorum plures antea non raro, propter morborum vehementiam, habeant judicium, uti ex Gal. phrenitis acutiſſima, qva Hipp. *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. *a*) *tit.* 57. quendam qvarto die fuiſſe exſtinctum, meminit; ſynochi itidem, & phrenitici & peripneumonici, præ inflammationis magnitudine, ſæpius quarto die vel qvinto judicantur. Eodem modo fit de ſimpliciter acutis, qvod hi aliqvando ſeptimo, aut nono, aut undecimo, habent judicationem. Hoc plerumqve obſervatur in malis criſibus, quæ natura, propter vehementiam morbi, aut propter multitudinem, aut praviſſimam qvalitatem humorum, vehementer irritata, ante tempus excernente fiunt, atqve hoc pacto poſſumus in morbis criſes, qvando ſint futuræ, prænoſcere. A magnitudine qvoqve morborum, neceſſe erit, medium intelligere, ex virium una habita cognitione, qvo tempore fieri debeat criſis. Siqvidem, ut docet Galen. *in* 1. *Epid.* neceſſarium eſt, ob morborum magnitudinem ac caſuum vehementiam, vel cito vires proſterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, ſi modo qvos invaſerint, humores exſuperent, bonam ſeqvi judicationem, ſin autem exſuperentur, malam. Utrumque vero intra qvaternarium fieri ſolet. Qvo ubi in morbo aliqvo vehementiam qvarta die cognoverimus, non ultra ſeptimum judicium, vel mors, producetur. De qva re Gal. *in* 1. *Epid.* dixit: *Quare fac memineris, ubi quartus, perinde ut tertius, gravia habeat ſymptomata, & ſigna, in morbo acuto, brevi exſpectandum judicium eſſe, ſi paribus diebus potius invadebat, in paribus, ſi vero imparibus, in his, atque judicium illis, & mors in morbis exitialibus.* De *Philiſco, a*) qvi obiit ſexta die, ait, *quarta die omnia fuiſſe exacerbata,* ipſumqve maximo morbo conflictari, cum exitialibus urinis nigris, quo naturam

Ex Morborum magnitudine.

a) Ægrot. 4. pag. 1100.

exſtinctam iri neceſſario cognoſcebatur, atque id non ultra quaternarium protrahi poſſe, vires debiles ſignificabunt. Ex morborum quoque motu celeri, aut tardo, accuratius & diſtincte magis criſium futurarum tempus poterit cognoſci: namque ubi morbum judicabimus ſolutum iri ſeptima die, ſi præter vehementiam ejus etiam celeritas obſervetur, poterit vel etiam qvarto aut qvinto reſolvi; veluti motus tarditas, ad nonum aut undecimum usqve retardaturum judicaret. A temporibus vero morborum, atqve a coctione & cruditate longe clarius & diſtinctius prænoſcent Medici criſium futurarum tempus, qvando omnes bonæ criſes aut in ſtatu fiant, aut in augmento; intelligimus vero ſtatum atqvė augmentum, non inqvam morbi, ſed ipſius quidem naturæ coqventis & alterantis morbum: exitiales vero aut in principio, aut in augmento, ut Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 10. tradidit. Qvare, morbo ſalutari, criſin perfectam non niſi in vigore morbi exſpectabimus, imperfectam in augmento. Ex qvibus ſigna temporum exacte interſtingvantur, qvemadmodum alias ex Galeno *in primo de Criſibus* docuimus. Qvare ſi perfecta criſis erit futura, neceſſe erit, augmentum morbi prius abſolvi, cujus ſane tempus nobis innoteſcet principii augmentiqve notitia; namqve ſi longum fuerit morbi principium, itidem & augmentum, & vigor proportioni reſpondebit: imperfecta vero tranſacto principio. Principium autem eſſe illud tempus, in qvo morbus omnino crudus eſt, nullumqve vel etiam ſignum concoctionis illuxerit, qvod cum cœperit, augmentum eſſe, & durare, qvoad perfecte concoqvatur morbus, Galen. *in primo de Criſibus, cap.* 8. *& in primo, de totius morb. temp. cap.* 3. ſcriptum reliquit. In exitialibus vero criſibus, diximus, vel principium vel augmentum eſſe attendendum: in vehementiſſimo morbo, cum prælangvidis viribus, criſis non ſuperabit principium, neqve primum qvaternarium; cum robuſtis vero augmentum attingit. Quare in robuſtis criſis fiet in augmento: natura enim non ſuccumbet morbo,

Ex horum motu celeri aut tardo.

Ab horum temporibus.

a) Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. pag. 966.

bo, non aliquo pacto ab ipſa alterato.

Ceterum hæc erit ſervanda regula, ut diſtinctius diem, vel etiam in qva criſis fiet, prænoſcere qveamus. Qvippe a conſpectis ſignis vel ſalutaribus, vel exitialibus, futuro primo qvaternario judicium fore exſpectandum. Tanto enim temporis ſpatio in ſalutaribus morbis utens natura ſolet morbum alterare, qvoad excernere critice poſſit; atqve toto ipſo itidem tempore morbus ſolet naturam robuſtam ad pugnam irritare, aut debilem exſtingvere, ex quo merito Hippoc. *in* 3. *Prognoſt. a*) *text.* 2. dixit: *Simpliciſſimæ enim febres, ac ſignis firmatæ ſecuriſſimis, quarto die aut citius deſinunt. b*) *text.* 4. *Teterrimæ vero, ac ſignis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt:* aitqve *primum impetum hunc in modum finiri, c*) *text.* 4. Ubi vero natura maximum habuerit irritamentum, maximo morbo in principio ſuccumbet. Galen. vero *in lib.* 1. *de Diebus decret. cap.* 12. vel etiam horam nos poſſe cognoſcere, eamqve ex acceſſionis temporum accurata obſervatione, ſcripſit. Namqve ſi ſtatim morbo invadente, id eſt, in principio acceſſionis, æger vehementer refrigeretur, exempli gratia, ut vix ad calorem reduci qveat, calorqve diutiſſime abſit, pulſus ſit exiguus aut nullus, aut malus appareat, motus pigritia, vel ſomnus veternoſus, aut aliud quippiam obſervetur; vel ſi principium acceſſionis fuerit moderatum, & in ſtatu poſtea deliret, vel cum impetu exiliat, vel reſolvatur, vel comatoſus, aut multum inqvietus, aut magnitudinem febris non toleret, ſed vehementer inardeſcat, vertiginoſus, aut capite doleat, cordisqve morſus; aut ſi moderate in principio & in ſtatu ſe habuerit, neceſſe erit ipſum mori in declinatione, quæ cognoſcetur, ſi aderit animi deliqvium, ſudores inæqvales, frigidi, vel circa caput ſolum, vel cervicem, vel pectus, pulſus obſcurus exiguus, & his ſimilia, proculdubio mors ac judicium erit in ea hora, qva fiet acceſſionis declinatio. Ex coctione etiam & cruditate tempus criſium poterimus conjicere, atqve ex ſignis indicatoriis; ſi- Ex coctione &

qui-

a) Pag. 43. lin. 54. b) Pag. 44. lin. 1. c) Ibid. lin. 2.

cruditate & signis indicatoriis.

qvidem in ſalutari morbo nunqvam fiet criſis, niſi ſigna, in aliqvo dierum decretoriorum, coctionis apparuerint, quæ plerumqve ita conſpecta in proximo decretorio die judicium oſtenderunt: in morbis qvidem ſalutaribus, magnis, inceptam coctionem tempore unius qvaternarii ſolet natura abſolvere. Qvodſi in die indicante ſignum coctionis conſpectum fuerit, in proximo decretorio erit criſis. Qvod Hippoc. *in lib.* 4. *Aph.* 71. ita docuit: *Quibus in febribus die ſeptimo judicium fit, iis nubeculam obtinet urina quarto die rubram, & alia ſecundum rationem.* Qvod præceptum Gal. ſecutus *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 4. ait: *Cum igitur primo die ſignum aliquod coctionis manifeſtum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio ſciemus, quod in primo quaternario morbi ſolutionem ſubſequi ſit neceſſarium.* Ex quo colligimus, ubi manifeſtum apparuerit coctionis ſignum in aliquo dierum decretoriorum, in altero proximo ſuccedet judicium, qvod per qvaternionem natura reliqvum humoris cruditatis abſolvat, qvodqve non minori tempore facere poteſt: proinde ſi, ut ait Galen. *in eodem lib.* ægrotus neqve ſecundo die manifeſtum coctionis ſignum habuerit, neqve tamen pernicioſum ſignum adfuerit, ſed omnia ſint absque periculo, ſervabitur ſane, ſed non in primo qvaternario integre, at in ſecundo, qvippe primo ſecundi qvaternarii die critico, qui erit vel ſextus vel ſeptimus. Eodem modo, ſi ſeptimo appareat manifeſtum ſignum coctionis, ad undecimum magis, qvam ad decimum qvartum, fiet criſis. Qvod judicium perpetuo fiet, ſiqvidem morbus ſit ſalubris, & neqve ejus acumen, neque magnitudo feſtinet, atque error aliquis circa ægrotum admittatur, ſtatus tempus criſis exſpectabit, id eſt perfectam coctionem. Si vero propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod aliud natura irritetur, ante ſtatum, atque inordinato tempore fiet. Ceterum æque tamen verum erit, ſi in uno dierum decretoriorum, præſertim indicium, vel ſalutare ſignum vel exitiale apparuerit, poſt quaternarium in altero die decretorio judicium fiet.

Cete-

Ceterum, ut dictum eſt, magnitudo morbi, motus celer aut tardus, errores commiſſi, ſunt maxime attendendi; cum horum cauſa ſæpius criſis indicio non reſpondeat. Qvorum exempla plura poſuit Galen. *in libro nuper citato.* Atqve hæc erant in hoc libro ſcribenda.

FINIS SEXTI LIBRI.

PROSPERI ALPINI LIBER SEPTIMUS.

CAP. I.

De particularibus humorum excretionibus ad prædictionem.

Hactenus in præcedenti libro Dierum Decretoriorum, atqve Criſium cognoſcendarum rationem tradidimus, ad illuſtrandam hanc prædicendi methodum, a naturalis facultatis ſtatus obſervatione depromendam. Cum ex omnibus, ut dictum eſt, naturalis hujus potentiæ (circa qvam nunc cognoſcendam verſamur) qvatuor functionibus, concoctoria atqve excretoria præcipuam ac maximam ad prædicendum viam aperiat; merito, ad harum præſertim notitiam, criſium, & dierum criticorum cognitionem præmiſimus, atqve nunc omnium Excrementorum particulares Excretiones, & Abſceſſus accurate conſiderabimus. Tum qvod ex ipſis rurſum, concoctio, cruditas, ac malignitas morborum nobis innoteſcat, tum etiam, qvod ab ipſorum excretionis modo, natura qvando bene ac ſalubriter humores moveat, & transmittat, atqve excernat, & qvando male infauſteqve id agat, cognoſcimus. Qvare primo, ut qvo ad vires hanc noſtram prædicendi rationem illuſtremus, de præſagio a Sangvinis Excretione agemus, & poſtea, a Sudoribus, Vomitionibus, Dejectionibus alvi, Urinis, Sputis, atqve Abſceſſibus.

CAP. II.

De prædictione a ſalubri ſanguinis excretione.

Quod in morbis acutis vehementibusve ſæpiſſime obſervatum ſit, repente aut ex naribus, aut ex hæmorrhoidibus, aut ex alvo, aut ex utero in mulieribus erumpente copioſo ſangvine, ægrotos ſanitati fuiſſe reſtitutos; ideo naturam in hoc Medici cœperunt imitari, ſangvinem copioſius in morbis mittentes. Qua ratione Hipp. perſvaſus hujusmodi remedium in omnibus acutis vehementibusque, ſive magnis, febribus, aut viſcerum inflammationibus, *in lib.* 4. *de vict. rat. in acut. a*) *text.* 19. (de quibus ibi agit) hiſce verbis maxime commendavit: *In acutis morbis ſanguinem detrahes, ſi vehemens morbus videatur, florueritque ægrotantis ætas, & virium adfuerit robur.* Hocque remedii genus Medici nedum naturæ imitatione invenerunt, ſed quibusdam etiam animalium exemplis perdocti, præſertimque *hyppopotami*, equi marini, ut Plinius eſt Auctor, qui ingluvie obeſus crus in arundinis ſtipitem acutiſſimum adigens, venam qvandam vulnerando, copioſius ſangvinem effundit, atqve ita fuerit ipſius corporis plethoram tollere ſolitus. Non diſſimili qvoqve argumento cœperunt Medici humores, aut per alvum purgatoriis medicamentis, aut vomitoriis per vomitum, aut ſudoriferis per copioſos ſudores, aut diureticis copioſiorem urinam moventes per veſicam, purgare.

Qvare cum natura ſæpius excernendo copioſum ſangvinem ſoleat multos morbos reſolvere; proinde inprimis de his ſangvinis ſpontaneis ſeu ſpontefactis evacuationibus, ſeu excretionibus, agendum duximus: qvoniam non eæ omnes bonæ ſunt, minimeqve ægrotos liberant a morbis veluti etiam non omnes aliæ excretiones, aut per alvum, aut per vomitum, aut per ſudorem, aut per urinam; neqve omnes abſceſſus liberant a morbis, ſed qvidam tantum, qvi merito a nobis primum cognoſcendi erunt, ac ab aliis non ſalu-

a) Pag. 396. lin. 33.

ſalutaribus diſtingvendi. Nunc itaqve nos de iis ſangvinis excretionibus agimus, quæ bonæ exſiſtunt, ſalutemqve perpetuo ægrotis futuram pollicentur, & poſtea de malis, qvæ plerumqve exitium præmonſtrant.

Inter vero excretiones ſangvinis, ea præcipua eſſe ad prædictionem videtur, qvæ in febribus continuis acutis & vehementibus e naribus ſæpius erumpit, qvam Græci *hæmorrhagiam* appellant, noſtri eruptionem ſangvinis e naribus: atqve hæc in morbis fit, ubi ſangvis multus per nares effluit, & evacuatur. Galen. enim *in* 3. *libro Prorrheticorum com.* 75. ait, ſuccos ad caput recurrentes, calidos qvidem & tenues, deſipientias & ſangvinis eruptiones facere: at *in* 1. *Epidem com.* 1. *text.* 9. ſangvinem ipſum ſurſum, incitatum calore, efferri in caput, a qvo neceſſe eſt inflari, ac reſerari venas, ac etiam rumpi ob ſpiritus copiam: atqve *in eodem libro* ſcripſit, ſangvinis e naribus eruptiones in ardentibus & febribus ob dominantem fieri flavam bilem, qvæ ſangvini permiſta, poſtqvam ſangvinem deufferit, cum eo multum ad caput calorem ſubvehens, venis narium diſcruptis, ſangvinis efficit eruptiones. Sanguinis excretio per nares.

Ex qvibus conſtat non niſi ex calidiori ſangvine, vel bile ei admiſta, fieri, atqve non niſi in corporibus calidioris temperamenti, atqve in calidioribus morbis, atqve acutis fieri, cujusmodi ſunt febres ſynochæ atqve continuæ ardentes, quod Galen. *in eodem lib. com.* 2. *text.* 66. affirmavit, dicens, eruptiones ſangvinis in ardentibus febribus, ob caloris copiam, humoribus ad caput ſublatis, fieri. Hinc Hippoc. *in* 6. *Epidem. com.* 3. *a*) *text.* 21. ait: *Sanguinis de naribus profuſio, aut iis, qui ſubvirides, nigrique ſunt, aut iis, qui rubri & virides, aut ſubviridibus;* quod propter calidiores humores ſint his eruptionibus obnoxii: propter quam etiam cauſam Hipp. poſtea *b*) *text.* 25. dixit: *Cum venere uti incipiunt, aut hircire, ſanguinis profluvio laborare;* qvippe pueros, cum propter multum, tum calidiorem ſangvinem, quo exſuperant. Ab hisque cauſis ægroti ſolent in hæmorrhagi-

a) Text. 17. pag. 1175. *b*) Text. 18.

rhagiam incidere, iique præsertim, qui ob calidius temperamentum plurimo sanguine, & calidiori abundant, & non nisi in morbis, ab iisdem humoribus effectis, quales sunt, ex Galeno, febres omnes continuæ, ac vel etiam ex intermittentibus tertianæ, at nunquam quartanæ. Addimus omnes internas inflammationes præcordiorum, præsertimque hepatis & lienis, diaphragmatis, ac stomachi, & aliquando pleuritides, phrenitides, rarissime aut nunquam lethargos, ac vel etiam peripneumonias. In his itaque morbis hujusmodi hæmorrhagiæ, seu sanguinis eruptiones erunt attendendæ. Sed his præmissis ad prognosin declinemus. Itaque hæmorrhagiæ, & aliæ omnes, quæ per alias partes fiunt, excretiones sanguinis; (scilicet per uterum in mulieribus, in viris per hæmorrhoidas, & aliquando per stomachum, quæ tamen raro bonæ videntur, Hipp. *in lib. 7. Aph.* 37. ita scribente: *Quicunque evomunt sanguinem, si sine febre quidem, salutare, si vero cum febre, malum;* nihilominus sunt aliqui sanguinis etiam vomitu excretione a multis morbis judicati:) in duas differentias distinguuntur, quippe in *bonas, criticas* & nostris judiciales vocatas, quæ duplicis quoque sunt differentiæ, nimirum sunt quædam perfectæ, quod perfecte judicent morbos, & quædam imperfectæ, quod imperfecte judicent; & in *malas, symptomaticas* dictas: quidam addunt medias, quæ medium locum habere videntur, inter criticas & symptomaticas: quas contineri sub criticis imperfectis alias demonstravimus. Nunc de criticis; cum hæ perpetuo salutem præmonstrent, perfectæ subito, & imperfectæ temporis spatio. Criticæ itaque eruptiones sanguinis & optimæ, quæ salutem certam ægrotis præmonstrant, hisce notis nobis innotescent. Primo quod nunquam crudo morbo appareant, sed perpetuo cum signis coctionis; atque ob id perfectæ in statu morbi, imperfectæque in augmento, ubi quædam manifesta non omniaque coctionis signa illuxerint. Itaque necessario ad salutarem hæmorrhagiam, & ad quamcunque aliam bonam sanguinis excretionem, debent primum signa coctionis animadverti, quibus

Sanguinis criticæ eruptiones quomodo innotescunt.

Cum signis coctionis.

una ſi ſanguis excernatur, utile erit, teſte Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 7. de qua Hippoc. *in quarto, de vict. rat. in acutis, a) text.* 10. habet: *Et ſi ex naribus fluxerit ſanguis, ſolvitur ægritudo, atque ſi ſudores ſupervenerint judicatorii, legitimi, cum urinis albis, craſſis, & levibus ſubſidentiis.* Sed aliquis forte objiciet *Metonem b)* nobis, & illum, *c)* qui *in Dealcis horto* decumbebat, alios, qui, cum excrementorum cruditate, ſanguinis fluxu fuere judicati, & quidem critice. In *Metone* urinæ fuere nigræ, & cum nigris ſedimentis; & in altero, tenues, cum craſſioribus ſedimentis, nedum crudiſſimum morbum, ſed neque parum malignum declarabant. De hac re alias egimus, & diximus, tantum poſſe copioſam ſanguinis eruptionem ad judicandos morbos, ut vel etiam in principio, nullis ſignis coctionis conſpectis, apparens, ſæpius liberet ægrotos. Quod Galen. de *Metone* expreſſit, dicens: *Sane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus & ſervatus, quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Excretio itaque ſanguinis, tametſi optima ſit, ac certiſſime ſalutem nunciet, quæ morbo jam concocto apparet, quæque etiam ob id in ſtatu apparet, etiam cum ſignis cruditatis in principio morbi, non eſt ſpernenda. Quod etiam in *muliere moroſa d)* viſum eſt, quæ, cum urinis nigris, menſium profluvio fuit ſanata, etſi Galen. dixerit, earum urinarum nigrum colorem nihil attuliſſe periculi, quod a retentis menſibus, qui fuerant melancholici, eo modo colorarentur urinæ: quod ſi verum etiam de *Metone,* qui, iisdem nigris exſiſtentibus, eruptione ſanguinis fuit judicatus. Quam rem Hipp. nobis expreſſiſſe viſus eſt in 1. *Epid. com.* 2. *e) text* 56. quum ibi ſcripſerit: *Ictericis factis in febribus, ſexta die, eruptionem ſanguinis profuiſſe;* eo die vero viſam ictericiam malam docet Hippoc. *in* 4. *Aphoriſm.* 62. qualis fuit in *Hermocrate: f)* & *in text.* 67. *g)* dixit: *cum urinæ te-*

a) Pag. 396. lin. 21. *b)* Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983. *c)* Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066. *d)* Lib. 3. Epid. Ægr. 11. pag. 1108. *e)* Pag. 951. lit. F. *f)* Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag 1062. *g)* Lib. 1. Epidem. Sect. 2. pag. 953. lit. A. B.

nues essent in Antiphonte Critobuli filio, erupisse sanguinem & postea sanatum fuisse. Quod vero sangvinis excretiones hanc habuerint prærogativam, ut ita dixerim, quod etiam in crudo morbo salutem præmonstrare soleant; cum ceteræ aliæ per vomitum, vel sudorem, vel purgationem alvi, tunc temporis apparentes, symptomaticæ sint: hoc propterea fieri crediderim, quod sangvis per venas apertas possit commode quocunque tempore vacuari, nullaque egeat sangvis præparatione, qua egent cæteri humores, si debeant per alvum subduci, vel per vomitum, quæ in his tam facile non fit, propter ipsorum crassitiem, aut lentorum, aut venarum angustiam & obstructionem; atque hanc esse causam colligimus, propter quam Medici in principiis morborum non debeant uti purgantibus medicamentis, ut Hipp. scripserit *in Aph. a) Concocta medicari oportere, neque cruda, nisi materia turgeat.* In evacuatione vero, quæ per venas apertas fit, nullam merito exspectamus concoctionem; & hinc Medici, secta vena in morbis acutis, in principio, mittunt sangvinem; hinc & spontaneæ sangvinis vacuationes bonæ erunt. Addatis, sangvinis eruptiones copiosas nedum utiles fieri, propterea quod sangvis malus una excernatur, sed etiam quoniam ejusdem sangvinis vacuatio universum corpus refrigerat, caloremque transpirabilem, & corpus difflabile facit. Quare hac ratione excretiones sangvinis optimæ erunt, quæ in statu apparent, plane cocto exsistente morbo; sed neque eæ, quæ cum cruditatis signis fiunt, erunt plane abhorrendæ & timendæ. Et præsertim quæ copiose & large fluunt, quæ erit secunda conditio, optimam sangvinis eruptionem indicans. De quibus Hippoc. *in lib.* 2. *Epid. b*) ita habet: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere.* De quibus Gal. de *Metone* locutus ait: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Rursum Hipp. *in* 1. *lib. Epid. com.* 2. *c*) *text.* 63. dixit: *Febribus autem*

Largæ sanguinis eruptiones quando bonæ.

a) Sect. 1. Aphorism. 22. b) Sect. 1. pag. 1005. sub lit. A. c) Pag. 951. lit. E.

autem ardentibus hæc accidebant. Quibus rite & largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maxime servabantur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, quemquam mortuum. Nam Philiscus *quidem* Epamenon, & Silenus, *quibus parum quarta die & quinta e naribus stillavit, mortem obierunt.* Et postea: *d*) *Erant qui sexta die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus, vel larga sanguinis eruptio: ut* Heraclides, *qui apud Aristocydem decumbebat, cui per nares sanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per vesicam est purgatus.* Et *e*) *sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.* Et de mulieribus etiam sangvinis excretione judicatis, ita: *f*) *Plurimis itaque menses in febribus apparuerunt. Quibusdam e naribus sanguis erupit, & multis virginibus id tum primum accidit. Nonnullis simul & sanguis e naribus, & menses apparuerunt, quod in Detharsis filia virgine tum primum animadversum est, largeque ex naribus sanguis profluxit.* Ex quibus sanguinis largas excretiones optimas esse, morbosque judicare demonstratur. De qua Hipp. *in* 2. *Epid. sect.* 1. *g*) *text.* 16. ita habet: *Fluxus sanguinis largi ex naribus solvunt multa, ut Heragoræ.* Quomodo *in lib.* 4. *Epid. h*) *mulierem,* cui sangvis ex naribus quinta sextaque fluxit, die septima fuisse judicatam, meminit. Atque hæc erit una ex præcipuis notis optimarum excretionum, ut, inquam, large erumpant. Attamen videndum erit, ne sæpius, larga ipsarum copia, eæ nos decipiant, putantes optimas criticasque esse excretiones, cum malæ potius sint. Nam sæpius largis sangvinis eruptionibus plures exstincti sunt. Etenim consvevisse in morbis vehementibus, morbo adhuc exsistente crudo, immoderatas inanitiones fieri, Galen. *in lib. de præsag. ad Posthum.* memoriæ prodidit; propterea sæpius cogi medicos, eruptionem cohibere, uti Gal. fecit in

d) Ibidem sub lit. F. *e*) Ibidem sub lit. G. *f*) Lib. 1. Epidem. Sect. 2. pag. 953 sub lit. B. *g*) Pag. 1005. lit. A. *h*) Pag. 1131. text. 27.

in *juvene Romano,* in quo ſanguis ad pondus librarum quatuor cum dimidia fluebat e naribus.

Sanguinis largæ excretiones bonæ, quomodo a malis diſtinguantur.

De quibus immoderatis eruptionibus in ſequenti capite nos, DEO volente, accuratius. Nunc neceſſario tradenda ſunt ſigna, ex quibus largas bonas excretiones a malis diſtinguamus; qvæ hæc erunt: præter alia bonis omnibus communia, ægrotantium facilis tolerantia, & ipſos robuſtiores reddi, leviores, quod ſi ſiticuloſi fuerint, ut non amplius ſitiant, & febris tollatur, ſymptomataqve tollantur, aut diminuantur, pulſusque meliores, vehementiores, æquaIiores, & ordinatiores evadant. Memini proximo anno elapſo, in quo me a febre quartana ſangvinis copioſa excretio, in qua ad minus ſex libræ ſangvinis profluxerunt, critice liberavit, inter alia ſigna poſt illam copioſam excretionem, omnibus fere immoderatam viſam, obſervata, me nihil prorſus ſitiiſſe, cum antea perpetuo, vehementerque, ſitirem, nullumque langvorem virium ſenſiſſe, levioremque ac viribus firmiorem evaſiſſe, quæ, contra opinionem fere omnium Medicorum, mihi ſpem certam ſalutis videbantur polliceri, ſperavique exinde, eam ſangvinis copiam fore criticam, neque ullo pacto timendam, etſi majori ex parte, tusſi repente oborta, ſangvis profluxerit. Quare iis notis copioſam criticam ſangvinis eruptionem diſtingvi a ſymptomatica mala ſciemus.

Bonæ ſi diebus criticis appareant.

Tertia conditio criticarum ſalubriumque ſangvinis eruptionum eſt, quod diebus criticis appareant. Hiſce enim diebus, a nobis alias dictum eſt, conſpectas excretiones, vel bonas vel malas, firmius judicium habere, & ad ſalutem, & ad mortem præſagiendum. Ex quo merito Auctor *Coacorum præſagiorum, in lib.* 4. *text.* 45. *& in* 5. *libro Coac. præſag. text.* 2. ait: *a*) *Acuti morbi judicantur ſanguine fluente e naribus, & ſudore multo.* Et *b*) *die ſeptimo, nono, & quartodecimo, ſanguinem e naribus ut plurimum febres reſolvere.* Quarta, ut in aliquo dierum judicatoriorum excretio fuerit præindicata. Solet enim natura in die indi-

a) Text. 150. *b*) Text. 152.

indice modicum aliquando ſangvinem excernere, quod eſt indicium in altero die decretorio hæmorrhagiæ copioſioris futuræ. In *Metone a)* quarto die bis de nare dextra paulatim fluxit, & altera die affatim multus profluxit, quo fuit judicatus. Addamus quintam, quod excretio cum ideæ, naturæque morbi, tum ægrotantis, victus anteacti, temporum, præſentis conſtitutionis anni temporum, atque cœli naturæ reſpondeat. Dictum alias a nobis eſt, quod ſangvinis excretiones ſint aptiſſimæ vacuationes in omnibus morbis acutis, cum febribus, omniumque maxime in ſynochis, atque ardentibus, in inflammationibus hepatis, lienis, diaphragmatis, non raro in pleuriticis ac in phreniticis. Qvare in hiſce morbis probe & utiliter ſpectantur ſangvinis excretiones, veluti in aliis affectibus ita non utiliter: quæ itidem hac ratione utiles erunt in corporibus omnibus, quæ plurimo ſangvine eoque calidiori exſuperant; & propterea, ſi præceſſerit victus bilioſorum ciborum, plurimaque calidioris ſangvinis ſigna, aut æſtus ſit, vel calida conſtitutio, vel in cœlo calidiori & alia adſint, & quæ generationem bilioſioris ſangvinis adjuvent, optimum erit, erumpere ſangvinem in prænarratis morbis. At quinimo in ipſis ſangvinem non erumpere, non leve eſſe malum, Hippocrates, *in primo Epidemiorum, com.* 2. *b) text.* 17. ita docet: *Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adoleſcentulis, & adultis, quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit.*

Si morbi ideæ & naturæ ægrotantis conveniant.

Sexto oportet has optimas excretiones locis affectis congruere, ita, ut aut e directo, ut divertant, probeque a parte affecta vacuent, aut ex oppoſito, ut revellant. De his Hippocrat. *in Aphoriſmis. c) Inſanientibus ſi varices, vel hæmorrhoides ſupervenerint, inſaniæ ſolutio.* Et in libro quarto: *d) Inferne vero niger ſi dejiciatur, bonum:* & Galenus in comment. *Revera enim jam factæ melancholiæ maximum eſt remedium ſanguinis ex his venis, quæ hæmorrhoides appellantur, profluvium.* Et in libro quinto. *e) Mulieres ſanguinem evomen-*

Si locis affectus congruant.

Mmm

a) Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983. b) Pag. 951. ſub lit. G. c) Lib. 6. Aphor. 21. d) Aphor. 25. e) Aphor. 32.

mentes, ſi menſtrua eruperint, morbi ſit ſolutio. Hinc Medicis uſus eſt familiaris ad inſanientes, ſangvinis vacuationes, per hirudines, appoſitas venis hæmorrhoidibus appellatis. Quod in illis, qvi eas venas amplas habent, omniumque maxime, ſi per ipſas alias fluxerit ſangvis, eſt utiliſſimum; ſi modo plurem neque paucum ſangvinem, ut plerique Medicorum faciunt, quibus raro hujusmodi vacuatio propter hanc cauſam utilis ſuccedit, evacuent.

Ut vero humores divertant, atque ſimul evacuent a parte affecta, optima erit excretio, cum natura tum arte facta, e directo lateris affecti; quam Galen. *in libro de curat. per ſang. miſſionem,* vacuationem maxime commendat, & κατ' ἴξιν vocat, id eſt, directe factam, ut hepate læſo ſangvis ſi e dextra, & liene, ex ſiniſtra effluat. De qua Hippocrates, *in libro ſecundo Epidemiorum. com.* 3. *a*) *text.* 13. *ſecundum rectum, & laterum tenſio doloroſa, & tenſiones hypochondriorum, & lienis elevationes, ex naribus fluxiones:* & in libro quarto *Epidemiorum. b*) *Horridi, anxii, cibum averſantes, bilioſi, ſanguinem fundentes, ſplenici doloroſo modo ex ſiniſtra parte plurimi.* Hinc eruditiores Medici in pleuriticis ſangvinem ex eodem, latere mittunt, minimeque ex oppoſito.

Si juvent Septimo optima hæmorrhagia vel ſangvinis excretio erit, a qua morbus aut omnino tollitur, aut ſaltem diminuitur, ægrotiqve allevantur, tolluntur, aut minuuntur itidem ſymptomata; cujusmodi excretio viſa eſt, quam Hipp. cum in *Heropytho,* tum in *Lariſſæ Virgine* obſervavit. De *Heropytho c*) ita habet: *Quadrageſimo multum ex naribus ſanguinis erupit, menteque conſtitit, magis ſurdus quidem, ſed non perinde fuit, febres fuerunt remiſſæ.* Et de *Lariſſæ virgine. d*) *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, at mox ſudavit toto corpore multum & calidum ſine febre, eſt judicata.* Propterea optima erit, aut quæ totum morbum & ſymptomata ſolvit, vel diminuit. Galen. ſcribit. 2. *lib. de motu muſculorum cap.* 6. ſe vidiſſe hominem una cum febre, tredecim dies deli-

a) Pag. 1027. lit. D. *b*) Pag. 1129. lit. A. *c*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 9. pag. 1106. *d*) Ibid. Ægr. 12. pag. 1110.

delirum, per nares plurimo ſangvine vacuato, ſtatim convaluiſſe, ad mentemque ſubito rediiſſe. Hippoc. optimam eſſe, quæ ſurditatem ſolvit, *in Aphoriſmis a*) docet, & Auctor *Prorrheticorum b*) ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica ſolvunt. Ceterum & tempore iſta ſolvuntur.* His addo ægrotantes, qui plurimum ante ſitiebant, ſiti liberari, quod ad criticam ſangvinis excretionem maximum eſt; quoniam optimus ſangvis multis, non critice erumpens, nimirum ſiccando, ſitim inferre ſolet: contra criticus refrigerando febrilemque calorem compeſcendo, & difflando corpus, ſitim tollere, ac forte etiam, quod viſcera humectentur ea ratione, quod a calore amplius non hauriatur humor. Hipp. *in libr. quarto Aphor.* 27. ita habet: *Quibus per febres ſanguinis quacunque ex parte copia eruperit, cum reficiuntur, alvi his humectantur.* Demum ab optima ſangvinis vacuatione, ut dictum eſt, ægroti robuſtiores, faciliusque reſurgentes, & pulſus meliores evadunt. Atque hæ notæ erunt optimæ cujusvis ſangvinis excretionis, vel per nares, vel per vomitum, vel per alvum, vel per uterum, vel per hæmorrhoides.

CAP. III.

De malis exitialibusque ſanguinis eruptionibus.

Contrariis notis nobis ſangvinis excretiones malæ, exitium denotantes, innoteſcent. Qvæ profecto hæ erunt; quippe prima, ut hæmorrhagiæ, aliæque excretiones ſangvinis, nullis conſpectis ſignis coctionis; (etſi nuper fuerit demonſtratum, largas eruptiones ſangvinis optimas, aliquando etiam, crudo morbo exſiſtente, bonas eſſe:) attamen, ni bona illuxerint ſigna, judicium faciunt difficile: quæ excretionis, ſi una cum pernicioſis ſignis apparuerint, aut ipſas ſequantur, exitium portendent. *Sanguinis excretiones judicantur malæ, ex nullis ſignis coctionis apparentibus.*

Ante itaqve eruptionem ſangvinis præceſſiſſe, aut pernicioſa in excrementis ſigna, uti nigredinem in urinis, cum ſedi- *Ex perniciosis*

a) Sect. 4. Aph. 60. b) Lib. 1. text. 152.

signis aut antegressis, aut concomitantibus aut subsecutis.

sedimento nigro, turbidas easdem urinas, subjugales, non clarescentes, vel tenues aquosas; vel vomitus fœtidos, virulentos, versicolores, nigros; aut nigrasque itidem dejectiones, ac colliquationes, pessimum est; aut pernitiosa aliqua symptomata, de quibus nos superioribus libris satis accurate egimus, aut antegressa sint, vel ex iis aliquod pravum una cum hac eruptione apparuerit, aut hanc ipsam consequatur, exitium præmonstrabunt. De his *in libro* 3. *Prorrh.* *a*) *text.* 35. legitur: *Si ex naribus sanguis erumpat, cum sudores vel fuerint vel pervenerint, perfrictionem quidem ferunt, sed indicat malum esse morbum:* ac cum perfrictio tum in extremis fiat, tum per totum corpus, *gravior, difficiliorque, quæ per totum corpus est.* Et *b*) *post sanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ: pravæ autem prærubræ, & si quarto die talis eruptio fiat.* Et Galen. *in Comment. sequentis textus* dixit, omnes sangvinis eruptiones cum desudatione malignas esse. Et *c*) *post modicam sanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis, surditas, malum est; sanguinis dejectio in his perniciosa, surditatem vero solvit.* Nos tamen vidimus in homine robustissimo Bononiensi, febre acuta maligna vexato, perpetuo a primo die ad quartum decimum usque, qua die fuit sanatus, hæmorrhagiam continuam, in qua ad minus singulis diebus sangvis ad libram exibat, quæ hæmorrhagia cum usque ad septimum perseverasset, nosque ab ea timuissemus, ad cohibendam quibusdam medicamentis usi, non amplius e naribus fluxit, sed cœpit per alvum eodem modo profluere, una cum copiosa diarrhœa biliosa, quam itidem a primo die usque ad decimum quartum copiosam, & fortem assiduam habuit, quæ excretiones usque ad decimumquartum, quo die perfecte fuit judicatus, ut dixi, eodem modo perseverarunt. Atque hic non nisi ob maximas vires fuit servatus. Et rursus Auctor *Prorrheticorum* *d*) *in* 2. *lib. text.* 6. dixit: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in spiras circumducta, ad necessitatem dimiserit, & per nares eruptio*

a) Lib. 1. text. 126. *b*) Ibid. text. 127. *c*) Lib. 1. Prorrh. text. 129. *d*) Lib. 1. text. 41.

eruptio fiat, malum. Galen. in commento ait, hoc modo, qui ſunt ſiccati atque arefacti a calore febrili, vacuationes ferre non poſſe: & *in* 2. *libr. Coac. præſag. a*) *ſect.* 2. *text.* 1. *Profluvium ſanguinis e naribus, & paucus ſudor cum refrigeratione, malum:* & *in b*) 4. *lib. Quæ diebus criticis perfrictiones fiunt vehementes a ſanguinis profluvio, peſſimæ.* Ex his itaque apparet eruptiones ſangvinis, cum malis ſignis, malas eſſe ac pernicioſas. De quibus Hippoc. *in libr.* 3. *Epidem. c*) ait: *Nec non decretorii aliud in ita habentibus ullum apparebat, neque ſanguis rite perfluxit, neque alius conſuetus abſceſſus fiebat decretorius.* Quare ſangvinis eruptiones cum malis ſignis ſunt pernitioſæ. Non minus, quæ neque morbi ideæ, naturæ ægrotantis, cæli conſtitutionis, temporis anni, ætatis, victus anteacti, temperamento, reſpondeant. In frigidis enim morbis, ac pituitoſis, nunquam eruptio ſangvinis bona erit, ſed perpetuo mala. Tertio, quæ neque locis affectis congruit hæmorrhagia mala erit, quam rem expreſſit auctor *Prorrheticorum, d*) dicens: *Sanguinis ad latus diverſum eruptiones malæ, ut, ſi cum lien magnus fuerit e dextra nare fluat, atque res in hypochondriis ita habet.* Qua ratione damnatur etiam ſangvis, per vomitum excretus, in febribus ab Hippocrate *in Aphoriſmis,* ſed præſertim nigri ſangvinis, omniumque maxime in extenuatis corporibus, de qua re *in libr.* 4. *Aphoriſm.* 23. ita habet: *Quibuscunque ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger, deſuper exierit, poſtridie moriuntur.* Quarto mala eſt ſangvinis excretio, a qua ægri nihil juvantur, aut alterantur; peſſimaque, qua in deterius mutantur. Quod ſi talis excretio unum ex judicatoriis non judicantibus, lethalis judicii. Ait enim Gal. in 1. *Prorrh. e*) judicatoriorum non judicantium alia quidem eſſe lethalia, & alia judicatu difficilia: quæ vero in contrarium repunt, ſunt lethalia. Addatis, pulſus ſatis aperte demonſtrare harum excretionum malignitatem,

Si neque morbi ideæ neque naturæ ægrotantis reſpondeant.

Neque locis affectis congruant.

A quibus ægri nihil juvantur.

Ex pulſibus

Mmm 3 cum

a) Text. 40. & 342. b) Text. 326. c) Pag. 1085. lit. F. d) Lib. 1, text, 125. e) Vide & Hipp. Lib. 2. Epidem. Sect. 1. pag. 999.

cum ipſi langvidiores, inæqualiores, & longe pejores reddantur. Demum ex quantitate quoque ſangvinis hanc eandem malam excretionem cognoſcemus; quippe quo aut immoderatius profluat, aut minus, quam deberet, aut non totus confertim, ſed per intervalla, uti fit in criſibus imperfectis. Immoderatius effluere, nunquam bonum, ſæpe malum, quod calorem innatum maxime diminuat, & propterea facile natura morbo ſuccumbit. Hinc Auctor *Prorrhet. c*) ſcripſit, *a multa ſanguinis eruptione alvos male affici,* quod nimis refrigerentur: & poſtea: *d*) *In judicatoriis perfrictionibus ſanguinis eruptiones vehementes, peſſimæ.* Qvod maxime refrigerent corpora, nimirum addendo frigus frigori. Hinc frigora non recaleſcentia & in debilibus rigores eſſe pernitioſos, Hipp. *e*) ſtatuit. Ita etiam quorum corpora immoderatius, *ſanguine fluente,* vacuantur, *alii in lethalem deſipientiam, alii in convulſiones pernitioſas* delabuntur, ut Hipp. *in* 7. *Aphor. f*) docuit. Aliquando, quod fit in morbis non vehementibus, ita ægri refrigerantur, ut in hydropem veniant; plures enim obſervati ſunt ea de cauſa hydropici. Quam rem Gal. *in lib.* 2. *Aph.* 72. hiſce verbis nos docuit, dicens: *Sanguis enim cum ſupra modum, aut ex utero muliebri, aut ex venis, quæ hæmorrhoidæ appellantur, aut ex ulcere fluxerit, tunc vel omnes, vel plurimas operationes, ii, qui ita affecti ſunt, offenſas habent. Nonnulli vero ipſorum non modo hæc patiuntur, verum etiam aqua inter cutem corripiuntur.* Non minus vero paucæ, quæ ſtillatim fiunt, atque incipientes, ſtatim deſinentes, de quibus in ſequenti capite agemus, perniciales exſiſtunt.

Ex ſanguinis excreti quantitate.

CAP. IV.

De ſanguinis excretionibus paucioribus, ſtatim deſinentibus; atque de ſtillis ſanguinis e naribus, quidque in morbis acutis præſagiant?

Sangvis e naribus, aut ex aliqua alia parte, paucus erumpens, aliquando bonus, ubi principium criſis in aliquo die

c) Lib. 1. text. 133. *d*) Ib. text. 134. *e*) Ib. text. 65. *f*) Aph. 9.

die judicatorio ſignificat; veluti in *Metone a*) viſum eſt, in quo quarta die modicus effluere e naribus cœpit, & quinto largiter erumpens, judicavit. Sed hoc non fiet, ubi morbus plane crudus erit, atque minus cum aliquo ſigno pernicioſo.

Hoc modo enim modicus ſangvis, ac vel etiam per intervalla erumpens, perpetuo malum portendet, exitiique ſignum erit certiſſimum, ubi ab ipſo morbus poſtea minime concoquatur, nihiloque allevatur. Aliquando optima erit excretio, ubi plane morbus crudus non erit, ceteraque ſigna fuerint ſalutaria, atque ſi poſtea, proximo decretorio die, largiter erumpat. Quæ ſi vel non in die indice apparuerit, ac non ſequatur larga poſtea die judicatorio eruptio ſymptomaticum ſignum, malumque erit, mortaleque, ſi ſigna alia pernicioſa apparuerint, atque ſi poſtea ægroti in pejus mutentur. Rariſſime itaque, ut potuimus obſervare contingit, ſangvinis paucam excretionem bonam eſſe, plerumque peſſimam, perpetuo longitudinem, & non raro exitium præmonſtrantem futurum; & præſertim, ubi neque per convenientia loca exierit, nec quicquam ægros ſublevaverit; veluti quibus hepar inflammatum eſt, ſi per ſiniſtram narem, & quibus lien per dextram, & quibus uterus affectus, ſi per nares aut per vomitum, minimeque per uterum exeat, & qui ab ipſa febre neque ſymptomatis allevantur. Sangvinis itaque pauca excretio hæc indicabit, nihilque certi ad præſagium, ni pariter alia ſigna conſiderentur; cum malis mala, cum non malis incerti judicii ſeu difficilis erit, cum bonis longitudinem indicabit. Cum vero paucam ſangvinis excretionem conſpectam nulla alia ſequatur, aut ſi ſtatim, cum cœperit, deſiſtat, nihil pernitioſius erit; cum ſummam virium imbecillitatem, teſte Gal. *in* 1. *Prorrh. com.* 1. denotet. Sed age de ſtillis quoque ſangvinis agamus, cum eæ ſæpiſſime in acutis febribus, maximeque in ardentibus, ſpectentur: nam hæ excretiones pejores ſunt, teſte Gal. ſi ſtatim cum cœperint, deſiſtant, quam quæ

Sanguinis excretiones pauciores quænam malæ.

Quid ad præſagium faciunt.

Sanguinis ſtillæ quid præſagiunt.

a) Lib. 1, Epid. Ægr. 7. p. 983.

quæ nullo modo apparuerunt. Ex varia itaque quantitate ſangvinis fluentis variæ fiunt quoque eruptiones; una quantitas, multa, continua, confertim erumpens, quæ in perfecta criſi apparet; altera diſcreta, quæ cum perſeverat, aliquando criſin poſtea futurum indicat; tertia eſt, cum paucæ tantum ſtillæ e naribus exeunt, quales a cauſa externa aliquando fiunt, veluti ab inſolatione, quippe capite a ſole calefacto, ex vino meraciore & ſimilibus. Hæ, ubi fiant vi febris, criſin fruſtra tentatam indicant, idque aut morbi malignitate fieri, aut ſangvinis vitio, aut cerebri infirmitate. Hujusmodi ſtillæ in mitioribus morbis, in quibus cetera ſigna ſunt ſalutaria, morbi diuturnitatem prænuntiant; in acutis vero certiſſimam mortem; nam indicant naturam, aut Gal. *in* 4. *de Vict. rat. in acut. text.* 67. docet, conatam eſſe, quod ſuperfluum eſt, ſive, ut *in* 1. quoque *Prorrhet. com.* 1. expreſſit, abundantiam, in cerebro collectam, excernere, minimeque potuiſſe, vel ob propriam imbecillitatem, vel ſangvinis craſſitiem, vel partium denſitatem, vel quædam ex his, vel propter omnium concurſum. Quo apparet ſtillas omnes ſangvinis in acutis morbis peſſimas eſſe, pravumque & malignarum febrium ſignum, ut Gal. *in* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 35. ſcripſit: de qua ſane conſtitutione Epidemica Hipp. *a*) dixit: *Nares pauca ſtillarunt, ſignumque pernicioſum fuiſſe*; quod etiam in prima conſtitutione fuit obſervatum, de quo ſigno Hippoc. *in* 1. *Epid. b*) ait: *At cum febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet*; & cum multa ſigna enumeraſſet pernitioſa, quæ in principio febrium ardentium fuere obſervata, addidit: *c*) *Nec erupit e naribus ſanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, ſed parum ſtillarunt.* Quare merito ſtillæ in morbis acutis omnes ſunt ex ſignis pernicioſis, de quibus Hipp. *in eod. lib. d*) ait: *Nam Philiſcus quidem, Epamenon, & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus ſtillavit, mortem obierunt.* Certiſſimamque mortem

In acutis morbis omnes peſſimæ ſunt.

a) Lib. 3. Epid. p. 1085. lit. D. *b*) Sect. 2. p. 954. inter lit. D. & E.
c) Ibid. inter lit. F. & G. *d*) Sect. 2. p. 951. inter lit. E. & F.

tem ſtillæ ſangvinis in morbis acutis præmonſtrabunt, omniumque maxime, ſi ſangvis craſſus, atque niger ſtillaverit, de quo Auctor *Prorrhetic. e*) *in* 4. *Prorrh. text.* 54. ait: *E naribus ſtillicidium, malum: ſi nigrum & atrum, lethale.* Et Gal. *in Comm.* dixit, nigrum & merum ſangvinem, deſtillatum, non modo in caput materiam motam eſſe, ſed etiam a calore acutiſſimo, qui totam conſumſit humiditatem, ſangvinem peraſſatum, ejusque omnem Ichorem conſumtum indicare: & ſupra dixit, cum omnes e naribus ſtillationes difficiles ſint, quoties craſſæ & nigræ deſtillationes fuerint, maxime pernitioſas reperies. Quæ etiam in aliquo dierum criticorum apparent, abſolutiſſimam perniciem oſtendunt, quod in iis diebus ſigna omnia, cum bona tum mala, magnam vim habere ad præſagium, ſuperius oſtenderimus, de qua *in Prorrheticis: f*) *Stillatio e naribus his pernicioſa, tum alias, tum ſi quarto cœperit die:* & Gal. *in Comm.* ait: *Cum ſtillatio e naribus ſemper malum ſignum ſit, abſolutiſſima morbi malitia ſignificatur, ſi quarto fiat die.* Videtur ſiquidem natura collectam in cerebro abundantiam conata eſſe ut expelleret, ſed nequiviſſe. Pernicioſiſſimæ non minus ſunt cum malis quoque ſignis conſpectæ, inevitabileque exitium ſignificantes. De quibus *in* 3. *Prorrhet. g*) *Quæ ex naribus cum ſurditate, & ignavitate parva eſt ſtillatio, difficile quippiam habet.* Galen. vero hunc Auctorem reprehendit, quod dixerit ſtillas has difficile quippiam habere, cum omnes ſint lethales. Et *in* 1. *lib. h*) *text.* 50. *Ex naribus ſi ſtillicidium ſanguinis fuerit, cum ſudore frigido & refrigeratione extremorum, lethale:* Peſſimæ itaque cum ſurditate, torpore, comate, vigiliis, delirio, atque ſimilibus ſignis perpetuo erunt, maximeque in phreniticis. Quæ omnino fuere viſa in *Philiſco, i*) *Sileno, k*) *Uxore Dromedai, l*) & *in Pario, m*) in quibus ſtillicidium ſangvinis lethale fuit obſerva-

Quando mortem in acutis morbis præmonſtrant.

e) An Lib. 1. text. 79. & Coac. præſag. 57? f) Lib. 1. text. 1.
g) Lib. 1. text. 141. h) Text. 126. i) Lib. 1. Epid. Ægr. 1. p. 966.
k) Ibidem. Ægrot. 2. pag. 969. l) Ibidem Ægrot. 11. pag. 987.
m) Lib. 3. Epid. Ægr. 1. p. 1093.

ſervatum. Atque hæc de prædictione ab excretionibus ſangvinis in morbis acutis.

CAP. V.

De prædictione ex ſudoribus, & primo quid ſudor, quotuplexque ſit, & de ipſius cauſis.

Cum non minus frequenter morbi ſudoribus judicari ſoleant, idcirco ab ipſis etiam, quomodo ægrotantium ſaſalus ac mors prædici queat, accuratius nunc eſt cognoſcendum. Quod ut facile & certe conſequi poſſimus, primum, quid ſudor ſit, & quot ſudorum exſtent differentiæ, explicabimus, atque de ipſorum cauſis, ut ſudorum quoque generatio nobis innoteſcat, agemus. Sudare vero eos dicimus, qui humorem per meatus cutis, actu humidum, excernunt; ad differentiam perſpirationum, ſeu vaporationum, quæ per eosdem meatus fiunt. Medici has inſenſibiles vacuationes vocant, quod ſenſibus quidem non pateant. Ex quibus ſudor erit particularis evacuatio ſenſibilis, per poros cutis meatusve facta. Plures vero ſudorum obſervantur differentiæ. Quæ deſumuntur ab ipſorum *ſubſtantia,* ex qua alii craſſi viſcidique exeunt, alii tenues ſine ullo lentore. Ex *figura,* quando alii, teſte Hipp. milii formis ſpectentur, alii perinde guttæ fiant. *Colore,* cum alii flavi, alii virides; neceſſe erit ſudores eo colore ſpectari, quo humores, qui per cutim vacuantur, infecti ſunt. *Sapore,* ſiquidem omnes, teſte Gal. *in lib.* 10. *ſimpl. cap. de Sudore,* ſalſi, & ſubamari ſint, quibus quidem ſaporibus humores, qui vacuantur, referti ſunt. *Odore,* cum quidam fœtidi, quidam ſine fœtore exeunt: & *copia,* tum quidam multi, alii pauci apparent, aliique ſtatim, cum incœperint, deſinunt. Ex *qualitatibus* item *activis,* cum omnes, aut calidi ſint, aut frigidi, aut medii. *A tempore* etiam, in quo apparent, ſuas habent differentias, quando alii in principiis morborum, alii in ſtatu, & alii in declinatione prodeunt: & a *tempore,* quo durant, ſunt alii aſſidui ſive continui, alii interpolati. Quorum quidam apparent cum ſignis

Sudor quid?

Sudorum differentiæ.

gnis coctionis; quidam cum signis cruditatis; & quidam sunt decretorii sive judicatorii, quod judicent ægros; quidam symptomatici, quippe quod per modum symptomatum fiunt; & quidam periodici, quales in febribus tertianis & quartanis fiunt, atque hæ sudorum differentiæ nobis sufficiunt. Nunc de ipsorum generatione agamus, quam cum duo præsertim absolvant, quippe materia ex qua, & efficiens: de his duobus itaque nunc agamus. Materiam sudorem, & urinarum eandem esse scribit Galen. *in lib.* 10. *simpl. cap. de Sudore,* in sanisque esse humorem ebibitum, sed magis elaboratum, utpote qui ad cutem usque, per meatus omnes, qui intersunt partibus, perveniat. Ex quo constat esse tenuiorem hujusmodi alimenti partem, quam serum humorum appellant, seu ichorem, sed nonnihil biliosæ substantiæ adeptum, qui sua tenuitate facile per poros cutis excludi a corpore potest; veluti crassus humor ineptus ad sudoris generationem videtur: atque hæc est sudoris materia in sanis. Hinc multos sudores habent, qui copiosiori cum potu tum cibo utuntur; & corpora plethorica, quæ raros cutis meatus obtinent, non minus, & qui in jecore ac liene plurimum humorem habent. Hinc Hipp. dicit in 4. *Aph.* 41. *Sudor multus ex somno factus absque causa manifesta, corpus uti pluri cibo significat. Si vero cibum non accipienti hoc accidat, scire oportet, quod evacuatione corpus indiget.* Ex quo in sanis materia sudoris erit, aut, ut dictum est, pars tenuior humidi alimenti, aut humor redundans in corpore. In ægrotis vero aliquando est humiditas alimenti humidioris, quæ sane in iis observabitur, qui minime recta vivendi ratione usi sunt; plerumque vero ab humoribus tenuioribus redundantibus, quippe sangvine, bile flava, ac pituitoso quoque humore frigido. Atque hinc Gal. *in libr.* 3. *de Crisibus cap.* 3. scripsit, sudores omnium febrium esse proprios, & præcipue ardentium, semitertianasque, quotidianas, & quartanas judicare, non parumque juvare effervescentes, inflammationes, parotidas, lethargos, reliquosque omnes capitis affectus; quod omnes tum calidi, tum fri- Materia.

 gidi

gidi humores, qui tamen ſunt tenues, ſudores concitare poſſunt, ſeu per ſudorem propelli, ipſorumque omnium maxime putres, cum tenuiores ſint, & facilius fluerent. Demum aliquando (quod non niſi in pernicioſis affectibus fit) humiditas partium ſolidarum alimentalis, quam Medici humidum nativum appellant, quo nativus calor conſervetur, per cutis meatus colliquata, & diſcuſſa exit. Atque hæc eſt ſudorum omnis materia.

Cauſæ. Sudorem vero efficit calor ipſe, vel naturalis, vel præter naturam in corpore exiſtens: humorem enim attenuat, ſecumque ducit ad cutem, ex quo corpora, ubi incaleſcunt, in ſudorem incidunt; atque hinc eſt, quod in continuis febribus, a rigore, quem ſequitur calor maximus, corpora in ſudores ſoleant erumpere: dum enim ipſa rigore vexantur, calor intus retractus, poſtea (ſi fortis eſt) foras erumpit, diffuſusque per totum corpus, humores extenuat, ac fere in vapores mutatus, ſecumque ipſos ad cutim ducens, ſudorem facit. Hipp. *in* 1. *Progn. a) text.* 26. ait: *aliquos fieri aut ob corporum exſolutionem, atque alios ob inflammationis vehementiam.* Ob corporum exſolutionem non ſimpliciter ſudorem, ſed paucum ſudorem, ſeu madorem potius quendam, quem ἐφίδρωσιν Græci vocant (deſudationem Galen. vocat) fieri, aut in toto corpore, ut docet Gal. *in lib.* 3. *Prorrh. com.* 33. aut in capite, atque thorace, facultatiſque retentricis imbecillitatem, vel humorum copiam, in ſudantibus partibus præmonſtrare: ob vehementiam itidem inflammationis fieri deſudationes, aut naturam opprimentem, aut reſolventem, aut, quod inflammationis incendio humiditatis copiæ extenuatæ humidior pars reſidet ad cutem. Quare ſudorum generationem fieri ex calore, humorem tenuem, qui ſerum ſeu ichor eſt ſangvinis, ab humiditate cibi potusque profectum, aut ſangvinem, aut bilem, aut pituitam, extenuante, ac in vaporem mutante. In febribus, quas Græci *Elodes*, noſtri ſudorificas vocant, ſudor proprium eſt ſymptoma, in quibus ſuppreſſa vis humoris, concepto intus

a) Pag. 38. lin. 28. & ſeq.

tus incendio, in perpetuum vaporem, & ſudorem reſolvitur. Deſudationes vero, quæ ſunt, teſte Galeno, pauci ſudores ſeu madores, nihil conferentes, aut in toto corpore, aut melius in ſuperis partibus apparentes, aliam cauſam habent, uti dictum eſt, quippe ut ait Hippoc. *a*) ob corporum exſolutionem, aut inflammationis vehementiam, aut, ut Galeno placuit, ob facultatis retentricis reſolutionem, quæ nedum redundantem humorem excrementitium, ſed vel etiam alimentarium ex ſolidis partibus, foras reſudare ſinit. Sed age his præmiſſis, ad prædictionem e ſudoribus cognoſcendam, deſcendamus, quam primum a bonis ſalutaribusque perſcrutabimur.

Deſudationes quid?

CAP. VI.

De bonis ſalutaribusque ſudoribus, ſalutem in ægrotis prænuntiantibus.

Sæpius fit, quod homines, acutis morbis vexati, bonis ſudoribus, large & critice erumpentibus, liberentur, & merito; cum per ſudorem, teſte Galeno, *in lib. art. med. text.* 99. univerſum corpus evacuetur. Hujusmodi vero ſudores, his notis, ab his, qui ſalutares non ſunt, diſtingventur; quippe primo, quod hi, morbo concocto, cumque ſignis coctionis, manifeſte appareant, ut docuit Galen. *in primo libr. de Criſib. cap.* 7. quod decernentia in melius non ſtatim, ſed vel in augmento, vel in ſtatu, quo tempore morbum vel plane concoxit, vel cum partim concoxerit, reliquum pergit alterare. Atque hæc eſt bonorum ſudorum non ſpernenda nota, ſine qua ſudores, nequaquam utiles, longos morbos, labores, recidivas, aut ipſos morbos criſi neutiquam ſolutum iri, aut exitium, teſte Hippoc. *in* 1. *Epid. b*) prænuntiant: qui vero poſt coctionem apparent, criſis celeritatem, ſalutisque ſecuritatem ſignificant: crudi vero & incocti, & in malos abſceſſus converſi, vel judicii fruſtrationem, vel dolores, vel diuturnitatem, vel mortem, vel eorun-

Sudores boni quomodo a malis diſtinguuntur.

Optimi ſi cum ſignis coctionis appareant.

a) Prognoſt. pag. 28. lin. 28. *b*) Sect. 2. pag. 945. lit. E.

rundem malum reditum denuntiant. Sudores itaque ad hoc, ut ſalutares ſint, neceſſario debebunt poſt ſigna coctionis conſpici.

Si in die aliquo decretorio erumpant.

Secunda nota erit, ut in die aliquo decretorio erumpant, de quibus Hippoc. *in libr. quarto Aphor.* 36. ita ſcripſit: *Sudores febricitantibus ſi inceperint, boni ſunt tertio die & quinto, & ſeptimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo ſeptimo, & vigeſimo, & vigeſimo ſeptimo, & trigeſimo quarto. Hi enim ſudores judicant morbos: Qui vero non ita fiunt, laborem, & morbi longitudinem, & recidivas ſignificant.* Galen. in comm. ait, quartum diem Hippocratem vel prætеriiſſe, quoniam plures morbi peracuti, quod acceſſiones habeant diebus imparibus, & criſes una in acceſſionum tempus incidant; vel ab aliquo quartum diem omiſſum negligenter fuiſſe. Nos vero divinum Hippoc. ſæpe ſumus admirati, cum quarta die optimos ſudores non ſæpius obſervaverimus.

Si criticum aliquem rigorem ſequantur.

Tertia nota erit, quod ſudores criticum aliquem rigorem ſequantur: natura ſiquidem, cum e venis tenues acutosque humores detrudit, rigorem vehementem, iisdem humoribus, extra venas in ambitum corporis propulſis, per carneas ſenſiles partes diſcurrentibus, ac ipſas vellicantibus, ut docet Galen. *in lib. de rig. convulſ. & palpit.* concitat, cum extremarum partium refrigeratione; quæ natura ubi fortis ſeu robuſta eſt, a rigore vehementi, & frigiditate, calore quidem foras erumpente, febris acuta & magna excitatur, cujus calore humores extenuati in ſudorem copioſum reſolvuntur: & propterea Hippoc. *in Epid. a*) optimos ſudores a rigoribus ſubſecutos notans, dicebat: *rigor, acuta febris, ſudavit.* Uti in *muliere decumbente in littore,* de qua: *b*) *Undecimo ſuperriguit, igni eſt correpta, ſudavit, febre eſt liberata:* & de *Charione: c*) *Decimo ſeptimo ſuperriguit, febris acuta, ſudavit, febre eſt decretorie liberatus.* Qua ratione, ut nos alibi docuimus, Hippoc *in libro* 4. *Aph.* 58. dixit: *Si ardente*

a) Lib. 1. Epidem. pag. 982. Ægr. 6. in hiſtoria Cleonactidis. *b*) Ibid. Ægrot. 13. pag. 990 *c*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 5. pag. 1072.

dente febre laboranti rigor ſuperveniat, morbi ſit ſolutio: quod ab his rigoribus ſubſequantur, (ut docet Galen.) boni ſudores, aut aliæ vacuationes. Quare ſudores ſequi rigores, optimum eſt: & propterea Gal. *in lib.* 9. *de Criſibus cap.* 3. dixit, *eos, qui rigent, optime ſudare;* & idem *in* 1. *Prorrhet. com.* 13. ait: *ſudores, qui rigores conſequuntur, boni exiſtunt, ſi una cum coctionis ſignis appareant.* De quibus Hippoc. *in* 1. *Epid.* 2. *a*) *text.* 64. ita meminit: *Plurimi igitur ægrorum circa judicium rigebant, potiſſimum ii, quibus ſanguis non erupiſſet. Qui quidem poſtea ſubriguerunt, ac exſudarunt.*

Si copioſi, ex toto corpore erumpant.

Quarta conditio eſt, ut copioſi ſint, & calidi, atque ex toto corpore erumpant; quippe qui facultatem robuſtam denotant, cum æque per omnes partes corporis calorem diffundat, ipſoſque ſupervacuos humores in ſudorem digerat, ac æque per omnes partes reſolvat: quod ei quidem prælangvidæ non ſuccedit, aut cum maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter evacuantur, in quibusdam partibus plus, in quibusdam parum, vel nihil. Quare copioſi ſunt optimi ſudores, ſi ex toto corpore erumpant, calidi; veluti qui in capite tantum aut thorace, aut in toto corpore pauci, aut frigidi, peſſimi & pernicioſi exſiſtunt, ut ſequenti capite demonſtrabimus, quod Hippoc. *in* 3. *Epid. b*) *text.* 77. ſæpius annnotavit, particulatimque *in Pericle,* de quo ſcribit: *Quarto circa meridiem ſudor prorupit toto corpore multus & calidus, ſine febre judicatus eſt, neque rediit:* & de *Nicodemo. c*) *Sudor ei toto corpore copioſe calidus emanavit, ſine febre judicatus eſt:* & de *muliere moroſa. d*) *Sub hanc noctem ſudor multus toto corpore & calidus prorupit liberata febre dormivit:* & *de virgine Lariſſæ. e*) *Inhorruit ac mox ſudavit toto corpore multum, & calidum, ſine febre judicata.*

Si cum guttis evaporant, ex toto corpore calidi & multi

Quinta conditio optima quoque eſt, ut ait Hippoc. *in Prognoſt. f*) quod *cum guttis evaporat,* ut dictum eſt, ex toto corpore calidus, & multus.

Demum

a) Pag. 951. inter lit. E. & F. *b*) Ægr. 6. pag. 1102. *c*) Ibid. Ægr. 10. pag. 1108. *d*) Ibid. Ægr. 11. pag. 1108. *e*) Ibid. Ægr. 12. pag. 1110. *f*) Pag. 38. lin. 17. & 28.

Si febrem integre solvant.

Demum sudorum optimorum notam esse singularem, docet Hippoc. a) loco citato, ut *per sudorem integre febris solvatur:* propterea *in Epid.* Hipp. notans criticos optimosque sudores perpetuo dixit *febre liber,* aut *sine febre judicatus,* aut *febris cessavit;* quod febrem tolli integre sit certissimum indicium sudoris optimi, & saluberrimi. Ceterum boni quoque sunt, teste Hipp. b) sudores, qui, ut diximus, *copiosi ex toto corpore prodeuntes,* ni febrem integre tollunt, *faciunt,* ut *ægri facilius morbum ferant,* quoniam morbum allevant, symptomata minuentes. At hi ab optimis differunt, quoniam non perfecte judicant, etsi salutem prænuntient, non nisi longo tempore futuram. Quos Hippoc. in multis observavit, sed præsertim in illo, *qui in Dealcis horto decumbebat,* de quo ait: c) *Decimo septimo extrema frigida, cooperiebatur, acuta febris, toto corpore sudavit, allevatus est, melius sapiebat, non tamen febre liber, & vigesimo dormivit, plane mente constabat, sudavit, liber erat a febre, non sitiebat, quæ postea rediit, qui non nisi die quadragesimo, cum alvi subcrebra pituitosa dejectione, cum multo sudore ex toto corpore, absolute est judicatus.* Atque hæ notæ sunt optimorum sudorum criticorum, quas his tantum Hippoc. d) verbis est complexus, ita dicens: *Sudores autem optimi sunt per omnes acutos morbos, si per diem eveniunt decretorium, & integre sedant febrem. Boni etiam sunt, si ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum; si vero nihil tale efficiunt, nequaquam utiles sunt.* Neque hisce notis optimos sudores cognoscemus solum, sed non minus etiam, si una signa optima alia illuxerint, veluti bona hæmorrhagia, aut alia evacuatio, & uti dictum est, si ægri ab ipsis melius se habuerint. Cujusmodi sudores Hippoc. *in Epidemiis* in multis vidisse scripsit, sed præsertim in *Cleonactide,* e) *Metone,* f) *muliere quæ in littore habitabat,* g) *Melidia,* h) *in eo, qui*

Sudores quinam etiam boni.

a) Prognost. pag. 38. lin. 15. b) Prognost. pag. 38. lin. 17. c) Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066. d) Prognost. pag. 38. lin. 15. & seq. e) Lib. 1. Epidem. Ægr. 6. pag. 982. f) Ibid. Ægr. 7. pag. 983. g) Ibid. Ægr. 13. pag. 990. h) Ibid. Ægr. 14. pag. 991.

qui in Dealcis horto, a) Charione, b) Pericle, c) Virgine Abderæ, d) Anaxione, e) Nicodemo, f) muliere morosa, g) virgine Larissæ; h) & in aliis multis, in quibus studiosus lector poterit prædictas optimorum notas recognoscere, & in cognoscendis sudoribus salutaribus seipsum exercere.

CAP. VII.

De malis pernicialibusque sudoribus exitium portendentibus.

Malos sudores in morbis acutis, at modice qvidem malos esse, Hipp. *in lib. Progn. i)* docet, qvi neque integre febrem adimunt, sed neque etiam faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, id est, nihil allevant ægrotos, etsi ex toto corpore prodeant: his pejores, qui nec ex toto corpore, nec faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, id est nihil ipsos allevantes: graviores, qui graviorem exhibent morbum, pessimosque frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniant, vultum, & cervicem. Hos enim in acuta febre, mortem, & cum mitiore, longitudinem indicare tradidit. Sed omnes sudores malos diversis capitibus complectamur, eosque accuratius ad accuratiorem præsagiendi notitiam asseqvendam consideremus. Primo itaque considerabimus omnes, qui crudo morbo, minimeque signis coctionis manifestis apparentibus, erumpunt; secundo de malis ex ipsorum quantitate multa vel pauca agamus; tertio ex caliditate & frigiditate; quarto ex partibus corporis a quibus exeunt; quinto ab ægrotantium nulla allevatione, aut læsione; atqve demum ex malis signis una observatis. Ut vero primum caput examinemus, & cognoscamus, distingvimus sudorem, in periodicum, criticum, atqve symptomaticum. Periodicum esse dicimus, qui in febrium intermittentium periodis fit, cujusmodi fiunt, in febribus tertianis, qvartanis. Cujusmodi fuisse narrat

Sudores quinam modice mali.

Quinam pessimi.

Sudorum distinctio.

In periodicum.

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag. 1066. b) Ibid. Ægr. 5. pag. 1072. c) Ib. Ægr. 6. pag. 1102. d) Ib. Ægr. 7. p. 1103. e) Ib. Ægr. 8. p. 1104. f) Ibid. Ægr. 10. p. 1108. g) Ibid. Ægr. 11. p. 1108. h) Ib. Ægr. 12. p. 1110. i) Pag. 38. lin. 20. & seq.

Criticum. narrat Hipp. *in lib. 7. Epid. a*) in *Pythodoro*. Criticus, de qvo ſuperiori capite egimus, qvi in febribus continuis, in aliqvo dierum decretoriorum apparens, integre febrem tollit, aut eam diminuit, ægrotosqve allevat. Cujus effectum criſin appellamus, ſeu judicium, aut perfectum aut imperfectum. Criticorum ſudorum notas ſuperius diximus esſe, qvod antegreſſis coctionis manifeſtæ ſignis appareant, in die critico, vigente natura, ac qvi ex toto corpore exeunt calidi, multi, non tamen vires reſolventes, atqve febrem & ſymptomata reſolventes, aut plurimum minuentes.

Symptomaticum Symptomaticus vero critico opponitur, qvod per modum ſymptomatis fiat, nunqvamqve utilis, plerumqve cum exitialibus ſignis, mortem præmonſtrans, aut ſaltem morbum fore longum, cum multis recidivis atqve non absqve labore, & moleſtia. Hos itaqve ſymptomaticos alias omnes fecimus, tum ceteras alias excretiones, crudo morbo erumpentes, ſcilicet in tempore, qvo nulla ſigna coctionis manifeſtæ illuxerint. Tunc enim temporis qvamobrem fiat, qvod omnis excretio in continuis febribus ſit mala, ſatis accurate in principio proximi libri, cum de prædictione a concoctione, & cruditate, atqve ab excretione ſcripſerimus, demonſtravimus.

Sudores omnes mali quando apparent. Qvamobrem mali omnes ſudores apparent, morbo crudo exſiſtente, nulloqve manifeſto ſigno coctionis antegreſſo: in principio ideo ſudores apparentes ſcripſit Hipp. *in 2. Epid. b*) *text. 2.* morbum judicatu difficilem ſignificare; qvod ſi hujusmodi ſudores, vel tantum in capite, vultu, cervice, aut in collo, aut in thorace ſpectentur, eo pejores; aut ſi frigidi ſunt, aut exigvi, aut ſtatim ceſſantes, aut multi, aſſidui, immoderati, peſſimi.

Sudores perniciales unde cognoſcuntur. Sed nunc de pernicialibus a copia vel multa, vel pauca, aut a non ſudantibus, agamus. Multi & copioſi ſudores vocantur, & qvi confertim largiſſime erumpunt, & qui ſunt aſſidui, & qvi & aſſidui, & copioſi: copioſos ſudores Gal.

A copia multa non judicante morbum *in 3. de ſympt. cauſſis cap. 2.* dixit fieri, aut propter corporis raritatem, aut propter ejus, qvod vacuatur, tenuitatem. Hi,

a) Pag. 1207. text. 4. *b*) Sect. 1. pag. 994. prope lit. E.

Hi, & qvi ob raritatem effluunt, non confertim, sed assidue effluere solent. Qvare in febribus multi sudores, si neqve propter tenuitatem, neqve propter raritatem fiant, (nam hi teste Gal. *in* 4. *Aph.* 41. non sunt copiosi,) perpetuo copiam humorum denotant, uti docuit Gal. *in lib.* 4. *Aph.* 42. Atqve hinc est, qvod Hipp. *in eodem lib. Aphor.* 42. ait: *Sudor multus ex somno sine ulla alia caussa eveniens, corpus uti pluri cibo significat; si vero cibum non capienti accidat, evacuatione egere significat.* Multumqve sudorem, & Galen. dixit, copiam excrementorum denotare. Hi itaque in febribus conspecti, non judicantes, mali perpetuo propter eam caussam erunt, qvippe qvod multitudinem humorum superandam denotent, pro qva natura longo tempore opus habet, ut concoquere & superare qveat; qvo fit, ut non raro in acutis morbis, qvibus natura brevi exstingvitur, mortem præsagiant. Hinc Hipp. ait *in eodem lib. Aph.* 42. *Sudor multus, frigidus, calidusve, semper fluent, frigidus graviorem, calidus minorem morbum significat.* Qvod, ut Gal. *in comment.* ait, uterqve copiam humorum significet, qvippe frigidus frigidorum, qvi est pejor, calidus calidorum, qvi priore minus est periculosus. Hi enim neqve febrem solvunt, neqve allevant, crudoqve, uti dictum est, morbo erumpunt, ideo longitudinem saltem, recidivas, atqve laborem significant: Auctor *Prorrheticorum a)* hos in acutis febribus inutiles vocat, de qvibus Hipp. *in* 1. *Epid. b)* scripsit: *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Qvi vero non copiosi, sed tamen assidui seu continui sunt, mali etiam existunt, & plerumqve exitiales, qvando, aut propter corporis meatuum raritatem, aut propter virium imbecillitatem, qvippe soluto corporis habitu, qvales in syncope exeunt, fiant, ut Gal. cum *in lib.* 3. *sympt. cap.* 2. *com.* 41. tum in 41. *lib.* 4. *Aphor.* docuit: *Nam si copiosus sudor non emittatur, poterit & propter virium imbecillitatem, & corporis raritatem accidere &c.* Qvi omnes in acutis morbis perniciales exsistunt, cum na-

Si non copiosi sed assidui.

a) Lib. 1. text. 58. b) Sect. 2. p. 945. lit. E.

turæ langvorem denotent: pessimi vero, qvi una etiam copiosi sunt, cum & summam virium debilitatem & insignem copiam humorum adesse ostendant. Qvibus inevitabile fatum prædicendum. Qvales in *Erasino, a*) & in *phrenitico b*) Hippoc. vidit, de illo ait: *Habebat hic febrem perpetuo cum sudore.* Et de *phrenitico* ait: *Virulenta vomuit, febris horrida, copiosus sudor, assiduus toto corpore.* Alii ex aliis codicibus legunt, non ut Gal. sed hoc modo, *sudor multus & continuus capitis, & colli, per totum scilicet diem,* cum ii, qvi animo linqvuntur, sudent capite, & cervice. Sed hoc non facit, ut cum Galeno *toto corpore* non debeamus legere; cum cuiqve Medico notum sit, phreniticos ante mortem toto corpore dum resolvuntur, sudare: atqve ex his colligimus, sudores copiosos in acutis morbis, non judicatorios, non solum inutiles esse, sed plerumqve lethales; omniumqve certissime exitium præmonstrant in foribus, qvi una cum virium langvore fiunt.

Si assidui aut simul copiosi aut non copiosi. Pauci quinam mali.

Perniciosi itidem sunt, assidui, aut simul copiosi, aut etiam non copiosi in iisdem acutis morbis. Pauci qvoqve sudores non minus, qvam multi, malum prænuntiare solent. Gal. *in lib.* 3. *de symptom. causs. cap.* 2. scribit, paucos sudores fieri, cum, qvod superfluit, exiguum est, vel glutinosum, & crassum, aut deniqve propter meatuum angustiam, qvi aut conniventiæ aut obstructionis ergo angustiores redduntur; obstruuntur vero glutinosis, & crassis succis, & meatus cutanei connivent sive contrahuntur, aut propter

Si in die decretorio erumpant.

atrophiam, aut refrigerationem, aut mollitiem. Hi sudores qvippe pauci, si in die decretorio eruperint, proculdubio indicabunt naturæ expellentis conatum irritum, eumqve humores non posse expellere, aut crassitie seu lentore, aut meatibus angustioribus redditis: at ubi meatus adstricti non sunt (qvod cognoscitur, neqve atrophia cutim contractam esse, neqve multum fuisse refrigeratam, neqve admodum mollem, vel obstructos esse meatus) atqve illa adfue-

a) Lib. 1. Epidem. pag. 984. Ægrot. 8. b) Lib. 3. Epidem. Ægr. 4. pag. 1100.

ſuerint multitudinis humorum ſigna, pauci ſudores copiam craſſorum lentorumqve humorum denotabunt; qvod ſi tunc vires perdebiles fuerint, ſudores erunt exitiales, qvippe exitium demonſtrantes, eoqve magis, ut dictum eſt, ſi nullis conſpectis ſignis coctionis eruperint. Qvo tempore omnem excretionem eſſe ſymptomaticam, atqve humorum multitudinem denotare, alias a nobis eſt demonſtratum. Hujusmodi enim ſudores ſignificant naturam cœpiſſe expellere per cutim humores, at niſi tenuiorem ipſorum portionem potuiſſe; qvæ ſolvendo morbo ſatis eſſe neqvit. Hujusmodi eſſe ſolent, qvod, cum cœperint, erumpere ſtatim deſinunt. Qvos merito Galen. *in primo Prorrheticorum comm.* 1. damnavit, dicens: *Sudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſaverunt, pravi ſunt.* Qvare paucus ſudor perpetuo malus. Omnium vero peſſimum, ac maxime exitialem, paucum illum ſudorem, quem Græci ἐφίδρωσιν appellant, noſtri deſudationem ſeu madorem, affirmamus; in ægrotis enim exit aliquando ex toto corpore, plerumque circa caput, cervicem, collum, pectus, & aliquando circa extrema, de quo Gal. *in* 3. *Prorrh. com.* 33. ita habet: ἐφίδρωσιν, *id eſt deſudationem, jam ſæpius quidem in hoc ſcripſit libro, ſed nusquam ita lucide cognoſcimus, numquid ſudores, circa thoracem caputque apparentes, ita appellet, an eos, qui toto emanant corpore, ubi tum pauci, tum nihil conferentes ſint:* pravum autem utrumque horum eſt; deterius autem, quod in ſuperis fit partibus: nempe cum omnis deſudatio demonſtret vel copiam in ſudantibus partibus, vel facultatis retentricis imbecillitatem; utrumque eorum, in locis tum thoracis tum capitis fuerit, deterius eſt ſignum, qvam ſi in alia qvapiam parte fuerit. De illorum, qvi copiam humorum oſtendunt, judicio ſatis nuper diximus. Nos vero pernitiales eſſe affirmamus, cum a prælangvente natura fiunt, vel etiam humidum alimentarium ſolidarum partium, oppreſſione, aut reſolutione diſcuſſum, retinere neqveunt. Diſtingvunt has deſudationes ab iis, qvæ multitudine humorum fiunt, qvod plerumque circa frontem, cervicem, col-

Sudor ille omnium peſſimus deſudatio vocatur.

Deſudatio quid notat?

Quæ ab imbecil-

 lum

litate oritur quando distinguitur ab ea quæ a multitudine humorum.

Sudores nulli in morbis apparentes quando malum.

lum aut pectus, aut circa extrema effluant, exiguusqve sit mador, non augescens, raro calidus, plerumqve subfrigidus, pulsus prælangvidi, & alia signa, naturam prælangventem denotantia, una adsint; hujusmodi sunt, qvod ab immoderatis vacuationibus fiunt, de quibus *in* 3. *Prorrhet. a*) *text.* 34. legitur: *A profluvio sanguinis e naribus paucus sudor cum refrigeratione, malum.* Sed qvid? an *non sudare* in qvibusdam etiam morbis malum est? certe qvidem in omnibus morbis, qvos judicare sudores Gal. *in lib.* 3. *de Crisibus* docuit, qvippe in febribus omnibus continuis, maximeqve in ardentibus, qvas judicari absqve sudore, aut absqve alia proba vacuatione, exindeqve febres aut integre tolli, aut ipsas cum symptomate diminui, ægrotosqve in melius mutari, infidam esse morbi remissionem, Gal. *in* 3. *Epidem. comm.* 1. *text.* ostendit, Hipp. *in Aphorism. b*) scribente: *Iis, quæ non secundum rationem relevant, non esse habendam fidem.* Qvod in *Hermocrate, c*) in *filia Euryanactis Virgine, d*) moribundis vidit; de illo ita habet: *Quartodecimo die a febre erat liber, non sudavit, dormivit omnino, mente constabat. Urinæ eædem, circa diem septimum decimum rediit, in sequentibus diebus incaluit, febris erat acuta, urinæ tenues, deliravit: iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit.* Hujusmodi vero infidas morborum remissiones, sine sudore, aut alia proba vacuatione factas, signa, qvæ subseqventur, mala a fidelibus distingvent, qvando fideles optima, & infidas prava seqvuntur, cujusmodi fuerunt, qvæ in *Hermocrate* post judicium subsecuta sunt. Nam dixit: *Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo horrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper comatosius.* Atqve ita qvandoqve ex *non sudare* in febribus ardentibus exitium poterimus animadvertere. Restat, ut idem a sudoribus frigidis perscrutemur, cum sæpius in acutis morbis exitiales obserpven-

a) Lib. 1. text. 126. *b*) Sect. 2. Aph. 27. *c*) Lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1062. *d*) Ibid. Ægr. 6. pag. 1073.

ventur. Sed ipſorum inprimis generationem atqve cauſſas perſpectas habere debemus: qvod plurimum claritatis ab hiſce ſudoribus ratio prædicendi habere poſſit. Primum ſudores, qvod ex frigida crudaqve materia fiant, propterea in febribus continuis crudorum humorum multitudinem oſtendunt, ut Gal. *in lib.* 4. *Aph.* 42. demonſtravit, præſertim ubi copioſius erumpunt. Hos Galen. *in* 4. *Aph.* 37. docet, *fieri, ubi in vaſis humores putreſcant, & natura, ſolidas partes moderans, & regens (quæ ſecundum Hippoc. eſt nativus calor) vel prorſus exſtinguatur, vel proprius ad exſtinctionem accedat; quæ quidem ex iis evacuantur, frigida ſentiuntur; eam vero, quæ fit ex putredine, caliditatem nihil prohibet vehementiſſimam eſſe, atque ideo ſignum eſt exitiale, oſtendens in animali corpore humorum multitudinem ſuperabundare, tantam habentium frigiditatem, ut neque a calore nativo, neque a febrili calefiant.* Ex qvibus ſudores frigidos primum multitudinem humorum frigidiſſimorum oſtendere, atqve naturam vel exſtingvi, vel proprius accedere, ut exſtingvatur. At qvando iſtuc, qvippe in vaſis vehementiſſimum calorem ex putredine, tum nativum intus retractum; ſunt extremorum refrigerationes, cum humore frigidiſſimo, absqve qvod in ſe mutuo agant; qvod ſi agant, neceſſe erit, aut frigidum ſudorem calefieri, aut ab ipſo calorem prorſus exſtingvi, qvod certe obſervatur, qvando, uti habet Gal. *in* 4. *Aphor.* 37. *ſi morbis non acutis, ſed mitioribus longo tempore calor naturalis non exſtinctus ipſum calefaciat, & in vehementi, cito viribus reſolutis, prorſus exſtinguatur.* Hinc merito Hipp. *in eodem lib. Aph.* 37. dixit: *Frigidi ſudores cum febre quidem acuta mortem, cum mitiore vero morbi longitudinem ſignificant*; qvippe qvod, ut ait Galen. *ſi febris fuerit remiſſior, poterit homo ſervari, concocta ſcilicet longiore tempore humorum multitudine, atque evicta a natura. At acuta febris, & cauſa eſt, & ſignum perniciosiſſimum: ac cauſa quidem, quando ſuapte natura reſolvat corpora: ſignum vero, quia humorum multitudinem oſtendit, quæ frigidiſſima eſt; quum nec a febrili calore mutetur.* Sed forte humores

Sudores frigidi quid notant & unde.

ii frigidi, & idcirco ad motum inepti, una cum natura prælangvida, & propius ad exſtinctionem accedente, qvomodo ad cutem ferentur? hac inqvam ratione: humor enim a calore febrili aliqvatenus calefactus, etſi ſuapte natura moveri neqveat, fertur ad cutim, in qva, aut adventitio calore ſuſcepto reſoluto, rurſus frigeſcit, atqve ita frigidus exit.

In morbis acutis perpetuo exitium.

Itaqve in morbis acutis perpetuo frigidi ſudores exitium oſtendunt, qvomodocumqve erumpant, aut copioſi, aut pauci, aut ex toto corpore, aut ex capite, collo & pectore, aut ab extremis. Cujusmodi fuere ab Hippocrate obſervati in *Philiſco, a*) in *uxore Dromedai, b*) in *muliere, c*) qvæ in *foro mendacium* decumbebat, in *Pythione, d*) in qvibus moribundis ex toto corpore ſudores frigidi profluxerunt. Exitialiores etiam ſunt pauci frigidi, aut circa caput, aut circa extrema, ſcilicet manus, & pedes, qvi prorſus facultate exſtinctioni proxima fiunt. De qvibus Hippocrates *in Prognoſticis e*) merito dixit: *Peſſimi vero, qui frigidi ſunt, in acutisque morbis mortem, & in mitioribus morbi longitudinem indicant.* Itaqve perpetuo frigidi ſudores mali exſiſtunt. Qvales Hippocrates in poſtrema conſtitutione peſtilenti vidit, de qvibus *in libro tertio Epidemiorum f*) dixit: *Sudores intempeſtivi, frigidi, multi, perpetuo.* Ipſorum perniciem confirmabunt omnia ſigna una conſpecta, qvæ omnia neceſſario, & præſertim qvæ ſubſeqventur, erunt perniciالia. Cujusmodi fuere qvæ in *Philiſco*, & in aliis ægrotis, nuper ex Hippocrate propoſitis, viſa ſunt. De *Philiſco g*) ait: *Quintum ſub diem obmutuit, frigida ſudavit, extremæ partes liveſcebant, die ſexto ad meridiem eſt defunctus:* atqve de hoc in fine dixit etiam: *Sudores perpetuo frigidi.* Et de *uxore Dromedai: h*) *Sexto die mane ſuperriguit, cito percaluit, toto tempore ſudavit, extrema membra frigida, deliravit, ſpiritus magnus, rarus, paulo*

a) Lib. 1. Epidem. Ægrot. 1. pag. 966. *b*) Ibid. Ægrot. 11. pag. 987. *c*) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 12. pag. 1080. *d*) Ibidem Ægrot. 3. pag. 1098. *e*) Pag. 38. lin. 21. *f*) Pag. 1089. lit. E. *g*) Vide ſub lit. a. *h*) Vide ſub lit. b.

lo post convulsiones a capite cœperunt, subito obiit. Et de *muliere, a*) qvæ in *foro mendacium* decumbebat: *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum.* Ex quibus cuique liquido constabit, sudores frigidos in morbis acutis esse exitiales, perpetuoque mortem præmonstrare; eoque certius id prædici poterit a nobis, si in aliquo dierum criticorum eruperint, atqve ipsos si aliquod ex perniciosis lethalibusque signis consequatur. Atque hæc de sudoribus frigidis exitialibus. Nunc eosdem ex partibus corporis, e quibus erumpunt, consideremus. Quemadmodum diximus optimos ac salutares esse, qui ex toto corpore erumpunt, quoniam robustam naturam demonstrant, intusque neque morbo maligno, neque caussis morbificis impeditam, æque ex omnibus partibus humorem excernere; ita e contrario, viscere interno, aut vehementi inflammatione, aut humorum multitudine, oppresso, non æque omnes partes sudant. Sudores itaque, qui non ex toto corpore erumpunt, sed aut ex capite aut thorace, ut docet Hipp. *in Prognosticis, b*) pessimi exsistunt, in acutisque morbis, vel frigidi, vel calidi sint, mortem significant, in mitioribus longitudinem, recidivas, labores. De quibus Hippoc. *in* 1. *Epid. c*) ait: *Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore.* Et paulo post *d*) recenset signa, quibus ardentes febres, vel etiam in principio lethales dignoscebantur, cum dixit: *Paululum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Hinc auctor Prorrheticorum *in* 2. *Prorrhet. e*) *text.* 26. ait: *Si qui sudantes, & præsertim capite, in acutis paululum implacidi fuerint, malum.* Omnes itaque sudores non ex toto corpore mali sunt, ut qui aut mortem aut longitudinem morbi significent, de quibus Hippoc. merito scripsit: *f*) *Pessimi vero, qui frigidi sunt, & qui circa caput tantummodo eveniunt,*

Sudores qui non ex toto corpore, mali.

Quinam pessimi.

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 12. p. 1080. *b*) Pag. 38. lin. 21. & seq. *c*) Sect. 1. p. 940. lit. G. *d*) Sect. 2. p. 954. lit. E. *e*) Lib. 1. text. 39. *f*) Prognost. pag. 38. lin. 21.

unt, vultum & cervicem. Hi enim cum acuta febre, mortem: cum mitiore, morbi longitudinem indicant. Veriſſimum hoc judicium eſt, quod Gal. *in lib.* 2. *Prorrh. com.* 1. *text.* 24. docuit: *omnis deſudatio, id eſt, ſudor circa frontem, vel cervicem, vel collum, vel claviculas, erumpens, aut facultatis retentricis imbecillitatem, aut copiam humorum ſignificat.* Et Gal. *in* 1. *Prorrh. com.* 1. ait: *ob id boni non ſunt, quod cum ſuperioribus oriuntur partibus, tum geminam ob cauſſam fiunt; nempe vel ob languentem, vel principio gravatam facultatem.* Peſſimi etiam, qui in capite & ſuperius fiunt in interna ſuppuratione atque in phthyſi; de quibus Auctor *a*) *Coac. præſag. in* 5. *lib. ſect.* 2. *text.* 49. *Qui ſuppurati fiunt maxime ex pleuritide vel peripneumonia, eos calores comitantur, interdiu tenues, noctu vehementes, & nihil memoratu dignum exſpuunt, ſudantque circa collum & claviculas, & his oculi cavantur, maxillæ vero rubent:* meritoque in acuta febre mortem ſignificant, cum facultas exſtinguatur, priusqvam concoquere copiam queat humorum. Exſudantes vero facultate retentrice imbecilla, nequeunte continere humorem, vel etiam alimentarium in partibus ſolidis, cito a febre plane exitioſi, propiusque exitium eſſe demonſtrant in morbo hujusmodi; ſi vero etiam frigidi fuerint, eo certius exitium pollicentur, cujusmodi fuere, qui in *Pythione, b*) & in *muliere, c*) quæ in *foro mendacium* decumbebat, die ſecunda, *Metone, d*) *Ariſtocrate, e*) *Phærecide f*) moribundis, atque in aliis multis. In morbo vero mitiore, viribus prævalidis exſiſtentibus, longitudinem quidem, & non mortem. Cujusmodi fuere in eo, qui in *Dealcis horto g*) decumbebat, de quo Hippocrates: *Die quarta de ſiniſtra aliquantum fluxit meri ſanguinis. Exſudavit circa caput, & claviculas, lien intumuit, femur e directo doluit.* Ex ægrotantium vero nulla alia evacuatione ſudores mali cogno-

Sudores ilii mali qui nihil juvant.

[illegible] ſcun-

a) Text. 402. *b*) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag. 1098. *c*) Ibid. Ægr. 12. pag. 1080. *d*) Lib. 7. Epid. text. 47. pag. 1220. *e*) Ibid. text. 57. pag. 1222. *f*) Ibid. text. 91. pag. 1230. *g*) Lib. 3. Epidem. pag. 1066. Ægrot. 3.

ſcuntur, atque etiam plus à læſione, quam a ſudoribus ægroti ſentiunt. Qui enim a ſudoribus nedum nihil juvantur, ſed vel etiam læduntur, hoc eſſe verum ex judicatoriis non judicantibus lethale, ſcripſit Gal. *in* 1. *Prorrh. com.* 35. Hippocratesque *in* 1. *Progn. a*) ſtatuit, eos ſudores, qui neque febrem ſolvunt, neque faciunt, ut ægri facilius ferant morbum, eſſe inutiles, atque malos, qui aut longum morbum oſtendunt, aut exitialem: & Auctor *Prorrh. b*) *lib.* 3. *text.* 22. dixit: *Sudor multus, ſi in febribus acutis fiat, inutilis:* quippe quod non ſolvat febrem. *Et in* 1. *Prorrhet. text.* 7. *Qui in hypochondrio febre frigerata ardores relinquuntur, tum alias, tum in ſudoribus mali ſunt:* & Gal. *in comm. Nempe non qui per totum corpus ita fiunt ſudores, ſed exigui, quod non flammeam illam, quæ hypochondria fatigat, ſolvunt caliditatem, ob id boni non ſunt.* Idem & poſtea *in Prorrh. c*) 2. *lib. text.* 33. *Si in ſudoribus vigiles recaleſcunt, malum:* & rurſus *in* 2. *lib. d*) *text.* 32. *Flammans quoque cum ſudore facies in his mala.* Cum ſudor ſi bonus eſſet, calor faciei deberet reſolvi; propterea, cum non reſolvatur, ſudor malignitatem oſtendit. Idemque & clarius Hipp. *in lib.* 4. *Aphor. Aph.* 56. *Febricanti ſudor ſuperveniens, febre non deficiente, malum, prorogatur enim morbus, & plus humiditatis ineſſe ſignificat.* Qui ſudores in febre acuta mortem, & in mitiori longitudinem ſignificant. Mali omnes denique exſiſtunt, qui aut poſt ſigna mala, aut una cum malis apparent, aut quos pernitioſa ſeqvuntur. Ex quibus præcognoſcitur certum exitium, cum ſudor, quem mala ſigna ſequantur, ſit ex judicatoriis non judicantibus læthalibus, cum nedum juvent, ſed in pejus ægrotos deducant. De his vero ſignis pernicioſis, quæ poſt ſudores malos, Hippoc. *in* 1. *Epid. e*) *text.* 24. ait: *Sudabant non ex toto corpore, extrema frigebant, ut vix calorem reciperent:* & Auctor Prorrheticorum, *f*) *in lib.* 3. *text.* 3. *ex naribus profluvium ſanguinis, cum ſudore, perfrigeſcentia, maligna pravaque:* &

Pernicioſi quos mala ſigna ſequuntur.

a) Pag. 38. lin. 20. *b*) Lib. 1. text. 58. *c*) Lib. 1. text. 68. *d*) Ib. text. 67. *e*) Sect. 1. p. 940. lit. G. *f*) Lib. 1. text. 126.

& paulo post: *) *Qui principio sudant urinis coctis, deuruntur que, & absque judicatione refrigerantur, & celeriter peruruntur, torpidi item comatosique perniciose habent:* & in *Coacis præsagiis:* a) *Qui ex rigoribus parvis sudoribus refrigescunt, malum.* Qui sudores fuere ab Hippoc. observati in *Dromedai uxore,* b) *Euryanactis filia virgine,* c) in *adolescentulo* qui decumbebat *in foro mendacium,* d) *in uxore Theodori,* e) *Aristocrate,* f) atque in *uxore Euxenii.* g) De *Dromedai uxore, in* 1. Epid. text. 28. *Sexto superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema frigida, deliravit, spiritus magnus & rarus, paulo post convulsiones a capite cœperunt.* Et de *filia Euryanactis in* 3. Epid. 1. text. 3. ita habet: *Ab judicatione die septimo riguit, nonnihil incaluit, sudavit a judicatione octavo, aliquantulum riguit, postea extremæ partes semper algebant, circa decimum diem a sudore quem habuerat, deliravit, confestimque ad mentem rediit.* Et de *adolescentulo,* qui in *foro mendacium* decumbebat: *Altero die omnia exacerbata sunt, dejectiones plures intempestiviores, non dormivit, mente turbatus, aliquantum exsudavit. Tertio graviter sese jactavit, perplexus erat, deliravit, extremæ partes lividæ & frigidæ.* Et de *uxore Theodori: Sudor a facie fundebat primum exiguus, deinde multus per totum corpus, & pedes; posthac videbatur ipsi febris remissa, erat autem ad manus frigidius corpus arteriis, quæ vero in temporibus etiam magis saliebant, & spiritus densior, & delirabat alias, & omnia in deterius.* Et de uxore Euxenii *in* 7. *Epid. text.* 46. *Sedata est febris cum multo sudore, & refrigerata est, anhelatio erat varia, mortua est.* Pernitiosos itaque esse omnes sudores, quos sequntur signa perniciosa, ex iis nobis liquido constabit. Sunt itidem pernitiosi, qui una cum pravis symptomatis, & signis exsudant. De his *in Coacis præsagiis:* h) *Qui subinde sudant & rigent, lethales.* Et postea:

Qui cum pravis signis apparent.

*) Ibid. text. 102. a) Text. 40. b) Lib. 1. Epid. Ægr. 11. pag. 987. c) Lib. 3. Epid. Ægr. 6. pag. 1073. d) Ibid. Ægr. 8. pag. 1076. e) Lib. 7. Epid. text. 27. pag. 1216. f) Ibid. text. 52. pag. 1222. g) Ibid. text. 58. pag. 1224. h) Text. 10.

postea: a) *Qui sæpius inhorrescunt, multumque sudant, ægre sanescunt;* & b) text. 33. *Inquietatio cum sudore, mala.* Et c) *sanguinis ad diversum latus eruptiones, malæ, ut si, cum lien magnus fuerit, dextra e nare fluat. Cum sudore deterius.* Et d) *febres cum comate, labore, lucis turbulentia, vigiliis & sudoribus, malignæ.* Quæ mala signa habuit una cum sudore *Aristocrates*, teste Hippoc. *in lib.* 7. *Epidem.* e) Eodem modo ii sudores mali exsistunt, qui post pessima symptomata erumpunt. De quibus Auctor *Prorrh.* f) ait: *A profluvio sanguinis e naribus paucus sudor, cum refrigeratione, malus.* Sed dicamus ab omni evacuatione, veluti exempli gratia, ab immoderato sangvinis profluvio, aut a stillis sangvinis in febribus ardentibus, aut ab alvi mala fluxione, ac vomitu. Quare sudor sequens mala signa, pessimus est, & præsertim, si ea non tollat, vel allevet. Cujusmodi fuit in *uxore* Olympiadæ, de qua Hippoc. *in* 7. *itidem Epid.* g) *text.* 36. ita habet: *Vox non solvebatur, neque ipsa quicquam allevabatur, oculi tristes, spiritus sublimis, qui per nares trahebatur, color pravus, sudor circa pedes & crura, cum jam circa mortem esset.* Ac his esto finis prædictionis ex sudoribus.

Vel post pessima symptomata erumpunt.

CAP. VIII.

De prædictione a vomitibus, & primum de salutaribus.

Quod per vomitus humores expurgentur quandoque bene & quandoque male, idcirco ab ipsis itidem fururos morborum eventus prænosci, constat; a malis quidem, symptomaticis vocatis, morborum longitudinem, vel mortem, & a bonis salutem. Evomunt autem ægroti in morbis acutis, ventriculo, aut copia, aut prava qualitate cibi, aut humoris vitiosi contenti, irritato, aut humore quidem ex partibus circumpositis inflammatis, uti hepar est, exsudante, atque ad excretionem id ipsum membrum movente, aut eodem modo a

Vomitus in morbis acutis unde.

Ppp 3 toto

a) Text. 13. b) Text. 53. c) Text. 327. coll. Prorrh. lib. 1. text. 125. d) Text. 35. coll. Prorrh. lib. 1. text. 74. e) Text. 52. pag. 1222. f) Lib. 1. text. 126. g) Text. 49. pag. 1221.

toto corpore, & venosi generis cacochymia, morbo ineunte, aut per incrementa, propter copiam, aut malignitatem humorum exclusio. Quas excretiones *Symptomaticas*, & malas Medici vocant, quod has raro, aut nunquam salus sequatur, atque non nisi multo tempore, multis laboribus, ac recidivis. Demum in acutis morbis itidem ægroti repente, in statu, aut paulo ante statum, scilicet, signis concocti morbi prægressis, copiosius evomunt, atque hanc vomitionem *criticam* vocant, quod ex natura ipsa, morbum superante, atque corpus expurgante, fiat, atque propterea saluberrima sit, tutoque ac cito morbos judicet, atque solvat. Vomitus vero futuri signa Hippoc. *in tertio Prognosticorum a) text* 35. ita tradidit: *Si cui in febre non exitiosa caput doleat, aut etiam caligent oculi, vel ventriculi huic dolor accesserit, biliosa vomitio imminet; sin rigor præterea apprehenderit, & partes subter hypochondrium algeant, adhuc citius vomitio aderit; si vero bibat, edat hoc tempore, perquam cito vomet.* Et *in* 1. lib. Epid. *b) At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt.* Gal. vero *in lib. de Crisibus* ait, vomituum signa esse oris ventriculi morsum, simul cum dolore capitis, & vertigines obortas tenebricosas cum agitatione labii inferioris, & multo, tenui, sputo ex ore defluente, & non adesse signa hæmorrhagiæ, vel sudoris, aut alvi fluxus, aut copiosioris urinæ, mensium, vel hæmorrhoidarum. Sed Autor *Coac. Præsagiorum c)* tribus tantum signis vomitus nobis innotescere, statuit hisce verbis: *Quibus autem cibi fastidia sunt, & oris ventriculi morsus, & multum salivæ, his vomitus fit.* In phreniticis solam crebram exsputionem vomitum præmonstrare Gal. voluit. At hæc signa nobis ad prænoscendum vomitum sufficiunt, cum de iis superiori libro longe accuratius, & fusius scripserimus. Nunc ad præcipuum institutum nostrum veniamus, quod est in præsenti capite, iis præmissis, ut bonos, utiles, salutaresque vomitus præmonstremus. In corporibus itaque gracilibus ad vomendum promptis

Vomitus futuri signa.

Vomitus bo-

a) Pag. 45. lin. 54. b) Sect. 2. pag. 948. sub finem. c) Text. 142.

ptis, & in æſtate recte corpora per vomitus purgari Hippoc. *a*) docet, & præſertim in affectibus ſupra ſeptum transverſum. Qua ratione in lib. 4. *Aph.* 18. ait: *Dolores ſupra ſeptum transverſum purgatione indigere per ſuperiora ſignificant, & eos, qui loca inferiora moleſtant, per inferiora.* Ex iis vero, quæ per vomitum rejiciuntur, Hippoc. ſpeciatim *in libro ſecundo Prognoſt. b*) *text.* 38. ita habet: *Vomitio autem utiliſſima eſt, quæ pituita ac bile permiſta quam maxime eſt, & non craſſa valde neque multa.* Gal. *in lib.* 4. *Aphor.* ait, bilioſos vomitus a rigore ſubſequi, bonum; quod ardentis febris cauſſa expurgata fiat ſolutio: ex quo non omnes perpetuo boni erunt, ſed ii tantum, qui critice plurimum bilioſorum humorum expurgaverint. At non tantum bilioſi, ſed pituitoſi etiam, ſi critice expurgentur, humores. In pituitoſis enim febribus, pituitoſæ vomitiones merito deſiderantur, ſicuti in ardentibus, bilioſæ. Hipp. *in* 6. *Epid. com.* 1. *text.* 5. *c*) in renum doloribus, cum pituitæ, tum æruginoſi humoris vomitionem laudavit: & Galen. *in* 3. *Aph.* convulſis vomitum æruginoſum profuiſſe, ſcribit, de quo ita habet: *Huic totum eſt inter vomitum corpus convulſum, & ſimul ut vacuata eſt ærugo, protinus febris ipſius, & convulſio ceſſarunt:* & Hippoc. *in lib. de veteri Medicina d*) perbelle hanc bilioſorum commodam purgationem attigit, ita dicens: *Itaque cum amaritudo quædam diffuſa fuerit, quam bilem flavam appellare ſolemus, quales ſtatim anxietates, & æſtus & impotentiæ occupantur, verum ubi liberi fuerimus ab illa, & purgati aut ſponte aut per medicamentum, ſi modo tempeſtive quid ipſorum fiat, manifeſte & a doloribus & a calore liberamur:* & paulo poſt. *e*) *Et quos quidem acuta, acrisque ac æruginoſa bilis affligit, quales mox rabies, & morſus viſcerum ac pectoris, & deſperatio. Non ſedantur autem hæc, priusquam eadem expurgetur & proſternatur, & aliis permiſceatur.* Ex quibus colligimus omnes vomitiones bonas eſſe, ſi per has humores, morborum cauſſæ, probe expurgentur. Dictum eſt alias

ni, utiles & ſalutares quinam

Critici.

a) Lib. 4. Aphor. 4. & 6. *b*) Pag. 41. lin. 3. *c*) Pag. 1146. *d*) Pag. 16. lin. 16. & ſeq. *e*) Ibid. lin. 24.

as has criticas vocari, quarum notas esse, ut concocto morbo appareant, scil. prægressis coctionis signis, ut in diebus decretoriis fiant, morborumque ideæ conveniant, ac omnium maxime, ut morbos symptomataque integre tollant, aut saltem allevent, diminuantque. Quod præceptum recte tradidit Hippoc. *in* 1. *Aph.* 2. dicens: *In turbationibus alvi & vomitibus, quæ sponte fiunt, si qualia oportet, purgentur, confert, & leviter ferunt, sin minus contra fit.* De quibus criticarum excretionum notis Auctor *Coac. præsagiorum a)* ita habet: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur.* Addamus salutares quoque esse, quæ una cum bonis evacuationibus apparent; cujusmodi fuit vomitus biliosus, qui die 14. in *muliere e trimestri fœtu gravida, b)* quæ in littore decumbebat, cum sudore apparuit, quibus integre fuit judicata. Ceterum hi vomitus, qui absque signis perfectæ coctionis fiunt, etsi boni sint, atqve morbum allevent, symptomataque diminuant, tamen salutem nonnisi longo tempore futuram, tum multas recidivas prædicant. Cujusmodi fuit, qui in *Epicratis uxore* quintodecimo die apparuit, de qua Hipp. 1. *Epid.* 3. *c) text.* 26. dixit: *Quintodecimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre. Sub noctem vero febris acuta, urina crassa cum sedimento crasso.* Atque vomitus perniciosi, cujusmodi sunt nigri, synceri, & alii, si in mitiori morbo erumpant, non mortem, sed longitudinem & recidivas præmonstrant, quales in supra dicta ægrota die vigesimo vidit Hipp. de quibus scribit. *Circa diem vigesimum, mane aliquantulum superriguit, comatosa, quiete dormivit, vomuit biliosa, pauca, nigra,* quæ mulier die tantum quadragesimo, alvi fluxione & vomitu bilioso, fuit judicata. Eodem modo *& Cleonactides,* die tantum 80. sanitati restitutus, die 24. pessimos habuit vomitus, de quibus Hippoc. *d) text.* 23. ait: *Circa diem vigesimum quartum*

Qui cum bonis evacuationibus apparent.

a) Text. 77. *b)* Lib. 1. Epid. Ægr. 13. pag. 990. *c)* Ægr. 5. pag. 979. *d)* Lib. 1 Epid. Ægr. 6. pag. 982.

tum extremas manus dolor affecit, vomuit flava, biliosa, subcrebra: & paulo post virulenta. Cuncta remissa sunt. Hi vomitus, cum urinæ aliqualem coctionem ostenderent (quod tenues essent, sed non decolores, quippe boni coloris; quod maximum esse signum in iis, qui humorum copia laborant, ad salutem, docuit Gal. *in* 3. *Epid. com.* 3. *in text.* 5. cum *virginis Abderæ* casum commentaretur) atque cum morbum & symptomata allevarint, merito salutares fuerant judicandi, atque fecisse quidem crisin salutarem, sed imperfectam. Ex quo longo tantum tempore salutem futuram prænuntiarent. Quare in acutis morbis vomitus omnes, morbum allevantes, facientesque, ut ægri morbum facilius ferant, salutares erunt. Sed non boni suapte natura, quales sunt synceri, æruginosi, nigri, fœtidi, virulenti, pauci, versicolores, in morbo mitiori, ac morbo non omnino crudo, morbum sane longum esse, vel exitialem, vel recidivas, laboresque prænuntiant. Hippoc. *in lib.* 6. *Aphor.* 15. ait: *A longo alvi profluvio spontaneus vomitus superveniens morbum solvit.* Et *in* 1. *Epid. a*) Vomitum biliosum in muliere biliosa, cui menses minore quam par est copia fiant, bonum esse statuit. Atque hi vomitus boni, salutaresque, exsistunt.

Qui morbum allevant.

CAP. IX.

De vomitibus exitiosis, mortem præmonstrantibus.

Vomitus mali, exitium præsagientes, apparent in principio morbi, aut paulo post principium, quippe aut nullis signis coctionis, aut obscuris sane observatis. Tunc enim, ut dictum est, natura nihil recte excernit, juxta *b*) illud *decernentia in melius non statim apparent.* Quare vomituum exitialium natura, primum in principio morborum, & a signis cruditatis, nobis innotescet.

Vomitus pravi in principio morborum, & a signis cruditatis innotescunt.

a) An Sect. 2. pag. 949. lin. 3? *b*) Lib. 2. Epidem. sect. 1. pag. 998. sub lit. D.

Ex immodica ipsorum copia prava & nihil juvante.

Secundo immodica ipsorum copia, vires resolvens, pravam excretionem denotabit, ac multa etiam per vomitum excreta, si non juvant in morbo vehementi, exitium prædicent; & certius, si una cum aliis perniciosis signis illuxerint; omniumque certissime, si suapte exitialia sint, cujusmodi porracea, livida, æruginosa, nigra, versicolora, virulenta, fœtida, & meraca: de quibus sigillatim nobis est agendum. Hippocrat. ea descripsit, qualia in *Phrenitico, a*) *muliere, quæ in foro mendacium, b*) & in *filio Hegotoridæ c*) ante mortem fuere observata. Pauca vero per vomitum excerni in morbis acutis, unum quoddam ex signis est, ut Gal. docet *in* 2. *Prorrhet. text.* 47. quæ ex toto pravitatem habent. Nihil etenim eorum, quæ decretoria sunt, exigue secerni convenit; sed quæ ita vacuantur, omnia, duorum alterum subeunt: nam vel, quod non queant tolerari ob copiam, ab affectis effunduntur partibus; vel imbecillitatem ostendunt naturæ, quæ proponit quidem superflua excernere, sed nequit. Ex quibus paucos vomitus unum esse ex judicatoriis non judicantibus liquido constat, perpetuoq; difficilis judicii, & plerumque lethalibus, si præsertim suapte natura ii mali sint, nihilque nedum non juvent, sed quinimo magis lædant, ab ipsisque ægri in deterius abeant. Synceri quoque, seu meri, seu impermisti, in acutis morbis pessimi exsistunt, quod humor syncerus nedum crudus sit, sed incoctilis, quippe qui excludit tum actum coctionis, tum potestatem: Hippoc. *d*) ἄκρητον vocat humorem omnem mistionis expertem, vel omne excrementum fervidum & crudum, quod suo sero dilutum non est. Cujus generatio, vel partis alicujus vitio fit, vel fervore & incendio febrili exhausta aquosa & serosa parte. Hic itaque in acuta febre magnum intus incendium latere ostendit, plerumque a natura nostra invincibile. Cum signis vero aliis malis exitialis hæc vomitio erit. Hinc auctor Prorrh. *e*) *in*

Vomitus pauci in morbis acutis pravi.

Quando lethalis.

a) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 4. pag. 1100. *b*) Ibid. Ægrot. 12. pag. 1080. *c*) Lib. 7. Epidem. text. 61. pag. 1225. *d*) Prognost. pag. 41. lin. 6. *e*) Lib. 1. text. 62.

in 2. Prorrhet. text. 28. ait: *Vomitus synceri, anxiosi, mali.* Et Hippoc. ait: *a*) *Synceriores deteriores.* Sed ipsum audiamus de malis vomitibus ex colore, ita scribentem, *b*) *in text.* 40. *Si vero vomitio fuerit porracea, aut livida, nigra, quicunque ex his fuerit color, malum esse censendum est. Si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum jam est. Ocyssimam vero abolitionem indicat vomitio livida, si grave olet.* Hæc omnia hisce coloribus per vomitum reddita, pessima exsistunt; licet porracea, æruginosa, livida, nigra, fœtida, quandoque critice excerni possint: sed hæc non nisi morbo concocto, scilicet in statu aut decremento redduntur, atque hoc certe habebunt, quod febrem aut integre solvent, aut ipsam & symptomata allevabunt. Sed hoc rarum est, ut hujusmodi excrementa critice excernantur. Quare ut dictum est in vehementi febre continua, nondum coctionis signis conspectis, certissima mortis signa erunt. Sed diversi coloris vomitiones esse suapte natura pejores constat, quod ut Galen. docet, plures diversosque pravos affectus intus affligere denotent, ex quo Auctor Prorrhet. *c*) *in* 2. *lib. text.* 25. ait: *Vomitus cum varietate mali sunt, tum alias, tum si propius inter se prodeant.* Id est, sicuti Galen. habet, non multo post sese consequantur. Virulenti quoque sive æruginosi eadem sane ratione in acutis morbis exitiales exsistunt, omniumque maxime in phreniticis, quod signent cerebrum inflammatione ex bile usta, nempe mortifera, laborare. De iis Hippocr. merito 1. *Epid. d*) *com.* 2. *text.* 54. dixit: *Phreniticis convulsiones, sed virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quæ in *phrenitico* prima die fuisse reddita, *in lib.* 3. *e*) *comm.* 3. *text.* 75. scripsit. De quo itidem ait: *Phreniticus primo die, quo decubuit, virulenta vomuit, & multa & tenuia, febris horrida.* A malis etiam exitialibusque signis æruginosos vomitus, quos & virulentos dici posse putamus, conspici & apparere, certam salutis desperationem significare affirma-

Vomitus quinam mali ex colore judicantur.

Quinam lethales.

Virulenti sive æruginosi.

a) Prognost. pag. 41. lin. 6. *b*) Loco lit. f. citato. *c*) Lib. 1. text. 60.
d) Text. 2. p. 948. lit. H. *e*) Epid. p. 1100. Ægr. 4.

firmamus; quando ubi ſigna lethalia, prodant ſe & alia lethalia, omnino deſperandum. Hujusmodi vomitus cum capitis doloribus, vigiliis, aut ſurditatibus, quæ ſigna inflammationem capitis teſtantur, vehementem inſaniam ſignificare, ita auctor *Prorrhetic. a*) expreſſit: *Qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito hi vehementer inſaniunt.* Ex quibus colligamus, hos vomitus in phreniticis tria oſtendere, primo morbi exitioſi celeritatem, inſaniam, melancholiam cum ferocitate, cum ex hoc humore ferinæ deſipientiæ concitentur; atque demum mortem cum convulſione. Cum ut alias docuimus, harum deſipientiarum, propter inſignem ſiccitatem, ab inſigni calore, proprium ſit, ut in tremores & convulſiones deſinant. His non videntur fœtidæ vomitiones minus periculum ſignificare, mortemque certiſſimam, ſuapte natura peſſimæ, ſi grave oleant. Hippoc. propterea dixit: *b*) *Ocyſſimam abolitionem ſeu mortem indicare vomitionem lividam, ſi grave oleat. Atque omnes ſubputres ac fœtidi odores in omnibus vomitionibus mali ſunt. Mulier, c*) quæ in *foro mendacium* decumbebat, ante mortem vomuit nigra, graveolentia. Bilioſæ vero ſcilicet flavæ, croceæ, porraceæ omnes vomitiones cum malis ſignis, aut quæ mala ſeqvuntur, peſſimæ ſunt, exitialesque, a quibus ægri læduntur, atque in deterius abeunt; eæ judicatorium, non judicans, judicii difficilis, atque hæ læthale judicium oſtendunt, eoque certius exitium oſtendent, ſi ſuapte natura malignæ ſint. De iis auctor *Prorrheticor. d*) *in* 2. *Prorrhet. text.* 28. ita habet: *Vomitiones ſinceræ, implacidæ, malæ &c. e*) *Nigra revomentes, cibos faſtidentes, deliros, in pube parum dolentes, quibus oculus ferox clauſusque, purgare non oportet, perniciosum enim.* Et paulo poſt: *f*) *text.* 36. *Si vomitus exigui bilioſique fuerint, malum, tum alias, tum ſi ægroti ſupervigilaverint; narisque in iis ſtillans, malum.* Cujusmodi

Quid in Phreniticis ſignificant

Vomitiones fetidæ graveolentes peſſimæ.

Bilioſæ flavæ, croceæ porraceæ cum malis ſignis exitiales.

a) Lib. 1. text. 10. *b*) Prognoſt. pag. 41. lin. 10. *c*) Lib. 3. Epid. Ægrot. 12. pag. 1080. *d*) Lib. 1. text. 62. *e*) Ibidem text. 71. *f*) Ibid. text. 79.

di vidit Hippoc. *in muliere*, quæ in *foro mendacium* decumbebat. De qua *a*) text. 47. dixit: *Duodecimo vomuit multa nigra, fœtida, ſingultus multus, ſitis laborioſa: & decimotertio nigra virulenta vomuit, rigor, circa meridiem muta.* Demum vomitiones omnes non juvantes malæ ſunt, peſſimæ, quæ ægrotos in deterius mutant, tametſi ſuapte natura malignæ non ſint. De quibus in præcitata *muliere* ita habet: *octava circa meridiem calor rediit, ſitibunda, comatoſa, faſtidioſa, vomuit bilioſa pauca ſubflava, nocte graviter ſe habuit, nihil quievit, multum affatim inſcia minxit.* Debebat enim a bilioſa vomitione, ſi bona fuiſſet, quieſcere, meliusqve ſe habere; veluti etiam a vomitu noni diei decimo febris cum malis ſignis fuit exacerbata, atque itidem a vomitu virulento & bilioſo, quem die undecimo habuit, riguit, extrema frixerunt & poſtea ſudavit frigidum, atque cum tunc multum etiam vomuerit, noctem tamen gravem habuit. Qui omnes vomitus lethales fuerant; tum quod in vehementi morbo apparuerint; tum quod ſigna alia mala una illuxerint; tum etiam quod ipſa ægrota mulier in deterius fuerit mutata, quod eſt omnium excretionum non conferentium & peſſimarum ſignum proprium. In vulneratis qvoqve capite vomitus bilioſi mali exſiſtunt, ex ipſo Hipp. qui *in lib. 6. Aph. text.* 50. ita habet: *Quibuscunque præciditur cerebrum, his neceſſe eſt febrem, & bilis vomitum ſupervenire.* Perniciosiſſimos qvoqve eſſe vomitus in ileo, *in lib.* 7. *Aph.* 10. ita legitur: *Ab ileo vomitus, ſingultus, deſipientia, vel convulſio, malum.* Galenus vero *in Comm.* ait: *In ileis nihil deſcendit ad inferiora, & hoc eſt proprium inſeparabile paſſionis. Vomitus autem non ſemper adeſt, ſed quando exitiales ſunt, & ſi vehementius diſtorqueantur, ſtercus eis adſcendit, atque ſingultiunt.* Et *in lib. 6. de locis Affect. cap.* 2. Nullum, qui ſtercus vomuerit, fuiſſe ſalvatum memoriæ prodidit. Atqve hæ ſunt vomitiones, in acutis morbis ſuſpectæ, qvippe immoderatæ, paucæ, flavæ, rubræ, porraceæ, æruginoſæ, lividæ, nigræ, graveolentes, ſyn-

Bilioſæ in capitis vulneribus malæ.

Qqq 3

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 12. pag. 1080.

ſynceræ, diverſicolores, quæ in morborum principiis, minimeque coctionis ſignis antegreſſis, apparent, & plerumque exitiales; quod ſi vehemens ſit morbus, aliaque mala ſigna illuceant, aut præceſſerint, aut ſubſequantur, procul dubio interitum præmonſtrabunt, eæque præſertim, quæ nedum ægrotos nihil juvarunt, at quinimo in deterius, ut dictum eſt, ipſos mutarunt.

CAP. X.

De alvi dejectionibus, & primo de iis, quæ ſalutem prænuntiant.

De alvi itidem dejectionibus, cum bonis tam malis, quippe ægrotis ſalutem atque exitium præmonſtrantibus, acturi, a ſalutaribus exordiamur. Quarum nomine bonas omnes alvi dejectiones intelligimus, quibus Medici ſalutem in ægrotis futuram conjiciunt. Harum itaque natura, vel bona vel mala ſit, nobis primo ex coctione & cruditate eluceſcet; ſecundo ex tempore, in quo apparent; tertio ex ipſarum ſubſtantia; quarto ex copia, & paucitate; quinto ex tempore, quo perſeverant, aut ceſſant; ſexto ab utilitate & facili tolerantia; demum a ſignis, aut bonis, aut malis, a quibus capiunt certitudinem.

Alvi dejectiones quænam bonæ.

At de bonis modo agamus, quæ bifariam ſalutem indicare poſſunt, uno modo coctionis ratione, quatenus indicant ſanitatem cum ventris inferioris, quo Galen. *in* 2. *Prognoſtic. com.* 13. ſtomachum inteſtinaque intelligit, tum etiam aliarum proximarum partium, veluti jecoris, & lienis: optimam enim dejectionem, quæ eſt, ex Hippocrate *in* 2. *Prognoſt. a*) 13. *mollis, conſtansque, eoque tempore ſecreta, quo ſecundum valetudinem aſſuevit, atque copia ex ratione ingeſti cibi,* Hippocrat. *ſignificare ventrem inferiorem recte valere,* ſtatuit. Altero modo humorum ex viſceribus, in ipſum ventrem decumbentium, ratione; quomodo Galen. ait, optimam dejectionem nedum indicare ventrem inferiorem recte valere, ſed nihil ex hepate aut liene in

Bifariam ſalutem indicare poſſunt.

a) Pag. 39. lin. 54.

in ipſum decumbere, quod exinde decumbentibus humoribus coctionis optimæ cum color, tum ſubſtantia vitietur. Utroque modo Medici ex dejectione perſcrutantur: primo in morbis ventriculi, inteſtinorum: quorum ſtatum primario fæces, ſeu dejectiones, ſignificare, Galen. *in* 1. *lib. de Criſibus cap.* 7. tradidit: ex optima dejectione, quæ, uti dictum eſt, & mollis excernitur, conſtans, eo tempore, quo ſecunda valetudine aſſuevit, ea copia, quæ cibis ingeſtis reſpondet, atque, ut addidit Galen. colore ſubrufa ſit, neque admodum graveoleat. Quæ vero vel hisce omnibus, aut aliquibus, notis caret, mala erit; quippe quæ aut dura, aſpera, liqvida, coloratior, copioſior, aut paucior, quam ex ingeſtis cibis par eſt, inæqualis, graveolens, aut ſpumans, aut quæ neque tempore excernatur, quo ſecunda valetudine aſſuevit. Ceterum ſi ægroti ad ſalutem tendant, ab eo ſtatu in optimum (quem concoctionem appellant) permutatur. Ex quo merito Hippoc. *in eodem lib.* *a*) *text.* 17. dixit: *Corpulenta reddatur dejectio morbo eunte in judicationem.* Et *in lib.* 2. *Aphor.* 14. *In profluviis alvi mutationes excrementorum juvant, niſi mala mutatio fiat.* Ex humorum vero, ad ventrem decumbentium, excretione longe certius eventus morborum perſcrutamur. Quos affectus Hippoc. vocat, abſceſſus, dyſenterias, tenesmodes, alvi fluxiones, alvi turbationes. De his *in* 1. *Epidem.* *b*) *comment.* 1. *text.* 33. *Plurimis erat alvus turbata, ſine moleſtia tamen, & prope nihil offendebat.* Et poſtea: *c*) *Erant qui ſexto die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio profuit per veſicam, vel turbata alvus.* De dyſenteriis etiam: *d*) *Senioribus vero ad morbos regios, aut turbatas alvos, aut dyſenterias res devenit, ut Bioni, qui apud Silenum decumbebat, &c.* *e*) *At multi alii, qui judicati erant, ad dyſenteriam deveniebant, ut Xenophanes & Critias.* Et in eo ſtatu peſtilenti quosdam ſervatos, ita dixit: *f*) *At vero in hoc ſtatu*

a) Prognoſt. pag. 40. lin. 8. *b*) Sect. 1. pag. 940. lin. 4. *c*) Sect. 2. pag 951. lit. F. *d*) Ibid. ſub lit. G. *e*) Ibid. pag. 953. lit. D. *f*) Ibid. p. 955. lit. E.

ſtatu, quatuor his præcipue ſignis, ſervabantur. Quibus enim aut ex naribus probe ſanguis erupiſſet; aut qui per veſicam urinas multas, & multo bonoque præditas ſedimento, reddidiſſet; aut per ventrem turbida, bilioſa, tempeſtive; aut qui in dyſenteriam incidiſſent. Quare multi ſunt, qui alvi turbationibus, aut pituitoſis, aut bilioſis, aut dyſentericis, fuere judicati. De *Clazomenio* Hippoc. ſcribit *in Epidem.**) *comment.* 3. *text.* 57. *Die trigeſimo venter fluebat multis aquoſis excrementis, ac qualia eſſe in dyſenteria ſolent.* Et de illo, qui in *Dealcis* horto: *a*) *Quadrageſimo alvus pituitoſa, alba, ſubcrebra dejecit, multum toto corpore ſudavit.* Et de Heropyto: *b*) *Circa diem centeſimum alvus fuit turbata multis bilioſis, durabantque diu multa talia, deinde dyſenterica cum dolore.* Ceterum cognoſcemus has, ſimulque alias optimas criticasque eſſe purgationes, quod una cum ſignis manifeſtæ coctionis, in die decretorio, in morbi vigore ſeu ſtatu, apparere incipiant, vel ſint liquidæ, flavæ croceæ, rufæ, lividæ nigræ. Hæ in principio morbi, absque ſignis coctionis erumpentes, exitiales ſunt, cum ſignis vero coctionis, criticæ ac ſalutares exſiſtunt. Galen. *in lib.* 4. *Aphoriſm.* 21. in quadam longa peſtilentia ſcribit, ſe vidiſſe dejectiones liquidas primo flavas, rufas, mox nigras, veluti ſangvinis fœcem, tam in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis ſervandis: in his, ait, has dejectiones ad morbos in vigore conſiſtentes, ſæpius natura ſuperfluitates expurgante, ſecutas eſſe, atque in illis in principio aut incremento. De quibus in ſequentis aphoriſmi commentario ita habet: *Quando igitur poſt morbi coctionem aliquis humor vitioſus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atra bilis & alius omnis humor hujusmodi, ubi ſigna coctionis in morbi proceſſu apparuerint, bonam ſignificant evacuationem: Si vero aliter excernatur, ſine ſignis coctionis, exitialis eſt caſus. Cujusque itaque coloris, licet eo pernicioſæ videantur, cum ſignis coctionis, in ſtatu, critice apparent, ſalu-*

Criticæ quomodo cognoſcuntur.

*) Lib. 1. Epid. Ægr. 10. p. 985. *a*) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. p. 1066. *b*) Ibid. Ægr. 9. p. 1106.

lutem prænuntiant. Quod ab Hippocrate didicit, qui idem *in lib.* 4. *Aphor.* 47. hisce verbis expressit, dicens: *Excretiones in febribus non intermittentibus lividæ, cruentæ, fœtidæ & biliosæ, omnes malæ: & si bene exeunt sive per alvi excretionem, sive per urinas, bonæ.* De quibus Auctor *Coac. præsag.* c) ita habet: *Qui comate pressi, fracti, obsurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat.* Ex quantitate quoque copiosiores, quæ diu durant. Proinde Hippoc. *in Epid.* d) scribit, ad dysenterias, turbatas alvos, multos devenisse, ipsisque judicatos fuisse. Sic *Heropytus* e) fuit judicatus, de quo merito dixit: *Circa centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia dysenterica cum dolore, reliqua levia.* Quinimo plures cognovi, qui biliosis, porraceis, ac croceis dejectionibus, cum urinis concoctis, paulatim, assidue, multos dies, dejicientes fuere servati. Hæque dejectiones in salutaribus morbis, in quibus nulla perniciosa signa apparent, plerumque una cum hæmorrhagia bona, aut copioso bono sudore, aut aliquo alio simili signo, apparent: duo vero signa Hippoc. *in* 1. *Aphor.* 2. tradidit, quibus bonas Medici cognoscunt dejectiones, nimirum, quæ vacuationis ratione considerantur, atque utiles sunt, quippe *si ægroti has facile ferant, & ipsis recte conferant.* Ex quo optimæ aut febres, symptomataque integre solvunt, aut allevant. De quibus Hippocr. *in* 4. *Aphor.* 28. *Quibus biliosæ dejectiones, superveniente surditate cessat, & quibus surditas, supervenientibus biliosis dejectionibus cessat.* Et: f) *Lippientem alvi profluvio corripi, bonum.* Et: g) *Lienosis difficultas intestinorum superveniens, bonum.* Et *in libro septimo, Aph.* 29. *Si a Leucophlegmatia detento fortis diarrhœa superveniat, morbum solvit.* Sed hæc ad cognoscendas optimas salutaresque alvi dejectiones dicta sufficiant. Nunc de malis agamus.

Dejectiones bonæ unde cognoscuntur.

c) Text. 182. d) Lib. 1. sect. 2. pag. 953. lit. D. e) Lib. 3. Epid. Ægr. 9. p. 1106. f) Lib. 6. Aph. 17. g) Ibid. Aph. 48.

CAP. XI.

De malis alvi dejectionibus, quæ exitium ægrotis prænuntiant.

Alvi dejectiones malæ unde cognoſcuntur.

Alvi quoque malæ exitialesque dejectiones, ægris exitium præmonſtrantes penes ſuam ſubſtantiam, quantitatem, colorem, odorem, modum excretionis, tempus in quo apparent, mutationem, ſigna alia antegreſſa, aut una conſpecta, aut dejectiones ſecuta, atque demum ægrotantium tolerantiam atque utilitatem, cognoſcentur. Penes enim *ſubſtantiam* complures dejectionum differentiæ exſiſtunt, quippe duræ, aſperæ, liquidæ, viſcoſæ, aquoſæ, pingues, ſpumantes, miſtæ cum ſuo ichore, & ſyncerae, atque colliquativæ vocatæ. Penes *quantitatem,* immoderate fluentes, pauciores, ſtatim ceſſantes, ſuppreſſæ. Penes *colorem* albæ, bilioſæ, flavæ, croceæ, rufæ, virides, porraceæ, lividæ, cruentæ, nigræ, verſicolores. Penes *odorem,* admodum fœtentes, & non ita fœtentes. Penes *modum excretionis,* ſunt lientericæ, diarrhœæ, dyſenteriæ, teneſmi: & juxta *tempus* in quo apparent, quædam in principio, nullis manifeſte coctionis ſignis conſpectis, quædam in augmento. Penes *mutationem* quoque ipſarum, quæ mutantur in deterius, ſubſtantia, quantitate, colore, & odore. Ex *ſignis* vero *malis* aut antegreſſis, aut una cum ipſis, aut poſtea apparentibus, dejectiones lethales dignoſcantur. Demum penes *tolerantiam* eæ malæ dicentur, quas ægri difficulter ferunt, nihilque juvantur, aut ab ipſis in deterius repunt. Itaque ut ex ipſis certum futuri eventus judicium prænoſcendi fiat, merito de iis ſingulis differentiis accuratius agendum duximus, a duris aſperisque, mollibus, & liquidis inchoantes. De duris Auctor Prorrheticorum *in* 1. *Prorrh. a*) 6. ita habet: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in ſpiras circumducta ad neceſſitatem laxaverit, & per nares eruptio fiat, malum.* Galen. σπυραθώδη, id eſt, in ſpiras voluta alvi excrementa, ait, fieri, & quod pluſculo tempore retineantur, & propter copiam igneæ, caliditatis, quæ, ſi etiam nigra ſpectentur, flagrantem ac arden-

Ab harum ſubſtantia ſi duræ.

a) Text. 41.

dentem, circa medium corporis, affectionem esse declarant, quod maligni morbi est signum, qui si vehemens quoque sit, aliudque illuxerit ex pravis signis, exitiales proculdubio fæces erunt. Liquidæ vero aliquando ex humido temperamento, ætate puerili, humida constitutione temporis, cibis humidis aut stomachi cruditate, aut, ut Gal. vult, ubi humidum alimentum ex ventriculo ad jecur non deducitur, aut quoties ex jecore vel liene aliquid in ventrem liquidum defluxerit, seu ubi jecur, aut lien, aut totum corpus per jecur expurgatur. Ex liquidis *aquosam* Hippoc. *) esse malam statuit, quod, ut Galen. ait, hujusmodi dejectio cruditatis sit signum. Hæ dejectiones perpetuo malæ sunt, lethalesque in biliosis vehementibusque morbis, si una urinæ non bonæ appareant; veluti in mitioribus morbis, in quibus nullum perniciosum signum illuxerit, crudorum humorum multitudinem tantum significant, non nisi longo tempore a natura alterandam. Pingues vero, sive opimæ dejectiones in acutis morbis, ut Galen. docet, in 2. *Prognost. tex.* 22. dejiciuntur, quoties pingvedo ab igneo calore absumitur; at ubi etiam viscosæ sint, significant, nedum pingvedinem colliquari, sed etiam animalis solidas partes; hisce tabescentibus redduntur pingves, viscosæ, albæ, paucæ & graveolentes, quibus notis ab his, quæ a cibis tales egeruntur, distingvuntur: hæ enim copiosiores sunt atque non semper albæ; a colliquatione factæ sunt albæ, aliquando subcroceæ, paucæ, graveolentes, quippe pingues, viscidæ, paucæ, albæ, aut subcroceæ, graveolentes, quibus notis distingvuntur a cibis pingvibus & lentis factæ, & a pituitosis multo calore viscidæ redditæ: graveolentia enim colliquationis signum esse, Gal. docuit. De quibus Hipp. *in eodem lib. Prognostic.* a) *Si exigua, glutinosa, candida, subcrocea, levisque sit, mala est.* Hæ vero perpetuo malæ existunt, cum pessimum sit, partes corporis contabescere, pingvedinemque profundi, quæ in acutis morbis magni incendii sunt indicia, & certi exitii, si aliquid ex pravis signis illu-

Si liquidæ.

Pingues sive opimæ.

* Prognost. pag. 40. lin. 12. a) Id. lin. 14.

illuxerit, atque ut dictum est, si morbus magnus vehemensque fuerit; veluti in mitiori morbo longitudinem pro exitio præmonstrabunt. Cujusmodi in eo, qui in *Dealcis horto* decumbebat, Hipp. vidit, de quo ait: *a*) *Sexto fuisse nigras, pingues spumosas, viscosas, graveolentes*, qui die tantum quadragesimo fuit judicatus. Sed has non a colliquatione solidarum partium factas fuisse, sed a pingvedine, & ab humoribus viscidis putrefactis, quando eæ multæ fuerint. Quæ vero etiam solida partium substantia tabescente fiunt, prorsus exitiales exsistunt, atque hæ syncerae etiam sive meræ rejiciuntur. Quas Hipp. *b*) de *Sileno* locutus, ita meminit: *Quinto die dejectiones fuisse meras, biliosas, leves,*
Si sinceræ. *perquam pingues.* Sinceræ quoque dejectiones in morbis acutis merito damnantur, quod intus vehementissimum calorem, quo humorum ichores exhauriuntur, & consumuntur, vigere, *Galeno* auctore, indicent. Ex qvo Auctor *Prorrheticorum c*) *in* 3. *Prorrhet.* 16. merito dixit: *Dejectiones in synceras seu meras desinentes, malum exacerbare*; ac ut Gal. placuit, pejorem morbum reddere, quales habuit *Silenus d*) quinta die, *uxor Phylini e*) sexta, *Euryanactis filia f*) duodecima, *uxor Hermoptolemi g*) qvinta, *Parius h*)
Si spumosæ. septima, *Pythion i*) atqve alii. Eodem modo damnantur spumosæ, quod hæ aut caloris incendium, quo excrementa fervescentia spumam contrahunt, uti in lebete præ copia caloris fit, indicent, aut flatuosum spiritum humori commistum, ut in spumis maris, incurrentibus ventis, spectatur; illæ caloris colliquantis corpus, & hæ inæqvalis perturbationis sunt effectus, ex qvo Auctor Prorrheticor. *k*) *in* 2. *Prorrhet. text.* 19. admodum spumosas alvi dejectiones malas vocat, & merito, quod aut colliquationem, aut inæqva-

a) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 3. pag. 1066. *b*) Lib. 1. Epidem. Ægrot. 2. pag. 969. *c*) Lib. 1. text. 111. *d*) Vide ejus historiam lib. 1. Epid. Ægrot. 2. pag. 969. *e*) Ibid. Ægrot. 4. pag. 976. *f*) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 6. pag. 1073. *g*) Lib. 7. Epidem. text. 13. pag. 1212. *h*) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 1. pag. 1093. *i*) Ibid. Ægr. 3. pag. 1098. *k*) Lib. 1. text. 53.

æqualitatem ſignificent. Pejores vero ſunt, quæ caloris incendium colliquans denotant: has cognoſces ex acuta febre, atque ab excrementis calidioribus ſpumoſis redditis, atque etiam quod ſynceræ ſpectentur. De quibus legitur in Prorrhet. *a*) *In bilioſis ſynceriſque dejectionibus ſpumoſa efflorescentia, mala*, &c. *b*) *Dejectiones, in ſpumoſas ſyncerasque deſinentes exacerbant*, ſeu morbum, ut ait Gal. pejorem reddunt: *& c*) *in* 2. *libro: In acutis bilioſis ſpumoſæ, malæ:* & in *Coacis præſagiis d*) recte hæc ita exprimuntur: *In acutis ſpumans dejectio valde bilioſa, malum.* Et poſtea: *e*) *Quæ in ſpumoſas, meracas, deſinunt dejectiones, graviorem morbum commovent.* Quæ etiam ſpumoſæ ex ſpiritus flatuoſi commiſtione fiunt, malæ exiſtunt, quod in excrementis cruditatem præmonſtrent. Ex quantitate itidem tum immoderatæ, tum paucæ damnantur: eæ enim vires reſolvunt, naturamque proſternunt, ut *in ſecundo Prognoſticorum f*) Hippocrat. ita habet: *At ſi univerſim & ſæpe dejiciatur, periculum defectionis animæ imminet.* Quod & Auctor *Coacorum præſag. g*) ita expreſſit: *Liquida dejectio & confertim ſimul effluens, & paulatim, mala; altera enim vigilias, & altera exſolutionem, invehit.* Hinc in Aphoriſmis *h*) ſcriptum eſt: *A ſuperflua purgatione convulſio, aut ſingultus ſuperveniens, malum.* Paucas itidem, ut alias a nobis demonſtratum eſt, omnes excretiones inutiles eſſe, tum quod vel non ſufficiant ad morbi cauſſam tollendam, multitudinemque humorum notent, in vehementi morbo plerumque lethalem; aut quod virtutem prælangvidam ſignificent, quæ noxios humores excernere tentaverit, & non potuerit: atque hoc eſt, quod in peſtilenti prima conſtitutione Hippocr. obſervavit, de quo in 1. *Epid. i*) *comment.* 2. *text.* ita habet: *His ſuccedebant abſceſſus*, id eſt, dejectiones ex Galeno, *aut majores, quam, ut ferri poſſent, aut minores, quam ut prodeſſent quicquam. Sed ſtatim redierunt,* &

Ex quantitate ſi immoderatæ.

Si pauciores.

a) Lib. 1. text. 21. *b*) Ibid. text. 50. *c*) Ibid. text. 53. *d*) Text. 602. *e*) Text. 613. *f*) Pag. 40. lin. 4. *g*) Text. 609. *h*) Lib. 5. Aph. 4. *i*) Sect. 2. p. 946. ſub lit. G.

& deteriores evaſerunt. Tertio, ut dictum eſt, qui ſtatim, ubi cœperint, deſierunt, pravæ ſunt, & in acutis morbis exitiales. De his Hippocr. in *Epidemiis a*) *text.* 57. *Ventres etſi forte humecti eſſent, ſtatim maligno modo ſiſtebantur:* & enumerans ſymptomata & ſigna ardentium, quæ exitium ſtatim principio annuntiabant, ait: *b*) *alvi ſiſtebantur.* Hinc Diarrhœas ac dyſenterias ſupprimi, non eſt tutum. Alio enim pravi humores converſi noxas eximias inferre ſolent, atque in acutis morbis mortem. Quod Auctor *Coacorum præſagiorum c*) nos monuit *in* 6. *Coac. præſag. ſect.* 2. *text.* 41. dicens: *Dyſenteria ſubrubra, limoſa, larga excrementa alvi flammeis valde rubicundis coloribus ſoluta, inſaniæ timorem in-*

Ex colore. *ducunt.* Atque ita ex quantitate malas alvi dejectiones cognoſcemus; veluti ex colore, albæ, bilioſæ, flavæ, croceæ, ſeu vitellinæ vocatæ, ruſæ, cruentæ, aquoſæ, virides, æruginoſæ, lividæ, nigræ, atque multorum colorum verſicolores vocatæ, in acutis morbis pravæ omnes, ni critice fuerint excretæ, uti ſuperiori capite docuimus, exſiſtunt.

Si Albæ. Albæ enim dejectiones fiunt, aut ex cibis ingeſtis, quippe pane puro, lacte, ptiſana, lupinis, alica, amygdalis, galacte & aliis; aut, ut Galen. docet *in* 1. *Prorrh. comment.* 13. *& in* 2. *Prognoſt. comment.* 17. 19. cum bilis nullo modo pervenit ad inteſtina, atque hoc aut obſtructo canale, per quam a veſica fellis ad inteſtina fertur, ut in arquatis; aut ſurſum una cum ſangvine in caput inflammatum attracta, ubi hepatis ſuperior pars inflammata ſangvinem una cum bile ſurſum rapit; aut denique a colliquatione pingvedinis mollis & recentis. At hæ paucæ, viſcidæ & valde fœtidæ exſiſtunt. Omnes eæ, exceptis quæ a cibis albeſcunt, in acutis morbis non parum damnantur, omniumque maxime, quæ cerebro inflammato, albæ egeruntur, de quibus *in Prorrhet. d*) *In phreniticis alba dejectio, malum, ut Archecrati:* &: *e*) *In acutis bilioſis albicantes ſpumoſæ & perícholæ dejectiones, malæ.* Malas eſſe in acutis bilioſis, ait Galen.

quod

a) Ibid. pag. 948. lin. 3. *b*) Ibid. pag. 954. lit. F. *c*) Text. 624.
d) Lib. 1. text. 13. *e*) Ibid. text. 53.

quod ſint præter naturam, cum bilioſa excrementa in hominibus bilioſis, & bilioſis morbis, quandam habeant cognationem, ideoque pravæ; aut quod propter canalis ad ventrem, per quem bilis fertur, obſtructionem, quæ affectum plerumque, vel etiam in non febrientibus, lethalem facit. De quo *in* 1. *Coac. præſag. a*) *text.* 28. legitur: *Regio morbo admodum fœdati moriuntur, & his alba dejectio procedit,* aut propter cerebri, vel jecoris partium ſuperiorum, convexarum, incendium, quod peſſimum eſt, quod totus impetus ad viſcera illa raptus maxime lædat. Non minus malum ſignificare albas, paucas, viſcidas, male olentes, nuperrime oſtendimus, quod malignam colliquationem, teſte Galeno, denotent. Flavæ itidem bilioſæ, acres, croceæ ſeu vitellinæ, virides, malæ ſunt, ni critice corpus expurgent; croceæ pejores, æruginoſæ, viridesqve, qvod majus incendium caloris intus urere præmonſtrent. Omnes vero bilioſæ, non critice factæ, malæ, quod vel exitium, quippe in acutis morbis, vel longitudinem, recidivas, ac ſummos labores in mitioribus morbis præmonſtrent. De qvibus *in Coac. præſag. b*) ſcilicet *in* 2. *lib. text.* 5. *Quibus bilioſa eſt circa ſtomachi os mordicatio & amaror, malum:* qvod multitudinem notet tum inteſtina, tum os ventris occupantem. Et Hippoc. in 4. *Aboriſm.* 47. omnes excretiones bilioſas damnavit. Hujusmodi dejectiones, crudo exſiſtente morbo, in ardentibus febribus, dyſenterico ac teneſmodis modo, mordentes, plerumque exitiales eſſe cognovi, in multisque obſervavi, qvi omnes obierunt, etſi longius laborarint. Quod proximo anno nimis appoſite in *Guadignina, mea cariſſima uxore,* expertus ſum, qvam ardente febre, cum diarrhœa, bilioſa, dyſenterica, die decimoſeptimo morbi illius, magno ſane dolore, & incredibili afflictione, miſere interemptam, vidi. Quod divinus Hippoc. *in* 1. *Epidem. com.* 1. *c*) *text.* 25. ad ungvem in multis obſervavit. De quibus ita habet: *Alvi turbatæ erant bilioſis, paucis, meris, tenuibus, mordacibusque, & frequenter deſi-*

Si flavæ bilioſæ.

a) Text. 36. in fine. b) Text. 43. c) Pag. 940. lit. G.

desidebant: Et postea: *a) text.* 30. *Æstate jam & Autumno, Lienteriæ, & dysenteriæ, tenesini, alvi fluxiones biliosæ, tenues, mordaces, multæ, crudæ & mordaces, nonnullis etiam aquosæ,* &c. *b) Ventres omnibus turbati erat & pravi, ac multo his pessimi:* Et paulo post: *c) Quæ hos infestabant, hæc erant: dysenteriæ, tenesmi, lienteriæ & fluxiones alvi.* Quales in *filia Euryanactis d)* duodecima die vidit Hippoc. de qua ita habet: *Duodecimo alvus turbata fuit biliosis excrementis, paucis, meris, tenüibus, mordacibus, crebro desidebat.* Rubras vero & cruentas non minus malas esse Hippoc. notavit, *e) text.* 35. dicens: *At valde aquosum, aut album, aut viride, aut vehementer rubrum, aut spumans dejici, hæc omnia mala.* De quibus Auctor *Prorrheticorum, f)* ait: *Ventris valde rubens profluvies, mala in omnibus morbis: & in lib.* 3. *g)* damnat *impense rubras,* idemque *in Coacis præsagiis h)* scriptum est, qvippe: *Malum vero, ventris valde rubens profluvies, eoque magis, si hepatis vitio, ut in hepaticis fit, tales dejiciuntur;* ab his criticas juvantes excipimus. Virides qvoqve porraceæ pessimæ sunt, nimirum, qvæ vi morbi fiunt, nimirum qvæ ab æruginosa bile, incendio caloris, ut docet Galen. *in primo de Crisibus cap.* 11. genita, excernuntur. Lividas qvoqve Hippoc. *in* 2. *Prognost. i) text.* 32. & *in lib.* 4. *Aphorismorum, k)* in febribus continuis pravas exitialesque esse, expressit. Has Galen. partium infernarum validum frigus ac veluti mortificationem præmonstrare ait. His non minus pravæ nigræ exsistunt, ut sunt, aut sangvinis limus, aut atra bilis; in acutis morbis nigras dejectiones, atram bilem, vel sangvinem ustum significare, Galen. tradidit. Addamus, vel sangvinis fœcem seu limum, qvem non vere, teste Galeno *in lib.* 4. *Aphor.* atram bilem, sed sangvinem melancholicum appellant, qvi humor, si putrescat

Si rubræ & cruentæ.

Si virides porraceæ.

Si viridæ

Si nigræ.

a) Sect. 2. p. 943. lit. E. b) Ib. p. 945. inter lit. E. & F. c) Ib. p. 946. inter G. & H. d) Lib. 3. Epid. Ægr. 6. p. 1073. e) Progn. p. 40. lin. 12. f) Lib. 1. text. 2. g) Ib. text. 127. h) Text. 330. 611. 613. 632. i) Pag. 40. lin. 16. k) Aph. 47.

ſcat, fit melancholia, quam atram bilem appellamus: uſta vero & nigra fit flava bile peruſta, quæ prius mutatur, calore inurente, in æruginoſam, & poſtea in nigram: de nigris dejectionibus a ſanguine melancholico Hipp. *in lib.4. Aphor. a)* dixit: *Dejectiones nigræ, qualis eſt ſanguinis niger, ſponte venientes, ſive cum febre, ſive ſine febre, peſſimæ.* Has Gal. ait *in commento* notare lienis maximam debilitatem, & hepatis etiam, generantis plurimum craſſi hujus atque melancholici ſanguinis: quare eæ dejectiones in acutis morbis lethales merito ſunt: non enim a natura hic humor, niſi longo tempore, concoqui & ſuperari poteſt. Plurimas vero hujusmodi dejectiones in peſtilenti ſtatu Gal. vidit, quæ non magis in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis ſalvandis apparebant, illis tamen vel in principio, vel in incremento morborum conſpiciebantur. Superiori capite nos oſtendimus, in ſtatu poſt perfectam coctionem aliquando utiliter conſpici has nigras dejectiones, quæ, crudo exſiſtente morbo, ſignis coctionis minime antegreſſis, perpetuo lethales exſiſtunt: tunc enim temporis magnam viſceris læſionem præmonſtrare Gal. etiam meminit: *b) Quibuscunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigræ bilis, ſive uti ſangvis niger deſuper exierit, poſtridie moriuntur.* Verſicolores quoque dejectiones omnes malas eſſe Gal. docet; quoniam multas adeſſe in corporibus affectiones ſignificant, quas natura ut ſuperet, eget longo tempore, quod ab acutis magnisque morbis, vires cito exſolventibus, non conceditur. Merito itaque Hippoc. *in eodem libro Prognoſt. c) text.* 26. de his dixit: *Si vero verſicolores ſint, diuturniores quidem ſed nihilominus exitiales ſunt.* Eo vero has fore exitialiores *in lib.* 4. *Aphor.* 21. docuit, quo colores magis pravos plures habuerint, quales viſæ ſunt in *Apollonio. d)* De quibus Hipp. ait: *Dejectiones huic erant variæ, ſcilicet, vel nigræ, pravæ, vel virulentæ, vel pingves, crudæ & mordaces, & tandem lacti ſimiles reddidit.* Fœtidæ quoque malæ dæ.

Si verſicolores.

Si fœtidæ.

a) Aphor. 21. *b)* Hippocr. Aphor. lib. 4. 23. *c)* Pag. 40. lin. 18. *d)* Lib. 3. Epid. Ægr. 13. pag. 1111.

malæ ſunt, quod ut Gal. docet, putredinis indicium ſint. Qua ratione Hipp. *in* 2. *Prognoſt. a*) & *in* 4. *Aph. b*) fœtidas omnes, ſive graveolentes damnavit. At admodum fœtidas & liquidas, flavas, pingues in acutis febribus excretas, colliquativas vulgus appellat, obſervatum eſt eſſe valde pernicioſas, quibus conſpectis pauciſſimi ſervantur. Etenim præcellentem putredinem ac virium languorem præmonſtrant. Exitialiſſimum itaque in febribus continuis eſt ſignum; hæque dejectiones tales exſiſtunt, veluti ſi quis in jure pingui luteum ovi dilutum, cum magno fœtore, dejecerit. De his Hipp. *in* 3. *Epid. com.* 3. *c*) *text.* 57. ita habet: *Unoque verbo, qui longis morbis vel acutis tenebantur, ventris vitio omnes præcipue mortui ſunt, cunctos namque venter ſuſtulit:* & Galen. *in comment. Et peſtis quoque illa longiſſima, quæ noſtra ætate vulgata eſt, ex iis quæ per alvum vacuantur, omnes prope peremit. Quæ evacuabantur, erat colliquatio.* Quod quidem eſſe ſymptoma videtur in perpetuum febris, quam peſtilentem privatim vocant, cum mortales vel citra peſtem corripiat. Quales *concubinam Nicolai* ante mortem dejeciſſe, Hippoc. *in lib.* 7. *Epid. d*) *text.* 37. ſcriptum reliquit. Atque tot ſunt alvi dejectiones mortem minantes ex ſubſtantia, quantitate, colore, atque odore deſumptæ. Ex modo quoque, quo dejiciuntur, atque ex tempore, quo durant, exitiales ſunt, & quæ inſciis ægrotis excernuntur. Quod in acutis morbis aut delirium, aut exſolutam facultatem, ut Gal. demonſtrat, ſignificent. De quibus auctor *Prorrh. e*) ait: *Si ex ventre tenuia non ſentienti ægro exierint, ſi extra ſe non ſit, malum. Cujusmodi ſunt, quæ in hepaticis fiunt.* Eodem modo in continuis febribus, quæ diu durant, ſine morſu, aut cum morſu, copioſæ, non juvantes, peſſimæ exſiſtunt. Quibus plures fuiſſe exſtinctos *in Epid.* tradidit Hippoc. De quibus *in lib.* 1. *Epid. com.* 3. *f*) *text.* 53. *Æſtate jam & Autumno lienteriæ & dyſenteriæ, teneſmi, alvi fluxiones bilioſæ, tenues multæ, crudæ, mordaces, nonnullis etiam aquoſæ:* & *in lib.* 3. *g*) *Quæ ad ventrem*

Ex modo excretionis & tempore quo durant.

Si copioſæ non juvantes.

a) P. 40. lin. 17. *b*) Aphor. 47. *c*) P. 1086. inter B. & C. *d*) P. 1221. text. 50. *e*) Lib. 1. text. 78. *f*) Sect. 2. p. 943. lit. E. *g*) P. 1085. lin. ult.

trem attinebant, multis multa incommoda evenerunt; primum tenesmi multis cum dolore, plurimis vero pueris, omnibusque impuberibus, quorum plurimi peribant, lienterici erant. A longa etiam dysenteria debilitata facultate, ni statim moriantur, in lienteriam, vel hydropem, quibus moriuntur, incidere Hipp. *in lib. 6. Aph.* 43. docuit. Quare hæ omnes sunt exitiosæ dejectiones, si modo in principio morbi, absque signis coctionis, appareant, quo tempore nullas excretiones commendari posse superius ostendimus, hasque esse symptomaticas, & malas. Quas Hipp. intellexit, cum *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. *a) text.* 65. dixerit: *Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii.* De quibus *in lib.* 4. *Epid. b) text.* 90. hæc leguntur: *Duo fratres Cecropis familiares, quibus nigra ab initio prodibant, subfæculenta, edulia ex sanguine confecta colore referentia, ex valde biliosis, spumosis, chlora erant.* Cognoscuntur vero pravæ dejectiones & a malis signis aut antegressis, aut una, aut postea conspectis, atque ex eo, quod neque febrem solvant, sed quinimo magis ab ipsis ægri in deterius abeant. De his *in* 3. *Epid. com.* 3. *c) text.* 53. *Quæ autem exibant dolores non solvebant:* & *in* 3. *Prorrhet. d) Post modicam sanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis surditas, mala est:* & in illis, *in lib.* 2. *Prorrhet. e) text.* 15. *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibus aquosæ bilis, multisque, oculorum perversio, signum malum, tum alias, tum si catochi fiunt:* & in lib. 3. *f) Ventris dejectiones sublivescentes, cum perturbationibus, & urinæ tenues aquosæque, suspectionem habent:* Et: *g) Post sanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ.* Quales fuere observatæ in *Sileno, h) Hermocrate, i) Euryanactis virgine, k) Adolescente,* qui in *foro mendacium, l) muliere,* quæ apud *Panthimidem, m) uxore altera* abortum passa, *n) in Ea,* quæ *in foro mendacium, o) Pario,*

Ex signis malis aut antegressis, aut una cum ipsis, aut postea apparentibus.

a) Pag. 1089. sub lit. B. *b*) Pag. 1129. text. 24. *c*) Pag. 1086. sub lit. B. *d*) Lib. 1. text. 129. *e*) Lib. 1. text. 81. *f*) Ibid. text. 108. *g*) Ibid. text. 127. *h*) Lib. 1. Epidem. Ægr. 2. pag. 969. *i*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062. *k*) Ibid. Ægr. 6. pag. 1073. *l*) Ibid. Ægr. 8. pag. 1076. *m*) Ibid. Ægr. 10. pag. 1078. *n*) Ibid. Ægr. 11. p. 1079. *o*) Ibid. Ægr. 12. pag. 1080.

Pario, p) *Pythione, q*) *Apollonio, r*) atque in aliis. In quibus ſtudioſus Lector poterit ea omnia, quæ nos breviter de malis dejectionibus perſtrinximus, recognoſcere, atque ad uſum prognoſtici colligere.

CAP. XII.

De prædictione ab urinis, quid ſit urina, quomodo fiat, atque quantum faciat ad prædicendi methodum.

Cum ex alvi dejectionibus demonſtratum ſit, quomodo ægrotantium ſalus & mors prænoſcatur, reliquum eſt, ut ad prædictionem ex urinis veniamus. Etenim ipſarum non minus, quam ceterorum excrementorum, obſervatio ad vitam & mortem ægrotantium præſagiendam facit. Gal. *in lib. 6. de loc. affect. com.* 2. ſcribit, per urinam expurgari gibbas hepatis partes, atque omnes quotquot ſunt his ſuperiores: & *in lib. 2. Prognoſt. c.* 4. indicia eſſe illarum affectionum, quæ in jecore, & in venis fiunt. Addidit *in lib. 2. Prorrh.* renum veſicæque affectionem indicare, vaſorumque ſanguinem continentium, & virtutis ſuccos generantis tum robur, tum imbecillitatem. Quo plures complurium corporis partium morbi urinis judicentur; non tamen omnes, ut vulgo perſvaſum eſt, ſed febres omnes, hecticis exceptis, inflammationesque: etſi, quæ thoracis partes occupant, primo ſputis, & quæ ventris, dejectionibus ſignificentur. Verum in his urinarum etiam judicium non eſt ſpernendum. Plurimum itaque urinarum obſervatio cum ad complurium morborum prognoſin conducat, merito nunc, quo pacto ab ipſis vita ac mors ægrotantium prænoſci queat, nobis eſt cognoſcendum. Quam rem non prius aſſequemur, quam quædam de *urinarum differentiis*, atque *cauſis*, ſcitu ſane ad prognoſtici judicium neceſſaria, præmiſerimus, ac abſolverimus. Liquido cuique Medicorum conſtat, urinam eſſe ſeroſum excrementum ſanguinis, quod a renibus attrahitur, per urinatoriosque meatus in veſicam delabitur, atque

Urinæ quid ad præſagium faciant.

Urinæ quænam materies

p) Libr. 3. Epidem. Ægr. 1. pag. 1093. q) Ibid. Ægr. 3. pag. 1098.
r) Ibid. Ægr. 13. pag. 1111.

que per eam excernitur. Ceterum nos per urinam cum ſeroſam humiditatem, tum illud omne, quod per urinam excernitur, intelligimus. Hæcque omnia ad prognoſin multum faciunt. Ex materia enim urina triplex eſſe videtur; cum aliquando per urinam excernatur cibi potusque humiditas, quæ in multum potantibus plerumque cruda aquoſaque mingi ſolet; aliquando ſanguinis humiditas ſeroſa, qualitate humoris exſuperantis infecta; atque demum humiditas a colliquatione, quippe pinguedo. Quam triplicem urinæ materiam Hipp. *in 6. Epid. a) com. 4. text.* perbelle ita expreſſit: *Urina concolor cibo & potui, & qualis eſſe ſolet intus, cum humidi colliquatio eſt.* At ſpectemus varias urinarum differentias, quæ omnes penes ſubſtantiam ipſarum, qualitatem & contenta accipiuntur. Quod ad ſubſtantiam ſpectat quædam tenues, quædam craſſæ, & quædam mediocres exſiſtunt. Tenuium aliæ diu durant, aliæ mox craſſæ evadunt. Eodem modo & craſſarum quædam mictæ perſeverant, quædamque tenues evadunt. Quod ad qualitatem, triplex urinarum eſt differentia, quippe una, quæ ex colore, altera ex liquore, ac tertia ex odore cognoſcitur. Ex colore, albæ, pallidæ, flavæ, aureæ, rubræ, virides, lividæ, nigræ exſiſtunt. Complures alii urinarum colores ab aliis recenſentur, at hi, qui ſunt præcipui, vobis ad prædictionem ſufficient. Horum colorum quosdam tenui ſubſtantiæ urinarum conjungi, quosdam craſſæ, ſeu quosdam tenuium eſſe proprios, & quosdam craſſarum. Tenuium ſunt aquoſæ, rufæ, flavæ, virides, lividæ, ac non minus nigræ. Quibusdam tamen viſum eſt, colorem pallidum, rufum, & flavum tenuium urinarum proprios eſſe. Conſtabat tamen virides, lividas atque nigras cum tenui aliquando ſubſtantia obſervari, quæ in *Herophonte, b) uxore Epicratis, c)* & *Metone, d)* fuere ab Hippocrate obſervatæ. De Metone ait: *Urinæ tenues ſubnigræ.* Neque propterea negandum, nigras ſæpius craſſas mingi. Pallidæ vero, rufæ, atque flavæ nunquam craſ-

Urinarum differentiæ.

Quo ad ſubſtantiam.

Ad qualitatem.

Ex colore.

a) Sect. 5. text. 14. p. 1185. b) Lib. 1. Epid. Ægr. 3. p. 974. c) Ibid. Ægr. 5. p. 979. d) Ibid. Ægr. 7. p. 983.

ſæ, ſed perpetuo tenues minguntur. Hos enim colores ob materiæ inopiam fieri volunt. Ex liquore, urinarum aliæ claræ & lucidæ, aliæ turbidæ obſcuræque ſpectantur, & clararum urinarum mictarum quædam tales perſeverant, quædam mox turbantur. Eodem item modo de turbidis, cum quædam turbidæ mingantur, & turbidæ perſeverent, & quædam poſtea, reſidente craſſa materia, clareſcant. Ex odore quoque quædam graveolent, quædam non. Penes item quantitatem, quædam multæ, quædam paucæ, quædam mediocres exſiſtunt, & quædam prorſus interceptæ, apparent. Demum ex urinarum contentis, quæ ſedimina, & ſedimenta, & hypoſtaſes vocant, complures urinarum differentiæ obſerventur: contenta vero dicimus, quæ quovis modo a ſubſtantia urinarum ſeparata in urina ſpectantur, quandoque in ſuperficie, quandoque in medio vaſis, & quandoque in fundo. Quæ in fundum reſident, Græci *hypoſtaſes*, noſtri ſubſidentiam, reſidentiam, ſedimenta, atque ſubjecta appellant. Quæ medium locum vaſis, ſeu urinæ ſubſtantiæ, occupant, ſublimationes, ſuſpenſa, ſublimia atque ſublimamenta: & quæ in ſupremo loco, juxta ſuperficiem, cernuntur, nubes atque etiam nubeculas appellant. Hypoſtaſes vero, ſive ſedimenta variis differentiis interſtinguuntur; ſiquidem quædam craſſa, quædam tenuia, quædam continua, quædam divulſa, minimeque unita, ſed inæqualiter per ſubſtantiam urinæ ſparſa cernuntur, quædam æqualia ſpectantur per multos dies, quædam inæqualia. Propterea quædam alba, quædam pallida, quædam flava, quædam rufa, quædam rubra, vel viridia, vel livida, nigra ſpectantur, quædam fœtent, quædam non. Craſſorum quoque ſediminum, quandoque ſunt pituitoſi humores crudi craſſique, quandoque melancholici, aut uſti nigri, & quandoque rubri ſanguineique reſident. Craſſa hæc ſedimina variis figuris ſpectantur, quædam enim granorum figura apparent, quas hypoſtaſes propterea Græci etiam *Oroboïdes* vocarunt. Nonnunquam veluti ſquamæ ſpectantur, quæ Græcis *Petaloïdes* dicuntur; & aliquando ut furfures, ſquamis anguſtiores, at craſſiores tamen, quæ itidem

Ex odore.

Ex urinarum contentis.

Hypoſtaſium variæ differentiæ.

dem *Pityroïdes* nuncupantur. Demum hypoſtaſes farinæ interdum ſimiles apparent, quas *Crimnodes* Græci appellarunt. His ſimiles apparent, purulentæ, id eſt, quæ ex pure ſunt. Addimus quandoque apparere in iis pituitam craſſam, ac mucoſum humorem. In ſuſpenſis etiam & nubeculis eædem differentiæ ſpectantur, quæ ſunt, continuitatis, divulſionis, æqualitatis, inæqualitatis, craſſitiei, tenuitatis, quantitatis & colorum diverſorum nuperdictorum. Proprium ſublimioris partis, quippe in ſuperficie urinarum, eſt, ut oleagines, atque pinguedines ſpectentur. At tempus eſt, ut ſingularum urinarum cauſas cognoſcamus.

Suſpenſorum & nubecularum.

CAP. XIII.

De variarum urinarum cauſis.

Jam aggredimur cauſas variarum urinarum, a tenuibus atque craſſis inchoantes. Tenues enim perpetuo in febribus concoctionem debilem denotant, fiuntque, vel propter obſtructionem vaſorum ſanguinis, aut ureterum, aut renum, aut veſicæ, quo ſolus ichor, ſeu ſeroſa tenuis humiditas, excernitur absque ullo humore; aut quando humores caput petunt, ut in phreniticis, quibus urinæ tenues mingi ſolent. Proinde colligemus tenues urinas mingi, ubi nihil humorum ipſis fuerit permiſtum, & craſſas, ubi quippiam permiſtum ſit; quod ſane fit aut natura concoquente, aut ſublatis obſtructionibus. In febribus tenues urinas perpetuo cruditatem ſignificare, Gal. in multis docuit; ex quo Hipp. *in lib.* 3. *Epid. a*) dixit: *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni.* Hæ vero quandoque tenues durant, & quandoque craſſiores evadunt. Has naturam cœpiſſe concoctionem, & illas nondum cœpiſſe, maximamque cruditatem denotare, Gal. docet *in lib. de urinis cap.* 3. Craſſæ vero urinæ ab humorum permiſtione fiunt, quæ in principio apparentes, multitudinem craſſorum humorum, (teſte Gal. in lib. *quæſita Hipp.* vocato;) denotant; aut in ſtatu, naturam excernere humores. Multæ vero a potu largiori, aut a multa humiditate fiunt, ut in hydrope, atque in iis, quibus humida

Urinarum variarum cauſæ.

Tenues unde.

Craſſæ unde.

a) Pag. 1085. lit. F.

humida alvus supprimitur: atque hoc est quod Hippoc. *a*) dixit: *Mictio noctu plurima facta, parvam significat dejectionem.* Aut ab inflammatis renibus, plurimam humiditatem attrahentibus, ut in diabete; a multis itidem humoribus, qui per renes purgantur, ægri copiosius mingunt. Quibus sane urinis copiosis multos judicatos vidit Hipp. *in* 3. *Epid.* *b*) *text.* 41. A contrariis causis paucæ urinæ prodeunt, quippe aut a pauco potu, aut ubi plurima humiditas per alvum, aut per sudorem, expurgatur, aut a multo calore igneo serosam humiditatem absumente, ut in ardentibus febribus fieri solet, qua ratione in ipsis non raro etiam prorsus retinentur: aut denique pauca exit, propter obstructas vias urinæ, aut renum, aut vesicæ meatum. At causas colorum indagemus, ab albis incipientes, quæ aut tenues sunt, aut crassæ. Hæ sunt indicia magnæ copiæ crudorum crassorumque humorum, ut Gal. docet, & præsertim quæ, cum crassæ minguntur, eædem permanent; quæ ex his non resident, summam cruditatem, concoctricisque facultatis imbecillitatem præmonstrant. Proinde in acutis morbis sunt perniciosæ: cujusmodi fuerunt, quæ ab Hipp. fuere observatæ in *Philini c*) & *Dromedai uxore. d*) Quæ vero ex his tenuiores reddi incipiunt, naturam cœpisse concoctionem denotant. Tenuium vero albarum urinarum, quas Gal. *in lib.* 4. *Aphor.* aquosas appellat, caussæ sunt, aut imbecillitas, concoctricis facultatis, ut in senibus; aut obstructio renum, uti in nephriticis, antequam lapis expurgatur; aut obstructio itidem hepatis; aut quod non raro fit, & toto bilioso humore in cerebrum sublato, quas propterea phrenitim prænuntiare, Gal. *in lib. de urina cap.* 6. tradidit. Hæ vero extremam tum cruditatem, tum magnam concoquentis facultatis imbecillitatem denotant. Ex quo in morbis biliosis, omnium maxime, ut ait Gal. in *lib. de Crif. c.* 12. & *in* 2. *Progn.* perniciosæ exsistunt. Pallidæ vero urinæ redduntur, cum parum bilis flavæ serosæ humiditati permiscetur, parumque distare

Noctu plurimæ redditæ quid notant.

Paucæ unde.

Urinæ albæ quid indicant.

Tenues albæ sive aquosæ.

Pallidæ.

a) Lib. 4. Aphor. 83. *b*) Pag. 1086. lit. D. *c*) Lib. 1. Epidem. Ægr. 4. pag. 976. *d*) Ibid. Ægr. 11. pag. 987.

diſtare videntur a concoctione, ſi modo non valde tenues exſiſtunt. Flavæ ac rufæ, ſive croceæ, ſi tenues una ſint, teſte Hipp. *a*) morbum plane crudum oſtendunt, vigereque magnum caloris incendium in viſceribus. Craſſæ vero concoctionem & aliquando criticam excretionem ſignificant. De qua nos ſuperioribus libris egimus. Rubras ac ſubrubras a ſangvine fieri, Galen. *in* 2. *Prognoſt. in lib. de urinis*, ac non minus *in lib.* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 1. docuit, nimirum ubi ſemicoctus ſangvis per urinas expellitur. Indicant enim ut *in* 2. *Prognoſt.* & *in* 3. *Epid. com.* 27. ait, ſangvinem abundare incoctiorem ac ſeroſiorem, qui in venis jecinoris & profundi corporis continetur. Quo hepatis ſeparatricis quoque facultatis imbecillitatem cognoſcimus. Hinc Hipp. *in Progn. b*) dixit, has urinas longitudinem oſtendere, quod longum temporis ſpatium ad ſangvinem concoquendum requiratur. Ceterum quæ aliæ aliquando ſubrubræ, & tenues minguntur, (etſi Auctor *Libri de Urinis* noluerit tenues rubras dari urinas) a pauco ichoroſo ſangvine infectæ, aliquando craſſæ a multitudine ſangvinis inconcocti, quales in ſynochis febribus ſæpe obſervamus. His ſimiles ſunt ſangvine infectæ, quas cruentas & ſangvineas appellant. Quæ propter debilitatem renum, laxatis venis, quæ in ipſos renes finiuntur, quam *anaſtomoſim* vocant; aut laxatis meatibus, qui a primo ad ſecundum ſinum ſunt, minguntur: quales *Apamantiam* & *Fabrum* minxiſſe Hipp. *in* 4. *Epid. c*) *text.* 78. tradidit. Aliquando exit ſangvis ruptis ſcilicet venis, aut apertis, aut ulceratis renibus, vel veſica. De his Hippocr. 4. *Aphor.* 81. *Si quis ſangvinem & pus mingat & ſquamulas, & urinæ gravis odor fuerit, veſicæ ulcerationem ſignificat:* & de illis, *Aphor.* 78. *Quicunque repente ſangvinem mingunt, iis a renibus venulæ ruptionem ſignificat.* Virides ſeqvuntur, quæ aut ex porracea bile in ventriculo, ut Gal. tradidit, ob eſculentorum cruditatem, genita, aut ab æruginoſo humore in vaſis, ob nimium caloris incendium, Gal. *in* 2. *Prognoſt. com.* 39. auctore, atque flavæ bilis aſſationem genito, ortum trahunt.

Flavæ ac rufæ; ſive croceæ.

Craſſæ.

Rubræ ac ſubrubræ.

Urinæ cruentæ vel & ſangvineæ.

Virides.

a) Prognoſt. pag. 40. lin. 43. *b*) Pag. 40. lin. 35. *c*) P. 1133. text. 29.

In ſanis, & non febricitantibus, porraceæ bilis plerumque indicia exſiſtunt; veluti in acutis febribus & inflammationibus viſcerum, hunc in urinis colorem viridem eſſe æruginoſæ bilis indicium, Gal. *in* 2. *de Criſ. c.* 11. docuit. Huncque præſertim colorem in urinis fieri ſtatuit, cum bilis flava in atram, incendio caloris, mutatur. His colore proximæ ſunt oleoſæ urinæ, quæ tamen pingves non ſunt, ſed quæ, ait Gal. *in lib.* 3. *Epid. ſect.* 3. *com.* 72. & *in lib.* 1. *de Criſ. cap.* 12. colore & craſſitie oleo ſunt ſimiles, quas Gal. in ægrotis ſine detrimento ex morbi concoctione aliquando ſe vidiſſe, prodit. Pingves vero, ſcilicet præ pingvedine oleo ſimiles, aut quod olei modo ſupernatent, oleoſæ vocatæ, ex alia cauſa fiunt, quippe perpetuo a colliquato adipe aut totius, aut renum. De quibus Hipp. *in lib.* 7. *Aphor. a*) *Quibus inſidens pingve, ac ſimul totum, iis renum vitium acutum ſignificatur.* Ubi vero colliquatio ex calore febrili in toto corpore fit, ut Gal. *in com.* notavit, vel ex eo dignoſcitur, quod cum urina una adipes paulatim exeunt, minimeque univerſim. Ex quibus colligimus, oleoſas urinas duplicis eſſe differentiæ, quippe illas, quæ colore tantum & craſſamento oleo perſimiles apparent, atque has, quæ pingves exſiſtunt, quibus in *Aph.* Hipp. *ineſſe pingvedinem* dixit: de quibus *in* 2. *Progn. b*) *text.* 35. *Si pingve deſuper natans araneorum ſpeciem referat, damnandum eſt.* Gal. vero *in lib.* 4. *de ſanitate tuenda, c.* 25. dixit, hoc pingve in urinis eſſe ſimile ei, quod in ſummo refrigerati juſculi concrevit. Hanc urinam *ex lib. de Urinis* triplicem eſſe conſtat, quippe *Elæochroam* Græcis vocatam, quæ olei colorem habet, principium colliquationis indicantem: *Elæophanem*, exquiſitiorem miſtionem olei cum urina habentem, colliquationisque augmentum præmonſtrantem: atque *Elæodem*, undequaque oleo ſimilem, vigorem notantem colliquationis. Gal. vero *in* 3. *Epid.* oleoſam duplicem tantum facit, quippe colore & craſſitie oleo ſimilem, pingvedinis expertem; atque alteram pingvem, hancque duplicem eſſe, ſcilicet unam, quæ habet pingvedinem ſupernatantem, oculis

[Margin notes: Oleoſæ. — Pingves. — Pingvium triplex differentia.]

a) Aphor. 35. b) Pag. 40. lin. 52.

oculis bonum ſimilem, quam Græci *Elæophanem* appellant, & alteram, in qua ſupernatat pingvedo, telæ araneorum modo, *Elæodem* Græcis vocatam. Has omnes fieri colliquatione pingvedinis, ab igneo calore, dictum eſt. Lividæ fiunt præ immodica frigiditate, teſte Gal. *in* 1. *de criſ. c.*12. quæ propterea in acutis morbis pernicioſæ exſiſtunt, quod naturæ exſtinctione fiant. Fiunt tamen aliquando ex materia craſſa, livida, quas aliquando bonas eſſe, quippe critice apparentes, Hipp. *a*) non negavit. Nigras quoque urinas mingi aut propter immodicam frigiditatem conſtat, (ſed hæ obſcuræ magis quam nigræ apparent) aut propter exurentem calorem. Nigras fieri ob ſerum atræ bilis urinæ miſtum, urinam nigro colore tingens, Gal. *in* 1. *Prorrh.* docuit: & *in* 3. *Epid. com.* 4. dixit, has a ſangvine conſpici melancholico, ſerum perinde ac fuligine, nigro colore inficiente. Ex quo *lib.* 1. *de Criſ. cap.* 11. ait: nigram urinam nobis atræ bilis, redundantis in corpore, aut uſti ſangvinis eſſe indicio. Ceterum hæ duplicis ſunt differentiæ ex ſubſtantia ipſarum aut tenui, aut craſſa, quippe nigræ aut tenues, aut craſſæ, minguntur. Has craſſas perpetuo ab humore craſſo melancholico, aut atra bile, aut uſto ſangvine copioſius excreto, colorari dicimus. Hinc in quartanis febribus, in melancholicis, atque in ſpleneticis, craſſas urinas nigras mingi, Gal. *in* 2. *Progn. com.* 27. teſtatum reliquit. Tenues vero fieri aut propter vehementem frigiditatem, qua ratione ſangvis quoque nigreſcit, aut ob exſuperantem calorem, quippe ſangvinem urentem, Gal. in 2. *Progn.* & *in* 1. *de Criſ.* ſtatuit. Has vero cognoſcimus, quod, priusquam nigræ appareant, flavæ, aut rufæ, aut croceæ ſpectentur; & illas, quod lividæ prius ſpectentur, mox nigreſcant. Poſt nigras, claras atque turbidas ſpectemus, nimirum a quibus cauſſis fiunt: & primo de claris permanentibus urinis ſuperius dictum eſt, cum de coloribus, in tenui ſubſtantia urinarum ſpectatis, ſermo proxime fuerit habitus: nunc de iis, quæ claræ minguntur, & mox turbantur, agemus. Has enim crudas eſſe atque propter flatus

Lividæ.

Nigræ.

Urinarum nigrarum duplex differentia.

a) Vide Lib. 4. Aphor. 47.

craſſi redundantiam turbari, neminem latet, ac proinde naturam aggredi concoctionem indicare, nullis Medicis, praxim exercentibus, eſt ignotum. De hac Gal. *in lib.4. de ſanit. tuenda cap.*4. ait: *Si cum emingitur pura ſit, protinus vero turbatur, jam crudi ſucci concoctionem aggredi naturam, docet. At ſi interpoſito tempore turbetur, non protinus, ſed poſt agreſſuram inſinuat.* Turbidarum vero urinarum, quas triplicis eſſe differentiæ, Gal. *in* 3. *Epid. in* 4. *Aphor.* & *in* 4. *de ſanit. tuenda*, & *in* 1. *de Criſ.* ſtatuit, quippe quæ claræ minguntur & poſt turbantur, de quibus agimus; & quæ turbidæ mictæ reſident, & clareſcunt; atque demum quæ mictæ turbidæ, perpetuo tales permanent. Has *ſubjugales* vulgus Medicorum appellat, quod jumentorum urinis ſimiles ſpectentur, quippe craſſitie, colore, atque turbata ſubſtantia. Hæ ſunt a crudis craſſisque humoribus, a calore agitatis, atque inde multis flatibus elevatis, & ſero permiſtis, quibus ſubſtantia confunditur & turbatur. Hinc Hipp. dixit: *a*) *urinas perturbatas dolorem capitis præmonſtrare*, quod nimirum per ipſas nobis ſignificetur multos vapores ad caput allevari ac ſubvehi. Gal. *in* 6. *Epid. com.* 5. *in text.* 15. ait: *has urinas eorum eſſe, in quibus humor, qui crudus vocatur, plurimus abundat, & a calore fuſus eſt.* Hinc enim ipſum, in ſpiritum verſum, flatuoſas exhalationes ad caput ſubmittere contingit. A crudis itaque & craſſis humoribus, calore agitatis, fiunt urinæ turbidæ. Sed quæ turbidæ clareſcunt, a calore quidem naturali concoquente; & quæ perpetuo manent turbidæ, plerumque a febrili, totam maſſam ſangvinis agitante, ac confundente. Cujusmodi ſunt, quæ in principio malignarum febrium apparent, quo tempore nihil concoxit natura. Avicenna vero, ac alii Arabes Medici dixerunt, urinas turbidas, non reſidentes, nobis præmonſtrare humorum ebullitionem, propter vehementiam caloris extranei, & debilitatem innati caloris digerentis: & Gal. *in lib.* 1. *de Criſ. cap.* 11. dixit, urinas turbidas manentes, minimeque clareſcentes, nobis præmonſtrare, naturam cœpiſſe agitationem in ſangvine, vigereque ad concoctionem; illas vero, quæ, cum claræ fuerint

Turbidarum triplex eſt differentia.

Urinæ ſubjugales quænam & unde.

Urinæ perturbatæ quid notant.

Turbidæ clareſcentes quid & unde.

a) Lib. 4. Aphor. 70.

fuerint mictæ, mox turbantur, ſignificare nondum cœptam eſſe humorum agitationem ad concoctionem, ſed poſtea fore ſperandam. Ex quo ipſe his urinis bonitate prætulit eas, quæ perpetuo turbidæ manent; quas cœptam concoctionem denotare clarius *in lib. 4. de ſanit. tuenda* hiſce verbis expresſit, dicens: *Quod ſi turbida ſit, qualis veternorum viſitur, crudis vocatis humoribus refertas venas indicat, non tamen ceſſare naturam, ſed eos valenter concoquere.* Et de illa, quæ turbida poſtea, hæc addidit: *Si cum emingitur pura ſit, protinus vero turbetur, jam crudi ſucci concoctionem aggredi naturam, docet, &, ſi interpoſito tempore turbetur, non protinus, ſed poſt aggreſſuram inſinuat.* Amplius contrarium videtur etiam hic affirmare de urinis manentibus turbidis, cum dixerit: *Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur, egetque ope aliqua ad ſuccos percoquendos.* Quid igitur dicemus? Urinas turbidas, manentes turbidas, aliquando fieri a calore extraneo totam maſſam ſangvinis agitante, & aliquando a calore innato, quippe a natura ipſa concoquente. Hasque urinas ab illis diſtingvi, quoniam non in principio, ſed in augmento incipiant, quo tempore natura manifeſte aggreditur concoctionem, & poſtea aliquid reſidit in ipſis, aut minus turbidæ evadunt, vires conſtant, morbusque exitialibus ſignis caret. Quod nobis forte expreſſit Gal. *in 4. de ſanit. tuend. c. 4.* cum dixerit: *Verum omnium, quæ turbantur, urinarum generalis nota eſto ipſius craſſi a liquidiore ſeparatio, aut propere aut tarde facta, aut omnino nulla.* Ergo ſi protinus fiat, & quod ſubſidit ſit album, leve, æquale, ſuperiorem longe naturam ſuccis, quos concoquit, oſtendit. Sin, quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur. Cum vero eæ principio ſtatim apparuerint, quo tempore nondum natura aggreditur concoctionem, propter ebullitionem & agitationem caloris febrilis, & extranei, turbari ſignificant, quæ ob id multitudinem crudorum craſſorumque humorum, a vehementi calore fuſorum, indicant, quæ cum morbo vehementi & viribus prælangvidis exitium merito ſignificant. Hinc

Turbidæ manentes unde.

Gal. *in lib.* 4. *Aphor.* merito dixit: *Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Quare quæ principio apparent turbidæ, manentque turbidæ, non a naturali, sed ab extraneo calore fiunt, quod virium debilitas confirmabit, atque signum aliquod perniciale, & quod nunquam in ipsis aliquid resideat, quod sit laudabile: atque hæc de caussis turbidarum urinarum. Nunc mordacium, quæ cum dolore & mordicatione exeunt, caussas attingamus, quæ fiunt ab humoribus summe calidis ac acribus redditis, qui una per urinam excernuntur; unde Hipp. *in* 1. *Epid. a) text.* 10. dixit: *fieri stranguriosos abscessus.* Et Gal. *in* 2. *Epid. text.* 41. dixit: *Ubi per renes excrementa purgantur totius corporis, urinæ illos stillicidium corripere, cum ob alia, tum præcipue propter confluentium urinarum acredinem.* Acredo vero a multo calore fit. Fœtidas vero urinas reddi propter humorum summam putredinem aut in vasis, aut in renibus, vel vesica, omnibus liquido constat.

Urinæ mordaces unde.

Fœtide unde.

Æquales & inæquales.

De æqualibus vero, & inæqualibus urinis Gal. *in lib.* 7. *Aphor.* 33. ita habet: *Si vero compagis urinæ, quam Systasim dicunt Græci, inæqualitatem ita dici concesserimus, recte dixit vehementem significare perturbationem. Nam dominante, & vincente natura omnia æqualiter unita sunt: diversis vero caussis tumultuantibus ac renitentibus ei, illud quod superatur, atque concoquitur, aliam habet formam, renitens vero, ac tumultuans aliam, & quando plura hujusmodi fuerint, variam magis ostendunt urinarum inæqualitatem, & ejus caussæ perturbationem.* Atque hæ sunt caussæ variarum urinarum. Quibus præmissis ad variorum contentorum caussas dignoscendas descendimus. In qua re primo intelligendum duximus, cur in fundo vasis resideant, quæ hypostases, subsidentias, atque sedimenta appellant; cur in medio, quæ suspensa, sublimia, & sublimamenta; & cur in suprema vasis parte, quæ nubes, & nubeculas, & eneoræmata dicunt, Hipp. quandoque sublimamentum nubeculam vocat? Hæc vero contento-

a) Sect. 2. pag. 943. inter E. & F.

tentorum diversitas in urinis pendet ex varia flatuum generatione, & mistione: siquidem ubi in urinis flatuum copia adfuerit, excrementum ad supremum vasis locum defertur; ubi minus ad medium; atque ubi nulli adsint; in fundo. Quo fit, hypostasem probam coctionem indicare, in qua flatus discussi nullam pariunt turbationem; etsi locus non necessario hoc demonstret, quando in fundo non omne residens contentum coctionem denotet, sed illud tantum, quod est candidum, leve, & æquale per omne tempus, uti docet Hipp. *in 2. Progn. a)* Neque etiam nubeculæ & suspensa semper cruditatem præmonstrant, de quibus Hipp. *in 2. Progn. b) text.* 29. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, si candida est, est bona:* & Gal. *in 1. de Crif. c.* 11. scripsit, in iis, qui usi sunt inedia, ac labore immodico, morbum sæpius solvi, priusquam aliquid subsideat, & plerumque sufficere nebulam albam, aut suspensionem albam, levem, atque æqualem. Verum perpetuo contentum in fundo vasis album, leve, ac per omne tempus æquale, coctionem denotabit; minorem suspensum; & nubes, quippe in suprema vasis parte contenta, morbi adhuc minorem coctionem declarat. In qua parte excrementum, seu contentum elatum, circuli modo, juxta urinæ superficiem, solet esse delirii certum indicium, quod *Auctor Prorrh. c)* animadvertit, atque ego sæpius experientia verum esse didici. Multa subsidentia, quamvis locum infimum matellæ occuparit, copiam crudi humoris vacuari, Gal. *in lib. de Crif. cap.* 11. exemplo puerorum eorum, qui in crapulis & in otio vitam ducunt, demonstravit, quorum corpora, quod scateant humoribus crudis, ideo cum urinis plurimum ejusdem crudi humoris excernunt: & *in 2. Progn.* dixit, sedimentum in urinis apparere copiosum, ubi morbus ex crudis humoribus foveatur, atque paucissimum aut nullum conspici in morbis biliosis, atque in iis, qui inedia usi sunt, & multo labore. Tenuia vero tenuiorum humorum sunt indicia. Sed quæ pura sunt, neque facile vase commoto assurgunt, magnam naturæ in secunda concoctione imbecilli-

Contentorum diversitas in urinis unde.

a) Pag. 40. lin. 30. *b)* Ibid. lin. 41. *c)* Lib. 1. text. 4. 32. 37.

becillitatem indicant. Crassa itidem crassorum humorum nobis sunt indicia, quod Gal. explicavit, cum *in quarto*, tum *in septimo Aphor. & in lib. de plenitudine*, ait, *in iis, qui sunt voraces, urinas habere sedimen crassum.* Quo affirmabimus crassum sedimen, crassos humores, ac ideo maxime difficiles nobis affectus indicare. Unitum seu conjunctum, æquale, pyramidali figura, maxime commendatur, quod optimam notet coctionem. Contra divulsum atque inæquale significare, Gal. *in* 1. *de Cris. c.* 11. tradidit. Divulsum enim, & inæquale, crassorum flatuum copiam in venis adesse, qui natura discuti & resolvi nequeant, affirmat Auctor *libri de Urinis c.* 19. Quo modo ad contentorum quoque colores, album ceteris coloribus præfertur, ut dictum est, si continuum seu læve & æquale; atque hoc excernitur, ubi perfecta facta fuerit concoctio. Inæquale vero, divulsum, distingvitur ab hypostasi; hoc etenim non unitum seu conjunctum, sed in exiles, & minutas veluti arenulas per urinæ substantiam dispergitur. Hocque aut a pituita copiosiore fit, aut a pure, aut a colliquatione solidarum partium. Cujusmodi est, quod farinæ crassiori est simile. *Crimnodes* has hypostases Græci appellant. Rubrum & subrubrum cruditatem, & coctionis defectum significat. Quo Hipp. *in* 2. *Progn. a) text.* 27. merito dixit: *Si urina fuerit subrubra, & sedimentum subrubrum, & læve, diuturnior hic morbus, quam primus, sed admodum salutaris;* & Auctor *libri de Urinis c.* 12. ait, contentum rubrum fieri a sangvine ichoroide, coctionisque defectum significare. Flava, viridia, mala sunt, quod morbum a flava, æruginosaque, seu porracea bile foveri, denotent. Pessima livida, & nigra. Quod prius lividum fuit, moxque nigrescat, a caloris refrigeratione procedit; & quod prius aut flavum aut rufum, aut viride fuerit, & mox nigrum, a calore igneo, humores adurente. Merito itaque Hipp. *b)* nigram nubeculam vitiosam vocat. Quæ ex iis, quæ a colliquatione fiunt, quæque ob id variis figuris spectantur, *Oroboïdes* hypostases, quod orobis similia sint, ac etiam *Sandarachoïdes* Græcis vocatæ, fiunt consumto jam adi-

a) Pag. 40. lin. 35. *b)* Ibid. lin. 43.

pe,

pe, ubi præſertim caro conſumi cœperit: præmonſtrant enim, aut totius corporis, aut renum colliquationem. *Petalodes* vero, id eſt ſquamoſæ, laminoſæ, fiunt, teſte Gal. ubi, poſt adipis carnisque colliquationem, partes ſuperficiariæ igneo calore abraduntur; & *Pityrodes* vocatæ, id eſt furfuraceæ, quæ ſunt ſquamoſis anguſtiores, ſtrictiores, ſed tamen craſſiores, ubi ſolidarum partium vaſa igneo calore dilacerantur, ac contabeſcunt; & *Crimnodes*, id eſt, farinæ craſſiori ſimiles, a majori adhuc ſolidorum membrorum contabeſcentia. De his Hipp. *in* 2. *Prognoſt.** *text.* 28. *Si in urina ſedimentum ſpeciem referat farinæ craſſioris, malum eſt. Deterius vero, ſi ſquamularum inſtar conſiſtit, ſi vero tenue & candidum admodum eſt, vitioſum eſt. Furfuraceum vero deterius eſt.* Galen. *in comment.* dixit fieri haſce urinas calore igneo, ſangvine aſſato, aut conſumptis inæqualiter carnibus: atque hæc de urinarum cauſſis.

CAP. XIV.

De bonis urinis, ſalutem prænuntiantibus.

Urinæ, & alia excrementa duobus modis ſalutem & mortem in ægrotis ſolent indicare; uno modo ut ſigna coctionis, & malignitatis; atque altero, ut cauſſæ, quippe probam aut malam excretionem prodentes. De urinis, quæ ex proba concoctione cum morbi tum cauſſarum ſalutem præmonſtrant, Gal. *in* 1. *lib. de Criſ. c.* 12. & *in* 3. *Epid.* ita ſcribit: *Quippe optimam eſſe, quæ in ſubſtantia eſt mediocris, quantitati aſſumptæ potionis reſpondens, colore ſubrufa, ſubflava, cum ſedimento ſeu hypoſtaſi alba, lævi & æquali.* De qua Hipp. *in* 2. *lib. Prognoſt.*† *text.* 26. ita habet: *Optima eſt, quæ candidum ſedimentum habuerit, læveque & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem ſignificat. Si vero intermittit, atque interdum puram emittit urinam, interdum ſubſidet candidum ac læve, morbus diuturnior ac minus ſecurus.* Gal. addit: *Neceſſario vero colore erit modice croceo, & conditione media inter tenuem, & aquoſam, ac*

Urinæ optimæ quænam

* Pag. 40. lin. 38. † Ibid. lin. 30.

corpulentam, qualis jumentorum habet. Idem *in* 1. *lib. de Crif. c.* 12. ait: *optimam eſſe magis ſubrufam, quam ſubflavam:* & *in* 1. *Epid.* & *in lib.* 10. *ſimpl.* modice flavam facit: & *in lib.* 2. *de ſanit. tuend.* ait: *rufam bilioſamque urinam coctionis perfectæ in morbis eſſe indicium.* In multis concoctæ urinæ ſunt diſcoloratiores, in aliis coloratiores. Quo conſtat non unicum in optimis urinis colorem perpetuo obſervari. At divinus Hipp. non colorem in urinis, neque ſubſtantiam præcipue attendendam ad prognoſin duxit, ſed contentum; cum hoc loco optimam urinam deſcribens, ne verbum quidem de colore & ſubſtantia, ſed tantum de contento: cum dixerit *optimam eſſe, quæ candidum ſedimentum, læve ac æquale habuerit,* coloremque & ſubſtantiam omiſit; cum in omnibus non unicus color, neque unica ſubſtantiæ qualitas obſervetur, atque etiam cum urina habens optimum ſedimentum, neceſſario & colorem optimum & ſubſtantiam mediocrem habeat. In temperatis corporibus tales colores ſolent obſervari, qui cum in multis ob varias corporum diſpoſitiones evarient, proinde methodo, nobis optima quæ ſit in omnibus indagandis, utemur, & primo ex Ariſtotele, qui in 1. *lib. problem.* 52. ita habet: *Urina hæc optima & per omnia mediocris, urinæque ſanorum ſimillima, novitio medico inſpicienda eſt, ut ſcilicet cum aliquam ab hac ipſa declinaſſe viderit, ſtatim ab optima & exquiſita ſanitate hominem hunc cecidiſſe ſtatuat.* Merito hoc modo bonam & malam urinam ex Ariſtotele cognoſcendam conſtat. Cum unum ex maximis artis prognoſticæ principiis ſit, ſimilia & diſſimilia contemplari. Quare nos quoque, hoc ipſo adducti, dicimus in ægrotis optimam illam eſſe judicandam urinam, quæ recte valentium maxime ſimilis appareat: quam notam expreſſit itidem Gal. *in* 1. *de Criſ. cap.* 12. Ceterum ut exacte optima urina dignoſci queat, primo corporum temperies, viſcerumque, præcipue erit attendenda, ætas, ſexus, victus, atque vitæ ſtudium: namque corpora calidiora coloratiores urinas habent, & frigida diſcoloratiores; & ex ætate, juvenes urinas habent pueris tenuiores & coloratiores, pueri craſſiores, & ſenes

Urinæ in multis mire variant.

ſenes tenuiores, & diſcolores. Mulieres itidem viris craſſiores diſcoloratioresque cum multis contentis: & qui crapulis indulgent, mingunt urinas cum multo ſedimento crudo; & ii, qui inedia uſi ſunt, cum paucis ſedimentis habent itidem urinas coloratiores; eædem ex vigiliis, & laboribus. Contra multa ſedimenta habent, & diſcoloratiores, qui in otio vitam ducunt. Unde dicimus optimam urinam eſſe, in pueris, quæ ſubſtantia craſſiori ſpectatur, diſcoloratiori cum multo ſedimento albo, levi, & per omne tempus æqualis. In juvenibus & viris erit coloratior, quippe ſubflava vel ſubrufa, & tenuior, cum paucioribus contentis; & eo coloratior & tenuior, ſi corpora hæc fuerint temperamenti calidioris; diſcoloratior, ſi fuerint frigidioris temperamenti, & in mulieribus erit aliquando craſſior, & diſcoloratior; & in iis, qui inedia uſi ſunt, laboribus, vigiliis, coloratior, tenuior, cum contentis paucioribus; & in iis, qui crapulis & otio uſi ſunt, diſcoloratior, craſſior, cum copioſiori ſedimento. In temperatis vero corporibus optima urina erit, colore, ut ait Gal. modice croceo, ſubſtantia mediocri, quantitate potui reſpondens, habens ſedimentum album, læve, æquale per omne tempus, quæque denique urinis recte valentium hominum ſimillima ſit. In omnibus optima perpetuo ejus hypoſtaſis ſeu ſedimentum album, æquale; minus optima, quæ habet ſuſpenſum ſeu ſublimamentum; & adhuc minus, quæ nebulam. Verum, ut docuit Gal. *in* 3. *Epid.* aliquando bonum ſuſpenſum, & aliquando bona nebula ſat erit ad ſalutem prædicendam, de quo Hippoc. in 4. *Aphor.* 71. ita expreſſit: *Quibus ſeptima judicatur, in iis nebulam habet urina quarta die rubram, & alia ex ratione.* Adeo ut, ait Galen. non ſolum rubra aliqua nubes apparens antea non viſa judicationem ſignificet, ſed & alba multo plus ipſa, adhuc autem magis & ſublimamentum album, æquale atque conſiſtens: ſi vero velociter admodum morbus movetur, & coloris & ſubſtantiæ mutatio ſunt ſufficientia ſigna futuræ dijudicationis. Hipp. *in* 2. *Progn.* text.* 29. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, ſi candida eſt, bona;* & Gal.

Urinæ hypoſtaſis quænam perpetuo optime.

* Pag. 40. lin. 41.

text. 36. ait: *Confiderandum in nubecula eſt, utrum ſurſum fuerit an deorſum, & item color, quem obtinet, ſi enim deorſum feratur cum colore, qui dictus eſt, bona commendataque eſt.* Ex ſubſtantia, tenues urinæ cum bono colore bonæ exſiſtunt; de his Gal. *in* 1. *Epid. Planum ergo eſt, tenues ſed boni coloris urinas ob coloris bonitatem promittere ſalutem, quatenus vero erant tenues, hactenus tempus requirebant concoctioni.* Hæ quidem urinæ ſalutem prænuntiant, ſed longiori tempore futuram, quod in *Cleonactide, a)* *Clazomenio, b)* atque *Charione, c)* fuit ab Hipp. obſervatum. Tenues etiam diſcoloratiores, ubi ſigna adfuerint ſalutis, abſceſſum præmonſtrare, Hipp. in 2. *Progn. d)* docuit, quod Gal. in 3. *Epid. com.* 1. *text.* 4. confirmavit, dicens: *Si urinas tenues, & æquabiles diu reddat, & reliqua ſalubria ſint ſigna, his abſceſſus in locis protenditur ſepto transverſo ſubjectis.* Quod *Pythioni, e)* qui propter telluris ædem habitabat, contigiſſe animadvertit, de quo Hipp. *Urinæ a primo ad octavum usque diem tenues, decolores, quæ ſuſpenſionem habebant nubiloſam. Decimo ſudavit, ſputa ſubcocta, judicatus eſt, urinæ circa judicium ſubtenues. Quadrageſimo ab judicio die ſuppuratio circa ſedem, & ſtranguriosus factus eſt abſceſſus.* Ex coloribus urinarum, ut dictum eſt, commendatur ſubflavus, ſubrufus, ſubcroceus, modice paleus, ſubluteus. Subrubram quoque urinam cum ſedimento ſubrubro, Hipp. *f)* dixit eſſe ſalutarem, etſi diuturniorem morbum ſignificet. Niger itidem color non perpetuo malus, in lienoſis, ut in *Herophonte, g)* & in iis, qui abundant ſangvine melancholico, & in ſuppreſſis menſibus, qui ſint melancholici, quod Gal. *in Epid. Urinæ vero color licet eſſet niger, nihil attulit periculoſi, quod retenti menſes eſſent magis melancholici.* Copioſæ itidem nigræ urinæ, quæ in aquoſas non mutantur, critice excretæ, ſunt utiles: unde Gal. *in* 3. *Epid. text.* 74. ſcripſit, ſe noviſſe quandam mulierem, quæ

Urinarum colores quinam boni.

a) Lib. 1. Epid. Ægrot. 6. pag. 982. *b)* Ibid. Ægrot. 10. pag. 985. *c)* Lib. 3. Epid. Ægr. 5. pag. 1072. *d)* Pag. 40. lin. 48. *e)* Lib. 3. Epidem. Ægr. 1. pag. 1059. *f)* Progn. pag. 40. lin. 35. *g)* Lib. 1. Epidem. Ægr. 3. pag. 974.

quæ his urinis magna copia evacuatis plurimum fuit juvata: præterea urinæ nigræ cum larga, aut narium ſangvinis eruptione, quod in *Metone, a)* aut menſium copia, quod in *muliere moroſa b)* fuit obſervatum, non ſunt timendæ. Bonæ itidem ſunt ex turbatis urinis cito reſidentes, album, læve, & æquale, de quibus Gal. *in 4. de ſanit. tuenda* ſcripſit: *Si vero humoris ſeparatio craſſi a liquido in ea cernitur, ſitque quod ſubſidet album, læve & æquale, jamjam ſuperaturam eos omnes naturam indicat.* Claræ quoque, quæ protinus turbantur, utiles exſiſtunt, quod ſignificent naturam humorum coctionem aggredi. Ex mutatione etiam urinarum eæ bonæ judicabuntur, quæ ad probiorem vel colorem, vel ſubſtantiam, vel ſedimentum acceſſerint. Bonæ itaque plerumque cenſentur craſſiores, quæ poſt principium minguntur. Excrementa enim, accedente concoctione, craſſiora quidem evadunt, ſi prius tamen fuerint tenuia; veluti e craſſis fieri tenues optimum eſſe, Hippocrates *in 4. Aphoriſm. 69.* ita docuit: *Quibus urinæ, craſſæ, grumoſæ, paucæ, non ſine febre, multitudo veniens ex his tenuis, juvat. Maxime vero tales redduntur, in quibus ſtatim ab initio, vel non ita multo poſt, ſedimentum apparuerit:* & Galenus in comment: *Hæ autem ſi multæ & tenues fiant, juvant, quoniam materiam ſubtiliatam ſignificant.* Ex turbidis clareſcentes optimæ exſiſtunt, ex diſcoloratis coloratiores, & ex nimis coloratis minus coloratæ, & ex carentibus ſuſpenſis, quæ nubeculam, aut ſuſpenſum, aut demum ſedimentum habere incipiunt, & quæ alba & æqualia fieri inceperint. Atque tot modis urinæ, ut ſigna coctionis nobis ſalutem in morbis indicare poſſunt. Eodem itidem modo, idem nobis ſignificabunt, ut cauſſæ, bonam evacuationem prodentes.

Urinæ craſſiores quænam bonæ.

Urinæ quænam bonæ.

Proinde multæ urinæ, in die decretorio apparentes, criſin ſalutarem indicant, eoque certius id præſagiunt, ſi ſuapte natura meliores exiſtunt, quales in *Nicodemo c)* fuere

Criſin ſalutarem præſagientes

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 7. pag. 983. *b)* Lib. 3. Epid. Ægr. 11. pag. 1108. *c)* Ibid. Ægr. 10. pag. 1108.

ere observatæ, de quo Hippocr. *Vigesimo quarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa subsidebant, & cum sudore fuit judicatus:* & de Pericle: a) *Tertio febris emollita fuit, urinæ multæ concoctæ, in quibus multa subsidebant. Charionem* multis urinis biliosis fuisse servatum, Hippocrates b) quoque tradidit. Hac eadem ratione & de multis crassis *in libro quarto Aphorism.* 74. ait: *Quibus speratur abscessus futurus ad articulos, liberat eos ab abscessu urina multa, crassa, & alba facta:* & *in* 6. *Epidem.* c) *comment.* 4. *text.* 2. *Urina crassa, alba, qualis Archigenis, in laboriosis quartanis interdum exit, & liberat ab abscessu.* Verum ea, quæ est similis farinæ crassiori, aut longitudinem morbi, aut mortem, ut docet Galenus *in* 7. *Aphorism.* 71. præsagit. Acres vero cum dolore, copiosæ, sæpius in acutis morbis judicant; de his Hippocrates *in* 1. *Epidem. comment.* 2. d) *text.* 42. ita habet: *Unum vero bonum, maximumque inter signa, quæ fiebant, quodque multos a maximis periculis vindicavit, hoc fuit, quibus ad stranguriam diverterent, & in hoc abscessus fierent:* & e) *Stranguria autem his diuturna & laboriosa erat. Erant his urinæ copiosæ, crassæ, variæ, rubentes, purulentæ cum dolore:* & postea f) *text.* 24. *Atque hi superstites omnes fuerunt, nec ullum horum periisse cognovi.* Quomodo *Pythionem* servatum Hippocr. vidit, de quo in 3. *Epidem.* g) *comment.* 1. *text.* 4. scripsit: *Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus;* hinc est probabiliter multitudine urinarum sanatus.

Farinæ crassiori similes quid præsagiunt.

Sunt demum quædam ex oleosis urinis, non pingvibus, sed tantum colore atque crassamento oleo similes, quæ bonæ esse solent. Hæque non nisi perfecta morbi concoctione apparent, & has Galenus sicuti scripsit *in* 3. *Epidem.* sæpius ex morbi concoctione, sine ægri detrimento, vidit. Atque hæc de bonis urinis, salutem significantibus.

Oleosæ quænam bonæ.

CAP.

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 6. pag. 1102. b) Ibid. Ægr. 5. p. 1072. c) Pag. 1179. d) P. 947. sub finem. e) Paulo post, p. 948. sub A. f) Ibid. g) P. 1059. Ægr. 1.

CAP. XV.

De malis urinis mortem prænuntiantibus.

Ex urinis tenues, albæ, aquosæ, diu perseverantes, in morbo non salutari, exitiosæ, quod summam cruditatem significent, exsistunt in febribus acutis, teste Galeno; significant enim totum flavæ bilis impetum sursum in caput ferri, quo delirium & phrenitim præsagiunt. De his Hippocrates *in quarto libro Aphorism.* 72. scripsit: *Quibus urinæ, albæ, perspicuæ, malæ, præsertim in phreniticis, apparent.* Galenus *in comment.* dixit, nullum vidisse phreniticum, in quo talis urina apparuisset, servatum. Melius siquidem est, ut, sicuti totus morbus est biliosus, sic & urinæ appareant biliosæ; illas in *Philista* phrenitico vidit Hippocr. *a*) In omnibus itaque febribus acutis, malum erit, urinas tenues & aquosas spectari: aut enim mortem prænuntiabunt, aut morbi longitudinem atque recidivas; longo enim tempore natura opus habet ad illam summam cruditatem tollendam, quod, ubi febris non admodum sit vehemens & acuta, & vires validæ sint, aliquando salus, longo tamen tempore, succedit; in vehementi vero morbo, cum viribus prælangvidis, prorsus exitiales exsistunt. Et hoc est, quod Galenus *in* 4. *Aphorism.* 72. de his locutus, dixit: *cum anticipaverint vires dissolvi, esse perniciosas.* Addamus eas fidelius perniciem denotare, quæ & diu perseveraverint, & post principium incœperint; quales fuere, quæ in *muliere apud frigidam aquam decumbente b*) apparuerunt: nam undecimo die habuit urinas tenues, aquosas, quæ eædem ad diem quadragesimum perseverarunt. Diximus ex Hippocrate *c*) alibi, hasce urinas perseverantes, ubi salutaria adfuerint signa, per abscessum morbum solutum iri præmonstrare. Quod *Pythioni*, qui prope telluris ædem habitabat, evenisse *in tertio*

Urinæ quænam exitiosæ.

Tenues & aquosæ.

a) Lib. 3. Epidem. Ægr. 4. pag. 1070. *b*) Ibid. Ægr. 2. p. 1096.
c) Prognost. p. 40. lin. 48.

tertio Epidem. comment. 1. a) *text.* 4. Galenum demonstrasse in altero capite meminimus. Contra vero, ubi salutaria signa non illuxerint, perpetuo eæ exitiales exsistunt. Hinc Hippocrates *in* 2. *Prognost.* b) *text.* 32. & 33. aquosam exitialiorem vocavit, & *in pueris esse deterrimam*, voluit. Crassæ vero itidem urinæ, ex Hippocrate, c) malæ exsistunt, si præsertim in principio appareant, quo tempore tenuiores, uti Galen. *in* 4. *Aphorism.* 70. voluit, esse soleant. Quæ vero ipsarum nihil, aut quod malum est, resident, pessimæ exsistunt; de his Galenus *in quarto libro Aphorismorum: Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant;* & Hippocrates *in primo Epidem. comment.* 1. d) *text.* 26. *Aut crassitiem habentes & parvam subsidentiam, nec probe subsidentes, sed crudo quodam, intempestivo sedimento.* De quibus etiam Galenus *in* 3. *Epidem. comm.* 1. *text.* 5. dixit: *At enim cum crassas etiam fuisse indicet, nec subsedisse urinas, plane sunt illæ ex conturbatis, & turbidis, ut solet hic appellare, quæ semper turbationem crudam multo præditam spiritu flatuoso, ut mustum.* Non residentes vero cum ex turbidis sint, crassæ quoque, non residentes, ex turbidis erunt, quæ, ut ait Galenus, præter flatuosam & crudam turbationem toti inesse sangvini, etiam crassos humores morbum fovere significant. Turbidæ vero urinæ duplicis differentiæ exsistunt, quædam tenues, quædam crassæ. Sed modo videamus, quid turbidæ præsagiunt in acutis morbis. Galenum tria turbidarum genera fecisse, superius diximus, quippe primum earum esse, quæ tenues, & claræ mictæ postea turbantur; secundum earum, quæ turbidæ minguntur, & turbidæ permanent; atque tertium turbidarum residentium, & clarescentium. Has *in primo de Crisibus* Galen. vult esse minus pravas, quod aliquid inæqualis turbulentiæ superesse demonstrant, atque morbum haud

Urinæ crassæ quænam malæ.

Turbidæ quid præsagiunt in acutis morbis & harum differentiæ.

a) P. 1059. Ægr. 1. b) P. 40. lin. 47. c) Ibid. lin. 46.
d) Pag. 940. sub lit. G.

haud multo post coquendum. His esse praviores, quæ claræ mictæ postea turbantur, quod hæc in urinis postea facta turbatio denotet, naturam debere incipere concoquere morbum, nondumque cœpisse concoctionem, propterea longiori tempore ac virtute forti ægrotos indigere ad concoctionem perficiendam. Inter has medias statuit perpetuo turbidas manentes, nihilque clarescentes, & residentes. Etenim *cap.* 4. ait, nobis indicare has turbidas urinas, vigere adhuc agitationem in sangvine ad concoctionem, quod *in quarto libro de Sanitate tuenda* hisce verbis expressit: *Quod si turbida sit, qualis veternorum visitur, crudis vocatis humoribus venas refertas indicat, & non tamen cessare naturam docet, sed eos valenter concoquere.* Ex quibus colligitur, urinas turbidas non clarescentes, & residentes, meliores esse iis, quæ claræ mictæ postea turbantur. Quod tamen Hippocr. non videtur sentire, cum nunquam meminerit has pejoris esse judicii, sed ex turbatis perpetuo non residentes, nihilque clarescentes, ceteris magis damnavit, atque esse perniciosas statuit. De his in *uxore Philini, a)* quæ obiit, ita habet: *Urinam vero reddebat una cum convulsionibus affatim multam, raro admonentibus, crassam, qualis est, quæ in matellis subsidit, cum agitata fuerit, reposita multo tempore non subsidebat, color & crassitudo assimilis jumentorum urinis, hæc illius erat urina, quam ego vidi.* Et *de uxore Dromeadai b)* moribunda dicit: *quo riguerat, alvus commode reddidit, urinæ crassæ, albæ, turbidæ, cujusmodi sunt, quæ in matulis subsederunt, cum agitatæ fuerint, repositæ multo tempore non subsidebant.* Eædem turbidæ non residentes fuere observatæ in eo, qui *calescens cœnavit, & potavit largius, c)* & *in Hermocrate, d)* *itidem morbo lethali vexatis.* Atqui Galen. quoque *in quarto Aphorism.* 70. id affirmasse est visus, cum dixerit: *Nonnullæ*

Non clarescentes & residentes quibusnam meliores.

a) Lib. 1. Epidem. Ægrot. 4. pag. 976. b) Ibid. Ægrot. 11. pag. 987. c) Ibid. Ægrot. 12. pag. 988. d) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 2. pag. 1062.

nullæ igitur urinæ longo tempore manent perturbatæ, nonnullæ vero cito ſedimen craſſum habent, & cito morbum ſolutum iri ſignificant. Quæ vero non reſident, ſi vires affuerint, longum fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant. Addo quæ *in quarto libro de ſanitate tuenda, cap.* 4. de his urinis nobis prodidit, quibus aperte cognoſcitur, ceteris exitialiores eſſe non reſidentes; ipſe enim ita ſcripſit: *Verum omnium, quæ turbant urinam, generalis nota eſto, ipſius craſſi a liquidiore ſeparatio, aut propere, aut tarde facta, aut omnino nulla, ergo ſi protinus fiat, & quod ſubſidit, ſit album, leve, & æquale, ſuperiorem longe naturam ſuccis, quos concoquit, oſtendit: ſin bonum ſit, quod ſubſidit, ſed quod poſt longius interpoſitum tempus colligatur, etiam naturam temporis ſpatio ſuperaturam ſuccos, nunciat. Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur, egetque ope aliqua ad ſuccos percoquendos.* Quare colligamus turbidas urinas, nihil reſidentes, cæteris aliis turbatis eſſe pernitioſiores, quod etiam oppoſitorum ratione demonſtratur. Cum vel etiam Galen. fateatur, eas, quæ reſident, bonas eſſe, morbumque naturam ſuperaturam indicare; ergo oppoſitæ non reſidentes, ſed perpetuo manentes turbidæ, oppoſitum indicabunt, quippe naturam morbo ſuperatum iri. Non clareſcere etiam turbidas urinas indicium eſt, eas non a calore naturali, ad concoctionem agente, turbari, ſed ab extraneo agente ad interitum: terminus enim earum, quæ a naturali calore turbantur, eſt clare fieri, veluti turbidarum a febrili calore, perpetuo turbatas manere, nihilque, aut, quod bonum non ſit, reſidere. Ex his, quæ in principio morbi turbidæ permanent, pejores ſunt, quam eæ, quæ in augmento turbantur, quo tempore naturalis calor, concoctionem aggrediens, ſolitus eſt aliquando urinas flatibus replendo turbare, ſed hæ paulo poſt bonum ſedimentum reponunt, ac clareſcunt. Perturbatis vero urinis, quæ claræ minguntur, & poſtea turbantur, quod praviores ceteris turbatis ſint, ut voluit Galenus

Non reſidentes quando peſſimæ.

Urinæ perturbatæ quænam peſſimæ.

lenus *in primo libro de Crisibus cap.* 11. *in tertio Epidem. comment.* 3. *in text.* 15. & *in quarto libro Aphorism.* 70. non equidem certe cognoſco: nam ſi per eas, quæ poſtea turbantur, præmonſtretur naturam debere concoctionem incipere, & per illas, quippe turbidas clareſcentes, non incepturam, ſed jam cœpiſſe, & aliquid concoxiſſe, indicabitur. Itaque ex turbidis urinis nihil reſidentes in acutis morbis erunt pernicioſiores, & merito ſane; cum multitudinem crudorum craſſorumque humorum adeſſe denotent, quæ ut concoquatur, & ſuperetur a natura, longius temporis ſpacium requirit, quod nonniſi natura admodum robuſta abſolvet. Unde vehementibus morbis & corporibus debilibus hæ mortem præſagiunt. Ex coloribus, uti diximus, albæ, tenues, aquoſæ, in acutis morbis ſunt peſſimæ, quod, ut Galenus docuit, melius ſit, in belioſo morbo urinas atque excrementa coloratiora ſpectari. Hippocrates *in* 2. *Prognoſt. a*) *text.* 30. damnat urinam rufam, & tenuem, tanquam morbum plane crudum denotantem, ipſamque, ubi morbus diutinus fuerit, periculum ſignificare ægro, ne ipſe poſſit durare, quo ad morbus concoquatur; hocque præſagit, quoniam rufa urina, & tenuis ſit vehementis morbi indicium. Indicat enim intus magnum caloris incendium adeſſe, & in hepate, aut in ventriculo, aut in ſepto transverſo adeſſe flammeam aliquam inflammationem. In internis inflammationibus, & in acutis febribus, aurea urina diu permanens maxime eſt ſuſpecta, quod, ut dictum eſt, magnam alicujus viſceris phlogoſin, aut phlegmonem denotet. Nigra urina nunquam ſine periculo in acutis morbis apparet, modo critice talis non excernatur, vel in ſuppreſſis menſibus melancholicis, copioſe prodeuntibus, aut cum larga ſangvinis eruptione per nares. Quibus modis nigras urinas conſpectas, non eſſe timendas, in altero Capite docuimus. In acutis vero morbis, aliquo illorum modorum non excretæ, nigræ urinæ ſunt periculoſæ; ſangvinis

Albæ, tenues, aquoſæ, peſſimæ.

Rufæ & tenues malæ.

Aureæ quando malæ.

Nigræ nunquam ſine periculo.

a) Pag. 40. lin. 42.

enim usti copiam, quæ non ita facile a natura concoqui potest, denotant. Quare Hippocrates in *Prognost. a)* dixit, nigram urinam rufa tenui esse exitiosiorem, & in mulieribus atque in viris deterrimam. *b)* Hinc nigram quoque nubeculam in urinis damnavit, tanquam signum perniciale. Tenues vero nigras, & paucas urinas, fuisse unum ex signis, quæ, cum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet, Hippocrates in 1. *Epidem. comment.* 2. *c) text.* 75. meminit. Exitiosæ sunt, quæ in aquosas mutantur, cujusmodi fuerunt, quæ in *muliere apud frigidam aquam decumbente d)* conspectæ fuerunt. De hac Hippocrates 11. *urinæ multæ, tenues, & nigræ: & vigesimo*, ait: *Urinæ aquosæ, & multæ, malæ.* Quod Galenus *in comment.* notavit, quippe urinas nigras in aquosas versas esse lethales. Auctor *Prorrheticorum e)* scribit, *urinas nigras in turbulentis & vigilibus esse phreniticas*, id est, phrenitides prænuntiare. Sed addimus nos ferinas ac lethales in iis præsagire, quod ex atra ustaque bile futuras præmonstrent. Exitiales itidem esse nigras maleolentes, Galenus in 7. *Aphorism.* 75. animadvertit. Demum urinæ perpetuo nigræ, tenues, aquosæ, cum malis signis, mortem ostendunt, quales in *muliere apud frigidam aquam decumbente f)* apparuerunt, de quibus Hippocrates in fine illius historiæ casus, ait: *Urinæ hujus perpetuo nigræ erant, tenuesque, & aquosæ, comaque consequebatur, cibum fastidiebat, animo erat dejecto, in somnis iracunda, implacida, animo melancholico.* Pessimæ omnium sunt nigræ, cum nigro sedimento. De his Galenus *in primo libro de Crisibus cap.* 52. ita habet: *Pessima igitur est tota urina denigrata, adeo ut neminem unquam servatum viderim ex iis, qui talem minxerint. Minus vero perniciosa, si solum id, quod subsidet, nigrum fuerit, atque adhuc minus, si solum*

Nigræ quæ in aquosas mutantur exitiosæ.

Urinæ nigræ maleolentes exitiales.

Nigræ cum nigro sedimento omnium pessimæ.

a) Pag. 40. lin. 46. *b)* Ibid. lin. 41. *c)* Pag. 954. inter lit. E. & F. *d)* Lib. 3 Epid. Ægr. 2. p. 1096. *e)* Lib. 1. text. 4. *f)* Lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1096.

si solum id, quod in medio jacet, ac multo minus etiam, si nebula. Oleosæ quoque urinæ, in quibus præsertim pingvedines supernatantes, araneorum telis similes, spectantur, ab Hippocrate *in Prognosticis a)* damnantur. Et Galenus *in libro quarto de sanitate tuenda, cap.* 3. ait, hasce urinas in ægrotis esse perniciosas, quod colliquationis sint indicium. De *Pythione b)* super Herculis fanum decumbente, ait: *minxit oleosum.* Post nigras oleosæ sunt pessimæ, quod ingentis colliquationis sint indicium, igneumque naturæ calorem prævalere significent. Quales fuere observatæ in prædicto *Pythione*, atque in *muliere Cyzici: c)* hi enim urinas primo nigras, & mox oleosas seu pingves, habuerunt. Non minus perniciosæ sunt pingves, post crassas turbidas, non residentes; quoniam igneum seu febrilem calorem, a quo primo fuere turbatæ, nedum nihilo defecisse, at quinimo magis plurimum auctum esse, significant. Has in *uxore Dromedai, d)* & in illo, *qui calescens cœnavit, & potavit largius, e)* Hippocrates vidit. Hic enim *primo die rubras, crassas, turbidas non residentes minxit, & quinto & septimo oleosas pingves, obiitque undecimo.* Illa vero *die secunda & tertia crassas, turbidas itidem non residentes, & quarto & quinto oleosas, obiitque sexto.* Multæ itidem tenues, aquosæ, sine contentis, nihil juvantes, aut quovis modo vitiosæ in acutis morbis, plurimum sunt timendæ. De his Hippocrates *in* 3. *Epidem. comment.* 3. *f) text.* 41. *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni;* & postea *g)* de iisdem: *Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingesto, sed illum excedebant, multumque etiam vitiosæ urinæ redditæ, neque enim inerat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio proba.* Hippocrates *in* 3. *Epidem. h) text.* 26. dixit, *mulierem,* quæ *in foro mendacium*

Oleosæ quænam inprimis malæ.

Pingves quænam perniciosæ.

Nihil juvantes aut quovis modo vitiatæ malæ.

a) Pag. 40. lin. 52. b) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 3. pag. 1098. c) Ibid. Ægr. 14. pag. 1114. d) Lib. 1. Epidem. Ægr. 11. pag. 987. e) Ibid. Ægr. 12. pag. 988. f) Pag. 1085. lit. F. g) Pag. 1086. lit. C. & D. h) Ægrot. 12. pag. 1080.

dacium decumbebat, nono die multam urinam, in qua nihil ſubſideret, reddidiſſe; & quæ *apud frigidam aquam, a*) perpetuo habuiſſe urinas multas nigras, tenues, aquoſas. Multæ quoque craſſæ, aut turbidæ non reſidentes, aut quicquam non juvantes, maxime damnantur; multæque urinæ omnes in morborum principiis damnantur, & merito inutiles habentur, quoniam tunc temporis nihil concoctum excerni, nullamque probam purgationem fieri poſſe, alias a nobis fuit demonſtratum. Paucæ tenues in ardentibus febribus, & acutis inflammationibus peſſimæ exſiſtunt, quod indicent ſerum ſangvinis igneo calore abſumtum. Quæ ſi vitioſæ, eo pejores erunt. Quales in *uxore Dromedai, b*) in adoleſcente *Mœlibææ, c*) & in filia *Euryanactis virgine: d*) Hæc enim, & adoleſcens *Mœlibææ* paucas tenues non boni coloris, & Illa paucas tenues oleoſas minxit. Paucæ itidem tenues fuere conſpectæ in illa quæ apud *Tiſamenum, e*) & in *ea* quæ apud *Pantimidem f*) decumbebat. Qui omnes ægroti paulo poſt obierunt. Ubi vero propter igneum calorem, ſeroſam humiditatem ſangvinis prorſus abſumentum, aut propter omnium functionum, ut Galenus *in 3. Epidem. comment. 2. in text.* 4. docuit, exſtinctionem, urinæ plane reſtiterunt, in febribus exitium eſſe prænuntiatur. In *Sileno g*) *moribundo*, ut Hippocrates narrat, *ſexto die reſtiterunt, atque die ſeptimo nihil minxit, demum die octavo paucas reddebat cum dolore mordaces,* quæ nobis indicio fuerunt vehementis caloris, ſerum ſangvinis tum abſumentis, tum ſumme calidum acre facientis? In *muliere Cyzici, h*) *anginoſa apud Ariſtionem agente, i*) atque *adoleſcente Mœlibææ, k*) propter facultatis exſtinctionem, ante exitium reſtiterunt.

Urinæ quænam inutiles.

Urinæ

a) Ibid. Ægrot. 2. pag. 1096. b) Lib. 1. Epidem. Ægr. 11. pag. 987. c) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 16. pag. 1117. d) Ibid. Ægrot. 6. pag. 1073. e) Ibid. Ægr. 9. pag. 1077. f) Ibid. Ægr. 10 p. 1078. g) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p 969. h) Lib. 3 Epid. Ægr. 14. p. 1114. i) Ibid. Ægr. 7. p. 1075. k) Ibid. Ægr. 16. pag. 1117.

Urinæ quoque paucæ, acres, nihil allevantes, lethales existunt; quod summo caloris incendio, intus latente, serosam omnem humiditatem absumi, humoresque inflammari, & Hippocrates animadvertit, *Silenum a*) ante mortem urinas paucas mordaces reddidisse. Ego vero *Gvadagninam*, olim meam dilectissimam uxorem, atque alios, ardente febre lethali vexatos, hujusmodi urinas paucas, summe acres ac vellicantes, sæpius minxisse vidi, quas paulo post exitium fuit subsecutum. Quæ etiam ex urinis nullum contextum habent, quippe neque sedimentum, neque suspensum, neque nubeculam, & malæ existunt, modo ægroti prius inediam non sustinuerint, ut Galenus *in* 2. *Prognost.* tradidit, aut plurimum laboraverint, aut vigilarint, aut corpora fuerint admodum biliosa, in quibus urinas absque contento spectari, non esse malum, Galenus *in primo libro de Crisibus cap.* 13. testatum reliquit. Crassas vero absque sedimento in acutis morbis lethales esse Galenus affirmavit. Malæ itidem sunt, quæ cum pauco sedimento, aut crudo, minguntur. De quibus Hippocrates *in* 1. *Epidem. b*) scribit: *Urinæ tenues & incoctæ & decolores, & paucæ, aut crassitiem habentes, & parvam subsidentiam, nec probe subsidentes, sed crudo quodam & intempestivo sedimento.* Galenus *in* 4. *Aphorism.* 69. damnavit urinas crassas, propter gravitatem sedimenti: & Auctor *Libri de Urinis cap.* 72. dixit, accidere aliquando, ut albus humor & crudus simul excernatur cum urina, & in imo subsideat instar bonæ hypostasis: & Galenus *in secundo libro Prognost.* dixit: crudum sedimentum copiosum, morbum a multitudine crudorum humorum foveri, proinde reddi difficilem, indicare; crassum itidem, eadem ratione *in* 4. *Aphorism.* 69. maxime damnavit: de hoc ipso Hippocrates *in* 7. *Aphorism.* 31. ita habet: *Quibuscunque febricitantibus in urinis fiunt sedimina similia farinæ crassiori, longam ægritudinem fore significant.* Dictum

Paucæ, acres, nihil allevantes, lethales.

Urinæ crassæ absque sedimento lethales.

a) Lib. 1. Epidem. Ægr. 2. pag. 969. b) Pag. 940. sub lit. G.

Farinæ crassiori similia sedimenta habentes malæ.

ctum est alias ex Galeno *in primo libro de Crisibus cap.* 12. hæc sedimenta crassa, farinæ scilicet crassiori similia, quæ *Crimnodes* Græcis dicuntur, magnam sane colliquationem præmonstrare, & propterea in acutis morbis esse exitialia: & Galenus *in comment. Aphorism.* 31. de hisce sedimentis ita habet: *Liquet igitur & ex his exemplis, quod quicunque mingunt urinam similem farinæ crassiori, si salvari debeant, tarde liberantur. Quicunque vero exitialiter se habent, contingit hos quam cito interire:* & propterea has urinas exitiales facit, plurimosque ait morte præripi, antequam ægritudo diutius protrahatur; & quicunque ex ipsis fuere liberati, in omnibus in longum productam fuisse ægritudinem: & merito sane; cum dispositio, in qua talis urina mingitur, multam requireret coctionem. Hippocrates *in* 2. *Prognost. a*) *text.* 28. hæc sedimenta maxime damnavit. Hoc sedimen habuerunt urinæ *Sileni, b*) & illius, *qui in dealcis horto decubuit, c*) qui non nisi spacio dierum quadraginta fuit servatus. Diximus itidem superius, sedimenta orobis similia, squamosa, furfurosa, quæ Græcis *Oroboïdes, Petaloïdes & Pityroïdes* vocantur, quod ab eadem colliquatione fiant, ideo in febribus acutis, ubi minime vitio renum, aut vesicæ fiant, esse lethalia. Hæc omnia Hippocrates *in* 2. *Prognost. d*) *cap.* 26. hisce verbis est complexus, dicens: *Si urinæ sedimentum referat speciem farinæ crassioris, malum est; deterius his, si squamularum institutione consistit: si vero tenue, & candidum admodum, est, vitiosum est; furfureum vero, deterius est.* Cognoscimus non renum vitio fieri, ubi adsit febris acuta colliquans, nullumque læsorum renum signum appareat. Sedimentum quoque divulsum, quod cruditatem denotet, improbatur, quo apparente nunquam tuto salus prædici poterit: eodem modo inæquale, de quo Hippocr. *in* 2. *Prognost. e*) *text.* 20. *Si vero intermittit, atque*

Orobis similia sedimenta habentes.

sedimentum divulsum habentes malæ.

a) Pag. 40. lin. 38. b) Lib. 1. Epidem. Ægrot. 2. pag. 969. c) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag. 1066. d) Pag. 40. lin. 38. & seq. e) Ibid. lin. 33.

que interdum pura mingitur, interdum ſubſidens candidum ac leve, morbus diuturnior, ac minus ſecurus eſt. Subrubrum improbatur ab Hippocrate *) quod morbum diutinum oſtendat, etſi ſalutarem eſſe dixerit: Auctor vero *libri de urinis* ait, ſubrubrum ſedimen defectum coctionis præmonſtrare, non tamen mortem. Verum quoniam omnis morbi longitudo eſt ſuſpecta, ideo non carere videtur pravitate, & maxime in corporibus imbecillioribus, morbisque vehementioribus, quibus naturæ vires cito collabuntur, & ſæpius nondum concocto morbo. Nigrum ſedimentum eſt peſſimum in acutis morbis, quod cum nigra urina Galen. affirmavit eſſe omnium peſſimum; minus vero perniciosum ſuſpenſum & adhuc minus nubeculam eſſe. Ex ſuſpenſis improbantur clara, quod delirium ſignent, quod in *virgine Lariſſæ a*) Hippocrates notavit, & Galenus *in comment.* dixit, caſu delirium ſignificaſſe, non per ſe: quatenus, inquam, ſangvinem flatuoſiorem denotaret; quoniam ſi nullus flatus inſit ſangvini, ſuſpenſiones ad imum vaſis deferentur. Auctor *Prorrheticorum b*) ſuſpenſum ſublime delirium portendere ſtatuit, & eo magis, ut ait Galenus ſi una aurium ſonitus adfuerit, atque ſi aliquis dolor coxæ, vel alterius partis inferioris, & a viſceribus remotæ, occultatus fuerit. Nigrum quoque ſuſpenſum, divulſum, inæquale, malum eſſe, ſed minus malum quam ſedimentum, dicit Galenus *in lib. de Urinis cap.* 17. Nubeculam quoque nigram damnavit Hippocrat. *in* 2. *lib. Prognoſt. c*) *text.* 29. Pingve itidem ſupernatans malum eſſe ait, *d*) quod conſumtionem ſignificet. Ego ſæpius nubeculam juxta ſuperficiem urinæ, circuli modo evectam, atque elatam in iis, qui phrenitici obierunt, vidi. Proinde hanc in acutis turbulentisque

Subrubrum.

Nigrum.

Urinarum ſuſpenſa quænam mala.

Suſpenſa in urinis clara quid præſagiunt.

Nigra, divulſa inæqualia mala.

Pinguia.

*) Pag. 40. lin. 36. *a*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1110.
b) Lib. 1. text. 4. 32. 37. *c*) Pag. 40. lin. 41.
d) Ibid. lin. 52.

que febribus esse pernicialem cognovi. Quare ubi contenta, quæ secundum naturam se habent, fuerint ad superficiem urinæ multo spiritu evecta, pravum in capite, neque exiguum affectum prænuntiant. His addimus, urinas in non recordantibus & insciis ægrotis mictas, de quibus *in* 1. *Prorrhet. a*) hæc leguntur: *Urinæ excretio in non recordantibus, perniciosa.* Denotat namque, teste Galeno, periisse naturalium functionum intellectum. Hocque aut cerebro læso, ægrotis quippe delirantibus, fit, aut exstincta naturali facultate. Unum restat admonendum, quippe urinas in multis exitiosissimis febribus mingi substantia, colore, atque contentis, recte valentium urinis similes, hasque optimas ignaris Medicis videri, Medicosque maxime decipere. Quæ tamen in iis mortem portendunt inevitabilem; quod nobis indicio sint, bilem, qua colorantur urinæ, aut cerebrum, aut aliquod aliud viscus invasisse, nihilque succorum noxiorum cum urinis excerni, quod summe exitiosum esse in phreniticis, ac vel etiam in pleuriticis, peripneumonicisque, Medici observant: nihil enim, ut proxime dicemus, in pleuriticis est perniciosius, quam in ipsis sputa non excerni, & quæ excernuntur, flavum colorem non habere permixtum.

Urinæ recte valentium quare sæpe exitiales.

C A P. XVI.

De prædictione ex sputis, & primo quid sit sputum, quas partes læsas denotet; differentiæ & causæ.

Etsi quicquid per os non vomitione rejicitur, sputum Medici appellent, quippe, screatu, simplici spuitione, atque tussi; nihilominus illud sputum proprie magis dicunt, quod tussi excernitur, de quo, quod ad nostrum institutum maxime faciat, nimirum ad judicandam prognosim, in præsentia accuratius itidem scribemus. Hoc vero, quippe tussi excretum, excrementum est pituitosum muco-

Sputum quid?

Quas partes læsas denotat.

a) Text. 29.

cosum, modo simplex exeat, minimeque aliis humoribus mixtum, quod ex cerebro in pulmones destillavit. Aliquando tamen biliosa, aut purulenta mera rejiciuntur, quæ pessimarum passionum sunt effectus. Hæc inquam per tussim excreta, sputa, ut diximus, vocata nobis, Galen. Auctore, indicia sunt affectionum tum pulmonum, tum thoracis, tum asperæ arteriæ, tum gutturis, atque, ut in summa dicam, respirationi subservientium instrumentorum omnium. Differunt vero inter se substantia, figura, colore, quantitate, simplicitate, & mistione, odore, sapore, screationis facilitate, atque allevatione, aut auctione doloris, atque tussis. Substantia enim tenuia sunt, crassa, viscida, & visciditatis expertia. Figura plana, æqualia, rotunda, spumosa, cruenta ac purulenta. Colore alba, pallida, flava, rufa, rubra, viridia, livida, nigra & quædam versicolora. Quantitate vero multa, pauca, & nulla. Simplicitate, ac mistione, simplicia *mera* vocata, atque mista. Odore, ægreolentia, & quæ non male olent. Saporibus, insipida, dulcia, salsa, amara, & acria. Facilitate exscreationis, & difficultate, quæ facile tussi rejiciuntur, quæ difficulter, & quæ nullo modo. Quæ dolorem & tussim sedant, quæ augent: ac demum concocta, cruda, atque maligna.

Sputorum differentiæ.

Horum omnium caussæ sunt dignoscendæ, & primo tenuium liquidorum. Quæ (Galeno Auctore *in libro sexto Epidemior.*) fiunt a calore debili cerebri, aquosum excrementum minime coctum facientis, quod neque in pulmonibus, defectu multi caloris crassescit. Hoc ipsum in pleuriticis principium esse coctionis statuit. Veluti crassum sputum perfectæ coctionis est nota. Maturescentia enim sputa e tenuibus, seu liquidis, crassescunt. Viscida mediocriter fiunt sputa, cum liquida percoquuntur. Quæ vero valide viscida exsistunt, indicant intensum calorem, humidum resolventem, qua ratione pituita, calore eximio agitata, crassescit, atque lenta evadit. Hæc in pleuriticis & pulmoniis pessima sunt; vix enim, quia tam firmiter

Caussæ.

Sputa tenuia liquida unde.

Viscida unde.

partibus adhærefcunt, projici poffunt, fæpeque leves pulmonnm arterias obftruendo fuffocant. Quod *Antipatro* Medico Romano contigiffe Galen. *in lib.* 4. *de affect. cap.* 6. memoriæ prodidit. In pleuriticis, pulmoniis, ac vel etiam in afthmaticis, quod projici non poff-t, ftertorem ac ebullitionem inducit, fæpeque fuffocat, aut empyema facit. Dilutior vero pituita, expers lentoris, debilis caloris, humidum tenue non abfumentis, eft nota. Plana & æqualia tum unius fimplicisque effentiæ pituitam, tum æque calore agitatam denotant: contra inæqualia varieque figurata. Spumofa, diu fpumam confervantia, quæ a pituitofa vifcidaque fubftantia, caloreque multo agitante, fiunt; quod valde fpumans merito Galen. *in libro de totius morbi tempor.* damnavit. Fiunt vero etiam hæc fputa flatulento fpiritu pituitæ, vel alio humore mixto, qualia ex pulmonibus, plurimo aëre excrementis permifto, fiunt. Qua ratione *Paulus* fcribit e gutture fpumofum, propter commercium refpirationis, fæpius fputum rejici. In pleuriticis, & peripneumonicis non e flatu, fed collecto igneo calore, in partibus affectis, excrementa fpumofa extuffiuntur. In quibus fi fangvis fpumofus appareat, pulmonis fubftantia læfa, uti docuit Galen. indicatur. Quinimo neceffario fangvinis fputum fpumofum, fubftantiam pulmonis ulceratam, *ex libro quinto Aphorifmorum a*) Hippocrat. denotare conftat. Rotunda vero, quæ tuffi excernuntur, fieri ab humore craffo, & tenaci, in fibris pulmonis collecto, atque a calore infigni, Galen. *in libro* 6. *Epidemiorum* tradidit. Addimus formam rotundam, quod glutinofus humor, in afpera arteria contentus, eandem cum illo formam acquirit; fiquidem ipfa globofa eft, & cavitate interiore in orbem circumducta. Hæcque in quibusdam, febre vacantibus, vidi, qui per valde longum temporis intervallum nihil mali pati videbantur, attamen ifti omnes poftea phthifici contabuerunt. Hæc Hippocrates *b*) delirium

Plana & æqualia.

Inæqualia, varieque figurata, fpumofa.

Rotunda.

a) Aphorifm. 13. *b*) Lib. 6. Epidem. Sect. 3. text. 27. & Sect. 6. text. 21.

um demonſtrare docuit, forte ex caliditate, quam notant, caput replente, ut Galen. *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. expresſit, at nunquam per ſe ſola delirium poſſe prænuntiare. His ſunt proxima, quæ grandinis granis ſimilia ſpectantur: hæc ipſa Gal. in quodam vidit, qui, quin phthyſicus contabuerit, effugere non potuit. Cruenta autem fieri a ſangvine exeunte, aut venis apertis, *Anaſtomoſin* Græci dicunt; quod ſi ita effluat, nullus dolor aderit, nulla inflammatio, nulla febris, eſtque ſangvis aquoſus & tenuis, multus ex magnis, paucus ex paucis promanans venis; aut eroſis, (*Diabroſin* & *Anabroſin* appellant) quem affectum notant, tuſſis moleſta absque cauſſa manifeſta, ſangvis principio paucus, & non niſi per intervalla exiens, aliquando copioſus, ubi inſignis fuerit eroſio, & magnorum vaſorum præcedunt deſtillationes; aut demum venis itidem ruptis, quem etiam affectum vocant *Peririxim*. Cujus notæ ſunt, dolor, & præſertim, ſi ex thorace & ex pulmone, juxta membranam, ſangvis copioſus, cauſſæ ruptionis antegreſſæ, veluti eſt humorum abundantia, vehemens motus, clamor, caſus, ictus & alia ſimilia. Itaque ſputa cruenta fiunt a ſangvine, ut dictum eſt, aut venis apertis, aut exeſis, aut denique ruptis. In pleuriticis vero hæc ſputa rejiciuntur, cum natura præſertim materiam aggreditur; hanc etenim paulatim attenuat, proinde laxatis viis, ex quibus vapor exhalat, tenuior pars, & vicina vapori, per raritatem pororum elabitur in interna & vicina ſpacia, ex quibus, tuſſi ſublata, & ſputo excluſo, initium coctionis præmonſtratur: ſunt vero pituitæ miſta; proinde has mitiſſimas pleuritides, Galenus *in 6. Epidem. comment.* 3. eſſe ſtatuit. Valde cruenta vero ſputa in iis Auctor Coacor. præſag. *a*) *in* 5. *præſag. ſect.* 2. *text.* 33. maxime damnavit, quod veluti ſincerus ſangvis exeat, atque aliud vitium denotet; aut enim vaſorum quorundam διαβρώσις, a bile acri, & erodente, quæ ſangvinem attenuat, & venas aperit, ſignificatur; aut ῥῆξις, id eſt ruptura a vehe-

Grandinis granis ſimilia.

Cruenta.

a) Text. 390.

hementiori thoracis compreſſione, quæ nihil ex phlegmone foras excludere poterat. Purulenta vero ſputa a ſangvinis ſputo phthiſin indicare futuram, Hippoc. *in lib.* 7. *Aphoriſm.* 15. tradidit: at in pleuriticis, & peripneumonicis ſuppurationem, & empyema, a qua tabes: cum enim materia quatuordecim diebus non repurgatur, aut ægrotos ſuffocando interimit, aut putreſcit magis, & in pus convertitur: cujus ſigna ſunt horror, vel de novo, aut auctior, febris vehementior, & gravitas, ſeu pondus; de hoc Hippoc. *in* 2. *lib. Aphoriſ.* 47. ita habet: *Circa puris generationem dolores ac febres contingunt, magis quam ubi jam eſt genitum.* Sed de purulentis ſputis poſterius etiam nos accuratius. Nunc ad varios ſputorum colores. Alba itaque cernuntur ſputa, ubi id, quod excernitur, eſt pituitoſum, aut purulentum. In morbis pituitoſis utilia ſunt, in bilioſis vero cum inutilia, tum mali indicii; quod nihil de materia, pleuritim faciente, educi præmonſtrent: de albis ex pure nuperrime ſermo eſt habitus. Flava vero, pallida, nigra, e bile flava, pallida, ac nigra reſudante fieri, Galenus *in lib. 6. Epidem. comment.* 4. *text.* 4. notavit. Quos ſputorum colores hiſce verbis *in lib.* 2. *de loc. affect. cap.* 9. eſt complexus; ſcribit enim *cap.* 9. *Quippe jam oſtendimus omnem inflammationem ex affluente fieri ſangvine. Quapropter ſi bilioſius fuerit ſangvis, flavum aut pallidum erit ſputum; ſi pituitoſius & ſpumans, candidum; ſi melancholicus, aut nigrum, aut lividum; ſi nihil horum ſanguinem infecerit, rubrum. Quin etiam in pleuritide ſæpe numero magis bilioſum, in peripneumonia vero magis pituitoſum.* Verſicolora multorum affectuum (Galen. auctore) ſunt indicia, proinde morbum difficilem præmonſtrant. Multa multitudinem humorum, quæ ſi facile excernantur, ſintque alba, craſſa, concoctum eſſe phlegmonem, ac ſuperatum; ſi vero purulenta, & in ipſis pus ſit album, leve, æquale, non fœtens, denotant, plegmonem ſuppuratum per puris excretionem finitum iri; ſi bilioſa, viridia, livida, nigra, morbum erudiſſimum & valde malignum, & vix

Sputa purulenta unde.

Alba.

Flava, pallida, nigra.

Verſicolora.

Multa.

Bilioſa, viridia, livida, nigra.

vix a natura debellandum. Pauca, etsi concocta, non pro ratione morbi, inutilia sunt: quo merito in peripneumonia ab ipsis timendum, Auctor *Coacorum præsagiorum a*) nos docuit. Qualia fuere in *uxore Euxenii* ab Hippocrate *in* 7. *Epidem. b*) *text.* 46. observata. Nihil vero excerni in pleuriticis ac pulmoniis, summe est periculosum, ubi potissimum non principio morbi, sed postea quoque sputum omnino non appareat. Nihil omnino exspuere idem in pleuriticis significare, quod in aliis febribus urinæ aquosæ, quippe summam morbi cruditatem, Galenus *in primo libro de Crisibus cap.* 18. docuit. Quo inflammationem seu phlegmonem, concoctu difficilem, ac diuturnam præmonstrari *in primo Aphorism.* 12. meminit: & *in libro de constitut. art. medend. cap.* 16. ait, nihil exspuere esse perniciosum; partim quod significet fluxionem phlegmone quasi devinctam teneri, partim vero, quia ea unica universa interius contenta corrumpantur. Hinc Auctor *Coacorum præsagiorum c*) siccas pleuritides, in quibus nihil exspuitur, merito fecit periculosissimas; & Galen. *in libro* 2. *de Crisib. cap.* 20. ait: *Nam cum passio exquisite angusta fuerit, & veluti alligans in seipsum universum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos lethales, qui* ἄπτυστοι, *id est, sine sputo nominantur:* & in libro *de totius morbi tempor. cap.* 16. nihil omnino exspuere cum ingenti dolore & spirandi difficultate, esse exitiale, statuit. Non minus malum esse, sputum, in iisdem malis, citra rationem, supprimi, Galenus itidem *in libro de Constitut. Art. Medend.* notavit; hoc fieri, aut propter humoris lentorem, & crassitudinem, aut membranæ pulmonem continentis laxitatem, aut denique propter facultatis in ægro debilitatem, *in* 2. *Prognost.* Galenus expressit. De his Auctor *Prorrheticorum d*) *in lib.* 3. *comment.* 6. *text.* 5. *Lateris dolor ex sputis biliosis si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Galenus *in comment.* ait:

Sputa pauca quid notant.

Nulla in Pleuriticis quid notant.

Suppressa.

a) Text. 416. b) Pag. 1224. text. 58. c) Text. 381.
d) Lib. 1. text. 97.

ait: *Hoc non perpetuo fieri, ſed tantummodo, cum bilioſi humoris ad caput ipſum fuerit tranſitus.* In tabidis & ſuppuratis nihil pejus, quam ſputi ſuppreſſio; in his phthiſin, aut mortem, atque in illis exitium ſignificat. Galen. *in lib.* 7. *Aphoriſm.* 16. ait, tamdiu tabidos extenuatos vivere, quamdiu per tuſſim pulmonem expurgare poſſint, atque ubi intus pus remanet, ob reſpirationis obſtructas vias, ſubito ægros ſuffocari; quod Hippocrates *in* 7. *Aphoriſm.* 16. ita expreſſit: *A puris ſputo phthiſis, cum vero ſputum retinetur, moriuntur.* Exſcreatio itidem, quæ non repurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture, multitudinem & lentorem, atque facultatis imbecillitatem præmonſtrat; ſed de hoc poſtea accuratius ſcribemus. In pleuriticis, peripneumonicis, empyis, atque tabidis, facile ægrotos ac cito exſpuere, optimum eſt, ut docuit Galenus *in libro de Conſtitut. Art. Medend.* In pleuriticis, & peripneumonicis, naturam cœpiſſe concoquere, ſputaque prava qualitate carere, nobis oſtenditur; in ſuppuratis ſperatur pus poſſe ita repurgari, ut ad tabem ægroti non abducantur. De iis ſputis Hippocrates *in* 2. *Prognoſt. a*) *text.* 43. dixit: *Screatio in omni dolore, qui affligat circa pulmonem & coſtas, cito prompteque ſcreëtur, neceſſe eſt.* Hoc enim oſtendit cum vitalis facultatis robur, tum animalis in cerebro, & muſculos, qui naturæ inſerviunt, in efflatione, neque ductus obſtructione, aut preſſu impediri, neque materiam, aut ita lentam ex partibus eximi, aut ita craſſam, vel tenuem, ut rurſum attolli non poſſit. Sincera vero ſputa, *mera* quoque vocata, pituitoſis exceptis, fiunt, teſte Galeno *in libro de Humoribus,* quæ nulli aquoſæ humiditati ſunt permiſta, ubi præſertim calor flammeus omnem humiditatem conſumſerit; quo fit, ut intus incendium caloris eſſe denotent, atque morbum difficillimum, quod illa ſputa ſint maligna, vixque rejici queant. Hippocrates *in ſecundo Prognoſticorum b*) *text. flava ſincera* damnavit, ſed omnium ma-

In tabidis & ſuppuratis.

Sputa Pleuriticis mala.

Quænam bona.

a) Pag. 41. lin. 13. b) Pag. 41. lin. 19. & ſeq.

maxime *nigra.* Contra miſta aquoſo humido apparent, ubi hoc ipſum haud calore febrili abſumitur, aut plurimum pituitoſi humoris abundaverit. Miſta quoque apparent aliis humoribus, quæ *varia* vocari diximus, atque his multo pejora; quippe quod multiplicem affectum ſignificent. Fœtida itidem, quod graviter olent, inſignem humoris facientis putredinem denotant. Qua ratione Galen. *in libro de totius morbi temporibus cap.* 6. ſputum impenſe fœtidum in pleuriticis, & peripneumonicis maxime damnavit, & Hippoc. *a*) ad mortem deducere ait ſuppuratos. Inſipida ſputa cruda pituita facit; concocta dulcia, itemque cruenta, & pituita ſangvini permiſta. Salſa redditur pituita, cum a calore nimium agitata & aſſata, tum, ut Arabibus viſum eſt, aut retorridis vaporibus, aut bilioſis humoribus miſta. Acria ſunt & amara ex flava, ruffa, & æruginoſa bile:, acida ex humore melancholico. Quæ dolorem levant, optima cenſentur, quod probam notent humorum vacuationem, juxta illud Hippoc. *b*) *ſi qualia purgari oportet, purgentur, confert.* Qua ratione Hippocrates *in Aphoriſmis c*) dixit: *Somnus delirium ſolvens, bonum. Contra malum.* Idemque in doloribus lateris, ac pulmonum fit, & ubi ſputa dolores non allevant, inutilia habentur, pejoraque, ipſum dolorem augeſcentia. Hæc ſi cum dolore pravam etiam qualitatem habeant, mortem; illa quippe per ſe ipſa non prava, tamen dolorem non allevantia, ſuppurationem præmonſtrant. De his Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. d*) *text.* 52. *Quicunque autem dolores ex his ſedibus non deſinunt, neque ſcreationum purgationibus, neque ventris ſubductionibus, neque venæ inciſionibus, & medicamentis, & victus rationibus, in ſuppurationem verti, ſciendum eſt.* De illis quippe dolorem non ſedantibus: *e*) *Omnes autem exſcreationes malæ ſunt, quæ non ſedant dolorem; peſſimæ vero*

Inſipida unde ſalſa.

Acria & amara dolorem levantia.

Dolorem non allevantia.

Optima.

a) Coac. præſag. text. 406. 409. *b*) Lib. 1. Aphor. 25. *c*) Lib. 2. Aphor. 2. *d*) Pag. 41. lin. 35. *e*) Ibid. lin. 33.

vero nigræ, ut deſcriptum eſt; quæ vero ſedant dolorem, meliores ſunt. Eodem quoque modo ſputa, quæ tuſſim ſedant, optima ſunt; quoniam humorem, inflammationem atque tuſſim facientem, commode purgari ſignificant: contra, quæ multam tuſſim concitant; namque aut vitio materiæ, quæ cunctatur in pulmonibus, aut inſtrumentorum, aut facultatis infirmitate, ipſe humor, admodum craſſus, magna difficultate attollitur, & in anguſtiis quibusdam ſic intercluditur, ut quosdam ſuffocet; & admodum viſcidus a partibus, quibus adhæreſcit, eximi non poteſt, ac ſæpe ſublatus intra pulmonis fiſtulas, glutinis modo hærens, detinetur; tenuis denique, circa ſpiritum diffluens, ægre exſpuitur. Atque hiſce omnibus multa tuſſis excitatur, quam tollunt, atque compeſcunt, quæ moderate craſſa, non admodum viſcida, neque tenuia. Hippocrat. propterea ſputa tuſſim multam concitantia *in Prognoſticis a*) maxime damnavit. Concocta demum ſunt ſputa in pleuriticis ac peripneumonicis, alba, levia, non admodum, ut Galen. *in* 2. *Prognoſt. text.* 45. docet, tenuia, vel craſſa, quæque facile exſpuunt, æqualisque conſiſtentiæ. Hæc fiunt natura vincente morbum. In ſuppuratis vero, *Hippocrate Auctore, b*) quod eſt, album, purum atque fœtoris expers. In *Prognoſticis, c*) quoque ſputum, cui ſit permiſta flava bilis, maxime in pleuriticis commendavit, utpote quod denotat, plurimum materiæ facientis inflammationem recte purgari. Contra tenue, aut nimis craſſum, vel viſcidum, vel tenue, crudum eſt, nondum naturam quicquam concoxiſſe explicans. Maligna vero ſunt, ſincera flava, ruffa, viridia, livida, nigra, verſicolora, impenſe fœtida, dolorem augeſcentia, atque tuſſim, cum difficillima reſpiratione. Atque hæc de diverſorum ſputorum cauſis: nunc ad ſputa ſalutaria, quæ ſpeciatim ſalutem denotant, deſcendimus.

Mala.

Sputa bona in pleuriticis.

In ſuppuratis.

Maligna quænam.

CAP.

a) Pag. 14. lin. 18. b) Progn. p. 42. lin. 45. c) Pag. 41. lin. 15.

CAP. XVII.

De ſputis bonis, ſalutem prædicentibus.

De bonis ſputis, ſalutem denotantibus, agentes, primo hæc qualia in & absque febre, tuſſi, reſpiratione difficili, aut dolore vexatis, ſpectari debeant, dicemus: ſecundo in pleuriticis, & peripneumonicis: atque tertio in ſuppuratis. Itaque in affectibus thoracis, absque inflammatione & febre, optima ſunt ſputa alba, levia, æqualia, modice craſſa, parum viſcida, æqualia, nullo colore pravo infecta, quippe flavo, aut pallido, aut ruffo, aut viridi, aut livido, aut nigro. Quemadmodum colore tincta, & præſertim flavo, Galen. *in libro quarto de locis affectis cap.* 8. maxime damnavit, de quibus in ſequenti capite nos accuratius. Bona itidem ſunt, quæ facile excernuntur, absque multa tuſſi, & quæ & ipſam, & difficilem reſpirationem ſedant. In pleuriticis vero, & peripneumonicis ſputa ſalutaria exſiſtunt, quæ recte valentium non diſſimilia apparent, teſte Galeno *in primo libro de Criſibus cap.* 7. neque enim fieri poteſt, ut pectoris pulmonumque partibus maxime læſis, ſputa recte valentium ſimilia excernantur, ſed quinimo ipſa diſſimilia fieri, eſt neceſſarium. At quæ ſimilia ſunt recte valentium ſputis, non niſi in ſtatu morbi exſcreantur, quo tempore morbus perfecte eſt concoctus. Hinc *Galenus in primo Aphoriſm.* 12. dixit, ſputa concocta eſſe alba, levia, æqualia, non admodum vel tenuia, vel craſſa, quæque promte facileque excernuntur. Et idem *in libro ſexto Epidem. text.* 44. dixit, in pleuriticis, & in Peripneumonicis, in principio ægrotos, ſi ſalutari morbo laborent, aliquid exſpuere, atque hoc coctionis principium propterea indicare, quod ſi tenue exſpuant, mediocrem concoctionem, & craſſum, perfectam; & *in Aphoriſm.* 1. ait: in iis affectibus ægrotos nihil exſpuere, morbum ſignificare crudiſſimum; coctionis principium, aliquid exſpuere, tenue tamen; quod ubi craſſius evaſerit, ma-

Sputa quænam bona.

In Pleuriticis & Peripneumonicis.

majorem coctionem; & ubi crassum, ut dictum est, album, læve, æquale, facile exscreatur, perfectam coctionem præmonstrare. Quare optimum erit sputum album, uti dictum est, leve, æquale, facile eductu. Cujusmodi in *Anaxione* Hippoc. *a*) vidit die vigesima septima. Quod forte non videtur omnino verum, si Hippocrat. *in septimo libro Prognostic. b*) *text.* 50. verum scripsit, dicens: *Permista appareat flava bilis admodum screationi oportet:* & paulo post: *c*) *Screatio flava non multo permista sangvine, in pulmonis morbo, si in initio excernatur, salutaris admodum est.* Qua etiam ratione Auctor *Coacorum præsagiorum d*) scripsit: *In doloribus pleuriticorum utile esse, sputum colorari,* & *e*) *in omni pleuritide & peripneumonia optimum esse, sputum facile citoque excerni, mistum flavo sputo:* ex quo non modo sputa alba, bona erunt, sed flava, cruenta, pallidaque exscreationi permista. Hoc quidem verissimum est, attamen non in statu, sed in principio vel in augmento; quod nulla alia ratione fit, quam quod hæc sputa inflammationem ex bile flava, ac sangvine fieri præmonstrent, quæ ceteris aliis, ex aliis humoribus concitatis, minus periculosa, ut Galenus ostendit, exsistit, atque etiam, quoniam humoris, inflammationem facientis, aliquid evacuari denotent. Hæc itaque sputa in principio, & in augmento morbi educta, haud erunt inutilia. Quæ si tardius, ut ait Hippocrat. *f*) talia excernantur, minus tuta exsistunt; quia & morbum tardius coquendum denotant, & longitudinem morbi, nunquam periculo vacantem, præsagiunt. Non sunt tamen lethalia, sed longum modo morbum præmonstrantia, non inutilia, uti dictum est, quod aliquid humoris, facientis inflammationem, purgari significent, atque etiam inflammationem non esse malignam, sed faciliorem, ac securiorem, quam quæ ex aliis fiunt humoribus. Quo fit, ut neque viridia, neque

a) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 8. pag. 1104. *b*) Pag. 41. lin. 15.
c) Ibidem lin. 29. *d*) Text. 386. *e*) Text. 390.
f) Coac. Præsag. text. 385. & 390.

neque nigra, neque versicolora, bona sint: siquidem a pravioribus succis inflammationem esse concitatam notent, ac proinde flavis & cruentis viridia, & nigra sputa sint praviora. Bona itidem sunt sputa, si, præter nuper dictas notas, hoc etiam habuerint, ut facile prompteque educantur. Quod Hippocrates *in secundo Prognosticorum a) text.* 45. ita meminit: *Screatio in omnibus doloribus, qui sunt circa pulmonem & costas, cito prompteque screëtur, necesse est;* cito vero exspuitur, si intra tertium diem aut quartum appareat, quod si bonum sit, morbum cum brevem tum salutarem ostendit, teste Galen. *libro Aphorismorum:* tum *in primo libro de Crisibus comment.* 3. *text.* 18. tum *in* 6. *Epidemiorum comment.* 3. *text.* 79. Multum vero & concoctum in die decretorio, optimum est, atque unum ex judicatoriis judicantibus dicitur, quod si dolorem tollat, tussim, atque febrem, alio opus non habebit signo, ut optimum ac criticum sputum judicetur. De *Anaxione Epidemiorum, b) text.* 95. ait: *Decimo septimo cœpit pauca concocta excernere, levatus est. Vigesimo septimo rediit febris, tussiit, multa excrevit concocta, in urina multa subsidebant alba, desiit sitire, dormivit.* Addamus optima itidem esse, una cum alia bona vacuatione conspecta. In suppuratis eodem modo ex Hippocrate *in libro secundo Prognosticorum: c) Sputum optimum est, album, leve, concolor, vacans pituita, absque labore & valida tussi eductum.* Sed addimus copiosum, quod febrem, sitim, tussim, atque malam respirationem tollat: sed de his paulo post accuratius agemus. Nunc transeamus ad sputa exitialia. In suppuratis.

a) Pag. 41. lin. 13. b) Lib. 3. Ægrot. 8. pag. 1104.
c) Pag. 42. lin. 49.

CAP. XVIII.

De malis sputis, exitium prædicentibus.

Sputa pituitosa mala.

Nunc sputa mala, exitium præsagientia in iis, qui nullo morbo laborant, recenseamus, a pituitosis exordientes. Quorum quæ diu ex capite in pulmonem destillant, substantia admodum tenui, vel crassa, viscida, copiosa, figura rotunda, sapore salso aut acri, maxime suspecta esse solent. Admodum tenuia tussim molestissimam concitant, & crassa, obstruendo vias respirationis, suffocationis periculum inducunt, idem & viscida, diu pulmonis branchiis adhærendo. Quæ, si salsa aut acria sint, arterias exedendo ad cruentum sputum viam parant, & ab eo ad pus, atque tandem ad phthisin. Rotunda sputa, quæ a tenaci crassaque pituita, & a multo calore fieri ostendimus, perpetuo homines ad phthisin maxime suspectos reddunt. Galenus *in sexto Epidem.* scribit, hæc in febre etiam vacantibus vidisse, qui etsi per valde longum temporis intervallum quicquam mali pati non videbantur, tamen istos omnes phthisicos contabuisse; & *in quarto libro de locis affect. cap.* 8. quædam sputa grandinis granis similia se vidisse scripsit, qui, quin phthisicus fieret, effugere non potuit. Biliosa quoque sputa maxime in suspectis ad phthisin a Galeno damnantur.

Biliosa.

Hæc vero colore aut flavo, aut pallido, aut ruffo, & sapore, aut acri, aut amaro, nobis innotescunt. Coloribus iis hæc manifeste deprehendimus, quod hi colores, præsertimque flavus, & pallidus bilem amaram, teste Galeno *in libro secundo de locis affectis cap.* 10. denotent. Saporibus non ita certe: siquidem ob permistam pituitam sapores iis hebescant, & obscurentur. Unde Medici, alioquin eruditissimi, aliquando decipiuntur, quod biliosum humorem intus in pulmone delitescentem non agnoscant, quod sputa, etsi flava, vel pallida, vel ruffa appareant, minime acria vel amara observent. In quibus tamen exesis pulmonibus

que inde tabes. De his Galenus *in libro quarto de locis affectis* ita habet: *Quidam humorem repente exſpuit liquidæ bili in colore perquam ſimilem, medium videlicet inter flavum ac pallidum, at nulla acredine infectum, atque ita quotidie majorem ejus quantitatem exſpuit, deinde levi ſuborta febricula tabeſcere incepit adeo, ut purulenta ſcrearet, poſtea tractu temporis, quatuor videlicet menſium, exiguum cum pure cruorem rejecit, atque ſic aucta febre magis conſumebatur, ac iterum atque iterum pus exſpuebat, adeo, ut magnam ſputi quantitatem redderet, quocirca magis increſcente febre, ac reſolutis viribus, eorum, qui tabe marceſcunt, exemplo, mortem obiit. Deinde alium vidi eodem fere modo ſex menſibus, ac alium quoque diutius laborantem, igitur qui primus nobis occurrit, initio quidem nihil mali habere, ſed tandem peſſime affici viſus eſt, alterum vero quum conſpiceremus, ei ſtatim ab initio cognito malo, præſenti medicamento ſuccurrere tentavimus, ac multo magis etiam tertio. At quamvis multo negotio utrumque liberare conaremur, nihilominus neque horum ullus, neque alius poſt eos, ſervari potuit. Quum enim morti jam proximi eſſent, pulmonis ipſius putres quaſdam partes exſpuebant.* Ceterum mirum eſt, quamobrem, cum hæc ipſa ſputa nullam acredinem habeant, vel amarorem, poſſint pulmones inficere? Sed adhuc magis mirum videtur, cur fit, quod apparentibus ſputis pituitoſis, omni ſapore acri, amaro & ſalſo omnino vacantibus, pulmones inficiantur? Hoc vero fit, aut quod omnis bilioſus humor acris intus deliteſcat in pulmones, ipſorumque branchiis adhæreſcens, ipſos exedat, aut quod ipſa pituita putreſcendo acrimoniam acquirat, qua exedit, ac putrefacit pulmones. Qua ratione fortaſſe & aër phthiſico contagio infectus, quippe ſumme acris redditus, pulmones eorum, qui in eo habitant, inficit. Cur vero fit, quod ſputis flavis aut pallidis apparentibus, acri, amaro ac ſalſo ſapore vacantibus, homines ad tabem ducantur? Hoc vero fit, quod pituitoſi humoris miſtione in ipſis ſapor facilius, quam color oc-

Pulmones inficientia, & unde.

occultetur & acerrimus ſummeque putridus humor, in pulmones deſtillatus, eos exedat; vel ulceretur, iisdem ſputis flavis aut pallidis conſpectis, vobis ſignificari intus in pulmones collectum eſſe multum humorem bilioſum, quo pulmones putrefiunt, exeduntur, atque homines ad tabem provehuntur. Nigra quoque ac melancholica ſputa, peſſima eſſe, vel ex eo cognoſcitur, quod Galenus *in libro de Conſtitut. Art. Med. cap.* 16. ſcripſerit, pernicioſiſſimum eſſe melancholicum humorem præpollentem; tum quod & præditus ipſe ſit moribus peſſimis, & maxime erodat, concoquaturque ægre, nec facile expurgetur; tum quod plurimæ ſit caliditatis index, a qua aſſatus & genitus eſt. Ab iis ſputis non raro cruenta ſuccedunt, plus in recte valentibus, quam in pleuriticis timenda. Quod Hippocrat. intelligens *in quarto Aphoriſm.* 25. dixit: *Sangvis quidem ſupra qualiscunque, malum.* In iis ſangvis tuſſi rejectus perpetuo timendus, etſi non perpetuo ipſum exitium ſequatur; cum præſertim ex capite deſtillat, in faucesque irruens, tuſſi excernatur: quomodo ego poſt quartanam febrem ſangvinem copioſiſſimum tuſſi rejeci, quæ excretio fuit criſis, me ab ea febre liberans. Ceterum, ubicunque non ex capite deſtillans, ſed e pectore & pulmonibus promanat, phthoes periculum inducit, etſi Galen. *in libro quinto Meth. Med.* ſcripſerit: *Matronam Romanam, & Juvenem a ſputo ſangvinis, atque alios omnes, qui primo ſe die ei curandos permiſerunt, ſanitati reſtituiſſe, &c. verum quotquot poſt aliquot dies tandem, vel dum phlegmone eos ſic occupavit, ut urinam febricitantis inſtar jam haberent, horum nullum in totum fuiſſe perſanatum.* Quare merito dixit Hippoc. *in* 7. *Aphoriſm.* 15. *A ſangvinis ſputo puris ſputum malum;* & Galen. *Aphoriſm.* 7. ait, non omne ſanguinis ſputum eſſe malignum, ſed illud, quod pus ſubſecutum eſt. Hoc enim phthoes accerſitur. Quod merito Hippoc. expreſſit *a*) dicens: *A puris ſputo phthiſis.* Quare cruenta ſputa e pectore ac pulmonibus educta, a quibus pus ſubſequatur, exitialia eſſe, nobis liquido conſtabit.

Nigra & melancholica.

a) Lib. 7. Aphor. 16.

Addi-

Addimus, perpetuo inutilia esse, ac malum portendere, qualiacumque copiosius excreta quicquam ægrotos non juvant, nec dolorem, nec tussim, nec respirationem difficilem allevantia: atque hæc in iis sputa exitialia erunt. In pleuriticis autem & peripneumonicis, admodum tenuia post principium, aut admodum crassa, aut viscida, aut spumosa, aut rotunda, multa, non juvantia, pauca, & nihil exspuere, & sputa evanescere ac supprimi, & frequentia, alba, flava, pallida, russa, viridia, æruginosa, porracea, fulva, livida, nigra, varia, fœtida, syncera, ægerrime educta, cum stertore quippe in gutture serventia, tussim, dolorem, malam respirationem non sedantia; atque omnium exitialissima, prava, quæ tussim, dolorem & malam respirationem, & febrem concitant, atque augent. Admodum tenuia, crassa & viscida, quod satis crudum morbum notent, si principio fiant, haud inutilia censentur, quod tractu temporis concoqui possint; sed postea, quippe post multos dies, apparentia, & si nihil coquant, pessima exsistunt; admodum vero spumantia eodem modo damnantur, potissimumque syncera, biliosa, russa, viridia, livida atque nigra. Hæc enim fieri a calore immodico, aut urente, aut colliquante, alias ostendimus. Albicantia vero non ita periculosa sunt, & a flatu pituita agitata spumescentia. Qua ratione e pulmonibus educta pituita ex plurimo aëre spumescit. Plerunque in peripneumonicis sangvis spumosus exspuitur. Auctor *Coacorum præsagiorum a) in 5. sect. 2. text. 67.* ait: *Spumosum sangvinem in dolore dextri hypochondrii ab hepate manantem exspui, lethalem esse.* Rotunda itidem sputa maxime damnantur, quod intus magnum calorem, quo humor siccatur, adesse denotent; quo fortasse caput replente, delirium plane significasse, Hippoc. *in sexto Epidemiorum b)* voluit. Hæc in lateris morbo Auctor *Coacorum præsagiorum c)* perniciem

Quæ non juvant.

Quænam in pleuriticis & peripnevmonicis mala.

Admodum tenuia, crassa, & viscida.

Albicantia.

a) Text. 415. b) Sect. 3. text. 27. & Sect. 6. text. 21.
c) Text. 319.

ciem ſignificare voluit. Hippocrates rectius *in Prognoſticis a)* dixit: *Sputa rotunda, candida, in pleuriticis eſſe inutilia.* Multa quoque ſputa mala multum periculi minantur, ſi præſertim in die judicatorio appareant, nihilque ægros juvent. Sunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Pauca itidem non minus damnantur, quod non ſufficiant ad purgandum humorem, facientem phlegmonem, omniumque maxime, quæ & cruda ſunt, & magno labore excernuntur. De his Hippocrates *in primo Epidemiorum: b) Tuſſiebant, ac pauca cocta coacta paulatim vix exſcreabant. Quos vero violentiſſime urgebant, his minime concocta erant, ſed perpetuo cruda ſpuebant.* In pleuriticis nihil minus mali portendit nihil exſpuere; diximus enim crudiſſimum morbum ſignificare: nam, ut ſcribit Galenus *in ſecundo de Criſibus cap.* 10. cum paſſio exquiſite anguſta fuerit, ac veluti alligans in ſeipſa univerſum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos lethales, qui ἄπτυστοι, id eſt, ſine ſputo nominantur; & *in libro de Conſtitut. Art. Med.* ait, nihil omnium exſpuere pernicioſiſſimum eſſe, partim quod ſignificet, fluxionem in phlegmone quaſi devinctam retineri, partim vero, quia ea univerſa, interius contenta, corrumpetur. Huncque morbum concoctu difficilem, & diuturnam fore eam inflammationem, præmonſtrare, Galenus *in* 1. *in Aphoriſ.* 10. oſtendit. Qua ratione Auctor *Coacorum præſagiorum c)* dixit, ſiccas pleuritites, in quibus nihil exſpuitur, eſſe periculoſiſſimas. In iisdem vero bilioſum ſputum, quod incœperat, evaneſcere abſque ratione, delirium portendere, Auctor *Prorrheticorum d)* expreſſit; & ſupprimi, proximum exitium denotare, Galenus *in lib. de Conſtitut. Art. Med. cap.* 16. memoriæ mandavit. At phthiſicos, ait Hippocrates *e)*, eo uſque vivere, quoad exſpuant, atque ubi ſputum retinetur, mori. Frequens ſputum, at non tuſſi excretum, cum alio ſigno phrenitico, phre-

Multa. Pauca. Bilioſa. Frequentia.

a) Pag. 41. lin. 20. *b)* Sect. 1. pag. 940. ſub lit. G.
c) Text. 381. *d)* Lib. 1. text. 97.
e) Lib. 7. Aphoriſm. 16.

phrenitim notare *in* 1. *Prorrh. text.* 6. notatum eſt; & paulo poſt *a*) hic Auctor in phreniticis frequentem ſcreatum maxime damnavit; & merito ſane, quod, ut Galenus expreſſit, cerebri male affecti, id eſt repleti, ſit indicium: & poſtea *b*) hunc ipſum frequentem ſcreatum cum refrigeratione, nigram vomitionem (quod eſt ſignum perniciosiſſimum) prænuntiare. Alba quoque, pituitoſa, inutilia in morbis bilioſis ſunt, quod Hippocrates *in* 2. *Progn.* *c*) 46. ita expreſſit: *Candida vero, glutinoſa ac rotunda, inutilia:* & merito ſane, cum nihil humoris inflammationem facientis purgari, ſit indicium. Quod ſane in bilioſis inflammationibus ſatis eſt pernicioſum. Abhinc plures annos *Baſſani* & *Moroſticæ*, pleuritides peſtilentes, quæ quatuor & ad plus 7. diebus homines jugulabant, graſſatæ ſunt, in quibus, quæ per ſputum excernebantur, erant pituitoſa, alba. Quibus ſane ſputis quidam Medicus, parum tamen in Galeni doctrina verſatus, perpetuo bene de iis ſperabat. Qui facile decipiebatur, ignarus hæc ſputa alba pituitoſa indicio nobis fuiſſe, nihil humoris facientis inflammationem purgari, propterea & morbum crudiſſimum, & ſumme pernicioſum præmonſtrari. Quod Hippocrates in *uxore Euxenii d*) pleuritica, quæ eo morbo obiit, obſervavit; ea enim per ſputum pauca, candida, tenuiaque exſpuit. Flava & pallida, nec non & cruenta, non admodum ſputo permiſta, poſt principium ſi excerni incipiant, morbum concoctu difficilem, longum, atque hac de cauſa periculo minime vacantem, ſignificant. Contra, quæ in principio apparent: morbum enim, ſolutu facilem, præmonſtrare ſuperius oſtendimus. De his Hippocrat. *in* 2. *Prognoſt. e*) ita habet: *Si enim multo poſt ab initio doloris ſcreatio flava, aut ruffa, deterior.* Quam paulo poſt *f*) expreſſit: *Septimo die tardiusve apparentem, minus tutum morbum*

Alba pituitoſa.

Flava & pallida.

a) Text. 12. *b*) Text. 31. *c*) Pag. 41. lin. 20.
d) Lib. 7. Epidem. pag. 1224. text. 58. *e*) Pag. 41. lin. 16.
f) Ibid. lin. 32.

Pallida, ruffa, viridia, fulva, livida atque nigra.

bum præmonſtrare. Idem præſagiunt, pallida, ruffa, viridia, fulva, livida atque nigra. Viridia, æruginoſa, magnum caloris incendium, copiamque æruginoſæ bilis, præmonſtrant. Hippocrat. *in Prognoſt. a)* exſcreationem vehementer viridem maxime damnavit; & Galenus *in libro de tot. morbi temporibus*, ſputum vehementer fulvum, ſumme pernicioſum facit. Periculoſius eſt lividum, quod aut a modica atra bile, aut a caloris exſtinctione fiat. Quod merito Auctor *Coacorum præſagiorum b)* initio morbi conſpectum maxime damnandum credidit. Nigrum omnium eſt pernicioſiſſimum, cujus cauſſam diximus eſſe ex Gal. 1. *de Criſibus,* aut vehementem peraſſationem, aut refrigerationem, quippe exſtincto calore nativo. Merito itaque dixit Galen. magnum morbum ſignificare; & *in* 1. *de Criſibus* mortem ſignificare; & Auctor *Coacorum præſagior. c)* dixit: *Eos, qui nigra rejiciunt, pernicioſe ſe habere.* Hippoc. *in lib. de morbis d) text.* 45. ait, eos, qui cum ſaliva grumos nigros ſangvinis tuſſi rejiciunt, ſeptimo die mori.

Nigra.

Colore varia.

Non minus mala eſſe videntur colore varia, quod multiplices affectus ſubeſſe denotent. Quare Hippoc. hæc ſputa ſimul cum dolore acuto exitialia eſſe voluit.

Sincera.

Syncera vero perpetuo damnantur; nam bona, ait, ſputa permiſta eſſe; contra mala, omnium maxime meraca, quod fiant omni humido ſeroſo a calore conſumto: flava itaque, ſincera, rufa, æruginoſa, fulvida, livida, atque omnium maxime nigra, meraca, prava exſiſtunt; ut Hippocrat. *in* 2. *Prognoſt. e)* nobis tradidit. Hæc enim deſperatæ ſalutis morbum præmonſtrant.

Fœtida.

Fœtida etiam perpetuo in acutis morbis damnantur; quod præexcellentis putredinis nobis ſint argumentum. Graveolentiam in ſputis diſtinctim tabidos a non tabidis notare, Hippoc. *in Aphoriſm. f)* meminit, atque in ipſis iſtud eſſe lethale. Mala quoque diximus

a) Pag. 41. lin. 21. b) Text. 390. c) Text. 390. & 407. d) Lib. 3. lin. 35. & ſeq. pag. 492. e) Pag. 41. lin. 15. & ſeq. f) Lib. 5. Aphor. 11.

mus esse, quæ difficillime exscreantur. Quod Hippocrat. *in* 2. *Epid. a*) in multis vidit, de quibus dixit: *Tussiebant, & pauca cocta paulatim vix exscreabant.* Quæ itidem fervent in gutture, cerchnonque & stertorem inducunt, non minus prava exsistunt. De his Hippoc. *in* 2. *Prognost. b*) *text.* 48. *Mala etiam exscreatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture.* Non minus mala sunt, quæ nedum tussim tollunt, sed quinimo ipsam concitant, & augent, ut docet Hippoc. *in* 1. *Prognost. c*) *text.* 52. Qui non minus ibidem *d*) damnavit sputa, quæ dolorem non sedant. Non tamen hæc sufficient nobis ad prædictionem, nisi alia, ut docet Galen. accuratius spectemus. Eodem itidem modo mala sunt, quæ neque malam respirationem, neque tussim, neque febrem, etsi multa sint, tollunt; quæque vero in aliquo decretoriorum dierum erumpunt, ac ab ipsis ægroti in deterius abeunt, cum signo aliquo pravo, lethalia profecto exsistunt. Atque hæc sunt sputa in pleuriticis ac peripneumonicis damnanda. Nunc eadem in suppuratis consideremus.

Quæ difficulter exscreantur.

Quæ non juvant.

CAP. XIX.

De prædictione in suppuratis.

Quicunque pus obtinent, ait Galenus *in* 2. *Prognost. in text.* 60. intus in corpore universo, sive contentum habeant in parte inflammatione affecta, sive etiam post eruptionem, nominare tales *empyos*, id est, purulentos seu suppuratos, licebit. Sed Medici assolent potissimum illos, qui in thorace ac pulmone talem habent affectionem, *empyos*, id est, purulentos nominare. Id vero pus post eruptio-

Empye quinam vacantur

a) Sect. 1. pag. 940. sub lit. G. *b*) Pag. 41. lin. 24. *c*) Ibidem lin. 18. *d*) Ibid. lin. 33.

ptionem inter thoracem pulmonemque continetur, & nisi cito exscreetur, tabidi intereunt, febricitantes tenuiter quidem, at calore jugiter quodammodo in nocte crescente.

Empyema quid. Veteres in qualibet parte corporis puris collectionem *empyema* dicebant, suppurantiaque ob id medicamenta, alii *empyemata*, alii *diapyemata:* alii, cum in viscere pus collectum est: atque demum alii, ut dictum est, eos solos *empyos* esse volunt, quibus inter thoracem & pulmonem pus aggregatum est, nimirum in loco phlegmone obsesso, & ab eo pure, intra thoracem effuso, hujusmodi affectus nascitur.

Unde. Fit vero hujusmodi pus, ubi materia phlegmonis non repurgatur; intus enim contenta a calore in pus vertitur. Quod Hippocrates *in 7. Aphor.* 38. ita expressit: *Destillationes in ventrem superiorem ad suppurationem veniunt intra dies* 20. & clarius *in lib.* 5. *Aphorism.* 8. de pleuriticis: *Quicunque morbo laterali laborantes in* 14. *diebus non repurgantur, ii ad suppurationem vertuntur.* Ubi enim pleuriticorum dolores neque purgatione per supra, neque alvi dejectione, neque sangvinis vacuatione, neque victus ratione, neque aliis medicamentis finiuntur, suppurationem excitant, aut mortem suffocatione. Quod probe Galenus *in Prognost.* ita expressit: *Quicunque dolores circa thoracis ad pulmonis sedes non desinunt, adhibitis subsidiis, idque malum tantummodo habent, nec ullum aliud exitiosum indicium adest, eos suppuraturos exspectabis.* Suppuratis itaque inflammationibus, ipsarumque humoribus in pus conversis, nisi per sputa repurgentur, rupta vomica pus in cavitatem thoracis & pulmonis effunditur, atque tunc vere ii *empyi* existunt. Quo pure aut suffocantur, aut liberantur, si probe spatio dierum quadraginta per tussim purgentur, quod hisce verbis Hippoc. *in* 5. *Aphoris.* 15. docuit: *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id est, suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur;* & Galen. *in comment.* ait: *Nisi iis diebus per sputa pus totum expurgetur, putrescit, pulmonesque putrefactum exedit, atque ad tabem conducit,* quæ est totius corporis extenuatio propter in-

inſanabilia illa pulmonis ulcera, & macies cum debili febre conjuncta, quem affectum peculiariter Græci, maximeque Athenienſes, ut Galen. meminit, *phthoen* appellabant, atque Hippoc. *phthiſin.* His ad extrema redactis & deploratis accidit capillorum defluvium propter ſiccitatem, & alvi profluvium propter virtutis imbecillitatem, teſte Galeno, atque ſputa retinentur. Tamdiu enim extenuati vivunt, quamdiu extuſſire & per ſputa pulmonem expurgare poſſunt; ubi vero intus ipſa remanent, reſpirationis obſtruuntur viæ, atque ægri ſuffocantur. Sed ad ſuppuratos ſeu *empyos* redeamus, quorum prognoſis ut illuſtretur, primo an pleuritici, vel peripneumonici, vel anginoſi ad ſuppurationem inclinent, videndum erit; & poſtea quibus ſignis nobis innoteſcant; tertio, quando ruptio fiat; atque demum de iis, qui ſervantur, & quibus ſignis nos id deprehendimus, atque de iis, qui moriuntur, agemus. Quibus vero futuros purulentos ſperamus, Hippoc. in hunc modum docuit: *a*) *Quicunque dolor in his affligit ſedibus, non deſinens neque ſcreationis purgatione, neque ventris ſubductione, neque venæ inciſione ac medicamento, & victus ratione, in ſuppurationem verti, ſciendum eſt.* Sed quia circa puris generationem, ut Hippoc. *in* 2. *Aphoriſm.* 47. docuit, dolores ac febres contingunt magis, quam ubi jam eſt genitum, neceſſe eſt, in ſuppurandis dolores ac febres augeri. Proinde de his ita habet: *b*) *Conſiderare autem oportet ſuppurationis initium fore, colligentes a die, quo primum homo febricitavit, aut quo rigor eum prehendit, & ſi dixerit pro dolore ſibi ineſſe pondus in loco, quo dolore afficiebatur. Hæc enim fiunt inter initia ſuppurationum. Ex hoc igitur tempore ſuppurationum fore eruptionem ad prædicta tempora oportet.* Galen. vero in commento dixit, indicia ſuppurationis eſſe pro dolore gravitatem ſeu pondus, rigorem ſeu horrorem, atque febrem, quæ multo quam ante vehementius affligat. Addit ultra gravitatis ſenſum, calorem in lateribus,

Empyicorum prognoſis.

Purulenti unde futuri dignoſcuntur.

Empyematis indicia.

a) Prognoſt. pag. 41. lin. 35. & ſeq. *b*) Ibidem pag. 42. lin. 12. & ſeq.

ribus, aut in altero tantum, ubi ſuppuratio tantum in altero latere fuerit. Quod ita docet: a) *Si vero ſuppuratio in altero latere tantummodo fuerit, vertere ac ediſcere convenit in his, utrum in altero habeat latere dolorem, & utrum calidius, quam alterum ſit, atque eo in incolume latus cubante inquirere oportet, num aliquod deſuper onus illi pendere videatur, ſi enim id fuerit, ſuppuratio in altero latere eſt, utrovis onus exſiſtat.* Quare his ſignis ſuppuratos deprehendemus, quippe rigore vel horrore, qui fit, teſte Galeno, a puris acrimonia, partes inflammatione affectas infeſtante, febre, anteriori quæ vehementius affligat, atque pondere in lateribus, aut in altero tantum, ubi in uno tantum pus collectum eſt; addo calorem perceptum in utroque latere, aut in altero, ubi in uno tantum, ut dictum eſt, pus collectum eſt. Quod ſane pus ſi auctum multitudine, atque a natura concoctum erumpens, per tuſſim purgetur, ita *Empyi,* id eſt, ſuppurati ſervantur. Quod ſi nullo pacto rejiciatur, quod debilibus accidit, ſuffocati, aut tabidi moriuntur. Hinc Hippoc. *in 2. Prognoſt. b) text.* 6. ait: *Seniores potius interire quam juvenes:* quoniam, ut ait Galenus: *Imbecilles vires habent, & uti hi liberentur, magna vis requiritur, quæ per tuſſim ac ſputa expurgat; cum hi, qui ſervari debent, plurimum puris tuſſi purgare debeant.* Gal. *in* 5. *lib. de loc. affect. cap.* 3. quosdam empyos meminit ſanatos, qui puris quantitatem quindecim usque heminarum exſpuerunt. Quare, qui plurimum exſpuunt, liberantur: & hoc eſt, quod ait Hippoc. *in* 5. *lib. Aphor.* 15. *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id eſt, ſuppurati, ſi quadraginta diebus purgantur, a die, qua fit ruptio, liberantur.* Ubi vero non exſpuunt, aut ſuffocantur, quod accidit propter puris lentorem, & craſſitudinem, & membranæ pulmonem continentis denſitatem, atque ob facultatis debilitatem, quæ dignoſcuntur reſpiratione, in qua totus thorax attollitur, nullaque purgatione per ſputa apparente. Gal. *in*

a) Hippocrat. Prognoſt. pag. 42. lin. 19. & ſeq. b) Pag. 43. lin. 30.

in libr. 4. de loc. affect. cap. 7. ait: *Quibus ex ſuppuratis, ob puris copiam inter thoracem & pulmonem collectam, totus thorax in reſpiratione attollitur, fieri ob virium imbecillitatem, nequeuntibus ſuppuratis pus purgare.* Ubi vero non ſuffocantur, tabidi intereunt, ut ait Galen. febricitantes tenuiter quidem, ac calore jugiter quodammodo in nocte creſcente, quo non purgatum pus intus putreſcat, pulmones exedat, & ulceret. Quæ ulcera ſequi totius corporis extenuationem, & maciem, cum debili febre conjunctam, nuper ex Galen. oſtendimus, quem affectum Hippoc. phthiſin, & Græci olim Athenienſes *phthoen* appellarunt. Quibus vero notis iſti empyi, tabidi facti, dignoſcantur, Hippoc. *a*) hiſce verbis expreſſit: *Omnes autem purulentos agnoſci his indiciis convenit: Principio ſi febris non dimittit, ſed interdiu tenuior, noctu vehementior eſt; Si ſudores multi ſuperveniunt, ac tuſſiendi cupiditas eſt, nec quicquam tamen dignum commendatione exſpuunt, ſi oculi cavi redduntur, maxillæ vero ruborem trahunt, & ungves manuum curvantur, digiti vero potiſſimum ſummi caleſcunt, atque in pedibus tumores fiunt, neque cibum appetunt, ac puſtulæ circa corpus erumpunt.* Galen. *in comment.* ait, febres non dimittere, quod partes ipſæ corporis ſolidiores incaleſcunt: ex quo calor manet aſſiduæ febri ſubſimilis, perinde ut calx, debilis contingentibus; qui calor, quod hecticorum ſignum proprium creditur, quoties ægri eſitant ac bibunt, perinde ac in calce aqua perfuſa fit, calidior evadit. Quo fit, ut tangentes exterius ægrum multo calidiorem perſentiant. Sudores item continuos elici propter virium debilitatem, & quod diductum alimentum dejiciatur. Quin etiam tuſſiendi cupiditas, id eſt, voluntas prehendit, nec quicquam dignum commendatione exſpuunt, ob puris lentorem, & craſſitudinem, & continentis pulmonem membranæ denſitatem, tum etiam debilitatem in ægro facultatis. Oculi cavi propter exſiccationem redduntur, quod omnibus longis febribus eſt commune, rubent propter calorem in pul-

Empyi quomodo tabidi facti dignoſcuntur.

a) Prognoſt. pag. 42. lin. 25. & ſeq.

mone, & item tuſſedinem, quæ vultum calefaciunt. Ungves curvantur, quia caro eos firmans conſumitur, & digitorum interiores ſummæ partes, quippe carnulentiores, calidiores apparent, quod calor hecticus ſolidiores occupet partes, & in iis plus apparet, ubi humor largior ineſt. Pedes intumeſcunt, inde caloris incipiente exſtinctione, quippe quod partes eæ ab origine longiſſime abſunt. Cibum non appetunt, appetendi facultate exſtincta, puſtulæque erumpunt in cute, derodente ſanie ex intimis ſedibus ad cutim effuſa. Atque hiſce ſignis *empyi* tabidi dignoſcuntur, quorum caſus ſunt exitiales, qui, quoad exſpuere, pusque contentum excernere poſſunt, Hippoc. Auctore, *a*) vivunt. Unum eſt, ad ſputa ipſorum attinens, ſcitu dignum, quod in ipſis quippe tabidis deſperatis, nihil concoctum obſervari, Gal. *in* 3. *Epid.* affirmavit; ſputum ceſſat, ac ſupprimitur; alvus humida; pedes intumeſcunt, & reliqua fiunt, quæ deſperatam ipſis ſalutem præmonſtrant.

Vomicæ ruptio intra quodnam temporis intervallum fit.

Primo itaque humor, faciens pleuritim aut pulmoniam, non purgatus, putreſcit, & in pus vertitur, mox erumpit, & tuſſi purgatur. Quod ſane determinato temporis intervallo multum collectum, & inter thoracem & pulmonem effuſum, foras erumpit, plerunque viginti diebus, & aliquando citius, & aliquando tardius. Quam rem & ſigna, quibus id agnoſcimus, Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. b*) ita expreſſit: *Quæ vero citius ac tardius rumpuntur, talibus cognoſcantur ſignis oportet, ſi dolor inter initia exſtitit, & item difficultas ſpirandi, nec non tuſſis, atque etiam ſcreatio perſeveret, vigeſimo die exſpectari, aut etiam ante, eruptionem oportet; ſi vero continentior fuerit dolor, & alia omnia in his fuerint ex ratione, poſtea exſpectari oportet eruptionem, ſed præire neceſſe eſt & dolorem & ſpirandi difficultatem, & ſcreationem, antequam pus excernatur.* Quibus Galen. colligit ſigna futuræ vomicæ eruptionis eſſe hæc; quippe dolorem, ſpirandi difficultatem, tuſſedinem, & ſcreationem, quæ ſi continenter & vehementer affligant, celerem eruptionem ex-

a) Lib. 7. Aphor. 16. *b*) Pag. 42. lin. 38. & ſeq.

exspectari oportebit, & si nec continentes, nec vehementes infestent, tardiorem. Ceterum necesse est, eroso obvolvente pus corpore, ab acrimonia ejus, dolorem fieri, tussedinem, & exscreationem, quia sanies quædam tenuior obductum penetret corpus; spirent quoque difficulter necesse est, & propter universam corporis conditionem, sed præcipue ob accedentem dolorem. Ratio vero hujusce eruptionis in naturam moventem, atque in multitudinem puris, vel ejus pravam qualitatem, expultricem ad exscreationem irritantem, refertur. Hæc eruptio fit ante tempus, quippe ante concoctionem puris, aut propter bilem synceram, sputo non permistam, nec ad mediocritatem, naturæ convenientem, deductam, tunicam, pus continentem, erodentem; unde dolor, tussis, respiratio difficilis & exscreatio eruptionem antecedunt: aut propter puris copiam, vel infestam putredinem, vel utrumque simul, expultricem movens. Quæ eruptio symptomatica est & non bona: & illa, quippe pure concocto, a natura fit critice, & bona, in qua pus album, purum, æquale & læve spectatur; in ea vero, quæ ante tempus fit, & symptomatica est, pus crudum, versicolor, fœtidum, aut flavum, bile permistum, apparet. De hac eruptione Auctor Coac. præsag. *in 5. Coac. præsag. a) sect. 2. text. 35.* ita habet: *Quibus vero cum bilioso purulentum sputum expurgatur, sive pus seorsum exeat, sive permistum bilioso, ut plurimum mors accidit decimo quarto.* Sed his præmissis occasio postulat, nos modo in suppuratis prædictionem aggredi: proinde in primo, de suppuratis, qui facta eruptione servantur, agimus. Hos hisce signis innotescere nobis, Hippoc. *b)* docuit, quæ ita expressit: *Bona vero hæc sunt, facile morbum ferre, bene spirare, dolore vindicatum esse, sputum facile extussire, corpus æqualiter calidum videri, ac molle, siti non detineri, urinas, dejectiones, somnos, sudores, singula intelligere bona, uti præscriptum est, succedere. Ita enim omnibus his evenientibus, homo haud sane morietur:* &

Unde fit.

Quando ante tempus fit.

Vomicæ eruptionis symptomaticæ signa.

Criticæ.

Empyi quinam servantur.

a) Text. 392. *b)* Progn. pag. 41. lin. 47.

paulo post: a) *Hi vero potissimum supersunt, quos febris eodem die post eruptionem dimiserit, ac cibum citius appetunt, & siti liberati sunt, & venter exigua ac consistentia dejicit, & pus album, læve, concolorque est, ac vacans pituita, & absque labore ac valida tussi expurgatur. Itaque optime quidem sic ac celerrime vindicantur; sin minus, qui ad hæc proxime accedunt.* b) Quod sputum Auctorem quoque *Coac. præs.* c) maxime damnasse nuper meminimus. *Uxor Meandri Cæci,* ut scribit Hipp. in *Epid.* d) *statim chlorum & purulentum* exspuit. *Filius Amphiphradis* e) primo *purulentum & pallidum,* & mox *viride. Ermoptolemusque* f) *pallidum:* & Hipp. *in Aphorism.* g) ait: *Si empyis, quum uruntur aut secantur, purum & album pus effluat, evadunt: si vero subcruentum fæculentumque & fœtidum, pereunt:* & hæc sufficiant in prædictione purulentorum, de quibus præsentem tractationem non inutiliter Medicinæ studiosi legent.

Quinam pereunt.

CAP.

a) Prognost. pag. 42. lin. 45. b) Rursum hic quædam omissa videntur, hoc forte modo supplenda. *Quantum vero ad illos, qui suppurati intereunt, hæc potissimum signa* Hippoc. in Prognost. pag. 41. lin. 53. *exhibuit, dicens:* Contra vero, morbum ægre ferre, spirationem magnam & densam esse, dolorem non sedari, sputum difficulter extussire, valde sitire, corpus a febre inæqualiter detineri, ventrem & latera vehementer calere, frontem vero, manus & pedes frigidos esse, urinas vero & dejectiones, & somnos, & sudores, singula, uti scriptum est, mala esse cognoscere. Si quid enim ex his sputo supervenerit, morietur æger, antequam ad 14. dies perveniat, aut 9. aut 11. die. *Et paulo post* pag. 42. lin. 53. Moriuntur vero, *scil. suppurati post ruptionem,* quos febris non dimiserit, aut ipsos dimisisse visa, si statim iterum accenditur, & siti quidem vexantur, cibos vero non appetunt, & alvus humida est, & pus chlorum, sive ex viridi pallidum, & lividum, aut pituitosum, & spumosum exspuunt. Si hæc omnia contigerint, moriuntur, *&c. lege porro:* Quod sputum &c.

c) Text. 390. d) Lib. 4. pag. 1121. text. 4. e) Lib. 7. Epidem. pag. 1215. text. 14. f) Ibid. text. 16. g) Lib. 7. Aphorism. 44.

CAP. XX.

Quid in morbis acutis Cerchon, vulgo ranticum, significet.

Solet sæpius in multis acutis morbis, & in omnibus quidem moribundis, quidam fervor, seu ebullitio in gutture observari, quod Græci κέρχων vel κέρχνον appellarunt, Latini fervorem seu ebullitionem in gutture, alii asperitatem rancidam circa asperam arteriam & fauces, vocant, & vulgus Medicorum *ranticum*, a rancido fortasse, nomine corrupto. Sed mea sententia hæc omnia non sunt synonima, siquidem aliud est rancidum, seu asperitas rancida, a gutturis fervore seu ebullitione, quam ranticum dicunt. Hanc enim Gal. *in lib. 3. Comm. de articulis* vocat κερχώδην, non κερχνώδην, a κέρχειν verbo, quod sonum notat, qui vel angustia loci, quo spiritus redditur, vel humoris multitudine accidit, & plerumque utroque concurrente, quem spiritum nonnulli δάσεα, id est, asperum appellant: illud rancidum, seu asperitatem rancidam, κερχνώδην vocat, qui affectus, *in 2. lib. de caus. symptom.* est exiguus ad tussiendum impetus, quem tamen non perpetuo tussis sequitur. Nam ea, quæ fauces exasperando tussim movent, Gal. *in 3. Comment. de articulis* nuperrime citato κερχνωδεῖν vocat. Ceterum utcunque sit, hi duo affectus maxime similes existunt, quippe κέρχων & κέρχνων, id est, gutturis fervor, seu ebullitio in gutture, a sono ebullientis ac ferventis aquæ dicta, & asperitas rancida: apparet vero inter ipsos differentia aliqua, quippe quod fervore, seu ebullitione sonus & strepitus manifestius appareat; & in rancida asperitate, obscurius. His proximus est stertor, qui itidem est sonus similis, sed ambobus major, & manifestior. Plures hos affectus confundunt, differreque tantum loci varietate atque magnitudine putant, *stertorem* strepitum illum vocantes, qui in via subauditur & fit, quæ est inter palatum & nares, qualis est dormientium; in laringe, sive in capite, seu ostio asperæ arteriæ, gutture dicto, fervor & ebullitio κέρχων dicta; & in arteria ipsa κέρχνος, id est, asperitas ran-

[Margin notes: Cerchon quid. — Gutturis fervor seu ebullitio. — Quid & unde. — Stertor.]

cida ſecundum aliquos, & ſecundum alios, ſtridula ejusdem arteriæ aſperitas. In moribundis hic affectus Græcis etiam ῥέγχος dicitur, & vulgo Medicorum *ranticum*, quaſi rancidum ſpiritum ſive ſonum dixerint, qui affectus eſt veluti concertatio humoris & ſpiritus in aſperis arteriis.

Unde. Fiunt vero hi affectus, vel propter naturæ infirmitatem, utpote cum pulmo undique pure, vel humore plenus, quod Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. a*) *text.*48. expreſſit, dicens: *Mala etiam ſcreatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture.* Non expurgatur, nec ſputum projicit, aut ob humoris excernendi lentorem, quo aſperæ arteriæ adhæreſcens a ſpiritu agitatus fervorem ſeu ſtertorem facit, vel branchiorum obſtructionem, aut ob arteriæ & gutturis compreſſionem interceptione meatus, in quo refractus & agitatus humor aliquis in gutture fervet. Hinc pectore anguſtos *ſtertoroſos, in lib.* 3. *de diſſec. reſp.* Galen. vocavit. Qui duas tantum cauſſas huic affectui aſſignavit, quippe loci, quo ſpiritus redditur, anguſtiam, vel humoris multitudinem, vel utrumque ſimul: ſed neceſſe eſt, ut virtutis impotentiam addamus, ob quam ῥέγχος fit in moribundis, quippe natura quicquam purgare non valente. Quibus colligamus non perpetuo hoc ſymptoma, quippe fervorem ſeu ebullitionem eſſe lethalem, ſed ubi, multitudine humoris natura oppreſſa, non poſſit pulmo exſcreare ſputum, aut ſpiritus via, arteria ſcilicet, graviter oppreſſa, qua ratione hiantes moribundi multi ſtertunt. Cujusmodi fuit obſervatum in *Menone,* de quo ait Hippocrat. *in* 7. *Epidem. b*) *text.* 8. *Arteria ſubſibilabat, cum ſtertore*: & *text.* 15. de *uxore Theodori: c*) *Arteriæ & pectoris ſtridula quædam aſperitas, ſtrepitus & fluctuatio puris:* & *d*) *text.* 19. de *uxore Polycratis: Intus circa arteriam & fauces ſibilus erat & Cerchnon,* id eſt, aſperitas, ut Valeſius vertit, ran-

Quando gutturis fervor ſeu ebullitio lethalis.

a) Pag. 41. lin. 23. *b*) Pag. 1220. text. 47. *c*) Ibid. p. 1216. text. 27. *d*) Ibid. p. 1211. text. 9.

rancida. *Ermoptolemus a*) peripneumonicus *decimo quarto pallidum exſcreabat & ſtertebat:* & *Anginoſa b*) itidem cum ſtertore, convulſa obiit: & in *filio Amphiphradis c*) pleuritico, in faucibus plerumque rancida aſperitas ſubſibilabat. In quibus omnibus illud ſymptoma partim ad naturæ impotentiam, partim ad multitudinem & lentorem puris ſeu humoris, fuerat referendum: eſt vero perpetuo malum, & non parum timendum, ſumme vero pernicioſum poſt morbi principium, prælangvidis viribus redditis; quod id præmonſtret, præ imbecillitate naturam quicquam non poſſe excernere & ſuffocari; cumque hoc ſymptomate aliquod aliud neceſſario una aderit exitiale ſignum. In principio vero ſæpius fit, ut præ copia nimia in gutture ferveat humor, vel præ lentore nimio materia arteriæ adhæreſcat, quo humore poſtea concocto, & per ſputum purgato, ceſſat Cerchos ſeu ebullitio. Cognoſcitur vero, quo una adſint alia ſigna bona, & nullum pernicioſum illuxerit, cujusmodi fuit in *Piſiſtrato* viſum. De quo Hippocrates *d*) ait: *Stertoroſum in faucibus, bene autem ferebat morbum, mente conſtabat, calor remiſit, ſimulque excretio, & ſtertor; evaſit.* Atque hæc de prædictione ex ſputis.

Quando non exitialis.

CAP. XXI.

De prædictione ab abſceſſibus.

Diximus in ſexto libro, quid ſit abſceſſus, differentiasque ac ſigna, quibus Medici futuros abſceſſus in morbis prænoſcunt. Nunc ab ipſis abſceſſibus, quomodo in acutis morbis cum ſalus tum exitium prænoſcatur, perſcrutemur, ſuppoſito illos nobis affuturos: quam rem prænoſci a morbo, qui non ſolvatur, & ab urina tenui & cruda, quam ægroti, ut docet Hippocrates *in* 2. *Prognoſt.* *e*) *text.* 24. longo tempore mingunt, atque a ſignis ſalutaribus,

Abſceſſus unde futuri dignoſcantur.

a) Ibid. p. 1215. text. 16. *b*) Ibid. text. 20. *c*) Ibid. text. 14.
d) Lib. 7. Epid. p. 1223. text. 56. *e*) P. 40. lin. 49.

ribus, Galenus *in libro secundo de Crisibus* statuit. At a quibus sane abscessibus nostrum prædicendi institutum prosequemur? Siquidem ibidem dixerimus, nomine abscessus, multos affectus ex Hippocratis doctrina intelligi.
Quid. Primo per abscessum intelligimus omnem humorum translationem ab una parte corporis in aliam, in qua translatione humores aut effluunt, aut decumbunt. Unde excretio & humoris decubitus dicitur abscessus. Hoc ipso etiam nomine *abscessûs* mutationem morbi accepimus, ut quando angina in peripneumoniam mutatur, suppurationem, & quicquid in cutem erumpit a caussa interna. Aut quod magis proprie dicitur, per abscessum intelligimus humoris decubitum, qui tumorem facit. Nos vero hic per abscessus omnia intelligemus, quæ in cutem erumpunt, atque humoris decubitum cum tumore aut inflammatione. Sed age de bonis abscessibus, salutem denotantibus, agamus.
Abscessus boni. Boni itaque dicuntur, qui erumpunt cum signis coctionis, in die decretorio, in partibus a visceribus, & a morbo longinquis, quique suapte natura boni sint, & qui perseverant, non diminuuntur, ac augentur, & demum qui suppurantur, & qui una cum bonis signis apparent, atque ægrotos juvant. Dictum est a nobis superioribus libris, atque demonstratum ex Hippocrate *in Epidemiis, a)* concoctiones celeritatem portendere judicii, securitatemque salubrem, ac proinde coctionis signa nunquam male apparere: quo fit, ut ne dum abscessus omnes, sed omnes vel etiam excretiones, concocto morbo apparentes, sint laudandæ. Eo efficacius abscessus judicium præsagii confirmabunt, si in aliquo dierum decretoriorum eruperint. Quod eo certius præmonstrabunt suapte natura boni, quippe qui laudabili substantia, figura, loco, colore, magnitudine atque copia erumpunt. Molles bonitate duris ab Hippocrate præferuntur. De iis, qui suapte natura commendantur, Hippocrates *in libro sexto Epidem. b)* *comm.*

a) Lib. 1. Sect. 2. p. 948. lit. F. b) Sect. 1. text. 12. p. 1165.

comm. 1. *text.* 23. ita habet: *Tubercula foras extumeſcentia, & acuminata, in turbinemque gracileſcentia, æquabiliter matureſcentia, non circum dura, declivia, & non bifida, meliora. Contraria vero, mala, & ſi quam plurimum contraria, peſſima:* & in Prognoſticis: *) *Quæcumque exterius vergent, optima ſunt, parva, quam maxime extrorſum ſpectantia, & in aciem turbinata: peſſima ſunt, quæ magna, lata, & minime in aciem turbinata: at quæ introrſum rumpuntur, optima quæ externas partes minime attingunt.* Acuta itidem latis bonitate prætulit. Ex loco itidem, qui ad exteriora feruntur, ab Hippocrate laudantur; de his *in* 6. *Aphoriſm.* 25. ait: *Eryſipelas ab interioribus ad exteriora verti, bonum.* Qua ratione in angina tumorem in collo optimum eſſe ſtatuit. *a*) Optimi itidem ſunt, qui in partibus remotis & ignobilibus concitantur. Qua ratione Hippocrates 37. *b*) dixit, omnes abſceſſus, qui ad crura fiunt, in pulmoniis vehementibus eſſe utiles; & Galenus ait: *Si quidem vera ſit ſententia* Hippocr. 2. *lib. Epidem. c*) *præſcripta de bonis abſceſſibus, ut optimi ſint, ſi maxime deorſum, & quam longiſſime ab ægrotatione, abſiſtant, magis vero ſi concoctione pariter fiant.* Colore etiam boni aut rubro, aut flavo, aut albo ſpectantur: magnitudine quidem etiam mediocri, ita ut neque pauciores, quam corpora purgare valeant, neque grandiores, quam ſuſtineri poſſint. Copia etiam copiæ humoris, morbum facientis, reſpondere debent; nam immoderatius apparentes non ſunt ſecuri, quod & aliquam internam partem vel principem, vel vitæ neceſſariam, obſideant. Qui cito matureſcunt, ac ſuppurantur, laudantur. De his forte Hippocrates *in* 2. *Prognoſt. d*) *text.* 64. *Quibuscunque abſceſſus fiunt ex pulmoniis morbis circa aures & ſuppurantur ad inferiora loca, & ad fiſtulam perveniunt, iſti evadunt.* Boni etiam ſunt, qui perſeverant, quod a facul-

*) Pag. 39. lin. 6. & ſeq. *a*) Prognoſt. pag. 45. lin. 20.
b) Ibid. pag. 43. lin. 18. *c*) Sect. 1. p. 1002. lit. B.
d) Pag. 43. lin. 4.

facultate robusta fit, atque augentur, atque, ut diximus, suppurantur, & qui una cum bonis signis apparent, atque ægrotos morbo vel liberant, vel allevant, qui merito ita apparentes sunt ex judicatoriis judicantibus, quique, natura morbo prævalente, fiunt. Atque isti sunt abscessus salutares. Malos vero esse omnes abscessus, cum cruditatis signis apparentes, in diebus non decretoriis, suapte natura malos, in partibus proximis morbo, membrisque principibus, perseverantes, non suppurantes, pauciores, copiosiores, parviores, majores, qui statim exorti recurrunt, seu retrahuntur intus, atque avanescunt, cum malis signis nihil juvantes, atque lædentes. De iis, qui morbo crudo existente apparent, Galenus *in* 1. *Epidem.* ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, cruditas humorum, quod si quando natura per vim ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebat, imo vero ab iis superata, aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum abscessum moliebatur. Alias a nobis demonstratum est, nullam excretionem, vel abscessum fidelem esse, quæ cum signis cruditatis apparet, etiamsi ad probam maturationem perveniat. Concoctiones celere judicium & securitatem promittunt. Sed ne nunc quidem caussæ febrium, quæ intra venas continentur, erant concoctæ. At parotides erant tamen maturæ, quod infrequens esse, & debere memoria teneri dicebam. Nam posse fieri quapiam in parte privatim concoctionem, toto morbo non concocto.* Mali itidem sunt, qui decumbunt in diebus non decretoriis; hi nobis quidem indicio sunt, illum decubitum, sive excretionem humoris non fieri a natura salubriter agente, sed morbo acta, quippe aut humoris multitudine, aut prava qualitate, ante tempus irritata ad pugnam: quare mirum non est, si, perturbato ipsius naturali ordine, in diebus non decretoriis expellat. Eoque apertius mali abscessus dignoscentur, si suapte quoque naturâ mali exsistant, cujusmodi sunt, ex Hippocrate *in* 1. *Prognostic.* * *text.* 30.

Abscessus mali.

Tuber-

* Pag. 38. sub finem.

Tubercula circum dura, bifida, inæqualia: & *in lib.* 6. *Epidemiorum, a) foras non extumeſcentia, non acuminata, neque in turbinem gracileſcentia, non æqualiter matureſcentia, circumdura, non declivia, atque bifida.* Qui vero ex abſceſſibus malignitatem habent, cum febre continua omnes exitiales ſunt. Cujusmodi fuerunt in ea peſtilentia, quam Hippocrates *in lib.* 3. *Epidem. b) comm.* 1. *text.* 13. recenſuit; ſcribit enim ignes malignos multos interemisſe, tubercula, carbunculos, fluxiones ad pudenda, Herpetes multos malignos in ea peſtilenti conſtitutione grasſatos fuiſſe, pluresque iis fuiſſe interemtos. Pauciores etiam abſceſſus, & majores damnantur, de quibus Hippocrates *in* 1. *Epidem. c) Comm.* 3. ait: *His ſuccedebant abſceſſus, aut majores, quam ut ferri poſſent, aut minores, quam ut prodeſſent quicquam:* & paulo poſt: *d) Papulæ parvæ, quæ non eſſent excernendis morbis:* & poſtea de *Sileno: e) Papulæ cum ſudore rubentes, rotundæ parvæ, variis ſimiles permanebant, nec abſceſſum efficiebant.* Copioſiores etiam tutæ non ſunt, niſi ad purulentos abſceſſus deveniant; nam nimis copioſum humorem denotant, ex quo timor eſt, ut ne tantum cutis, ſed quin etiam pars aliqua interna, aut ex principibus, aut ex neceſſariis obſideatur. Qua ratione Auctor *Coacorum præſagiorum f)* merito dixit: *Quibus in febre continua puſtulæ toto corpore excitantur, lethale, niſi ſuperveniat purulentus abſceſſus.* In his enim, quorum corpora acuta febre vexata, undequaque abſceſſibus, aut parvis aut magnis ſcatent, periculum eſt, ne retrocedant, principemque vel vitæ neceſſariam aliquam partem, ut diximus, occupent, quod eſt exitioſum. Hujusmodi caſum Hippocr. *in Tymonactis puero* vidit, de quo *in* 7. *Epidem. g) text.* 4. ita habet: *Tymonactis puero, quaſi duorum menſium, exanthemata in cruribus,*

a) Sect. 1. text. 12. p. 1165. b) P. 1083. c) Sect. 2. p. 946. lit. G. d) Ibid. lit. H. e) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969. f) Text. 114. g) P. 1238. text. 114.

& in coxis, & lumbis, Hypogastrio, & tumores valde rubicundi. Sedatis autem his convulsiones & epileptica fiebant sine febre multis diebus, & mortuus est. Non minoris periculi sunt, tumores admodum rubentes, ac omnium maxime liventes, & nigricantes, quem pravum colorem in exanthematibus nec vel etiam mulierculæ ignorant; iis etenim valde rubentibus, liventibus, ac maxime nigris, merito de ægrotorum salute plurimum dubitandum putant. Hippocrates *in* 1. *Epidem. a*) *Comm.* 1. *text.* 38. in ea pestilenti constitutione ait, grassatos fuisse *tumores secundum aures nigricantes, qui nihil denunciarent:* & in *Critone b*) moribundo pustulæ nigræ eruperunt: & papulæ, quæ in *Sileno, c*) ante mortem apparuerunt, fuere rotundæ, parvæ, varis similes, valde rubentes. Abscessibus vero sine ratione sublatis nedum fidere non debebimus, sed quinimo ab ipsis plurimum timere. Sine ratione dico, qui nulla prægressa aut vacuatione, aut purgatione, vel a natura, vel ab arte, intus retrahuntur, atque evanescunt. Hujusmodi abscessus periculum delirii & mortis inferre, Hippocrates *in* 2. *Prognost. d*) notavit. De his *in* 6. *Epid. e*) scribit: *Cum in morbo aliquo judicationis tempore tumores secundum aurem exorti, prius quam suppurentur, inaniuntur, id est, retrahuntur, & evanescunt, exspectare oportet ita affectis recidivam.* Galenus vero *in* 1. *Prorrhet. comm.* 1. ait: *Talium autem signorum genus deterrimum esse constat, nempe, quæ vel tubercula, vel pustulæ ex imo ad cutem enatæ, recurrerunt, gravissima omnium existunt, omniumque maxime, ubi abscessus neque ob humoris fluxi tenuitatem, aut partis laxitatem, aut aëris caliditatem, aut adhibiti medicamenti discutiendi potestatem habentis, sed ob virium lapsum intus recurrerunt.* De his Hippocrates *in* 1. *Epidem. f*) *Quibusdam*

Tumores periculosi.

a) Sect. 2. pag. 946. sub finem: confer autem notas Foesii, qui non legit Μελαινόμενα, *nigricantia*, sed μὴ λυόμενα, aut μολυνόμενα. *b*) Lib. 1. Epidem. Ægrot. 9. pag. 985. *c*) Ibid. Ægr. 2. p. 969. *d*) P. 43. lin. 27. *e*) Sect. 4. text. 1. p. 1179. *f*) Sect. 2. p. 946. sub finem.

busdam in articulos, præſertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie ceſſabant, ſtatimque ſuperati ad priorem ſtatum redierunt; quod in *Anaxenore ſplenitico*, & *mali coloris* Hippocr. *) animadvertit, qui tumorem habuit in coxendice, quo evaneſcente, ipſe mortuus eſt. Ceterum utile erit, diſtingvere abſceſſus longo tempore perſeverantes, & poſtea intus recurrentes, ab his, qui ſtatim oborti recurrunt; hi enim longè majus periculum quam ii minantur, quod Galenus *in primo Prorrheticorum Comment.* 1. confirmavit, cum dixerit, tales abſceſſus eſſe deterrimos, atque etiam ait, ſudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſaverunt, pravi ſunt, quod naturam maxime prælangvidam, excretionem quidem aggredientem, ſed præ imbecillitate non abſolventem, præmonſtrent. Hippoc. in 1. *Epid. a) com.* 1. *text.* 28. papulas parvas, quod ſtatim evaneſcerent, peſſimas obſervavit; & paulo ante de malis abſceſſibus dixit: *b) Sed ſtatim redierunt & deterius evaſerunt.* In *Euphranonis filio, c)* qui mortuus eſt, exanthemata oborta parum durarunt, & absque ratione evanuerunt. Et hæc de abſceſſibus intro recurrentibus. Ex loco itidem mali abſceſſus Medicis innoteſcunt; peſſimi enim ſunt, qui prope viſcera in cute erumpunt. Quo fit, ut abſceſſus poſt aures, perpetuo ſint ſuſpecti; nam forte ſuperveniunt fractis inde viribus, & videntur novas cauſſas morbi attexere. Feſſus æger magnos abſceſſus, qui tempore ac virium robore opus habent, ad concoctionem & ſuppurationem faciendam, ferre nequit: parvi vero non ſolvunt. Sunt vero magis, ut dictum eſt, ſuſpecti loci ratione, quippe, quod cerebro ſint proximi: non ſecus & tumores ſub alis loci ratione damnantur, & bubones ipſi in ingvinibus, qui tumores ſolent graſſari tempore peſtilenti, quo tempore interna viſcera maxime patiuntur. Cum malis ſignis nulli abſceſſus boni eſſe poſſunt: ſunt enim ex judica-

*) Lib. 7. Epid. p. 1239. text. 124. *a)* Sect. 2. p. 946. ſub finem. *b)* Ibid. lit. G. *c)* Lib. 5. Epid. p. 1161. text. 92.

dicatoriis non judicantibus. Non minus etiam ii, qua nedum febrem non tollunt, ægrotosque quicquam allevant, sed quinimo ipsos non parum lædunt. Atque hæc in universum dicta sint de malis abscessibus, mortem prædicentibus. Nunc pauca, ut rem hanc exemplis quibusdam illustremus, de his abscessibus, qui secundum aures fiunt, quos parotidas Medici appellant, subjungamus. Hos abscessus hisce signis prænoscendos Hipp. *in Prognost. d*) docet: *In hunc modum ista consideranda sunt. Si febris detinet, neque dolor conquiescit, neque sputum ex ratione procedit, neque biliosæ sunt alvi dejectiones, nec bene solutæ ac sinceræ, nec urina admodum multa, multum habens sedimentum, suffragantur vero ad salutem reliqua omnia salutaria signa, in his ejusmodi abscessus orituros sperare convenit. Ac hi oriuntur quidem in locis infernis, quibus circa hypochondria inflammationis quid subest: illi autem in supernis, quibus hypochondrium molle & doloris expers permanet, & cum spirandi difficultate aliquandiu laboraverit, quæ citra aliam evidentem occasionem conquiescat.* Propria ergo Parotidum futurarum signa sunt, ubi morbus non fuerit valde diuturnus, si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, cumque gravitas capitis & dolor subsequatur, & gravis somnus aut surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Galen. *in* 1. *Prorrhet. com.* 75. *text.* 76. & 77. somnum gravem, cum dolore capitis & surditatem statim advenientem signa esse parotidum statuit: & Auctor *Prorrhet.* 3. *e*) dixit, ex capitis dolore, comate, surditateque prænosci parotidas. Ex iis abscessibus boni sunt, qui magnitudine moderati, sine dolore, integris viribus, in aliquo die critico, & antegressis coctionis signis erumpunt. Cujusmodi fuerunt, quas Hippoc. *in Epidemiis* meminit, de quibus *in libro f*) dixit: *Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque,*

[Margin: Parotides unde futuræ prævidentur.]

[Margin: Quænam bonæ.]

d) Pag. 43. lin. 7. e) Lib. 1. text. 168. f) Lib. 1. Sect. 1. pag. 938. lit. E. & 939. lit. D.

que, exstiterunt, febre carebant, erant recti: nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum. Erat eorum hæc natura, laxa erant, magna, diffusa citra phlegmonem atque citra dolorem, obscure omnibus evanescebant. Hæc fiunt a caliginosa materia, quæ facile citra incommodum tolluntur, aut a pituita, quæ œdematosa, aut a sangvine phlegmonosa, aut a flava bile erysipelatosa vocata, aut a materia crassa, & viscida: illa facillime discutiuntur, atque hæc ægerrime; quo fit, ut in multis sublata febre etiam perseverent, neque residentia, neque suppurantia appareant: de his Hipp. *in* 1. *Epid.* *g*) *Tubercula secundum aures, quæ in febribus cum dolore extuberant, nonnullis, cum febris decretorie sedatur, non resident, neque suppurant, his biliosum alvi profluvium, aut dysenteria, aut sedimentum urinarum crassarum, ea solvit, uti evenit Hermippo Clazomenio.* Optimæ sunt, vel saltem non pravæ parotides, quæ prægressis vacuationibus, vel purgationibus, resolvuntur, & præsertim cum bonis urinis, cujusmodi forte fuerunt, quæ in Clazomenio *h*) exuberarunt. De his forte meminit auctor *Coacorum præsagiorum*, ita dicens: *i*) *Tussiculæ, quæ cum sputationibus procedunt, emolliunt parotides.* Quæ suppurantur itidem cum signis coctionis, & pus est album purum, salutares existunt. Contra malæ dicuntur, quæ aut majores quam ferri possint, aut parviores quam purgare valeant, observantur, cum dolore, & fractis viribus erumpentes, nullis coctionis signis antegressis, in die non critico cum malis signis apparentes, atque febrem non allevantes, sed quinimo ægris ab ipsis in deterius mutatis. Præterea quæ intus recurrunt absque caussa. Has recidivam præmonstrare Hippoc. *in 6. Epid.* *k*) tradidit, & Gal. deterrimum esse signum *in primo Prorrhet.* statuit; quales *Nicolai Concubina* *l*) habuit, quibus abscessibus, magnis, sine

Quænam malæ.

g) Sect. 2. p. 956. sub lit. F. *h*) Vide ejus historiam Lib. 1. Epid. Ægr. 10. p. 985. *i*) Text. 204. *k*) Sect. 4. text. 1. p. 1179. *l*) Epid. lib. 7. text. 50. p. 1221.

ſine ſigno ſublatis, mors eam eſt ſubſecuta. Auctor *Coacorum Præſagiorum m) in* 4. *Coac. Præſag. text.* 25. ait: *Si ardenti febre abſceſſus, ad aures facti, non ſuppuraverint, non valde ſervantur:* & *n): Tumores circa aures maxime ex acutis in febribus ardentibus fiunt, ſi morbum non ſolvant, neque maturent, aut ex naribus ſangvis fluat, vel urinæ deponant ſedimentum craſſum, moriuntur.* Et idem Auctor *Coacorum Præſagiorum: o) Tumores circa aures poſt expurgata plurima graviter olentia, acuta febre, hypochondrio intento, tardius excitati, interficiunt:* & ibidem *p*) ſcriptum eſt, in ſuppuratis parotidibus pure non albo effluente, lethale eſſe; *q*) pravasque dici parotidas, quæ cum urinis parum coctis apparent. Quod Galen. vel etiam de iis, quæ probe ſuppurarunt, intelligi debere, nobis præmonſtraſſe, nuperrime meminimus. Unde vel etiam parotides ſuſpectæ erunt, absque ſignis concoctionis, probe ſuppuratæ. Quales in *Cratiſtonacte,* & *ancilla pictoris* ab Hippocrate *r*) fuere obſervatæ, quibus, uti dictum eſt, probe ſuppuratis, ambo tamen interierunt. De exanthematibus, quo nomine papulæ omnes latinis, barbaris variolæ, morbilli, puncticulæ ſeu maculæ nuncupatæ, comprehenduntur; deque puſtulis, carbunculis, bubonibus, tumoribus hypochondriorum, nihil ſupereſt ad ipſorum prognoſin illuſtrandam dicendum; quum omnia ad prædicendi rationem pertinentia, cum in hoc ipſo capite, quod abſolvimus, tum in aliis libris ſatis accurate expenderimus.

m) Text. 138. *n*) Ibid. text. 207. *o*) Text. 201. *p*) Text. 206. *q*) Ibid. text. 205. *r*) Lib. 1. Epid. Sect. 2. p. 958. ſub lit. B. Foeſius tamen loco *pictoris* legit *fullonis*.

FINIS.

Citata

Citata HIPPOCRATIS Loca,

Ad suas quæque paginas transferenda.

Pag. *lin.*

4. 26. *post* Hippocr. lib. 6. Epidem. Sect. 5. text. 1. 2. pag. 1184.
7. 6. *post* Prognosticorum pag. 43. lin. 18.
9. 33. *post* lib. 6. lib. 6. Epidem. Sect. 5. text. 1. pag 1184.
13. 34. *post* Prognosticorum pag. 38. lin. 11.
14. 24. *post* Hipp. lib. 1. Epid. Sect. 2. pag. 948. lit. F.
15. 23. *post* Epidem. lib. 1. Epidem. Sect. 2. pag. 951. lit. E.
25. *post* Cleonactide lib. 1. Epid. Ægrot. 6. p. 982.
Pericle lib. 3. Epid. Ægr. 6. p. 1102.
Virgine Abderæ lib. 3. Epid. Ægrot. 7. pag. 1103.
26. *post* Herophyto lib. 3. Epid. Ægr. 9. p. 1106.
Muliere morosa lib. 3. Ægr. 11. pag. 1108.
Larissæ Virgine lib. 3. Epid. Ægr. 12. pag. 1110.
Metone lib. 1. Epid. Ægr. 7. pag. 983.
27. *post* ait lib. 1. Epidem. pag. 951. lit. G.
16. 3. *post* Epid pag. 1108. Ægr. 10.
4. *post* Charionem lib. 3. Epid Ægr. 5. pag. 1072.
12. *post* Herophyto lib. 3. Epid. Ægr. 9. p. 1106.
20. *post* Prognost. pag. 41. lin. 3.
22. *post* ait lib. 6. Aphor. 15.
24. *post* de Sudoribus Progn. pag. 38. lin. 15.
36. *post* Lib. lib. 1. Epid Sect. 2. pag. 558. lit. E.
17. 29. *post* Epidem. lib. 1. Epid. p. 966. in Philisci Historia
31. *post* Hermocrate lib. 3. Epid. Ægr. 2. pag. 1062.
18. 21. *post* Prorrh. lib. 1.
23. *post* tremulæ Prorrh. lib. 1. text. 34.
35. *post* Hippoc. Coac. Præsag. text. 47. & lib. 6. Aphor. 53.
19. 16. *post* Epid. pag. 1085. lit. E.
19. *post* Prorrh. text. 64.
20. 14. *post* Prognost. pag. 39. lin. 33.
22. *post* Prorrh. lib. 1. text. 96.
28. *post* Hippocrates lib. 1. Epid. Ægrot. 2. p. 969.
29. *post* Uxore ibid Ægrot. 4. pag. 976.
34. *post* gravida ibid. Ægr. 18. p. 990.
21. 1. *post* Hippocr. lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1098.
14. *post* & ubi lib. 5. Aphor. 3.
16. *ante* a vomitu lib. 7. Aphor. 3.
ead. *ante* ab ileo lib. 7. Aphor. 10.
21. *post* lib. text. 9.
22. *ante* mente text. 14.
29. *post* Prorrh. text. 64.
post & a rig. text. 65.
31. *ante* oculorum text. 69.

Pag. lin.

22. 2. *post* Hippocr. lib. 3. Epid. Ægr. 12. pag. 1080.
6. *post* Text. 3. pag. 1089. lit. G.
7. *post* Critoni lib. 1. Epid. Ægrot. 9. pag. 985.
9. *post* Hippocr. Prognostic. pag. 39. lin. 52.
11. *post* Vigilias lib. 2. Aphor. 3.
22. *post* uxore lib. 1. Epid. Ægrot. 11. pag. 987.
23. *ante* cœnavit ibid. Ægr. 12. pag. 988.
26. *post* lib. 7. Aphor. 18.

23. 11. *post* Hippoc. lib. 2. Aphor. 2.
12. *post* bonum, ibid. Aphor. 1.
16. *post* comm. pag. 1085.
27. *post* Prognost. pag. 37. lin. 15. & seq.

24. 4. *post* Præsagiis text. 196.
34. *post* Prognost. pag. 37. lin. 15.

25. 24. *post* Hippoc. lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969.
26. *post* adolescente lib. 3. Epid. Ægrot. 16. pag. 1117.
32. *post* ait Hippoc. prognost. pag. 38. lin. 10.

26. 1. *post* Hippocr. lib. 3. Epid. Ægrot. 3. pag. 1098.
4. *post* Epidem. 3. Ægr. 15. p. 1114.

29. 2. *post* Hippocr. lib. 7. Aphor. 6.
7. *post* Hippocr. lib. 6. Aphor. 3.
19. *post* Epidem. Ægrot. 2. pag. 1062.
22. *post* Epidem. Ægrot. 6. pag. 1073.
24. *post* aquam lib. 3. Epid. Ægr. 2. pag. 1096.
34. *post* Hippocr. lib. 3. Epid. Ægrot. 2. p. 1062.

30. 29. *post* Epid. pag. 1085. lit. F.
31. *post* Aphorismorum lib. v. Aphor. 12.
32. *post* septimo Aphor. 16.

31. 16. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 948. lit. A.
19. *post* Prognost pag. 40. lin. 12.
33. *post* Epidem. pag. 1085. lit. F.
35. *post* Prognost. pag. 40. lin. 47.

32. 22. *post* Silenus lib. Epid. Ægrot. 1. & 2.
26. *post* Epidem. pag. 1086. inter litt. C. & D.

33. 1. *post* Prognost. pag. 41. lin. 40.
10. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 944. lit. F.
12. *ante* Text. ibid. pag. 951. lit. E.
25. *post* Epidem. ibid. lit. G.
30. *post* est lib. 3. Epid. Ægrot. pag. 1062.
34. *post* Aphor. Aphorism. 56.

34. 3. *post* libro Prorrh. lib. 1. text. 7.
5. *post* libro ibid. text. 67.
8. *post* Epidem. pag. 940. lit. 9.
10. *post* Prorrhet. lib. 1. text. 126.
12. *post* Prognost. pag. 38. lin. 21.
16. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 945. lit. E.

CITATIONES.

Pag. lin.

34. 22. *post* Epidem. ibid. pag. 948. inter litt. G. & H.
28. *post* Prognost. pag. 41. lin. 6.
35. 1. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 946. lit. G.
4. *post* Epidem. Sect. 2. text. 7. pag. 1168.
10. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 946. lit. H.
36. 25. *post* Prognost. pag. 43. lin. 32.
28. *post* Aphorismor. Aphor. 66.
37. 7. *post* Epidem. Sect. 1. pag. 939. inter. litt. D. & E.
16. *post* Prognost. pag. 41. lin. 33.
38. 17. *post* Epidem. pag. 1085. lit. G.
40. 6. *post* Prognost. pag. 43. lin. 54.
8. *post* expressit pag. 44. lin. 25.
19. *post* Prognost. pag. 41. lin. 47.
41. 2. *post* Prorrheticor. text. 34.
8. *post* Epidem. Ægrot. 2. pag. 1062.
20. *post* Epidem. Sect. 2. text. 15. pag. 1168.
23. *post* Prorrhet. lib. 1. text. 52.
42. 19. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 948. lit. H.
23. *ante* post. pag. 956. lit. F.
34. 17. *post* Hippocr. lib. 3. Aphor. 15.
21. *post* Hippoc. ibid. Aphor. 9.
22. *post* Epidem. Sect. 1. pag. 938. inter D. & E.
44. 6. *post* Hippocr. lib. 4. Aphor. 43.
45. 13. *post* Text. Sect. 1. pag. 939. lit. F.
15. *post* Epidem. pag. 1073. Ægrot. 6.
28. *post* Aphorismis lib. 4. Aphor. 25.
30. *post* & sanguinis lib. 7. Aphor. 15. & 16.
46. 11. *post* Prognost. pag. 41. lin. 8.
20. *post* Prognost. pag. 45. lin. 20.
23. *post* lib. Prognost. pag. 43. lin. 18.
ult. *post* Epid. Sect. 6. text. 9. p. 1190. conf. lib. 1. Epid. Sect. 3. p. 96. sub lit. G.
48. 4. *post* Libr. Text. 85.
7. *post* Prorrh. lib. 1. text. 34.
12. *post* Epid. Sect. 2. pag. 954. sub. lit. D.
32. *post* Epid. Sect. 2. pag. 954. lit. E.
51. 15. *post* Epidem. lib. 3. pag. 1082. lin. 6.
24. *post* Epidem. a pag. 1083. ad 1091.
52. 4. *post* lib. lib. 3.
12. *post* austrina lib. 1. Epid. Sect. 1.
ead. *post* borealis ibid. Sect. 2. a pag. 942. ad 958. descriptæ.
13. *post* quarta lib. 3. Epidem. Sect. 3. a pag. 1081. ad 1091. descripta.
53. 15. *post* Silenum lib. 1. Epidem. Ægrot. 2. pag. 969.
ead. *post* Charionem lib. 3. Epidem. Ægrot. 5. pag. 1072.
ead. *post* Nicodemum ibid Ægrot. 10. pag. 1108.
16. *post* Mœlibeum ibid. Ægrot. 16. pag. 1117.

Pag. lin.

55. 29. *post* dixit Sectio 3. Aphor. 30.
56. 35. *post* Epidem. Sect. 1. pag. 939. lit. F.
196. 29. *post* Hippocr. lib. 4. Aphor. 16.
197. 9. *post* Prorrheticorum lib. 1. text. 119.
23. *post* Præsag. text. 85.
25. *post* Text. Text. 85.
31. *post* Lib. Text. 28.
33. *post* Præsag. Text. 171.
35. *post* Paulo text. 177.
198. 5. *post* Prognost. pag. 46. lin. 24.
199. 6. *post* Epidem. Sect. 5. pag. 1040. lin. 11. *ubi tamen de* puerperis *non de* pueris *hoc affirmatur: nec etiam licuit textum similem alibi reperire, ubi de* pueris *sermo est.*
26. *post* Sect. Aphor. 5.
200. 9. *post* Hippocr. lib. 1. Epidem. Sect. 2. pag. 944. lit. H.
12. *post* Hippocr. lib. 2. Aphor. 26.
14. *ante* quæ lib. 5. Aphor. 1. 2. 3.
15. *post* Prorrh. lib. 1. text. 145.
18. *post* Aphor. lib. 5. Aphor. 3.
19. *post* ait lib. 5.
33. *post* Et lib. 5 Aphor. 1.
201. ult *post* muliere lib. 1. Epid. Ægrot. 13. pag. 990.
202. 1. *post* Pythione lib. 3. Epid. Ægrot. 1. pag. 1059.
2. *post* in eo ibid. Ægrot. 3. pag. 1066.
3. *post* Charione ibid. Ægrot. 5. pag. 1072.
ead. *post* muliere ibid. Ægrot. 11. pag. 1108.
17. *post* Hermophili text. 40. pag. 1152.
24. *post* Prorrhet. lib. 1. text. 119.
ult. *post* Epidem. lib. 1. Epid. Sect. 2. pag. 944. lit. H.
203. 5. *post* Præsag. text. 356.
10. *post* Præsag. text. 358.
17. *post* Epidem. text. 130. pag. 1239.
27. *post* Præsag. text. 156. & 157.
204. 2. *post* Prognost. pag. 39. lin. 45.
21. *ante* Expressit Sect. 4.
26. *post* Dromedai lib. 1. Epidem. Ægrot. 11. pag. 987.
32. *post* Epidem. Sect. 2. pag. 948. inter litt. G. & H.
205. 2. *post* Epidem. Ægrot. 4. pag. 1100.
11. *post* Epidem text. 84 pag. 1160.
32. *post* Aphor. 2. Sect. 5.
206. 3. *post* Epidem. pag. 1145.
12. *post* postea text. 47. pag. 1153.
20. *post* de qua text. 50. pag. 1154.
31. *post* & postea text. 74. pag. 1159.
207. 5. *post* filio text. 75. pag. 1159.
13. *post* 5. text. 94. pag. 1161.

Pag. lin.
207. 21. *post* Epidem. text. 53. pag. 1155.
28. *post* Epidem. text. 85. pag. 1160.
35. *ante* Text. text. 20. pag 1215.
208. 19. *ante* Hippocr. lib. 3. Epid. Ægrot. 2. pag. 1096.
20. *post* Epidem. Ægrot. 4. pag. 976.
26. *post* Epidem. lib. 1. Ægrot. 11. pag. 987.
32. *post* Philista lib. 3. Epidem. Ægrot. 4. pag. 1070.
34. *post* Phrenitico lib. 3. Epidem. Ægrot. 4. pag. 1100.
209. 7. *post* muliere ibid. Ægrot. 14. pag. 1114.
211. 17. *post* in acut. pag. 401. lin. 39.
26. *post* Hippocr. lib. 5. Aphor. 58.
212. 10. *post* Epidem. Ægrot. 12. pag. 1080.
18. *post* Præsag. text. 565.
30. *post* Præsag. text. 490.
213. 8. *post* libr. text. 23.
9. *post* Præsag. text. 45.
16. *post* Epidem. Ægrot. 12. pag. 1080.
214. 6. *post* Comm. 3. Ægrot 5. pag. 979.
34. *post* Hippocrate lib. 5. Aphor. 20.
216. 26. *ante* Aphor. Aphor. 69.
218. 14. *post* Epidem. Ægrot. 5. pag. 479.
18. *post* Epidem. Ægrot. 5. pag. 1072.
22. *post* Epidem Ægrot. 12. pag. 1110.
24. *post* Epidemior. text. 25. pag. 1131.
25. *post* & lib. 7. Epid. text. 130. pag. 1239.
29. *post* Prorrhet. lib. 1. text. 150. 151.
219. 5. *post* Prorrhet. text. 65.
9. *post* Hippocr. lib. 3. Epid. Ægrot. 12. pag. 1080.
19. *post* Prorrhet. lib. 1. text. 66.
24. *post* Epidem. Ægrot. 11. pag. 987.
28. *post* mulier lib. 3. Epidem. Ægrot. 12. pag. 1080.
34. *post* Epidem. Ægrot. 12 pag. 988.
220. 1. *post* Præsagiis text. 10.
14. *post* Aphorism. Aphor. 46.
18. *post* Prorrhet. text. 65.
20. *post* Lib. lib. 1. Epidem. Sect. 2. pag. 954. inter D. & E.
28. *post* Epidem. lib. 1. Epid. Sect. 2 pag. 954. inter D. & E.
33. *post* Prorrhet. lib. 1.
34. *post* etiam lib. 1. Prorrhet. text. 64.

INDEX

RERUM OMNIUM,

QUÆ

IN TOTO OPERE CONTINENTUR.

Aëris

Anxietas

I.

sa-

 sine

Mor-

N.

O.

P.

Pal-

S.

Tuber-

FINIS.





